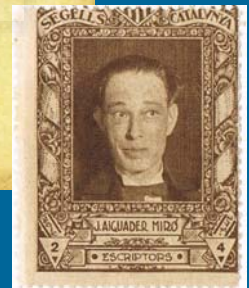
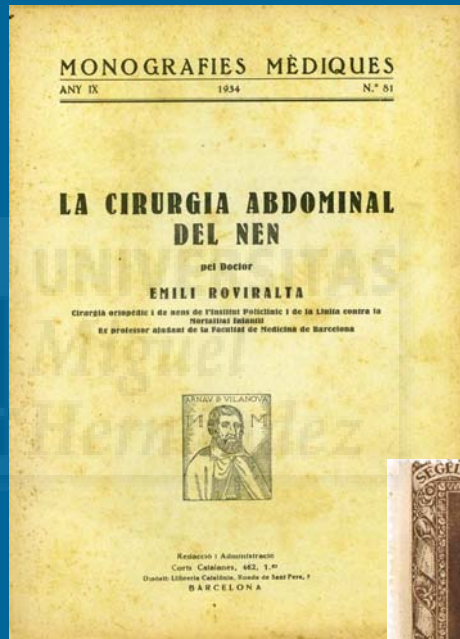

Les Monografies Mèdiques (1926-1937): Medicina i País

TESI DOCTORAL

Vicent Morera Sobà
Sant Joan d'Alacant, 2016

Imatges de la portada: Caràtula de l'exemplar "La Cirurgia abdominal del nen", del Dr. E. Roviralta, corresponent al número 81 de la col·lecció *Monografies Mèdiques*, editat l'any 1934. Junt amb aquesta, el segell dedicat a "J. Aiguader Miró" de la col·lecció de l'àlbum "Segells Catalunya" (1933) de l'Editorial Varia de Barcelona.

Imatge contraportada: reproducció de la imatge d'Arnau de Vilanova feta servir per il·lustrar les *Monografies Mèdiques*.

UNIVERSITAT MIGUEL HERNÁNDEZ D'ELX

FACULTAT DE MEDICINA

Departament de Salut Pública, Història de la Ciència i Ginecologia

LES MONOGRAFIES MÈDIQUES (1926-1937): MEDICINA I PAÍS

MEMÒRIA PER OPTAR AL GRAU DE DOCTOR

PRESENTADA PER

Vicente José Morera Sobá

Sota la direcció del doctor

Enrique Perdiguero Gil

Sant Joan d'Alacant, 2016

Enrique Perdiguero Gil, director de tesis y profesor del Departamento de Salud Pública, Historia de la Ciencia y Ginecología de la Facultad de Medicina de la Universidad Miguel Hernández

CERTIFICA:

Que **D. VICENTE J. MORERA SOBÁ** ha realizado bajo nuestra supervisión su memoria de tesis doctoral titulada **“Les Monografies Mèdiques (1926-1937): Medicina i País”**, cumpliendo todos los objetivos previstos, finalizando su trabajo en forma satisfactoria para su defensa pública y capacitándole para optar al grado de Doctor.

Lo que certificamos en Sant Joan d'Alacant, a onze de febrero de dos mil diceiseis.

Fdo: Enrique Perdiguero Gil

Dr. Ildfonso Hernández Aguado, Director del Departamento de Salud Pública, Historia de la Ciencia y Ginecología de la Facultad de Medicina de la Universidad Miguel Hernández

CERTIFICA

Que **D. Vicente José Morera Sobá** ha realizado bajo la coordinación de este Departamento su memoria de tesis doctoral titulada **“Les Monografies Mèdiques (1926-1937): Medicina i País”**. De acuerdo a la información recibida sobre las evaluaciones previas realizadas en cumplimiento de la normativa general vigente y la propia de la Universidad Miguel Hernández y según lo certificado por la persona que ha realizado la tutoría y dirección, la tesis cumple los requisitos para proceder a su defensa pública.

Lo certifico en Sant Joan d’Alacant, a onze de febrero de dos mil dieciseis.

Ildfonso Hernández Aguado
Director del Departamento

*“Mimem-la força aquesta voluntat d’existir,
perquè només així existirem”*

(Jaume Aiguader i Miró, 1926)

AGRAÏMENTS

És complicat fer una relació d'agraïments a totes aquelles persones que en algun moment m'han ajudat per dur endavant aquest treball d'investigació. Han estat moltes i algunes d'elles es quedaran fora del llistat, tot i que fruit de la seva contribució són les pàgines que segueixen. Fet aquest advertiment, hi ha certs noms que no puc deixar d'esmentar. En primer lloc, Enrique Perdiguero, per la paciència que ha demostrat, pel seu guiatge i per tant com he après d'ell, i amb ell, en aquest temps.

Igualment, he de recordar aquí la col·laboració d'Alfons Zarzoso, per haver-me obert les portes del Museu d'Història de la Medicina de Catalunya i haver-me deixat gaudir dels materials allí dipositat, indispensables per a la meva feina.

He de fer també una menció especial a Àlvar Martínez. En primer lloc, per haver-me donat la possibilitat de revisar les cartes personals de Jaume Aiguader i Miró, cosa que m'ha permès conèixer millor el personatge. A banda, li he d'agrair els seus valuosos consells en un moment de dificultat personal en relació a aquesta tesi i la seva generositat per la desinteressada i acurada feina de revisió i correcció del meu text.

Als familiars del Dr. Aiguader, per la seva col·laboració en el desenvolupament d'aquest treball, tant al seu nét Víctor Rahola Agudé, al seu besnét Víctor Rahola Albiol i molt especialment al seu fill, Cristian Agudé Cortés qui, des de Xile, no va dubtar en ajudar-me i em va fer partícip d'aspectes de la vida més familiar del seu pare.

Igualment, a Mariona Geli Anglada i a les seves ties Roser i Maria Rosa, per la informació facilitada al respecte de Paulí Geli, així com per deixar-me gaudir del meravellós arbre genealògic de la Casa Gifré de Camarella que des del segle XIII detalla la vida de la família.

A Arnau Albert, de la Fundació Josep Irla, per la seva desinteressada col·laboració a l'hora de facilitar-me totes les dades que li he demanat sobre Jaume Aiguader. Igualment, al Dr. Miguel Bruguera, per aclarir-me aspectes de l'antiga organització de la Facultat de Medicina de Barcelona i dels hospitals de la ciutat. També a Sara Fajula, del Museu d'Història de la Medicina de Catalunya, per la seva companyia en els dies que vaig passar allí.

He d'esmentar en aquest punt els bons consells que m'han anat fent durant aquest procés dues persones de les quals he pogut aprendre moltes coses més enllà de la medicina, Gela Jerez i Juanjo Sanchis Molina. A més, als meus amics i als meus companys de feina per la seva paciència, i molt especialment a Rosa González per la seva tasca de "vigilància".

Seria massa llarg agrair la col·laboració de tots els responsables d'arxius i biblioteques que m'han prestat la seva col·laboració en la cerca de documents i llibres. En tot cas, gràcies a tots.

Per últim, a la meua família, a Pasqual Martí, a Javier Alpuente, a Toni Ramos i a Jaume Avargues, simplement agrair-los que sempre estiguen.

Dénia, febrer de 2016.

SUMARI

Abreviatures	17
1. INTRODUCCIÓ	25
1.1. Objecte d'estudi	28
1.2. Objectius cercats	37
1.3. Materials i metodologia	39
1.4. Context historiogràfic de l'estudi de les <i>Monografies Mèdiques</i>	42
1.5. Estructura del treball	45
2. RESULTATS	53
2.1. JAUME AIGUADER I MIRÓ	51
2.1.1. Jaume Aiguader i Miró. Notes biogràfiques	57
2.1.1.1. <i>Infància i joventut</i>	57
2.1.1.2. <i>La maçoneria</i>	58
2.1.1.3. <i>La política</i>	60
2.1.1.4. <i>La guerra i l'exili</i>	79
2.2. LES MONOGRAFIES MÈDIQUES	85
2.2.1. Les <i>Monografies Mèdiques</i> com a projecte editorial	87
2.2.1.1. <i>La col·lecció Monografies Mèdiques i l'editorial Arnau de Vilanova</i>	87
2.2.1.2. <i>Estructura de la revista</i>	105
2.2.1.3. <i>La construcció d'una nova historiografia mèdica catalana</i>	107
2.2.2. Anàlisi prosopogràfica dels autors de les <i>Monografies Mèdiques</i>	117
2.2.2.1. <i>Dades generals</i>	117
2.2.2.2. <i>La militància política</i>	130
2.2.2.3. <i>L'exili exterior</i>	133
2.2.2.4. <i>L'exili interior</i>	138

2.2.3. Les <i>Monografies Mèdiques</i> : un aparador publicitari	151
2.2.3.1. <i>L'evolució de la publicitat dels medicaments</i>	151
2.2.3.2. <i>La publicitat en les Monografies Mèdiques</i>	157
2.2.3.3. <i>Les estratègies publicitàries</i>	177
2.2.3.4. <i>Aspectes popularitzadors en els anuncis de fàrmacs de les Monografies Mèdiques</i>	180
2.2.3.5. <i>Els metges com a anunciants</i>	182
2.2.3.6. <i>Els anuncis d'establiments sanitaris</i>	184
2.2.3.7. <i>Anunciant la formació continuada</i>	194
2.3. LA LÍNIA EDITORIAL DE LA COL·LECCIÓ	199
2.3.1. La medicina social	201
2.3.1.1. <i>Context històric de la Medicina Social</i>	201
2.3.1.2. <i>El problema social en les Monografies Mèdiques</i>	218
2.3.1.3. <i>De la caritat a l'assistència social</i>	229
2.3.2. La professió mèdica i la sanitat	249
2.3.2.1. <i>El col·lectiu mèdic com a classe social i la seva organització</i>	249
2.3.2.2. <i>El Sindicat de Metges de Catalunya i Balears</i>	258
2.3.2.3. <i>La sanitat i la influència del Sindicat</i>	265
2.3.3. Llengua, país i ciència	277
2.3.3.1. <i>La construcció d'una identitat</i>	277
2.3.3.2. <i>La llengua</i>	300
2.3.3.3. <i>La ciència</i>	309
2.3.3.4. <i>La llengua, la ciència, el país</i>	322

2.4. LA POPULARITZACIÓ CIENTÍFICA	343
2.4.1. La popularització científica	345
2.4.1.1. <i>Els experts i el coneixement científic</i>	345
2.4.1.2. <i>Les audiències</i>	361
2.4.1.3. <i>El llenguatge com a eina de popularització</i>	373
2.4.1.4. <i>L'ús de la imatge en les Monografies Mèdiques</i>	384
2.4.1.5. <i>El projecte empresarial</i>	417
3. CONCLUSIONS	428
4. ANNEXOS	435
Annex 1. Relació de l'obra literària del Dr. Jaume Aiguader	437
Annex 2. Relació dels exemplars de les <i>Monografies Mèdiques</i> publicats	438
Annex 3: Revistes referenciades a les <i>Monografies Mèdiques</i>	439
Annex 4: Referències a les <i>Monografies Mèdiques</i> en altres publicacions	444
Annex 5. Relació de personatges amb referències biogràfiques a les <i>Monografies Mèdiques</i>	447
Annex 6. Relació dels autors de les <i>Monografies Mèdiques</i>	452
Annex 7. Participació dels autors en els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana i la seva relació amb l'Associació General de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana	453
Annex 8. Autors de les <i>Monografies Mèdiques</i> col·laboradors del Diccionari de Medicina (1936) dirigit pel Dr. Corachan	455
Annex 9. Relació d'autors pertanyents a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona	456
Annex 10. Especialitats dels autors de les <i>Monografies Mèdiques</i> i lloc d'especialització	457
Annex 11. Anuncis de fàrmacs i compostos medicinals publicats a les <i>Monografies Mèdiques</i>	458
Annex 12. Llistat d'establiments sanitaris i serveis mèdics anunciats a les <i>Monografies Mèdiques</i>	468
Annex 13. Llistat d'altres anuncis publicats a les <i>Monografies Mèdiques</i>	469

Annex 14: Anuncis de cursos publicats a les <i>Monografies Mèdiques</i>	471
Annex 15. Subcomissions de Sanitat i Beneficència per a la redacció de l'Estatut Sanitari de Catalunya de 1931	496
Annex 16. Juntes del Sindicat de metges de Catalunya (1920-1936)	498
Annex 17. Relació de càrrecs dels autors de les <i>Monografies Mèdiques</i>	501
Annex 18. Comparativa d'anuncis de les <i>Monografies Mèdiques</i> del Dr. Roig i Raventós i exemplar del mateix autor de la Col·lecció Minerva	503
Annex 19. Imatges, gràfiques i esquemes inserits en els exemplars de les <i>Monografies Mèdiques</i>	505
5. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	507
Fonts primàries: documentació d'arxiu	509
Fonts primàries: bibliografia	511
Fonts secundàries: bibliografia crítica	529

ÍNDIX D'IMATGES

Imatge	Pàgina
Figura 1. Anunci de les <i>Monografies Mèdiques</i> en la publicació "I. Figures i moments"	93
Figura 2. Portades de les dues "Publicacions de les Monografies Mèdiques"	95
Figura 3. Fulls de la "Guia Pràctica del Metge" a les "Publicacions de les Monografies Mèdiques"	96
Figura 4. Portada d'una de les <i>Monografies Mèdiques</i> originals i d'una publicada en castellà	100
Figura 5. Portada de publicacions de la col·lecció Miquel Servet i de la col·lecció La Sageta	101
Figura 6. Portada del número 3 de l'edició en castellà de la col·lecció	160
Figura 7. Anunci d'espai reservat per al Laboratori del Dr. Oliver i Rodés (Exemplar 7)	161
Figura 8. Anuncis dels Laboratoris Climent (Exemplar 29-30) i de Peptoyodal Robert (Exemplar 70)	162
Figura 9. Anunci de Gastrol Miret (Exemplar doble 29-30)	162
Figura 10. Anunci de Fèlix Carol Prat (Exemplar 38)	163
Figura 11. Anunci de material radiodiagnòstic de Siemens Reiniger Veifa, S.A. (Exemplar doble 51-52)	163
Figura 12. Anunci d'aparells de laboratori de Félix Carol i Prat (Exemplar doble 68-69)	164
Figura 13. Anunci del producte Aparato de Metabolismo Blanquet (dret i revés) (Exemplar 7)	165
Figura 14. Anunci de Potenciómetros y aparatos para medidas físico-químicas P.A.R. (prospecte extern-quatre fulls desplegat) (Exemplar 7)	165
Figura 15. Anunci d'Ovomalina (Exemplar 50)	166
Figura 16. Anunci de l'Institut Central d'Anàlisis Clínics del Dr. Grífols (Exemplar 3)	167
Figura 17. Anunci de Morrhuétine-Jungken (Exemplar 86)	168

(Continua)

Imatge	Pàgina
Figura 18. Anunci de l'Extracte de malta Eumalt (Exemplar 41)	168
Figura 19. Anunci del Suero Vital del Dr. S. Pagés Maruny (Exemplar 21)	169
Figura 20. Anunci d'Erotyl – Joventut eterna (Exemplar 13)	169
Figura 21. Anunci de Glefina (Exemplar 13)	170
Figura 22. Anunci d'Opoteràpics López-Brea (Exemplar 46 i exemplar 3)	171
Figura 23. Anunci d'Antichoc (Exemplar 15)	171
Figura 24. Anunci de Trombyl (Exemplar 89)	172
Figura 25. Anunci de Saliens (Exemplar 55)	172
Figura 26. Anunci de llet condensada El Niño (Exemplar 10) i de Puré Permanyer (Exemplar 21)	173
Figura 27. Anuncis de Goloso (Exemplars 67 i 65 respect.)	173
Figura 28. Anunci de Goloso (Exemplar 79), d'Aliment Eles (Exemplar 41) i de Lacticinto Vaca y Barrera (Exemplar 7)	174
Figura 29. Anunci de productes Nestlé de substitució d'alimentació materna (Exemplar 19)	174
Figura 30. Anunci de Colitique (Exemplar doble 71-72)	177
Figura 31. Distints anuncis de Lyxanthine ASTIER (Exemplars 89, 100-101 i 95-96 respectivament)	181
Figura 32. Anunci dels sèrums auto-injectables del Laboratori Pelayo (Número 82)	181
Figura 33. Anunci del Dr. Miserachs (dret i revés) (Exemplar doble 87-88)	182
Figura 34. Anunci del Dr. R. Moragas i del Dr. J. Grau Colomé (Exemplar doble 95-96)	182
Figura 35. Imatges de trànsits baritats amb explicació feta a mà, a sota (Exemplar doble 83-84)	389
Figura 36. Exemple de radiografia amb explicacions (Exemplar doble 51-52)	389
Figura 37. Exemple de radiografia cedida amb explicacions (Exemplar 18)	390
Figura 38. Imatges dels tres seriògrafs o selectors revisats pel Dr. Màrius Cortés (Exemplar 64)	395

(Continua)

Imatge	Pàgina
Figures 39. Aparells per medir el metabolisme basal (Exemplar 7)	396
Figura 40. Instal·lacions de la Casa de la Maternitat (Exemplar 19)	397
Figura 41. Distints models de tròcars(Exemplar 18)	397
Figura 42. Pinza ideada pel Dr. Suñé (Exemplar 16)	398
Figura 43. Instal·lacions italianes de lluita contra la tuberculosi (Exemplar doble 68-69)	399
Figura 44. Activitats dels pacients en el seu tractament anti tuberculós (Exemplar doble 68-69)	399
Figura 45. Activitats dels pacients en el seu tractament anti tuberculós (ii) (Exemplar doble 68-69)	400
Figura 46. Leproseria americana (Exemplar doble 77-78)	400
Figura 47. Instal·lacions de l'Hospital de Sta Creu i Sant Pau (Exemplar 90)	402
Figura 48. Instal·lacions del Servei de Terapèutica Física i de l'Hospital Clínic de la Facultat de Medicina de Barcelona (Exemplar 90)	403
Figura 49. Instal·lacions de l'Hospital de Girona (Exemplar 90)	403
Figura 50. Tècnica per fer una punció lumbar (Exemplar 36)	404
Figura 51. Pacients amb cara destapada i amb ulls tapats (Exemplar 76)	405
Figures 52. Fotografies de pacients amb lepra (Exemplar doble 77-78)	406
Figures 53. Imatge de llesió de llengua (Exemplar 54)	406
Figura 54. Imatges de lactants amb trastorns nutritius (Exemplars 62 i 63)	408
Figura 55. Imatge del mateix lactant amb trastorn nutritiu abans i després del tractament (Exemplar 62)	408
Figures 56. Taules d'Stratz de desenvolupament humà normal (Exemplar 73)	412
Figura 57. Dibuix esquemàtic de l'exemplar Dr. Duran i Jordà (Exemplar 89)	414
Figura 58. Dibuixos esquemàtics fets pel Dr. Vila i Coro (Exemplar 75)	414
Figura 59. Dibuix esquemàtic fet pel dibuixant "Sevillano" (Exemplar 89)	415
Figures 60. Dibuixos de l'exemplar del Dr. Augus Pi i Sunyer (Exemplar doble 100-101)	416
Figures 61. Dibuixos de l'exemplar del Dr. Corachan (Exemplar doble 95-96)	416
Figura 62. Mapa representatiu de la mortalitat per tuberculosi a les capitals i a les províncies d'Espanya respectivament (Exemplar doble 68-69)	417

ÍNDIX DE TAULES

Taula	Pàgina
Taula 1. Activitats de Jaume Aiguader en l'Ateneu Enciclopèdic Popular	61
Taula 2. Efectius necessaris per a l' <i>Organització de l'Exèrcit Català</i>	68
Taula 3. Personatges biografiats en l'exemplar <i>I.Figures i moments</i>	114
Taula 4. Especialització dels autors de les <i>Monografies Mèdiques</i>	150
Taula 5. Noticiaris del Dr. Aiguader dedicats a temes relacionats amb la Medicina social	219
Taula 6. <i>Monografies Mèdiques</i> dedicades a temes relacionats amb la Medicina social	220
Taula 7. <i>Monografies Mèdiques</i> dedicades a actualitzacions del tractament de la tuberculosi	221
Taula 8. Adaptació al català de termes psicoanalítics i la seva paraula original	337
Taula 9. Adaptació al castellà de termes de psicoanàlisi desde la seva paraula original	339
Taula 10 : comparativa dels índexs de les obres <i>Trastorns intestinals dels infants (generalitats)</i> i <i>Nocions de puericultura</i> , del Dr. Roig i Raventós.	376

ÍNDIX DE GRÀFIQUES

Gràfica	Pàgina
Gràfica 1. Nombre d'autors segons grup d'anys de naixement	129
Gràfica 2. Nombre d'autors de les <i>Monografies</i> segons la seva especialitat	141
Gràfica 3. Nombre d'autors segons any de llicenciatura (per quinqueni)	142
Gràfica 4. Nombre d'autors dels qui es coneix especialització segons l'any de la seva llicenciatura (per quinquenis)	149

ABREVIATURES

A.E.P.	Ateneu Enciclopèdic Popular
B.O.E.	Boletín Oficial del Estado
C.E.D.A.	Confederación Española de Derechas Autónomas
C.N.T.	Confederación Nacional del Trabajo
E.R.C.	Esquerra Republicana de Catalunya
F.S.O.R.E.	Federación de Sociedades Obreras de la Región Española
G.A.T.P.A.C.	Grup d'Arquitectes i Tècnics catalans per la Progrés de l'Arquitectura Contemporània
G.L.S.R.C.	Gran Lògia Simbòlica Regional Catalana
I.E.C.	Institut d'Estudis Catalans
J.A.R.E.	Junta de Auxilio de los Republicanos Españoles
P.R.D.F.	Partit Republicà Democràtic Federal
P.S.O.E.	Partido Socialista Obrero Español
P.S.U.C.	Partit Socialista Unificat de Catalunya
S.E.M.	Societat d'Estudis Militars
S.E.R.E.	Servicio de Evacuación de los Republicanos Españoles
U.F.N.R.	Unió Federal Nacionalista Republicana
U.G.T.	Unión General de Trabajadores
U.M.F.I.A.	Unó Mèdica Franco-Íbero-Americana
U.S.C.	Unió Socialista de Catalunya

MONOGRAFIES MÈDIQUES

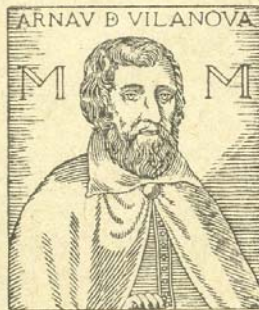
ANY X

1935

N.º 2

I. INTRODUCCIÓ

UNIVERSITAT
Miguel
Hernández

Redacció i Administració
Corts Catalanes, 462, 1.ª
Dipòsit: Llibreria Catalònia, Ronda de Sant Pere, 3
BARCELONA

1. INTRODUCCIÓ

En els darrers anys ha augmentat l'interès per l'estudi de la premsa mèdica catalana del primer terç del segle XX¹. Aquestes publicacions, junt amb la resta de revistes tècniques, científiques i professionals, força nombroses en eixos moments, convertiren Barcelona en un veritable centre editor, no només pel que fa a les publicacions escrites en català, sinó també en aquelles que feien servir el castellà com a llengua habitual². Durant aquest període, el periodisme mèdic esdevingué un dels mitjans de comunicació més importants entre els professionals de la medicina, tant pel que fa a temes d'actualització i formació estrictament mèdics, com per a la comunicació de temes legals, articles d'opinió, etc.

Si bé és cert que distints autors han estudiat aspectes específics fent servir la revisió de les revistes, per exemple, l'ús del català com a llengua de ciència o els seus aspectes popularitzadors entre altres³, l'anàlisi del conjunt de cada sèrie de revistes, és un tema relativament recent.

La valoració de cada sèrie de revistes de manera global, com la que és l'objecte d'aquest treball d'investigació, la col·lecció de revistes mèdiques anomenada *Monografies Mèdiques* (Barcelona, 1926 – 1937), pot suposar interessants avantatges respecte a l'estudi de temes aïllats, fonamentalment per la possibilitat de valorar, en una mena de línia del temps, els canvis que les distintes circumstàncies externes provocaren en les publicacions. Dintre d'aquestes circumstàncies, s'han de tindre en compte, per exemple, les canviants situacions polítiques del país que implicaven no només espais de llibertat o de censura a l'hora de publicar, sinó també, l'impuls o no a aspectes culturals que al seu torn influïen les pròpies publicacions científiques⁴. Igualment, l'estudi de les sèries

¹ En aquest sentit cal destacar el projecte "Premsa mèdica catalana" (www.premsameica.cat), que forma part d'un grup de projectes de recerca finançats pel Ministeri d'Educació i Ciència en les convocatòries de 2002: "La divulgación médica en la Cataluña 'noucentista': la Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques y la difusión de la medicina de laboratorio, 1906-1939" (BHA2002 04611-C03.01), 2006: "La medicina y sus públicos en la Barcelona de entreguerras: el Sindicato de Metges de Catalunya, 1920-1939" (HUM 2006-07206-C03-03) y 2009: "Entre el centro y la periferia: el periodismo médico en Cataluña (1798-1938)" (HAR2009-11342).

² Casassas, O., 1970: 75

³ Per exemple, l'estudi del català com a llenguatge científic en la publicació *Ciència*, ha estat revisat per Alberola, 2011, o una revisió més amplia de la mateixa col·lecció, feta per Garcia Lladó *et al.*, 2013. Igualment, ha d'ésser citat el treball de Perdiguero, Pardo Tomás i Martínez Vidal, 2009, sobre la col·lecció de les *Monografies Mèdiques*, objecte d'aquesta tesi doctoral

⁴ Un dels millors exemples d'aquesta afirmació pot veure's en la influència que va tindre la creació de l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1907 per part de la Diputació de Barcelona. Aquesta decisió política, com es veurà, va influir en molts aspectes de potenciació de la llengua i la ciència catalana, com en la normativització del català i la seva normalització com a llenguatge científic, la creació de societats

completes de revistes, permetrà copsar les influències que les distintes capçaleres es provocaven entre sí, com ara la competència per guanyar un mercat que, no pot oblidar-se, tenia unes limitacions considerables.

En aquest sentit, la memòria doctoral que es presenta a continuació ha de lligar-se amb altres treballs, en especial la tesi doctoral de Judith Perona sobre la revista *La Medicina Catalana. Portantveu de l'occitània mèdica*⁵, una revista publicada també a Barcelona entre els anys 1933 i 1938. Estudis posteriors hauran d'analitzar les relacions i interaccions existents entre les dues publicacions, entre els seus consells editorials i els seus autors, o també entre els seus potencials públics.

En el cas concret de les *Monografies Mèdiques*, es juga amb un important fet a favor que malauradament no és possible amb altres projectes editorials, poder disposar de tots els exemplars publicats, bàsicament amb les dipositades al Museu d'Història de la Medicina de Terrassa, pràcticament totes, els exemplars solts dipositats a altres biblioteques i les de la col·lecció personal de l'autor d'aquesta tesi doctoral. Es tractava d'una publicació que, com anirà revisant-se al llarg de les següents pàgines, tenia com a característica ser un projecte força personal del seu creador i director, el Dr. Jaume Aiguader i Miró (Reus, Tarragona, 1882 – Mèxic, D.F., 1943), metge i polític català, amb una producció literària força abundant, que també s'ha pogut consultar per tal de completar l'estudi del seu pensament i, en gran part, l'ideari del consell editorial de les *Monografies Mèdiques*⁶.

Igualment, ha estat possible analitzar una altra font de dades, part de la producció epistolar del Dr. Aiguader en relació a la seva vida i a la col·lecció estudiada aquí. Aquestes cartes dipositades al Centre interrregional de développement de l'occitan (CIRDOC), aporten una sèrie d'informacions i de detalls de la revista que no podrien ser reconeguts només amb l'estudi de l'obra publicada, com ara obres d'autors que no foren acceptades per a la seva publicació, diners pagats als metges col·laboradors, expectatives de mercat, projectes de futur, etc.

d'investigació, publicacions, entre molts altres fets que condicionaren l'evolució de bona part de la ciència i la cultura catalana

⁵ Perona, 2015

⁶ Tal i com anirà revisant-se al llarg d'aquest estudi, la seva producció literària inclou llibres, col·laboracions en revistes professionals, en gran varietat de premsa generalista, conferències, entrevistes a mitjans de comunicació, etc.

L'estudi d'aquesta revista suposa una important font de dades al voltant de variats temes, no només, com podria pensar-se, els estrictament mèdics, sinó també relacionats amb aspectes polítics, culturals o lingüístics, entre altres, que interessaven el consell editorial de l'empresa i, pot suposar-se, els seus lectors, com es demostrarà al llarg d'aquest treball. A banda d'aquests assumptes, que es poden veure més fàcilment amb la lectura dels textos de la revista, s'han de tindre en compte altres força importants per contextualitzar la col·lecció. Entre aquests, per exemple, l'evolució de la publicitat mèdica, les característiques dels autors de la col·lecció, quin paper jugava aquesta publicació en la formació continuada dels professionals mèdics, o la voluntat popularitzadora que es cercava amb aquesta publicació i les eines emprades per dur-la endavant.

1.1. OBJECTE D'ESTUDI

L'objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral és la revista anomenada *Monografies Mèdiques* que, com s'ha comentat, va ser publicada en català, a Barcelona, entre els anys 1926 i 1937, moment en el qual va ser sobtadament finalitzada com a conseqüència de l'avanç de les tropes franquistes en la Guerra Civil espanyola (1936-1939). Al llarg d'aquest període, van editar-se un total de cent quatre números, alguns d'ells dobles, i quatre, amb segona edició corregida i ampliada. Cada exemplar de la sèrie constava de dues parts: una central, corresponent a la pròpia revisió del tema mèdic objecte del fascicle, normalment escrit per algun professional de renom dins la medicina catalana, i una part inicial i final, que començava amb un escrit del creador i director de la revista, el Dr. Aiguader, on abordava distints temes de l'actualitat del moment, junt amb anuncis de fàrmacs, informació de cursos d'ampliació d'estudis, etc.

El Dr. Aiguader va esdevindre un dels millors representants del moviment conegut com *catalanisme mèdic*, en el qual els conceptes de política, cultura, llengua i ciència, caminaven en molts moments, plegats. Amb una gran implicació política sempre des d'una posició catalanista i d'esquerres, va ocupar distintes responsabilitats públiques, com ara la d'alcalde de Barcelona, i ministre de la República en dues ocasions.

Aquesta col·lecció ja havia estat estudiada per Perdiguero, Pardo Tomás i Martínez Vidal⁷, en un treball en el què, tot i que no es revisava la totalitat de la col·lecció, es va fer un acostament força complet al binomi nacionalisme i ciència i a la popularització d'aquest coneixement científic a través de les *Monografies Mèdiques*.

Estudiar una sèrie de revistes mèdiques com aquesta, suposa un repte considerable, entre altres aspectes per la pròpia estructura de cada exemplar, que implicava la recollida d'un gran nombre d'informacions a més del propi tema mèdic revisat. Aquesta varietat de missatges implica una dispersió d'idees que han d'ésser contextualitzades per extraure tot el missatge que volien transmetre i que, d'altra forma, correria el risc de quedar desdibuixat.

Les informacions a les quals es fa referència anaven des de la revisió d'aspectes de medicina social, que podrien entendre's més relacionats amb el tema mèdic, a altres eminentment polítics, en els què el consell editorial de la col·lecció mostrava la seva orientació i col·laborava amb aquesta opció política, catalanista, republicana i d'esquerres,

⁷ Perdiguero, Pardo Tomás i Martínez Vidal, 2009

a través de les pàgines d'una revista, ha de recordar-se, mèdica. Tot i que era habitual per a les publicacions de la premsa generalista significar-se per una opció política o altra, o inclús haver estat fundades com a portaveu d'un determinat partit polític, no ho era tant per al cas de les publicacions científiques com era el cas de les *Monografies Mèdiques*, cosa que li atorga una certa singularitat respecte a altres publicacions similars.

Junt amb aquestes dades, existien altres aspectes que igualment s'analitzaran i que en principi podria entendre's que formarien part de detalls secundaris de la publicació, com l'estudi dels anuncis que s'inserien, l'anàlisi de les ressenyes que de la revista es feien a altres mitjans, o la revisió de les referències biogràfiques que es publicaven, que poden suposar una font important de dades que ajudaran a construir el corpus d'informació de l'obra entesa en el seu conjunt. Així, ha estat justament l'anàlisi de tota aquesta informació una de les raons que ha menat aquest treball d'investigació, ja que és imprescindible situar els fets en un temps i un lloc, en una situació científica, social i política, per poder extreure el missatge que es volia transmetre.

Com es revisarà al llarg d'aquest treball, sembla demostrat que la tasca del consell editorial de les *Monografies Mèdiques*, amb el seu director al cap, tenia un objectiu primordial, la formació dels metges catalans i dels estudiants que aviat ho serien, en la medicina que arribava d'Europa, el positivisme i la medicina experimental, basada en un mètode científic i en la feina del laboratori. Una nova medicina que, al mateix temps, anava diversificant-se en distintes especialitats. Al seu torn aquestes lluitaven per crear uns professionals i uns pacients que les consideraren necessàries i que permeteren la seva consolidació, fet al qual, sense cap dubte, i així es mostrarà, va col·laborar la publicació.

Deia Poblet sobre les *Monografies Mèdiques* que, amb elles, Aiguader “[...] va crear autors i públic”⁸. A aquesta afirmació, se li podria afegir una segona part: va dissenyar el mitjà per permetre la creació i transmissió d'un coneixement científic, mèdic, adaptat la seva suposada audiència, cosa que com es demostrarà, va esdevenir en alguna cosa més que una intenció. Existia una política d'empresa planificada al detall i adreçada, en part, cap aquest objectiu, però també en convertir la publicació en un èxit editorial, en una empresa rendible. Així, es tenien en compte aspectes com la cerca d'anunciant als quals se'ls oferien monografies que tractaven temes específicament relacionats amb els seus productes, sense poder descartar que, en alguns casos, es cercaren autors i temes per

⁸ Poblet, 1977: 57

abastar nous nínxols d'empreses anunciadores, o s'elegiren autors que no només foren experts en la matèria, sinó que serviren de reclam per augmentar les vendes, optant per uns o altres temes a tractar en els monogràfics en relació als gustos que els lectors tenien. Igualment, s'acomodava el llenguatge i s'adaptava a l'audiència o es triaven les imatges a mostrar d'acord amb el públic potencial.

Totes aquestes actuacions, que també es donaven en major o menor grau en altres publicacions coetànies, es sustentaven en un fet que, aquest sí, diferenciava les *Monografies Mèdiques* de bona part de la resta de col·leccions similars: la convicció de ser possible fer popularització científica, mèdica, emprant única i exclusivament la llengua catalana. Aquest objectiu passava per fer d'aquesta una llengua de ciència, ja que no es tractava de traduir obres estrangeres al català, sinó de crear-les, d'aconseguir formar un estol de científics que pogueren dur endavant aquesta tasca i així, amb el temps, fer una nova ciència sobre la que construir un nou país. La sèrie estudiada en aquest treball va contribuir, tant a la normalització de la llengua catalana com a idioma científic, com a la normativització lexicogràfica del llenguatge mèdic. Aquesta col·laboració ha d'entendre's en el context de les distintes circumstàncies polítiques que envoltaren el país i particularment el seu director, la dictadura de Primo de Rivera, la censura, la República, els empresonaments o les responsabilitats de govern, amb un final tan tràgic com tants altres projectes, la derrota front les tropes feixistes i l'exili mexicà d'on, Aiguader, ja mai va retornar.

Les *Monografies Mèdiques* van ser el resultat d'un context sociopolític que estava covant-se a Barcelona des de temps enrere i que es descriurà de manera detallada al llarg dels distints capítols. Des de finals del segle XIX, la situació política espanyola havia anat degradant-se de manera accelerada després de la guerra de Cuba (1895-1898) i del desastre d'Annual (1921), al Marroc, i avergonyia a un grup de personatges que no es sentien identificats amb una idea d'Espanya que significava, als seus ulls, endarreriment social, manca de llibertats i manteniment d'un estat de corrupció en el qual les classes dirigents conservadores, de manera coordinada amb la monarquia, mantenien el caciquisme i la degradació de la vida pública. Jaume Aiguader, sintetitzava la seva opinió amb les següents paraules: "Tot sortia pervertit d'aquelles mans pecadores que abusaven de la misèria, de la ignorància i de la manca de civisme del poble espanyol." (Aiguader, 1931h: 10). En opinió d'Aiguader, la separació espiritual del poble català respecte a l'espanyol, s'havia produït amb la restauració borbònica, restant només un vincle legal:

“L'Estat espanyol perdé la missió històrica que li donaven els ideals revolucionaris i Catalunya deixà de creure en la unitat nacional que es reduïa aleshores a un cas particular geogràfic, molt discutible per l'existència de Portugal i Gibraltar”. (Aiguader, 1931h: 18)

Una part de la intel·lectualitat catalana va entendre que la ciència, convenientment diferenciada de l'espanyola emprant una llengua pròpia, podia permetre una relació amb la resta de països que no podia donar-se en altres àmbits. Per tal d'arribar a aquest punt, no obstant, no valia només millorar la capacitació tècnica dels distints professionals, tot i ser indispensable, sinó que l'actuació havia de ser més àmplia. Es tractava de promoure un canvi social des dels fonaments, una utopia si es vol, un país en el què teòricament s'hi despertés una inquietud cultural i un desenvolupament general en el qual, el coneixement, la seva creació i difusió, i l'assimilació d'aquell que arribava de fora, fos un pilar bàsic,

“Catalunya, en afrontar la seva voluntat de supervivència i de nova creació contra l'imperialisme estatal, ha tingut de fer un esforç heroic. L'amor per la nostra terra ha avivat el fervor pels seus destins; ha comprès ben clar el català actiu que no era la història qui avalava la seva llibertat, sinó la post-història, l'entusiasme que aportava al seu esdevenidor i el seu esdevenidor es trobà, com el de tots els pobles, en el cultiu de la seva intel·ligència i en l'afinament de la seva sensibilitat. [...] Quan davant d'un enemic descarat i cínic el català va sentir la seva condició d'home lligada estretament a la de patriota, el seu afany fou el de cultivar l'esperit, perquè en l'esperit hi havia l'única promesa de llibertat de la Pàtria.” (Aiguader, 1931d)

És en aquest punt de necessitat de cultiu de la intel·ligència i de la sensibilitat en el què prenen sentit tota una sèrie de publicacions de divulgació científica que es revisaran en aquest treball, algunes específicament adreçades a col·lectius tècnics o professionals concrets, altres directament fetes per a formar el gran públic.

És a dir, la ciència considerada com a punt de partida de fites superiors, formar la població, cadascú amb les seves necessitats, per a que aquesta, per inèrcia, millorara el país. Així, superar aquesta situació de manca de cultura, d'incivisme era, igualment, una garantia de futur, era reduir la possibilitat que el poble es veiés sotmès a dirigents mediocres o corruptes, i amb aquesta finalitat, Jaume Aiguader, va dirigir bona part de les seves actuacions personals i polítiques, particularment, i pel temps que li va tocar viure, contra la monarquia d'Alfons XIII i la dictadura de Primo de Rivera. En la seva opinió, mancava cultura, però també, organització de les forces oposidores per superar l'endarreriment d'Espanya. D'aquesta situació de retard, en la seva opinió, ja es diferenciava Catalunya, que a més, era la que havia donat al conjunt de l'Estat els personatges que havien treballat per canviar la situació, com proclamava l'any 1931:

“En tots els moments de la història en què ha mancat un fort nexa i una bona educació política, i en tots els pobles que es troben, com l'espanyol, en un estat inicial de civilització, i on els focus incivils són múltiples i potents, els homes tenen més tendència al cabdillatge; les idees no pesen en la intel·ligència inculta i es confia més en l'acció providencial d'un home. Aleshores els nuclis rebels tenen en més apreciació el bandolerisme sentimental i espectacular que la profunditat del pensament, i els directors, de mentalitat mediocre la majoria de vegades, o de moralitat més mediocre encara, es debaten sense cap eficàcia pel bé comú.

[..] Però, a part d'aquestes forces d'oposició desordenades i sense profit, existia dins de l'Estat espanyol una energia que a poc a poc s'ha disciplinat en una acció conjunta i de multituds: era Catalunya. Catalunya ha estat la nacionalitat subjectada per l'Estat espanyol que ha donat homes més preclars a la Revolució espanyola i que ha fet més esforços per defensar-la.” (Aiguader, 1931h: 11-12)

La barreja de ciència, llengua i política, base del catalanisme mèdic, moviment del qual, el Dr. Aiguader resultava un dels seus millors exemples, tal i com s'ha dit i es veurà al llarg d'aquest treball, ha de servir, per tant, de marc en el qual situar aquesta publicació i la línia editorial de la seva direcció.

Es jugava amb avantatge respecte d'altres llocs, com s'ha esbossat més amunt, ja que es comptava amb un fet que unia amb els de dins i diferenciava dels de fora, una llengua pròpia que, a més, havia estat mantinguda per les classes més populars. La llengua, doncs, també com a símbol de resistència del poble més planer, de les classes treballadores, havia de donar suport a la creació nacional un cop superada la separació mental de l'Estat, ja que s'entenia que no era suficient amb la voluntat d'existir:

“La voluntat de creació d'un poble no és prou per a donar-li raons de pes; pot esdevindre com resultat de circumstàncies fortuïtes aprofitades amb destresa per la selecció dels homes directors, però li mancarà sempre una força a la qual només una obra cultural i unes condicions socials molt propícies donaran una certa respectabilitat [...]” (Aiguader, 1931h: 21)

En aquestes paraules pot entreveure's l'ordit sobre el qual construir la nova societat, calia civilitzar el poble, culturitzar-lo, millorar les seves condicions de vida i apropar-se a Europa, tasques que, en la seva opinió, només podrien fer-se des d'una posició catalanista i, a ser possible, d'esquerres.

Un primer tast d'aquestes possibilitats, amb totes les limitacions que es revisaran en el capítol corresponent, s'havia donat ja amb la Mancomunitat de Catalunya. El 1914 s'havia aconseguit que el govern central autoritzara la creació d'aquesta nova administració, inicialment per unió de les competències de les quatre diputacions provincials, cosa que va permetre que es crearen estructures culturals, sanitàries, socials, educatives i polítiques noves que, amb més bona voluntat que recursos, plantejaven una nova planificació d'aspectes essencials de la vida de la població. La novetat, com a punt relacionat amb aquest estudi, va estar en la possibilitat que un nou sector de la població col·laborara en aquesta planificació, els anomenats per Jordi Casassas com els “intel·lectuals-professionals”⁹, això és, metges, farmacèutics, advocats, arquitectes o veterinaris, entre molts d'altres, que tenien uns coneixements científics i tècnics i que volien aplicar-los a la gestió, a la planificació del país.

El 1913, un any abans de la creació de la Mancomunitat, i des d'una altra de les institucions que han de considerar-se com bàsiques per entendre el procés de desenvolupament del catalanisme mèdic, l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques,

⁹ Casassas, 1999

es ficaven en marxa els Congressos de Metges de Llengua Catalana. Aquests aplecs científics, per una banda, servien per mostrar la nova medicina positivista que, importada d'Europa, estava fent-se o, començava a fer-se, als territoris de parla catalana¹⁰, però per l'altra servien per normalitzar l'ús del català com una llengua de ciència i revifar un sentiment nacionalista, amb totes les mititzacions que el terme tingués en aquells moments¹¹.

La llengua, com s'ha dit, alhora símbol diferenciador amb uns i d'unió amb altres, prenia volada gràcies a la tasca de normativització que es va emprendre, fonamentalment de la mà de l'Institut d'Estudis Catalans, un nou organisme creat per la Mancomunitat per decisió del seu primer President, Prat de la Riba, el 1917, i també gràcies a la feina feta per Pompeu Fabra (Vila de Gràcia, Barcelona, 1868 – Prada de Conflent, França, 1948).

Tota aquesta tasca a nivell de llengua general, arrossegava col·lectius professionals concrets a normativitzar i normalitzar registres més específics de la parla, com ara el llenguatge mèdic. Concretament va ser un metge valencià de naixement, el Dr. Corachan, qui acceptà l'encàrrec fet en un dels congressos de metges de llengua catalana i va dirigir, i sufragar en bona part, la publicació del primer *Diccionari de Medicina* en aquest idioma el 1936, apropant el català a altres llengües més avançades en el procés, incloent-hi, com indicava en el mateix títol del treball “[...] la correspondència castellana i francesa, seguit d'un vocabulari castellà-català i un altre francès-català”¹². Les normes fabrianes van ser acceptades per la immensa majoria d'administracions, organismes i institucions, i per suposat, per l'editorial de les *Monografies Mèdiques* que, en aquest sentit, i fins la sortida del diccionari de Corachan, treballava, junt amb els seus autors, en la traducció adient dels termes mèdics d'altres idiomes, o en la discussió de dubtes lingüístics dels lectors, tal i com es revisarà.

S'estava al davant d'una època de canvi en molts aspectes, un d'ells, en la ment d'aquests intel·lectuals-professionals esmentats anteriorment, que ja no es conformaven simplement en fer la seva feina, sinó que sentien la necessitat de contar allò que feien, de

¹⁰ Tot i que de manera minoritària, participaven també metges de València, les Illes Balears i la Catalunya nord

¹¹ De fet, va ser per a no ferir sensibilitats de les zones catalanoparlants de fora de Catalunya que s'acordà que l'organització dels següents congressos ja no recaigués en l'*Acadèmia*, una entitat barcelonina, sinó en una nova associació, l'*Associació de Metges de Llengua Catalana*, que tenia més fàcil incloure els metges valencians, mallorquins i de la Catalunya nord

¹² Corachan, 1936: portada

publicar els seus estudis¹³, de discutir sobre ells. En relació a aquest fet, el darrer terç del segle XIX va suposar el naixement d'un tipus de reunió professional que es mantindria ja en el temps com una oportunitat d'intercanvi d'idees i de posicionament professional, els congressos, alguns dels quals, com els de metges de llengua catalana ja citats anteriorment, tot i que siga per la seva influència posterior en relació a la normalització científica del català, es veuran en els següents capítols.

En el cas mèdic, la celebració d'aquests aplecs es veia facilitada pel naixement de distintes societats que cercaven unir professionals de les noves especialitats mèdiques que tot just estaven començant a sortir: pediatria, ginecologia, otorinolaringologia i oftalmologia com a parts separades de la cirurgia, i un llarg etcètera.

El naixement i consolidació de les distintes especialitats mèdiques va suposar un procés de negociació, de creació d'un mercat i de consolidació dels professionals front als pacients, les administracions i els seus propis companys que, en la mida que involucrava la col·lecció del Dr. Aiguader, com s'ha explicat més amunt, serà estudiada en aquest treball¹⁴.

Les noves societats mèdiques catalanes, en la seva immensa majoria, van assumir el català com a llengua habitual¹⁵, i amb aquest idioma van editar les seves respectives publicacions, convertint Barcelona en un veritable centre editor, i, alhora, ajudant a la consolidació mèdica de les especialitats¹⁶. Moltes d'aquestes publicacions, també va ser el cas de les *Monografies Mèdiques*, aprofitaven les seves pàgines per incidir en un aspecte que facilitava la formació especialitzada dels professionals, els cursos d'especialització o d'ampliació d'estudis, tema aquest que es tractarà en el capítol corresponent.

Per altra banda, distints membres del col·lectiu mèdic, com ara el propi Jaume Aiguader, recollint les idees de la medicina social, i de la base de la relació entre les condicions de vida i la malaltia i la mort, dedicaren temps i esforços a planificar la millora d'aquestes condicions de vida del proletariat, tasca a la qual, a l'igual que passava en altres països, també s'afegiren les distintes administracions com una manera de cercar la pau social. En aquest context, a nivell internacional, i també nacional, es discutia la

¹³ Com assenyala Casassas, en aquests moments contemporanis, front a l'utilitarisme i el mèrit, l'intel·lectual es veu forçat a publicar, a respondre a la necessitat de fer públic, de viure del seu exercici professional (Casassas, 1999: 24)

¹⁴ En relació a aquest tema, pot revisar-se Weisz, 2006

¹⁵ Al respecte de l'adopció del català com a vehicle de comunicació científica, en concret en referència a la revista *Ciència*, poden revisar-se els treballs de Garcia-Lladó *et al.*, 2013 i Alberola, 2011

¹⁶ Fajula i Zarzoso, 2011: 283-286

conveniència i la viabilitat, d'un altre factor de pau social, la implantació d'assegurances de vellesa, d'accidents del treball, de maternitat o de malaltia, iniciant així la introducció de les assegurances de protecció, però també, la substitució de velles eines de protecció, com les Societats de socorros mútuos o les Iguales, per companyies privades que volien implantar un altre tipus de relació comercial amb els metges.

En part per la implantació d'aquestes assegurances, va nàixer el Sindicat de Metges de Catalunya, organització que en pocs anys es va estendre de manera majoritària als territoris en els què actuava, Catalunya inicialment i les Illes Balears després¹⁷, que cercava la defensa dels interessos del col·lectiu, en gran part, front les companyies asseguradores, i la defensa de la professió i el metge. En aquest objectiu, el Sindicat va comptar amb l'ajuda del Dr. Aiguader. Molts dels metges catalans no es sentien defensats pels col·legis professionals, que mantenien una estructura centralista i un control governatiu que, com tantes altres coses, ja no responia a les expectatives dels nous temps.

Tot allò descrit, a banda de la situació política d'Espanya, tan canviant i convulsa que va permetre, en aproximadament quatre dècades, despertar del somni imperial, passar per un sistema polític de "tornisme caciquil", conèixer dos reis i una reina regent enmig, dues dictadures i una república, a més d'una guerra civil, va menar els fets que marcaren la vida i les obres dels personatges que es revisaran en aquest treball, així com els seus moments de glòria o d'oblit.

¹⁷ La incorporació de les Illes Balears al Sindicat tingué lloc durant la Dictadura de Primo de Rivera (vegeu per a més detalls Martin i Berbois, 2012: 28-39)

1.2. OBJECTIUS CERCATS

Existeixen raons científiques que aconsellaven abordar l'estudi de la col·lecció de les *Monografies Mèdiques* i que delimiten els seus objectius. En els darrers anys, distints autors, tant a Espanya com a altres països, han investigat sobre els aspectes relatius a la popularització científica. En aquest context, l'any 2009 es publicava el treball de Perdiguero, Pardo Tomás i Martínez Vidal ja comentat anteriorment, que suposava un primer acostament, força exhaustiu, a la col·lecció de les *Monografies Mèdiques*. Aquest primer estudi, havia de continuar-se, amb un treball més ampli sobre la publicació i sobre la seva tasca en el procés de divulgació mèdica a la Barcelona del primer terç del segle XX, des del catalanisme mèdic i polític.

OBJECTIU PRINCIPAL

L'objectiu principal d'aquest treball d'investigació és l'anàlisi de la col·lecció de revistes mèdiques anomenades les *Monografies Mèdiques*, les quals, des del catalanisme polític i mèdic van tractar de popularitzar la medicina en català i amb una producció original.

OBJECTIUS ESPECÍFICS

- En primer lloc, conèixer el paper de la revista en relació a la normalització del català com a llenguatge científic. S'estudiarà fins quin punt aquesta tasca va ser una fita del consell editorial de la publicació i quines estratègies es seguien per dur-la endavant.
- Igualment, com a segon objectiu, es valorarà quin paper van jugar els autors de la col·lecció dintre del moviment conegut com catalanisme mèdic; fins quin punt el fet que formaren part d'aquest projecte editorial, responia a uns criteris o a altres. Es durà a terme l'estudi prosopogràfic del grup, recolzant-se en els treballs desenvolupats per altres autors com Zarzoso, Corbella, Hervás, etc¹⁸.

¹⁸ Vegeu en aquest sentit el treball desenvolupat en l'estudi de les biografies de metges catalans al portal *Galeria de metges catalans* (www.galeriametges.cat/), o l'estudi de la prosopografia del grup de metges que patiren l'exili, exterior o interior, i la repressió un cop derrotada la Segona República al portal *Metges catalans a l'exili* (www.metgesalexili.cat/)

- En tercer lloc, un altre objectiu específic consistirà en l'estudi del paper jugat per la revista, els seus textos, les seves referències o els seus anuncis, en el desenvolupament de les especialitats mèdiques. Quines característiques va tindre aquesta nova forma de comunicació entre els recents creats laboratoris farmacèutics i els professionals de la medicina?, quines estratègies de comunicació es feren servir? quins missatges pretenien transmetre?
- Per a finalitzar, tot i que forma part del primer capítol de la tesi, està l'objectiu de recuperació de dades biogràfiques del Dr. Aiguader que es trobaven disperses o eren poc conegudes i que han estat agrupades i contextualitzades, com ara la seva relació amb la maçoneria, o aspectes més personals facilitats pels seus familiars.

1.3. MATERIALS I METODOLOGIA

La font principal estudiada ha estat els cent quatre números de la col·lecció de revistes de les *Monografies Mèdiques* (1926-1937). La immensa majoria d'aquestes revistes, tret d'alguns exemplars propis, han estat consultats al *Museu d'Història de la Medicina de Catalunya* amb seu a Terrassa, al qual he d'agrair la seva desinteressada col·laboració. També, a través de la Fundació del Museu d'Història de la Medicina de Catalunya i el seu portal d'accés obert www.premsameдика.cat, s'han consultat els exemplars disponibles de *La Gynecologia catalana*, una de les publicacions mèdiques que, per ser la primera de les escrites en català, ha estat revisada.

Per al desenvolupament d'aquest treball, s'ha consultat també la digitalització documental duta endavant per la Biblioteca Nacional de Catalunya amb el suport del Consorci Universitari de Biblioteques de Catalunya (CBUC), sota el nom d' ARCA - Arxiu de Revistes Catalanes Antiques, portal d'accés obert on s'han consultat els exemplars de les publicacions que es llisten a continuació:

- *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*
- *La Veu de Catalunya*
- *La Publicitat*
- *Mirador*
- *La Rambla: esport i ciutadania*
- *Catalunya gràfica*
- *La Nau*

La tria d'aquestes publicacions concretes ha estat pel fet per tractar-se de revistes o periòdics en els quals el Dr. Aiguader havia concedit entrevistes, es recollien ressenyes de la col·lecció estudiada o s'inserien anuncis o notícies útils per al desenvolupament de l'estudi. S'han consultat, així mateix, altres dos portals electrònics pel que fa a les referències biogràfiques de molts dels personatges esmentats al llarg de tot el treball. En primer lloc, la plataforma del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona, "Galeria de metges catalans", accessible a <http://www.galeriametges.cat/home.php>, i junt amb aquest, el portal del Museu d'Història de la Medicina de Catalunya, desenvolupat amb la col·laboració del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona i el Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya, "Metges catalans a l'exili", accessible a

<http://www.metgesalexili.cat/>, que a banda d'aquestes referències biogràfiques, permet conèixer les trajectòries individuals i col·lectives dels metges catalans arran de la Guerra Civil.

Igualment, s'han fet servir, per a consultes puntuals de contextualització que es reflectiran en les referències bibliogràfiques de cada capítol, els diaris que es citen a continuació a través de les seves hemeroteques digitalitzades:

- *ABC*
- *La Vanguardia*
- *El Sol*¹⁹

Les dues primeres, per la continuïtat que representen, cobreixen tots els anys estudiats i permeten, a banda de consultar notícies i fets, fer-ho des d'una postura política sensiblement distinta a la defensada per la línia editorial de les *Monografies Mèdiques*, la qual cosa enriqueix l'anàlisi dels fets. La darrera permet consultar el diari madrileny *El Sol*, que en distintes ocasions va entrevistar el Dr. Aiguader en la seva tasca de representant polític.

També ha estat de gran ajuda el portal d'accés obert *Cedall –Centre de documentació antiautoritari i llibertari* (<http://www.cedall.org>), per a la revisió dels exemplars del periòdic *Solidaridad Obrera*, font de dades indispensable per a entendre el devenir del moviment anarquista.

Una altra font de consulta emprada en aquest treball, ha estat la col·lecció històrica del Boletín Oficial del Estado (BOE), recollida en el cercador en línia *Gazeta* (<https://www.boe.es/buscar/gazeta.php>).

Per últim, s'ha comptat amb un material epistolar consistent en un recull de cartes escrites pel Dr. Aiguader i adreçades al Dr. Ismael Girard, així com alguna resposta d'aquest, que es conserven al Centre interrregional de développement de l'occitan (CIRDOC) – Fons Ismael Girard, digitalitzades el febrer de 2010 per Àlvar Martínez Vidal i cedides per aquest.

Aquestes dades, un cop estudiades i contextualitzades, i analitzades i discutides junt amb la lectura de les fonts secundàries i la seva interrelació, ha servit per crear el *corpus* sobre el què sustentar el desenvolupament del treball d'investigació presentat a continuació.

¹⁹ Disponible, aquest darrer, a la Biblioteca Nacional de España

Pel que fa a la normativa ortogràfica i de lexicografia emprada en la redacció del text, tot i fer servir les normes del català estàndard, els textos antics s'han transcrit de manera literal, ja que s'ha considerat la forma més correcta de mostrar l'evolució de l'idioma en uns moments pre-fabrians. Les cites textuais escrites en castellà en l'original consultat, s'han mantingut en aquesta llengua en el treball, no així les publicades en anglès, que han estat traduïdes per l'autor però deixant l'original al peu de la traducció per a la valoració del lector.

1.4. CONTEXT HISTORIOGRÀFIC DE L'ESTUDI DE LES *MONOGRAFIES MÈDIQUES*

Pràcticament tots els temes tractats en aquest treball d'investigació tenen un antecedent d'estudi i compten amb investigadors que des de fa anys treballen en distints aspectes concrets dels que seran revisats aquí, com la popularització científica, l'estudi de les actuacions de la Mancomunitat de Catalunya, la relació dels metges amb els moviments obrers, l'evolució de les assegurances de previsió a Espanya o de les especialitats mèdiques, entre altres temes.

Així, a banda d'estudis concrets que s'han fet servir i que es descriuen en les corresponents referències bibliogràfiques, no pot deixar d'esmentar-se la feina d'alguns grups de treball en particular, la tasca dels quals, ha estat indispensable per aconseguir fer aquesta tesi. En concret, les investigacions centrades en l'estudi de la divulgació científica a la Catalunya noucentista, en l'estudi de la premsa mèdica catalana, en l'anàlisi dels públics de la ciència i en l'estudi de tot allò al voltant d'un concepte, el catalanisme mèdic, on destaquen els treballs de Pardo Tomás, Martínez Vidal i Perdiguero (2006), Pardo Tomás i Martínez Vidal (2007a), i Martínez Vidal, Pardo Tomás i Perdiguero Gil (2007), que assenyalen l'inici de la investigació posterior en aquest part de la historiografia científica catalana.

Atenent a la revisió dels aspectes relatius a la popularització científica, existeixen estudis, tant espanyols com estrangers, que incideixen en l'anàlisi dels distints factors que intervenen en el procés i que s'han fet servir com a base sobre la que centrar l'estudi concret de la col·lecció de les *Monografies Mèdiques*. Així, en l'anàlisi dels experts com a productors i difusors del nou coneixement científic, i el seu posicionament com a autoritat, no poden deixar d'esmentar-se alguns treballs, com el de Gooday (2008), que detalla l'evolució dels conceptes d'expert i d'autoritat des d'un moment, l'època Victòria, on pràcticament tenien significats enfrontats, fins l'actualitat, on es desdibuixen els límits. L'estudi d'aquests experts, és revisat per Rabier (2004, 2007, 2011 i 2013), en distints llocs, París, Londres, i èpoques que van des del segle XVII fins l'inici de la revolució industrial. Igualment, Bertomeu (2015) ens fa veure, amb la revisió d'un cas legal, la importància de l'expert científic, també en relació a la seva funció de valedor de decisions judicials. Pardo Tomás (2010a i 2013), per la seva banda, aporta la idea del desdibuixament de límits entre la consideració d'experts i profans, a l'hora de definir els escrits científics adreçats a un o altre tipus de públic, acostant-se al tema en distintes

èpoques. La popularització, per tant, esdevindria en qualsevol acte de comunicació científica, en una gradació adaptada als distints públics. Una gradació contínua que, com demostra Nieto Galan (2010), ha de tenir-se present constantment per evitar interpretacions presentistes. Sobre aquesta idea de popularització científica sotmesa a una gradació, però adreçada a totes les capes de la població, cal assenyalar el treball de Bowler (2009), que marca unes bases indispensables per al seu estudi.

Paral·lelament a aquesta evolució de la figura de l'expert, del creador de ciència, esdevé una necessària separació del contrari, de l'amateur, tema estudiat també per Nieto Galan (2012) i Bensusan Vincent (2010). Sense deixar de banda el tema del coneixement científic, en concret a la circulació d'aquest coneixement i de les circumstàncies de l'espai que el condicionen i el modifiquen, cal també parlar dels treballs de Secord (2004) i d'un dels autors ja comentat, Pardo Tomás (2010b i 2013), que com s'ha dit, aporta el concepte de la ciència com a sinònim de la seva comunicació.

Igualment ha de tindre's en compte, la validesa dels treballs de Whitley (1985), de Shinn i Whitley (1985), que una reflexió sobre l'anàlisi dels models de popularització científica, amb una revisió del clàssic model del dèficit, que esdevé poc adequat per donar resposta als nous plantejaments investigadors. Així mateix, per a la revisió de la relació entre la ciència i el seu públic, les seves audiències, entre altres els treballs de Bensusan Vincent (2004, 2009 i 2013) i Bowler (2009), així com el procés d'adaptació del discurs per a aquesta relació, amb els anàlisi de Sarfatti Larson (1988) i Hilgartner (1990) i els de Martínez Vidal i Sallent de Colombo (2009) o de Perdiguer (2012b), pel que fa a aspectes més concrets de popularització.

Un altre punt important que es revisa en aquesta tesi és el procés de medicalització que es va dur a terme a Catalunya i a la resta d'Espanya entre les darreries del segle XIX i primer terç del segle XX. Per copsar l'estat de la qüestió en aquest aspecte, han de tindre's en compte els treballs de Comelles tant com a autor únic, com en treballs conjunts amb altres investigadors (Comelles, 2000; Comelles *et al.*, 2013 i Comelles i Perdiguer, 2014), que al llarg dels seus treballs ha revisat el pluralisme assistencial que acompanyà el procés de medicalització, amb el paper fonamental d'altres actors que intervingueren, en certa manera, revisat també en part de l'obra de Weisz (2006) en un context internacional.

De manera paral·lela a aquesta medicalització de la societat, cal també considerar el procés de formació de les especialitats mèdiques, on necessàriament ha de tenir-se en compte, de nou, el treball de Weisz (2006), que marca el punt, a partir del qual es desenvoluparan bona part dels treballs posteriors i que esdevé una referència fonamental en el tema. Igualment, el mateix autor, introdueix una revisió de les estratègies de reafirmació que aquestes especialitats van dur a terme davant la societat, els estats i la resta de la professió. En una d'aquestes, la pediatria, distints autors han investigat aspectes relatius al sorgiment de l'especialitat la cura dels nens, com Ballester (2002), Ballester i Balaguer (1995) i Rodríguez Ocaña i Perdiguero (2006).

Una eina de divulgació emprada freqüentment i estudiada per distints autors són les imatges, on ha de tindre's en compte els treballs de Fajula (2013), que revisa un nou aspecte, l'ús de la imatge del cos de la dona com a eina docent mèdica, i Zarzoso i Fajula (2011) o l'ús d'una nova tecnologia de masses, la ràdio, revisat prèviament per Bernabeu, Trescastro i Galiana Sánchez (2011).

Per últim, cal destacar la feina feta en la revisió de la premsa mèdica catalana de les darreries del segle XIX i el primer terç del segle XX, on destaquen treballs com el coordinat per Martínez Vidal (2010), Zarzoso i Fajula (2009, 2010 i 2011), Zarzoso i Martínez Vidal (2011), Zarzoso, Martínez Vidal i Perdiguero (2010) i Zarzoso (2011), tots ells enfocats com un procés d'aproximació a la medicina catalana contemporània amb l'estudi de les distintes capçaleres editorials mèdiques i al qual vol contribuir aquest treball d'investigació.

Com ja s'ha dit, alguns d'aquests investigadors anteriorment citats ja van realitzar el 2009 un primer estudi de la col·lecció objecte d'aquesta tesi amb un objectiu similar al del present treball, tal i com descrivia el títol d'aquell treball, *Physicians as a Public for the Popularization of Medicine*²⁰. Aquests autors emmarquen el nacionalisme català, d'acord amb la historiografia més recent, com un moviment interclassista en el què van tindre una important influència distints grups professionals i assalariats del sector terciari.

²⁰ Perdiguero, Pardo Tomás i Martínez Vidal, 2009

1.5. ESTRUCTURA DEL TREBALL

Tots els temes esbossats es tractaran en els capítols que segueixen, amb una estructuració pensada per seguir un fil argumental i poder entendre el motiu d'aquest estudi. Els resultats d'aquest treball d'investigació, s'estructuren en quatre apartats:

Una primera part d'aquests resultats, titulada genèricament amb el nom del director de la col·lecció, consta d'un únic apartat, "Jaume Aiguader i Miró. Notes biogràfiques". En aquest apartat es pretén fer una revisió de les dades biogràfiques més ressenyables del Dr. Aiguader, fonamentalment en relació a la seva creació literària i la seva vida política, força activa, la qual el va dur a intervenir en els moments que podrien considerar-se bàsics per entendre la història contemporània catalana de les primeres dècades del segle XX. Va dirigir l'Ateneu Enciclopèdic Popular de Barcelona i va militar en distintes organitzacions polítiques, com la Unió Socialista de Catalunya, Estat Català, formació de la qual va formar part del directori en moments especialment complicats, o en Esquerra Republicana de Catalunya, partit polític que va esdevindre indispensable per a comprendre eixe moment històric i que va ajudar a fundar. Antimonàrquic convençut, va col·laborar en totes les accions que es presentaren per aconseguir una república, i quan aquesta va ser una realitat, el 14 d'abril de 1931, va albirar la possibilitat de donar un pas més enllà i col·laborar en les que considerava les seves missions, com a republicà i com a català, refer un poble basat en la justícia.

La seva participació en eixos moments històrics es simbolitza, per exemple en haver estat un dels autors del discurs de proclamació de la República Catalana llegit per Macià des del balcó de la Generalitat²¹.

Igualment, en aquest capítol inicial, es revisarà la relació del Dr. Aiguader amb la maçoneria, una relació que compartia amb gran part dels polítics catalans i espanyols de l'època, així com aspectes de la seva actuació en els moments en els què va tindre responsabilitats polítiques, primer com alcalde de la ciutat de Barcelona, i posteriorment com a ministre de la República Espanyola, així com les circumstàncies que envoltaren el seu exili. Per tal de facilitar el seu desenvolupament, el tema s'ha estructurat al seu torn en quatre apartats: infància i joventut, la maçoneria, la política i la guerra i l'exili, acompanyant-se d'un annex, que recull la seva obra literària més important.

²¹ Aquest text va ser escrit a tres mans entre el propi President de la Generalitat, Francesc Macià (Vilanova i la Geltrú, Barcelona, 1859 – Barcelona, 1933), Ventura Gassol (La Selva del Camp, Tarragona, 1893 – Tarragona, 1980) i Jaume Aiguader (Vall, 2013: 66)

A continuació d'aquest primer apartat, un cop situat el personatge, un segon gran bloc titulat genèricament "Les Monografies Mèdiques", recollirà els aspectes que definiren la publicació com una empresa editorial, dades que s'han considerat necessàries per poder copsar posteriorment el sentit de la resta del treball. El primer capítol dels tres que componen aquest bloc, du com a títol "Les Monografies Mèdiques com a projecte editorial", i resumeix tots els detalls de la col·lecció. Aquest capítol s'inicia amb una revisió de les circumstàncies que van rodejar el projecte, com ara el suport inicial amb el qual va comptar, econòmic i humà, els números publicats, els que quedaren en premsa i els que restaren només com a projecte. Igualment, es repassaran les publicacions complementàries a la col·lecció, tant a Catalunya, com a Espanya o a l'estranger, obra de la mateixa editorial, tant les que van tindre èxit com les fallides, i que deixen veure el veritable abast que tenia el projecte.

S'analitzarà, així mateix, en aquest punt del treball, l'estructura física de la revista: com s'organitzaven les distintes seccions, o què s'inclouïa en cadascuna d'aquestes, entre altres detalls. Per últim, s'examinarà un punt força important dintre de les estratègies de construcció d'una historiografia mèdica sobre la qual sustentar el sentiment nacional, la revisió de l'ús de la biografia històrica com a eina per reescriure la història de Catalunya i com a forma de donar suport històric a la idea de formació d'una nació en la mentalitat de la població. En aquest aspecte, la col·lecció de revistes estudiada va jugar un important paper que serà objecte d'estudi.

Per facilitar el seguiment de les dades, s'han inclòs distintes imatges, de les col·leccions complementàries o, per exemple, de parts de la revista que s'ha considerat que poden aportar alguna dada considerada interessant per al treball²², així com tres annexos que complementen el text. En concret, l'annex 2, en el qual es llisten cronològicament la relació d'exemplars de les *Monografies Mèdiques* publicats, especificant l'any de publicació i l'any d'ordre, el número de l'exemplar, el títol de la monografia i l'autor de la mateixa. Un segon annex, el número 3, recull totes les revistes a les quals es va fer referència a les *Monografies* al llarg dels anys de la seva publicació, o siga, publicacions coetànies que s'enviaven a la redacció per a la seva ressenya²³. El tercer dels annexos del capítol, el 4, complementa l'anterior i indica en quines revistes es feia alguna referència a la col·lecció estudiada, referència que posteriorment era recollida

²² Tant les imatges, com les taules i les gràfiques inserides en tot el treball, han estat indexades al principi de l'estudi

²³ Per tal de facilitar la seva consulta es citarà l'exemplar concret en el què es va publicar cada referència

a les pàgines de les *Monografies*, cosa que feia entendre la magnitud de l'impacte d'alguns exemplars. L'estructura d'aquest annex, s'ha fet indicant l'autor de la referència, la revista o diari on havia estat publicada, la data, i sobre quin exemplar concret es feia la ressenya. Per últim, l'annex 5, resumeix totes les referències a dades biogràfiques de personatges de la historiografia catalana o de fora de Catalunya, que van ser revisats en un mecanisme d'apropiació per a la causa catalanista.

El segon capítol d'aquest bloc, du per nom "Anàlisi prosopogràfica dels autors de les *Monografies Mèdiques*", i pretén ser això mateix, no un estudi de les biografies dels autors de la col·lecció, sinó un estudi de les circumstàncies vitals, polítiques i professionals d'aquests col·laboradors com a grup. Per aconseguir-ho, una primera part revisa algunes dades generals bàsiques, com ara els Congressos de Metges de Llengua Catalana, o l'Associació de Metges de Llengua Catalana, els col·laboradors occitans i els motius que van moure a aquesta col·laboració, així com els projectes posteriors de col·laboració conjunta amb els companys de la Catalunya Nord i que aprofundien en la idea de l'existència d'una relació occitana, per exemple la revista *La Medicina Catalana*. Es recollirà aquí, igualment, dades d'alguns organismes que van suposar un veritable puntal en el desenvolupament científic català, l'Institut d'Estudis Catalans i en el seu si, l'Institut de Fisiologia.

Dintre d'aquesta revisió prosopogràfica, s'analitzarà també la militància política dels autors i, en part, com a conseqüència d'aquesta, l'exili, exterior o interior, que molts d'ells patiren després de la pèrdua republicana de la Guerra Civil espanyola. Per últim, per tancar el capítol, s'analitzaran les distintes especialitats mèdiques que exercien aquests personatges, dada important per situar-los en un moment de formació de les pròpies especialitats mèdiques.

En aquesta part del treball, no s'ha considerat necessari incloure imatges, però si que s'han elaborat algunes gràfiques per categoritzar els autors o les seves vides i obres i, d'aquesta manera, tindre una visió més global dels personatges. El capítol es complementa amb cinc annexos, situats al final del treball, que recullen les següents dades: el primer d'ells, l'annex 6 de l'estudi llista, per ordre alfabètic, la relació d'autors que van participar en el projecte, amb la qual cosa es faciliten posteriors consultes. L'annex 7, al seu torn, detalla la participació que cadascun dels autors va tindre en els Congressos de Metges de Llengua Catalana, així com la seva pertinença a l'Associació de Metges de Llengua Catalana. Un tercer annex, el número 8, indica quins autors de la

col·lecció van participar en la redacció del *Diccionari de Medicina* del Dr. Corachan, editat l'any 1936 i que pot ser considerat una fita dintre de la normalització de l'ús del català com a llengua de ciència, en aquest cas, mèdica, tal i com es revisarà en el text corresponent. Per a finalitzar, s'ha recollit en l'annex 9 d'aquest treball la relació d'autors que pertanyien a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, i en l'annex 10, l'any de llicenciatura de cadascun d'ells, així com l'especialitat mèdica que tenien i el lloc on la van adquirir.

El tercer capítol d'aquest segon bloc, revisarà un altre dels aspectes que necessàriament s'han de tindre en compte per entendre un projecte editorial com l'estudiat: els anuncis. Així, sota el títol "Les Monografies Mèdiques, un aparador publicitari", s'estudia la relació de la sèrie amb una de les seves fonts de finançament més importants, la publicitat. Inicialment, i per tal de millorar el sentit del capítol, es revisarà l'evolució dels anuncis dels preparats farmacèutics des dels seus inicis, així com l'evolució de la normativa legal sobre la qual es sustentava. A partir d'aquí, l'estudi es centrarà en la publicitat d'aquests productes en la pròpia col·lecció de les *Monografies Mèdiques*, incidint en les estratègies que, des de la direcció, es jugaren per aconseguir augmentar el nombre d'anunciant, com ara la cerca d'empreses en relació al tema de la revista concreta entre altres eines.

Sense ànim de fer un capítol centrat en l'estudi de les imatges de la publicitat inserida, sí que és farà un repàs de distints tipus d'anuncis publicats que poden aportar dades interessants per a la comprensió del públic potencial que de la revista tenien els anunciant, així com el missatge que adquirien les imatges i els textos més enllà de les òbvies. S'aprofitarà aquest punt, igualment, per revisar la publicitat adreçada a l'alimentació i cura dels nens, un mercat que, amb el temps, havia augmentat de manera paral·lela a la importància que s'anava donant al valor de la població infantil en el conjunt de la societat.

Revisar quines estratègies publicitàries empraven les empreses, servirà de base per a un estudi més concret dels laboratoris farmacèutics catalans que anaven sorgint i consolidant-se en l'incipient mercat de la salut i la malaltia. Complementant el punt anterior, una part d'aquest capítol es centrarà en els aspectes popularitzadors dels anuncis farmacèutics, quines eines empraven per fer una acció didàctica dels productes, és a dir, explicar com funcionaven per poder comerciar amb ells.

Per tancar el capítol, dos qüestions mereixen igualment ser revisades: en primer lloc, com actuaven els metges, no ja com a clients, sinó com a anunciants, dels seus serveis, així com de quina manera es conformaven les regles bàsiques per fer aquests anuncis, què es considerava que estava ben vist i què no per la resta de professionals, així com la publicitat d'establiments sanitaris, alguns d'ells, propietat d'autors de la revista. Quins serveis oferien? A qui eren accessibles? Evolucionaven a l'igual que la formació d'especialitats?

Per últim, s'analitzarà un aspecte clau en la línia editorial de la revista, la formació continuada dels metges. En aquest punt, la sèrie estudiada va suposar un aparador excel·lent, tant pel seu compromís amb la idea d'actualització de coneixements, com per la seva difusió entre els metges catalans, la qual cosa les convertia en una excel·lent eina per a anunciar els cursos d'especialització i de formació continuada, cursos que, d'alguna manera, podia suposar per als metges lectors assumir la necessitat de seguir formant-se al llarg de la seva vida professional.

El tercer gran bloc en els qual s'ha estructurat l'estudi d'aquesta tesi, sota el títol "La línia editorial de la col·lecció", en realitat fa referència als variats interessos que movien el projecte. Tot i que amb la lectura dels textos de la col·lecció poden veure's una àmplia varietat d'assumptes que preocupaven el consell editorial i, com ja s'ha dit més amunt, el seu director, podrien trobar-se uns temes que es repetien al llarg dels anys i que d'alguna manera significaven els punts clau de l'ideari de la col·lecció. Entre aquests, tot allò relatiu a les condicions de vida de la població, a la medicina social, o els aspectes relacionats amb la professió mèdica, amb la seva organització i amb el seu paper en la societat, la defensa de la llengua catalana com a llengua de ciència, l'impuls d'aquesta Ciència catalana, en majúscules i, tot això, lligat amb la defensa del país, de Catalunya. A efectes d'organització del treball, s'han diferenciat tres capítols que permetran revisar els aspectes esmentats.

El primer dels capítols, "La medicina social", revisarà els aspectes que van permetre el pas des del concepte de la caritat al de l'assistència social, amb una observació de l'evolució històrica del procés. On i quan va començar aquesta preocupació per les condicions vitals de les classes més desfavorides? Per quins motius? Com es van traslladar aquests fets a Espanya i en concret a Catalunya? Com es legitimaven les conclusions amb eines noves, com les estadístiques sanitàries? Totes aquestes dades,

revisades en la primera part del capítol, es continuaran amb un repàs de la plasmació d'aquest problema social en la revista estudiada, així com fins quin punt les propostes que es feien van ser finalment dutes a terme quan es va tindre l'oportunitat política, al menys, per intentar-ho.

El capítol es tanca amb la frase que obria aquesta reflexió: de la caritat a l'assistència social. Quina evolució va tindre la normativa que sustentava el procés? Igualment serà un punt clau d'aquesta part del treball revisar les actuacions fetes en relació al tema en dos moments concrets que, com es veurà, van resultar significativament importants, la Mancomunitat de Catalunya i la Segona República.

El segon dels capítols d'aquest bloc, que busca definir la línia editorial de la revista, anomenat "La professió mèdica i la sanitat", intentarà, per la seva banda, definir la situació de la professió en els moments concrets en els quals van editar-se les revistes estudiades. S'inicia el capítol amb una revisió dels moments convulsos que estaven vivint-se a l'Estat i al país des dels inicis del segle XX: vagues generals, proclamació de situacions d'estat de guerra, lluites proletàries i evolució dels sindicats obrers, anarquistes i socialistes que, a poc a poc, anaven aconseguint petites millores per a aquest sector.

S'analitzarà, igualment, en quin grup social es catalogaven els metges i en quin eren catalogats per la població, així com quines formes d'organització van tindre per defensar els seus interessos de classe, els col·legis professionals, controlats en part políticament, i una nova forma d'unió, el Sindicat de Metges de Catalunya, esbrinant quins factors van menar cap aquesta nova forma d'organització corporativa i quina capacitat real d'influència va tindre un sindicat del què formaven part la majoria dels autors de les *Monografies Mèdiques*. Tot això passava en un país amb un estat sanitari concret que, en part, va col·laborar en l'evolució dels fets, tal i com es descriurà en el text.

De manera complementària al capítol, s'han adjuntat dos annexos al final del treball, el número 16, que descriu les subcomissions de sanitat i beneficència que es van constituir per a la redacció de l'Estatut Sanitari de Catalunya de 1931, i l'annex 17, que amb dades del treball previs de Martin i Berbois²⁴, recull les distintes juntes directives del Sindicat de Metges de Catalunya.

Com a darrer capítol del bloc, s'inclourà un estudi de tres aspectes cabdals per a la comprensió de la col·lecció i que es descriuen en el títol del text, "Llengua, país i ciència".

²⁴ Martin Berbois, 2012

La concepció de la llengua catalana com una llengua de ciència²⁵, es va defensar en les pàgines de la revista des del principi fins el final de la col·lecció, i els esforços emprats en aquest punt van ser més que considerables, com es veurà en el desenvolupament del capítol. Lligat amb el tema de la llengua, ha d'entendre's també el tema de l'evolució del nacionalisme catalanista, un dels altres temes indispensables en el si de la col·lecció. En aquest punt, la necessitat de contextualitzar el text és farà més visible, ja que s'ha considerat necessari avaluar quina ha estat l'evolució d'aquest nacionalisme, quan i com va sorgir i en resposta a quines circumstàncies; en definitiva, com es va construir aquesta identitat nacional.

L'altre gran puntal del pensament del director de la revista, i per extensió, del consell editorial de la mateixa, feia referència a la ciència, com la base sobre la que construir el nou país. Aquesta idea, passava per reformar una de les institucions sobre la qual havia de descansar bona part d'aquesta idea, la universitat, l'estructura de la qual necessàriament havia de ser modernitzada i passar a ser un veritable lloc de formació de nous professionals. Es detallaran les actuacions que des de la revista es dugueren a terme per donar suport a aquestes iniciatives, així com les que, a títol personal, va fer el Dr. Aiguader, amb xerrades i conferències, per exemple, en les quals es ficaven en marxa clares estratègies de proselitisme.

En el quart i darrer gran bloc en el què s'han organitzat els resultats d'aquest treball, que du per nom "La popularització científica", s'estudia la voluntat de popularització mèdica de la col·lecció. Aquest capítol, s'ha estructurat en funció de la revisió dels distints factors que hi participaren en aquesta popularització.

En primer lloc, l'estudi dels autors, com a experts productors de coneixement científic. Inflüïa aquest reconeixement com a expert en la seva tria? Es tenien en compte altres factors? Quin grau d'expert se li assignava a cada autor, i qui era qui l'assignava, així com quins factors influïen en aquesta catalogació. Existia un límit clar entre crear nou coneixement i difondre'l?, i encara més, influïa aquesta diferència en la consideració social de l'autor?

Un cop respostes aquestes preguntes, una altra part del capítol analitzarà el receptor potencial d'aquest coneixement, les audiències, si més no, les potencials audiències del projecte. A qui va arribar finalment la col·lecció, i si aquest destinatari final

²⁵ En aquest punt, no pot deixar-se d'esmentar el treball de Sans, 2012

efectiu va ser el mateix que el pretès, ajudarà a comprendre si les estratègies seguides pels autors i per la direcció de la revista per difondre un missatge van ser o no encertades. Van elegir bé el mitjà? O van equivocar-se?

Aquest mitjà de comunicació, entès com les estratègies seguides per popularitzar uns coneixements, s'estudia a continuació en dos apartats, el llenguatge com a element de popularització i l'ús de la imatge en les *Monografies Mèdiques*. S'intentarà, d'aquesta manera, analitzant dues eines de divulgació, la paraula i la imatge, conèixer si s'empraven en consonància a les audiències a qui es dirigien o no. Aquesta anàlisi comptarà amb el suport de textos dels mateixos autors en altres mitjans amb els quals intentaven explicar el mateix tema a altres públics, la qual cosa permetrà detallar el resultat final de la seva intenció.

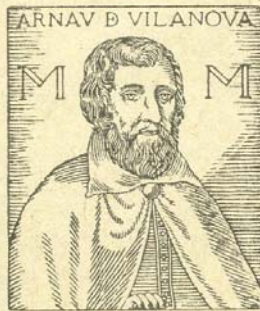
L'estudi de l'ús de la imatge farà possible, igualment, analitzar amb més detall un tema ja apuntat abans, el canvi de concepció de la infància en la societat; es deixava d'assumir com a inevitable la seva mort i es passava a considerar el sector de la població de més valor. Junt amb això, a nivell mèdic, els nens adquirien una nova connotació, la creació d'un nou nínxol de mercat que calia fer propi, per la qual cosa es van ficar en marxa tota una sèrie d'actuacions, algunes d'elles suportades pels governs, per instruir a la població vers la idea de que només els metges podien assegurar el correcte tractament de les patologies infantils, i inclús, el seguiment del desenvolupament del xiquet sa.

El capítol es complementa amb dos annexos, el número 18, que recull els càrrecs que ostentaven els distints autors de la col·lecció, per la seva importància en la creació d'imatge d'expert, i l'annex 19, que recull el conjunt d'imatges, gràfiques i esquemes de cadascun dels exemplars de la col·lecció.

Tot aquest treball, finalitzarà amb l'establiment d'unes conclusions que intentaran donar resposta als objectius plantejats.

2. RESULTATS

UNIVERSITAT
Miguel
Hernández

Redacció i Administració
Corts Catalanes, 462, 1.ª
Dipòsit: Llibreria Catalònia, Ronda de Sant Pere, 3
BARCELONA

2.1. JAUME AIGUADER I MIRÓ

2.1.1. Notes biogràfiques

2.1.1. JAUME AIGUADER I MIRÓ. NOTES BIOGRÀFIQUES.

2.1.1.1. Infància i joventut

Jaume Aiguader i Miró, va nèixer a Reus (Tarragona) el 24 de juliol de 1882, en plena restauració borbònica en la figura d'Alfons XII (1874-1885). Tot i que el cognom de la seva família paterna era Aguadé, tant ell com el seu germà Artemi utilitzaven normalment la forma catalana correcta segons la normativa de Pompeu Fabra, malgrat que en les seves signatures oficials van conservar sempre la forma castellana²⁶. Els seus pares, Jaume Aguadé Serra i Rosa Miró Castells, tingueren tres fills: Jaume, el major dels tres, l'any 1882, Artemi, el 1889 i Rosa, el 1890²⁷. L'avi matern, Pau Miró, era el propietari d'una empresa de transports de mercaderies i viatgers entre Reus i Barcelona, que amb el temps passaren a gestionar els seus pares sota el nom de "Miró i Aiguader"²⁸.

De ben jove, encara a Reus, ja es mostraren dues de les característiques que el varen acompanyar tota la seva vida: el gust per llegir i estudiar i el seu interès per la política. Aquesta darrera faceta es va iniciar amb reunions "amb una colla de joves, molts d'ells de tendències anarquistes" (Poblet, 1977: 9), i és que no es pot deslligar l'evolució política d'Aiguader amb els moments de canvi que vivia la societat espanyola en general i la catalana en particular.

La situació econòmica de la família, relativament benestant, junt amb les inquietuds intel·lectuals del jove Aiguader, el dugueren a estudiar medicina a Barcelona, on es llicencià el 1907 i marxà a Madrid a cursar els estudis de doctorat, únic indret on es podia fer en aquells moments, doctorant-se el 1909²⁹. Un cop acabats els seus estudis, el 1910, va obrir la seva primera consulta al barri barceloní d'Hostafrancs, "on tenia una clientela popular que en ocasions atenia sense cobrar els seus honoraris" (Palomas, 2012). Segons Artur Bladé³⁰, "aquell consultori esdevingué un centre de conspiradors", on no tots els pacients anaven a visitar-s'hi; fins i tot, rebia visites periòdiques de la policia.

²⁶ En les seves signatures dels noticiaris, per exemple, s'emprava indistintament les dues variants del seu cognom

²⁷ Geli, 2013

²⁸ Poblet, 1977: 8

²⁹ Aguadé Miró, 1908. En aquest punt, s'ha d'agrair l'ajuda de Mª José Rebollo Rodríguez, Responsable de la Biblioteca Cajal - Colegio Oficial de Médicos de Madrid i d'Àlvar Martínez Vidal per poder localitzar el text

³⁰ Bladé i Desumvila, 1981: 95-96

Col·laborador de nombroses revistes i diaris des de la seva joventut, primer a Reus i després a Barcelona, no va ser fins el 1905 que va començar a escriure en català³¹, una llengua, la passió per la qual ja no abandonarà mai més.

El 28 de desembre de 1911 es va casar amb una jove pintora i pianista, Carme Cortés i Lladó (Santa Coloma de Gramenet, Barcelona, 1893 – Mèxic, D.F. 1979), provinent d'una família mallorquina en la que abundaven els metges, entre altres el seu germà Cristian Cortés i Lladó (Barcelona, 1904-1974), i el seu cosí germà doble, Màrius Cortés i Lladó (Barcelona, 1896-1970), tots dos col·laboradors com a autors en les *Monografies Mèdiques*. D'aquest matrimoni, que va acabar en divorci l'any 1936 fent servir la llei de 1932 aprovada pel govern de la Segona República que ho permetia, van néixer quatre fills, Jaume Anton (Barcelona, 1914- Mèxic D.F., 1972), Carme Maria (1915), Núria (1917-¿?) i Cristian (Barcelona, 1921).

La família estiuava a Vilanova i la Geltrú, a prop de la família Macià, amb qui va començar una relació que duraria ja tota la seva vida³². Tret d'uns anys que va tornar a viure a Reus, a Barcelona la família paterna s'instal·là a un pis a la Gran Via de les Corts Catalanes cantonada amb el Carrer Calàbria, just al costat de l'edifici on vivia la Rosa Cortés, mare de Jaume Aiguader i on, amb el temps, estaria radicada la redacció de les *Monografies Mèdiques*. Aquests dos habitatges estaven comunicats per una porta amagada a la cuina del primer, per on Aiguader passava al pis de la seva mare i d'aquesta manera s'amagava dels escorcolls de la policia quan l'anaven a detenir, cosa que passava, per exemple, cada cop que Alfons XIII visitava Barcelona (Aguadé, 2009: 23). Segons el seu fill Cristian Aguadé, en aquestes detencions, la maçoneria, a la qual pertanyia, com molts polítics de l'època, ajudava econòmicament la família³³.

2.1.1.2. La maçoneria

La iniciació del Dr. Aiguader en aquesta associació es va produir l'11 d'octubre de 1926, a la Lògia Justícia. No queda clar fins quin any va mantenir la relació amb ella o si

³¹ Poblet, 1977: 22

³² Aguadé, 2009: 20

³³ En les Corts Constituents del 1931, 120 diputats, és a dir, més de la quarta part del total de la Cambra Baixa, pertanyia a la maçoneria. Aquest nombre es va reduir a 55 després de les eleccions del 1933 i del 1936. Tot i la predominança en els grups parlamentaris d'esquerres, pràcticament tot l'espectre ideològic del Congrés dels Diputats comptava entre els seus representants amb *germans* maçons. Vegeu per a més dades, Cruz Orozco, 1989: 123-188.

la va finalitzar en algun moment, però resulta fàcil d'entendre la lògica adscripció de gran part de polítics republicans, nacionalistes i lliurepensadors del moment a les idees de la maçoneria observant per exemple, la Gran Lògia Simbòlica Regional Catalana (GLSRC), que havia declarat el positivisme científic com la seva filosofia oficial, reivindicava un Estat Català dintre de la Federació Ibèrica i va declarar el català com a llengua oficial de l'obediència³⁴.

Bona part dels amics i companys de partit de Jaume Aiguader eren també maçons, per exemple Lluís Companys (El Tarròs, Lleida, 1882 – Barcelona, 1940), Martí Barrera (La Bisbal d'Empordà, Girona, 1889 – Barcelona, 1972) i un llarg etcètera, i durant uns anys de la seva vida hom pot constatar la seva relació amb la simbologia maçònica. Així, Jaume Aiguader va col·laborar amb Lluís Companys l'any 1931 en la fundació del diari *La Humanitat*, que va acabar sent l'òrgan oficial d'Esquerra Republicana de Catalunya³⁵. Aquest nom, no només era el mateix que el d'un dels nombrosos ateneus populars de Barcelona, l'Ateneu Humanitat, sinó que en aquest centre, en realitat un centre maçó, a banda de les activitats culturals habituals, es concentraven set lògies maçòniques barcelonines; una d'aquestes era anomenada també com la Lògia Humanitat i, una altra, la Lògia Cosmos³⁶. Aquest darrer nom coincidia també –i no per casualitat– amb el del taller tipogràfic on va ser impresa gairebé tota la producció literària del Dr. Aiguader, inclosa la col·lecció de les *Monografies Mèdiques*, la Tipografia Cosmos, fundada pel seu “germà” Martí Barrera³⁷.

Jaume Aiguader va formar part de la Lògia Justícia de Barcelona, i posteriorment de la Lògia Themis, també de Barcelona, depenent de la Gran Logia Española. La lògia Themis, de la que sembla ser que va ser un dels fundadors, va iniciar la seva activitat el 1930³⁸. En relació a aquest tema, el 30 de setembre de 1943 (*Gaceta de Madrid* de 20 d'octubre), gairebé mig any després de la seva mort a l'exili mexicà, el Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y el Comunismo del govern de Franco, dictava la següent sentència condemnatòria sobre Jaume Aiguader:

“Fallamos: Que debemos condenar y condenamos al procesado rebelde Jaime Aguadé como autor de un delito consumado de

³⁴ Sánchez Ferré, 1990: 697

³⁵ Gran Enciclopèdia Catalana (2013). “La Humanitat”

³⁶ Sánchez i Ferré, 1985: 37

³⁷ Vegeu més dades sobre Martí Barrera i la Tipografia Cosmos en el capítol “Les Monografies Mèdiques com a projecte editorial”.

³⁸ Sánchez i Ferré, 2013

Masonería, sin la concurrencia de circunstancias modificativas de la responsabilidad criminal, a la *pena de doce años y un día de reclusión menor*, accesorias legales de *inhabilitación absoluta perpetua para el ejercicio de cualquier cargo* del Estado, Corporaciones públicas u oficiales, Entidades subvencionadas, Empresas concesionarias, Gerencias y Consejos de Administración de Empresas privadas, así como cargos de confianza, mando y dirección de los mismos, separándole definitivamente de los aludidos cargos. Para fijación de responsabilidades civiles, remítase asimismo testimonio de lo conveniente al excelentísimo señor Ministro de la Gobernación, a efectos de su publicación en el BOLETÍN OFICIAL DEL ESTADO, y ofíciase al Excmo. Sr. Director General de Seguridad para que ordene la busca, captura y prisión del condenado. Notifíquese al Sr. Fiscal, y al procesado en la forma que la Ley previene para los rebeldes, y así por nuestra sentencia lo pronunciamos, mandamos y firmamos”

Fos com fóra, en els últims temps de la seva vida, segons els seus familiars directes³⁹, la seva situació respecte a la maçoneria era la de “germà dorment”⁴⁰.

2.1.1.3. La política

L'any 1921 va passar a dirigir l'Ateneu Enciclopèdic Popular (AEP) de Barcelona, tasca que duria a terme fins el 1925. La seva relació amb els ateneus populars s'havia iniciat molt abans, encara a Reus, on l'any 1911 va ser un dels màxims responsables de l'organització del Primer Congrés Regional d'Ateneus i Associacions de Cultura⁴¹.

El seu pas per l'Ateneu Enciclopèdic Popular, que ell mateix definia com l'inici de la seva activitat política⁴², va suposar els anys d'expansió del centre. Malauradament s'ha perdut molta documentació, ja que aquest fou un dels primers llocs en ser “depurat” per les tropes franquistes. El mateix dia de la seva entrada a Barcelona el 26 de gener de

³⁹ Aguadé, 2013

⁴⁰ La categoria de “germà dorment” s'aplica, dintre del món de la maçoneria, a “l'iniciat que per voluntat pròpia abandona l'activitat de la lògia” (Daza, 1997).

⁴¹ Poblet, 1977: 30

⁴² Montaner, 1932

1939 es va fer una foguera amb els papers i llibres de l'Ateneu a la vora de la seva seu⁴³. L'any 2000, Ferran Aisa va poder recollir la immensa majoria de la documentació relativa a les conferències, cursos, seccions i resta d'activitats de l'Ateneu⁴⁴. Amb dades extretes d'aquest treball, la participació de Jaume Aiguader podria resumir-se en les següents activitats (taula 1):

Any	Activitat
1906	Conferència sobre "Henri Ibsen"
1911	Conferència: "Els nens retrassats"
1913	Conferència: "Medicina i cirurgies generals"
1914	Conferència "Les malalties professionals"
1921-1925	President del Consell Directiu de l'AEP
1921 president de l'Ateneu	Conferències: - "Les cases barates i higièniques" - "Nova tasca de l'ateneu" (curs 1921-1922) - "Els caràcters: Jean Paul Marat"
1922 president de l'Ateneu	Conferències : - "Discurs cloenda a l'homenatge a F. Layret" - "La solució del problema de la casa higiènica i a bon preu" - "Discurs inauguració curs 1922-1923"
1923 president de l'Ateneu	Conferències: - "Discurs en l'actuació cívica contra el terrorisme" - "Per la Pau Social. Contra el terrorisme". Conferència donada junt a altres personatges, com ara Àngel Pestaña.
1924 president de l'Ateneu	Conferències: - "Educació cívica" - "La lluita per la salut"
1925	Conferència (a la cooperativa <i>La Flor de Maig</i>): "La sanitat de l'habitació"
1931 (alcalde de Barcelona)	Conferències: - "La cultura obrera" - "L'Ajuntament de Barcelona i la República"
1932 (alcalde de Barcelona)	Conferències: - "L'Obra de l'Ateneu Enciclopèdic Popular i els seus benefactors" - Participació junt a Francesc Macià i altres en la "Vetllada necrològica d'homenatge a Martí Vilanova"

Taula 1. Activitats de Jaume Aiguader a l'Ateneu Enciclopèdic Popular

⁴³ Alba, 2013

⁴⁴ Aisa, 2000

A banda, i seguint el mateix treball d'investigació, ja fos com a president del Consell Directiu, com a membre de l'Ateneu, o com a conferenciant, el Dr. Aiguader va participar en un seguit de campanyes populars organitzades per l'Ateneu, entre les quals cal destacar la "Campanya d'higiene per la millora les condicions de vida dels ciutadans de Barcelona" (1921), la "Campanya d'ajuda als famolencs russos" (1922) i la "Campanya per la pau social i contra el terrorisme" (1923), entre altres.

Revisats els temes que va tractar en la seva etapa a l'Ateneu Enciclopèdic (Taula 1), hom pot entreveure de quin tipus de personatge es parla. El 1906, amb només 24 anys, havia dissertat sobre Henri Ibsen (1828–1906), coincidint amb la seva mort, al mateix temps que escrivia una sèrie d'articles sobre aquest dramaturg noruec, defensor del trencament amb l'antiga moralitat luterana que li va tocar viure i precursor de la llibertat d'expressió, característiques que revisada la vida del Dr. Aiguader, se li podrien aplicar en gran part.

Mentre presidia l'Ateneu Enciclopèdic Popular, Aiguader començava la col·laboració amb el Sindicat de Metges de Catalunya⁴⁵, organisme fundat l'any 1920, publicant, a més, distints articles d'opinió en la seva revista periòdica, el *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. En aquests treballs, que abastaren des del primer, el 1920, poc després de la seva fundació, fins el darrer, el 1930⁴⁶, va tractar temes relacionats no només amb el sindicalisme mèdic i la defensa de la professió, sinó també aspectes sobre el Laboratori Microbiològic Municipal, i L'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, articles de revisió de la historiografia mèdica catalana⁴⁷, i una altra de les seves grans dèries, la Medicina social, escrita en majúscules tal i com ell ho feia⁴⁸. Junt amb això, i a més de les *Monografies Mèdiques*, la producció científica del Dr. Aiguader va comprendre multitud de llibres, articles a revistes i diaris generalistes i articles en revistes mèdiques especialitzades, però sempre, deixant entreveure la vessant social de la medicina i no la clínica. Tot i aquesta producció literària, en cap moment va

⁴⁵ Martín i Berbois, J.L., (2012). *El Sindicat de Metges de Catalunya. Un exemple de perseverança en la defensa de la medicina i el país*. Catarroja. Editorial Afers, pàgines 26, 43, 46, 49, 57, 66, 70, 77-78. Per a més informació sobre aquesta organització, vegeu el capítol "La professió mèdica i la sanitat".

⁴⁶ Per a totes les dades referides a la col·laboració del Dr. Aiguader amb el *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, s'han revisat els 199 números de la revista des del primer exemplar de juny de 1920 fins l'últim, amb data de setembre-octubre de 1937, accessibles en línia en Arxiu de revistes catalanes antigues (ARCA), disponible en <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/search/collection/metgescat> [Consulta feta al llarg del mes de setembre de 2012]

⁴⁷ Vegeu també, en aquesta memòria, el capítol "Les Monografies Mèdiques com a projecte editorial".

⁴⁸ Aquest aspecte es tractat amb detall en el capítol "La Medicina social".

deixar de banda la seva activitat política (els principals treballs publicats es recullen en l'annex 1).

L'any 1923 va tindre lloc l'inici de la Dictadura de Primo de Rivera, període que es va allargar fins el 1930. Miguel Primo de Rivera y Orbaneja (1870–1930), capità general de Catalunya, va publicar, el matí del 13 de setembre de 1923, un manifest anomenat *Al país y al Ejército Españoles*, en el mateix moment en què el govern militar és feia càrrec de la ciutat de Madrid. Aquesta data s'havia avançat en el suposat calendari previst per a la insurrecció, sembla ser, que per la proximitat de manifestacions catalanistes. Eixe mateix dia, el general Primo de Rivera, aclamat pels assistents, acudia a la inauguració de l'exposició del moble a Montjuïc. Com descriu Albert Balcells⁴⁹, en aquest esdeveniment, tant els rètols com el discurs de l'alcalde de Barcelona, el marquès d'Alèlla, eren en català, “tret d'unes paraules finals de cortesia dirigides al General per ser transmeses al Rei” (Balcells, 1996: 219).

Aquesta dada té importància per contextualitzar l'acolliment que l'alçament militar va tenir en bona part de la classe política dirigent de la Catalunya d'aquells moments. La conservadora i regionalista Lliga Regionalista de Catalunya (en endavant la Lliga), i el seu militant i, aleshores president de la Mancomunitat de Catalunya, Josep Puig i Cadafalch (Mataró, Barcelona, 1867 – Barcelona, 1956), qui no només va aprovar inicialment el cop militar, confiat en l'actitud suposadament regionalista de Primo de Rivera, sinó que fins i tot “acomiadà el futur dictador a l'estació en el seu viatge triomfal cap a Madrid” (Creixell, 1988: 18-19). Pocs dies després del cop, aquesta actitud de “respecte regionalista” del dictador, es va esvaïr, amb una sèrie de discursos, ordres i repressions que ben aviat mostraren la veritable situació en la què quedaven les llibertats polítiques al país, amb prohibició de la bandera catalana, dissolució d'ajuntaments, de diputacions, etc., sumint els dirigents de la Lliga i la els sectors socials afins en una terrible decepció envers el nou governant⁵⁰.

El cop d'Estat va coincidir més o menys amb l'època de sorgiment de noves organitzacions polítiques catalanistes a banda de la Lliga, com ara Estat Català (1922),

⁴⁹ Balcells, 1996

⁵⁰ Valguen com a exemple d'aquest fet les paraules de Francesc Cambó (Verges, Girona, 1876 – Buenos Aires, Argentina, 1947), cofundador i líder de la Lliga, que en les seves memòries, on diu textualment “Pocs dies després (del cop) arribava a Barcelona [...] i em trobava que els entusiasmes que entre molts de la nostra gent havia despertat l'aventura de Primo de Rivera, s'havien ja esvaït: el catalanisme o, almenys, el regionalisme del general, havia desaparegut en passar Guadalajara i com si se li hagués posat per condició, en atorgar-li el poder, de desmentir la llegenda catalanòfila que l'envoltava, inicià des dels primers dies atacs que ningú no esperava contra institucions i coses catalanes” (Francesc Cambó, 1981; recollides en Creixell, 1988: 19).

partit fundat per Francesc Macià (Vilanova i la Geltrú, Barcelona, 1859 – Barcelona, 1933), amb un programari plenament separatista⁵¹, la Unió Socialista de Catalunya, formació en la qual inicialment va militar Aiguader⁵² i Acció Catalana Republicana⁵³ amb Rovira i Virgili (Tarragona, 1882 – Perpinyà, França, 1949), Lluís Nicolau d'Olwer (Barcelona, 1888 – Mèxic, D.F., 1961) i Leandre Cervera (Gràcia, Barcelona, 1891 – Barcelona, 1964), format en base al sector crític de la Lliga i les seves joventuts. Amb l'adveniment del nou règim, part d'aquests dirigents catalanistes, com ara Francesc Macià, van iniciar el seu exili en terres franceses, des d'on continuaren la seva lluita per l'autogovern de Catalunya, mentre que altres, com Aiguader, assumien responsabilitats polítiques cada cop més influents com es veurà més endavant.

Tots els diversos actors que d'una o altra manera eren considerats claus en la gestió d'un possible canvi de règim, que òbviament passava per enderrocar la dictadura, anaren comprovant la dificultat, per no dir impossibilitat, de dur-lo a terme per vies estrictament pacífiques, començant a sorgir propostes que advocaven per altres solucions. Així, ja l'any 1924, en un escrit del propi Macià dirigit a, l'aleshores més que influent, comunitat catalana de l'Havana i que duia per nom Organització de l'exèrcit català⁵⁴, no només assumia que “solament usant la violència pot obtenir-se la llibertat de Catalunya”, sinó que inclús enumerava les formes de lluita existents (guerrilles, guerra, alçaments dins de les poblacions, etc..) i es decantava per “[..] (la guerra) de Catalunya contra l'Estat opressor, recollint i reunint tots els recursos, tots els elements que voluntàriament o forçosa s'acoplin per a combatre i vèncer-lo [...]”.

Cal recordar que, abans de la Dictadura de Primo de Rivera, ja havia rondat pel cap del propi Macià, qui al cap i a la fi tenia formació militar, la possibilitat d'emprar la violència com a mitjà per aconseguir els objectius del nacionalisme català⁵⁵. De fet, el 1922 en una

⁵¹ Gran Enciclopèdia Catalana (2013), “Estat Català”

⁵² Arran dels fets de Prats de Molló, que es revisen més endavant, i la posterior expulsió de Macià a Brussel·les, Jaume Aiguader, qui durant anys mantingué la doble militància en Estat Català i en la Unió Socialista de Catalunya, adquirí major protagonisme com a responsable del Directori Interior (a Catalunya) d'Estat Català. Tant va ser així que el 1928, el Directori Interior no només es va oposar a una reestructuració de l'organigrama del partit proposada per Macià en la què es donava més pes a la militància catalana d'Amèrica, sinó que Aiguader era “qui prenia les decisions reals de l'organització i Macià es convertia en un observador del procés” (Ucelay-Da Cal, 2000: 85-88).

⁵³ Baras, 2000: 1-4

⁵⁴ Carner Ribalta, 1952: 141-146

⁵⁵ A hores d'ara, la figura de Macià continua sent motiu de múltiples estudis; deixant de banda els treballs que busquen la seva única deslegitimització i menyspreu com a figura històrica rellevant del catalanisme i aquells que només tracten de construir la figura d'un mite històric net de qualsevol dada biogràfica que el pugui desmerèixer, existeixen estudis que fan un repàs a la trajectòria vital d'un personatge que, iniciant els seus passos en un pensament monàrquic, militar i inclús en certa manera espanyolista, va acabar derivant

sèrie d'escrius posteriors a enfrontaments entre joves i policia per Barcelona, Macià reconeixia estar preparant intensament una joventut d'acció com a resposta a la situació⁵⁶. El procés irlandès, amb l'adveniment d'un nou estat dintre d'Europa, havia de servir de base per a la futura República de Catalunya: "Són (els catalans) els irlandesos d'Espanya, ens deia la gent francesa després dels fets de Prat de Molló" (Aiguader, 1931h: 65).

Macià, davant la impossibilitat d'aconseguir suport econòmic per a la causa dintre de Catalunya (no es pot oblidar que la posició de força que la Lliga i les seves idees regionalistes tenien encara entre la burgesia catalana), va optar per iniciar una campanya de recaptació, de la qual es parlarà més endavant, entre els catalans de l'estranger, més proclius a les seves idees. Mentre tot això passava, una sèrie de grups d'acció de joves, teòricament entrenats militarment i preparats per actuar, van començar a organitzar-se sota distintes denominacions: la Societat d'Estudis Militars (SEM), lligada a Acció Catalana; els Escamots, que anaren sorgint arreu de Catalunya; el Grup dels Set o la Bandera Negra, també coneguda com la Santa Germandat Catalana, formades aquests darreres, d'una o altra manera, com a estructures militars d'Estat Català, amb la intenció de lluitar per la independència de Catalunya.

En tot aquest context, amb un teòric líder exiliat a França, intentant recaptar fons per una, si més no, complicada lluita per la independència catalana, amb discrepàncies importants amb altres personatges polítics sobre la manera d'enfrontar la situació i un sector de la seva joventut desitjosa de dur endavant alguna acció de ressò i difícil d'aturar, el 1924 s'inicià la formació d'un nou Directori clandestí d'Estat Català a Barcelona.

En un principi, dels tres membres proposats, metges tots tres, Rossend Carrasco i Formiguera (Barcelona, 1892 – 1990), Riera i Puntí (Barcelona, 1885 – Reus, Tarragona, 1949) i Jaume Aiguader, només aquest darrer acceptà amb una "resposta càlida, franca i entusiasta"⁵⁷.

Els dos esdeveniments que es revisen a continuació, el Complot del Garraf i el Complot de Prats de Molló, tot i que en el context de la història contemporània de Catalunya poden ser considerats d'una importància més que relativa, no són en cap cas anecdòtics en l'estudi de la vida del Dr. Aiguader. En aquestes dos ocasions, un

en un referent del separatisme català i en la figura cabdal del republicanisme independentista (Roig i Rossich, 2006). Tal i com es veurà més endavant, en aquesta conversió en figura referent de l'independentisme català va jugar un paper fonamental la seva actuació en els Fets de Prats de Molló (1926).

⁵⁶ Roig i Rossich, 2006

⁵⁷ Perelló, 1960; citat en Crexell, 1988: 33

convençut demòcrata com ell, defensor de la lluita política enfront dels totalitarismes i amb una trajectòria vital en aquests ideals mantinguda tot al llarg de la seva vida, optava per prendre part, tot i que fos de manera passiva, en accions violentes contra la monarquia i la dictadura per tal de restaurar la llibertat si les vies pacífiques no semblaven efectives. La finalitat, podia justificar els mitjans. La seva opinió davant la possibilitat d'utilitzar la violència en aquest cas era clara, tal i com ell mateix descrivia anys després:

“El nostre poble, alt i baix, llevat d'alguns sectors francament directoristes i altres als quals l'esperit conservador minvava la catalanitat, tingué una clara visió durant la dictadura que el plet català no podia solucionar-se més que d'una manera violenta.” (Aiguader, 1931h: 55)

La visita dels reis d'Espanya a Barcelona, prevista i anunciada per al 26 de maig de 1925, convenceren a alguns dels membres d'aquests grups militars que el moment d'acció s'hi presentava de manera òptima per aconseguir el gir de la situació política nacional i el ressò internacional necessari atemptant contra el tren “reial” que havia de travessar els túnels del Garraf abans d'entrar a l'estació de Barcelona. Aquesta acció serà coneguda posteriorment com el Complot del Garraf.

Atenent el discurs de Marcel·lí Perelló, un dels implicats en el complot (recollit en Crexell, 1988), una primera idea d'atemptat contra el tren dels reis, va ser proposada per l'Escamot de Vilanova. Per a dur endavant aquesta acció precisaven d'una sèrie d'eines i es va sol·licitar permís al Dr. Aiguader per proporcionar-les. Segons relata el propi Perelló, la resposta d'Aiguader fou:

“[...] no crec que els amics de Vilanova facin res del que diuen proposar-se; és desmesurat per a ells. [...] Però, penso que els hauríem de proporcionar les eines que demanen, perquè el dia de demà no puguin acusar-nos de no haver-los ajudat de fer una cosa sonada, per culpa de la nostra mesquinesa i manca de coratge.”⁵⁸

Després d'aquest i altres intents fallits, quan semblava que l'atemptat anava a produir-se, un infiltrat va desbaratar els plans i els implicats varen ser jutjats en consell de

⁵⁸ Perelló, 1980; citat en Crexell, 1988: 54

guerra. Aquesta fallida en la consecució de l'atemptat, no tingué però, un efecte descoratjador entre la població, ben al contrari, com Aiguader descrivia,

“[...] quan se sabé l'intent de regicidi de Garraf, tothom respirà profundament, no perquè hagués fracassat, sinó perquè s'havia intentat. La gesta [...] guanyà de bell antuvi tota la simpatia dels catalans.” (Aiguader, 1931h: 55)

Un any després, el novembre de 1926, va tindre lloc un dels fets més singulars de la història del nacionalisme català del segle XX en el què va prendre part Jaume Aiguader i que es necessari entendre en el context històric, polític i social del moment, el conegut com el Complot (o els Fets) de Prats de Molló. Seguint amb la visió militarista de Macià, i amb la convicció general que només amb violència es podria posar fi a la dictadura de Primo de Rivera, s'havia estat gestant la invasió de Catalunya des de França per un exèrcit d'homes armats i instruïts militarment que, atenent a un esperat alçament col·lectiu de suport del poble català posterior a la invasió, tindria com a resultat la proclamació de la República Catalana. Albert Balcells assenyala que, en certa manera, amb aquest acte es pretenia rememorar l'esperit de resistència armada que va suposar l' 11 de setembre de 1714⁵⁹ i, amb aquesta idea, eixe 11 de setembre de 1926 va circular un pamflet per Barcelona que acabava dient : “Catalans! Recordem el sacrifici per la Pàtria dels homes de 1714 i estiguem tothora disposats a seguir llur exemple.”

Des de l'any 1924, tal i com ja s'ha dit més amunt i en part amb aquest propòsit, Macià havia estat recaptant diners entre els anomenats “catalans d'Amèrica”, catalans que des de principis de segle havien marxat com emigrants econòmics als països hispanoamericans i que havien creat a diverses ciutats (Mèxic, l'Havana, Buenos Aires) una nombrosa i influent colònia. En el bàndol que Macià va fer el mateix any 1924 que duia per títol “Organització de l'exèrcit català”, i del qual s'ha parlat abans, ja feia un càlcul dels efectius i despeses que l'organització d'aquesta força armada de Catalunya tindria i, que seguint Carner Ribalta, venien a ser els següents:

⁵⁹ Balcells, 2008: 122

Efectius necessaris	Despesa prevista
4.500 fusells a pessetes 125.000 cada un, amb els cartutxos corresponents	800.000,00
500 fusells-metralladors a pessetes 500,00 c/u	250.000,00
100 metralladores Hotckins a pessetes 1,200 c/u i accessoris	200.000,00
Municions	3.000.000,00
Canons de 37 mm i municions	750.000,00
Cavalls, transports, "ultra el que fos requisitat"	350.000,00
Forns de campanya, conserves, farines, farratges, etc., etc..	500.000,00
Material de comunicacions	100.000,00
Mobilització i concentració	1.600.000,00
Sanitat militar	200.000,00
Política de guerra	250.000,00
Total previst	8.000.000,00

Taula 2. Efectius necessaris per a l'Organització de l'exèrcit català

A banda d'aquestes despeses previstes, citades textualment, Macià opinava que "caldrà preveure el muntatge d'una fàbrica de fusells i metralladores per a una producció de 1.500 fusells al mes i el muntatge de la fabricació de municions i bombes de mà per un pressupost de 300.000 pessetes per a cada servei". Tot això, junt amb els contingents de voluntaris necessaris per a dur endavant el projecte; segons Macià, "els efectius inicials han de xifrar-se en cinc mil homes amb tots els elements auxiliars necessaris, que faria pujar la força inicial a sis mil homes" (Carner Ribalta, 1952: 141-146). Per tant des d'eixe mateix any, els catalans d'Amèrica havien estat contribuint al sosteniment econòmic de la planificació de l'acció armada, fonamentalment la colònia de Buenos Aires, però fou l'abril de 1925 quan Macià va llançar el conegut com Emprèstit Pau Claris⁶⁰ per un import de

⁶⁰ L'elecció del nom de l'emprèstit no era, ni de bon tros, casual; Pau Claris Casademunt (Barcelona, 1568-1641), canonge d'Urgell, fou un dels constitucioners a les Corts de Barcelona del 1626, i s'oposà a diverses demandes reials, no només com a eclesiàstic i com a membre de les Corts, sinó també com a President de la Generalitat, càrrec que va ostentar entre el 1638 i el 1641. Durant el seu mandat, es va produir el trencament definitiu de relacions entre la Generalitat i el comte duc d'Olivares. Tement una invasió castellana, cercà ajuda militar a França que acabaren amb un pacte d'ajuda militar i amb la proclamació de la República Catalana sota la protecció d'aquell país, tot i que no s'arribà a concretar. (*Enciclopèdia catalana* (2013). "Pau Claris"). Per tant, amb la tria d'aquest nom, possiblement Macià busqués, per una part, mostrar als catalans d'Amèrica, l'opinió dels quals estava dirigida a la proclamació d'una república catalana independent i que eren els principals destinataris de l'emprèstit, que el destí dels seus diners seria eixe, i per l'altre, remoure l'imaginari col·lectiu en la cerca d'una unió de tots els catalans, de dins i de fora, de dretes i esquerres, regionalistes i nacionalistes, en el moment que les tropes catalanes iniciaren la invasió de Catalunya.

8.750.000,00 pessetes. Tal com indicava Macià a través del *Butlletí de l'Estat Català* de juliol de 1925 per propiciar la subscripció d'aquest emprèstit,

“Catalunya compta avui amb una part del seu exèrcit futur; compta amb allò que dóna una ànima i un ideal als exèrcits, els joves. El jovent de Catalunya vol armes. L'Emprèstit català que avui emetem és el gest que posa el jovent de Catalunya en ordre de batalla”⁶¹

Sobre la contribució de la colònia catalana de Buenos Aires, com s'ha dit, una de les màximes col·laboradores, resulta essencial el treball fet per Marcela Lucci sobre l'activisme patriòtic d'aquest col·lectiu⁶² i on es recull la seva contribució al projecte en 580.000 pessetes. Estudis posteriors, com el dut a terme per Susana Sueiro⁶³, venen a demostrar que una acció prevista inicialment pels membres d'Estat Català a l'exili i que, més de vuitanta anys després mostra una ingenuïtat i falta de planificació total, va servir a algunes de les potències mundials del moment per equilibrar els seus poders.

Els membres de l'avançada militar van ser detinguts a França, entre altres localitats a la de Denise de Prats de Molló, i la seva prevista invasió de Catalunya que aniria acompanyada d'un alçament popular de suport, no va poder tenir lloc. Aquesta detenció va ser facilitada per un infiltrat italià del règim de Mussolini, que un cop assabentat de l'intent d'invasió havia previst embolicar les relacions entre els estats espanyol i francès, aleshores en ple procés negociador sobre els dominis africans, cercant una aproximació de la Dictadura de Primo de Rivera. Els distints responsables que col·laboraren amb Macià, foren els següents⁶⁴:

- Qüestions polítiques: Josep Bordas de la Cuesta (Eivissa, Illes Balears, 1879 – Mèxic, 1943)
- Propaganda: Josep Carner-Ribalta (Balaguer, Lleida, 1898 – Simi Valley, EUA, 1988) i Ventura Gassol (La Selva del Camp, Tarragona, 1893 – Barcelona, 1980).
- Qüestions militars: Josep Rovira Canals (Rubí, Barcelona, 1902 – París, França, 1968) i Martí Vilanova (Figueres, Girona, 1896 – Aulnay-sous-Bois, França, 1930), els germans Lluís, Pere i Josep Morella (dades de filiació desconegudes), Joaquim

⁶¹ Macià, 1925; citat en Carner Ribalta, 1987: 13

⁶² Lucci, 2009

⁶³ Sueiro, 1992: 385-396

⁶⁴ *Gran Enciclopèdia Catalana* (2013). “Fets de Prat de Molló”

Carrió (dades de filiació desconegudes), Roc Boronat (Barcelona, 1897 – Mèxic, 1965) i Ferran Arqués.

- Interior: Jaume Aiguader i Amadeu Bernadó (Barcelona, 1899 – Clichy, París, 1974)

Es van detenir cent onze ciutadans en total, entre catalans i italians, vuitanta-sis dels quals foren deportats a la frontera belga pel govern francès, que havia decidit fer dos grups entre els detinguts: Macià i els seus còmplices més propers serien jutjats i la resta expulsats a Bèlgica, país que acceptà acollir-los al seu territori.

Després d'un procés judicial que va servir per augmentar la popularitat de Macià, dins i fora de Catalunya, i per donar ressò internacional a la situació de Catalunya, les penes es limitaren a multes i expulsió de França.

La remor del fracassat complot de Prats de Molló, conegut en la premsa del moment com el complot de Perpinyà, va tenir conseqüències també a aquesta banda dels Pirineus. Així, el dia 11 de novembre de 1926, pocs dies després d'haver sortit en llibertat després d'una reclusió prèvia de vuitanta hores com a conseqüència de la visita del Rei Alfons XIII i les Infantes a Barcelona⁶⁵ era detingut al seu domicili el Dr. Aiguader. Eixe mateix dia, tot seguint ordres de la Direcció General de Seguridad, varen ser detinguts també Àngel Pestaña, "Bruno Lladó, Minguet y onze sindicalistas más"⁶⁶.

En total, aquesta segona reclusió a la presó Model de Barcelona va tindre una durada de sis mesos i deu dies⁶⁷. Al sortir de la presó, Aiguader fa del seu text mensual

⁶⁵ Poblet, 1977: 76

⁶⁶ *La Vanguardia*, 13 de novembre de 1926: 8. D'aquests detinguts, Àngel Pestaña (Santa Maria de las Ollas, Lleó, 1886 – Begues, Barcelona, 1937) era un polític anarquista, que va dirigir Solidaridad Obrera i participà en els primers congressos per a la creació de la CNT, sindicat del qual acabà ocupant la Secretaria General. S'enfrontà als comunistes russos als qui acusava d'implantar una dictadura i defensà una unió amb els partits polítics d'esquerres. Empresonat diversos cops a Espanya i a Itàlia, va fundar el *Partit Sindicalista* el 1934 i participà en l'Aliança Obrera (vegeu referència sobre aquesta organització més endavant) (*Gran Enciclopèdia Catalana* (2013) "Àngel Pestaña"). Per la seva banda, Bruno Lladó, o Bru Lladó i Roca (Sabadell, Barcelona, 1881 – Mèxic, 1946) va ser un anarcosindicalista, republicà i federal, defensor de distintes causes obreristes al llarg de la seva vida que el dugueren a patir distintos empresonaments i exilis. Expulsat de la CNT el 1928 per problemes en la construcció d'habitatges socials, el 1932 va deportat a Villa Cisneros a bord del vaixell Argentina. De nou a Barcelona, va ser regidor d'Economia de l'Ajuntament de Sabadell. Es va exiliar a França quan l'ocupació franquista de Sabadell ja era imminent (Martínez de Sas, 2000). Per últim, el "Minguet" a qui al·ludeix l'article de *La Vanguardia*, fa referència a Jenaro (o Genaro) Minguet (dades de filiació desconegudes), obrer metal·lúrgic, pertanyent al Comitè Regional de Catalunya de la CNT. Junt amb altres sindicalistes, va formar part d'un dels equips que va participar en la preparació de l'assassinat de Eduardo Dato (La Corunya, 1856 – Madrid, 1921) (García Oliver, 1978), qui havia estat distintos cops ministre, president del Govern i ocupava la cartera de ministre d'Estat.

⁶⁷ Soldevila, 1930; citat en Poblet, 1977: 36. Mentre s'estava a la presó, per evitar censures, signava els seus escrits amb el pseudònim de Jordi Amer, emprant així les mateixes inicials.

de les *Monografies Mèdiques* un agraïment de l'amistat rebuda per companys i amics en les hores difícils que havia passat:

“En la solitud de la cel·la semblava talment que hi tanquessis tots els cors dels amics; però no dels amics íntims solament, dels companys d'infantesa, de curs o de penya, sinó també dels coneguts i dels gairebé ni coneguts en rebies l'efusiu record, i el cor que n'eres estoig era el de la ciutat en pes [...]” (Aiguader, 1927c).

Anys després, ell mateix recordava els moments de Prats de Molló amb una defensa ardent al seu llibre *Catalunya i la Revolució*, escrit mentre s'estava amagat de la policia:

“Aquelles hores de preparació dels xicots que havien d'anar a Prats de Molló, tots ells obrers i els quals, a despit de la fatiga del treball, encara tenien esma i alè per a suportar entrenaments més fatigosos encara, són, tanmateix, exemples per oferir a la posteritat.” (Aiguader, 1931h: 39)

Aquest empresonament es va produir uns mesos després que el seu principal projecte editorial, les *Monografies Mèdiques*, motiu d'aquest treball d'investigació, acabara de sortir a la llum, publicació que no es va pas detindre. Només dos anys després, el novembre de 1929, el Rei Alfons XIII, acompanyat per part de la seva família i per Primo de Rivera tornava a acudir a Barcelona, aquest cop amb motiu de la inauguració de l'Exposició Universal. Com en altres ocasions, va ser detingut per evitar que pogués “actuar” contra la règia visita⁶⁸.

Un cop ja enderrocat el règim primoriverista el 1930, Alfons XIII nomenà el general Dámaso Berenguer y Fusté (1873 – 1953) com a president del Govern, en un intent de retorn a la normalitat constitucional prèvia al cop d'Estat. Aquest període és conegut com la “dictablanda” de Berenguer (gener de 1930 – febrer de 1931) en referència a l'actitud del general que, rebaixant la pressió sobre ciutadans i partits polítics de l'anterior règim, intentava una tornada a la “normalitat” constitucional com si no s'hagués passat una dictadura.

⁶⁸ Poblet, 1977: 37

Nou dies després de prendre possessió, es publicava una mostra d'aquesta nova actitud del govern: aprofitant el primer aniversari de la mort de la Reina Regent d'Espanya, Maria Cristina, mare d'Alfons XIII, s'acordà la promulgació d'una àmplia amnistia però que deixava fora "(los delitos) que afectan a la integridad de la Patria" (*Gaceta de Madrid* del 6 de febrer de 1930).

Aiguader va participar aleshores, junt amb molts altres catalans, en una intensa campanya pro amnistia dels presos catalanistes, com ara els condemnats pel Complot del Garraf. En aquesta campanya, a petició del director del diari *La Rambla*, Josep Maria Massip i Iralta (Sitges, Barcelona, 1903 – Whashington, EUA, 1973), va publicar una sèrie d'articles sense passar prèviament per la censura⁶⁹.

Mentre tot això passava, Estat Català va poder tornar a actuar dins de Catalunya, però amb Macià exiliat, i amb un creixent poder del Dr. Aiguader, membre com s'ha dit, del Directori Interior de l'organització i figura decisòria en aquells moments. No obstant, el retorn de l'activitat d'Estat Català a l'interior de Catalunya no va ser inicialment sota la mateixa denominació, sinó sota la marca Amics d'En Macià. Un cop enderrocat el dictador, i com a representant d'Estat Català, Aiguader va acudir a Sant Sebastià, a signar el conegut com a Pacte de Sant Sebastià⁷⁰.

La caiguda de Primo de Rivera i el nou govern de Berenguer no van implicar que Aiguader deixara d'estar sota la vigilància de les forces policials. Com ell mateix comentava en una entrevista al diari *El Sol*, durant eixe període va estar processat "quinze o vint vegades per delictes d'imprensa o per mítings celebrats sense autorització" (Montaner, 1932). La seva complicada situació perseguit a tota hora per la policia apareix descrita en una carta al seu amic occità, el Dr. Ismael Girard, amb les paraules següents:

"Com van les vostres coses? Jo passo una vida agitadíssima vorejant la presó constantment. He tingut d'estar un mes fora de casa perquè la policia em cercava per empresonar-me. En aquests

⁶⁹ Aiguader, 1931h: 57-58

⁷⁰ Es coneix com a Pacte de Sant Sebastià, l'acord que els representants republicans i antimonàrquics de tot l'estat espanyol van prendre a eixa ciutat basca el 17 d'agost de 1930. Consistia en la creació d'un Comitè revolucionari presidit per Niceto Alcalá-Zamora (Priego de Córdoba, Córdoba, 1877 – Buenos Aires, Argentina, 1949) i que uns mesos més tard facilitaria la caiguda de la monarquia i la formació del govern de la II República (García Alix, 1998). En paraules de Tusell, "el Pacte de Sant Sebastià va suposar la consagració de l'aliança entre dos tipus de republicanisme (el nou i el vell), així com la seva col·laboració amb forces també situades al marge del sistema i el començament d'una etapa de direcció coordinada de tots aquests sectors. [...] no va passar d'ésser un acord molt general per la qual cosa, sobre tot en els temes referents a l'autonomia de Catalunya, va originar un nombre de contradictòries interpretacions però va evitar la confrontació quan es va produir l'adveniment del nou règim" (Tusell, 2007: 566-567)

moments, i amb motiu de la vaga general⁷¹ tinc d'amagar-me en part també. Tinc sis processos per delictes d'impremta i de paraula. Ja veieu si costa la conquesta de la nostra llibertat col·lectiva i individual.”⁷²

Passat el Govern de Berenguer, Alfons XIII, davant la negativa de distints reconeguts monàrquics a assumir l'encàrrec, nomenà president Juan Bautista Aznar Cabanas (1860 – 1933), qui immediatament convocà el calendari electoral: eleccions municipals el 12 d'abril, eleccions provincials el 3 de maig i eleccions al congrés de Diputats i al Senat el 7 i 14 de maig respectivament. La situació sociopolítica general i la més que considerable victòria dels fronts d'esquerres i republicans a les eleccions municipals, propiciaren la caiguda de la Monarquia i la instauració de la Segona República (14 d'abril de 1931- 1 d'abril de 1939). Només un parell de mesos abans d'aquesta data, Macià havia tornat de l'exili ja com un símbol del catalanisme.

Eixe mateix any, el 1930, només uns mesos després de l'exili del general Primo de Rivera a França, Josep Maria Batista i Roca (Barcelona, 1895 – 1978), etnòleg, historiador i polític català vinculat també a la Societat d'Estudis Militars, va fundar, junt amb alguns dels seus coneguts, una associació de caire nacionalista, anomenada Palestra.

El 30 d'abril d'eixe mateix any, es publicava un comunicat anomenat *Als joves de Catalunya*, que va ser difós a través de la premsa de l'època⁷³, no només la premsa generalista, ja que aquest manifest, amb tota probabilitat va ser repartit també junt amb les *Monografies Mèdiques*⁷⁴. D'aquesta organització, va ser nomenat president Pompeu Fabra, creant també una presidència honorària, amb caràcter consultiu, que integraven quatre personatges simbòlicament representatius del catalanisme: Ramon d'Abadal i Calderó (Vic, Barcelona, 1862 – Rupià, Girona, 1945), diputat conservador de la Lliga Regionalista, Lluís Nicolau d'Olwer, polític i escriptor català, regidor de l'Ajuntament de

⁷¹ Fa referència a la vaga general que va tindre lloc a Barcelona, junt amb moltes altres ciutats de l'Estat, el novembre de 1930, un cop ja enderrocada la dictadura i com a reflex de les tensions polítiques que es visqueren durant els darrers anys de la ja, pràcticament fallida, monarquia d'Alfons XIII.

⁷² CIRDOC. Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard. Barcelona”. sense data (ca. novembre de 1930) [referenciada com a “presó”]

⁷³ Marquet, 1995

⁷⁴ Tenim constància de la presència d'aquest manifest, doblegat com a publicitat externa dintre de l'exemplar 38 de les *Monografies*; malgrat que podria haver estat ficat *a posteriori* pel propietari de la revista, la seva mida i el seu plec coincideixen perfectament amb el de la monografia. A més, es troba en l'exemplar que correspon per la data de publicació.

Barcelona i Ministre d'Economia del Govern de la Segona República, Antoni Rovira i Virgili, periodista i polític catalanista militant d'Esquerra Republicana de Catalunya i per últim, Jaume Aiguader i Miró. En el document publicitari de Palestra referit, també imprès a la Tipografia Cosmos, s'explicava què pretenia la nova organització:

“La nostra finalitat és promoure un moviment de la joventut catalana, amb tota l'activitat i l'empenta de la gent jove, per al seu propi millorament en tots els aspectes, moral, intel·lectual, social i físic, i desvetllar el seu interès per a totes les causes nobles.

Voldríem ésser comptats entre els qui més reconeixen la importància dels principis polítics –que cadascú de nosaltres particularment professa–, però creiem també que en un poble com el nostre, pel damunt dels matisos polítics hi ha una causa essencial de reivindicació pairal que és la que més poderosament atreu els nostres entusiasmes.

Palestra, l'organització que ara iniciem, neix precisament consagrada al culte d'aquesta causa, per respecte a la qual deixem de banda entre nosaltres totes les opinions que en altres camps polítics, socials o econòmics podrien separar-nos. [...] Creiem urgent atendre la tasca de fer conèixer la nostra terra, la seva llengua, la seva història i la seva cultura a les joves promocions, coneixements que per força veieren privats durant els darrers anys.”⁷⁵

L'organització va anar agonitzant a partir de 1934, arran de l'empresonament de Pompeu Fabra i de Batista i Roca⁷⁶, desapareixent definitivament amb la Guerra Civil.

Com recull Josep Maria Poblet, en eixa època de canvi, amb la caiguda del general Berenguer, el nomenament del president Aznar i el retorn de Macià el mes de febrer de 1931 després del seu exili, a Catalunya es feia cada cop més necessari un partit polític que poguera polaritzar “les masses republicanes, catalanistes i obreres”⁷⁷, que superés els partits ja existents i que no podien canalitzar els neguits ciutadans, i en aquest sentit s'organitzà una “conferència d'esquerres” promoguda per Companys, en la qual participaren les principals figures catalanistes del moment, entre elles Aiguader com a

⁷⁵ Palestra (1930). “Palestra. Als joves de Catalunya”.

⁷⁶ Duran, 2001: 25-42

⁷⁷ Poblet, 1976: 29

representació d'Estat Català. D'aquesta conferència naixeria un nou partit, Esquerra Republicana de Catalunya, que amb la unió del Partit Catalanista Republicà, Estat Català, els integrants del grup L'Opinió i un gran grup de centres comarcals representants del catalanisme republicà històric, pretenia agrupar les forces esquerranes⁷⁸. Sota aquestes sigles, després de les eleccions municipals d'abril de 1931, Jaume Aiguader es convertiria en "Ciudadà – Alcalde" de Barcelona per decisió de Macià, accentuant la seva rivalitat amb Companys, que va quedar com a "Ciudadà – Regidor"⁷⁹. Junt amb aquest càrrec, Aiguader també passava a ocupar el de diputat a Corts per la ciutat de Barcelona primer i per la província després.

D'aquesta etapa de la vida del Dr. Aiguader, la de representant polític, cal destacar una part força positiva, la possibilitat d'intentar dur endavant les seves idees, els seus somnis d'igualtat i justícia per a tots els ciutadans; i una altra de negativa i que té a veure amb el malbaratament del suport popular que es va viure en el si del seu partit, amb les disputes internes i la divisió i tensions que va haver de suportar per part dels seus companys de files. Dos mesos després de ser nomenat alcalde, va voler plegar del càrrec i Macià no li ho va acceptar per tal de mantindre l'equilibri de poders entre Companys i Joan Casanovas i Maristany (Sant Sadurní d'Anoia, Barcelona, 1890 – Lluçanès, França, 1942), primer tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona⁸⁰. El període d'alcalde de Barcelona es va perllongar des del 14 d'abril de 1931 fins a l' 1 de febrer de 1934 i, tot i ostentar el càrrec, com ell mateix reconeixia un any després d'accedir-hi, no podia actuar amb total llibertat i havia de doblegar en ocasions les seves idees ja que "tal y como está el Estatuto Municipal, el Alcalde [...] tiene la representación del Ayuntamiento, pero el gobierno de la ciudad está en manos del Consistorio" (Montaner, 1932).

Junt amb aquests entrebancs netament polítics, estava la difícil situació econòmica en que, segons Aiguader, es va trobar l'equip de govern municipal les finances de l'Ajuntament de Barcelona, i que l'obligà a viatjar a Madrid tan bon punt va prendre possessió del càrrec per negociar amb Indalecio Prieto (1883– 1962), aleshores ministre d'Hisenda del Govern de la República, un préstec per fer front al cupó del deute

⁷⁸ Alquézar, 2000

⁷⁹ Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (1931). "Ciutadans Regidors que constitueixen l'Ajuntament de Barcelona".

⁸⁰ Bladé, 1981: 95

municipal⁸¹. Aquest cupó, que pujava a 52 milions de pessetes, limitaven en gran part la seva possibilitat d'actuació com alcalde⁸².

Les desavinences al si del partit també tingueren el seu trasllat a l'Ajuntament de Barcelona, amb la creació d'un grup minoritari, la qual cosa, junt amb les disputes internes i la campanya en contra que inicià el sector que s'agrupava al voltant de *L'Opinió*, en altre moment pràcticament diari del partit, va provocar una derrota en les eleccions del 1934, la sortida d'Aiguader de l'alcaldia i la seva substitució per Carles Pi i Sunyer (Barcelona, 1888 – Caracas, Veneçuela, 1971).

Durant la seva gestió com alcalde, tal i com ell mateix relatava en l'entrevista de 1932 publicada al diari madrileny *El Sol* que ja s'ha citat, va aconseguir augmentar de manera considerable l'import recaptat pels impostos de les classes benestants i empreses que abans no pagaven i també el nombre de nens matriculats en les escoles públiques municipals, que va passar de 1.500 a 18.000 en només un any; d'aquests, 3.000 xiquets, front els 1.000 de l'any anterior, feien l'àpat en les cantines de les escoles, amb la qual cosa s'assegurava la seva correcta nutrició.

Grups escolars nous, públics i municipals⁸³, conformaren un dels puntals de la seva estada a l'ajuntament: “[...] la ley de la República [...] dispone que se eduque al pueblo, al que la Monarquía se negó a educar”⁸⁴. Junt amb la construcció de nombrosos grups escolars, a tot arreu de la ciutat, altres obres marcaren aquesta etapa, com construccions de parvularis, de grups de cases barates per a obrers, infraestructures de transport, clíniques, obres de sanejament i un llarg etcètera de fets i de projectes que no sempre es van poder dur a terme.

Pel que fa a la seva activitat com a diputat a Corts, càrrec que va mantenir durant tota la Segona República, cal destacar la seva participació en la discussió de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya a Madrid, on va jugar un paper fonamental, entre altres coses, arran dels compromisos adquirits en el Pacte de Sant Sebastià.

Un cop abandonada l'alcaldia de Barcelona, només sis mesos després, s'embarcava en una altra aventura editorial, la publicació *Pamflet. Revista nacionalista i revolucionària*, amb què com afirmava Aiguader en el seu primer exemplar:

⁸¹ Poblet, 1977: 203

⁸² “[...] estos 52 millones que se han de pagar y que son nuestra pesadilla.” (Montaner, 1932)

⁸³ Cal recordar en aquest punt que sota el seu mandat, l'Ajuntament de Barcelona va ser dels primers en expropriar una residència dels jesuïtes per dedicar-la a colònia escolar d'estiu.

⁸⁴ Febus, 1932

“Amb Pamflet ens proposem el grup editor de publicar una revista popular que reculli les inquietuds actuals. Nosaltres creiem que encara és viva i salvadora l’efervescència revolucionària i no volem que es pretengui tancar el cicle renovador. Per continuar-lo injectarem constantment els neguits que del carrer o de l’estudi mostren noves facetes de la Revolució. Tenim un clar concepte de la solemnitat de les hores que vivim i coneixem les exigències. Sabem de sobra que per atrapar-ne l’eficàcia cal conformar-nos a una disciplina. Però també han de disciplinar-se els disciplinadors i no podem renegar de la lleialtat jurada al poble”⁸⁵

El 6 d’octubre de 1934, coincidint amb una altra de les dates que marcaren la vida del Dr. Aiguader, va aparèixer el quart i darrer número d’aquesta revista. Si ja és habitual que la interpretació dels fets històrics varie depenent de les idees presents dels historiadors, en els coneguts com a “Fets del 6 d’octubre” aquesta disparitat de versions assoleix límits extrems. Així, des de versions que centren tota la situació en un conflicte general de l’Estat i pràcticament com una anècdota allò que va passar a Barcelona i a la resta de Catalunya, fins a versions completament oposades, que ho expliquen en una cadena de reaccions inevitables del Govern de la Generalitat de Catalunya contra unes actuacions injustes del Govern central, restant com pràcticament un fet puntual, allò que succeí a la resta d’Espanya. En tot cas, allò que sembla cert és que la situació a Catalunya i a la resta de l’Estat s’havia anat enterbolint per distintes circumstàncies; entre elles, una de les més importants va ser la cada cop més delicada situació econòmica de tot Espanya i, fonamentalment, de la classe obrera, conseqüència de la davallada borsària dels Estats Units a les darreries de 1929 i la seva propagació a la resta d’economies. Aquest fet es va unir a la decepció que en amples capes de la població havia tingut el govern del primer bienni de la Segona República, que havia col·laborat al triomf dels radicals d’Alejandro Lerroux (1864 – 1949) en les eleccions de 1933⁸⁶ i fonamentalment, a l’entrada al govern de Madrid el divendres 4 d’octubre de 1934, “de Gil Robles, el

⁸⁵ Pamflet (1934). “Presentació” en *Pamflet*

⁸⁶ Alejandro Lerroux és una de les figures més controvertides de la història recent espanyola. El moviment que es formà al voltant de les seves idees, el *lerrouxisme*, es basava en “l’anticlericalisme, la propaganda antimonàrquica, l’espanyolisme i una peculiar demagògia obrerista, sovint enfrontada a l’anarquisme”. Fundador del Partit Republicà Radical (1908), a banda de participar en altres empreses polítiques, sofrí l’exili i va ocupar la presidència del Consell de Ministres entre els setembres de 1933 i 1935 (Gran Enciclopèdia Catalana (2013). “Alejandro Lerroux”).

representant de la dreta pura i dura, el republicanisme del qual era més que discutible⁸⁷. Pel que fa a Catalunya, les relacions de la Generalitat amb el Govern Central s'havien anat complicant arran de l'aprovació per part del Parlament de la Llei de Contractes de Conreu⁸⁸.

Només un dia després, el 5 d'octubre, tot l'Estat es va aturar en una vaga general convocada per sindicats com la Unión General de Trabajadores (U.G.T.) i partits com el Partido Socialista Obrero Español (P.S.O.E.), amb importants i greus incidents armats a Astúries. En eixe ambient caldejat, el matí del dia 6, l'Alianza Obrera⁸⁹ va difondre un manifest per Barcelona que acabava així:

“Es hoy cuando hay que proclamar la República catalana. Mañana quizás fuera tarde. Importa que las masas populares de Cataluña lo tengan presente y cumplan con su deber. ¡Viva la huelga revolucionaria!
¡Viva la República catalana!”⁹⁰

Amb totes aquestes pressions, per una part de l'Alianza Obrera i el seu jovent, que demanaven armes i es preparaven per a fer front a l'exèrcit si fos menester, per altra, amb les notícies arribades des d'Astúries, on els miners havien pres desenes de casernes de la Guàrdia Civil, amb l'exèrcit preparat per actuar i, per últim, amb un conseller de Governació, el jove Josep Dencàs (Vic, Barcelona, 1900 – Tànger, Marroc, 1966) que havia creat unes guerrilles per defensar la Generalitat, el president Companys va declarar en nom del Govern, amb una total erra de càlcul de forces, l'Estat Català de la República Federal Espanyola.

La reacció de l'exèrcit, amb una demostració de força militar i amb la cerca de l'edifici on restava atrinxerat el Govern de la Generalitat, va provocar que, la matinada del

⁸⁷ Pagès, 2009. José María Gil-Robles y Quiñones (1898 – 1980) va participar en la creació de la Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA).

⁸⁸ La Llei de Contractes de Conreu, aprovada pel Parlament de Catalunya el 12 d'abril de 1934, tenia especial incidència en els anomenats *contractes de rabassa morta*, i reconeixia el caràcter social de la terra, diferenciant entre arrendament i parceria i fent pràcticament impossible el desnonament dels pagesos. La Lliga i alguns terratinents denunciaren la llei al Tribunal de Garanties Constitucionals i aquest l'anul·là, amb la reacció de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya i inici d'un greu conflicte de competències entre tots dos governs (Gran Enciclopèdia Catalana (2013). “Llei de Contractes de conreu”).

⁸⁹ L'Alianza Obrera fou la unió duta a terme el 16 de desembre de 1933 de diverses forces polítiques que, en un context d'ascendència del feixisme a Europa, cercaven salvaguardar les conquestes proletàries aconseguides durant el primer bienni de la II República, així com fer front a qualsevol intent de restauració d'una dictadura per un cop d'estat. Signaren la constitució d'aquesta aliança dirigents expulsats de la C.N.T., ja que el sindicat es va mantindre al marge, la U.G.T., Àngel Pestaña pel Partit Sindicalista, Andreu Nin per la Izquierda Comunista, la Unió Socialista de Catalunya i la Unió de Rabassaires entre altres (Alba, 2013).

⁹⁰ *Manifest de l'Alianza Obrera de 6 d'octubre de 1933*; recollit en Tuñón de Lara, 1974a: 441.

7 d'octubre, davant la impossibilitat de resistir-hi, Companys es rendirà i els membres del Govern que restaven, l'alcalde de la ciutat, els regidors d'Esquerra i un llarg etcètera, fossin detinguts i empresonats al vaixells-presó "Uruguay" i "Argentina", que estaven fondejats al port de Barcelona.

Jaume Aiguader, en concret, restà empresonat al vaixell Argentina fins les darreries de desembre de 1934, quan el seu gran amic, el Dr. Manuel Corachan (Xiva, València, 1888 – Barcelona, 1942), va certificar la necessitat d'ingressar-lo en la seva clínica per operar-li d'urgència una hèrnia que en realitat arrossegava des d'anys enrere (Aguadé, 2013: 38). En aquesta clínica, s'hi va estar una llarga temporada, passant posteriorment a una convalescència al seu domicili, des d'on va seguir dirigint les *Monografies Mèdiques*, fins la concessió de la llibertat el 9 de maig de 1935⁹¹.

Les conseqüències dels fets del 6 d'octubre van ser tràgiques: suspensió de l'Estatut d'Autonomia, conegut com l'estatut de Núria, i presó per als membres del Govern de la Generalitat i per als representants dels partits de les esquerres, entre altres, situació que només es normalitzaria amb l'amnistia declarada pel nou Govern de la República que va accedir al poder arran de les eleccions del febrer de 1936, i en les quals va rebre un suport majoritari el Frente Popular, i els seus equivalents a Catalunya i al País Valencià, el Front d'Esquerres. Aquestes eleccions van suposar el restabliment del Govern de la Generalitat i en el cas concret d'Aiguader, la seva nova elecció com a diputat a Corts. En aquest punt, també cal destacar la intensa campanya que a favor de l'amnistia dels membres del Govern va fer el Dr. Aiguader des de distintes publicacions, entre elles, la seva reapareguda *Pamflet*.

2.1.1.4. La Guerra i l'exili

Després d'uns mesos de tensions en que les dretes, derrotades de manera clara en les eleccions, van intentar desestabilitzar el Govern i distintos intents frustrats de cops de força per comandaments militars, entre ells Francisco Franco (El Ferrol, La Corunya, 1892 – Madrid, 1975), es va produir l'alçament de part de l'exèrcit contra el legítim govern republicà i l'esclat de la Guerra Civil Espanyola (18 de juliol de 1936 – 1 d'abril de 1939).

⁹¹ ABC (1935). "Informaciones de Cataluña. Libertad del Sr. Ayguadé" en ABC

Des del mateix moment en que es va declarar la guerra, Aiguader es va mobilitzar, i segons relata el seu fill Cristian Aguadé, també va mobilitzar tots els membres de la seva família, que començaren a treballar en distintes tasques de guerra. Ell, en concret, encara diputat a Corts, va posar en marxa el Comitè Sanitari de les Milícies Antifeixistes de Catalunya. Va impulsar el funcionament del tren-hospital, on treballaria el seu fill major, Jaume Anton, metge des de feia poc. Mentrestant, a Sitges l'Hotel Miramar va ser requisat i reconvertit en Hospital, on treballarien la seva ex muller Carme i la seva filla petita Núria⁹².

El setembre de 1936, el Dr. Aiguader va passar a ocupar la seva primera responsabilitat en el Govern de la República, i va ser nomenat, primer, ministre sense cartera del Govern de Francisco Largo Caballero (Madrid, 1869 – París, França, 1946) i, posteriorment, ministre de Treball i Assistència Social en el Govern de Juan Negrín (Las Palmas de Gran Canaria, 1892 – París, 1956), fins la seva dimissió junt amb el representant de la minoria basca arran de discrepàncies entre el Govern de la Generalitat i el Govern Central entre altres assumptes, pel respecte de les competències de cadascun i per la signatura de sentències de mort pel Govern de la República.

Malgrat totes les dificultats i circumstàncies fortuïtes, les *Monografies Mèdiques* seguiren publicant-se fins el juliol de 1937.

Durant el temps que va durar el conflicte militar, Aiguader va fer distintes gestions dins i fora de l'Estat Espanyol per organitzar l'evacuació de refugiats, fonamentalment infants, a França. Entre aquestes gestions, cal destacar les que va fer davant la Ligue pour l'enfance espagnole, un organisme que entre els seus objectius tenia el de fomentar l'evacuació d'infants i ajudar la població civil espanyola. Aquest organisme, que comptava amb una seu a Perpinyà, estava autoritzat i controlat pel Ministeri de Treball i d'Assistència Social, que dirigia ell mateix⁹³.

Amb l'entrada de les tropes franquistes a la ciutat de Barcelona la matinada del 26 de gener de 1939, qualsevol esperança va resultar truncada i tres dies després, ell mateix va aconseguir passar la frontera francesa⁹⁴.

⁹² Aguadé, 2009: 42-43

⁹³ A principis de desembre de 1938, el Dr. Aiguader visità les instal·lacions de la Ligue pour l'enfance espagnole. D'aquesta visita es té constància perquè [des de Perpinyà] fa servir paper timbrat amb la capçalera de l'organització per escriure al seu amic el Dr. Girard (CIRDOC. Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard. Perpinyà. 7 de desembre de 1938)

⁹⁴ Poblet, 1977: 245-250

Ben aviat, l'esperit de depuració de les noves autoritats va començar a fer-se notar, i el 15 de març de 1939, en sessió plenària, l'Ajuntament de Barcelona ratificava l'acord de la Comissió Municipal Permanent del 14 del mateix mes per la qual es destituïa dels seus càrrecs,

“[...] con pérdida de todos sus derechos y haberes activos y pasivos, desde el 18 de julio de 1936, a los funcionarios que no habiendo hecho su presentación al servicio ostentaban cargos de confianza del Frente Popular o se ausentaron desde hace tiempo de esta ciudad sin ingresar en la España Nacional, entre los que figuran, sin perjuicio de nuevas protestas que puedan formularse los siguientes:
[...] Jaime Aguadé Miró, [...]”⁹⁵

Un cop a França, la seva tasca al servei de la República no es va donar per finalitzada, i des del principi va formar part, com a representant d'Esquerra Republicana, del Servicio de Evacuación de los Republicanos Españoles (S.E.R.E.). La divisió del republicanisme exiliat, no només en temes polítics, sinó també en aspectes assistencials als refugiats, va marcar la escissió d'aquest suport en dos blocs: el S.E.R.E., integrat per aquells amb idees semblants a les de Juan Negrín, que consideraven com a fonamental la reinstauració de la República amb l'ajuda de la comunitat internacional aliada, i la Junta de Auxilio a los Republicanos Españoles (J.A.R.E.), que d'acord amb les idees d'Indalecio Prieto, consideraven que el nou règim franquista tindria una llarga durada i la millor opció era negociar un retorn d'exiliats sense venjances o, en tot cas, facilitar la integració dels exiliats als països que els pogueren acollir⁹⁶.

Val a dir que, com assenyala Fernando Termis, les dificultats a l'hora de gestionar un contingent enorme d'exiliats delerosos de marxar, la manca de recursos per fer-ho i els jocs de força polítics que els governs mundials desenvolupaven amb el de Franco, marcaren unes prioritats d'emigració que prioritzaven els quadres polítics i sindicals i d'organitzacions representades al S.E.R.E., cosa que s'unia a les condicions concretes exigides per alguns països acollidors; per exemple, Argentina i Veneçuela només acceptaren alguns centenars de refugiats amb la condició que fossin bascos⁹⁷.

⁹⁵ La Vanguardia Española, 1939. “Ayuntamiento. Importantes acuerdos del Pleno Municipal” en *La Vanguardia Española*

⁹⁶ Termis Soto, 1992: 413-430

⁹⁷ *Ibidem* cita 71

Totes aquests moments de dificultat que va haver de viure a França - una de les seves filles, Carme, va restar a Barcelona i el fill petit, Cristian, havia marxat a Xile - es van veure empitjorats per les notícies que li arribaven d'Espanya i que mostraven el talent de revenja que les noves autoritats espanyoles havien de donar-li a la postguerra. Així, pocs mesos després de la seva arribada a França, en l'edició del primer de desembre del mateix any, el *Boletín Oficial del Estado* publicava que el Juzgado de Responsabilidades Políticas de Barcelona, per ordre del Tribunal Superior, incoava expedient de responsabilitats polítiques contra, entre altres "inculpats", a "Jaime Ayguadé Miró, vecino que fue de Barcelona" (B.O.E. del dia 1 de desembre de 1939). I el 26 de desembre de 1940 el Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas de Barcelona li embargava tots els seus béns, segons consta en la sentència publicada també al B.O.E. uns mesos després per a "[...] notificación al inculpado o sus herederos por ignorarse el actual paradero del mismo." (BOE de 4 de març de 1941), amb el text següent:

"[...] Que en el expediente número 300 del Tribunal y 166 del Juzgado de Barcelona número 1, seguido contra Jaime Ayguadé Miró, se ha dictado sentencia cuyo encabezamiento y parte dispositiva dicen así: En la ciudad de Barcelona, a veintiséis de diciembre de mil novecientos cuarenta.-Visto por los señores anotados el expediente de responsabilidad política incoado contra Jaime Ayguadé Miró, mayor de edad, vecino de Barcelona, siendo Ponente el Vocal propietario, Magistrado don Ildefonso de la Maza Fernández. Fallamos: Que debemos declarar la responsabilidad política del inculpado Jaime Ayguadé Miró, vecino de Barcelona, a quien se le impone la sanción de pérdida total de bienes, inhabilitación absoluta para el desempeño de cargos políticos y sindicales por quince años y extrañamiento perpetuo del territorio nacional [...]"

Des de París, per cercar d'embarcar amb destí a Mèxic, es va traslladar a Sète, o Seta en occità, prop de Montpeller, on s'allotjava a l'Hotel Eben-Hezer, i des d'on va escriure al Dr. Girard contant-li la seva dramàtica situació d'incertesa:

"Des de fa dies estem a Sète tot esperant que ací o a Marsella hi hagi l'avinentosa d'embarcar per a Mèxic, que és el nostre destí. Per ara no sabem res concret respecte al vaixell que ja ens ha

d'emportar, però confiem que els nostres amics americans fem gestions per a que els nostres desitjos i esperances es realitzin”⁹⁸.

Després de distints intents, i notablement desmillorat física i anímicament, a finals de 1941 va aconseguir embarcar en el “Quanza”. Aquest vaixell de bandera portuguesa va passar per Casablanca, on va recollir més refugiats, per finalment arribar a Mèxic, en concret a Veracruz. Des de Casablanca, va tornar a escriure al seu amic Girard, amb unes paraules que denotaven la seva tristesa junt amb l'esperança d'un retorn proper:

“En deixar Europa i la França i, sobretot, en allunyar-me tant de la terra, sento per endavant l'enyorament. Però confio retornar aviat; el meu camí fineix amb el retorn.”⁹⁹

El Dr. Aiguader, junt amb la seva família, s'instal·lava definitivament a la capital del país mexicà, on va viure fins la seva mort que li va venir només un parell d'anys després. Malalt i cansat, va poder acabar el seu darrer llibre, començat a Barcelona anys enrere, dedicat a Miguel Servet, publicat tot just de manera pòstuma. Va morir el 30 de maig de 1943 i, acompanyat d'amics i companys d'exili, va ser soterrat a Mèxic D.F.

⁹⁸ CIRDOC. Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard. Seta. 11 juliol de 1940”

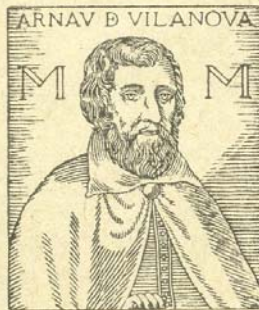
⁹⁹ CIRDOC. Collègi d'Occitània. Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard. Casablanca. 27 d'octubre de 1941”

2.2. LES *MONOGRAFIES MÈDIQUES*

2.2.1. Les *Monografies Mèdiques* com a projecte editorial

2.2.2. Anàlisi prosopogràfica dels autors de les *Monografies Mèdiques*

2.2.3. Les *Monografies Mèdiques*: un aparador publicitari

2.2.1. LES MONOGRAFIES MÈDIQUES COM A PROJECTE EDITORIAL

2.2.1.1. La col·lecció *Monografies Mèdiques* i l'editorial Arnau de Vilanova

La sèrie *Monografies Mèdiques* va ser un projecte editorial posat en marxa pel metge i polític català Jaume Aiguader i Miró el mes de maig de 1926, en plena dictadura del general Primo de Rivera. Escrites íntegrament en català, amb una periodicitat mensual més o menys respectada, es van publicar en total 104 números, alguns d'ells dobles, i quatre (els corresponents als exemplars 2-3¹⁰⁰, 6 i 8) amb segona edició corregida i ampliada. L'última de les revistes, corresponent als números 103-104, tot i dur data de desembre de 1936 - gener de 1937, no es va publicar fins el juliol d'aquest darrer any per tots els problemes que comportava per a l'edició la situació bèl·lica en la què es trobava Espanya (vegeu a l'annex 2 una relació dels exemplars publicats, amb les dades de data, autor i títol).

Aquesta situació de guerra civil va provocar la interrupció de la publicació, quedant un número "en premsa", el 105, que havia de dur per títol *Tècniques pràctiques d'anàlisi d'orines*, que havia estat escrit pels doctors Jaume Raventós (Barcelona, 1905 – Manchester, Regne Unit, 1982) i Bonaventura Benaiges (Barcelona, 1909 – 2001)¹⁰¹. Atenent les dades inserides en el darrer número, junt amb aquests exemplars, quedaren set més "en preparació":

- *Deformitats congènites i adquirides*, pel Dr. F. Péll i Cuffí
- *Lues innata*, pel Dr. J. Roig i Raventós (Sitges, Barcelona, 1883 – Barcelona, 1966)
- *Embaràs ectòpic*, pel Dr. M. Garriga i Roca (Barcelona, 1900 – 1979)
- *Radioteràpia* pel Dr. Àngel Sanchiz i Roqué (Barcelona, 1900 – 1982)
- *Tumors del cerebel* pel Dr. M. Corachan i Llorc (Barcelona, 1910 – Sant Sebastià, Guipúscoa, 1937)
- *Simpàtic i parasimpàtic* pel Dr. August Pi i Sunyer (Barcelona, 1879 – Mèxic, 1965)
- *Crenologia*, pel Dr. Jesús M. Bellido (Barcelona, 1880 – Tolosa de Llenguadoc, França, 1852)

¹⁰⁰ La reedició dels exemplars 2 i 3, del 1926, es va fer el 1935 en un sol número, el 2 (2a edició).

¹⁰¹ Per un error tipogràfic, el número 105 s'anunciava de nou com el número 103 (*Monografies Mèdiques* (1936-37). "Monografies Mèdiques. Publicació mensual" en *Monografies Mèdiques*. Número 103-104).

A banda dels esmentats, cal assenyalar que hi va haver tot un seguit de projectes de *Monografies Mèdiques*, anunciats com “en premsa” des del primer exemplar de la col·lecció, que mai no arribaren a publicar-se. En concret:

- *Fisio-patologia del simpàtic*, per Jesús M. Bellido
- *Deontologia Mèdica*, per J. Mestre i Puig (Barcelona, 1884 – Molins de Rei, Barcelona, 1979)
- *Els anàlisis de sang*, per Joan Bta. Corominas
- *Els tractaments de la tifoidea – La tifoidea a Catalunya*, per Hermenegild Puig i Sais (Albons, Girona, 1860 – Barcelona?, 1941)
- *La folia a Catalunya: preservació i lluita*, per Salvador Vives (Sant Vicenç de Castellet, Barcelona, 1886 – Barcelona, 1965)
- *Història de la medicina medieval catalana*, per Josep M. Roca (Barcelona, 1863 – 1930)
- *El raquitisme*, per J. M. Girona
- *El tractament de la psico-neurosis*, per Emili Mira (Santiago de Cuba, Espanya, 1896 – Petrópolis, Brasil, 1964)
- *Nous estudis sobre la fisio-patologia cardíaca*, per J. Codina Altés (Barcelona, 1861 – 1963)
- *La mortalitat infantil*, per J. Brosa
- *La recto-colitis: diagnòstic i tractament*, F. Gallart i Monés (El Prat, Barcelona, 1880 – Barcelona, 1960)
- *Parteratge patològic*, per Francesc Carreras
- *Indicacions d'un anàlisi i valorització del seu resultat*, per J. Grífols Roig (Vilanova i la Geltrú, Barcelona, 1885 – Barcelona, 1976)
- *Cateterisme duodenal*, per Higiní Sicart (Vilalba dels Arcs, Tarragona, 1882 – Barcelona, 1946)
- *Meningisme i meningitis*, per Joan Casanovas
- *Fisiologia i exploració dels ronyons*, per Jesús M. Bellido
- *Les deformitats congènites i adquirides*, per F. Pell i Cuffí, que ja s'indicava que estava “en premsa” en el primer exemplar, i onze anys després, en interrompre's definitivament la col·lecció el 1937, es continuava indicant que estava “en preparació”.

Altres temes, en canvi, sí que es publicaren però amb modificacions respecte la proposta inicial, com ara el número doble 77-78, de 1934, titulat *La lepra a Catalunya. Posició actual de la lluita contra la lepra*, escrita per Jaume Peyrí i Rocamora (Reus, Tarragona, 1877 – Barcelona, 1950), el qual, inicialment s’anunciava amb el títol *La lepra a Catalunya i València*.

Analizant els textos del director de la col·lecció, es pot extraure la conclusió que, a banda dels objectius didàctics, científics, divulgadors i inclús polítics que cercava amb la publicació d’aquesta sèrie, tenia ben clar des d’un principi que havia d’acabar essent un projecte sostenible econòmicament, i a ser possible amb guanys¹⁰². Amb el temps, i malgrat les dificultats i els esforços inicials, sembla ser que ho va aconseguir¹⁰³ i que va resultar, en paraules d’un dels seus més importants col·laboradors, Jaume Pi-Sunyer i Bayo (Barcelona, 1903 – Nova York, EUA, 2000), una “contribució important a la subsistència d’Aiguader i la seva família”¹⁰⁴.

Aquest projecte editorial comptava amb quatre fonts de finançament: a) el suport econòmic de col·laboradors o socis, b) la publicitat que s’inseria en les seves pàgines, c) les subscripcions i d) la venda directa al públic en llibreries¹⁰⁵ i altres establiments, com ara la Cooperativa de Consum del Sindicat de Metges de Catalunya¹⁰⁶. Dintre del primer apartat, més important al principi del projecte, cal destacar el suport econòmic del seu propi cunyat, Paulí Geli i Maymí (Vilamacolum, Girona, ? - ?, 1957)¹⁰⁷. Aquest advocat i terratinent gironí, casat amb Rosa Agudé (Reus, Tarragona, 1890- Barcelona?, 1952)¹⁰⁸, va passar a ocupar el lloc d’administrador de la col·lecció¹⁰⁹. Membre de la Lliga Regionalista i representant d’aquest partit per Figueres, va formar part de la quarta mesa i

¹⁰² “[...] cal organitzar les obres ideals de tal manera que per bé que no siguin un negoci, no siguin tampoc una pèrdua; tanmateix aquesta els treu mèrit. Més encara: afirmem que cal organitzar-les de cara al guany”. Aiguader, 1929a

¹⁰³ “Avui la nostra publicació és científicament i econòmicament una empresa reeixida”. Aiguader, 1930d

¹⁰⁴ Pi i Sunyer, 1945; citat en Poblet, 1977: 56

¹⁰⁵ Perdiguero, Pardo Tomás i Martínez Vidal, 2009: 207

¹⁰⁶ Tenim constància, a través de rebuts de metges associats a la cooperativa, de la venda dels exemplars d’aquesta col·lecció en aquesta filial del Sindicat de Metges de Catalunya i Balears

¹⁰⁷ Poblet, 1977: 46. Tal i com es recull en Perdiguero, Pardo Tomás i Martínez Vidal, 2009, l’autor no cita en la seva obra la font d’informació respecte a aquest suport econòmic rebut pel fundador de la col·lecció.

¹⁰⁸ Els germans Aiguader (o Agudé) Miró pertanyien a una família relativament benestant de Reus. El major dels tres era Jaume (1882-1943), el segon Artemi (1889-1946), i la més petita, Rosa (1890-1952). Artemi Aiguader, va ser un dels fundadors d’Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), i va formar part dels quatre primers governs de la Generalitat que, sota la presidència de Lluís Companys i Jover, també d’ERC, es constituïren durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939). En els quatre governs, constituïts respectivament el 26 de setembre de 1936, el 17 de desembre de 1936, el 3 d’abril de 1937 i el 16 d’abril de 1937 respectivament, va ostentar el càrrec de conseller de Seguretat Interior (Anguera i Duch, 2008: 125-129)

¹⁰⁹ Aiguader, 1929a

del cinquè executiu de la Mancomunitat de Catalunya, l'11 de setembre de 1919 com a secretari 1er, i el 30 d'agost de 1921 com a conseller¹¹⁰.

Tot i que no s'ha trobat constància del tipus de col·laboració d'altres familiars, val a dir que el seu oncle Lluís Aguadé i Serra va formar part també del projecte editorial com a ajudant de l'administrador junt amb un altre personatge del qual no es disposen de dades, Antoni Gabernet. Aquest consell editorial – ben familiar, no cal dir-ho – es reunia a la casa de la mare de Jaume Aiguader, Rosa Miró, a la Gran Via de les Corts Catalanes, núm. 464, 1r, 1a, de Barcelona, on es muntava la revista, es discutien els assumptes relatius a aquesta producció i estava l'adreça de la redacció i de l'administració de l'editorial¹¹¹.

En referència a la segona font de finançament de la col·lecció, la publicitat inserida en els distints exemplars, diversos aspectes mostren la importància que va arribar a tenir en el sosteniment econòmic de la col·lecció, com ara el fet que els textos del propi director es supeditaren a les mides i els formats dels anuncis¹¹², la inclusió periòdica de frases fent veure als lectors la necessitat de recordar els anunciants, la cerca de les cases anunciadores, etc.¹¹³. Aquests anuncis incloïen preparats farmacèutics de distints laboratoris, així com reclams de clíniques i hospitals, de bancs i caixes d'estalvis, de laboratoris d'anàlisi i ambulàncies i de novetats bibliogràfiques, entre d'altres.

Amics i col·laboradors del Dr. Aiguader, com Rossend Carrasco Formiguera (Barcelona, 1892 – 1990) i Manuel Corachan (Xiva, València, 1891 - Barcelona, 1942), per exemple, no només hi participaven en el projecte com autors d'alguns dels exemplars, sinó també com anunciants de les seves clíniques, laboratoris o productes farmacèutics¹¹⁴. Tal i com el propi Aiguader reconeixia:

“Els amics foren les primeres víctimes; gairebé no calgué més que anunciar-los l'abast de l'obra, perquè es sotmetessin a la nostra voluntat, qui per la subscripció només, qui per la col·laboració encara, qui per l'anunci. Les cases anunciadores també ens donaren totes les facilitats; la publicació d'obres de Medicina en català entusiasmava la majoria amb fidelitat pairal; altres, copsada la

¹¹⁰ Balcells, Pujol i Sabaté, 1996: 307-310

¹¹¹ Geli, 2013

¹¹² Perdiguero, Pardo Tomás i Martínez Vidal, 2009: 204

¹¹³ “Per afiançar l'obra tinguérem de sortir personalment a la recerca de subscriptors i d'anunciants [...]” (Aiguader, 1929a)

¹¹⁴ Per a un estudi més detallat d'aquesta font de finançament, vegeu el capítol “Les *Monografies Mèdiques*: un aparador publicitari” d'aquesta memòria doctoral

importància de la col·lecció, s'avenien tot seguit a la nostra propaganda [...]” (Aiguader, 1929a).

En relació al preu de venda de les revistes, aquest va patir una sèrie d'increments al llarg de tot el període de vida de la col·lecció. A l'inici de la sèrie, l'abril de 1926, el preu era de 2 pessetes l'exemplar, de 5'50 pessetes la subscripció per a tres fascicles successius per a la península Ibèrica i de 8 pessetes per als altres països. Als pocs mesos, l'exemplar número 6 de novembre – desembre, també de 1926, ja tenia un increment de cost fins les 3 pessetes el número solt i les 6 pessetes la subscripció de tres fascicles successius, mantenint el preu per a l'estranger. Segons advertia l'editor, aquest increment era degut al canvi de paper i a la il·lustració amb profusió de gravats, cosa que “augmenta la despesa ja bastant crescuda dels nostres fascicles”¹¹⁵.

A partir de l'exemplar 49, de febrer de 1931, i durant alguns números, per tal de facilitar la subscripció, s'inclouïa un format d'inscripció per reomplir, signar i enviar als editors, on ja constava la pujada de preu per als fascicles per a l'estranger¹¹⁶ (18 pessetes els sis fascicles), amb un altre augment cap a l'any 1935 que situava el preu en 3'50 pessetes l'exemplar, 7'50 pessetes la subscripció a tres fascicles i 20 pessetes sis fascicles per a l'estranger¹¹⁷. Sembla ser que aquest preu ja es va mantindre fins el final de la col·lecció, tot i els augments del preu de producció¹¹⁸. En aquest sentit, destacava que, ja el 1930, el preu del paper s'havia encarat un 25% respecte al 1926, i la modificació de la llei del timbre de correus i de les comissions bancàries, obligava a l'administració de la revista a fer una crida als subscriptors forans per demanar-los que en la mida de les seves possibilitats, el preu de subscripció, que a partir de l'octubre d'aquell any es cobraria per semestres avançats, s'enviés directament a les oficines de la revista, per gir

¹¹⁵ *Monografies Mèdiques* (1926). “Noticiari - Advertiment” en *Monografies Mèdiques*. Número 6

¹¹⁶ *Monografies Mèdiques* (1931). “*Monografies Mèdiques*. Publicació mensual - Butlletí de subscripció”. Número 49

¹¹⁷ *Monografies Mèdiques* (1935). “*Monografies Mèdiques*. Publicació mensual - Butlletí de subscripció” en *Monografies Mèdiques*. Número 2 (2a ed.)

¹¹⁸ Aquest preu era més o menys similar al d'altres publicacions del mateix caire; per exemple, pel mateix temps, la revista *La Medicina Catalana* tenia un preu de subscripció de 2'5 pessetes l'exemplar, 24 pessetes per a la subscripció d'un any a Barcelona ciutat, o 13 per a subscriure's en la mateixa ciutat mig any, 27 pessetes l'any per a fora de Barcelona (no queda clar si feia referència a la resta de Catalunya o d'Espanya), i 30 pessetes l'any per a l'estranger. Dades extretes de l'anunci de “*La Medicina Catalana*” en *Monografies Mèdiques*. Número 2 (2a ed.)

postal, i no per transferència bancària¹¹⁹. Malgrat tot, en plena guerra civil, els editors continuaven mantenint el mateix preu i així ho explicaven als lectors:

“Els difícils moments que per raó de les circumstàncies actuals travessen les publicacions científiques com la nostra, només poden ésser superats amb l'esforç i el sacrifici de tots els que en una o altra forma col·laboren en el seu sosteniment. MONOGRAFIES MÈDIQUES no regateja cap esforç per tal de poder continuar [...] i, entre altres sacrificis, manté per als actuals subscriptors els mateixos preus de subscripció, amb tot i l'encariment extraordinari del cost de producció de la nostra publicació [...]”¹²⁰

Semblava lògic que el preu de la revista s'anés incrementant al llarg dels onze anys de vida de la revista, tot i que fóra per la pròpia evolució del cost de les matèries primeres o per l'augment dels impostos. Front aquest fet, l'editorial optava per demostrar que la compra de la revista era una bona inversió, que no s'estava comprant una publicació qualsevol, sinó “la única col·lecció de llibres científics catalans”, o “una de les millors col·leccions del món en relació al seu cost”, on hi col·laboraven “els mestres de la Medicina Catalana”, tal i com es mostra en l'anunci representat a continuació (Figura 1), el qual s'inseria en la contraportada de l'obra *I. Figures i moments*, editada com a publicació complementària de les *Monografies Mèdiques* com es veurà més endavant.

¹¹⁹ L'Administració (1930). “Nota de l'Administració. Als subscriptors forans de *Monografies Mèdiques*” en *Monografies Mèdiques*. Número 44.

¹²⁰ *Monografies Mèdiques* (1936-37). “Avis als subscriptors” en *Monografies Mèdiques*. Números 103-104.

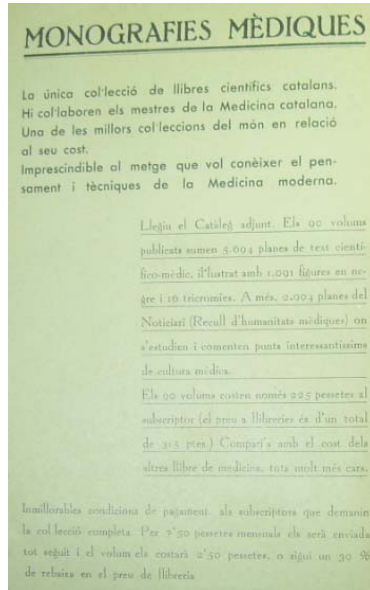

Figura 1: Anunci de les Monografies Mèdiques en la publicació “I. Figures i Moments”

Tot i aquestes pujades de preu, s'intentava que la revista fóra assequible, per exemple amb descomptes per subscripcions com s'ha vist; en el marc de la idea popularitzadora d'Aiguader, l'assequibilitat era el primer punt a complir i s'intentava propiciar de distintes maneres. En primer lloc a nivell econòmic, ja que era més difícil mantenir la fidelitat mensual dels lectors durant anys en el cas de tractar-se d'una publicació excessivament cara. També, una altra eina era facilitant la compra dels fascicles, o bé apropant la venda al comprador, permetent per exemple la seva adquisició en llibreria properes, o amb el seu enviament per correu en cas que el lector visqués lluny de Barcelona.

Pel que fa a les dades disponibles en relació a la subscripció de la revista, només es disposen de les xifres ressenyades pel propi director de la col·lecció en els seus escrits, que parlava, als tres anys d'haver iniciat la publicació, de 800 subscriptors, “el 90% dels quals demana tota la col·lecció” (Aiguader, 1929a); cal tenir en compte que aquesta xifra de subscriptors representava més d'una quarta part de tots els metges de Catalunya, uns 3.000 en eixos moments, cosa que palesa la considerable difusió que va arribar a tindre, si més no, entre els metges catalans. Durant l'any 1928, seguint la mateixa font d'informació, hi hagué 200 noves altes, i més de 90 només en els sis primers mesos de 1929.

En relació a la venda directa al públic, la Llibreria Catalònia, situada en ple centre de Barcelona, a la Ronda de Sant Pere, actuava com a dipositària de la col·lecció; malauradament, segons la informació del darrer propietari, l'incendi que va sofrir aquest establiment l'any 1979 va destruir tota la documentació referent a les dades concretes d'aquestes vendes¹²¹. No obstant això, sabem que aquesta llibreria venia cada mes uns 200 exemplars del fascicle corresponent, però “també se'n venen molts dels números anteriors”. Segons apuntava el director de la revista en el mateix article revisat abans, cada revista tenia una tirada de 1.500 exemplars, encara que alguns d'ells, “que per l'assumpte que tracten creiem que poden interessar el públic profà n'hem tirat 2000”. Dels cent primers fascicles, se'n van exhaurir trenta, tots ells inicialment previstos de reeditar, cosa que la brusca finalització de la col·lecció va impossibilitar i dels quals només van acabar tenint una segona edició els quatre números assenyalats més amunt (dos d'ells en número doble). Tot i no disposar de xifres concretes, l'any 1935, en el text inicial de la revista, s'explicava que “s'ha hagut d'augmentar la tirada de les revistes” (Aiguader, 1935e: 6).

A banda d'aquesta llibreria, la revista també es venia en altres establiments, com ara la Llibreria Aragonés, veïna de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, la qual cosa facilitava la seva adquisició per part dels estudiants. No pot negar-se la visió comercial d'organitzar la venda de la col·lecció en una llibreria veïna a la facultat, una revista amb exemplars escrits per professors del propi centre que actualitzaven temes dels quals després s'examinaven els seus mateixos alumnes i que podien trobar impresos i encuadernats a la llibreria del costat. Seguint aquesta idea, el metge Nicolau Battestini (Barcelona, 1895 – 1981) assenyalava que “Els [...] volums de *Monografies* són models d'exposició i nombrosos d'ells són escollits com a llibre de text pels nostres estudiants.” (Battestini, 1934: 39).

Per últim, cal apuntar que la revista s'enviava, al menys al principi, de manera gratuïta a alguns organismes de tot l'Estat, per exemple els col·legis de metges de la resta d'Espanya.

D'altra banda, no es poden entendre les *Monografies Mèdiques* com un projecte editorial aïllat; les expectatives del seu director anaven molt més enllà, i ell mateix

¹²¹ Colomer, 2013

reconeixia en els seus escrits que aquest projecte era l'inici d'una obra major¹²². En aquest sentit, destacaren una sèrie d'iniciatives que, amb major o menor èxit, treballaven amb aquest objectiu. Dintre de les mateixes publicacions generals anomenades Editorial Arnau de Vilanova o Publicacions Arnau de Vilanova, a banda de les pròpies *Monografies Mèdiques*, es van editar, a partir del 1934, al menys dos petits fascicles d'una, teòrica, sèrie més llarga¹²³; aquests dos exemplars respectaven la maquetació de la pròpia revista i es subtitularen com a *Publicacions de les Monografies Mèdiques* (Figura 2). Cadascuna d'elles constava de menys de vint pàgines per exemplar, sense Noticiari, i responien als títols *Les estadístiques de mortalitat espanyola, catalana i barcelonina* i *I. Figures i moments*.

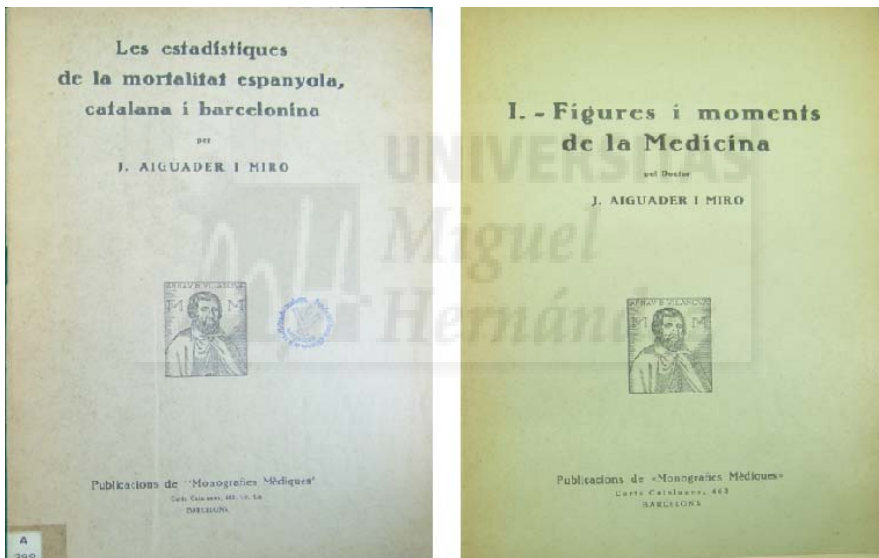

Figura 2: Portades de les dues “Publicacions de Monografies Mèdiques”

En aquests dos exemplars s'inserien unes pàgines finals que, sota el títol “Guia pràctica del metge”, llistaven, classificats per àrees mèdiques, els preparats farmacèutics anunciats en els exemplars dels números anteriors, els autors de les *Monografies Mèdiques* relacionades, indicant el nom del metge i el títol de la monografia i les adreces

¹²² “La nostra col·lecció no és cap cosa definitiva; és una temptativa que ha reeixit, una temptativa molt escaient ja, però la més alta valor de la qual és la promesa de coses de més empenta; és gairebé segur que nosaltres durant aquest(s) anys publicarem llibres de Ciència més voluminosos” (Aiguader, 1928b)

¹²³ Sembla probable que només foren els dos exemplars assenyalats en aquest capítol els finalment publicats, no obstant, no pot assegurar-se amb les dades disponibles

de les consultes o de les clíniques anunciades a la revista que disposaven d'eixe servei especialitzat (pot veure's un exemple en la figura 3).

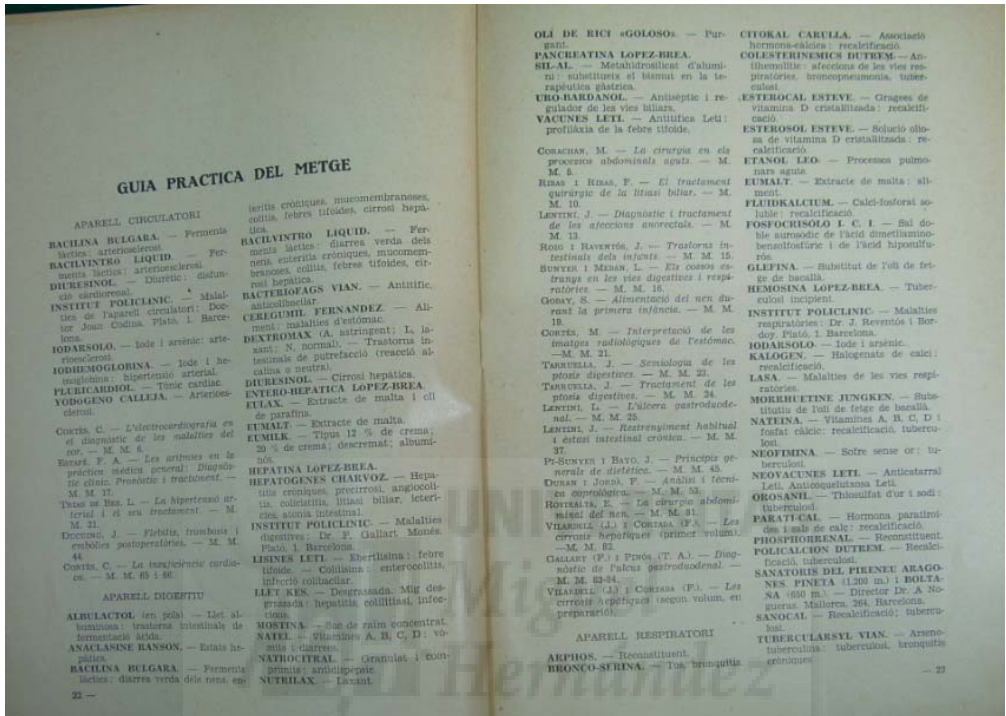

Figura 3: Fulls de la "Guia Práctica del Metge" de les "Publicacions de Monografies Mèdiques"

Aquest tipus de guia, tot i que amb importants diferències, en certa manera pot relacionar-se amb els directoris mèdics que havien començat a publicar-se al Regne Unit i a França, d'una manera aïllada a finals del segle XVIII i ja a més gran escala a partir del segle XIX¹²⁴. A la ciutat de Barcelona, s'han de citar en aquest sentit algunes publicacions aïllades que havien vist la llum al segle XVIII, com el llistat de metges de la ciutat que publicava l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, de l'any 1798, o el *Manual histórico-topográfico estadístico y administrativo ó sea guía general de Barcelona* de 1849. Aquesta darrera publicació, localitzava sobre el plànol de la ciutat distints professionals de Barcelona, no només metges, com metges-cirurgians, apotecaris, etc.¹²⁵

¹²⁴ Weisz, 1997

¹²⁵ Per a més informació sobre la presència de directoris mèdics a la ciutat de Barcelona, vegeu Zarzoso, 2011: 299-305

Els dos exemplars de la *Guia Pràctica del Metge* editats per les Publicacions de les Monografies Mèdiques i que s'estudien aquí, van ser coetanis dels directoris publicats pel Col·legi de Metges de Barcelona des del 1898, la *Guia Mèdica de Catalunya*, publicada pel Sindicat de Metges de Catalunya i Balears, on es recollien els metges sindicats per especialitats, o la publicació *Galeania*, una iniciativa privada que comptava amb el suport d'un laboratori farmacèutic¹²⁶. Weisz¹²⁷ assenyala dues dificultats a l'hora de l'estudi de guies i directoris com les assenyalades i que han de ser considerades:

- En primer lloc, resulta complicat assegurar que el concepte que en eixos moments es tenia de consolidació de cadascuna de les especialitats mèdiques tinga una total coincidència amb la idea actual. En aquest sentit, per exemple, la "Guia Pràctica del Metge" de les *Monografies Mèdiques*, catalogava el tema "L'evolució sexual de l'infant", no com un tema pediàtric, sinó com un tema a mig camí entre la ginecologia, les malalties de la nutrició i les malalties sexuals i la pediatria¹²⁸.
- Un segon tipus d'ambigüitat, donat el major ventall de camps d'especialització, podia dur distints metges a treballar conjuntament en el tractament d'un determinat grup de pacients, cosa que es veu en distints casos dels reflectits en la guies mèdiques estudiades aquí. Per exemple en el tractament dels trastorns mentals, que no només eren considerats des d'un principi territori exclusiu de psiquiatres i neuròlegs, sinó que en un principi el seu diagnòstic, seguiment i tractament incloïa altres especialistes. En aquest sentit, en només els aproximadament deu mesos que van passar entre la publicació de la primera i la segona guia pràctica del metge, les monografies que es consideraven relacionades amb el tractament dels malalts psiquiàtrics o neurològics, van passar d'incloure les escrites sobre la sífilis per un dermatòleg i un ginecòleg, a no fer-ho. Així, en la primera de les guies, s'indicaven com a exemplars de les monografies que hi estaven relacionats amb la neurologia i la psiquiatria, les següents:
 - o *Qüestions actuals en el tractament de la sífilis*, escrita per un dermatòleg, Antoni Peyrí

¹²⁶ Zarzoso, 2011: 302-303

¹²⁷ Weisz, 2006: 89. Per a més detalls vegeu el capítol "Medical directories confront the specialties", en Weisz, 2006: 97-104

¹²⁸ Publicacions de Monografies Mèdiques (1935?). "Guia Pràctica del Metge" en *Les estadístiques de mortalitat espanyola, catalana i barcelonina* i Publicacions de Monografies Mèdiques (1935?) i "Guia Pràctica del Metge" en *I. Figures i moments de la medicina*.

- o *Lúes i estat gravídic*, obra del ginecòleg Santiago Dexeus
- o *El líquid cefaloraquidi*, escrita per Pere Escriu, metge del Laboratori de la Casa de la Maternitat i Exposits de Barcelona¹²⁹
- o *Piretoteràpia en neuropsiquiatria*, obra de Bel-larmí Rodríguez Arias, neuròleg i psiquiatre, i Joan Pons i Balmes, psiquiatre

Aquesta mateixa secció, en la segona Guia Pràctica del Metge, ja s'havia modificat i eliminava tot allò relacionat amb la sífilis com relacionat amb aquests especialitats, no obstant, com s'ha dit més amunt, s'inclouïa el treball sobre *La psicoanàlisi*¹³⁰ o l'obra de Turró, *Orígens de la representació de l'espai tàctil*, a banda de considerar també uns exemplars que indicava que estaven en preparació i dels quals només un va veure finalment la llum com ja s'ha comentat al principi d'aquest capítol:

- o *Concepcions i delimitacions de l'esquizofrènia*, del psiquiatre Enric Irazoqui, que s'anunciava com en preparació i que es va publicar finalment l'octubre de 1935 amb el número 92 de la col·lecció
- o *Síntomes espasmòdics de la infància*, de Salvador Goday, pediatre i Pere Escriu, autor de dues monografies dedicades a l'estudi del líquid cefaloraquidi.
- o *Simpàtic i parasimpàtic*, d'August Pi-Sunyer, fisiòleg i Albert Folch i Pi (Barcelona, 1905 – Mèxic D.F., 1993), col·laborador seu, tot i que en un principi només havia de ser un treball escrit per Pi-Sunyer.
- o *Psiquiatria d'urgència*, de Salvador Vives, psiquiatre
- o *Anàlisis clíniques*, de Jacint Raventós Bordoy, fisiòleg, i Bonaventura Benaiges.

Els textos d'aquestes publicacions eren, en realitat, un recull de "Noticiaris" previs del Dr. Aiguader i articles seus publicats en altres revistes o diaris. Tot i que en cap cas s'indicava l'any de publicació de les dues obres, es pot intuir pel seu contingut que va ser l'any 1935. Al contrari que en les *Monografies Mèdiques*, la publicitat d'aquests exemplars era mínima, tan sols dos anuncis d'entitats bancàries en cada fascicle i un apartat que

¹²⁹ Torrelló, 1930: 743

¹³⁰ En la primera de les guies, la psicoanàlisi només es considerava dintre de l'apartat de malalties sexuals, mentre que en la segona, es considerava igualment dintre de les malalties sexuals, però també dintre de les relacionades amb la neurologia i la psiquiatria.

duia per títol “Monografies Mèdiques a través de la premsa”, en el qual, es recollien ressenyes sobre els distints exemplars de la col·lecció fetes en altres publicacions, un assumpte que es tractarà amb més detall en pàgines posteriors.

Aquesta mateixa editorial també va publicar traduccions al castellà d'alguns exemplars de les *Monografies Mèdiques* que mantenien un format similar a l'original (vegeu figura 4 d'un dels exemplars originals i de la versió en castellà). Aquestes obres traduïdes no incorporaven el “Noticiari”, ni anuncis ni cap altra informació aliena a la pròpia obra mèdica. A dia d'avui es té constància de la traducció de sis exemplars¹³¹:

- *Fisiología, Fisiopatología y Clínica de las glándulas de secreción interna*, del Dr. Leandre Cervera
- *La electrocardiografía en el diagnóstico de las enfermedades del corazón*, del Dr. Cristian Cortés i Lladó (Barcelona, 1902 -1974)
- *El psicoanálisis*, de Emili Mira i López, traducció de la versió inicial catalana publicada en els números 2 i 3 de la col·lecció.
- *Cuestiones actuales en el tratamiento de la Sífilis*, del Dr. Jaume Peyrí i Rocamora
- *Las distrofias por retardo*, del Dr. August Pi i Suñer (Barcelona, 1879 – Mèxic, 1965)
- *La estética facial*, del Dr. Francesc Montanyà i Guasch

¹³¹ No es fa menció de l'any de publicació de les obres, i algunes d'elles tampoc tenien imprès el número d'ordre imprès a la coberta, tot i que pel seu contingut l'ordre de publicació devia ser el descrit

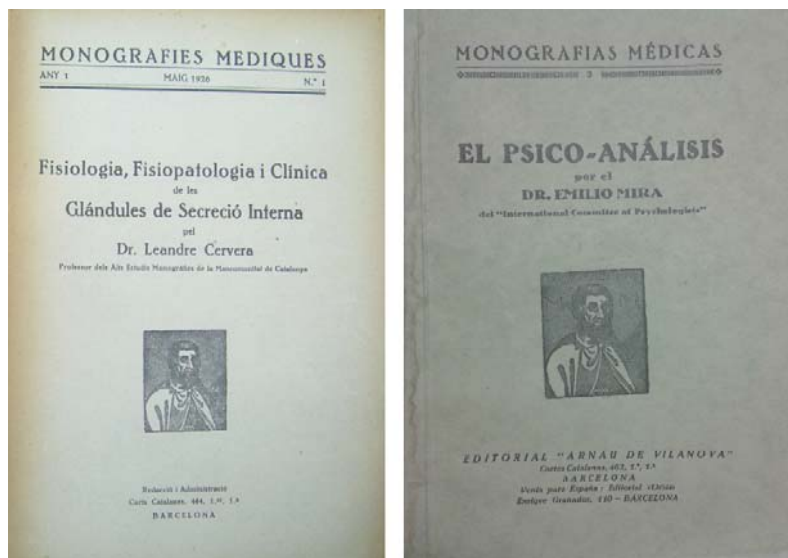

Figura 4. Portada d'una de les *Monografies Mèdiques* originals i d'una publicada en castellà

Els motius pels quals no es van publicar altres números o, no tots els números, responia a raons comercials o d'altre tipus, però no a la voluntat de l'autor, ja que els drets de reproducció eren de l'editorial de la revista. Quan l'editorial de les *Monografies Mèdiques* comprava a un autor el seu text, la seva obra mèdica per a la revista original en català, també li comprava els drets en castellà, amb la qual cosa, s'assegurava que no tindria problemes per publicar-la en aquesta llengua si així ho decidia¹³².

Per últim, aquesta mateixa editorial va publicar dues col·leccions bibliogràfiques distintes, també clarament diferenciades en la seva presentació (vegeu figura 5), profusament anunciades al llarg de tots els fascicles de les *Monografies Mèdiques*:

- Col·lecció Miquel Servet (que inicialment havia de dir-se Col·lecció Pere Mata), dintre de la qual es van publicar les obres següents:
 - o *Introducció a la medicina experimental* (volums I i II), de Claude Bernard (França, 1813 – 1878), traduïda i anotada per Jaume Pi-Sunyer i Bayo (Barcelona, 1903 – Nova York, EUA, 2000)
 - o *Elogi dels metges i de la Medicina* (1932), de Jaume Aiguader i Miró.

¹³² Per a aquesta obra en català, que havia de tenir uns seixanta fulls, i els seus drets de publicació en català i en castellà, l'editorial pagava, el 1929, un total de cinc-cents pessetes a l'autor del text. CIRDOC. Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. "Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard. Barcelona. 6 desembre de 1929"

- Col·lecció La Sageta, que va incloure els treballs següents:
 - o *Vida interior d'un escriptor* (1928) de Joan Puig i Ferrer (La Selva del Camp, Tarragona, 1882- Paris, França 1956), amb pròleg de Jaume Aiguader i Miró
 - o *La lleialtat a l'època* (1929) de Jaume Aiguader i Miró
 - o *Els Jueus a Catalunya* (1929) de Carles Rahola i Llorens (Cadaqués, Girona, 1881 - Girona 1939)
 - o *Amb Catalunya i per Catalunya* (1930) de Jaume Aiguader i Miró
 - o *Catalunya i la Revolució* (1931) de Jaume Aiguader i Miró

Figura 5. Portada de publicacions de la col·lecció Miquel Servet i de la col·lecció La Sageta

Tant la pròpia sèrie de revistes estudiades en aquest treball d'investigació com tots els llibres esmentats més amunt, s'imprimiren en la Tipografia Cosmos de Barcelona, que havia estat fundada per Martí Barrera Maresma¹³³ poc temps abans de l'inici de la col·lecció. Martí Barrera, "cenetista" en els seus orígens i posteriorment membre d'Esquerra Republicana de Catalunya, va mantindre una estreta relació amb Jaume Aiguader, amb qui, entre altres personatges, va signar el *Manifest d'Intel·ligència Republicana* el maig de 1930¹³⁴. A més, Barrera va ser conseller de Treball en el darrer

¹³³ Íñiguez, 2008

¹³⁴ El *Manifest d'Intel·ligència Republicana* va ser una declaració promoguda pel setmanari *L'Opinió*, el maig de 1930, que pretenia fer de Catalunya una república federal, amb canvis legals reformistes i socials.

govern de Francesc Macià, sent posteriorment ratificat per Lluís Companys¹³⁵. L'any 1934 fou condemnat pels Fets del 6 d'Octubre¹³⁶, i amb el temps va arribar a ocupar el càrrec de vicepresident del Consell de Treball, organisme depenent del Ministerio de Trabajo y Asistencia Social de la Segona República¹³⁷ durant el període en que fou ministre el propi Aiguader.

La Tipografia Cosmos, inicialment situada al Carrer Sant Pau de Barcelona, va ser traslladada l'any 1931 al carrer d'Urgell de la mateixa ciutat, on, amb maquinària del Sindicat d'Arts Gràfiques¹³⁸, va ser el lloc de publicació d'un gran nombre de textos de caire sindicalista. Entre aquests cal esmentar la publicació de la Confederación Nacional del Trabajo (CNT), *Solidaridad Obrera*¹³⁹ de la qual el propi Martí Barrera era l'administrador, a més de ser el lloc de treball de significats sindicalistes com ara Adolfo Bueso (Valladolid, 1889 – Barcelona 1979)¹⁴⁰.

El mes de juny de 1930 va començar a plantejar-se seriosament, i així s'anunciava en l'exemplar de les *Monografies Mèdiques* corresponent, el número 41, la creació d'una gran enciclopèdia científica en català que estigués centrada en les ciències fisicoquímiques i en les ciències naturals. Aquesta nova col·lecció havia de seguir el model de la revista mèdica, amb "la publicació de manuals elementals i de vulgarització de les diverses matèries d'aquestes ciències"¹⁴¹. Aquest projecte, que no va acabar materialitzant-se, anava adreçat a les classes populars i tenia la intenció d'anar formant-les per a que, amb el temps, aquesta part de la població poguera comprendre altres temes més complexos que anirien tractant-se posteriorment. Tot i això el Dr. Aiguader va comptar per a aquest projecte amb la col·laboració de tota una sèrie de figures destacades en molts diversos camps, com Baltà i Elies (Vilafranca del Penedès, Barcelona, 1893 – Barcelona, 1973) en el camp de la física, Manuel Aranzadi Irujo

Cercava oferir una opció política distinta de la de la Lliga Regionalista en uns moments de desfeta del sistema monàrquic espanyol. Fou signada per polítics d'esquerra de distintes forces polítiques, sindicalistes i republicanes entre altres (Gran Enciclopèdia Catalana (2013). "Manifest d'Intel·ligència Republicana").

¹³⁵ Anguera, 2008: 77-88

¹³⁶ La Vanguardia (1934). "Los sucesos de octubre. [...] Texto del auto de procesamiento y prisión comunicado a los ex consejeros de la Generalidad por el ponente del Tribunal de Garantías", en *La Vanguardia*, 12 de desembre de 1934.

¹³⁷ Palomas, 2012

¹³⁸ Soriano i Madrid, 2012: 25

¹³⁹ La publicació *Solidaridad Obrera* era un dels màxims exponents de la premsa anarco-sindicalista, en un moment de tensions importants entre les distintes capes socials de la població. Fundada l'any 1907, va ser sustentada per tres organitzacions sindicals, *Solidaridad Obrera*, *Confederación Regional del Trabajo de Cataluña* i *Confederación Nacional del Trabajo* (CNT-FAI (2012). "Disponibile la digitalización del periódico Solidaridad Obrera desde 1907 a 1925" en *CNT – Federación local de Valencia*).

¹⁴⁰ Martínez de Sas, 2000: 270

¹⁴¹ *Monografies Mèdiques* (1930a). "Enciclopèdia Arnau de Vilanova" en *Monografies Mèdiques*. Número 41

(Estella, Navarra, 1882 – Pamplona, Navarra, 1942) i Borrell i Macià en el del dret, i un llarg etcètera de personatges que van d'adherir-se a aquest projecte, el qual, a nivell filològic i lingüístic, havia d'ésser supervisat per Pompeu Fabra. D'aquest projecte es sabia ja que l'estructura seria similar a la de seva col·lecció mèdica germana, que cada fascicle tindria un gruix d'unes seixanta-quatre pàgines i un preu de 3 pessetes, o 2'50 per als subscriptors (vegeu més dades en el capítol "La popularització científica" d'aquesta memòria doctoral).

Un altre dels projectes que possiblement no va tindre l'èxit esperat va ser la publicació de les *Monographies Médicales*, col·lecció similar a la catalana i editada en llengua francesa per una empresa de Tolosa, de la qual el cap visible era el Dr. Ismael Girard (Gensac, França, 1898 – Tolosa de Llenguadoc, França, 1976). En relació a aquest projecte, el director de la col·lecció es va cartejar amb el Dr. Girard per concretar aspectes i tots dos es van reunir en distintes ocasions, tant a Tolosa, on Jaume Aiguader va anar per parlar del tema¹⁴², com a Barcelona, on el metge francès va acudir per comentar detalls i tancar acords. La publicació francesa era un tema que entusiasma Aiguader, per motius que anaven més enllà dels estrictament comercials:

"Per a nosaltres la gesta d'Oc (recuperar la Llengua d'Oc i fer-la servir per fer ciència) és una revelació; per un altre cantó ens anastomosem amb Europa i rebem alhora una transfusió de sang sana. Per Oc una unitat superior es perfila amb més fermesa cada vegada i amb la llengua – germana de la nostra – per bandera, podem establir uns i altres una unitat cultural com ahir la tinguérem política. Oc té de merèixer tots els nostres entusiasmes i la més ferma adhesió i col·laboració." (Aiguader, 1929c)

Per aprofundir en aquesta idea d'expansió de la col·lecció als territoris de la històrica Occitània¹⁴³, cosa que possiblement no només responia a qüestions culturals, sinó també d'ampliació del mercat¹⁴⁴, tres metges de la Catalunya nord, col·laboraren en

¹⁴² CIRDOC. Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. "Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard". Sense lloc ni data (ca. 1930) [Referenciada com a Tolosa 2]

¹⁴³ S'entén per Occitània la part meridional de l'Estat Francès, en concret, la formada per les regions històriques de Gascunya, Guiena, Llemosí, Alvèrnia, Delfinat, Provença i Llenguadoc, indrets on es parlava la llengua d'oc o occità.

¹⁴⁴ Sobre la relació dels responsables i els autors de les *Monografies Mèdiques* amb els metges occitans que col·laboraren amb l'editorial i amb els responsables de l'edició francesa, així com els objectius d'aquesta expansió de la revista, vegeu el capítol "Anàlisi prosopogràfica dels autors de les *Monografies Mèdiques*" en aquesta memòria de tesi doctoral.

l'edició catalana original. El mes de maig de 1930, el metge occità Alexandre Aimes (Montpeller, França, 1888 - ?, 1970) iniciava la col·laboració francesa a *Monografies Mèdiques* amb un treball anomenat *Els nous tractaments de les tuberculosi quirúrgiques*; a aquest metge li dedicava el Dr. Aiguader el seu text del Noticiari de l'exemplar número 40, lloant la seva fidelitat a la llengua catalana per la defensa que d'aquesta havia fet en la U.M.F.I.A. (Unió Mèdica Franco-Ibero-Americana)¹⁴⁵. Aquesta organització havia estat creada el 1912 per dos metges, un francès, Louis Dartigues (Toulouse, 1869 – París?, 1940) i un altre espanyol, Alberto Bandelac de Pariente (Tetuan, Marroc, 1870? – París, França, 1943), amb la finalitat d'intercanviar coneixements entre metges francesos, espanyols, portuguesos, italians i iberoamericans, amb encontres científics, edició d'una revista per als socis, *La Revue de l'UMFIA*¹⁴⁶.

Al llarg de la col·lecció es publicaren, així mateix, alguns textos d'aquest autor sempre en el mateix sentit de defensa de la llengua catalana com a llengua de ciència, per exemple el treball "Una nova veu en el cor mèdic llatí" o "El català, llengua científica, llengua mèdica" publicats respectivament en els números 74 i 75, tots dos de 1933.

El segon dels metges occitans, el Dr. Camille Soula (Foix, França, 1888 – París, França, 1963) va estar clarament identificat amb el moviment del catalanisme mèdic, aspecte que es revisarà amb més detall posteriorment i, de fet, també va participar en el Setè Congrés de Metges de Llengua Catalana, celebrat a Mallorca el 1932. El seu compromís el va dur a ajudar nombrosos metges catalans en el seu pas per França després de la Guerra Civil espanyola, molts d'ells camí de l'exili americà. Algun, com Rossend Carrasco i Formiguera (Barcelona, 1892 – 1990), va ser inclús contractat en el seu laboratori de Tolosa abans de marxar cap a Mèxic primer i després cap a Veneçuela¹⁴⁷. Per últim, el tercer metge occità col·laborador de la col·lecció, el Dr. J. Ducuing (Tolosa, França, 1885 - ?, 1963), participant igualment en el Setè Congrés de Metges de Llengua Catalana, va ser un significat defensor del català com a llengua

¹⁴⁵ Aiguader, 1930g

¹⁴⁶ Renaudet, 2011. El 1930, el Dr. Girard va iniciar una campanya dintre d'aquesta organització a favor de l'acceptació del català com a llengua oficial, petició que no comptava amb el recolzament del Govern Espanyol, ben al contrari, ja que sembla ser que el propi Dr. Bandelac de Pariente, metge adscrit a l'ambaixada espanyola a París i metge personal del General Primo de Rivera durant els darrers moments de la seva vida, havia fet pressions per tal que no s'aprovés la sol·licitud. El Dr. Dartigues va reconèixer la impossibilitat de donar suport a la petició amb les paraules següents: "no us seguirem perquè això pot portar complicacions" (Aiguader, 1930g), cosa que va suposar un considerable entrebanc per a les aspiracions catalanes.

¹⁴⁷ Grases Galofre, 2009: 157-200; Martínez Vidal, 2010: 137-155

científica, tal i com es veurà amb més detall més endavant (vegeu el capítol “Anàlisi prosopogràfica dels autors de les Monografies Mèdiques”).

Uns mesos abans d’iniciar-se aquesta col·laboració occitana, el març de 1930, apareixia a la revista catalana el primer anunci de la versió francesa de la col·lecció, les *Monographies Médicales*, no obstant, no hi ha dades exactes de la sort concreta d’aquest projecte de l’altra banda dels Pirineus.

2.2.1.2. Estructura de la revista

Pel que fa a l’estructura dels números de la sèrie, va ser sempre la mateixa durant els dotze anys de durada de la col·lecció: una part central que ocupava el cos principal de l’exemplar, i que corresponia a la pròpia monografia, un treball de revisió actualitzat del tema mèdic que donava el títol al número¹⁴⁸, i junt a aquesta part principal, un plec de pàgines que variaven en nombre, situades prèvia i posteriorment al treball de revisió principal. Aquetes pàgines impreses en un paper de menor qualitat incloïen, entre altres apartats, un article del Dr. Aiguader que esdevenia una veritable editorial, mitjançant el qual el director¹⁴⁹ feia un repàs de temes variats d’actualitat, en especial de medicina social, de la situació de la professió mèdica i d’assumptes que podrien emmarcar-se en el catalanisme mèdic. També hi eren presents en aquesta part de la publicació els anuncis de fàrmacs, d’establiments sanitaris, de cursos d’especialització i actualització mèdica, sumaris i comentaris a les revistes científiques publicades a Catalunya, ressenyes històriques¹⁵⁰, obituàries, etc. (les dades més importants d’aquests apartats són tractades amb detall al capítol “Les Monografies Mèdiques; un aparador publicitari”).

Juntament amb aquests apartats, estables al llarg de tota la sèrie, apareixien altres, amb una vida més o menys efímera, com ara un anomenat “Per la depuració del nostre llenguatge científic”, on els lectors plantejaven dubtes lingüístics, un “Anecdotari mèdic”,

¹⁴⁸ Aquesta part central tenia sempre una numeració independent de les seves pàgines, començant sempre per la pàgina número 1, sense continuació entre els exemplars.

¹⁴⁹ Només en ocasions puntuals, la revista no s’obria amb el “Noticiari” del Dr. Aiguader per circumstàncies que no es poden assegurar, per exemple en el número doble 103-104, que s’inicia amb un article d’un altre dels membres del consell editorial, Antoni Gabernet, recollit de *Mirador*. Aquest número, tot i la data que du a la portada, com ja s’ha dit, correspon al mes de juny de 1937, per la qual cosa és molt probable que la nova responsabilitat política del Dr. Aiguader, ministre del govern republicà des del mes de maig d’eixe mateix any, li poguera impedir redactar-lo o, potser, no signar-lo.

¹⁵⁰ La importància d’aquestes ressenyes històriques en la construcció d’un discurs de la història de la medicina com a eina de legitimització del catalanisme mèdic, es tractada més endavant.

on es tractaven de manera resumida curiositats mèdiques d'èpoques antigues o casos curiosos, o un apartat titulat "Llibres rebuts", on s'inserien ressenyes dels llibres o revistes rebudes, entre d'altres¹⁵¹.

En relació a aquest darrer tipus de ressenyes, es mostraven agrupades dintre de l'apartat "Llibres i fullets", secció que només es publicà en alguns números de la revista, o en l'apartat "La nostra premsa mèdica i científica", apartat amb més continuïtat i que revisava les revistes publicades a Catalunya. Aquestes referències van sortir principalment al començament i al final de la publicació de la sèrie, amb una supressió de la secció entre els anys 1931 i 1934 (la relació de revistes a les quals es fa referència als distints exemplars de les *Monografies Mèdiques*, pot veure's a l'annex 3).

Així mateix, no es pot deixar de citar una altra secció important de la revista, que d'alguna manera, servia per valorar l'impacte de la col·lecció en la premsa del moment, "Les *Monografies Mèdiques* a través de la premsa". En aquest apartat, que apareixia de manera esporàdica en alguns fascicles, es recollien els comentaris que distints metges, periodistes, escriptors o altres intel·lectuals realitzaven en relació als distints exemplars de les *Monografies* que anaven publicant-se.

Aquest recull no només es nodria de textos de revistes mèdiques o científiques, com el *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya i Balears* o *La Medicina Catalana* entre altres, també de revisions publicades en la premsa generalista, com *La Veu de Catalunya*, *La Publicitat*, *Mirador*, etc., i en general suposava, per una part, un reconeixement a la feina de la direcció de la col·lecció o els seus col·laboradors, i per altra, una manera de contribuir a la legitimització de l'autor com a expert considerat amb capacitat per a la producció científica (vegeu més dades sobre aquest aspecte en l'apartat que hem titulat "Els experts com a productors de ciència" dintre del capítol "La popularització científica". Per altra banda, totes les referències que les *Monografies Mèdiques* van tindre a la premsa i que van estar recollides per la pròpia col·lecció, es poden veure en l'annex 4).

¹⁵¹ La numeració d'aquestes pàgines no segueix cap ordre. Fins l'exemplar 53 inclòs, de juliol de 1931, aquestes pàgines inicials i finals no duïen numeració, i és a partir de l'exemplar 54, i fins el 89, quan s'inclou la paginació d'aquesta part de la revista, amb una numeració independent en cada exemplar, sistema que es manté també en els exemplars reeditats l'any 1935. Entre el número 90, de juny - juliol de 1935, i l'exemplar doble 95-96, es segueix una numeració correlativa entre les pàgines dels distints números, atorgant-li un aspecte de continuïtat, però amb la curiositat que aquesta continuïtat comença en la pàgina 113 (la primera pàgina de la revista 90). A partir del número 97, la numeració d'aquestes pàgines inicials i finals, comença de nou en la pàgina 1 continuant-se successivament en els següents exemplars.

Pel que fa als temes tractats al llarg de la col·lecció, no es revisaren únicament temes estrictament assistencials, sinó que també foren tractats assumptes d'organització sanitària. La distribució d'aquests temes, en grans grups, és la següent: (mireu les dades complertes a l'Annex 2):

- Medicina interna: 43 exemplars
- Cirurgia: 12 exemplars
- Psiquiatria/psicologia: 5 exemplars
- Otorinolaringologia: 2 exemplars
- Ginecologia i obstetrícia: 5 exemplars
- Pediatria: 9 exemplars
- Organització sanitària: 3 exemplars
- Tècniques diagnòstiques: 9 exemplars
- Traumatologia: 1 exemplar
- Altres temes: 3 exemplars

2.2.1.3. La construcció d'una nova historiografia mèdica catalana

Un altre dels apartats que periòdicament s'inseria en la revista – en plena sintonia amb el “catalanisme mèdic” –, era el recull de biografies de prohoms de la medicina o de la cultura catalana¹⁵², ja foren personatges històrics, a ser possible de la Catalunya de l'edat mitjana, moment que s'entenia com el punt de partida des d'on construir la nova nació, o personatges més recents que havien significat un punt d'inflexió per a la ciència¹⁵³. Tot plegat, l'escriptura del passat mèdic del país estava encaminat a la construcció d'una genealogia mèdica catalana quasi mil·lenària, és a dir:

¹⁵² Els únics personatges recollits que no eren metges van ser Ramon Turró, Pompeu Fabra i Joan Lluís Vives, tots tres però, figures bàsiques per a entendre la construcció de la història de la medicina des d'una vessant catalanista, tal i com es veu en l'annex 5 d'aquest mateix capítol.

¹⁵³ Recuperar figures rellevants de la Catalunya medieval i històrica, en certa manera, suposava recupera memòria històrica que podia ajudar a propagar el sentiment nacionalista i diferenciador, tal i com es revisa en el capítol *Llengua, país i ciència*. Aquesta idea, un dels fonaments sobre els quals anava a construir-se la història de la Medicina de Catalunya, es veia per exemple en la circular que el membre de l'Associació General de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, Salvador Vives i Casajuana (Sant Vicenç de Castellet, Barcelona, 1886 – Barcelona, 1965), va escriure el 1935 i que va ser tramesa a tots els sanitaris de Catalunya per fomentar l'associació; en ella, descrivia com un dels objectius d'aquesta organització: “L'enaltiment de la memòria dels metges i biòlegs catalans i de les obres llurs en el temps passat [...]” (Vives i Casajuana, 1935; citat en Calbet i Camarasa, 1999: 147).

“En vista a legitimar la seva ambició de construir una medicina científica que servís els interessos de Catalunya com a nació, van escriure una història de la medicina, unint el seu programa amb un passat mèdic gloriós.” (Pardo Tomás, *et al.*, 2006:3)¹⁵⁴

En relació a aquest aspecte i a la revigorització de la llengua catalana, anys després, Aiguader defensava les accions que serviren per consolidar el sentiment nacionalista:

“[...] si es volia despertar a Catalunya un afany de diferenciació i una necessitat de lliberar-se, calia donar a la revifalla unes raons de pes per a propagar la doctrina i per a afermar-la. La voluntat del poble no és suficient per a argumentar una nacionalitat.” (Aiguader, 1935g: 19-20)

El catalanisme mèdic era un complex moviment que abastava altres professions i que barrejava interessos mèdics, polítics i intel·lectuals. En paraules dels autors seguits anteriorment, pot definir-se com:

“[...] el moviment intel·lectual i professional que va comptar amb un significant grup de metges, farmacèutics i veterinaris del primer terç del segle XX, estretament relacionat amb el catalanisme polític i amb el què buscava, i de fet va aconseguir en alguns aspectes, uns majors nivells de autogovern per a Catalunya. Aquest és, per tant, un excel·lent enllaçament d'interessos polítics, professionals i intel·lectuals. El catalanisme mèdic considerava que amb l'objectiu d'entendre i gestionar la cura de la salut i altres qüestions relacionades amb la medicina i la salut, com la investigació i la formació mèdica, i la salut pública des d'una nova visió, era necessària la transformació de l'arena política i fer coses de manera distinta de la resta d'Espanya”. (Pardo Tomás *et al.*, 2006: 1)¹⁵⁵

¹⁵⁴ Original en anglès: “In order to legitimate their ambition to build a scientific medicine serving the interests of Catalonia as a nation, they wrote a history of medicine, linking their programme with a glorious medical past.” (Pardo Tomás *et al.*, 2006: 3)

¹⁵⁵ Original en anglès: “[...] the intellectual and professional movement featuring a significant group of doctors, pharmacists and veterinary surgeons of the first third of XX century, closely connected to political catalanism which sought, and indeed achieved at some points, higher levels of self-government of Catalonia. It is, therefore, an excellent example of the interweaving of political, professional and intellectual interests.

Els professionals pertanyents a aquest corrent, que inicialment pot situar el seu epicentre en l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques i la seva revista, els *Annals de Medicina*¹⁵⁶, tenien un objectiu pràctic clar i que es revisaran al llarg d'aquest treball, com ara fer del català una llengua científica, participar en la planificació sanitària del país¹⁵⁷ o aconseguir l'autonomia universitària per a les universitats catalanes, cosa que es va passar finalment l'any 1932 arran de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. A banda dels seus objectius, la seva legitimació passava, entre altres punts, per unir la seva actuació i els seus plans de futur amb un passat mèdic èpic, centrat en la Catalunya medieval, o amb personatges més recents que podien contribuir a la conformació d'aquest passat biobibliogràfic mèdic del qual sentir-se'n orgullós i sobre el que construir l'ideal de la nova medicina catalana, aspecte al qual, com s'ha comentat més amunt, van contribuir les *Monografies Mèdiques*.

Tot i que en l'annex 5 d'aquest treball es pot veure una relació dels personatges biografiats al llarg dels dotze anys de la publicació, cal fer menció detallada d'alguns d'ells per la seva significació en aquesta intenció de revisió historiogràfica. En primer lloc, cal citar Arnau de Vilanova, figura gairebé reverenciada pel Dr. Aiguader. A ell li va dedicar la imatge que apareixia en totes les portades de la revista, el primer "Noticiari" de la col·lecció i el nom de la seva editorial.

Aquest personatge històric representava un basament ferm sobre el qual construir una història mèdica catalana exemplar. Metge d'origen probablement valencià, tots i els dubtes, "[...] català per la raça, valencià pel lloc de naixença"¹⁵⁸, Arnau fou estudiant i mestre a Montpeller, metge de reis i de papes i, sobretot, i aquesta és una de les característiques que més destacava Aiguader, el seu paper de trencador amb la medicina tradicional galènica i la seva valentia a l'introduir una nova concepció de la medicina allunyada de la religió i la superstició, una similitud perfecta amb la situació que s'estava

Medical catalanism considered that in order to understand and manage health care, and other issues related to medicine and health, such as medical research and education, and public health in an appropriate and modern way it was necessary to transform the political arena, and to do things differently than in the rest of Spain." (Pardo Tomás *et al.*, 2006: 1)

¹⁵⁶ L'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques va ser creada el 1878; inicialment i fins el 1904 amb la seva denominació castellana, com a unió de dues associacions ja existents, la Sociedad Médica El Laboratorio i la Academia de Ciencias Médicas. El seu objectiu fonamental era la translació a Barcelona del model de medicina experimental, en la línia postulada per Claude Bernard, sense la rigidesa de la vella Universitat. A aquest objectiu, se li afegia el ja esmentat d'expressió del catalanisme mèdic. Pardo Tomás i Martínez Vidal, 2007a: 117. Sobre L'Acadèmia i la seva publicació, vegeu més dades en els capítols "Anàlisi prosopogràfica dels autors de les *Monografies Mèdiques*" i "Llengua, país i ciència".

¹⁵⁷ Vegeu el capítol "Llengua, país i ciència".

¹⁵⁸ *Monografies Mèdiques* (1930). "Arnau de Vilanova. Metge i químic. La seva vida" en *Monografies Mèdiques*. Número 47.

vivint, de ruptura amb la medicina tradicional i incorporació de Catalunya a la nova medicina experimental. L'època medieval d'Arnau de Vilanova, per tant, s'havia de reconsiderar, atorgant-li la importància de punt de partida, d'origen de la nova medicina; en paraules del Dr. Aiguader, “[..] ell (Arnau de Vilanova) representa la nostra cultura mèdica medieval. [...] És la figura de relleu d'aquell període tèrbol que els vells historiadors mèdics anomenen de transició i els nous de tradició” (Aiguader, 1930i). Aiguader destaca la figura d'Arnau pel seu enfrontament amb la tradició:

“La Ciència era una milícia, com ho era la Religió; i un brau milicià, guerrer esforçat, fou Arnau de Vilanova. Per primera volta a Montpeller es dubta de Galé i d'Avicena; era una heretgia. Galé i Avicena eren gairebé tan sagrats com la Bíblia i els Evangelis. Fou Arnau de Vilanova qui primer entelà la vella llei i anuncià la nova. La tradició ja deixà d'ésser sagrada i el nou pensament és anunciat. Dos segles més tard, en ple Renaixement, el dubte de nostre Arnau trobarà en un acte teatral la seva culminació; en la plaça de Basilea, Paracels cremarà els llibres del llatí de l'àrab per a anunciar al món una nova Medicina.” (Aiguader, 1930i)

Considerat per Aiguader com a continuador de la tasca d'Arnau de Vilanova, el metge suís Paracels va ser una altra de les figures biografiades en la col·lecció. Continuador d'Arnau en la seva idea de renovar les idees preconcebudes que entrebancaven l'evolució de la medicina¹⁵⁹, aquesta figura del Renaixement tenia per a Aiguader una altra virtut que calia destacar: haver abandonat el llatí dominant, i fer servir les llengües que havia après en els seus viatges de formació i la seva llengua materna. És aquest amor a la pàtria la cosa que destacava de Paracels i que suposava un reflex de la situació que considerava que es vivien els metges catalans d'eixos moments:

“La seva lleialtat a l'home la palesà en un acte més profund encara; quan fou professor de Basilea, trencant totes les normes del seu temps, bandejà el llatí, la llengua sàvia, i explicà en alemany. Així fou un reneç en el món savi i el menyspreà perquè emprava la mateixa llengua que els arrencaqueixals en la plaça pública.

¹⁵⁹ “Arnau de Vilanova fou dels primers a dubtar de les veritats que els llibres portaven escrites. Para-se'ls acabava l'obra i els llençava amb les coses inservibles. Ja no dictaren les normes del saber, ja no feren la llei a tots els segles i a tots els pobles.” (Aiguader, 1931g)

[..] I ho féu per amor a la seva pàtria, per eterniment amb la seva gent, no per ignorància del llatí com l'acusaren els seus enemics.[..] La pàtria! Ell la troba dintre seu com una força, la troba perquè n'empra la llengua, àdhuc per a l'especulació científica. Per primera volta, potser, amb ell la pàtria entra amb agressivitat a foragitar la intrusa que no podia expressar fidelment el pensament científic perquè era estranya al cor i a la passió del savi." (Aiguader, 1931g)

Per estudiar altres personatges històrics més recents i fonamentals per a la revisió de la història de la medicina catalana, com el cirurgià Antoni Gimbernat (Cambrils, Tarragona, 1734 – Madrid, 1816), el consell editorial de les *Monografies Mèdiques* va fer servir textos de distints autors que no tenien relació amb la col·lecció i que havien estat publicats en altres obres. Sempre però, redundant en la mateixa idea de construcció d'un gloriós passat mèdic.

Enllaçant amb aquestes figures del passat remot, la revista dedicà distints exemplars a metges contemporanis que també havien suposat un punt d'inflexió en la història de la medicina catalana, com ara Bartomeu Robert (Tampico, Mèxic, 1842 – Barcelona, 1920), Ramon Turró (Malgrat de Mar, Girona, 1854 – Barcelona, 1926), Joan Freixas i Freixas (Barcelona, 1860 – 1933), o Jaume Ferran (Corbera d'Ebre, Tarragona, 1851 – Barcelona, 1929), tots ells traspassats en el primer terç del segle XX, sempre amb el mateix sentit de renovadors de la ciència i del saber mèdic.

Resulta interessant, així mateix, la importància que Aiguader va donar a un altre metge, Rudolf Matas (Nova Orleans, 1860 - ?, 1957), nascut a Estats Units, on vivia i desenvolupava la seva carrera professional, però fill de pares catalans i coneixedor, per tant, de la llengua catalana. Matas esdevingué per a Aiguader i per a bona part de la professió mèdica catalana un motiu d'orgull, no només per la seva perícia com a cirurgià cardiovascular, sinó també pels seus antecedents familiars i per la idea de internacionalització de la ciència d'arrel catalana.

Els inicis de la historiografia mèdica catalana podria situar-se en el Congreso de Ciencias Médicas que va tindre lloc a Barcelona el 1888 i que va dedicar una de les seves sessions a la història de la medicina¹⁶⁰, sessió en la qual va participar, entre altres, Josep

¹⁶⁰ En aquesta sessió, Lluís Comenge va presentar un treball anomenat "Carta geográfico-histórica de la Medicina en Cataluña", primera obra sistemàtica dedicada a aquest tema. Vegeu més detalls sobre aquest

Maria Roca Heras (Barcelona, 1863 – 1930). Amb motiu de la mort de Roca Heras, Freixas i Freixas, company d'estudis, col·lega i amic, tal i com ell mateix el descrivia, li va dedicar un panegíric publicat en les *Monografies Mèdiques*. Heras, especialista en dermatologia i malalties venèries, més que per ser un referent de la medicina catalana, se li reconeixia el seu esforç com a recuperador de la memòria d'aquests personatges històrics, cosa que permetia unir la nova medicina catalana amb el passat medieval del país. Aquest metge havia ocupat distints càrrecs en diverses institucions ciutadanes, com la presidència de l'Ateneu Barcelonès, la de la Unió Catalanista, de l'Associació de Metges de Llengua Catalana, la del Tercer Congrés de Metges de Llengua Catalana, o el de mantenidor dels Jocs Florals, entre altres¹⁶¹. Un dels seus treballs més remarcables va ser la feina de recerca i recollida de dades històriques que publicava "sense massa afegits ni comentaris"¹⁶² en la revista de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques entre els anys 1918 i 1927: les "Notes medicals històriques"¹⁶³.

De manera paral·lela, durant el Segon Congrés de Metges de Llengua Catalana, de 1917, que fou presidit per l'esmentat Freixas i Freixas, es va muntar una exposició bibliogràfica on es recollien les obres mèdiques escrites en català. El repertori resultant, que aparegué publicat amb el títol de *Bibliografia Medical de Catalunya*¹⁶⁴, intentava incloure totes les referències dels llibres de medicina escrits en català per metges de totes les terres de llengua catalana, acompanyades de comentaris bibliogràfics de les distintes obres i notes biogràfiques dels autors. Aquesta obra, al capdavant un inventari d'obres escrites per metges dels Països Catalans, contenia 2.625 referències, des del segle XIV fins a les primeries del segle XX, on predominaven les de caràcter científic¹⁶⁵. La seva importància, pel que fa a la memòria mèdica catalana, la resumeixen les paraules del seu comissari, el Dr. Freixas, a l'hora de presentar-la: "Aquí la tens, Catalunya, l'obra realitzada. [...] és el primer acoblament d'una sèrie de joies teves que estaven escampades per la teva terra i per fora d'ella: la teva veu actual i el ressó [sic] de la pretèrita." (Freixas, 1918; citat en Casassas, 1996: 55). Aquest repertori havia de ser un primer pas per a la publicació d'un *Índex bibliogràfic medical de Catalunya*, projecte que

tema i sobre la relació de la història de la medicina i el catalanisme mèdic en Martínez Vidal *et al.*, 2007: 101-102

¹⁶¹ Vegeu més detalls sobre la seva vida i obra a Corbella, 2003

¹⁶² *Ibidem* cita 60

¹⁶³ Segons Pardo Tomás *et al.*, aquests textos reflecteixen clarament el discurs historicista del Dr. Roca respecte al grau de perfecció que va assolir la medicina catalana de l'edat mitjana, els seus metges i inclús els pacients de la cort reial (Pardo Tomás *et al.*, 2006).

¹⁶⁴ Casassas, 1996: 55

¹⁶⁵ Gran Enciclopèdia Catalana (2015). "Bibliografia Medical de Catalunya"

mai no arribà a fer-se realitat. Anys després, però, la revista *Annals de Medicina* publicà una “Bibliografia Mèdica catalana, 1907-1931”¹⁶⁶, que es podria emmarcar en la voluntat de consolidar una tradició mèdica autòctona enllaçant el present amb el passat medieval.

En relació a aquesta tasca de revisió i construcció d'un passat ajustat a les necessitats del moviment nacionalista, en algun exemplar de les *Monografies Mèdiques* es va repartir publicitat d'una col·lecció anomenada Col·lecció L'Estela – Vides de catalans il·lustres i de la Biblioteca a tot vent, totes dues sèries d'Edicions Proa. Aquesta publicitat, formada per un llibret de quatre fulls de les mateixes mides que les *Monografies*, llistava els autors i les biografies que s'anirien publicant. L'objectiu de la col·lecció es descrivia en la seva publicitat:

“[...] Aquesta col·lecció reunirà, en una sèrie tan atractiva com diversa, les vides dels catalans preclars que dels temps medievals fins avui han contribuït a la formació de la nostra fisonomia racial. [...] Algú podrà creure, a primer cop d'ull, que tractem d'empeltar, en la creixent activitat editorial de Catalunya, la moda de les biografies o vides novel·lades amb tan d'èxit explotada actualment a l'estranger. No és pas aquest el nostre intent, per bé que la cosa en ella mateixa no seria cap mal.

[...] Allò que en altres països pot ésser moda literària – perquè altrament ja tenen feta la història dels seus grans homes – és, entre nosaltres catalans, un deure. [...] oferim al nostre poble, tan àvid de conèixer-se a si mateix, les vides dels homes que han teixit i teixeixen amb fils de llum la història del nostre pensament i de la nostra acció, que és la història del nostre esperit.”¹⁶⁷

¹⁶⁶ La tasca de recuperació de figures mèdiques catalanes va continuar en el si dels Congressos de Metges de Llengua Catalana. En el vuitè dels aplecs, celebrat a Barcelona l'any 1934, s'organitzà, a banda d'una exposició de llibres de Gimbernat, un Concurs-Homenatge a aquest cirurgià, que s'organitzava gràcies a la Societat de Cirurgia de Catalunya, al Comitè de Recerques i Investigacions Històriques de l'Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana i als Laboratoris Cusí, que s'encarregaven de la publicació del llibre recull dels treballs premiats. Es presentaren divuit treballs biogràfics que havien de versar sobre Gimbernat o altres cirurgians de Catalunya, València o Mallorca, resultant guanyador, amb un premi de 1.500 pessetes Jaume Pi-Sunyer i Bayo, amb una obra biogràfica sobre Gimbernat amb el lema “El primer pas per a ésser metge és aprendre a observar” (Gabarró, 1996: 135-137).

¹⁶⁷ Entre els biografiats, tots ells per escriptors catalans com Rovira i Virgili o Nicolau d'Oliver, es trobaven Pi i Maragall, Ramon Muntaner, Prat de la Riba, Pau Claris, Ramon Muntaner, Roger de Llúria, etc. Editorial Proa (1928?). “Full publicitari de Col·lecció L'Estela. Vides de catalans il·lustres i Biblioteca a tot vent” en *Monografies Mèdiques*. Número 23.

L'interès del Dr. Aiguader per aprofundir en aquesta idea de revisió i reinterpretació del passat mèdic i científic del país, a banda de reflectir-ho en els noticiaris de la revista, també van ser recollits en una de les publicacions de Monografies Mèdiques revisades abans, en concret la segona, titulada *I. Figures i moments*. Aquesta obra suposava un recull de notes biogràfiques que havien estat publicades en la mateixa col·lecció o en altres mitjans escrits¹⁶⁸; en concret, els personatges biografiats i el lloc de publicació es pot veure en la taula 3.

Personatge	Lloc original de publicació	Data	Observacions
Hipòcrates	Butlletí de l'Agrupament Escolar	Març-abril 1935	
Arnau de Vilanova	La Publicitat	3 desembre 1926	Signat com Jordi Amer, ja que estava empresonat
"Servet"	La Medicina Catalana	15 març 1934	Informa sobre articles seus sobre Servet al <i>Butlletí</i>
Paracels	Monitor Mèdic	Abril de 1928	
"Laennec"	Monografies Mèdiques	Nov.-Des.-1926	
"Pasteur"	La Tribuna	27 desembre 1922	

Taula 3. Personatges biografiats en l'exemplar I. Figures i moments.

De nou, en un pròleg que s'intueix signat per Aiguader, tot i no fer-ho explícit, es recordava el vincle que havia d'unir els metges contemporanis amb aquestes grans figures que havien obert un camí:

"La vida dels grans mestres és lliçó perenne i és error pedagògic negligir-la o oblidar-la. La Ciència, com l'Art, com totes les especulacions espirituals, com els més petits quefers domèstics, cerquen el camí de la menor resistència per a seguir la trilla que marcaren els predecessors." (Aiguader, 1935i)

Pel que fa a la figura de Miquel Servet, com assenyalen Martínez Vidal *et al.*, cal destacar dos aspectes: en primer lloc, el procés de catalanització a que va ser sotmesa la seva figura per servir als interessos de revisió historiogràfica i, segon lloc, el procés

¹⁶⁸ En aquesta obra, com ja s'ha dit, numerada amb el número "I", es manifesta la voluntat de l'autor de continuar-la amb, almenys, un segon exemplar, que havia de contenir les notes biogràfiques de "les altres grans figures de la medicina catalana: Mata, Letamendi, Ferran i Turró" (Aiguader, 1935j). "Pròleg" en *I. Figures i moments*.

d'internacionalització com a “luchador por la libertad de pensamiento, víctima de la intolerancia religiosa y, por supuesto, descubridor de la circulación pulmonar.” (Martínez Vidal, *et al.*, 2007: 109). Bàsicament sobre Servet, Aiguader va publicar una sèrie de set articles, tots ells sota el títol genèric Metges del Renaixement en el Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya. Els tres primers articles, o Notes preliminars, suposaven un repàs històric de l'edat mitjana i el renaixement, mentre que els quatre posteriors estaven centrats en la vida de Servet, amb els títols:

- “Grandesa i pàtria de Miquel Servet”; *Butlletí* número 178 de maig de 1935
- “Educació i medi ambient de Miquel Servet”; *Butlletí* número 180 d'agost de 1935
- “Servet a Itàlia”; *Butlletí* número 181 de setembre de 1935
- “Servet a Alemanya”; *Butlletí* número 182 d'octubre de 1935

Aquesta sèrie d'articles va ser interrompuda sobtadament arran d'algun tipus de queixa que va rebre sobre la seva interpretació de la història i que descrivia en el mateix *Butlletí*:

“L'interropeu perquè ha arribat al nostre coneixement que en descriure l'època i l'ambient que rodejà Servet, algú interpreta l'objectivitat històrica com un partidisme. Ni eren aquests els nostres propòsits ni tampoc en resultava de les nostres paraules.

[...] Però discutir tot això era portar un llevat de discòrdia al nostre Sindicat, que no es fundà precisament per a resoldre aquest plet, i abans que comencés la brega que no entrava en els nostres càlculs, hem preferit no crear dificultats, molts cops insuperables per a una avinença posterior, a l'entitat i tallem la biografia [...]” (Aiguader, 1936c: 21)

El projecte va ser reprès durant l'exili, a França primer i a Mèxic finalment, completant els textos del Butlletí amb estudis posteriors i acabant un llibre que va ser publicat a Mèxic, el 1945, a títol pòstum per part de la comunitat catalana de l'exili, sent prologat per Jaume Pi-Sunyer Bayo¹⁶⁹.

¹⁶⁹ Aiguader, 1945

2.2.2. ANÀLISI PROSOPOGRÀFICA DELS AUTORS DE LES *MONOGRAFIES MÈDIQUES*

2.2.2.1. Dades generals

Dur endavant l'estudi prosopogràfic d'un grup de personatges el nexa en comú dels quals, en principi, no era altre que el fet d'haver estat autors d'un o més exemplars de les *Monografies Mèdiques*, pot resultar confús, més encara si, com tractarem de demostrar, aquest fet no sembla ser el factor essencial d'unió, sinó la conseqüència de pertànyer a una sèrie de grups socials, culturals o polítics concrets.

En total, la col·lecció de revistes estudiada en aquesta memòria doctoral va comptar amb seixanta-set autors (el llistat complet dels quals es pot veure en l'annex 6), dels quals tres eren metges francesos, de la Catalunya Nord, Alexandre Aimes, Joseph Ducuing i Camil Soula, ja esmentats en altres parts d'aquest estudi i amb trets característics que s'especificaran més endavant.

A banda d'aquests seixanta-set autors que efectivament publicaren en la col·lecció, resulta significatiu que el Dr. Aiguader l'any 1929, reconeguera també com a tals a cinc metges que en cap moment van publicar cap número ni que tampoc constaven com autors de cap dels exemplars en preparació l'any 1937, data de finalització de la publicació. En concret, es tractava dels següents personatges¹⁷⁰:

- "Esquerdo": podria tractar-se del Dr. Francesc Esquerdo Rodorena (1883-1956), professor de patologia mèdica a l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau i de la Universitat Autònoma de Barcelona¹⁷¹.
- "Martínez Garcia": possiblement Pere Martínez Garcia (Barcelona, 1897 – 1971), pediatra i director de la clínica infantil de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau¹⁷².
- "Grau": amb la informació disponible podria associar-se el cognom al metge Josep Maria Grau, participant en el Tercer Congrés de Metges de Llengua Catalana com a soci de l'Associació General de Metges de Llengua Catalana.

¹⁷⁰ S'ha ficat entre cometes la denominació textual emprada en el text del Dr. Aiguader (Aiguader, 1929a)

¹⁷¹ Calbet i Corbella, 1981- 83: 183

¹⁷² Metges catalans a l'exili (2015). "Pere Martínez García"

- “Rosal”: podria tractar-se de Lluís Rosal i Catarineu (Barcelona, 1901-1969), tisiòleg participant en el Setè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, i posteriorment regidor i tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona.
- “Ballester”: possiblement, Manuel Ballester i Font, participant, junt amb el Dr. Freixas i altres, com a docent en un curs de pneumologia anunciat en les *Monografies Mèdiques* (vegeu l'annex 14).

Revisada tota la informació disponible fins la data, no és possible afirmar si realment tenien l'encàrrec de fer algun exemplar i van desdir-se o si la seva era una funció de col·laboradors o revisors d'alguns dels originals, opció aquesta darrera més probable.

Ja s'ha comentat també en parts anteriors d'aquest estudi un dels aspectes clau a l'hora de la tria que el consell editorial de la col·lecció feia dels distints autors, el coneixement de la llengua catalana, i encara més important, la seva procedència, ja que havien de viure a Catalunya o a l'Occitània francesa, tal i com aconsellava Aiguader a Ismael Girard: “Els que viuen fora de d'Occitània (en referència als possibles autors de les *Monographies Médicales*), per ara deixem-los. També jo he deixat els catalans que viuen fora.”¹⁷³

No es tractava només de conèixer la llengua i viure a Catalunya, havia d'existir una voluntat en aquests possibles col·laboradors de fer del català una llengua de ciència. Tot i que és complicat poder conèixer el pensament de cadascun dels autors al respecte, sembla lògic que la simple col·laboració en una revista del tipus de les *Monografies Mèdiques*, una empresa que havia fet d'aquest tema un punt clau de la seva raó de ser, així com l'esforç que podia suposar per a molts d'ells escriure en una llengua amb la qual la majoria no estaven avesats a fer-ho, pot donar una idea sobre aquesta voluntat de fer servir el català com un llenguatge científic.

Existeixen però altres dades, si es vol més objectives, per revisar aquesta idea en els col·laboradors de la col·lecció; en primer lloc, vint-i-dos d'ells, eren membres de l'Associació General de Metges de Llengua Catalana¹⁷⁴ (en endavant l'Associació). Aquesta entitat havia estat creada arran del Primer Congrés de Metges de Llengua

¹⁷³ CIRDOC. Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard”. Sense lloc ni data [referenciada com a “Hidrologia”]

¹⁷⁴ El 1933, s'aprovà el seu canvi de nom per el d' Associació General de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana (Calbet i Camarasa, 1999: 138), per la qual cosa, els Congressos de Metges de Llengua Catalana, a partir del 1934, any del vuitè congrés celebrat a Barcelona, adoptaren una nova denominació oficial, la de Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana. En aquest treball, no obstant, emprarem aquesta darrera denominació quan es faja referència als aplecs de manera general.

Catalana de l'any 1913 celebrat a Barcelona i organitzat per l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, amb la intenció primordial de donar continuïtat a aquests aplecs. Podien formar part d'ella com a associats tots els metges i biòlegs residents "als països on s'hi parli la nostra llengua"¹⁷⁵. Tal i com recollia el seu nom, en l'article sisè dels seus estatuts fundacionals, la llengua que es reconeixia oficial per a l'organització era el català, tot i que es deixava opció a emprar una altra llengua si, tot i residir en territoris de l'àmbit lingüístic, la catalana no era la llengua materna del soci¹⁷⁶.

Seguint l'objectiu per al qual fos creada, l'Associació va organitzar tots els restants congressos¹⁷⁷, amb imprevistos com l'endarreriment del que anava a fer-se l'any 1915, que es va ajornar per la situació d'epidèmia de grip, la interrupció ocorreguda entre els anys 1923 i 1930 a causa de la Dictadura del general Primo de Rivera, i la supressió arran de la Guerra Civil espanyola i la posterior dictadura del general Franco (1939-1975), motiu pel qual, el congrés de l'any 1938 que havia de dur-se a terme a València, ja no va tindre lloc. Un cop recuperades les llibertats democràtiques, el desè congrés es va celebrar al mateix lloc on s'havien aturat, a Perpinyà¹⁷⁸, l'any 1976. Aquestes reunions, es celebraren a distintes ciutats de l'àmbit lingüístic català, seguint la idea d'unió dels metges i biòlegs dels territoris de parla catalana, en concret:

- 1er congrés (1913): Barcelona
- 2on congrés (1917): Barcelona
- 3er congrés (1919): Tarragona
- 4t congrés (1921): Girona
- 5è congrés (1923): Lleida
- 6è congrés (1930): Barcelona
- 7è congrés (1932): Mallorca
- 8è congrés (1934): Barcelona
- 9è congrés (1936): Perpinyà

¹⁷⁵ Els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana (2013). "Estatuts de l'Associació general de Metges de Llengua Catalana" en *Els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana – Primer Congrés*.

¹⁷⁶ "Article 6è. L'idioma oficial de l'Associació i Reunions serà el català; més els no fills dels països d'aquesta llengua podran usar llur idioma." (Ramis, 1996: 21)

¹⁷⁷ La idea de que l'organització dels congressos fóra feina d'una organització distinta a l'Acadèmia, va sorgir del President del Primer Congrés, Miquel A. Fargas (Castellterçol, Barcelona, 1858 – Barcelona, 1916), per tal que totes les societats mèdiques dels territoris de llengua catalana, no només les catalanes, es sentiren representades (Casassas, 1996b: 45)

¹⁷⁸ Guerrero, 2013

Un dels motius que va propiciar la convocatòria del primer dels congressos havia estat les discussions sobre l'ús del català com una de les llengües oficials del Primer Congreso Internacional de Tuberculosis que es va celebrar a Barcelona l'any 1910. En aquesta polèmica, en la qual participaren, defensant que ho fos o no, metges, autoritats i distints organismes, l'Acadèmia, com no podia ser d'altra manera, va prendre part activa a favor de reconèixer aquesta oficialitat¹⁷⁹.

La participació dels autors de les *Monografies Mèdiques* en aquests congressos, que per la seva significació científica, lingüística i política poden ser considerats paradigma del catalanisme mèdic, fou força important. Així, només nou dels seixanta-set autors de la col·lecció no participaren en cap dels encontres. La resta, cinquanta-vuit, participaren en un o més d'aquests aplecs¹⁸⁰, bé com a autors, com a socis o com a junta directiva o organitzadora; vint-i-dos d'aquests cinquanta-vuit congressistes formaren part, a més, de l'anteriorment esmentada Associació General de Metges de Llengua Catalana (vegeu a l'annex 7 la relació dels autors participants i el detall del congrés o congressos en els quals prengueren part i la seva relació amb l'Associació).

Tot i la no participació directa de nou dels autors, dos d'ells francesos, en cap dels congressos, alguns d'aquests van fer activitats que permeten ubicar-los en postures personals i professionals properes al catalanisme mèdic¹⁸¹ o, si més no, en la defensa del català com a llengua de ciència.

En aquest context, en un dels textos inicials de les *Monografies Mèdiques*, l'any 1929, el Dr. Aiguader destacava que en els autors que havien col·laborat en les revistes publicades fins eixe moment, "[...] hem vist una profunda unció en cooperar a la reivindicació de la llengua vernacle com a llengua de cultura i ciència." (Aiguader, 1929a). D'aquests, dos formaven part del grup de nou autors no participants en cap dels congressos, Francesc Duran i Reynals (Barcelona, 1899 – New Haven, EUA, 1958) i Miquel S. Salarich i Torrents (Vic, Barcelona, 1904 – Barcelona 1996).

¹⁷⁹ Sobre aquesta polèmica, que va implicar d'una o altra manera col·legis oficials, com el de metges o farmacèutics, societats mèdiques, professionals, premsa mèdica i generalista, etc., i que va ser el punt que va concloure amb la condemna i el desterrament del Dr. Queraltó, fundador de *La Gynecologia Catalana*, vegeu Calbet i Camarasa, 1999: 133-148

¹⁸⁰ Per confirmar aquest extrem s'han revisat les actes dels primers nou congressos de metges i biòlegs de llengua catalana, accessibles mitjançant un projecte cooperatiu patrocinat per l'Institut d'Estudis Catalans i la Fundació Alsina i Bofill de l'any 2013, celebració del centenari de la primera de les trobades, i accessibles a: Els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana (2013). "Congressos" en *Els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana*. [En línia]. Barcelona, disponible en <http://taller.iec.cat/cmibllc/congressos.asp> [Consultat el 20 de gener de 2013]

¹⁸¹ Sobre els aspectes més concrets del catalanisme mèdic com a moviment, vegeu el capítol "Les Monografies Mèdiques com a projecte editorial"

Sense deixar de banda el tema de l'ús de la llengua en l'àmbit científic com un dels puntals del catalanisme mèdic, un altre aspecte que pot redundar en mostrar el pensament dels col·laboradors de la revista és el fet que dinou autors de les *Monografies Mèdiques* participaren com a col·laboradors de la redacció del primer *Diccionari de Medicina* de l'any 1936 dirigit per Manuel Corachan¹⁸² (vegeu el llistat d'aquests col·laboradors en l'annex 8), la qual cosa significava gairebé una quarta part del total de participants d'aquesta darrera obra. Aquest diccionari va ser el resultat de la comanda que en el transcurs del sisè congrés del 1930, l'Associació Catalana de Metges de Llengua Catalana, va fer a Manuel Corachan¹⁸³.

Tornant als Congressos de Metges de Llengua Catalana, dels autors de la col·lecció que sí que participaren en algun d'ells, donada la voluntarietat que suposava col·laborar i publicar en un congrés d'aquestes característiques, òbviament es pot entendre que tenien un pensament favorable en fer del català una llengua de ciència. Què pot dir-se de l'opinió dels altres set? Alexandre Aimes, Manuel Armangué i Feliu, Joseph Ducuing, Emili Brujas i Serrafosà, Frederic Duran i Reynals (Barcelona, 1899 – New Haven, EUA, 1958), Francesc Duran i Jordà (Barcelona, 1905 – Manchester, Regne Unit, 1957) i Enric Irazoqui Villalonga (Girona, 1909 – 1997).

En el cas d'Alexandre Aimes, professor agregat de la Facultat de Medicina de Montpeller, va publicar en francès *Les Nouveaux Traitements des Tuberculoses Chirurgicales*, una obra que va reescriure posteriorment, corregint-la i actualitzant-la amb les seves darreres novetats per tal de publicar-la com els exemplars 40 i 41 de les *Monografies Mèdiques*. A banda de com d'interessant podia resultar el tema i l'oportunitat de la seva publicació, possiblement també va jugar un paper important en la seva tria com a autor altres fets: en primer lloc, es tractava d'un autor occità, de la regió de Tolosa-Llenguadoc, part històrica de la Catalunya Nord, la qual cosa podia, per una part, beneficiar el projecte de la casa editorial de les *Monografies* de publicar una col·lecció similar a França, per l'altra, amb aquestes col·laboracions occitanes, en certa manera es potenciava la idea de la unitat de la "raça", com el propi Aiguader ho anomenava, terme que avui en dia seria potser més apropiat substituir per el de "nació".

A més, i possiblement com a fet més important, es donava la circumstància que junt a les seves competències medicoquirúrgiques, estava el fet que aquest metge s'havia significat clarament a favor del català en el plet que en la UMFIA (Unió Mèdica Franco-

¹⁸² Corachan, 1936

¹⁸³ Sans, 2002: 56

Ibero-Americana) s'havia produït entre defensors i detractors del reconeixement de l'oficialitat d'aquesta llengua¹⁸⁴, tal i com el Dr. Aiguader recordava a tots els lectors en el seu Noticiari, en un text subtítulat *La col·laboració occitana*, que no francesa:

“D'aquesta última obra (Les Nouveaux Traitements des Tuberculoses Chirurgicales) ens dóna avui (Alexandre Aimes) una nova edició per a nosaltres. Edició escrita de nou i expressament revifada amb noves experiències i aportació dels darrers estudis i tractaments que ha fet, que durant la impressió, tot sovint, ens ha transmès fragments i capítols que l'enriqueixen i la completaven.

I tota aquesta cooperació a la nostra obra feta, a més d'amb aquella gràcia i gentilesa francesa, amb aquell fervor i entusiasme de contribuir a l'esplendor dels germans de raça. En la nostra correspondència, Aimes s'ha destapat com un devot de les nostres coses i en el plet que, dins de la UMFIA, Girard sosté en defensa de la nostra llengua, Aimes està al seu costat.

Company de raça i company de professió, la terra catalana agraïda pel vostre ajut i per la vostra devoció us envia l'abraçada amical.”¹⁸⁵

L'altre autor francès que tampoc va participar en cap congrés de metges de llengua catalana, Joseph Ducuing, també occità, mantenia així mateix una actitud clara de defensa del català com a llenguatge científic. De fet, junt amb Aimes i amb Camille Soula, el tercer metge francès que, aquest sí, va participar en el setè congrés (1932), no només publicaren en les *Monografies Mèdiques*, sinó que també formaren part des dels seus inicis del consell de redacció de la revista *La Medicina Catalana. Portantveu de l'Occitània Mèdica*¹⁸⁶. Aquesta darrera col·lecció, iniciada el 1933 tenia unes idees respecte al tema, en el tema lingüístic, que quedaren clares des del primer exemplar. El primer article del primer número d'aquesta publicació, duia l'aclaridor títol *Què opineu del català, llengua científica?*, i suposava un reconeixement a Pompeu Fabra i a la seva tasca de normativització, i a la unitat de la llengua:

¹⁸⁴ Per a més informació sobre la UMFIA i els debats que en la seva si es van succeir sobre la idoneïtat o no d'acceptar el català com a llengua oficial, vegeu el capítol “Les Monografies Mèdiques com a projecte editorial”

¹⁸⁵ Aiguader, 1930

¹⁸⁶ En relació a aquesta col·lecció, vegeu Perona, 2015

“L’opinió de LA MEDICINA CATALANA és sobreentesa; si hagués cregut en la nul·litat o àdhuc en la mediocritat del català com a llengua científica, no es trobaria en la vostra agradable companyia. Fervorosament enamorada de la llengua nostra, ha volgut que precisament la seva primera pàgina constituís un homenatge a la llengua viva de Catalunya en la persona del seu re-creador i regenerador il·lustre, el Mestre Pompeu Fabra, sobtat, diríem, en un moment històric.

[...] Si adjuntem als habitants de Catalunya, els de València, Mallorca, Rosselló, Provença i Llenguadoc, veurem que la suma arriba quasi a la xifra de 10 milions de persones aptes per a llegir la llengua catalana. [...] A més, cal considerar al costat del nombre d’habitants que parlen el nostre idioma el nombre d’habitants que llegeixen les publicacions científiques, i els editors ens diuen bé la poca diferència de tiratge que hi ha entre una bona publicació científica catalana i una de castellana.”¹⁸⁷

Per si no quedava clara la seva actitud occitanista, Camille Soula, també va ser membre de l’Institut d’Estudis Catalans (IEC), jugant un paper decisiu després de la Guerra Civil espanyola en l’acolliment i el suport a França de molts exiliats com s’ha comentat anteriorment¹⁸⁸. El recolzament als companys catalans després de la guerra va ser significatiu i mantingut en el temps. En aquest sentit, Joseph Cuining, membre del partit comunista francès, va ser un dels responsables de que l’Hospital Varsòvia de Tolosa, creat a eixa ciutat per metges exiliats espanyols, inicialment per donar atenció als guerrillers que travessant els Pirineus pretenien enderrocar el règim franquista, no desaparegués un cop il·legalitzat el Partit Comunista d’Espanya i el Partit Socialista Unificat de Catalunya a França i foren expulsats els metges i sanitaris de l’hospital¹⁸⁹.

La revista *La Medicina Catalana*, des de l’àmbit de la iniciativa privada, recollia una idea que havia estat a la ment de molts intel·lectuals, professionals i polítics des de principis del segle XX, expandir l’àmbit de creació de la nova ciència a una regió supra-estatal, l’Occitània. Aquest ideal s’havia reforçat arran de l’exili d’alguns metges catalans a

¹⁸⁷ La Medicina Catalana. Portantveu de l’Occitània mèdica, 1933: 3-8

¹⁸⁸ Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya (2015). “Medicina d’Occitània - Biografies Mèdiques”

¹⁸⁹ Per a més informació sobre aquest aspecte de l’exili mèdic a terres occitanes, vegeu Martínez Vidal (coord), 2010: 13-36

terres de Tolosa i Llenguadoc a conseqüència de la Dictadura del general Primo de Rivera; entre aquests, es trobaven per exemple Leandre Cervera, un altre dels autors de les *Monografies Mèdiques* i posteriorment director de *La Medicina Catalana*, i Jesús Maria Bellido, que durant el seu exili contactaren amb metges d'aquella regió, com els ja anomenats Girard i Soula¹⁹⁰.

Arran d'aquesta estada de metges catalans a la Catalunya Nord, a banda d'altres possibles motius, com per exemple la possibilitat de crear un mercat literari amb un nombre més que considerable de lectors potencial, va sorgir la idea d'organitzar un dels congressos de metges de llengua catalana a Perpinyà, en concret el novè, de l'any 1936. Un cop finalitzat, el Dr. Cervera resumia a les pàgines de *La Medicina Catalana*, què havia significat el congrés:

“El Congrès de Perpinyà, al qual s'han volgut associar els metges de parla occitana, atrets per l'afinitat del català, ens permet de formular unes conclusions d'ordre pràctic. D'ell, en efecte, deriva una prova més a favor de la gran força aglutinadora del català entre els pobles que cobreixen la zona geogràfica de la gran Catalunya. En l'experiència fornida pel congrés de Perpinyà ens veiem amb cor de defensar la conveniència d'organitzar la política de recatalanització a base d'agrupacions gremials o professionals, per compte de seguir, com ara, la tècnica de tipus totalitari, motivadora de recels i de suspicàcies i, tanmateix, ben migrada de resultats.”¹⁹¹

Aquesta publicació, com ja s'ha dit, era una empresa privada, però no pot oblidar-se l'impuls al desenvolupament científic que va haver per part de les administracions públiques i que es veurà en altres capítols d'aquest treball. Seguint Ferran Sabaté (Sabaté, 2012), caldria fer menció de tres organismes a destacar com a impulsors de la producció científica:

- La Secció de Ciències de L'Institut d'Estudis Catalans (IEC), creada el 1911
- La Societat de Biologia de Barcelona¹⁹², creada el 1912
- L'Institut de Fisiologia, format el 1920

¹⁹⁰ Sabaté, 2012: 225-233

¹⁹¹ Cervera, 1936: 3-8

¹⁹² Des del 1962, el seu nom és el de Societat Catalana de Biologia

La Secció de Ciències, inicialment coneguda com a Institut de Ciències va nèixer, segons l'aleshores president de l'IEC, Antoni Rubió i Lluch (Valladolid, 1858 – Barcelona, 1937), com una necessitat per atendre les demandes de la població. Prat de la Riba (Castellterçol, Barcelona, 1870 – 1917), President de la Diputació de Barcelona, va acollir la iniciativa i la va promoure ja que, en la seva opinió:

“[...] l'estudi de les ciències matemàtiques, físiques, biològiques, predilectes de la civilització contemporània, són indispensables per a l'assoliment de la majoritat intel·lectual i per al progrés material i la prosperitat econòmica. (la creació de la nova secció) ha de conduir-nos al nostre ple viure científic universal.”¹⁹³

Dos dels seus set membres inicials van ser dos personatges fonamentals en la historiografia científica catalana, a més d'autors de la nostra col·lecció, August Pi i Sunyer i Ramon Turró Darder; la relació entre aquests dos personatges, fou extremadament fructífera per al moviment científic català. August Pi i Sunyer va iniciar els seus treballs de recerca en el Laboratori Microbiològic Municipal, dirigit per Turró, junt a un dels altres membres iniciadors de la Secció de Ciències, Miquel Arcàngel Fargas i Roca, i tots dos van estar també vinculats a l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques i a la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona¹⁹⁴.

La Secció de Ciències esdevindria l'embrió de la següent estructura, la Societat de Biologia de Barcelona, fundada l'any 1912, la qual sortiria com una necessitat davant la limitació que suposava organitzar la recerca científica del país exclusivament des de la base de set figures consagrades. Per contra, amb la nova societat, es cercava just la situació oposada, potenciar la investigació científica des de baix, des dels investigadors mateix (Casassas *et al.*, 2012: 303). Així, va ser des del Laboratori Microbiològic Municipal, dirigit per Turró, des d'on sorgí la Societat de Biologia de Barcelona a iniciativa de Pi i Sunyer que havia tornat de la seva assistència a París al Congrés de Patologia en representació de l'IEC convençut de la necessitat de la seva creació; va ser ideada a imatge de la Société de Biologie de Paris recollint l'ideari de la fisiologia experimental de Claude Bernard.

¹⁹³ Prat de la Riba, 1911; citat en González i Sastre i Serrat, 2011: 97

¹⁹⁴ Casassas *et al.*, 2012.

Vint anys després de la seva creació, en un discurs de commemoració d'aquesta efemèride, el propi Pi i Sunyer feia una revisió de les publicacions i comunicacions fetes a través d'aquesta societat, on destacaven tot un seguit d'autors, col·laboradors també de les *Monografies Mèdiques*. En concret, i només fins eixe any 1932, destacava la participació dels metges Lluís Sayé i Sempere (Barcelona, 1888 – 1975), Pere Nubiola i Espinós (Barcelona, 1878 – 1956), Pere Domingo i Sanjuan (Tarragona, 1896 – Barcelona, 1979), Lluís G. Guilera i Molas (El Prat del Llobregat, Barcelona, 1896 – Barcelona, 1969), Bel-larmí Rodríguez Arias (Barcelona, 1895 – 1997), Emili Mira i López, Rossend Carrasco i Formiguera, Francesc Duran i Reynals o Jaume Pi-Sunyer i Bayo¹⁹⁵.

Com s'ha dit, l'altre puntal d'aquestes institucions era Ramon Turró i Darder, l'únic dels autors de les *Monografies* que no era metge, sinó veterinari i llicenciat en Filosofia i Lletres; li restava aprovar l'assignatura de Medicina Legal i ningú no el va poder convèncer mai que s'hi examinés. El Dr. Turró va morir al poc d'iniciar-se la publicació de la col·lecció, el juny del 1926 i va esdevindre l'únic autor que va publicar a títol pòstum, coincidint amb el primer aniversari del seu traspàs, moment en el qual es va publicar la traducció de la seva obra escrita en francès *La Méthode Objective* com a exemplar número 12 de les *Monografies Mèdiques*.

Per al Dr. Aiguader, i possiblement també per a gran part de la professió mèdica de la Barcelona d'aleshores, aquest darrer personatge era un cas especial, ja que no se'l tractava només de company, sinó de “mestre”, com passava també amb un altre dels autors que es revisarà més endavant, el Dr. Freixas. En l'exemplar número 12 de les *Monografies Mèdiques*, el Dr. Aiguader glossava la figura de Turró amb les següents paraules:

“El Dr. Turró mereix totes les nostres devocions. Amb aquella força gegantina, amb aquella energia jove que portava, obrí d'una revolada la porta perquè entrés la nova concepció científica i s'airegés aquell tuf de florit que feia la nostra Ciència i els seus homes. Obrir nous camins a la col·lectivitat, fer-la sortir de la trilla per on marxava mig endormiscada, és tasca de l'heroi.

[..] Fou dels europeitzadors de la nostra Ciència; en destruï el verbalisme que se li havia encomanat, aquella ciència carrinclona feta amb focs d'encenalls, recolzada per a triomfar en un grapat de condicions acientífiques. Però no sols aportà com altres el què es

¹⁹⁵ Pi i Sunyer, 1932: 363-378

feia en altres terres; no s'accontentà de difondre les doctrines sinó que la seva fal·lera foren els mitjans de fer Ciència; més que per la doctrina mateixa s'interessà pels camins que hi menen i procurà incorporar el seu esforç a la Ciència internacional. [...] Turró fou dels que iniciaren el diàleg amb el món científic, dels capdavanters de la nostra cultura pròpia. [...]” (Aiguader, 1927g).

Turró va ser un seguidor convençut del mètode positivista experimental, fent seu el pensament epistemològic de Claude Bernard, qui estava remouent la fisiologia espanyola d'eixe moment¹⁹⁶.

Per la seva banda, August Pi i Sunyer, l'any 1915 va obtenir per concurs la plaça de catedràtic de fisiologia de la Facultat de Medicina de Barcelona i, en eixos mateixos locals, el Consell Permanent de la Mancomunitat de Catalunya, va posar sota el patronatge de l'Institut d'Estudis Catalans, aleshores dirigit pel Dr. Fargas i Roca, un seminari-laboratori de fisiologia que prenia el nom d'Institut de Fisiologia, el qual, sense cap tipus de dubte, havia estat creat expressament per a ell. Sorgia per tant d'un acord entre la Universitat de Barcelona, que cedia l'espai, i la Diputació de Barcelona, que va dotar el lloc amb les instal·lacions i pressupost necessari per al seu funcionament¹⁹⁷.

Pot ser en aquest aspecte va jugar un paper important Fargas i Roca, no només com ja s'ha vist, un dels fundadors, junt amb Pi i Sunyer i Turró, de la Secció de Ciències, sinó també, president de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, l'Acadèmia de Medicina i un dels promotors dels congressos de metges de llengua catalana. A més, era natural del mateix poble que Prat de la Riba i havia fundat la Unió Regionalista a partir de la qual sorgiria, l'any 1901, la Lliga Regionalista de Prat, motiu pel qual es pot suposar una gran relació entre tots dos.

A l'Institut de Fisiologia, sota la direcció d'August Pi i Sunyer i la subdirecció de Jesús Maria Bellido, col·laboraren com a caps o com a ajudants de les diferents seccions, docents de la Facultat de Medicina de Barcelona, alguns d'ells autors de les *Monografies Mèdiques*, com Cristian Cortés, o els ja citats com a col·laboradors de les publicacions de la Societat de Biologia, Jaume Pi-Sunyer i Bayo i Rossend Carrasco i Formiguera. La importància que va adquirir l'Institut en la formació dels estudiants va ser màxima amb la

¹⁹⁶ Barona, 1992: 251

¹⁹⁷ Sabaté i Casellas, 1992: 391

reglamentació del patronat de la nova Universitat Autònoma, que obligava els estudiants de medicina a formar-se allí. Jaume Aiguader destacava aquest tema en el següent text:

“Amb l'autonomia universitària augmenta també la seva secció pedagògica i intensifica els cursos pràctics per als estudiants sota un règim més rigorós per a entrenar-los en la investigació els que s'hi sentin atrets o per a l'exercici digne i conscient de la carrera de metge els que només es preocupin de l'activitat pràctica: la nova reglamentació universitària obliga els estudiants de Fisiologia i Terapèutica a treballar tres hores diàries a l'Institut.

En 1933 la secció de Cardiologia a càrrec del doctor Cristià Cortès augmentà les de Bioquímica, Histofisiologia, Electrofisiologia, Metabolometria, Farmacodinàmia i Físico-química, que funcionen des de la fundació de l'Institut.” (Aiguader, 1935d: 7-8)

El grup de fisiòlegs catalans capitanejat per Pi i Sunyer, el més avançat de l'Estat Espanyol junt amb el grup madrileny liderat en aquells moments per Juan Negrín, va tindre unes actuacions més enllà de la pròpia i important investigació científica que propiciaren el seu reconeixement internacional: la capacitat d'aglutinació dels investigadors com a grup de treball, el recolzament institucional del seu treball i la promoció de les seves relacions amb la investigació experimental europea¹⁹⁸.

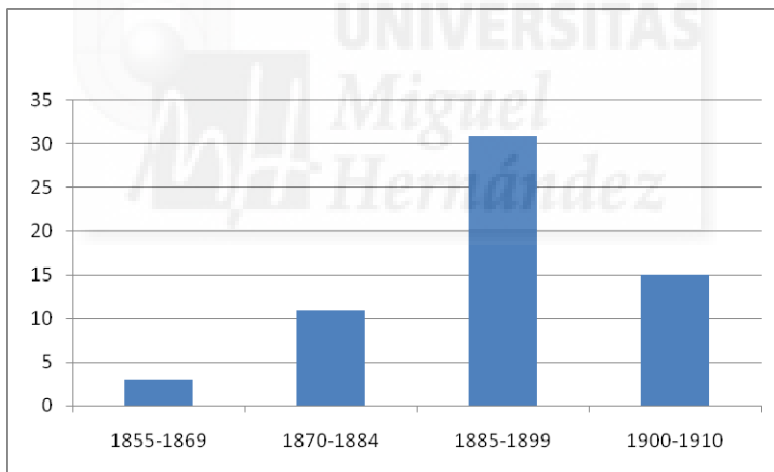
Al respecte de la relació de l'estol de metges col·laboradors de la col·lecció amb la universitat, val a dir que el fet de ser professor o catedràtic de la Universitat de Barcelona, en el període anterior a la Segona República (1931-1939), no era ni molt menys un fet que valgués per ser elegit com autor. Aquesta conclusió, casa amb la negativa opinió que el propi Aiguader tenia de la vella Universitat i que mostrava en públic en els seus escrits, amb crítiques severes vers la major part del cos docent de la Facultat de Medicina i en general de tota la Universitat (per a més detalls, vegeu el capítol “Llengua, país i ciència”). Així, en els fascicles publicats entre els anys 1926 i 1932, només un autor, Jaume Pi-Sunyer Bayo, incloïa el seu càrrec com a professor auxiliar de la Facultat de Medicina en la signatura del seu text en les *Monografies Mèdiques*. Ara bé, aquesta situació gira completament un cop s'instaura la Segona República i és renovada la institució universitària, quan pràcticament la meitat dels autors de les *Monografies Mèdiques*, en

¹⁹⁸ Barona, 1992: 253

concret trenta-un dels seixanta-set, formaven part de la nòmina de professors de l'esmentada facultat (Perdigueró, Pardo Tomás i Martínez Vidal, 2009: 210).

Per continuar amb aquest estudi dels autors de la col·lecció, caldria matisar que malgrat que es parli en aquest capítol dels autors com un grup, seria necessari fer una distinció prèvia, l'any de naixement d'aquests, ja que les circumstàncies d'ells són distintes només tenint en compte aquest fet. Aquest any de naixement oscil·la entre el 1859 el més gran, Ramon Turró, i el 1907 el més jove, Martí Carbonell i Juanico (Barcelona, 1907 – 1981), és a dir, 58 anys de diferència en els quals la vida del país i de l'Estat s'havia modificat per complet. Així hi ha autors que passaren la major part de la seva vida exiliats del règim de Franco mentre que d'altres no coneixerien la Guerra Civil i inclús algun d'ells, només haurien conegut una República, la Primera.

Revisant les dades de naixement dels autors dels que disposen de dades fiables, poden observar-se quatre grans grups generacionals reflectits en la gràfica 1.

Gràfica 1. Nombre d'autors segons grup d'anys de naixement

Pel que fa a les seves dades biogràfiques, tret dels tres autors francesos, només quatre no eren nascuts a Catalunya, Manuel Corachan i Garcia, valencià, de Xiva, que va traslladar-se a viure a Barcelona amb només cinc anys quan va morir sa mare, Emili Mira i López, nascut accidentalment a la Cuba espanyola on son pare, metge militar, hi estava destinat, Enric Ribas i Ribas (Vigo, Pontevedra, 1870 – El Masnou, Barcelona, 1935) i Antoni Vila i Coro (Madrid, 1895 – Barcelona, 1973). Tots quatre, però, es van formar a Barcelona, on van llicenciar-se i desenvolupar bona part de la seva carrera.

Després de Turró, el segon autor més gran va ser Joan Freixas i Freixas, nascut el 1860, “mort el Dr. Robert, la gran figura de la clínica catalana” (Aiguader, 1928d).

2.2.2.2. La militància política

Com és lògic, alguns aspectes de la vida dels autors de la col·lecció van estar influïts en bona part per la seva data de naixement i per la situació sociopolítica que els va tocar viure; entre aquests, un dels temes més sensible era la seva pròpia militància política. La implicació de metges, farmacèutics i veterinaris, o si més no, d'un grup d'ells, en la política, i en concret en el moviment del catalanisme polític, ha estat estudiada amb anterioritat per altres autors (Pardo, Martínez Vidal i Perdiguero, 2006). De fet, ha servit inclús per batejar el moviment com “catalanisme mèdic”, com un exemple del grau de connexió entre els interessos polítics i els professionals o intel·lectuals d'aquest grup de sanitaris i el seu interès en la gestió de la cosa pública. D'aquesta implicació, hi ha una bona prova en l'estudi d'alguns dels autors de les *Monografies Mèdiques*, que mantingueren al llarg de la seva vida una intensa vida política la qual, a la fi, i en moltes ocasions, els va obligar a exiliar-se. Només d'onze autors es disposa de la constància documental d'aquesta militància política “reglada” per emprar algun terme.

Començant pel Dr. Freixas, esmentat abans, junt a la seva vessant clínica i docent, va estar també significat políticament, ja que, junt a Prat de la Riba, va ser un dels fundadors de la Lliga Regionalista, col·laborant també en el seu diari portaveu, *La Veu de Catalunya*, del qual va ser redactor. Per altra banda, la seva consciència respecte a l'ús del català com a llenguatge científic, el va dur a dirigir l'Associació de Metges de Llengua Catalana, com s'ha vist més amunt, organitzadora dels congressos de metges de llengua catalana¹⁹⁹.

En aquest grup d'autors amb militància política documentada, cal esmentar de nou August Pi i Sunyer, diputat distints anys a les Corts constituents per la candidatura republicana-federal²⁰⁰.

Continuant amb l'estudi d'aquests autors políticament significats, cal parlar també de Leandre Cervera i Astor. Cervera va participar en la Unió Catalanista, grup

¹⁹⁹ Algunes fonts, com ara la Gran Enciclopèdia Catalana, afirma que va dirigir el “grup” de Metges de Llengua Catalana, tot i que la denominació correcta és la d'Associació de Metges de Llengua Catalana. Gran Enciclopèdia Catalana (2015). “Joan Freixas i Freixas”

²⁰⁰ Metges catalans a l'exili (2015). “August Pi i Sunyer”

amalgamador de distintes entitats, associacions, diaris, etc.. de caràcter catalanista (vegeu més detalls en el capítol “Llengua, País i Ciència”) que van tindre com una de les seves primeres accions la promulgació de les anomenades Bases de Manresa. També tingué una participació activa en altres formacions polítiques com Acció Republicana de Catalunya i posteriorment en Acció Catalana Republicana²⁰¹, organització política també coneguda com Partit Catalanista Republicà. Leandre Cervera, va participar, a l'igual que el Dr. Aiguader, en el Pacte de Sant Sebastià de 1930, encara que aquest darrer en representació d'Esquerra Republicana de Catalunya. Acció Republicana de Catalunya²⁰² fou un partit fundat el 1930, i pretenia ser una organització nacionalista situada a l'esquerra. Per la seva banda, Acció Catalana Republicana o Partit Catalanista Republicà es va crear l'any 1931 en fusionar-se Acció Republicana de Catalunya amb Acció Catalana i, a banda del seu sentit nacionalista, tenia com a característica estar format majoritàriament per intel·lectuals, professionals liberals, com un altre metge citat anteriorment, Bellido i Golferich, i gent provinent de la classe mitjana²⁰³.

També va formar part d'aquest partit un altre dels autors destacats de la col·lecció, Pere Domingo i Sanjuan, qui, com ja s'ha vist més amunt, va ser col·laborador de Turró al Laboratori Municipal de Barcelona des de 1917, tres anys abans de la seva llicenciatura, i va acabar dirigint-lo; va presentar-se en la candidatura d'aquest partit a les eleccions al Parlament de 1932²⁰⁴.

Per altra banda, a Acció Catalana també van militar altres dos autors de les *Monografies*, Lluís G. Guilera i Molas, qui va donar la idea de fer un Institut per a l'estudi de càncer²⁰⁵ i va ser un dels grans experts en aquest tema, no només sobre la vessant mèdica, sinó també organitzativa de serveis, i Lluís Vila i d'Abadal (Vic, Osona, 1889 – Barcelona, 1937), amb una deriva política particular. Per tradició paterna, inicialment va militar en el carlisme, moviment en el qual va fundar l'Agrupació Escolar Catalanista i en el que va militar fins el 1922, quan, com s'ha dit, va col·laborar a fundar Acció Catalana. Vila i d'Abadal té, si de cas, una diferència important amb molts dels altres personatges, el seu catolicisme militant i la seva lluita per a què no s'assimilés el catolicisme amb la dreta²⁰⁶. El novembre de 1931, uns mesos abans de proclamada la Segona República, va ser un dels creadors d' un nou partit, Unió Democràtica de Catalunya, partit nacionalista català,

²⁰¹ Metges catalans a l'exili (2015). “Leandre Cervera i Astor”

²⁰² Gran Enciclopèdia Catalana (2015). “Acció Republicana de Catalunya”

²⁰³ Gran Enciclopèdia Catalana (2015). “Acció Catalana Republicana”

²⁰⁴ Metges catalans a l'exili (2015). “Pere Domingo i Sanjuan”

²⁰⁵ Calbet i Camarasa i Corbella i Corbella, 1982a: 68-69

²⁰⁶ De Fuentes Sagaz, 2013

cristianodemòcrata, que en el seu manifest fundacional ja deixava clara aquesta intenció de separar catolicisme d'opció política:

“[...] Orientem tota la nostra actuació vers els principis cristians, nets de totes aquelles impureses que, tot i essent-los estranyes, han ocasionat, però, que la malícia humana i els mals averanys polítics, els les atribuïssin per a fer-los odiosos. Posarem la cura màxima a refusar dogmatismes i monopolis de principis que, puix que són universals, han d'inspirar l'actuació individual, social i política, si més no, de tots els creients”²⁰⁷.

Un altre dels autors políticament més significat fou Cristian Cortés i Lladó, que va ser un dels dirigents d'Esquerra Republicana de Catalunya, partit amb el qual va ser regidor de l'Ajuntament de Barcelona i conseller delegat d'Higiene i Sanitat l'any 1934²⁰⁸. ERC, com ja s'ha comentat, es va crear l'any 1931 arran de la Conferència d'Esquerres que, promocionada per Francesc Macià, va aconseguir fusionar el Partit Republicà Català, el grup L'Opinió i Estat Català. Sota les sigles d'ERC, també va ser diputat al Parlament de Catalunya un altre dels col·laboradors de la col·lecció, Antoni Puigvert i Gorro (Santa Coloma de Gramenet, Barcelona, 1905 – Barcelona, 1990), però aquest ja en temps de la restauració democràtica mort el general Franco²⁰⁹.

Seguint amb la relació d'autors amb militància política coneguda, cal fer menció també a Josep Tarruella i Albareda (Pallejà, Barcelona, 1870 – Barcelona, 1957), militant de la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR), partit que havia col·laborat a fundar un altre dels metges ja vistos abans, August Pi i Sunyer. La UFNR, va nàixer legalment l'any 1910 per la fusió d'altres tres organitzacions, la Unió Republicana, on hi eren personatges com Lluís Companys, el Partit Federal i el Centre Nacionalista Republicà. Tot i que amb un ideari autonomista, la convivència dintre seu de sectors liberals burgesos, obreristes, etc., va provocar múltiples problemes²¹⁰. Josep Tarruella va ser candidat a les eleccions generals de 1910 per Barcelona, però malgrat quedar molt per sobre de Francesc Cambó en nombre de vots, no va aconseguir l'escó²¹¹. Com destaca el seu biògraf, va tindre una especial sensibilitat pel que fa a la llengua catalana. L'any 1901, sent President de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, redactà i va llegir les

²⁰⁷ Unio.cat (2015) “Manifest fundacional d'Unió Democràtica de Catalunya”

²⁰⁸ Metges catalans a l'exili (2015). “Cristià Cortés i Lladó”

²⁰⁹ Hervàs i Puyal, 2012a

²¹⁰ Gran Enciclopèdia Catalana (2015). “Unió Federal Nacionalista Republicana”

²¹¹ Ramis i Corís, 2014a

actes d'aquesta institució en català per primer cop. Amb aquesta consciència, participà en diversos congressos de metges de llengua catalana i va col·laborar amb el *Diccionari de Medicina* del Dr. Corachan (Ramis i Coris, 2014a).

També es coneix la militància política de Frederic Duran i Jordà (Barcelona, 1905 – Manchester, Regne Unit, 1957), qui va ser membre del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), creat arran dels fets d'octubre de 1934 per la unió de grups obreristes i esquerrans. Per últim, també d'idees socialistes va ser un altre dels autors, Emili Mira i López, militant de la Unió Socialista de Catalunya (USC), partit polític format per un grup d'intel·lectuals i professionals liberals fonamentalment, procedents d'una escissió de la Federació Socialista Catalana²¹². Fet aquest repàs de les dades disponibles, vol dir això que només onze dels seixanta-set autors mostraven el seu ideari polític? En realitat, malgrat no poder-ho demostrar documentalment, diversos fets, si es vol indirectes, poden fer una idea de les tendències ideològiques dels autors; un dels més importants pot ser en quina situació quedaren els autors finalitzat el conflicte bèl·lic de 1936-1939.

Obviats els autors francesos, què succeí amb els cinquanta-nou autors que restaren vius assolida la victòria feixista de l'any 39?

2.2.2.3. L'exili exterior

El Museu d'Història de la Medicina de Catalunya, ha fet en els darrers anys un enorme treball sobre l'exili mèdic, tant exterior, com interior, on s'inclourien les conegudes com "depuracions". En total, vint-i-cinc autors de les *Monografies Mèdiques* van sofrir l'exili d'una o altra manera, disset d'ells, a l'exterior. Un d'aquests darrers, va ser Manuel Corachan i Garcia. Tot i el seu origen valencià, tota la seva vida professional es desenvolupà a Barcelona, on es llicencià el 1905 i on va tindre una intensa tasca científica i política. Pocs mesos abans de l'inici de la Guerra Civil Espanyola, va ocupar el càrrec de Conseller de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat de Catalunya, càrrec del què va dimitir dies després de començar el conflicte. Va presidir l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques entre els anys 1932 i 1934²¹³, a banda del Sindicat de Metges de Catalunya l'any 1933²¹⁴. Esclatada la Guerra Civil, aprofitant un congrés a París en el qual havia de participar, va prendre el camí de l'exili, encara que no va ser un exili usual; l'any

²¹² Gran Enciclopèdia Catalana (2015). "Unió Socialista de Catalunya"

²¹³ Metges catalans a l'exili (2015). "Manuel Corachan i Garcia"

²¹⁴ Hervàs i Puyal, 2012b

1937, va decidir tornar a Espanya per la zona nacional i negociar el sobreseïment de les seves responsabilitats polítiques, però mentre ho feia, el seu fill, el també metge Manuel Corachan Llorc, va morir al front republicà, cosa que va dur el seu pare a marxar a Veneçuela, on va obtenir una càtedra de la Universidad de Caracas i d'on va retornar el 1941, poc abans de morir, reincorporat a l'Hospital de la Santa Creu.

Com a membre de l'Associació de Metges de Llengua Catalana, va participar en tots els congressos de metges de llengua catalana, havent-se de citar com una de les seves obres més importants, el *Diccionari de Medicina*, el primer en català, que va sufragar i dirigir i que va publicar el 1936, per encàrrec del Sisè Congrès del 1930 com s'ha vist anteriorment.

Un dels primers mestres de Manuel Corachan, un cop llicenciat, va ser Enric Ribas i Ribas, un altre dels autors de les *Monografies* amb una trajectòria vital sensiblement pareguda a la del seu deixeble, ja que també va presidir l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques i va participar en els set primers congressos de metges de llengua catalana, presidint el setè de 1932. La seva mort l'any 1935, va impedir que hagués de patir l'exili al que segurament s'haguera vist forçat²¹⁵.

Continuant amb el Dr. Corachan, al seu voltant es van formar un grup de metges entre els quals destacà un altre dels redactors de la col·lecció que si que hagués de patir l'exili, Josep Trueta i Raspall (Barcelona, 1897 – 1977), simpatitzant d'Acció Catalana. La seva experiència en el camp de les ferides de guerra va influir en el seu exili al Regne Unit, ja que va fer que fos convidat pel Servei de Defensa Passiva de la Gran Bretanya²¹⁶. Junt amb Josep Trueta s'exilià a la Gran Bretanya un dels seus companys, Frederic Duran i Jordà ja vist abans, aquest convidat per la Creu Roja britànica; cal recordar aquí que les seves descobertes en el camp de l'hematologia permeteren les primeres donacions de sang extreta i preservada a distància del lloc d'administració, tècnica emprada al front republicà²¹⁷.

A França, en concret a Roquebrune, a la regió occitana, va exiliar-se durant uns anys un altre autor de la revista, Jaume Peyrí i Rocamora, retornat el febrer de 1939. Aquest metge va ser un dels majors especialistes en dermatologia i introductor del tractament de la sífilis amb derivats arsenicals. Segons els seus biògrafs, amb el seu retorn i reincorporació a l'activitat docent, va col·laborar en mitigar les depuracions franquistes de la universitat. Gran convençut de la necessitat de l'ús del català com a

²¹⁵ Gran Enciclopèdia Catalana (2015). "Enric Ribas i Ribas"

²¹⁶ *Metges catalans a l'exili* (2015). "Josep Trueta i Raspall"

²¹⁷ Bruguera i Cortada, 2012

llenguatge científic, va publicar l'any 1932 el *Vocabulari català de termes científics i populars dermatològics*, que esdevingué una de les primeres obres d'aquesta temàtica²¹⁸.

En ocasions, algunes circumstàncies personals, podien permetre la repatriació de l'exiliat, però sofrint la depuració del règim. Aquest va ser el cas, per exemple, de Jacint Vilardell i Permanyer (Barcelona, 1894 – 1967), membre del Sindicat de Metges de Catalunya, de la Societat de Biologia de Barcelona i de l'Acadèmia de Medicina²¹⁹. El Dr. Vilardell s'havia format en l'especialitat de la patologia digestiva en distints hospitals de prestigi de París, Berlín i Laussane, compaginant la seva tasca assistencial i acadèmica, amb la publicació de distints treballs. Fou nomenat metge del President de la Generalitat, Macià, i representant de la Generalitat per a qüestions sanitàries en les visites protocol·làries que es van fer l'any 1932 als Estats Units i Canadà; inclús, va ser metge consultor de la Reina Victòria Eugènia a l'exili d'aquesta a Suïssa. Tots aquests aspectes, i les amenaces que va sofrir per grups d'extrema esquerra, el van dur a exiliar-se a França després de la guerra, retornant al cap d'uns anys per una malaltia. Un cop aquí, va ser apartat, per catalanista, de totes les seves funcions com a cap de servei de l'Hospital Sant Pau i ja només va poder dedicar-se a la seva consulta privada²²⁰.

Jacint Vilardell va ser un col·laborador avantatjat d'un altre dels autors de les *Monografies*, Francesc Gallart i Monés, que va presidir l'Acadèmia de Ciències Mèdiques entre els anys 1926 i 1928 i va participar en tots els congressos de metges de llengua catalana. També va ser membre del Sindicat de Metges de Catalunya i l'any 1921 va ingressar a la Reial Acadèmia de Medicina. Professionalment va crear una escola de patologia digestiva a l'Hospital de la Santa Creu que va arribar a ser un referent internacional; sembla ser que no hagué de patir l'exili²²¹.

Molts altres autors van haver de fugir a Amèrica, bé directament o bé amb una primera estada prèvia per Europa, fonamentalment a França. Dintre d'aquest grup es trobaren metges com Rossend Carrasco i Formiguera, que a finals de 1938 va haver d'exiliar-se a Mèxic, on va ser professor universitari durant deu anys, moment en el qual va passar a Veneçuela. Segons el seu biògraf, l'any 1944, la Comisión Liquidadora de Responsabilidades Políticas del règim franquista, el va sancionar amb una multa per

²¹⁸ Baños, Guardiola i Tunneu, 2013

²¹⁹ Metges catalans a l'exili (2015). "Jacint Vilardell i Permanyer"

²²⁰ Domènech i Torné, 2013

²²¹ Els congressos de metges i biòlegs de llengua catalana (2013). "Francesc Gallart i Monés"

catalanista i pel seu ingrés voluntari a l'exèrcit republicà, on va arribar a ser Comandant de Sanitat. Posteriorment, l'any 1960 va ser indultat²²².

L'exili a Amèrica també el va fer Cristian Cortés i Lladó, qui després d'una estada a París va passar a Veneçuela, on no li reconegueren el títol de metge, i posteriorment a Mèxic, on se li va convalidar i va acabar sent catedràtic de patologia mèdica fins el seu retorn a Barcelona l'any 1970²²³. Un periple similar va tenir el seu cosí i també autor de les *Monografies Mèdiques*, Màrius Cortés i Lladó, membre del Sindicat de Metges de Catalunya i participant en el Setè Congrés de Metges de Llengua Catalana, qui l'any 1936 va haver de marxar a Veneçuela, on va treballar junt amb August Pi i Sunyer. Aquest darrer, després d'una primera estada a França on va instal·lar-se l'any 1939, va passar a Veneçuela l'any 1940, on va residir pràcticament la resta de la seva vida, tret dels darrers temps, quan es va instal·lar a Mèxic²²⁴. El fill d'aquest autor, el també metge Jaume Pi-Sunyer i Bayo, igualment col·laborador de la col·lecció, va sofrir així mateix l'exili americà; membre del Sindicat de Metges de Catalunya i participant en distints congressos de metges de llengua catalana, va passar de França a Mèxic i el 1945 a Nova York, on s'hi va quedar fins la seva mort²²⁵.

Un altre dels col·laboradors de les *Monografies*, Joan Cuatrecasas Arumí (Camprodon, Girona, 1899 – Buenos Aires, Argentina, 1990) va sofrir igualment l'exili; catedràtic de la nova Universitat Autònoma on s'hi estava en comissió de serveis de la seva càtedra de Sevilla, va ser membre també del Sindicat de Metges de Catalunya i participant en alguns congressos de metges de llengua catalana; el 1937 va haver d'exiliar-se, sent nomenat per Josep Tarradellas, Delegat de la Generalitat de Catalunya a l'exili²²⁶. Tret d'un petit període a Bolívia, la seva vida va transcórrer a Argentina des d'aleshores.

També a sud-amèrica va instal·lar-se en el seu exili Antoni Peyrí i Rocamora (Tarragona, 1889 – Cuernavaca, Mèxic, 1973), professor auxiliar de la nova Universitat Autònoma i director de la lluita antivenèria i contra la lepra de la Generalitat. Es va exiliar el 1938 a distintes ciutats de França i d'allí a Veneçuela i Mèxic, on va romandre fins la seva mort²²⁷.

²²² Metges catalans a l'exili (2015). "Rossend Carrasco i Formiguera"

²²³ Metges catalans a l'exili (2015). "Cristià Cortés i Lladó"

²²⁴ Metges catalans a l'exili (2015). "August Pi i Sunyer"

²²⁵ Metges catalans a l'exili (2015). "Jaume Pi-Sunyer i Bayo"

²²⁶ Metges catalans a l'exili (2015). "Joan Cuatrecasas Arumí"

²²⁷ Metges catalans a l'exili (2015). "Antoni Peyrí i Rocamora"

Amb les dades disponibles, altres dos autors van passar per sud-amèrica en el seu periple d'exili, aquests però amb un trajecte força més complicat. El primer d'ells, Lluís Sayé i Sempere, qui havia estat director del Servei d'Assistència Social dels Tuberculosos de la Mancomunitat de Catalunya, només uns mesos després de l'inici de la guerra civil, va marxar a França, on va treballar a l'Institut Pasteur i d'allí a Amèrica, en concret, a Rio de Janeiro, Lima, Buenos Aires i Montevideo, fins la seva tornada a Barcelona l'any 1951²²⁸. L'altre autor amb un llarg periple va ser Emili Mira i López, introductor de les idees psicoanalítiques de Freud a Catalunya, qui, a banda de les seves idees polítiques, va ser Tinent coronel i Cap dels Serveis Psiquiàtrics i d'Higiene Mental de l'exèrcit republicà, la qual cosa li va valdre ser internat a un camp de concentració francès i un exili definitiu que el va dur a Anglaterra, Estats Units, Cuba, Argentina, Xile i Uruguai, amb estades a Veneçuela, Guatemala i Equador, per instal·lar-se definitivament a Brasil, on va viure fins la seva mort²²⁹.

A terres americanes també va acabar recalant Pere Domingo i Sanjuan de qui ja s'ha parlat abans, que s'exilià a Cuba, a l'Havana, i amb el triomf de la revolució "castrista" (1959), emigrà als Estats Units²³⁰, país aquest darrer on també es va exiliar fins la seva mort un altre autor de les *Monografies Mèdiques*, Francesc Duran i Reynals, encara que en aquest cas, en realitat, com a retorn al lloc on ja havia estat treballant abans de la guerra. Respecte al posicionament sobre el tema del català científic, com a dada significativa, assenyalar que Duran i Reynals va presentar el seu primer treball d'investigació l'any 1919 a la Societat de Biologia de Barcelona, primera filial de l' IEC, institució aquesta última de la qual va formar part des del 1947.

Per últim, revisant els autors que patiren exili a l'estranger, cal esmentar Leandre Cervera i Astor, qui va haver de fugir a França. A la seva tornada, el Tribunal Regional de Responsabilidades Polítiques el condemnà a una sanció econòmica i a 2 anys d'inhabilitació, fins que aconseguí l'indult l'any 1958²³¹.

²²⁸ Metges catalans a l'exili (2015). "Lluís Sayé i Sempere"

²²⁹ Metges catalans a l'exili (2015). "Emili Mira i López"

²³⁰ Zarzoso, 2013

²³¹ Metges catalans a l'exili (2005). "Leandre Cervera i Astor"

2.2.2.4. L'exili interior

Pel que fa a l'exili interior, vuit autors van sofrir aquest procés, entre ells Josep Alsina i Bofill (Palafrugell, Girona, 1904 – 1993). Durant la guerra, va ser mobilitzat com a Tinent Metge Provisional a Manresa i a Vic. Finalitzada la guerra, se li van obrir quatre expedients sancionadors: al Col·legi Oficial de Metges, a la Facultat de Medicina, a l'Hospital Clínic de Barcelona i a l'ajuntament d'eixa ciutat, quedant exclòs per a la pràctica de qualsevol activitat docent; des d'aleshores, es va dedicar a la medicina privada a la Clínica Plató de Barcelona²³².

El segon autor sotmès a aquest procés de depuració va ser Enric Irazoqui i Villalonga (Girona, 1909 – 1997), tinent metge de la Tercera Demarcació Militar de Barcelona durant la Guerra Civil i després d'aquesta, processat i durament sancionat²³³.

També Joan Sala i Roig (Riudarenes, la Selva, 1903 – Santa Coloma de Farners, la Selva, 1988), expulsat de la Facultat de Medicina després de la guerra i que es va haver de dedicar a la medicina privada²³⁴.

El mateix càstig, la inhabilitació pública, el va sofrir Lluís Suñé i Medan (Barcelona, 1881 – 1967); segons la seva biografia, el mateix 1939 va iniciar-se el seu procés depurador per catalanista i per no haver-se passat al bàndol nacional. L'any 1941 s'aprovava la seva inhabilitació per fer oposicions i per ocupar càrrecs docents durant sis anys²³⁵.

El cinquè autor depurat fou Miquel Taverna i Torm (Barcelona, 1901 – 1972), membre del Comitè Antifeixista del Col·legi de Metges de Barcelona durant la guerra i sancionat un cop finalitzat el conflicte bèl·lic²³⁶.

Un altre dels depurats fou Manuel Miserachs i Rigalt (Barcelona, 1906 – Manresa, Barcelona, 1980), del Sindicat de Metges de Catalunya, col·laborador de Frederic Duran i Jordà i, com ell, especialista en hematologia i un dels pioners de la transfusió de sang a Catalunya, amb una participació força activa en aquest sector durant la guerra civil, en el bàndol republicà. Per aquest motiu també fou depurat després de la guerra. Per últim, els dos darrers autors a ressenyar, Bel·larmí Rodríguez Arias (Barcelona, 1895 – 1997), que després del triomf franquista va sofrir un temps d'emprisonament per les seves idees

²³² Metges catalans a l'exili (2005). "Josep Alsina i Bofill"

²³³ Metges catalans a l'exili (2005). "Enric Irazoqui i Villalonga"

²³⁴ Metges catalans a l'exili (2005). "Joan Sala i Roig"

²³⁵ Metges catalans a l'exili (2005). "Lluís Suñé i Medan"

²³⁶ Metges catalans a l'exili (2005). "Miquel Taverna i Torm"

republicanes i democràtiques²³⁷ i igualment va ser perseguit per les seves idees. Amb certes diferències dels casos anteriors, es troba Lluís Ribó i Rius (Barcelona, 1899 – 1990), pioner en el camp de la cirurgia ortopèdica i que també va haver de fugir però en aquest cas dels anarquistes; després de la guerra va ser depurat “sin causa”²³⁸.

Com s’ha vist, en molts dels autors s’ha fet esment d’una característica que els va fer sofrir la repressió franquista, la seva participació en el Sindicat de Metges de Catalunya, cosa poc estranya quan es té en compte que “el 1932, (aquesta organització) comptava ja amb 2.928 associats, o allò que és el mateix, el 88% dels metges de Catalunya i les illes estaven afiliats”²³⁹. Tot i que possiblement no es disposa de tota la informació, amb la revisió dels distints exemplars de la revista publicada pel sindicat, el *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya i Balears* on s’especificava, per exemple, el grup d’assegurança dels socis, altes i baixes, etc., i articles publicats en eixa col·lecció, o la col·laboració econòmica que cadascun dels membres del sindicat va fer per a la construcció del Casal del Metge, es pot assegurar que dels seixanta-quatre autors (exclosos els tres francesos), només de nou no es disposa d’una constància documental vers la seva pertinença a aquesta organització, és a dir, cinquanta-vuit d’ells hi estaven afiliats. D’aquests, alguns, com els metges Vila i d’Abadal, Vila i Coro, Jaume Peyrí i Rocamora, Bel·larmí Rodríguez Arias i Pere Nubiola Espinós, pertanyien al Sindicat des del seu inici o inclús havien estat entre els seus fundadors²⁴⁰.

Aquest darrer, Pere Nubiola Espinós, d’extensa vida acadèmica, rebé una gran influència de Ramon Turró i Fargas i Roca, i va ser autor de multitud de publicacions, no només de caràcter científic, sinó també de divulgació, adreçades aquestes darreres a les mares en referència a la cura del nadó com es veurà més endavant²⁴¹. L’any 1916 va convertir-se en catedràtic titular d’obstetrícia a la Facultat de Medicina, el mateix any en el que col·laborava a fundar la *Revista Española de Obstetricia y Ginecología*. Aquest metge va oposar-se al patronat de la nova Universitat Autònoma i es va separar de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona²⁴²; va ser elegit Degà de la Facultat de Medicina en dos moments transcendents de repressió, després dels Fets d’octubre i un cop acabada

²³⁷ Metges catalans a l’exili (2005). “Bel·larmí Rodríguez Arias”

²³⁸ Fernández Sabaté, 2013: 23

²³⁹ Gregorich i Servat, 1988: 19

²⁴⁰ Per a donar aquestes dades s’han revisat els exemplars del *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, tots ells disponibles en Arxiu de Revistes Catalanes Antiques (ARCA) –Biblioteca Nacional de Catalunya [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/search/collection/metgescat> [Consultat al llarg de 2013 i 2014]

²⁴¹ Vegeu el capítol “La popularització científica”

²⁴² Gran Enciclopèdia Catalana (2015). “Pere Nubiola i Espinós”

la guerra civil²⁴³, càrrec al qual va ser nomenat pels seus companys de claustre i del que dimití en totes dues ocasions, als pocs mesos, un cop resoltes les dificultats concretes d'aixos moments²⁴⁴. Junt amb altres metges representants de la ginecologia i la obstetrícia catalana, va fundar entre els anys 1927 i 1928, la Societat Catalana d'Obstetrícia i Ginecologia.

Igualment, un gran nombre dels autors coincidien en una altra institució, la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, de la qual formaven part, bé com a "Acadèmic corresponent", bé com a "Acadèmic numerari" o com a "Acadèmic d'honor", un total de trenta-tres autors, encara que alguns d'ells, ja en temps de la dictadura franquista (vegeu el llistat concret d'aquests membres en l'annex 9).

Aquesta institució, una de les societats científiques més antigues, va crear-se l'any 1770 amb el nom d'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona. Arran de l'entronització de Felip Vè i com a càstig vers la ciutat, la Universitat de Barcelona va ser traslladada a Cervera. Anys després, es va sol·licitar el retorn a Barcelona, petició que va ser denegada, tot i que s'autoritzava la creació d'una Acadèmia. Entre les seves funcions estava la d'emetre informes i dictàmens a petició de les autoritats sanitàries i judicials, control de l'intrusisme professional, etc²⁴⁵. L'any 1915 la institució va començar la publicació d'una revista científica, els *Anales de Medicina i Cirugía*, amb el seu nom catalanitzat posteriorment.

Potser encara més significativa va ser la relació dels autors de la col·lecció amb una altra institució ja revisada en altres capítols, l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, en certa manera, bressol del catalanisme mèdic, amb la que tenien relació vint-i-set dels autors, amb la particularitat que alguns d'ells ho feren en sessions científiques posteriors a la guerra civil.

Tret dels tres autors francesos i exceptuant Ramon Turró, que no era metge, dels restants seixanta-tres es té proves que quaranta-nou autors van estudiar a la Facultat de Medicina de Barcelona, encara que és força probable, malgrat no tindre la documentació que ho demostre, que pel seu lloc de naixement i per la seva vida laboral o per l'especialització que van seguir, la resta possiblement també es llicenciaren en aquesta

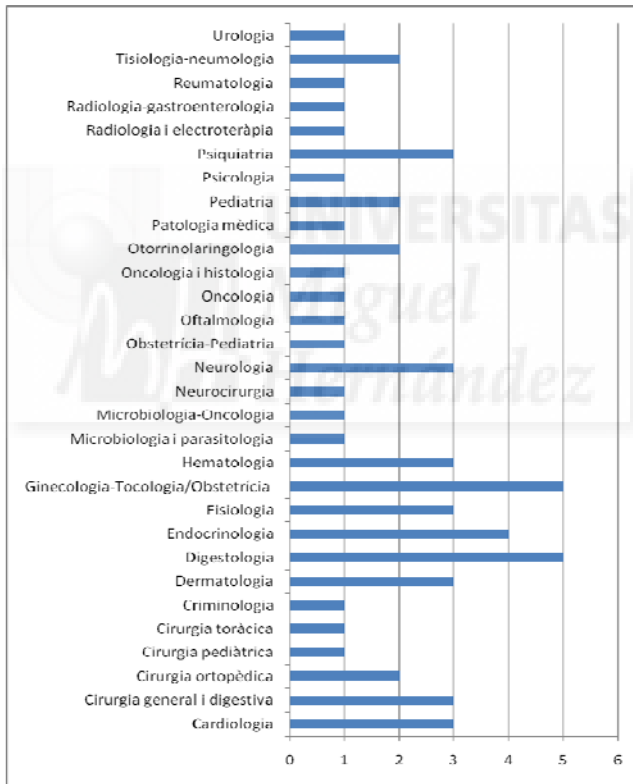
²⁴³ Calbet i Camarasa i Montañà i Buchaca, 2001: 120

²⁴⁴ Boguñà i Ponsa, 1998: 109-121

²⁴⁵ Per a més informació sobre la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, de Catalunya a partir de 1991, vegeu Departament de Justícia- Generalitat de Catalunya (2014). "Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya" en *Entitats jurídiques – Acadèmies* [En línia]. Barcelona, disponible en: http://justicia.gencat.cat/ca/ambits/dret_i_entitats_juridiques/academies/academies_amb_seu_social_a_catalunya/academia_medicina/ [Consultat el 20 de juny de 2015]

ciutat²⁴⁶. De trenta-un autors de la col·lecció, a més, es té constància del seu treball de doctorat.

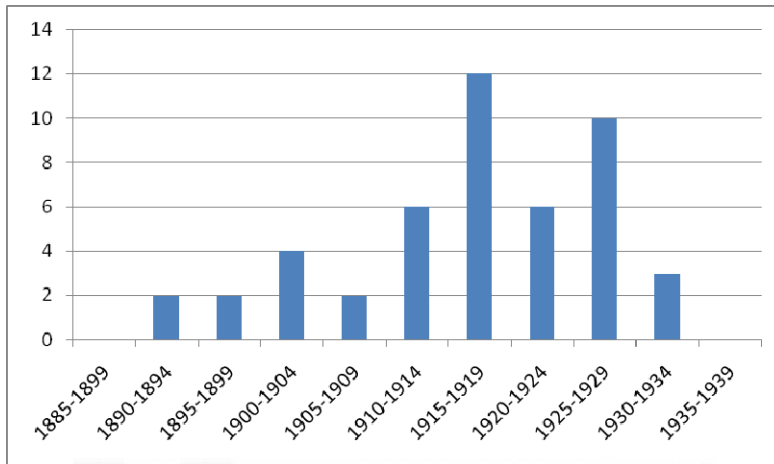
Pel que fa a la seva formació científica, és igualment interessant revisar l'aspecte de formació mèdica i d'exercici professional de l'estol d'autors de la col·lecció. Com ja s'ha dit més amunt, només un d'ells, el Dr. Turró, no era metge, dels altres seixanta-sis, es tenen dades respecte a la seva vida professional de cinquanta-nou, i cap d'ells es dedicava a la medicina general, sinó que s'havien especialitzat en alguna branca de la medicina o de la cirurgia. En concret, les especialitats i el nombre de participants en cadascuna d'elles eren les següents:

Gràfica 2. Nombre d'autors de les Monografies segons la seva especialitat

²⁴⁶ Hi ha dubte en el lloc de llicenciatura de Jeroni Moragas i Gallisà, entre Barcelona, que és el lloc on va iniciar els estudis de medicina i on posteriorment va formar-se en pediatria (vegeu en aquest sentit Calbet i Camarasa i Corbella i Corbella, 1982b: 155), i Valladolid, on podria haver anat a finalitzar els seus estudis per un problema amb un dels catedràtics de la Facultat de Medicina de Barcelona (vegeu Siguan, 1999: XXV).

Dels quaranta-set autors que disposem de l'any de llicenciatura, aquest es distribueix tal i com segueix:

Gràfica 3. Nombre d'autors segons any de llicenciatura (per quinquennis)

L'especialització d'aquests autors era, per altra banda, coneguda i respectada, si més no pels companys de professió. Un dels millors aparadors per valorar el sentir del col·lectiu mèdic, era el *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, on poc després de l'inici de la publicació, quan ja es coneixia bona part del llistat d'exemplars i autors que anaven a publicar, s'hi feia esment a la vàlua professional dels metges col·laboradors de les *Monografies Mèdiques*: "La direcció (de les Monografies Mèdiques) ha tingut l'encert d'encarregar als homes més aptes en cada especialització la tasca apropiada"²⁴⁷.

En relació a l'especialització mèdica, el *Butlletí* va mostrar durant anys un debat instal·lat en realitat a tot el món occidental i per tant a Barcelona, com a exemple de ciutat que cercava reflectir-se en l'espill de les ciutats avançades d'Europa: els avantatges i els problemes que comportava l'especialització mèdica, procés que s'havia iniciat en distints països des de mitjans del segle XIX.

A Catalunya, i per ser més correctes, a Barcelona, els dubtes i les pors seguien els mateixos camins, com es pot veure en un article del *Butlletí* del 1929:

"L'especialització exagerada ha contribuït també a que el metge aïllat es considere insuficient (recordi's el metge de les *Morticoles*, que només tractava les malalties de l'omoplat esquerre) i que la gent

²⁴⁷ Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1926). "Varia – Monografies Mèdiques"

cerqui els serveis dels hospitals. [...] L'especialització massa estreta serà de vegades un obstacle per la visió de conjunt . Es corre el risc de *que els arbres privin de veure el bosc*. Però ésser tractat és també ésser objecte de la sol·licitud d'un metge que pren en el malalt un altre interès que el d'una observació clínica anònima , que us coneix i coneix als vostres, que no ignora els vostres antecedents i els de la vostra família, depositari d'un munt de secrets que el malalt mateix ignora i que aquest no podria, per tant, confiar a la màquina de tractar que us rep en aquests centres ultra-moderns.”²⁴⁸

L'especialització mèdica en els seus inicis i durant bona part del segle XIX, era entesa com una tasca circumscrita a la recerca o a l'ensenyament mèdic i només posteriorment va començar a entendre's com una forma de practicar la medicina. Els motius que van dur a aquesta divisió de la pràctica mèdica són distints; en primer lloc, el creixement dels coneixements mèdics que ben aviat feren gairebé impossible estar al dia de tot i que pràcticament obligaven a dividir els coneixements²⁴⁹, però no pot considerar-se aquest como l'únic factor, ja que en van influir altres de manera important, com la progressiva complexitat de les tècniques diagnòstiques, de laboratori i inclús de tractament que anaven incorporant-se a la medicina pràctica, la divisió social del treball de les societats capitalistes, i les noves condicions socials que anaven sorgint en les aglomeracions urbanes de finals del segle XIX i principis del XX²⁵⁰. En aquesta mateixa relació de les causes d'inici de les especialitzacions mèdiques, una nova opinió pública, interessada en alguns temes concrets de salut pública, propicià el naixement d'especialitats concretes, com la pressió per disminuir la mortalitat infantil com a factor d'aparició de l'especialitat de pediatria o les campanyes per lluitar contra el càncer en relació al naixement de l'oncologia com a especialitat²⁵¹.

Dintre del procés de negociació intraprofessional de delimitació dels àmbits d'actuació de cadascuna de les noves especialitats, igualment van jugar un paper fonamental les societats científiques professionals que anaven sorgint i anaven adaptant-se a les noves circumstàncies a un ritme vertiginós, cosa que no feia més que demostrar el procés de creació i organització mèdica d'eixe moment. Com a exemple, l'any 1931,

²⁴⁸ “C.”, 1929: 7

²⁴⁹ Weisz, 2006: xxiv.

²⁵⁰ Fajula i Zarzoso, 2011

²⁵¹ Per a més informació sobre aquests exemples particulars, vegeu Medina i Rodríguez Ocaña, 1994: 77-94

després d'un congrés de neurologia a Berna (Suïssa), es va convenir crear la Societat Catalana de Neurologia i Psiquiatria. Només tres anys després, el seu president, Bel-larmí Rodríguez Arias, autor d'una de les *Monografies Mèdiques*, dissertava en el *Butlletí*, sobre el futur de l'especialitat un cop la nova Universitat Autònoma de Barcelona, havia decidit separar les dues disciplines en càtedres completament distintes. Aquest autor defensava la no separació de les disciplines, en un context de discussió sobre aquesta conveniència:

“[...] El neuròleg per antonomàsia ja no manca del tot, ja pot viure un tant isolat, emancipant-se un xic del psiquiatra i de l'internista. [...] Psiquiatres i neuròlegs, tanmateix, no poden, ni deuen, independitzar-se brutalment i definitiva – perdoneu els mots – per tractar-se, després de tot, de disciplines bessones, millor potser siameses.

[...] És per això que la separació radical de neuròlegs i psiquiatres, llur oposició (somiada per alguns), la negació d'una possible competència mixta, no ens atrevim a aconsellar-la. El progrés veritat de les especialitats bessones sofriria les conseqüències de tal línia de conducta.

De triomfar el criteri de la màxima especialització, en totes les condicions i moments, hauríem de laborar, també, i ben aviat, per la independència del neuro-cirurgià dintre de la neurologia i del psicoterapeuta dintre de la psiquiatria. A més de no ésser lògic, aquest punt de vista, resultaria francament contraproductiu en l'estat actual de la ciència i de la pràctica mèdiques” (Rodríguez Arias, 1934)

Detractors de l'excessiva especialització, convivia amb partidaris d'aquesta, com es pot comprovar en el text següent, traducció de l'original publicat a França, on s'advocava per fer del metge general poc més que un convidat de pedra en el procés assistencial:

“Un col·laborador de *Le Concours Médical* de París, que es signa Briau, exposa en un modest treball un quadre molt interessant del metge de família de l'esdevenidor. El metge familiar d'avui ha mort de mort més o menys natural, la qual causa és l'especialització. Potser això és just – diu Briau – perquè ensems el metge de família

ha caigut de l'elevada situació en què es trobava en els temps de Balzad. En aquells dies, l'exercici de la Medicina era un art; avui és tingut per ciència. La transició de l'una a l'altra ha deixat el metge de família al marge; en perdre l'art dels seus antecessors no ha compensat la pèrdua adquirint la ciència dels seus contemporanis, els especialistes. Havent explicat la seva mort per les causes esmentades, Briau de les restes intenta modelar un nou metge de família, menys resplendent però més útil. No ha d'esperar grans emoluments ni grans honors, però la modèstia dels seus ingressos i paper en la vida ha d'ésser compensat pel sentiment de què és necessari. La seva educació haurà d'ésser general, essencialment pràctica i lliure de cursets ampliadoris sobre punts especials fets en acabar la carrera que podrien desviar la seva funció primària. De manera semblant a un cap d'estació el seu paper és el de revisar i vigilar més que posar les seves mans en tasques que requereixin habilitat manual. Tindrà cura de l'estat prenatal o post-natal de l'infant, però adreçar la mare o el fill a una clínica és cosa que no li escaurà, car per això haurà d'advertir la família de la necessitat de que cridi l'especialista. [...]”²⁵²

El Sindicat de Metges de Catalunya, com a organització, va aprofitar un congrés nacional celebrat l'any 1935 a la ciutat de Saragossa, el I Congreso Español Pro-Médico, organitzat per dues revistes professionals, la *Gaceta Médica Española* y *La Casa del Médico*, amb el suport de la Asociación Española de Escritores Médicos, per consensuar la seva opinió amb els companys de la resta de l'Estat. La delegació catalana va estar constituïda per dos representants del Sindicat, el seu president d'aleshores, Manuel Corachan i un dels seus consellers, i altres dos representants del Col·legi de Metges. Entre els molts temes tractats, com l'assegurança social de malaltia i la moral mèdica, s'acordaren una sèrie de punts sobre la formació dels estudiants, pensada a partir del model de la nova Universitat Autònoma de Barcelona, i uns punts sobre la proposta que del congrés es feia respecte al tema de l'especialització mèdica i que es reproduïxen a continuació:

²⁵² C., 1936

“(Punt)14. Les especialitats que hom vagi creant a mesura que ho dicti la realitat podran ésser escollides, en nombre de dos, pels alumnes que estiguin finalitzant el període clínic. El fet d’haver-les cursades, no suposa cap garantia d’especialització. És simplement una funció orientadora que exerceix la Facultat per als futurs metges que vulguin després especialitzar-se. [..]

25. L’especialització en Medicina apareix com a inevitable donats els progressos de la ciència i de la pràctica mèdica per contribuir als beneficis d’aquella i ésser beneficiosa per al malalt.

26. L’especialització mai no ha de significar la substitució dels coneixements generals de la Medicina pel perfeccionament d’una de les seves especialitats, sinó que aquesta perfecció restringida que dóna l’especialització ha d’anar sobreafegida al saber ampli, quant més ampli millor dels elements bàsics de la professió. [..]

30. Aquest títol (el d’especialista), com a professional que és, correspon atorgar-lo a l’Estat [..]

31. L’ensenyament podrà fer-se, indistintament, lliure i als organismes universitaris de l’Estat, i en ambdós casos, per a optar al títol d’especialista serà imprescindible assistir assíduament durant un mínim de dos o tres anys, segons l’especialitat, al costat de persones o a clíniques de reconegut prestigi científic, presentant un certificat amb expressió del temps esmerçat en la formació de l’especialitat i del judici del mestre o mestres al costat dels quals ha permanescut, així com redactar una Memòria original sobre un tema lliure objecte de l’especialitat en preparació.

32. El candidat especialista haurà així mateix de justificar l’exercici professional com a metge general per un període no inferior a dos anys.

33. De la presentació i pràctica dels requisits que antecedeixen estaran exempts aquells especialistes que en implantar-se aquestes normes portin cinc anys d’exercici exclusiu de l’especialitat, lliurement o en càrrec oficial u oficis. Els qui ja tinguin la qualificació d’especialista conferida per l’Estat, Província o Municipi, o en virtut

d'oposicions o estudis especials, entraran automàticament en possessió del corresponent títol.

34. La reglamentació i control de l'exercici professional dels especialistes serà efectuada pels Col·legis de Metges.

35. Seran fonamentals d'aquesta reglamentació:

a) La prohibició absoluta d'anomenar-se especialistes i d'aspirar a càrrecs especials u oficiosos d'alguna especialitat als qui no posseeixin el títol esmentat.

b) La prohibició de titular-se especialista en dues branques que no siguin afins, llevat casos especials que no existeixi a la localitat cap altre especialista de la branca simultaniejada.

c) El manteniment del lliure exercici professional de la Medicina per a tot metge en la seva totalitat o en qualsevulla de les seves branques, estigui o no en la possessió i exercici del títol d'especialista²⁵³

En aquestes conclusions, a l'igual que en el text anterior de Bel-larmí Rodríguez Arias, s'assumia com a normal allò que en realitat passava, l'especialització s'havia de fer en estades, també a l'estranger, o auto didàcticament, ja que tot i les demandes dels col·lectius mèdics, com la descrita abans, a l'Estat Espanyol no es va legislar sobre el particular fins el Decreto de 7 de julio de 1944 sobre Ordenación de la Facultad de Medicina (BOE de 4 d'agost de 1944). En el seu capítol vuitè, "De las especialidades médicas y de las carreras auxiliares de la Medicina", recollia les especialitats reconegudes en eixe moment:

- Obstetrícia i ginecologia
- Otorinolaringologia
- Oftalmologia
- Urologia
- Traumatologia i ortopèdia
- Electrorradiologia
- Psiquiatria
- Anàlisis clínics

²⁵³ Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1935). "I Congrés Espanyol Pro-metge. Conclusions definitives i acords del congrés"

- Estomatologia
- Medicina legal
- Pediatria i puericultura
- Dermatologia i “venereologia”, “[..] y aquellas otras que puedan determinarse posteriormente”

Emmarcat en un context d'estira i arronsa entre el col·lectiu mèdic, l'Estat, que pretenia fer servir la cobertura social com a garantia de pau social, i les companyies d'assegurances, el propi Sindicat de Metges de Catalunya es negava a reconèixer el monopoli d'una part de la medicina a un grup de metges, amb el rerefons d'oposició de la professió al plantejament de les companyies d'assegurances (per a més informació, vegeu el capítol “El professional de la Medicina i la sanitat”). Així, l'any 1931, en la negociació de l'Assegurança maternal, l'Institut Nacional de Previsió, va enviar un qüestionari al Consell General de Col·legis i aquest organisme a tots els col·legis de metges de l'Estat on es buscava l'elecció dels tocòlegs que s'adheriren al programa de control de l'embaràs, i en cas de no ser possible, elegir-los entre els tocòlegs municipals. La Junta del *Sindicat*, d'acord amb la Societat d'Obstetrícia, s'oposà rotundament amb el següent argument:

“El qüestionari primitiu assenyalava per a prestar aquest servei mèdic la condició de *Tocólogos calificados elegidos con un orden de preferencia* que havien d'escollir els Col·legis. Com es comprèn, ens vàrem oposar *rodonament (sic)* a aquesta suggestió. Actualment s'ha acordat que el Sindicat obri una inscripció voluntària entre els metges que *exerceixen habitualment la tocologia*.

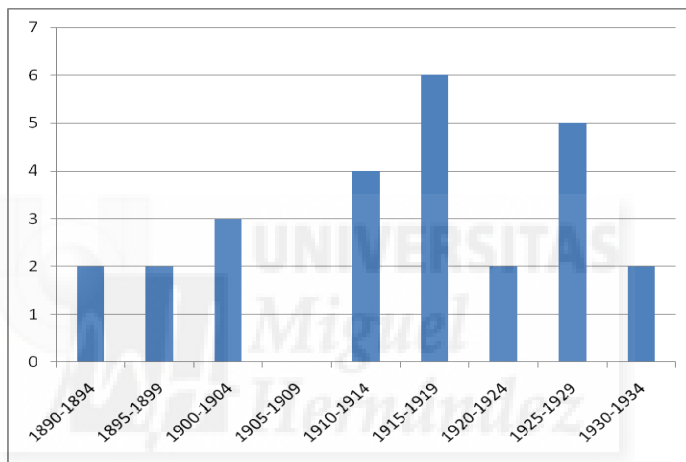
Mentre no s'arribi per part de l'Estat a conferir títols mèdics d'especialització, la qual cosa el Sindicat ha propugnat en tot moment, no es pot donar en altra forma per part del Sindicat *la patent de tocòleg*”²⁵⁴

El procés d'especialització, com s'ha vist abans, va iniciar-se a Europa, en concret a París, més o menys a les darreries del primer terç del segle XIX, desplaçant-se posteriorment a Viena i després a altres ciutats del continent i d'Amèrica del nord unes dècades després. Aquesta evolució del lloc d'especialització primordial es va veure

²⁵⁴ Mas i Oliver, 1931

reflectit, al seu torn, en el lloc d'especialització dels autors de les *Monografies* dels quals es disposa de dades, que cercaren els llocs més adients a cadascuna de les seves inquietuds.

Pel que fa als autors dels qui es coneix la seva especialització, tot i que els detalls concrets de cadascun d'ells es pot veure en l'annex 10 d'aquest treball, on s'indica la disciplina en la què es van especialitzar i el lloc on van estudiar-la²⁵⁵, cal ressenyar algunes altres dades. Entre aquestes, l'any de llicenciatura d'aquests autors, que es veu en la gràfica 4.

Gràfica 4. Nombre d'autors dels qui es coneix especialització segons l'any de la seva llicenciatura (per quinquis)

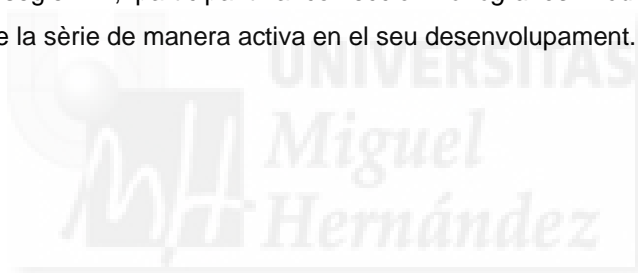
Pel que fa a les seves especialitzacions mèdiques, les adquirides pels autors de la col·lecció dels quals es coneix aquesta dada, van ser les següents (taula 4):

²⁵⁵ Malgrat que aquestes especialitats continuen vigent a dia d'avui, en alguns exemplars de les *Monografies Mèdiques* es van tractar temes als quals se'ls intentava donar aquesta categoria d'especialitat terapèutica diferenciada i que van caure en desús, com ara la "hidrologia" (exemplar 97 de 1936) o la "piretoteràpia en neuro-psiquiatria" (exemplar 62 de 1932).

Especialització dels autors de les <i>Monografies Mèdiques</i>	
Criminologia	Cirurgia toràcica
Endocrinologia	Tisiologia/pneumologia
Cardiologia	Microbiologia
Oncologia/histologia/A.Patològica	Psiquiatria
Ginecologia/tocologia	Dermatologia
Urologia	Radiologia/electroteràpia
Neurocirurgia	Digestologia
Cirurgia pediàtrica	Otorinolaringologia
Cirurgia	Pediatria

Taula 4. Especialització dels autors de les *Monografies Mèdiques*

Com es veurà en posteriors capítols al llarg d'aquest treball d'investigació, Barcelona va esdevindre un important punt d'especialització per a metges al llarg del primer terç del segle XX, participant la col·lecció *Monografies Mèdiques* i els autors col·laboradors de la sèrie de manera activa en el seu desenvolupament.

2.2.3. LES *MONOGRAFIES MÈDIQUES*: UN APARADOR PUBLICITARI

2.2.3.1. L'evolució de la publicitat dels medicaments

La col·lecció de revistes mèdiques objecte d'aquest treball d'investigació, va ser durant tot el temps de la seva publicació una empresa privada, un negoci, que tot i els altres objectius que pogués tindre, i que ja s'han revisat anteriorment, tenia un altre de més terrenal, per emprar algun terme, la seva pròpia viabilitat econòmica, objectiu que, sembla ser, es va complir amb escreix. Ja s'han revistat les dades corresponents a les vendes que la col·lecció va arribar a tenir al llarg dels seus dotze anys de vida, tant en subscripció com en venda a llibreries (vegeu el capítol "Les *Monografies Mèdiques* com a projecte editorial") i, per tant, caldria fer una anàlisi de l'altra font de finançament, la publicitat.

A banda dels anuncis que les empreses contractaven en les pàgines dels exemplars de les *Monografies Mèdiques* i que es veuran tot seguit, també es farà una revisió d'aquella publicitat que es podria anomenar "de cortesia", és a dir, aquella per la qual, en un principi, tot i que no es pot assegurar, sembla ser que no es cobrava i que, o bé feia la funció de servei públic, o bé de reciprocitat amb altres publicacions, en una mena de citació mútua²⁵⁵.

En aquest treball, i excloses les ressenyes de publicacions, com comentaris de llibres rebuts, articles recollits de la premsa especialitzada o generalista del moment que per algun motiu es creia convenient citar, etc., s'han dividit els anuncis apareguts en la col·lecció en quatre grans grups:

- Anuncis de fàrmacs i compostos medicinals
- Anuncis d'establiments o serveis sanitaris
- Anuncis de cursets d'ampliació d'estudis o d'especialització
- Altres anuncis

En total, i comptant tots els números de la col·lecció, es van anunciar tres-centes cinquanta-cinc referències publicitàries d'especialitats farmacèutiques distintes²⁵⁶ (vegeu

²⁵⁵ Vegeu més endavant els aspectes que fan pensar en aquesta gratuïtat

²⁵⁶ Tot i que alguns d'aquests anuncis pertanyeren a una mateixa empresa, per exemple, dos o tres medicaments distints d'un mateix laboratori, s'han comptat per separat

l'annex 11 amb el llistat detallat d'aquests productes). Junt amb aquestes, es van publicar distints anuncis de clíniques o serveis mèdics (vegeu l'annex 12 amb la relació concreta).

La col·lecció de les *Monografies Mèdiques* no va ser, ni de bon tros la primera publicació en inserir anuncis de medicaments; ben al contrari, aquest fenomen s'havia iniciat al segle XIX amb publicitat farmacèutica a la premsa general la qual, en un gran nombre d'ocasions, no emprava el recurs gràfic de manera predominant. Aquests anuncis van anar creixent en importància a les darreries del segle amb l'increment de publicacions periòdiques a les ciutats de tota Europa, que dedicaven fins a una quarta part de la seva extensió als anuncis comercials²⁵⁷.

En relació a aquesta presència massiva en els mitjans escrits, Perdiguero assenyala dos aspectes que no poden oblidar-se: en primer lloc, el paper que aquestes empreses van acabar jugant com a finançadores del periodisme polític de l'època, i en segon, la necessitat de situar el procés en l'àmbit urbà, on era possible oferir a la població una nova alternativa terapèutica a la qual acudir sense recórrer a la consulta amb el professional, en una mena de substitució gradual del coneixement popular que, en canvi, sí que es mantindria en l'àmbit rural²⁵⁸. A banda, no pot oblidar-se que alguns dels productes anunciats, per exemple els analgèsics, estaven adreçats a un grup de consumidors que implicava tota la societat, no només la més benestant²⁵⁹, població a la què s'havia d'arribar, entre altres maneres, anunciant-se a la premsa generalista; sorgeix, per tant, la necessitat mai no sentida abans, de fer-los accessibles al públic²⁶⁰.

L'any 1860 hi va haver la primera normativa estatal que cercava regular aquesta pràctica; així, en el Real Decreto de 18 d'abril de 1860 (*Gaceta de Madrid* de 24 d'abril), pel qual s'aprovaven les Ordenanzas para el ejercicio de la profesión de farmacia, comercio de drogas y venta de plantas medicinales²⁶¹, es recollia, en el seu article 21 el següent text:

“Art. 21. Se prohíbe a los Farmacéuticos, únicos autorizados para la venta de remedios y medicamentos, el anunciar estos en periódico alguno que no sea especial de Medicina, *Cirujía* (sic), Farmacia o Veterinaria”

²⁵⁷ González Silva i Martínez Vidal, 2009:137-141. Vegeu també Helfand, 1981

²⁵⁸ Perdiguero, 1992. En relació a aquest punt, vegeu també Puerto, 2004

²⁵⁹ Goulet, 1987: 103

²⁶⁰ Mazuecos, 2008

²⁶¹ Existeixen treballs on es fa una revisió més acurada i profunda de l'evolució de la producció industrial del medicament i les característiques concretes que el procés va tindre en el cas espanyol. No obstant, s'ha considerat adequat fer una revisió de la història d'aquest fet en el present treball, tot i que fos dels punts més ressenyables. Per a una anàlisi amb més detall vegeu Rodríguez Nozal i González Bueno, 2005

Com ha passat tants cops al llarg de la història, la translació de la normativa a la realitat no va ser instantània, i els incompliments eren freqüents; tant és així, que només cinc anys després, l'any 1865, es va publicar la Real Orden de 12 d'abril, (*Gaceta de Madrid* de 23 d'abril) atenent una consulta del governador civil de Valladolid que, a la fi, reconeixia aquesta falta de control, o siga, la publicitat de fàrmacs en publicacions de tot tipus:

“[...] Considerando que si la falta de celo de los Gobernadores en las provincias y de los Subdelegados de Sanidad en los partidos se ha relajado en algo la observancia del Real Decreto de 18 de abril de 1860, no por eso ha prescrito su cumplimiento:

La Reina (Q.D.G.) se ha servido resolver que se atenga V.S. a lo que el citado Real decreto previene, no tolerando por más tiempo el abuso que ha motivado su citada consulta”

Els nombrosos canvis que afectaven distints aspectes de la sanitat espanyola i catalana, com els naixements de les distintes especialitats i el canvi en la relació metge-pacient entre altres, també va afectar la farmàcia, ja que necessàriament anaven a conviure durant dècades dos tipus de concepcions d'aquest servei, i per tant dels medicaments i productes que dispensaven: la farmàcia tradicional amb la indústria farmacèutica, incipient però imparable²⁶².

Així, per una banda, es trobava el medicament preparat i venut en una farmàcia d'igual manera que s'havia estat fent des de segles enrere; en aquest cas el metge receptava una fórmula farmacèutica que era preparada a l'oficina de farmàcia en forma de pols, pastilles, xarops o segells. Aquests preparats no s'anunciaven i es basaven, molts cops, en una relació de confiança i treball conjunt entre aquests dos professionals sanitaris, que es pot resumir en el següent text:

“El metge havia de posar-se d'acord amb l'apotecari perquè aquest disposés de les matèries primeres per a les fórmules magistrals i sovint havia de discutir-ne la possibilitat de fer-les. A més els metges joves quan sortien de la universitat no sabien massa matèria mèdica ni receptar, i el farmacèutic tenia l'obligació de fer-li anotar amb tinta vermella si el metge s'equivocava en alguna recepta. L'interès era

²⁶² Rodríguez Nozal i González Bueno, 2005: 31-58 i Rodríguez Nozal, 2008

comú: un farmacèutic amb experiència podia ajudar molt a un metge, i això significava una forma de compartir tots dos negocis. Fora de les grans ciutats els únics laboratoris eren a les rebotigues de les farmàcies, de manera que a mesura que el diagnòstic de laboratori va convertint-se en indispensable, metges i farmacèutics ampliaren els seus recursos amb la compra d'un microscopi que permetrà fer l'hematologia i les proves de laboratori més elementals." (Comelles, Alemany i Francès, 2013: 183-184)

Nous mitjans diagnòstics, com el microscopi de la cita anterior, implicaven nous diagnòstics i un augment del saber mèdic que necessitava d'un gran salt en la recerca de nous principis actius, fet que, junt amb l'augment demogràfic, van tindre un paper fonamental en el desenvolupament de la indústria farmacèutica moderna²⁶³. Els inicis d'aquest desenvolupament cal situar-los a les acaballes del segle XVIII, amb l'aïllament de principis actius provinents de productes vegetals o per síntesi química en el context de la indústria tèxtil. És, però, a partir del començament del segle XX quan aquesta nova producció industrial d'específics farmacèutics va sorgir ja amb força, des de dos tipus d'indústries prèvies: a la zona d'Europa central i del nord, particularment, a Alemanya i Suïssa, des d'una base industrial química ja força important, una part de la qual, s'especialitzà cap al producte farmacèutic. En canvi, a la zona meridional europea, amb unes indústries més dèbils a l'hora de poder sintetitzar noves molècules, la producció es desenvolupà des de les pròpies oficines de farmàcies, des de la botiga on s'elaboraven els preparats en un procés en el qual tenia més importància l'habilitat per fer aquestes preparacions que la manera com s'obtenien els seus ingredients. Aquest model, seguit a tota l'àrea del mediterrani nord, va ser també l'emprat en el desenvolupament de la indústria farmacèutica espanyola i, particularment, catalana²⁶⁴, la qual, en general, va

²⁶³ Carmona *et al.*, 2012

²⁶⁴ La importància de l'àrea catalana en el desenvolupament de la indústria farmacèutica espanyola va ser màxima ja des del seu començament com recullen Rodríguez Nozal i González Bueno; així per exemple, en uns moments tan inicials com la dècada de 1880, la major part de fabricants majoristes de preparacions galèniques de l'Estat s'ubicaven a Catalunya (Rodríguez Nozal i González Bueno, 2008: 19). Vegeu també per a més dades, Baños, Fernández i Bosch, 2007. Sobre el desenvolupament d'algunes d'aquestes indústries catalanes de manera detallada, pot revisar-se Bosch, Fernández i Baños, 2007, i en relació a la importància de Barcelona com a lloc primordial d'implantació de multinacionals estrangeres, preferentment alemanyes i suïsses, vegeu Guardiola, Sánchez i Baños, 2007

sofrir un marcat endarreriment en el seu procés de mecanització, una marcada dependència estrangera i un caràcter centralista en la seva organització professional²⁶⁵.

Aquesta nova indústria, al cap i a la fi, tenia el mateix objectiu que la resta d'empreses, vendre, i per tant, anava a fer servir tots els mitjans necessaris per ficar al mercat els seus productes i que aquests foren adquirits pel major nombre possible de consumidors, desenvolupant estratègies publicitàries que facilitaven el consum dels preparats pels malalts sense haver de consultar el metge. En relació a aquest punt, una de les més efectives consistia, en alguns casos, en no dirigir l'específic a una malaltia concreta, sinó als seus símptomes, de manera que així, els malalts podien identificar els seus mals directament, sense consultar el metge²⁶⁶. A més, no ha d'oblidar-se que, tant aleshores com en l'actualitat, es tractava d'un bé de consum al qual tothom havia de recórrer periòdicament al llarg de la seva vida, en uns moments de debilitat, de malaltia, a la fi, de por per la pèrdua de salut, cosa que forçava tant el malalt com el metge a emprar les novetats que asseguraven o pogueren demostrar curacions o millores.

Per tant, de manera paral·lela al desenvolupament de la indústria farmacèutica, va nàixer la publicitat farmacèutica, evolucionant amb els anys segons els gustos i les característiques de la població i els professionals a qui anava dirigida²⁶⁷. Dintre d'aquest continu evolutiu, les *Monografies Mèdiques* aparegueren en un moment en el qual els anuncis de medicaments ja feien servir imatges, referències simbòliques i una estratègia publicitària que clarament va evolucionar al llarg dels anys de la col·lecció fins a una forma més "moderna", alguns cops també obligats per la legislació que anava regulant el sector.

²⁶⁵ Riera, 2010: 407

²⁶⁶ Figuerola, Salgado i Borrell, 1998: 18

²⁶⁷ En uns moments més inicials, previs a la producció industrial a gran escala, aquests anuncis no solien incloure imatges i es caracteritzaven per incloure una informació sobre el producte amb distints tipus de lletres. És a partir d'aquest desenvolupament de la indústria farmacèutica que el concepte publicitari va evolucionar d'una manera més clara, en un principi, amb l'ús d'una imatge pictòrica, artística, de molta qualitat que no cercava destacar un missatge publicitari específic sinó que es basava en la qualitat de l'obra. A les darreries del segle XIX, el modernisme s'instal·là també al camp de la publicitat i la cartelleria farmacèutica i sovintejaren les obres d'importants artistes representants d'aquest moviment. Igualment cal destacar la gran importància del simbolisme, mitològic, religiós o d'altre tipus, que cospà un gran nombre d'anuncis i cartells publicitaris, alguns dels quals es revisaran més endavant en el context de les *Monografies Mèdiques*. Un altre punt important en l'evolució de la publicitat segons els gustos dels consumidors és la introducció de l'humor, de la caricatura, en els anuncis d'específics, en part també com a manera de fixar el missatge i facilitar el record del producte. Sobre tota aquesta evolució, vegeu l'obra ja citada de Figuerola, Salgado i Borrell, 1998, Puerto, 2004 i Robert-Sterkendries, 1996 i 2004

Els preparats industrials, al contrari que els productes farmacèutics tradicionals, es comercialitzaven com a productes precintats i envasats, amb un prospecte que havia d'estar escrit com a mínim en espanyol i una patent, propietat d'un laboratori nacional o estranger²⁶⁸. Aquests darreres fórmules, segons el Reglamento para la elaboración y venta de especialidades farmacéuticas, aprovat el 6 de març de 1919 (*Gaceta de Madrid* de 13 de març), havien de ser venudes exclusivament per un farmacèutic, tret de "las que por no contener sustancias muy activas puedan ser expandidas en las droguerías, pero no en otros establecimientos". Aquest reglament, per primer cop, pretenia recollir en un registre global totes les especialitats venudes a l'Estat, regulant la seva comercialització, ja que com es recollia en l'exposició del Real Decreto del qual formava part el reglament esmentat:

"La reglamentación de la preparación y venta de los específicos y especialidades farmacéuticas era una necesidad muy sentida cuya satisfacción venían demandando desde hace mucho tiempo, de una parte el interés de la salud pública, y de la otra, la opinión de las clases médica y farmacéutica, singularmente de esta última"

Aquest Real Decreto, aprovat sent ministre de Governació el metge liberal Amalio Gimeno y Cabañas (Cartagena, Múrcia, 1852 – Madrid, 1936), només feia una referència als anuncis de medicaments en el seu article 20, i d'una manera prohibitiva:

"Artículo 20. Queda terminantemente prohibida la elaboración y anuncios de especialidades que directa o indirectamente se destinen a evitar la procreación, asi como hacer indicaciones en cualquier medio de propaganda acerca de la eficacia que tuvieren en este sentido las que por analogía o acción terapéutica podrían ser aplicadas al mismo fin"

Tota aquesta normativa només deixava patent que el sector farmacèutic es desenvolupava tan ràpidament com el mèdic, amb una lluita aferrissada per controlar aquest nou nínxol de mercat amb la introducció d'una nova figura professional, el visitador mèdic, que molts cops emprava eines poc ètiques per imposar el seu producte.

²⁶⁸ Sobre la importància que la nova indústria farmacèutica va atorgar a l'aspecte extern del medicament, contràriament a allò que havia succeït en la farmàcia tradicional, vegeu Rodríguez Nozal i González Bueno, 2005: 199

Conseqüència d'aquest fet, i de les queixes que havia produït, l'any 1924, es dictava una Real Orden (*Gaceta de Madrid* de 24 de juliol) per mirar d'aclarir els límits de la transacció:

“[...] Teniendo presente las repetidas quejas elevadas a este Ministerio por diferentes Colegios Médicos y Farmacéuticos y por la “Especialidad Farmacéutica”, solicitando oportuno correctivo para los explotadores de algunas especialidades farmacéuticas que, guiados por el excesivo afán de lucro, conceden tantos por ciento, dádivas, regalos, etc., a los Facultativos que las prescriban y considerando lesivos para la moral y ética profesionales estos ofrecimientos.

S.M. el Rey (q.D.g.) se ha servido disponer los siguiente:

1º. Queda teminantemente prohibida toda la propaganda directa o indirectamente remunerada dirigida a los Facultativos que las ordenen”

Ja no va haver-hi nova reglamentació específica sobre la publicitat de medicaments fins l'any 1941, quan es dictaren les normes de censura que havien d'acompanyar els anuncis²⁶⁹.

2.2.3.2. La publicitat en les *Monografies Mèdiques*

En la col·lecció analitzada en aquest treball, el nombre d'anuncis va esdevindre força important des del principi de la publicació, amb una mitjana d'entre vint i trenta reclams de preparats farmacèutics per fascicle. Aquests, eren sempre en blanc i negre fins el 1935, any a partir del qual, alguns laboratoris, com els Laboratorios ASTIER i els Laboratorios TURÓN, empraren el color en els anuncis de les seves especialitats, en anuncis en castellà i a pàgina completa, a l'igual que els Productes nacionals IDIOSA, que al mateix any, si que empraven el català en els seus anuncis policromats.

L'ús del color, a la resta de la monografia sí que s'havia fet servir anteriorment, en concret, per primer cop, el mateix any d'inici de la publicació, el 1926, en l'exemplar

²⁶⁹ Tot i això, l'any 1928, es dictava una Real Orden (*Gaceta de Madrid* de 24 d'abril) que obligava a respectar el preu de les especialitats farmacèutiques a preus diferents als fixats als envasos i prohibia el repartiment “[...] de ninguna bonificación (metálico, objetos diversos, esencias, etcétera) que burle lo expresado.”

número 17, en uns fulls de paper vegetal en els quals, en roig, es representava la circulació sanguínia sobre el gravat de l'endocardi del full següent, o en ocasions puntuals en els anys posteriors per mostrar lesions dèrmiques o preparacions histològiques.

En el cas concret de les *Monografies Mèdiques*, tots els anuncis estaven situats en els fulls inicials i finals de cada exemplar, fets amb un paper de menor qualitat on s'allotjava també el *Noticiari*, cursos, conferències, etc., així com la resta de seccions, tret del treball de revisió de cada autor, la pròpia monografia, la qual, amb paper de major qualitat, ocupava la part central de cada número. Aquesta disposició permetia imprimir el treball de cada autor de manera separada respecte a la feina de l'equip editorial de cerca d'anunciants i de mirar de quadrar l'espai dels anuncis amb els dels textos de les distintes seccions. Com ja s'ha assenyalat en altres estudis, la importància concedida a aquesta font de finançament era màxima, ajustant el text del propi director de la col·lecció i la resta de seccions a l'espai dels fulls que quedava lliures entre la publicitat²⁷⁰.

El treball de cerca d'anunciants no pot posar-se en dubte, com ho demostra el fet que algunes empreses aprofitaren la monografia més òptima per a l'ús dels seus productes per inserir-los. En aquest sentit, s'aprofità l'exemplar que duia per nom *L'estètica facial*, per anunciar per primer i únic cop productes relacionats amb el tema, com la "Crema peca-cura: la millor per a la pell", "Polvos Orgía", de Myrurgia, que s'anunciava "per a la bellesa", o la crema "Dermosa Cusí anticongestiva".

Un altre exemple es pot veure en l'exemplar número 13, dedicat a les afeccions anorectals, on s'anunciaven preparats *ad-hoc*, com "Suppositoris hemorroidil Ribalta", o pomades del "Laboratori Cusí" per a la pruija, fissures i fistules anals. També l'exemplar doble 68-69, dedicat a la lluita contra la tuberculosi, va ser aprofitat per a que els distints balnearis especialitzats en aquesta malaltia pogueren inserir els seus anuncis, o la monografia dedicada a la hidroteràpia amb els anuncis d'aigües mineromedicinals, entre altres molts exemples.

Just en aquest punt existeixen proves de la cerca d'anunciants que el Dr. Aiguader feia a l'Occitània francesa, on es servia de la figura del Dr. Ismael Girard, amic personal i director del balneari d'Aix-Les-Termes, per arribar-hi als anunciants francesos. En aquest sentit, en una de les cartes personals que Aiguader va enviar a Girard, li escrivia: "[..] I a propòsit d'Aix, no hi hauria manera d'aconseguir l'anunci per a M.M.? Dieu-me on tinc

²⁷⁰ Perdiguero, Pardo Tomás i Martínez Vidal, 2009: 204

d'escriure i dirigir-me.”²⁷¹ Possiblement inclús estigués referint-se als gestors del balneari que dirigia el Dr. Girard, que finalment sí que es va anunciar a la col·lecció. Més endavant, li preguntava sobre la data en la qual volien que començara a publicar-se l'anunci²⁷², i inclús en una tercera carta, li pregava que li tornés a donar l'adreça on enviar el rebut de la publicitat ja que l'havia perduda i no podia cobrar-la²⁷³.

Respecte a la tarifa que les cases anunciadores pagaven per publicar els seus anuncis a la revista, malauradament no s'han trobat les xifres exactes ni la seva evolució en el temps, però sí que existeixen referències sobre un descompte del 10% per tres o més reclams, així com l'existència d'un “butlletí”, en el què s'inseria el mateix anunci que a la revista i que es repartia a tots els metges catalans²⁷⁴. Sobre aquest butlletí, no en tenim notícies i desconeixem a quin document es feia referència.

L'estructura seguida en les *Monografies Mèdiques*, com ja s'ha dit anteriorment, no va ser la mateixa que en les pocs exemplars, al menys tres, publicats en castellà, sota el títol de *Monografías Médicas*. Aquestes, de menor tamany que les primeres però amb treballs de major nombre de pàgines, al contrari que les primeres, no duien publicitat i a un preu de 4 pessetes, eren venudes per a Espanya per l'Editorial Orbis, també de Barcelona. Un exemple d'un d'aquests exemplars es pot veure en la figura 6.

²⁷¹ CIRDOC. Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard”. Sense lloc ni data [referenciada com a “Aix o Ax”]

²⁷² CIRDOC. Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard”. Sense lloc ni data [referenciada com a “Tolosa 1”]

²⁷³ CIRDOC. Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard. Barcelona”. Sense data (ca. novembre de 1930) [referenciada com a “Presó”]

²⁷⁴ CIRDOC. Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard. Barcelona, 17 de juliol de 1929”

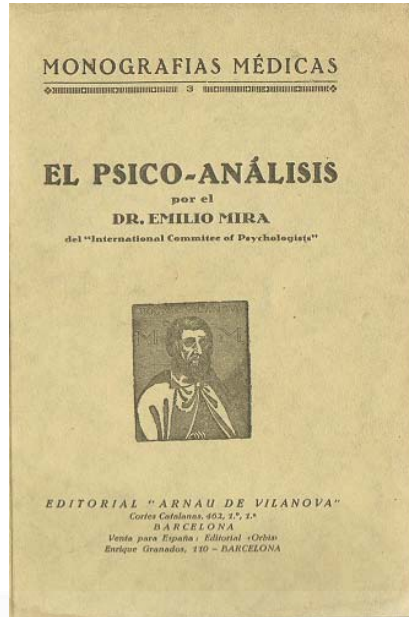

Figura 6: Portada del número 3 de l'edició en castellà de la col·lecció

No obstant, en el moment de plantejar-se la publicació del mateix projecte a França per part d'Ismael Girard, el Dr. Aiguader va insistir per carta en la necessitat que aquestes continuaren la forma de l'edició catalana, no pas de la castellana, ja que aquest fet li asseguraria que el projecte fos un èxit financer. De fet, en aquest mateix document, Aiguader reconeixia que ja tenia catalogades les cases anunciadores franceses “[..] segons els seus productes i malalties en les que són recomanats, perquè segons el text de la Monografia demanar-los-hi l’anunci-sistema que fem amb èxit nosaltres.”²⁷⁵

Continuant amb la importància de la publicitat en la viabilitat del projecte editorial, un altre punt a tindre en compte era la recomanació que, periòdicament, l'equip editorial publicava per recordar als lectors com d'important era la publicitat en el sosteniment de la col·lecció, i per tant, com de necessari era que les empreses comprovaren que augmentaven les seves vendes gràcies a aquests anuncis. Així, ja des del primer exemplar de la col·lecció, s'afegia la següent recomanació:

“Recomanem als nostres lectors que recordin als anunciants en aquest fascicle, ja que llur col·laboració assegura la vida a la nostra obra”

²⁷⁵ CIRDOC. Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard. Barcelona, 6 de desembre de 1929”

En alguns exemplars, possiblement per anunciants no concretats o per falta d'ells, s'inseria un espai en blanc, amb el text "RESERVAT", que servia així mateix per ajustar el text a l'espai, tot i que algun cop, si que s'especificava per a qui estava reservat, la qual cosa fa entreveure que no s'havia pogut dissenyar l'anunci amb suficient temps, que no s'havia concretat el tipus d'anunci o que no havia arribat a l'impremta amb la suficient antelació (Figura 7).

Figura 7: Anunci d'espai reservat per al Laboratori del Dr. Oliver i Rodés (Exemplar 7)²⁷⁶

Els anuncis en aquesta publicació tenien distintes característiques. En primer lloc, el tamany, que podia ésser en A5, és a dir, tan gran com la pròpia revista, en A4, bé formant part del mateix cos de la revista, plegat, o bé doblegat entre els fulls, repartint-se com un prospecte adjunt, o d'un tamany menor de l'A5, la meitat o inclús porcions d'aquesta meitat. Pel que fa a l'idioma dels anuncis, es feia servir indistintament el castellà i el català, predominant aquesta darrera llengua.

Aquesta publicitat tenia un consumidor final ben definit, el professional de la medicina, i en el fons, cercaven modificar la conducta del seu destinatari, el metge, tractant de fer-li veure la bondat de receptar el fàrmac anunciat. Junt amb aquest aspecte, obvi per altra banda, altres estudis han assenyalat la importància que la publicitat farmacèutica adreçada a metges, jugava com a eina de auto representació professional i com a mitjà de comunicació científica²⁷⁷.

De manera implícita, per tant, es pot entreveure quin tipus de lector suposaven els laboratoris farmacèutics que tenien les revistes de la col·lecció de les *Monografies Mèdiques*, i en aquest sentit, en moltes ocasions, el propi anunci tenia inclòs un text

²⁷⁶ S'ha assenyalat entre parèntesi el número d'algun dels exemplars de la revista on es pot trobar l'anunci mostrat.

²⁷⁷ Fajula i Zarzoso, 2011

explicatiu que molts cops es dirigia al lector com: “Distingit doctor”, o es completava el nom del producte amb un “és llei per al metge”, “indispensable per al cirurgià”, “Doctor, vós necessiteu...”, o “Doctors, recepteu....”, entre altres asseveracions, com es pot veure en el recull d’imatges següents d’alguns dels anuncis de la col·lecció estudiada (Figura 8):

Figura 8: Anuncis dels Laboratoris Climent i de Peptoyodal Robert (Exemplars 29-30 i 70)

També, adreçats específicament als metges, anuncis que, a tornada de correu enviaven mostres gratuïtes als lectors que reompliren el cupó, el nom del qual ja es donava per suposat que havia d’anar precedit per un “doctor” (Figura 9):

Figura 9: Anunci de Gastrol Miret (Exemplar 29-30)

Un altre punt que demostra el tipus de lector que els anunciants suposaven que tenia la col·lecció, era la inserció de publicitat exclusivament dedicada a aquest col·lectiu sanitari, com ara eines de laboratori o aparells diagnòstics, com es veu a continuació (Figures 10, 11 i 12):

Figura 10: Anunci de Fèlix Carol Prat (Exemplar 38)

Anunci de Siemens Reiniger Veifa, S.A. per a material radiodiagnòstic. El text inclou: 'SIEMENS REINIGER VEIFA, S. A.', 'Aparells de Raigs X i Electromèdics de totes menes', una taula de direccions (MADRID, VALENCIA, BARCELONA, Fuencarral, 55, SEVILLA, BILBAO, Passeig de Gràcia, 45), 'Models per a Radiodiagnòstic' (GIGANTOS, NEO-POLYPHOS, HELIOPHOS, HELIODOR, NANOS), 'Tubs de Raigs X, filament incandescent' (DOFOK, SRV MULTIX, SRV DOGLAS), 'TAULES D'EXPLORACIÓ I SUPORTS', 'ANTIDIFUSORS BUCKY', 'APARELLS DE RADIOTERÀPIA', 'Tots els accessoris per a Röntgenologia', i 'DEMANEU PROSPECTES I OFERTES'.

Figura 11: Anunci de material radiodiagnòstic de Siemens Reiniger Veifa, S.A. (Exemplar 51-52)

Figura 12: Anunci d'aparells de laboratori de Félix Carol i Prat (Exemplar 68-69)

A destacar també és la informació sobre el punt anterior que es pot extreure de la publicitat annexa, és a dir, publicitat que no formava part de la revista en el moment de la seva impressió, però que es repartia junt amb aquesta en el seu enviament a subscriptors o de la seva venda, habitualment plegats a l'interior de cada exemplar²⁷⁸.

Un bon exemple d'aquesta situació es té en en el número 7 de la col·lecció, de l'any 1926, i que du per títol *El metabolisme basal*, de metge Boi Danés; aquest exemplar, s'aprofitava per anunciar aparells mesuradors del metabolisme de la casa Blanquet, reproduït més avall, producte lògicament dirigit a professionals mèdics, llistant, així mateix, les institucions i els companys de tot l'Estat, metges de renom, que el feien servir²⁷⁹ i que de segur podia aconseguir un augment de les seves vendes (Figura 13):

²⁷⁸ Com ja s'ha comentat anteriorment en aquest treball, aquesta publicitat externa s'ha de revisar amb precaució per la possibilitat, tot i que remota, que fos recollida en un altre lloc i inserida dintre de la revista pel seu comprador. No obstant aquesta precaució, la similitud del tema de la monografia amb el tema de la publicitat annexa, es repeteix en distintes ocasions, cosa que allunya aquesta possibilitat d'inserció posterior, per exemple, en el número 15 (1928), els *Trastorns Intestinals dels Infants*, del Dr. Roig i Raventós, que inclou un full A4 plegat entre els fulls de la revista del laboratori valencià J.Climent, i el seu producte "Cereo-Lactina", substitutiu de la llet materna.

²⁷⁹ Fajula i Zarzoso, 2011

APARATO DE METABOLISMO BLANQUET

REFERENCIAS

BARCELONA

Cátedra de Fisiología.	Facultad de Medicina
Doctor A. Pedro Pons.	» » » »
Doctor V. Carulla.	» » » »
Doctor Bellido.	Particular
Clinica del Dr. Esquerdo.	Hospital de San Pablo
» » Dr. Estopé.	» » » »
» » Dr. Prats.	» » » »

Hospital de Infecciones.
 Instituto Psico-Técnico.
 Sindicato de Médicos de Cataluña.
 Dr. Cervera. Profesor de Terapéuticas, del Hospital Clínico.
 Instituto de la Mujer que Trabaja.

MADRID

Jodra-Estévez, S. A.
 Hijos de Domingo Queraltó.

SAN BAUDILIO DE LLOBREGAT
 Sanatorio Frenopático.

REUS
 Instituto Pedro Mata.

SANTA CRUZ DE TENERIFE
 Doctor Faciña.

PALMA DE MALLORCA.
 Doctor Suresta.

CORDOBA
 Doctor Julián de Cabo.

LERIDA
 Hospital Provincial.

OVIEDO
 Doctor Valvulatas.

FIGUERAS
 Doctor Coma Moragas.
 Etc., etc.

METABOLIMETRO-ESPIROMETRO

Este aparato de metabolismo está basado y posee todas las características del sistema Krogh que consiste en un espirómetro de 8 litros de capacidad y cuyos movimientos son registrados por un mecanismo ad-hoc de circuito cerrado, mediante válvulas de Tissot.

Las ventajas de este aparato sobre le de Krogh consisten no solo en la diferencia de presentación, por ser de metal blanco niquelado, sino en la mayor capacidad del espirómetro (8 litros y Krogh 6), en el sistema de válvulas y en el de registro, ya que por el método original la gráfica se efectuaba sobre papel ahumado, y el registro había de calcularse mediante tablas en relación al tiempo de rotación mientras que el nuestro queda registrado en la misma gráfica no solo el gasto de oxígeno sino también el tiempo en que se ha efectuado dicho gasto.

DESCRIPCION

A. - Boquilla que se adapta a la boca del paciente.
 B. - Contrapeso para equilibrar la campana.
 C. - Vanilla a la que se adapta la pluma registradora.
 D. - Grifo por el que se introduce el oxígeno en la campana. En su parte inferior puede verse el juego de doble válvula de Tissot.
 F. - Aparato cronométrico, con tambor de rotación en que va la gráfica.
 G. - Termómetro determinado de la temperatura en el interior del aparato.
 H. - Graduación de la campana en litros y fracciones.
 I. - Lugar que ocupan los gritos de desague.

Figura 13: Anunci del producte Aparato de Metabolismo Blanquet (dret i revés) (Exemplar 7)

També els Potenciòmetres y aparatos para medidas físico-químicas P.A.R., repartits amb la mateixa revista (Figura 14)²⁸⁰.

P. A. R.
 APARATOS PARA MEDIDAS FISICO-QUIMICAS
 CÁRAGA, 211 bis
 BARCELONA
POTENCIÓMETROS
 (PATENTADOS)
 PARA LA DETERMINACION DEL pH, DE TANCIONES QUIMICOCÓNICAS

USO E ELECTRONICO DE INVESTIGACION

190 B. E. 2

CARACTERISTICAS

SERIE INDUSTRIAL

190 B. E. 1

CARACTERISTICAS

PRECIOS

PRECIO DE FABRICA (incluyendo gastos de transporte y empaquetado) y gastos de instalación y conexión con el aparato.

PRECIO DE VENTA (incluyendo gastos de transporte y empaquetado) y gastos de instalación y conexión con el aparato.

Figura 14: Anunci de Potenciòmetres y aparatos para medidas físico-químicas P.A.R. (prospecte extern de quatre fulls desplegat) (Exemplar 7)

²⁸⁰ En referència a la necessitat que les cases anunciadores tenien d'explicar el funcionament intern dels aparells que ficaven a la venda, vegeu l'apartat "L'ús de la imatge en els Monografies Mèdiques", dintre del capítol "La popularització científica"

Altres dades poden fer pensar que els laboratoris farmacèutics es dirigien a un lector mèdic; en un dels anuncis, el del medicament “Ovomalina” (Figura 15), pràcticament no es citava el producte a vendre i tot l’anunci esdevenia un esquema de dades de laboratori amb l’evolució dels resultats analítics subsegüents a l’ús de l’específic.

Figura 15: Anunci d'Ovomalina (Exemplar 50)

No es pot descontextualitzar el moment en el qual es donava aquesta situació, el fet d'estar en un temps de transició pel que fa al desenvolupament de la publicitat. Així, les *Monografies Mèdiques* sovintejaven anuncis amb una estructuració que podria fer-los estar inserits en qualsevol publicació contemporània, amb un altre tipus de reclam publicitari que encara mantenia una estructura més clàssica. Un bon exemple d'aquest darrer cas seria l'anunci de l'"Institut Central d'Anàlisis Clínics del Dr. Grifols" (Figura 16). Aquest laboratori va recórrer per dissenyar-lo a un famós il·lustrador de tarannà nacionalista, Ramon Esclassans Batlle, membre del Sindicat de Professions Liberals al seu torn, una de les filials del sindicat anarquista CNT. En l'anunci d'Esclassans, el laboratori es representava com una mena d'altar, simulant els aparadors interiors de les farmàcies, amb unes il·lustracions simbòliques que clarament aclarien allò que volia

representar²⁸¹. L'anunci, una mena de retaule major que es mostra més avall, es dividia en tres espais, un central amb el nom del laboratori i les seves dades, i dos de laterals, emmarcats per quatre grans figures de la microbiologia internacional, Pasteur, Erlich, Koch i Wassermann. Entre ells, un microscopi, un aparell de destil·lació i una balança. A l'àtic de la imatge, la posició més important de la representació, un cobai d'experimentació, en clara referència a la nova medicina experimental que des d'Europa estava arribant.

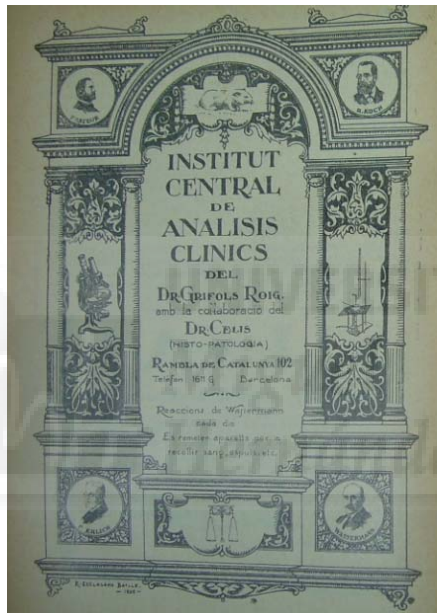

Figura 16: Anunci de l'Institut Central d'Anàlisi Clínica del Dr. Grífols (Exemplar 3)

Aquestes referències simbòliques o aquestes al·legories, també es podien fer de manera més subtil, per exemple emprant déus o deesses mitològiques, com en el cas del fàrmac "Morrhuetine – Junken. El tónico de la infancia" (Figura 17), que afegia al costat del nom la imatge de la deessa ΣΩΤΗΡΙΑ, símbol de la salvació, de l'alliberament o d'estar a resguard, rodejada de nens menjant i jugant i als quals, teòricament, ajudaria a protegir un cop pres el tònic²⁸².

²⁸¹ Amb aquest repàs del simbolisme dels anuncis de les *Monografies Mèdiques* no es pretén fer una lectura d'ells des de la vessant dels *visual studies*, ja que no entra dintre dels objectius d'aquest treball, sinó la d'assenyalar alguns elements presents en les pàgines d'aquesta col·lecció de revistes.

²⁸² Per a més informació sobre l'ús d'imatges religioses o mitològiques en la publicitat dels medicaments, vegeu Puerto, 2004

Figura 17: Anunci de Morrhuetine-Jungken (Exemplar 86)

Continuant amb el simbolisme iconogràfic dels anuncis de la col·lecció, en especial dels tònicos i reconstituents, també es podien emprar en aquest cas, símbols visuals relatius a força o a vigor, com és el cas de "Extracte de malta Eumalt", que feia servir la imatge d'un cavall potent, veloç, pràcticament desbocat, que podia fer pensar en la força vital que adquiriria el malalt després de prendre l'específic (Figura 18):

Figura 18: Anunci de l'Extracte de malta Eumalt (Exemplar 41)

O bé, amb una representació de l' abans i el després del pacient amb el tractament amb el "Suero Vital del Dr. S. Pagés Maruny" (Figura 19):

Figura 19: Anunci del Suero Vital del Dr. S. Pagés Maruny (Exemplar 21)

En aquest concepte de “l’abans i el després”, figura que no ha deixat de fer-se servir en el món de la publicitat, el simbolisme havia de ser retorçat i alhora resultar aclaridor quan es tractava d’anunciar fàrmacs destinats a la impotència masculina, també anomenada en algun anunci com, l’“astènia genital”. Un dels laboratoris, presentava el seu fàrmac, batejat amb el suggerent nom d’“Erotyl - Joventut eterna” (Figura 20) amb la imatge amb un boc vestit d’elegant senyor festejant una joveneta. El boc, símbol de la virilitat esdevé una imatge perfecta del canvi que experimentaria el pacient gràcies al producte.

Figura 20: Anunci d'Erotyl – Joventut eterna (Exemplar 13)

En altres ocasions, les representacions gràfiques eren més simples, i feien al·lusió al lloc de procedència del producte, per exemple, en el cas de l’oli de fetge de bacallà, amb una imatge de vaixells en una mar terriblement embravida que rememorava el Mar

del Nord amb la figura d'un mariner amb impermeable que encara avui en dia serveix per simbolitzar tot allò referent al bacallà nòrdic, en un clar exemple de creació d'un element simbòlic en l'imaginari col·lectiu a través de generacions (Figura 21).

Figura 21: Anunci de Glefina (Exemplar 13)

El cas de l'oli de fetge de bacallà, a l'igual que en el de l'extracte de malta dels productes anteriors, era un dels productes ric en vitamines que va introduir-se a Espanya al segle XIX, amb la idea de compensar els dèficits de substàncies que es donaven en algunes situacions, com ara, de manera més clara, en el cas dels nens. Aquests productes, que tingueren una important presència als mitjans durant la dècada dels anys 20 i 30 del segle XX, van fer servir importants campanyes publicitàries que transcendiren la cerca de la bona salut per esdevenir una eina de legitimació de les realitats polítiques i econòmiques²⁸³.

Menys explícit era el cas del producte dels "Opoteràpics López-Brea", que sempre amb imatges de micos, podia fer pensar a aquell que conegués el significat de la paraula, amb l'origen dels extractes o dels òrgans animals que s'empraven en la producció del fàrmac (Figura 22).

²⁸³ Perdiguero, 2012d

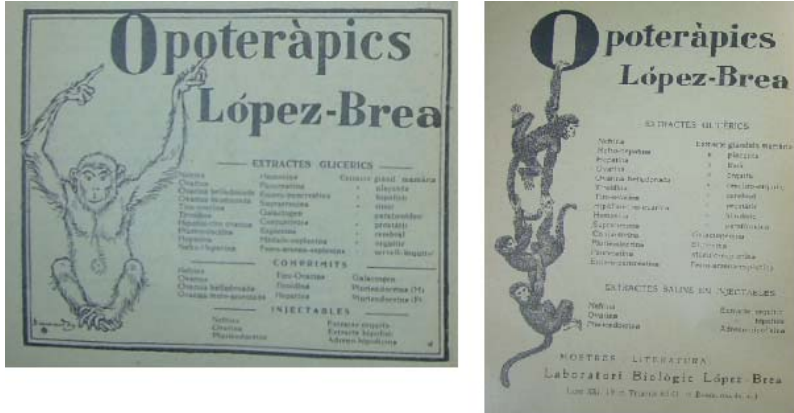

Figura 22: Anunci d'Opoteràpics López-Brea (Exemplar 46 i exemplar 3)

També, tot i que d'una manera molt bàsica, els anuncis intentaven explicar la manera d'actuar del producte concret; per exemple, en el cas del laboratori del Dr. Pagés Maruny ja vist abans, i el reclam del seu producte "Antichoc" (Figura 23), el qual, amb una balança simbolitzava en una banda la malaltia, més pesada que la resistència orgànica i que només es podia vèncer amb l'ajuda del producte. En aquest cas en concret, tot l'anunci emprava el català excepte la il·lustració, que feia servir el castellà, possiblement per fer haver-la utilitzat anteriorment per a una altra publicació.

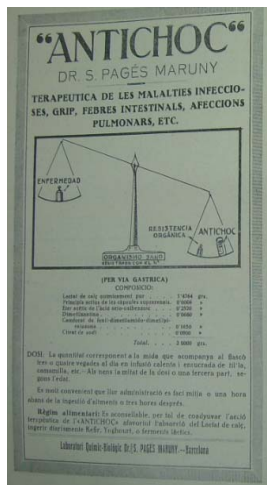

Figura 23: Anunci d'Antichoc (Exemplar 15)

Un cas semblant es donava amb el producte “Trombyl”, fàrmac per afavorir l'hemostàsia, simbolitzat amb un home nu que intenta tapar una canonada amb una fuita (Figura 24).

Figura 24: Anunci de Trombyl (Exemplar 89)

O també, la simbolització de la fugida de la vellesa i de la mort, representada aquest cop com un vell amb la dalla, que havia d'allunyar-se del malalt que prenia un altre dels productes anunciats, “Saliens” (Figura 25):

Figura 25: Anunci de Saliens (Exemplar 55)

Revisats tots aquests casos, mereix una menció a banda tota la producció publicitària publicada a les *Monografies Mèdiques* sobre productes específicament dirigits als nens. Aquests, pràcticament en la seva totalitat es referien a l'alimentació, o bé per dèficit, amb els anuncis de substitutius o suplementes alimentaris, o bé relacionats amb

trastorns intestinals, teòricament per excés d'alimentació, amb tot un ventall de purgants i depuratiu, com es pot veure en els següents exemples (Figures 26, 27, 28 i 29):

Figura 26: Anunci de llet condensada El Niño i de Puré Permanyer (Exemplars 10 i 21 respect.)

Figura 27: Anuncis de Goloso (Exemplars 67 i 65 respect.)

Figura 28: Anunci de Goloso, d'Aliment Eles i de Lacticinto Vaca y Barrera (Exemplar 79 (superior esquerra), exemplar 41 (inferior esquerra) i exemplar 7 (part dreta))

Figura 29: Anunci de productes Nestlé de substitució d'alimentació materna (Exemplar 19)

Els anteriors són només uns exemples dels productes que, en relació a l'alimentació infantil, es donaven en la premsa del moment. Entre aquests productes, cal destacar la presència de les farines "lacteades" i de les llets condensades, inicialment

introduïdes a Espanya per la companyia Nestlé, que va arribar a tindre registrades nou marques de llet condensada. Enfront d'aquest gran nombre de marques estrangeres, es va crear la Sociedad Lechera Montañesa, que va introduir llet condensada i farina "lacteada" sota la marca "El Niño", també anunciada a les *Monografies Mèdiques*.

Com assenyala Perdiguero, entorn a les vitamines com un reclam per evitar les malalties i poder criar fills sans, ja fos en forma de suplementes, llet condensada, farines, etc., es va crear tot un mercat adreçat a una classe burgesa, on es mostraven nens i mares feliços de prendre el producte. En aquest context, sorgiren un gran nombre de productes rics en vitamines que compraven tots els pares que s'ho podien permetre per intentar evitar la malaltia i la mort dels seus fills²⁸⁴.

Per una banda, els fabricants de productes d'alimentació infantil, necessitaven crear un mercat per als seus productes; per l'altra, les mares, preocupades pel benestar i la salut dels seus fills, i dubtoses de la seva pròpies habilitats, van arribar a creure que l'alimentació artificial, supervisada pel metge, era la millor opció per als seus fills²⁸⁵. En relació a aquesta medicalització del procés de l'alimentació infantil, s'ha de tindre en compte la importància que la lluita contra la mortalitat infantil va tindre en la primera meitat del segle XX. Dintre d'aquesta preocupació, va jugar un paper primordial l'estudi i cerca de solucions per als trastorns nutritius i alimentaris dels nadons com a causa important d'aquesta mortalitat, la qual cosa va propiciar el desenvolupament de les especialitats mèdiques relacionades amb la cura dels nens, la introducció d'una gran quantitat de productes farmacèutics i d'alimentació, i la creació d'un discurs científic en relació a l'atenció a aquesta població, del qual es va deixar fora l'opinió dels pares.

De manera paral·lela, i adreçada a una elit de consumidors d'un nivell econòmic alt, que exclouïa la majoria de la població, va crear-se tota una estratègia publicitària, amb les mares com a principals destinatàries²⁸⁶, que reforçava aquests productes alimentaris fent servir la fe en la ciència com un valor primordial. Els nous aliments introduïts permetien la comercialització dels nous coneixements mèdics que anaven sorgint en la gastroenterologia i la nutrició infantil²⁸⁷.

²⁸⁴ Perdiguero, 2012a: 10-17

²⁸⁵ Castejón i Perdiguero, 2008b: 249

²⁸⁶ Inicialment, els anuncis tenien com a destinatària la població general, tot i que amb el temps, aquesta audiència es va concretar en les mares i els professionals mèdics (Castejón i Perdiguero, 2008a: 262)

²⁸⁷ Assegurar les màximes garanties sanitàries dels nous productes que anaven sorgint, va dur l'Estat Espanyol a iniciar la regulació de la seva comercialització l'any 1926, amb una sèrie de normes legals que obligaven el registre de tots aquests productes. (Castejón i Perdiguero, 2008b)

Tota aquesta abundància de publicitat centrada en l'alimentació, continuava la mateixa tendència que estava desenvolupant-se en eixos moments al voltant de la medicina dels nens. L'interès dels metges per fer-se càrrec de la salut maternoinfantil va fer que la pediatria, junt amb la toco-ginecologia, fos una de les primeres branques de la medicina a destacar com a part especialitzada²⁸⁸; les xifres força més elevades de mortalitat infantil que es sofria a tot l'Estat, més del doble que les dels països nòrdics, va obrir un debat en relació a les seves causes, que van obviar tots aquells motius socials, centrant el debat en l'alimentació infantil.²⁸⁹

La tipologia dels anuncis de medicaments o de productes relacionats, alguns exemples dels quals s'han revisat anteriorment, pot veure's perfectament reflectida en el text amb el qual, uns anys després, el catedràtic de farmacia Fidel Enrique Raurich (Barcelona, 1892 – 1978), ironitzava i criticava la deriva d'aquesta publicitat, en una descripció que esdevé una fidel definició de la imatge que s'hi representava:

“Todo medicamento que no llegue al enfermo, o a sus familiares muy bien envuelto en papel celofana, con inscripciones a dos o más tintas y con nombres arbitrarios y cabalísticos, con muchas haches, kas, ges y jotas, además de alguna que otra inicial, no es un buen medicamento: sin olvidar que debe encontrarse en el interior un prospecto con nombres extranjeros en negrillas que certifiquen las excelencias de los constituyentes, químicamente puros sobre todo, empleados por el autor (cuyos títulos y méritos científicos conviene poner en mayúsculas) para la curación segura, precisamente, de un número algo elevado de enfermedades y haciendo constar, además, que el preparado se ha obtenido por métodos especiales del autor, empleando los aparatos más perfectos que la moderna técnica proporciona. Esta forma de engañar a la Humanidad doliente, o sea a aquellos de nuestros semejantes que por estar enfermos son dignos de compasión y sobre todo de caridad, es, sencillamente, monstruosidad intolerable”²⁹⁰

²⁸⁸ En relació al procés de formació de la pediatria com a especialitat mèdica, així com l'evolució del canvi del model d'atenció de la salut dels nens des d'una vessant popular fins a una atenció pròpia de la medicina acadèmica, vegeu Rodríguez Ocaña, 1996: 149-183 i 189-192, Rodríguez Ocaña, 1999: 19-52 i Rodríguez Ocaña i Perdiguero, 2006: 303-324

²⁸⁹ Perdiguero, 2012b: 23. També en relació a la introducció de les fórmules d'alimentació infantil a Espanya i la legislació que la va regular, vegeu Castejón i Perdiguero, 2011: 323-369

²⁹⁰ Raurich, 1945

2.2.3.3. Les estratègies publicitàries

Distintes estratègies publicitàries podien atorgar un valor afegit al producte, com les que es mostren a continuació fetes servir en els anuncis publicats en les *Monografies Mèdiques*. Per exemple, en els anuncis s'havien de ressenyar tots els premis, medalles o mencions que el producte havia rebut i a més, si era d'ús comú en algun establiment important, per exemple, un hospital militar o un hospital d'un altre país. Aquest fet es pot veure, per exemple, en la publicitat de la "Vacuna curativa colibacilar Colitique", la qual donava entendre el seu ús generalitzat en els hospitals de París (Figura 30):

Figura 30: Anunci de Colitique (Exemplar 71-72)

Aquesta situació, per la qual la credibilitat del producte augmentava si es tractava de productes estrangers o emprats fora del territori espanyol, intentava modificar igualment la conducta del metge en la prescripció d'un o altre preparat, i per tant, augmentar les vendes. Es tractava d'una postura usual en el nou mercat al voltant de la salut que s'estava creant, però difícil de pair per una revista tan significada en el nacionalisme com les *Monografies Mèdiques*. Potser per aquest fet, en algunes ocasions, s'inseria un text de defensa dels laboratoris catalans, amb el següent enunciat:

“La majoria d'especialitats farmacèutiques nacionals són creditors de la consideració que mereixen les millors preparades a l'estranger.”²⁹¹

Relacionat amb aquest punt, en l'apartat *Nòtules*, de l'exemplar 79 de l'any 1934, es publicava un article sota el títol *Un producte Nacional*, sobre una sessió dermatològica duta a terme a l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau, en la qual es detallaven els resultats clínics de l'ús del producte “Neo-Spirol Esteve”, un producte català, “[..] l'únic arsenobenzé nacional”²⁹².

Aquestes actuacions calen ser revisades des de distints punts de vista: en primer lloc, es tractava de fabricants que amb la seva publicitat sostenien part de la publicació de les *Monografies Mèdiques*. Eren anunciants de la revista i el fet que mantingueren les vendes dels seus productes, al cap i a la fi, assegurava mantindre la seva aposta per la publicitat en aquest projecte editorial. Igualment, la gran majoria dels anuncis responien a empreses farmacèutiques que, o bé eren catalanes o bé, tot i tindre la seva seu principal a l'estranger²⁹³, disposaven de filials a Catalunya, en concret a Barcelona. El fet que foren empreses fortes suposava a la fi fer fort el país. Per últim, també podria emmarcar-se aquesta defensa en el context del proteccionisme que als anys vint s'estava instaurant en defensa de la indústria, des d'una vessant de reforçament de les posicions nacionalistes intentant evitar una competència de les potències industrials estrangeres un cop superada la Primera Guerra Mundial²⁹⁴.

En altres ocasions era el prestigi i la credibilitat d'alguns metges l'aprofitada per alguns comercials per augmentar les vendes dels seus productes o per intentar baixar les vendes dels competidors. En l'exemplar 34, de l'any 1929, es traduïa una nota publicada en la *Gaceta Médica Española*, en el qual el Dr. Gregorio Marañón (Madrid, 1887 – 1960), negava l'autoria d'un document, en teoria signat per ell, que circulava per Cuba “amb fins de reclam comercial”²⁹⁵.

²⁹¹ *Monografies Mèdiques*, número 23, 1928

²⁹² *Monografies Mèdiques* (1934). “Nòtules - Un producte nacional” en *Monografies Mèdiques*. Número 79: 13

²⁹³ Vegeu l'annex 11 d'aquest treball sobre els preparats anunciats a la col·lecció i lloc on radicava el laboratori que l'havia patentat

²⁹⁴ Rodríguez Nozal i González Bueno, 2005: 25

²⁹⁵ *Monografies Mèdiques* (1929). “Nòtules” en *Monografies Mèdiques*. Número 34.

No tots els laboratoris catalans jugaven amb les mateixes condicions, sinó que alguns representants de la nova indústria farmacèutica catalana s'havien incorporat des de ben aviat al desenvolupament que estava tenint el sector a la resta d'Europa. Entre aquests personatges que van saber passar d'apotecaris a industrials farmacèutics, destacaven, entre altres:

- Joan Uriach i Feliu, fundador l'any 1838 dels Laboratoris Uriach. L'any 1868, junt amb Joaquin Alomar i Font, fundà una societat per al comerç de drogues sota el nom d' "Alomar i Uriach"²⁹⁶. Ben aviat, al principi del segle XX, els seus fills ja van iniciar el canvi definitiu, traslladant la producció a una zona industrial de la ciutat, lluny del centre de Barcelona i on s'inicià la recerca en el seu primer laboratori²⁹⁷.
- Salvador Andreu i Grau (Barcelona, 1841 – 1928), fundador dels *Laboratoris del Dr. Andreu* a finals del segle XIX i famós per un dels seus productes, les "Pastillas del Dr. Andreu". Dues dècades abans d'acabar el segle XIX, alguns dels seus productes, com la "Pasta pectoral", los "Papeles Azoados" i els "Cigarrillos Balsámicos" ja es venien a França, Itàlia i Portugal. L'any 1880 s'iniciaven les vendes a ultramar, en primer lloc a Argentina i posteriorment a Manila, La Habana, Puerto Rico o Lima, iniciant-se també la fabricació d'alguns productes a Argentina l'any 1900²⁹⁸.
- Antoni Esteve Subirana (Manresa, Barcelona, 1902 – Barcelona, 1979), fundador l'any 1929 dels Laboratoris Esteve. Només dos anys després, aquest laboratori va desenvolupar les seves primeres especialitats farmacèutiques, en concret, preparats vitamínics, i l'any 1932 va sintetitzar el primer neoarsenobenzé espanyol, comercialitzat sota el nom de "Neo-Spirol". El 1936, ja com a societat anònima, va sintetitzar la primera sulfamida fabricada a l'Estat Espanyol²⁹⁹.
- Joaquim Cusí i Fortunet (Llers, Girona, 1879 – 1968), fundador dels Laboratoris Cusí. Inicialment, aquets laboratoris es centraren en la producció de col·liris i productes dermatològics, entre altres específics. Va ser un dels introductors de noves estratègies de venda, com ara la publicació de catàlegs de productes, que

²⁹⁶ Jordi i González, 1997: 455

²⁹⁷ Grupo Uriach, 2015: 5

²⁹⁸ Laboratorio Doctor Andreu (2015). "Evolución de Laboratorios Andreu a través de la historia"

²⁹⁹ Laboratoris Esteve (2015). "Historia de Esteve"

traduïts a l'anglès, francès i italià, servien com a mostrari i vademècum dels laboratoris fundats junt amb els seus germans, els Laboratorios del Norte de España³⁰⁰.

- Baltasar Doménech i Cortés (Falset, Tarragona, 1864 – Barcelona, 1923), veritable introductor de la publicitat farmacèutica a gran escala; amb aquesta finalitat, i fonamentalment amb un dels seus productes, el “Fosfo-Gliko-Cola Doménech”, va fer servir tots els mitjans que tenia a l’abast, com petits objectes amb la publicitat del producte impresa, que es regalaven, com didals, ventalls, capsetes, anuncis en revistes especialitzades, anuncis en mitjans de transport, opuscles, etc.³⁰¹.

Destacava així mateix la col·laboració d'un farmacèutic valencià, Aurelio Gamir Sanz (Cortes de Arenoso, Castelló, 1878 – València, 1964), gran expert en l'estudi de la digital i fundador dels Laboratorios del Dr. Gamir, de València³⁰², qui a banda d'anunciar en la col·lecció alguns dels seus productes més importants, com el “Sil-Al” o el “Digi-Val”, publicava l'any 1928, l'article *Valoració internacional dels medicaments*, en el qual advocava per a què un organisme internacional proposara i imposara “les unitats i mètodes de valoració biològica dels medicaments d'origen vegetal i animal”³⁰³, per tal d'unificar a nivell internacional dosi, unitats, etc.³⁰⁴.

2.2.3.4. Aspectes popularitzadors en els anuncis de fàrmacs de les *Monografies Mèdiques*

De l'estudi de la publicitat farmacèutica inserida en la col·lecció, pot destacar-se un altre detall interessant, la divulgació que s'havia de fer de l'ús de la forma farmacèutica. Per exemple, és el cas de formes farmacèutiques relativament recents en eixos moments, com ara els granulats, els quals, tot i que havien estat emprats per primer cop el segle anterior, pel fet de no poder-se produir a les farmàcies particulars no eren la forma més usual de prescripció. Els anuncis dels medicaments granulats usats pels laboratoris

³⁰⁰ Alcón-España (2015).

³⁰¹ Carmona *et al.*, 2012: 67-99

³⁰² De Jaime Lorén i Martín Algarra, 2010: 1-4

³⁰³ Gamir, 1928

³⁰⁴ Sobre aquest tema, que intentava unificar la Lliga de Nacions, vegeu Barona, 2010: 47-50

ASTIER, indefectiblement mostraven la forma d'ús, amb la imatge més o menys esquemàtica del got d'aigua amb la cullera amb el fàrmac (Figura 31):

Figura 31: Distints anuncis de Lyxanthine ASTIER (Exemplars 89, 100-101 i 95-96 respectivament)

Aquesta activitat dels laboratoris, en certa manera popularitzadora, abastava altres fets, per exemple, els derivats del desenvolupament del camp de l'enginyeria aplicada a la indústria farmacèutica, que inventava formes d'administració completament noves, com les ampolles de vidre hermètiques, que es representaven sempre en els anuncis, o, encara a un nivell més elevat, els medicaments autoinjectables, com el que es mostra a continuació (Figura 32), on s'indicaven les parts de l'enginyer des d'una vessant pedagògica, així com quina funció concreta tenia cada estructura:

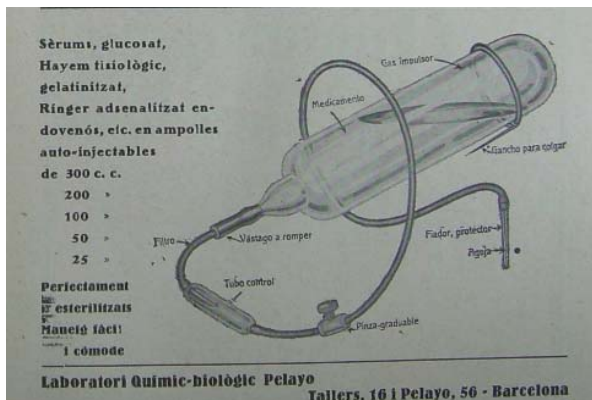

Figura 32: Anunci dels sèrums autoinjectables del Laboratori Pelayo (Número 82)

2.2.3.5. Els metges com a anunciants

Un tipus de reclam que apareixia en la resta de la premsa amb més assiduitat que en les *Monografies Mèdiques*, era el dels propis metges anunciant llurs serveis, la qual cosa, en el cas de la col·lecció estudiada, bàsicament ho feien formant part de clíniques, hospitals o laboratoris, no a títol individual. D'aquesta regla hi havia algunes excepcions, com la del Dr. Miserachs, qui en els exemplars 87-88, de 1934, i 91, de 1935, anunciava els seus serveis de transfusions de sang amb el text que segueix (Figura 33):

Figura 33: Anunci del Dr. Miserachs (dret i revés) (Exemplar 87-88)

Un text que fa entendre que es tractava d'un servei "a domicili" o "a demanda" en el qual, el metge es desplaçava, possiblement amb el seu "donador professional" específicament elegit, a la casa del malalt que necessités la transfusió. O aquest altre dels doctors Moragas i Grau (Figura 34):

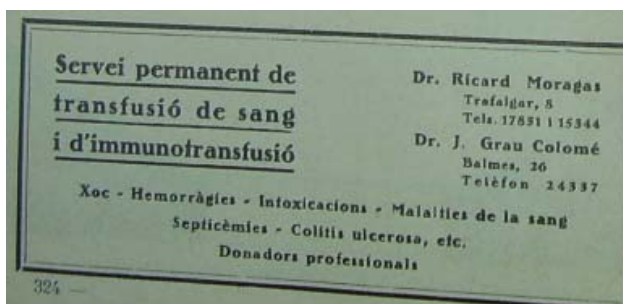

Figura 34: Anunci del Dr. R. Moragas i del Dr. J. Grau Colomé (Exemplar 95-96)

De fet, aquest tipus d'anunci ha d'entendre's en el context d'un mercat mèdic que cada cop s'eixamplava més i adquiria un caràcter més competitiu, si més no, en l'àmbit urbà. En aquest sentit, els seus anuncis servien per representar-se davant la societat, al mateix temps que propiciaven la identificació amb un nom, un lloc i una experiència professional³⁰⁵. En realitat, possiblement els anuncis ressenyats abans no responien per complet a aquesta característica, pel fet de no estar adreçats a la població general, ja que s'anunciaven uns serveis, les transfusions sanguínies, específicament adreçats a altres companys mèdics que en el curs del seu treball diari podien necessitar un especialista per fer una transfusió a un dels seus pacients.

En certa manera, l'anunci del professional a la premsa general es mirava amb recel per la resta de la professió, ja que la dinàmica publicitària s'entenia que no podia ser la mateixa que la de la resta de les professions; per atreure un client, s'havia de destacar per sobre de l'altre company, i aquest era un aspecte que s'havia de tractar amb cura.

La forma d'anunciar de manera correcta els serveis professionals d'un metge era objecte de discussió en altres fòrums, per exemple, al Sindicat de Metges. El Dr. Guillem Mas i Puig, qui seria vocal de la Junta Directiva del Sindicat de Metges de Catalunya entre els anys 1929 i 1933, ja publicava una sèrie de consells l'any 1925 al *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Aquestes recomanacions versaven sobre la manera d'anunciar els serveis dels professionals de la medicina i serveixen per veure quines formes empraven els metges per competir pels respectius mercats:

"El sistema de publicitat de què es valgui el metge, ha de tenir com a caràcter essencial la màxima seriositat del professional en aquest aspecte i com a particular. Així, admetrem les plaques a la porta del carrer, amb el fi de que el client que busqui llur adreça, trobi la confirmació amb el rètol. Ja no resulten tan plaentes les plaques als balcons, i sense censurar-les per immorals, ja que en sí no ho són, poden amb molta facilitat convertir-se en poc recomanables. Efectivament, degut a llurs tamanys, sovint s'hi pinten massa paraules i hem observat que gairebé sempre hi ha excés d'escrit, es cau en l'error d'anunciar per un sol company excessives especialitats, i això és contraproduent, ja que es fuig del que ha d'ésser l'especialització. Respecte la propaganda encarregada al

³⁰⁵ Zarzoso i Fajula, 2010

diari [...]. Les dues o tres ratlles de la columna, amb el nom, especialitat i adreça, no solen incloure idees censurables (hi ha excepcions conegudes públicament). Hem dit, però, que ho considerem desencertat i desaconsellem formalment als nostres companys que l'usin, recomanant-los que paulatinament redueixin llurs abonaments a aquesta secció, amb la seguretat que no veuran disminuir els ingressos per l'exercici de la carrera i, en canvi, no estaran barrejats llurs noms amb objectes de contracta més corrent.” (Mas i Puig, 1925: 12-13).

Així, segons aquest autor, amb les excepcions dites abans, l'únic mitjà per donar-se a conèixer un metge de manera correcta havia d'ésser el treball, l'estudi i les conferències i publicacions a la premsa mèdica. Junt amb aquest tipus d'anunci, el professional podia donar-se a conèixer en el si d'un establiment sanitari com es veurà a continuació.

2.2.3.6. Els anuncis d'establiments sanitaris

A banda de que bàsicament, com s'ha vist, la publicitat fóra dirigida a metges, hi existia també una publicitat específica dels metges com a prestadors de serveis, amb les seves respectives especialitats dintre del context d'una institució o clínica. En total, i comptant també l'anunci del Dr. Miserachs i dels doctors Moragas i Grau, s'anunciaren trenta-un establiments o serveis sanitaris distints. Usualment, aquests anuncis anaven acompanyats d'un gravat o una fotografia de l'edifici, normalment una construcció emblemàtica situada, o bé en una zona muntanyosa en el cas de balnearis i sanatoris, o en una zona concreta de la ciutat, en aquest cas de Barcelona, amb una distribució que, de cap manera, era casual.

Ja s'han assenyalat alguns aspectes que influïren en aquesta ubicació, entre els que destaca el canvi del model d'atenció sanitària en el qual ja no era el metge qui anava al domicili del malalt, sinó el malalt qui acudia al domicili del metge o a edificis on passaven consulta distints professionals, acció afavorida per les millores del transport i de les comunicacions³⁰⁶. Per exemple, en alguns casos en els quals la clínica o el balneari hi

³⁰⁶ Zarzoso, 2011

eren relativament lluny, s'especificava a l'anunci els mitjans de transport a emprar, com en el cas del Balneari de Cardó, a Tarragona, el qual, a l'exemplar 97, d'abril de 1936, indicava:

“Combinació diària exclusiva amb el ràpid de Madrid que surt de l'estació de França a les 8'33. Demani bitllet fins Mora la Nova on esperen els auto-cars del balneari”

Aquest fenomen no només es donava a Barcelona, també en altres ciutats europees com Londres, existien barriades o carrers que constituïen veritables zones d'atracció per a metges i la resta de professionals liberals; en el cas mèdic, altres elements ajudaven a aquesta distribució, com ara la creació de centres hospitalaris o l'existència propera de la facultat de medicina, per exemple³⁰⁷.

Els anuncis de les clíniques i establiments sanitaris privats esmentats més amunt, poden servir, a més a més, per valorar la difusió de les especialitats mèdiques a Catalunya en un moment de plena creació d'aquestes. De fet, l'editorial de les *Monografies Mèdiques*, en les seves publicacions complementàries a la revista, com les dues localitzades, comentades ja en el capítol “Les Monografies Mèdiques com a projecte editorial”: *Les estadístiques de mortalitat espanyola, catalana i barcelonina* i *I. Figures i moments de la Medicina*, afegien uns fulls al final de cada exemplar que, sota el títol “Guia Pràctica del Metge”, llistaven els establiments sanitaris, les consultes mèdiques particulars i els preparats farmacèutics anunciats, tots ells ordenats atenent a l'especialitat amb la qual tingueren relació. En aquest llistat, també estaven inclosos els exemplars de la col·lecció, ja publicats o en preparació, també ordenats segons l'especialitat o l'àrea de la medicina corresponent.

Fent una revisió de les especialitats mèdiques oferides pels distints establiments sanitaris anunciats, set d'ells les especificaven, o bé amb el nom de l'especialitat, o amb el servei corresponent ofert. Aquests eren:

1. Bonavista – Casa mèdica de repòs: aquest centre tractava, segons els seus anuncis, problemes de nutrició, de l'aparell digestiu, neuropaties i psicopaties. S'especificava, a més a més, el seu camp d'actuació i els problemes que restaven exclosos: “per al diagnòstic de les malalties internes amb exclusió de les contagioses i l'alineació mental”, dues patologies que podien restar clientela a

³⁰⁷ *Ibidem* cita 51

l'establiment i per a les quals, si més no en el cas del darrer tipus de malalties, Catalunya ja disposava d'uns establiments específics més desenvolupats que a la resta d'Espanya, un exemples dels quals, també s'anunciaven a les *Monografies Mèdiques* i es revisaran a continuació.

2. Clínica de Cirurgia del Dr. Corachan: oferia serveis de “cirurgia, de raigs X, laboratori, radioteràpia profunda, Ràdium i raig ultravioleta”. A l'igual que en el cas anterior, no constava el nom ni les especialitats dels seus professionals, tret de la referència del seu propietari, el Dr. Corachan però, possiblement, el renom d'aquest cirurgià, com a metge, com a polític i com a personatge públic, servia per atorgar-li suficient fama a l'establiment.
3. Institut Policlínic Sant Gervasi – Clínica Médico-Quirúrgica, fundat l'abril de 1925, s'anunciava a partir de l'any 1931 com a Institut Policlínic i partir de l'any 1935 com Policlínic, tot i ser conegut també com Clínica Plató, en referència al carrer on s'hi estava i s'hi està en l'actualitat. Aquest centre, va ser creat seguint el model de la Clínica Mayo dels Estats Units, la qual van visitar els fundadors del Policlínic, i on metges de distintes especialitats prestaven els seus serveis en un complex hospitalari comú. En aquest complex, si bé s'atenia per igual a rics i pobres, els serveis que se'ls oferien després variaven en relació a la seva capacitat adquisitiva³⁰⁸. El fet d'aquest nou concepte de medicina en equip, propiciava que es poguessin afegir especialitats atesa la demanda de la clientela, la qual cosa s'anunciava de forma detallada. El primer anunci de la clínica a les *Monografies*, en l'exemplar 14 de 1928, referia les següents especialitats:
 - o Cirurgia general
 - o Malalties de l'aparell digestiu
 - o Malalties de l'aparell respiratori
 - o Malalties de l'aparell circulatori
 - o Cirurgia infantil i ortopèdica
 - o Radi, roengenteràpia i electroteràpia
 - o Diabetis i nutrició
 - o Otorinolaringologia

³⁰⁸ Casares i de Fuentes, 2001

En l'exemplar 20, del mateix any, el nombre d'especialitats s'ampliava, afegint:

- Tocologia
- Urologia
- Anatomia patològica i medicina general
- Dermatologia i lues

Els anuncis del centre a partir de l'any 1931, en concret a partir de l'exemplar doble 51-52, encara ampliaven més aquest estol d'especialitats, amb:

- Neurologia
- Hematologia
- Radiodiagnòstic
- "Tocologia" que passava a denominar-se "toco-ginecologia" i "Diabetis i nutrició" que per la seva banda, passava a anomenar-se "Diabetis i metabolisme"

En l'exemplar 96, de l'any 1936, hi hagué la darrera ampliació d'especialitats anunciades a les *Monografies Mèdiques*, afegint la de "Cirurgia toràctica".

4. Sanatori Antituberculós de Puig d'Olena: va iniciar els seus anuncis en la col·lecció l'any 1932 i, tot i que no reflectien les especialitats de manera concreta, es poden imaginar amb els serveis mèdics que anunciava: "exàmens d'expectoració, exàmens radioscòpics i pneumotòrax".
5. Sanatoris del Pirineu Aragonés: oferia "Raigs X i cirurgia".
6. Clínica Solarium: a l'igual que els dos establiments anteriors, va començar a anunciar-se a les *Monografies* l'any 1932, i oferia les següents especialitats:
 - Cirurgia general i ortopèdica
 - Raigs X
 - Cirurgia ortopèdica i fisioteràpia³⁰⁹

³⁰⁹ La història de la institucionalització del professional de la fisioteràpia a l'Estat Espanyol va marxar endarrerida respecte a la d'altres països, i no va ser fins el 1957 quan es legislà per primer cop sobre aquesta figura com a una de les possibles especialitats que podien seguir els Ajudants Tècnics Sanitaris (A.T.S.). A nivell conceptual, els tractaments de fisioteràpia, entesos com l'ús d'agents físics amb finalitats

7. Clínica del Dr. Seguí: va iniciar la seva publicitat a les *Monografies* un any després, l'any 1933, amb les següents especialitats:

- o Cirurgia
- o Ginecologia
- o Radiodiagnòstic
- o Radioteràpia
- o Terapèutica física

A banda d'aquests vuit establiments que presentaven una gama més o menys ampla de branques de la medicina, un altre grup ofería només un únic servei mèdic especialitzat, que variava entre ells. Dintre d'aquest grup, s'inclourien altres dotze establiments, de diferent tipologia, com ara:

1.- Sanatori per a diabètics del Dr. R. Carrasco Formiguera, que tractava exclusivament pacients amb aquesta patologia.

2.- Clínica Olivé-Gumà, dedicada a la cirurgia general.

3.- Sanatori de Nostra Senyora de les Victòries, especialitzat en el tractament de les malalties de les vies respiratòries.

4.- Institut Mèdico-Pedagògic, que com indicava en la seva publicitat, complementava la valoració mèdica amb els mètodes educatius i estava “destinada a nens i nenes inestables, apàtics, endarrerits de la ment, als qui pateixen afeccions nervioses, als qui sofreixen tics i als qui tenen algun defecte de llenguatge”.

5.- Clínica Mental – Torre Campderà, destinada al tractament de “malalts nerviosos i toxicòmans”.

6.- El Pinar – Fundación Dolsa. A l'igual que en el cas anterior, especialitzat en el tractament de “psiconeurosis i toxicòmans”.

Un altre grup d'establiments, eren aquells centrats en tècniques diagnòstiques, microbiològiques, histològiques, anatomopatològiques o de laboratori en general, una de les branques de la ciència més ràpidament desenvolupada i la qual, al seu torn, ajudava a la consolidació de les noves especialitats. En aquest apartat es podrien incloure:

1.- Institut Central d'Anàlisis Clínics, el qual entre els seus serveis oferia anàlisis clínics, histopatologia i "reacció de Wasserman diària". A més, el laboratori recollia les mostres a domicili per millorar el servei al client.

2.- Laboratori d'Anàlisis Clínics del Dr. E. Fernández Pellicer, que oferia "anàlisis químics i bacteriològics d'aplicació clínica, secció especial de química de la sang, exàmens coprològics i anàlisis de líquid cefaloraquídi", entre altres proves diagnòstiques.

3.- Laboratori d'anàlisis químics del Dr. B. Oliver i Rodés, l'anunci del qual només indicava el nom i les dades de l'establiment.

Altres establiments dels anunciats estaven dedicats a mitjans diagnòstics, com la radiologia, o a tractaments específics, com:

1.- Instituto Röntgen de Investigación, sense més dades en la seva publicitat.

2.- Gabinet de fototeràpia del Dr. Girona Cuyas, que feia "actinoteràpia profunda indirecta".

3.- Institut de diagnòstic i terapèutica física. També s'anunciava l'any 1933, anunciant:

- Roentgen
- Tècnica radiogràfica acurada
- Tractaments fisioterapeutes

4.- Balneari de Cardó, amb aigües beneficioses per a les "malalties de pell, com herpes, eczemes, grans i psoriasi, i de les vies respiratòries, com bronquitis, laringitis i asma".

5.- Ax-Les-Termes. Aquest balneari situat a l'Occitània francesa estava dirigit pel Dr. Ismael Girard, la significació catalanista i republicana del qual ja s'ha vist en altres parts

d'aquest treball. Entre les indicacions de les seves aigües, s'hi trobava el “reumatisme, les diàtesis, les malalties de la pell i de les vies respiratòries, la sífilis i les ginecopaties”.

En general, els establiments sanitaris del primer grup, les noves clíniques, destinades com s'ha dit a una nova classe social benestant, no podien descuidar aspectes d'hostaleria que formaven part del “màrketing” de venda del servei ofert. La competència entre facultatius ja no descansava només en el prestigi del professional, tot i que continuava sent un punt essencial, com en els casos del Dr. Corachan o del Dr. Rossend Carrasco i Formiguera que donaven nom als seus centres, sinó que començava una estratègia publicitària nova on havia d'oferir-se alguna cosa més, comoditats, bones comunicacions, tranquil·litat o naturalesa, dades que no s'estaven de reflectir en la pròpia publicitat explícitament o, de manera implícita, en el nom de l'establiment, com “Bona Vista – Casa mèdica de repòs” o “El Pinar de la Fundación Dolsa”, en clara referència a la sensació de pau, natura o relaxament que els clients trobarien allí. Uns avantatges que es remarcaven, però sense oblidar les bones connexions amb la ciutat, com en el cas de la Clínica del Dr. Corachan, que al costat de la fotografia de l'edifici explicava que

“[...] per la seva situació geogràfica disfruta totes les aventatges de l'isolament i les comoditats de la ciutat. Tramvies elèctrics des de la Plaça de Catalunya, cotxes 10 i 14. Punt de baixada: enfront de la carretera Güell”.

Així, gairebé en lletres més grans que les especialitats ofertes i que els noms dels propis metges, que molts cops no es citaven, es feia referència a aspectes hostalers que distaven força dels presents en els hospitals públics d'aleshores³¹⁰. Uns exemples d'aquests eren:

³¹⁰ El Dr. Aiguader, l'any 1935, recordava en un dels seus textos, les condicions del vell Hospital de la Santa Creu, tancat l'any 1926, que contrasten força amb les condicions que s'oferien en els establiments privats anunciats a la revista per les mateixes dates: “Que hom recordi el nostre vell Hospital de la Santa Creu, on gairebé tots els metges catalans han estudiat i que ara, recentment, ha tancat per fi les seves portes. Que hom reviscoli en la memòria aquelles sales penombroses a ple dia, fosques durant tota la nit. Sales immenses on s'encabien tres, quatre, cinc rengleres de llits, tocant-se l'una a l'altra, barrejats els malalts, car la classificació era molt primària i anticientífica, on prop del convalescent gemegava l'adolorit o finia el moribund. L'aire enrarit, pestilent, infectat, era repartit a tots per un igual perquè davant d'aquella brutícia, d'aquella inhumanitat, àdhuc d'aquella crueltat, no hi havia categories.” (Aiguader, 1935h: 14-15)

1. Sanatori Frenopàtic de Nostra Senyora de Montserrat. Aquest establiment diferenciava els dos tipus de clients que atenia, "senyors i pensionistes"³¹¹. Potser és l'anunci que més incidia en vendre la seva situació geogràfica:

"Situat a uns deu quilòmetres de Barcelona, entre Santa Coloma de Cervelló i Sant Boi de Llobregat, pot considerar-se implantat en el casc de la ciutat, puix que cada mitja hora circulen autoòmnibus i trens des de la Plaça d'Espanya fins a la vora de l'Establiment. Degut a la seva privilegiada situació topogràfica, el Sanatori gaudeix d'unes condicions incomparables per al tractament de les malalties mentals. Posseix àmplies habitacions amb aigua corrent calenta i freda, calefacció, sales de billar, biblioteca, teatre, cinema, radiotelefonía i un extens i florit jardí on es gaudeix d'una atmosfera pura i avinent. Tractaments moderns, balneoteràpia, electroteràpia, ergoteràpia, mètode de Klassi, etc....., etc....."³¹²

2. Balneari de Cardó. Oferia, textualment:
 - Llum elèctrica
 - Lavabos
 - Aigua corrent
 - Servei d'inhalacions i "pulveritzacions"
 - Misses diàries per al culte des de les 8h del matí
 - Xalets de lloguer
 - A banda de les facilitats de transport ja esmentades més amunt.
3. Bona Vista – Casa mèdica de repòs: per un preu mensual de 18 pessetes incloïa pensió i assistència mèdica; aquesta assistència podia, al seu torn, ser dirigida pel

³¹¹ Pel que fa al concepte "pensionista" s'ha de tindre en compte que el Real Decreto que instaurava la primera assegurança de vellesa obligatòria, el Retiro Obrero Obligatorio, no va publicar-se fins el 1919, entrant plenament en vigor dos anys després, el 1921 amb la publicació del seu Reglamento de Operaciones. Aquesta assegurança, seguint el model britànic, no cercava el manteniment de renda del pensionista, sinó que aquest poguera fugir de la pobresa un cop retirat del treball actiu (Per a més informació sobre aquesta assegurança i els detalls de la seva implantació, vegeu Elu Teran, 2006a: 33-68). Per tant, la referència als "pensionistes" que es fa en l'anunci no tenia a veure amb aquest grup de població, sinó amb l'existència de pensionistes privats que cobraven pensions de mútues professionals, com els propis metges, els quals comptaven en el si del Sindicat de Metges de Catalunya amb dues institucions per aquests casos, en primer lloc, la Mutual Mèdica, fundada l'any 1920, una institució de previsió i d'assistència mutualista en cas d'invalidesa o mort dels seus socis, i la Caixa de Beneficència, creada l'any 1924, com a caixa de socors per al cas que el metge o els seus familiars ho necessitaren.

³¹² Les locucions "etc.." són les textuals de l'anunci

propi metge de capçalera, concepte prou estès a l'època i oposat a la concepció dels grans hospitals públics, en els quals l'ingrés suposava el canvi de "titularitat" del malats del metge de família al metge d'hospital. Per eixe preu, a més, s'oferien els serveis de:

- Calefacció central
 - Aigua corrent (calenta i freda) en totes les habitacions
 - Cuina de règim
 - Terrasses
 - Jardí
 - Pista de tennis
 - Garatge
 - Gimnàs, solàrium i *etc, etc.*³¹³
4. Clínica de cirurgia del Dr. Corachan: el nom del propietari de l'establiment, situat en ple nou barri de Sarrià, ja servia per demostrar la perícia quirúrgica amb la què es tractaven els pacients de la clínica. A banda però, oferia les comoditats que el mercat d'aquest tipus d'establiment demandava:
- Habitacions espaioses
 - Calefacció central
 - Ascensor
 - Banyes
 - Capella
 - Jardins

Tots aquests aspectes es complementaven amb una nota inserida en el propi anunci de l'establiment l'any 1927:

"NOTA: Recentment acaba d'ampliar-se l'edifici, engrandint-se les cambres dels malalts, comptant moltes d'elles amb cambra de bany anexe, telèfon des de la capçalera dels malalts; ultra això, menjadors a part per a les famílies dels internats. Gran sala de conferències i projeccions. Sala de Raigs ultravioleta i tractament post-operatori complementari".

³¹³ A l'igual que en l'anunci anterior, les locucions "etc.." són les textuals del text original

5. Sanatori de Nostra Senyora de les Victòries. Aquest establiment, a banda de deixar clar que comptava amb “calefacció i servei mèdic permanent, etc..”, incidia en la seva característica diferencial respecte a aquells situats en els centres urbans, indicant que s’hi localitzava:

“A 50 quilòmetres de Barcelona i 4 de Castellterçol. 800 metres d’alçària, a ple bosc”.
6. Sanatori Antituberculós del Puig d’Olena. A l’igual que en el cas anterior, també especificava la seva situació a “800 metres d’alçària”, i amb un preu de “20 a 48 pessetes diàries, segons les cambres”; oferia, a banda de les especialitats i tècniques mèdiques, “dos banys a la setmana, i dieta composta d’esmorzar, dinar, berenar i sopar, i els règims especials ordenats pels metges”³¹⁴
7. Sanatoris del Pirineu Aragonés, que comprenia dos establiments, el situat a Pineta, “a 1200 metres” i el de Boltaña, “a 650 metres”. Aquest establiment oferia solàrium i calefacció i “granja propietat del sanatori , sota la direcció d’un professional de Zootècnica”.
8. Clínica del Dr. Seguí:
 - Cambres amb utilatge modern per a malalts i acompanyants
 - Situació excel·lent
 - Tot confort
9. Institut Policlínic. Aquest establiment, el més important en nombre d’especialitats mèdiques ofertes, no oferia en els seus anuncis cap servei, només el preu d’assistència i estada, “de 15 a 75 pessetes diàries”, un preu només reservats a uns pocs.

³¹⁴ La referència als àpats no és anecdòtica, ben al contrari, ha d’emmarcar-se dintre de la idea generalitzada de la necessitat d’una dieta hipercalòrica per a la recuperació de la malaltia tuberculosa.

2.2.3.7. Anunciant la formació continuada

Tal i com s'ha comentat, a banda dels anuncis específics de medicaments o productes farmacèutics i clíniques o serveis mèdics, se'n publicaven altres. Entre aquests podrien considerar-se els anomenats anteriorment com els “anuncis de cortesia”, és a dir, aquells publicats per part de l'equip editorial de forma possiblement gratuïta³¹⁵. Dintre d'aquest grup cal destacar la publicitat dels “cursos d'ampliació mèdica”, alguns cops catalogats com “d'especialització”. En total, al llarg de la col·lecció, es van publicar els reclams publicitaris de trenta-sis cursos, que tractaven de divuit grans temes d'especialització, resumits a continuació:

- Patologia digestiva, en forma de distints cursos sobre el tema en general i alguns de més concrets, com un dedicat a la “Patologia i terapèutica de l'ulcus duodenal” o un altre d' “Exploració del tub digestiu i exploració diagnòstica”
- Cardiologia; també distints cursos en diferents anys sobre l'especialitat. El Dr. Cristian Cortés, que havia assistit a una formació especialitzada sobre el tema a París, durant uns exemplars, va publicar un resum del curs.
- Tuberculosi, amb distintes edicions del mateix curs, un específic sobre la tuberculosi infantil. A banda, es va inserir publicitat, inclús, d'un curs a celebrar a la Enfermeria de Chamartín de la Rosa, a Madrid.
- Cirurgia abdominal. El curs organitzat pel Dr. Corachan esdevingué un dels més clàssics i que es repeteix al llarg de distints anys.
- Dermatologia i sifilografia
- Treballs de laboratori
- S'hi anunciaren també distints cursos d'allò que avui en dia hom anomenaria Medicina Interna, amb les denominacions de curs de Diagnòstic mèdic o Clínica mèdica.
- Neuropatia i electroteràpia
- Refracció ocular i “oftalmoscòpia”
- Terapèutica amb corrents d'alta freqüència i especialment amb diatèrmia

³¹⁵ Aquesta suposició vers la gratuïtat de la publicació d'aquest tipus d'anunci a la col·lecció de les *Monografies Mèdiques* es basa en el text aparegut en el primer exemplar de la col·lecció en referència als temes que es tractarien en el Noticiari de cada número: “En aquesta secció esmentarem les conferències, curssets, sessions científiques que se'ns notifiquin i també els llibres i publicacions dels quals se'ns enviï un exemplar” (*Monografies Mèdiques* (1926). “Noticiari” en *Monografies Mèdiques*. Número 1)

- Fisiologia i patologia de la nutrició
- Traumatologia, amb distintes edicions de distints cursos
- Urologia clínica
- Fisiologia, fisiopatologia i terapèutica del tiroide
- Cirurgia d'urgència
- Psicologia jurídica
- Malalties de l'aparell respiratori, deixant de banda la tuberculosi
- Primers auxilis en els accidents d'alpinisme i esports de neu.

Com pot observar-se, ja s'entreveu l'interès per les noves tècniques diagnòstiques i terapèutiques, encara que la major part dels cursos incidien fonamentalment en el diagnòstic i la fisiopatologia més que no en el tractament (S'adjunta com annex 14 la relació de cursos publicitats amb les seves dades específiques).

Els cursos estaven organitzats per distints serveis de la Facultat, per l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau, per l'Institut de Fisiologia, per l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, etc., la major part d'ells amb una durada màxima de tres mesos i amb un preu que oscil·lava de mitjana entre les 25-50 pessetes per a estudiants i 100 pessetes per a metges.

El tema de l'ampliació d'estudis, el de fer una ciència catalana, era una de les grans obsessions del Dr. Aiguader com es veurà més endavant (vegeu el capítol "Llengua, país i ciència") i, per tant, es corresponia amb el suport que des de la publicació es donava a aquesta idea. Així, les *Monografies Mèdiques* van dedicar dos Noticiaris a aquest tema, els corresponents als exemplars 5, de l'any 1926 i en l'exemplar 41, de l'any 1930.

En l'ideari del Dr. Aiguader no estava només la potenciació dels cursos, sinó el seu agrupament, optimització i difusió més eficient per arribar a aquells que possiblement més ho necessitaven, els metges rurals i els "metges pràctics" (la seva traducció actual podria ser la de "metges generalistes"). En la seva opinió, malgrat la bona voluntat dels professionals que organitzaven la formació de manera altruista calia afegir-hi un punt de bona organització, per la qual cosa proposava la seva centralització en una sola entitat encarregada d'aquest objectiu, de manera que s'assegurés que es tractaven tots els temes i que arribés a tothom la seva difusió. En aquest sentit la seva proposta passava per encarregar aquesta organització a l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Barcelona, entitat "de tanta solvència científica" en les seves paraules, que encapçalaria una mena de comitè:

“La tasca d'aquest Comitè Universitari extra-oficial tindria d'ésser de proposar els punts científics a tractar, de controlar els professors per a que tinguessin la màxima solvència científica i, sobretot, de cuidar-se de la propaganda. Avui els cursets anunciats separatament no tenen aquella irradiació que tindrien en ésser publicats en conjunt en un fullet que portés tots els temaris i que arribés a tots els metges, i a moltes Facultats, i a moltes revistes.

No sols guanyaria el nostre nom científic i la nomenada de la nostra tasca nimbaria també als nostres professionals, sinó que també amb el compromís que ens trobaríem amb la gent de fora, ens obligaria a augmentar els nostres elements d'investigació i assetjaríem a la col·lectivitat científica ciutadana per a què els financés” (Aiguader, 1926a).

A pesar dels seus desitjos, no es conformà aquest organisme de coordinació, i anys després, el 1930, el Dr. Aiguader reconeixia que s'havia creat espontàniament una mena d'Universitat Lliure extra-oficial i insistia en altres raons que feien indispensable la supeditació a un centre superior, entre altres, incitar la filantropia:

“[...] Però més que l'anunci dels cursets d'un a un i fragmentàriament, l'entitat caldria que els publicqués en fullet i en conjunt, amb les dates precises de quan s'inauguraran, amb els dies precisos de cada lliçó, com de mica en mica ja s'acostuma a fer, comptant ben bé els dies justos que durarà. Ben ajuntats, veurem l'abast de l'obra dels nostres professors, l'esforç immens que comporta la seva tasca. Dispersats, com ara es fa, treball individual i deslligat no llueix, com hem dit, ni assoleix als ulls del públic mèdic la importància que té, ni al profà arriba la coneixement d'aquesta feina. [...] existeix el desig que aquell profà ric, amb possibles, s'interessi per la nostra obra social.

[...] s'ha perdut bastant l'amor i la generositat en els homes benestants que permeté la fundació de l'Hospital de la Santa Creu i fa pocs anys el de Sant Pau. Però encara s'ha perdut més –perquè gairebé és desconegut- l'amor a les obres científiques, a la cooperació voluntària i suficient dels homes rics a fundar institucions i organismes dedicats a la investigació.” (Aiguader, 1930c)

Per últim, amb força menor importància numèrica i ja fora de la publicitat de la formació continuada, existien un altre grup d'anuncis, quaranta-nou en total (Vegeu aquest llistat complet en l'annex 13), que incloïen llibres i revistes editats, serveis d'ambulàncies, aigües minerals, etc., amb un grup de tres bancs, el Banc Hispano-Colonial, el Banc Vitalici d'Espanya - Companyia anònima d'assegurances i la Caixa d'Estalvis de la Generalitat de Catalunya, que com a senyal de solvència, anunciaven el seu capital i les seves reserves i que publicaven els seus reclams de publicitat a una revista científica mèdica perquè en certa manera, possiblement coneixien a quin tipus d'audiència, relativament solvent, s'adreçaven les *Monografies*.

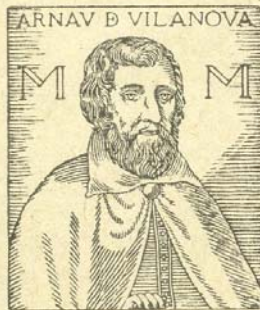

2.3. LA LÍNIA EDITORIAL DE LA COL·LECCIÓ

2.3.1. La Medicina social

2.3.2. La professió mèdica i la sanitat

2.3.3. Llengua, País i Ciència

2.3.1. LA MEDICINA SOCIAL

“De molt de temps ençà el metge va sofrint una profunda transformació: del llit del malalt va desplaçant-se al llit de la societat. Els seus estudis, en aprofundir-se han accentuat la seva pietat i l’han generalitzada i des de l’individu ha enfocat la seva actuació vers el cos social. L’experiència apresada prop del qui pateix l’eixampla en un bé per a tots perquè arriba un moment en què té la visió clara que qui està malalt no és l’home, sinó la Humanitat.” (Aiguader, 1935h: 169)

La importància que els temes socials van tenir en la col·lecció estudiada, com es veurà, va significar dedicar-li distints noticiaris, i la tria de variats temes monogràfics de revisió. S’ha de situar en el moment en el qual es publicaven i amb aquest objectiu es desenvolupa el text que continua, el qual, tot i que en alguns punts sembla apartar-se de la col·lecció de les *Monografies Mèdiques*, en realitat, intenta ubicar-les en el seu context.

2.3.1.1. Context històric de la Medicina social

Alguns autors (Martí Boscà, 2010) han assenyalat que el fet que metges i sanitaris foren testimonis dels efectes que la revolució industrial havia tingut sobre les condicions de vida del proletariat, va propiciar l’aparició en aquests d’una major sensibilitat vers els aspectes socials de la medicina. Possiblement, la convivència del metge amb els problemes i el malviure de l’obrer va ser un dels grans motius que va fer que, arreu d’Europa, s’iniciaren o, millor, s’impulsaren les idees del moviment higienista.

A Alemanya, Johan Peter Frank (1745 - 1821) havia fet una primera formulació de la higiene pública sota el concepte de “policia mèdica” (*Medizinische Polizey*). Aquest concepte de policia mèdica, provinent de l’absolutisme dels distints estats alemanys intentava a la fi, aplicant la màxima del pensament absolutista a la salut del poble, augmentar el poder reial i de l’Estat millorant les condicions sanitàries de la població. L’objectiu d’alguns dels seus defensors era imposar normes que permeteren una relació cordial entre l’ésser humà i el medi ambient, sempre des d’una concepció mercantilista de la societat, com es veurà més endavant i, en base a aquesta, advocant per una demografia expansiva proveïdora als estats del seu bé més preuat. No pot pensar-se,

però, que la preocupació pels factors ambientals i socials com a causa o influència en la gènesi de la malaltia sorgira en l'època moderna; ben al contrari, la relació era coneguda des de temps remots, formant part del llegat hipocràtic, però no va ser fins al segle XVIII, on moguts pel reconeixement del valor de la població, la idea s'estengué al conjunt d'aquesta³¹⁵.

L'higienisme, tal i com s'entén actualment, va nàixer a la segona meitat del Set-cents com un corrent que partia de la idea de la gran influència que l'entorn, tant el medi ambient com el medi social, tenia en el desenvolupament de les malalties, en la línia de la tradició hipocràtica condensada en el tractat *Dels aires, les aigües i els llocs*. La crítica dels higienistes tenia, com a novetat, la proposta de mesures concretes per esmenar els problemes o per mirar de mitigar-los, per millorar la salut i les condicions de vida de la població³¹⁶. Aquest posicionament social de l'higienisme responia a una nova visió sobre la influència que les condicions de vida de determinades classes socials tenien sobre el desenvolupament d'unes malalties que ja començaven a considerar-se socials, amb el sorgiment del concepte de "mortalitat diferencial", o en altres paraules, la desigualtat social davant la malaltia i la mort³¹⁷.

La pròpia evolució i ampliació del cos d'estudi de l'higienisme a partir de l'àmbit estrictament mèdic a una visió més global, de l'home individual a l'home social i el seu entorn, i la necessitat de quantificar aquestes diferències d'afectació per estudiar-les, va proporcionar la base per al desenvolupament del mètode estadístic que va permetre legitimar la posterior intervenció social³¹⁸.

En base a aquest moviment, fonamentalment seguit, però no només, per metges, s'iniciaren l'elaboració d'una sèrie de treballs, com els Informes mèdico-socials i les topografies Mèdiques. Entre els primers tipus de treballs, cal destacar la tasca del francès Louis René Villermé (1782 - 1863) i el seu tractat *Tableau de l'état physique et moral des ouvriers dans les fabriques de coton, de laine et de soie* (1840) on abordava els problemes derivats de les condicions de vida dels treballadors de les fàbriques de cotó, llana i cuir, o el de l'anglès Edwin Chadwick (1800 – 1890), *Report on the sanitary condition of the labouring population of Great Britain* (1842), que va influir decisivament en la promulgació posterior de la *Public Health Act* del 1848, "el primer pas en el camí de

³¹⁵ Per a més informació sobre aquesta evolució, vegeu Rosen, 2005

³¹⁶ Urteaga, 1980

³¹⁷ Sobre aquesta idea, vegeu el treball d'Urteaga, 1985-86: 417-425

³¹⁸ Rodríguez Ocaña, 1992a: 131-155

millora de la Salut Pública³¹⁹. Pel que fa a les topografies mèdiques, es tractava d'estudis que unien els coneixements geogràfics als estadístics i mèdics, intentant esbrinar, més o menys de manera empírica, la causa de les epidèmies i la morbiditat d'una zona geogràfica. Com a iniciador d'aquest tipus d'obra es sol prendre el tractat de Clermont, *De aere, locis et aquis terrae Angliae* (1686), tot i que el punt de partida de la revitalització de les idees hipocràtiques fou Sydenham (1624 – 1689)³²⁰.

A l'Estat Espanyol³²¹, tret d'alguna obra anterior que podria entendre's més o menys relacionada amb elles, especialment durant la Il·lustració, les topografies mèdiques pròpiament dites no es troben fins la segona meitat del segle XIX, quan les acadèmies de medicina van donar un impuls a la seva realització, particularment l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, que convocava un concurs anual al qual podia presentar-se el treball relatiu a qualsevol lloc d'Espanya³²². Respecte a aquest segon tipus de treball, també cal tindre en compte que, tot i que la seva finalitat inicial podria plantejar-se com el de fer un estudi descriptiu de les condicions de vida dels habitants d'una determinada població, de les seves patologies, de la seva forma d'enfrontar la salut i la malaltia, l'oci, etc., no deixaven de banda un dels trets diferenciadors de l'higienisme com a disciplina, l'intent moralitzador, ja que l'estudi no es feia des d'una posició d'igualtat entre el redactor i la població estudiada, ben al contrari, es feia des d'una posició d'expert posicionat social i intel·lectualment per sobre de la major part de la població. Així, totes elles tenien una finalitat clara: "higienitzar la urbs i moralitzar la població", malgrat que aquesta moral variava en dependència de la del propi metge redactor³²³.

Com es deixava patent en tots aquest treballs, la situació social i les condicions sanitàries d'una gran part de la població de la segona meitat del segle XIX i primer terç del segle XX eren més que deficitàries i una part dels metges, espectadors privilegiats de la situació, no es van poder mantenir al marge, amb la qual cosa, la incorporació de la consideració del fet social com a causa de la malaltia va acabar produint-se a tot Europa, sota una primera denominació d'higiene social³²⁴.

³¹⁹ Parliament of United Kingdom (2014). "The 1848 Public Health Act" en *Parliament of United Kingdom*

³²⁰ Perdiguero, 1986: 263-279

³²¹ Casco Solís, 2001

³²² Perdiguero, 1986: 264

³²³ En referència a les topografies mèdiques, no pot deixar de revisar-se el treball de Prats, 1996. Així mateix, sobre les diferents fases per les quals va passar aquest gènere, cal revisar els treballs d'Urteaga ja citats i Casco Solís, 2001: 213-244

³²⁴ Rodríguez Ocaña, 1982: 299-323

L'any 1848, Alfred Virchow, en el seu treball sobre l'epidèmia del tifus en l'Alta Silèsia, resumia aquest sentir de la visió social del metge:

“La Medicina nos ha llevado imperceptiblemente al campo social y nos ha ubicado (als metges) en una posición que nos enfrenta directamente a los grandes problemas de nuestro tiempo.”³²⁵

A banda dels escrits, articles, editorials i tota una sèrie de treballs i denúncies de diversos autors arreu dels països europeus on es descrivien les desgràcies del proletariat, així com la clara relació que anava observant-se entre les condicions socio sanitàries d'aquest grup de població i el seu estat de salut, a l'Estat Espanyol, on havia començat aquesta dinàmica un poc després, es disposava, com assenyala Rodríguez Ocaña, d'“[...] una visión exterior y especializada del estado sanitario de la España de los años 20, que puede caracterizarse como una auténtica auditoría”. El *Report on Public Health in Spain* de 1926, elaborat per la Rockefeller Foundation, considerava la situació sanitària espanyola, sense cap tipus de mirament, com “un desastre”³²⁶.

No seria lògic però, considerar l'Estat Espanyol com una uniformitat en el naixement de l'higienisme, sinó que va ser a Madrid, junt a Barcelona, on s'havia desenvolupat des de mitjans del segle XIX un veritable nucli intel·lectual higienista; en aquesta darrera ciutat, a través d'entre altres, la fundació de l'Institut d'Higiene de Catalunya (1887) i l'Institut d'Higiene Urbana de Barcelona (1891), o encara abans, el Laboratori Municipal de Barcelona (1886), que tot i que havia estat inicialment creat per a la preparació i subministrament de vacunes, tingué des dels seus inicis una tasca molt més ampla, que abastava l'anàlisi d'aigües, una important funció docent, tant teòrica com pràctica, etc. Aquest centre va esdevindre el bressol d'una altra important institució, la Societat de Biologia de Barcelona que, com s'ha vist en el capítol “Anàlisi prosopogràfica dels autors de les *Monografies Mèdiques*”, va jugar un important paper en el desenvolupament científic català³²⁷.

³²⁵ Virchow, 1848; citat en Los editores, 2006. “Presentación de Medicina Social. Editorial” en *Medicina Social*

³²⁶ Rodríguez Ocaña, 2001b: 68

³²⁷ Roca i Rosell, 1988. Com a dada, el juny de 1906, s'inaugurava a Barcelona, el Primer Congrés d'Higiene de Catalunya, presidit per Felip Proubasta. En aquest congrés es presentaren, en paraules d'Oriol Casassas, unes ponències “que responguessin a les apremiants necessitats de Catalunya”, amb una exemplar contribució de Domènec Martí i Julià, “destinada a somoure inèrcies i egoïsmes.” (Casassas, 1996a: 41)

En un moment de forta conflictivitat social esdevinguda de forma paral·lela al procés d'industrialització³²⁸, entre una població obrera fabril que aspirava a la millora de les seves condicions de vida i salut, i una burgesia que cercava conservar el seu poder, la higiene va esdevindre una possibilitat de cercar la pau social³²⁹ i així va ser emprada. Va ser en atenció a aquesta pau social que la salut del ciutadà i el seu benestar, va resultar una preocupació concreta³³⁰. Com a prova d'aquesta afirmació, a nivell legislatiu, el 1883, el liberal Segismundo Moret (Cadis, 1833 – Madrid, 1903), aleshores ministro de la Gobernación, aprovava la creació de la coneguda com Comisión de Reformas Sociales³³¹ (*Gaceta de Madrid* de 10 desembre 1883), l'objectiu de la qual era, com s'assenyalava en la pròpia norma:

“[...] estudiar todas las cuestiones que directamente interesan a la mejora o bienestar de las clases obreras, tanto agrícolas como industriales, y que afectan a las relaciones entre el capital y el trabajo.”

Per tant, en el seu origen, aquesta comissió es sustentava en tres fets que estaven donant-se en algunes zones d'Espanya: el naixement d'una nova societat industrial, que passava el lloc de producció de béns del petit taller a la fàbrica; la consolidació d'una nova classe social cada cop més nombrosa en relació a la nova societat, el proletariat; i, per últim, la concentració d'aquesta nova classe social en un espai geogràfic, la ciutat industrial, amb el desenvolupament d'un nou concepte, el factor urbà, com a causa i solució d'uns nous problemes socials i sanitaris.

La importància que la Higiene havia de tenir com a garantia de pau social és una de les idees que no deixava d'assenyalar-se en els noticiaris de la col·lecció de les *Monografies Mèdiques*:

“[...] tota la vida moderna volta entorn de la Sanitat i de la Higiene. En doctrines i partits polítics, els arguments de caràcter moral, àdhuc els econòmics tan valorats ara, passen a segon terme quan la raó

³²⁸ Per a més detalls sobre aquests aspectes, vegeu el capítol “La sanitat i l'organització mèdica”

³²⁹ Alcaide González, 1999

³³⁰ En aquest sentit, López Piñero indica el canvi que la salut humana va tindre, passant a ésser “un asunto de interés social directo, (en el que) las condiciones sociales y económicas deben ser analizadas científicamente como causas de enfermedad”; és a dir, que “la medicina debe ser una de las bases científicas de la organización social, de acuerdo con un enfoque que procedía de la medicina francesa de la época revolucionaria” (López Piñero, 2000: 195).

³³¹ Per a més informació sobre el tema de la Comisión de Reformas Sociales, vegeu Palacio Morena, 1988, i Palacio Morena (coord), 2004

higiènica es presenta. La Higiene ha esdevingut una expressió de la justícia humana. Els dalers de l'obrerisme poden reduir-se a anhels de sanitat i al desig d'estructurar amb eficàcia i plenament la defensa de la vida humana; conseqüents, el cabdill i l'apòstol aprofiten l'informe mèdic fins a la darrera conseqüència." (Aiguader, 1931c: 3)

Ha d'especificar-se que, com assenyala Esteban de Vega, l'objectiu del reformisme social, no era tant garantir el benestar dels obrers com evitar casos de pobresa extrema, un punt en el qual ni les polítiques públiques ni les iniciatives privades, com ara les caixes d'estalvi o els cercles catòlics de previsió, entre altres, havien pogut donar una resposta satisfactòria³³². Seria de nou un error considerar la problemàtica social de manera homogènia en tot l'Estat, ja que des dels moments més inicials es van marcar dues tendències clares en relació a la situació concreta de la població: així, mentre que en zones com la catalana, immerses en un creixement econòmic dintre dels procés d'industrialització, no es volia ficar en perill aquest creixement i es tenia una visió a més llarg termini, altres, com en la zona andalusa, amb uns índexs de misèria força més significatius, es tenia una actitud més combativa i procliu a actuacions de força que poguessin tindre uns resultats més immediats. Fent revisió de la situació catalana concreta, Palacio Morena manté que, malgrat l'enfrontament amb la burgesia, el moviment obrer català, dipositava les seves esperances en aconseguir millores i avantatges dels patrons en el context de creixement econòmic que s'estava vivint a Catalunya, sempre amb unes particularitats pròpies i diferenciades³³³.

A pesar d'aquestes diferències que es podien estar donant segons les zones, la situació era suficientment greu per a que es fes urgent que l'Estat prenguera la iniciativa, amb actuacions com la pròpia materialització de l'esmentada Comisión de Reformas Sociales, la creació de la qual ja significava una important fita pel que feia al reconeixement de la qüestió obrera com a problemàtica específica³³⁴.

No només en l'actitud dels obrers estava la diferència, sinó que aquestes es donaven en la resta d'actors implicats. L'any 1884, la Comisión va posar en marxa una enquesta informativa, oral i escrita, per complir el seu primer i principal objectiu, conèixer les necessitats i la situació de la classe obrera, amb qüestions suficientment genèriques i possibilitat de respostes igualment bastant lliures i adreçades al major nombre

³³² De Vega, 2004: 25-37

³³³ Palacio Morena, 1988: 39

³³⁴ Elu Terán, 2006b: 204

d'organitzacions i associacions com per donar validesa als resultats. Just aquesta gran varietat de situacions distintes al llarg i ample de l'Estat, junt amb la immaduresa organitzativa del moviment obrer i de la patronal, i la falta de consciència de grup entre altres factors, desdibuixaren els resultats.

Malgrat que és cert que els resultats de la Comisión van ser discrets, Palacio Morena assenyala una altra característica a destacar, la descentralització de la seva organització interna, tant pel que fa a la territorialitat, amb una estructura provincial i local en ciutats representatives, com per la representació dels seus membres, que en el cas de les comissions provincials incloïa el governador civil, l'alcalde i distints representants dels propietaris, obrers, professionals liberals, membres de l'església, militars, membres del poder judicial, regidors d'ajuntaments i diputats provincials, entre altres. A la fi, aquesta comissió no deixava de ser un nou mecanisme de les classes burgeses per apaivagar i anul·lar les aspiracions obreres³³⁵ i, d'entrada, com es veu en la relació de participants, presentava una menor representativitat obrera en relació a la de les classes dirigents i del funcionariat. Entre les dificultats que va patir en major grau, a banda dels intents de boicot d'una part dels anarquistes, va estar la de sofrir un seguit de dificultats afegides, entre les què destaquen per damunt de totes, una dificultat endèmica de la legislació espanyola, la falta de finançament o, millor, la legislació sense dotació pressupostària, que li restaren una utilitat, ja per si mateix, dubtosa. L'evolució de la comissió, va esdevindre en la creació de l'Instituto de Reformas Sociales (1903), que, aquest sí, va suposar la institucionalització de la qüestió social a Espanya³³⁶ i el qual, posteriorment, va possibilitar el naixement, l'any 1909, de l'Instituto Nacional de Previsión³³⁷.

Sense menysprear aquesta nova sensibilitat vers la problemàtica de les classes populars per part de la població més benestant, no cal oblidar però, que la preocupació del govern i de les classes dominants per les condicions de vida dels obrers en part també tenien una vessant més egoista, ja que apareixien en part per la por de veure's afectats per epidèmies infeccioses que poguessin produir-se en les barriades obreres³³⁸.

³³⁵ Buj, 2013: 73-86

³³⁶ Palacio Morena, 1988: 335

³³⁷ Sobre el tema del reformisme social i la seva desmitificació, vegeu Palacio Morena (Coord), 2004

³³⁸ Buj, 2013. D'aquesta tendència d'encarregar-se dels assumptes de les malalties socials encara que només fos per evitar la seva transmissió a les classes més benestants, tampoc era aliè Jaume Aiguader, qui en alguns dels seus treballs ja advertia sobre "[...] l'esperverament (que ha de tindre la ciutat) davant del perill d'una epidèmia que constantment es cova allí (a les barriades humils) i que quan vingui no s'acohortarà amb les víctimes que entre els miserables faci [...]" (Aiguader, 1927b: 10).

Per altra banda, i com s'ha esbossat anteriorment, ja des de la Il·lustració, va començar a tenir-se consciència del valor econòmic de la població com a tal, amb la translació de les idees mercantilistes de l'economia a la salut i la malaltia, aspecte que es va allargar en major o menor grau fins ben entrat el segle XX. Una població malalta o dèbil significava un malbaratament de recursos humans, militars i de força obrera que es podia traslladar a un valor econòmic. Aquesta idea era assumida per pràcticament tots els estaments dels distints estats, i en el cas espanyol, la necessitat de millora de la raça era una concepció emprada per tot l'espectre polític, des d'aquells amb ideals més conservadors, fins els més d'esquerres. En aquest sentit, es pot destacar un comentari fet pel Dr. Aiguader en un dels seus noticiaris que reflexa aquesta concepció mercantilista de la salut i la malaltia, aquesta valoració de la inversió necessària en salut per evitar una pèrdua de riquesa:

“La vida humana tenia un valor migrat per als homes que ens regien, sense pensar que la seva inhibició i duresa de cor empobria l'Estat. Que un malalt són energies que es perden i que malgasta els cabals de la família primer, de la col·lectivitat després. Que una mort és sempre més cara per a la nació que no pas una vida.” (Aiguader, 1933b: 8)

Junt amb aquesta visió mercantilista clàssicament entesa, segons la qual l'individu era el bé més apreciat dels estats per tot allò que representa com a força obrera o soldats de lleva, existia un altre mercantilisme més important per al col·lectiu mèdic, el ciutadà com a mercat d'una incipient especialització mèdica.

La formació de les especialitats mèdiques no hauria d'entendre's només com un fet paral·lel al creixement del cos de coneixements mèdics, sinó que en la seva gènesi s'ha de veure també el paper de l'economia de mercat i d'uns professionals que cercaven legitimar-se davant la societat i davant la pròpia medicina, apropiant-se així del monopoli que suposava el tractament dels nous pacients³³⁹. Entre les eines de legitimització emprades, les campanyes sanitàries, sorgides amb força al principi del segle XX, ajudaven a aquesta consolidació de monopoli de mercat de les noves especialitzats mèdiques. Un dels exemples més clars es va donar amb la campanya contra la mortalitat infantil en el procés de reconeixement de la pediatria com a especialitat³⁴⁰.

³³⁹ Medina Doménech i Rodríguez Ocaña, 1994: 77-94

³⁴⁰ La substitució de les pràctiques tradicionals en la cura dels infants per la revisió i seguiment d'un metge especialista, el pediatra, fou un procés que pot servir d'exemple a la nova tasca encomanada als metges en

La mercantilització dels nous nínxols de treball i la seva monopolització per part dels metges, necessitava també per a ser efectiva expulsar del mercat tots aquells que pretengueren actuar-hi sense ser-ho, els no metges, curanderos o empírics. Aquest grup de personatges, s'han d'entendre en el context de, l'aleshores, caòtica situació de l'assistència mèdica a Espanya, que feia que, per exemple, l'any 1862 es comptabilitzaven fins a trenta-cinc titulacions relacionades amb aquesta assistència. Aquestes titulacions abastaven des de professionals ben formats fins a individus que, amb més o menys bona voluntat, s'encarregaven del servei sanitari de les poblacions rurals o de les classes socials més desafavorides, sense que aquestes tingueren opció a canvi³⁴¹.

En aquest sentit, la col·lecció de les *Monografies Mèdiques* tenia una opinió força clara d'oposició a l'intrusisme professional i al curanderisme, inclús quan s'entenia que era dut a terme pels propis metges. Així, no va poder deixar de fer-se ressò d'un fet relacionat en certa manera amb aquest tema que estava succeint en eixes èpoques, el conegut com "Cas Asuero". Aquest cas feia referència al Dr. Fernando Asuero y Sáenz de Cenzano (Sant Sebastià, Guipúscoa, 1887 – 1942), metge otorinolaringòleg, especialitzat a Cambridge qui, fent servir l'estimulació del nervi trigemin, també coneguda com la reflexoteràpia nasal, feia curacions espectaculars amb una barreja de medicina, suggestió i espectacle públic, amb invàlids que tornaven a caminar i sords que tornaven a sentir, entre altres curacions miraculoses³⁴². Després d'un text del Dr. Aiguader en un dels Noticiari de la sèrie que criticava aquesta actuació i les expectatives que es donaven als pacients³⁴³, durant tres exemplars, en concret els números 34, 35 i 36, es transcrivien dintre de la secció Anecdolari Mèdic, el reportatge publicat en la *Gaceta Médica Española* pel Dr. Enric Noguera, on es narrava l'actuació del polèmic metge fent veure que es tractava d'una estafa³⁴⁴.

l'Espanya reformista de finals del segle XIX i principis del XX. No només descansava en la creació d'un cos teòric especialitzat en la medicina infantil, sinó que va haver de crear-se un públic i uns professionals que poguessin donar-li resposta mitjançant uns dispositius assistencials també de nova creació (Vegeu Rodríguez Ocaña i Perdiguero, 2006: 303-324)

³⁴¹ L'existència d'una medicina per a rics i una per a pobres, no només pel que fa a accés a tècniques diagnòstiques i terapèutiques, sinó també pel que fa a ser atès per un professional mitjanament format, era una situació coneguda i acceptada per bona part de la professió mèdica, tot i les denúncies d'alguns dels professionals (vegeu per a més informació Albarracín Teulón, 1985-86)

³⁴² Vegeu Perdiguero, 2008a

³⁴³ Aiguader, 1929b

³⁴⁴ Dintre de la secció *Anecdolari mèdic* s'inclouen petits textos relatius a creences mèdiques de l'antiguitat que despertaven l'humor dels lectors com la manera que a l'edat mitjana es podia saber si una dona arribava verge al matrimoni o no depenent de l'evolució d'un tipus de flor, etc.

Al cap i a la fi, quan un curandero deixava d'ocupar-se d'un problema de salut, real o no, quedava lliure una parcel·la del mercat que passaria a ser ocupada pel col·lectiu mèdic, postura defensada des d'un principi per la línia editorial de les *Monografies Mèdiques*. Valga per exemple el Noticiari de maig de 1927, on, malgrat dubtar que alguns d'aquests nous problemes de salut fossin veritables malalties, animava els metges a monopolitzar el seu tractament:

“En el prefaci de la seva obra *L'Estètica Facial* (exemplar número 11 de la col·lecció), el Dr. Montanyà parla de la necessitat que els metges envaeixin el camp de la Cosmètica explotat per empírics sense altre títol que llur iniciativa mercantil. [...] L'embestida contra aquests empírics i tots els altres que encara resten, té d'ésser la tasca dels nostres capdavanters. De dia en dia augmenta el nombre de metges; cal buscar-los noble sortida, amples camins on serveixin als homes de defensa i quan no de conhort. [...] Aixequem (els metges) el nivell científic de la funció per ells fins ara exercida i fem-ne una cosa seriosa posant-la al costat de les altres especialitzacions mèdiques [...]. Ensem que afavorirem molts companys donant una sortida econòmica a llurs activitats, afavorirem els seus clients posant-los sota una vigilància mèdica i ennoblint llurs trifulgues – si no volen dir-ne malalties -; que no sigui llur guariment un quefer que calgui recatar.” (Aiguader, 1927d)

Oferir aquestes noves sortides laborals i econòmiques als nous llicenciats era un esforç bàsic que segons el Dr. Aiguader restava a fer i, tal i com s'ha assenyalat més amunt, proposava ajudar-se de les campanyes sanitàries per a aconseguir-ho:

“El bon amic Dr. Roig i Raventós [...] demana, en un bell treball, la construcció de sanatoris. Nosaltres trobem molt bé aquesta campanya i ens hi sumem entusiasmats; precisament ha estat una de les nostres dèries. Mantes vegades hem parlat de la manca d'aprofitament de la nostra situació geogràfica, tan esplèndida, tan dúctil a l'explotació sanitària; i no solament l'hem assenyalada per a fins benèfics, sinó també als afanyosos de lucre, com a indústria que podria ésser florent. [...] Àdhuc com a mitjà de facilitar franca i noble sortida a tants companys desvagats i amb penúria econòmica

hem tractat d'incitar-los a l'estudi i possibilitats del nostre clima."
(Aiguader, 1928h)

Així, en resum, distints factors, la majoria poc altruistes, propiciaren l'inici d'actuacions de millora de les condicions de vida del proletariat, moltes d'elles mitjançant el moviment higienista. Entre aquests motius, pot destacar-se la possible conflictivitat social que podia suposar la pèssima situació vital i sociosanitària dels obrers, la possibilitat de propagació de malalties infecto-contagioses des de les barriades més humils a les zones més benestants o la degeneració de la raça. A banda, una població obrera dèbil i malaltissa comportava un problema per a la indústria, per la manca de treballadors, però també per a les forces armades, que no trobaven lleves sanes. Per últim, junt amb aquests factors, estava la necessitat, cada cop més clara, que la població tinguera un nivell econòmic tal que li possibilitara convertir-se en clients dels metges i de la resta de professionals liberals, la major part d'ells provinents de famílies burgeses.

Tot allò dit i, també per la necessitat d'aconseguir una major integració social de l'obrer, la higiene pública va incorporar una nova eina d'actuació, la intervenció en el medi social i familiar, mitjançant campanyes dirigides cap a grups de ciutadans en risc, moment en el què alguns autors assenyalen el pas des de la higiene pública a la medicina social³⁴⁵.

La medicina social, per tant, va ser considerada com la manera més convenient per tal que el treballador s'integrara pacíficament en la societat industrial i en el sistema de valors burgesos. Per dur endavant aquesta acció, entre altres eines, es van emprar les ja anomenades, campanyes sanitàries³⁴⁶, que cercaven jugar un paper fonamental en l'educació sanitària de la població i en la capacitat d'arribar a les classes més populars intervenint en el seu comportament, ja que en el rerefons d'aquestes intervencions no es deixava de considerar l'obrer i la seva forma de vida, com el veritable responsable del seu estat de salut.

³⁴⁵ Rodríguez Ocaña, 1992b

³⁴⁶ Molero Mesa i Martínez Antonio, 2002. A la planificació de campanyes sanitàries, també s'hi afegeix el Dr. Aiguader, si més no com a col·laborador de la proposada a *La Veu de Catalunya*, pel metge i autor d'un dels exemplars de les *Monografies Mèdiques*, Josep Roig i Raventós (Sitges, Barcelona, 1883 – Barcelona, 1966), qui proposava la Setmana antituberculosa (Roig i Raventós, 1928a). En opinió d'Aiguader, aquesta havia d'ésser l'inici d'una sèrie de campanyes populars, no acadèmiques, en les què tornava a barrejar de nou la idea mercantilista de millora de la raça i per a les què calia: "[...] presentar-se tots els metges i higienistes com una milícia civil, com una ordre laica, i assabentar pobres i rics del què manca immediatament per a esmortir moltes penes, per guarir moltes malures, per a enfortir la raça, per a embellir-la" (Aiguader, 1928h).

L'intent de modificació de comportaments es va intentar fer mitjançant distintes eines a banda de les campanyes sanitàries estrictament dites, per exemple, amb l'ús de missatges publicitaris i propagandístics a través d'uns mitjans de comunicació que començaven a arribar a una part cada cop major de la població³⁴⁷. Totes aquestes incursions en el món de la publicitat de les conegudes com a ciències de la salut, tenien, a l'igual que les campanyes sanitàries, un tret característic i diferenciador, la pretensió de modificar el comportament de la població a qui es dirigia, bé fóra adoptant o evitant una determinada pràctica, fent que s'adquirira o consumira un determinat aliment o s'eliminara aquest de la dieta o amb la promoció d'un preparat farmacèutic, entre altres punts³⁴⁸. En tot cas, bona part de la propaganda institucional de l'època deixava clar en tot moment la nul·la valoració dels comportaments de la població en relació als coneixements de la professió mèdica; en altres paraules, es posava especial atenció a recalcar l'hegemonia mèdica front a la desqualificació dels comportaments populars³⁴⁹. Aquesta propaganda sanitària institucional tampoc no era homogènia a tot Espanya. De manera global, les actuacions en l'àmbit de la propaganda sanitària van incloure actuacions en la lluita antivenèria i freqüentment, en la lluita contra la mortalitat infantil, aspecte que va estar ja més organitzat a partir de la Segona República. A Catalunya, en concret durant l'època de la Generalitat Republicana, a banda de les activitats generals de l'Estat, es va ficar en marxa una actuació planificada mitjançant una institució creada per la pròpia Generalitat però amb funcionament autònom, el Segell Pro-Infància. Aquesta campanya, consistia en la venda d'uns segells sense valor postal, aprofitant dates com les festes de Nadal, per tal de dur endavant millores en l'atenció sociosanitària dels infants, fent servir tots els mitjans de difusió disponibles, com ara ràdio, premsa, actuacions a escoles, cinemes, amb la producció d'un curtmetratge, teatres, llocs de treball, etc., en els què s'hi realitzava la distribució de segells i de cartells, amb un nombre i grandària proporcional a la dimensió de cada localitat on es feia la distribució.³⁵⁰

³⁴⁷ A mode d'exemple, a l'època d'inauguració de la primera emissora de ràdio a Barcelona, Ràdio Barcelona EAJ-1, el novembre de 1924, s'hi comptabilitzaven uns 60.000 radiooients a Barcelona, dels quals, només 1.000 eren socis i pagaven la quota mensual de 5 pessetes. Ràdio Associació de Catalunya (2015). "Història" en Ràdio Associació de Catalunya.

³⁴⁸ Perdiguero, 2008b. En relació a l'ús dels mitjans de comunicació de masses, vegeu també, Perdiguero, 1992 i 2012a i Tabernero i Perdiguero, 2011

³⁴⁹ Perdiguero, 2012a: 25

³⁵⁰ Perdiguero i Castejón, 2006: 230

Tornant al pensament més difós sobre la gènesi de tota la problemàtica social i sanitària dels estrats socials més baixos, existia una idea generalitzada, tot i que amb matisos, que Jiménez Lucena resumeix en els següents punts³⁵¹:

- la dominància de les idees mercantilistes i de l'aspecte demogràfic com a punt fonamental del problema sanitari.
- la no valoració de la responsabilitat que el propi sistema socioeconòmic podia tenir en la situació sociosanitària.
- el cercle viciós d'equiparar les males condicions sanitàries que definien la pobresa com la causa de les malalties que definien la pèssima situació sanitària i aquestes pel seu torn, la causa de la pobresa. És a dir, la culpabilització de la víctima³⁵².

Dintre d'aquest darrer punt, les poques veus que, amb les seves argumentacions, donaven una importància ressenyable a la condició sanitària i econòmica, “[...] solían quedar diluidas en el omnipresente discurso de la ignorancia y la terquedad, en fin, de la responsabilidad individual, otorgando poco o nulo papel al contexto socioeconómico” (Perdiguero i Bernabeu, 1997: 61).

Existeixen ja estudis, com el ja assenyalat de Jiménez Lucena, que demostren els aspectes apuntats anteriorment i, entre ells, un dels més importants, aquesta darrera estratègia burgesa, exitosament aconseguida en molts aspectes, de culpabilitzar l'obrer, la víctima del sistema econòmic i productiu. Al mateix temps es plantejaven unes solucions als seus problemes, des d'una vessant moralitzadora, que no deixaven de ser un reflex del pensament burgès sobre com havia de comportar-se aquest obrer per tal de mantenir l'ordre social, que tan beneficiós era per al propi sector benestant. Aquesta activitat moralitzant o, si més no, intervencionista en la vida de l'obrer, no pretenia limitar-se a les hores de feina, sinó que calia que abastés també les hores de lleure, en vistes a crear un treballador dòcil i complidor de les tasques que se li encomanaven, amb uns forts lligams amb l'empresa. En paraules de Martínez Pérez, els empresaris i els reformadors burgesos van comprendre que havien de controlar la vida de l'obrer també en el temps que anava des de l'eixida de la fàbrica fins la seva nova entrada, en una estratègia de “disciplinamiento y domesticación” dels treballadors³⁵³.

³⁵¹ Jiménez Lucena, 1998: 285-314

³⁵² Per a més informació sobre el paper personal que pacient té en l'aplicació de mesures preventives de la malaltia, vegeu Montiel i Porras (coord.), 1997

³⁵³ Martínez Pérez, 1997: 126

Davant aquesta nova estratègia empresarial, el Dr. Aiguader es va mostrar clarament en contra. Va escriure distints textos i va fer algunes actuacions en centres de treball, tot defensant el descans del treballador i uns horaris més humans. En relació a aquest punt, a tall d'exemple, l'any 1929, convidat per dues associacions obreres, l'Associació Obrera de la indústria fabril i tèxtil de Barcelona i el seu radi i la Societat d'art fabril d'obrers en gèneres de punt de Mataró, va donar dues conferències a Barcelona, a la seu de la primera associació i a la Societat Esbarjo Ateneu de Mataró. En aquestes, deixava clara la seva postura oposada a la freqüent estratègia d'explotació obrera, sustentada pel taylorisme i empitjorada pel maquinisme, entès aquest darrer com la progressiva introducció als llocs de treball de màquines de moviments repetitius on l'obrer acabava essent un engranatge més. Aquestes conferències foren posteriorment publicades per les dues societats organitzadores i s'iniciaven amb una introducció dels responsables de les societats que incidien en els problemes que la nova forma d'organització del treball provocava en el treballador:

"[...] l'estrall que produeix a l'organisme un treball realitzat amb fàstic per manca d'objectivitat plaent. La fatiga moral que es produeix en realitzar jornades intensives, sense cap mena de descans; la produïda pel treball a preu fet; els horaris nocturns; la tasca feta amb llum artificial i gairebé sempre deficient, esquifida; la manca d'aireació i fins de vegades de les més elementals normes higièniques."³⁵⁴

Basant-se en treballs científics publicats i en estudis d'altres països més avançats, el Dr. Aiguader intentava convèncer la seva audiència de la necessitat d'introduir els conceptes higienistes als tallers i fàbriques, revisant aspectes com l'ús de maquinària i la influència del seu ritme en el cos humà, la fatiga obrera, les hores de treball i de repòs, el treball nocturn, el treball a preu fet³⁵⁵, el treball a domicili o el mateix concepte del taylorisme³⁵⁶.

³⁵⁴ Associació Obrera de la Indústria fabril i tèxtil de Barcelona i el seu radi i Societat d'art fabril d'obrers en gèneres de punt de Mataró (1929). "Quatre paraules al lector" pròleg de *La fatiga obrera. Conferència donada pel Dr. J. Aiguader i Miró*. Barcelona. 1929.

³⁵⁵ El treball a preu fet corresponia a cobrar per peces fetes, la qual cosa obligava a l'obrer a entrar en un cercle d'esgotament ja que l'única manera d'augmentar els seus guanys era fer més peces, fer més hores, la qual cosa reduïa les possibilitats de descans.

³⁵⁶ Per a més detalls, vegeu Aiguader, 1929d

Tret de casos com el Dr. Aiguader i d'altres més o menys significatius, existia, com s'ha dit, una coincidència en representants de totes les tendències de l'espectre polític a l'hora de valorar el problema sanitari de la societat industrial i el paper que jugava la pròpia població en la seva gènesi i resolució, tot i que amb una important diferència de matís³⁵⁷:

- els sectors més conservadors, preocupats de les condicions de vida dels obrers des d'una vessant més paternalista i moralista
- els sectors republicans-socialistes, que intentaven assenyalar el marcat endarreriment de l'Estat Espanyol respecte a les nacions més civilitzades

Es tractava de diferències de plantejament a les quals encara s'hi afegia un altre aspecte: des d'un punt de vista català, o millor, catalanista, es feia una crítica a l'endarreriment de Catalunya, la responsabilitat màxima de la qual era, des d'eixe punt de vista, clarament de l'Estat. El mateix Jaume Aiguader, l'any 1933, en una revisió històrica feta en una dels fascicles de les *Monografies Mèdiques*, confirmava la seva opinió sobre aquesta afirmació, clarament emmarcada, com no podia ser d'altra manera, en el corrent socialista i republicà:

“La higiene i sanitat social, a part de l'esquifida obra que podien fer els municipis amb cabals miseriosos, era funció de l'Estat i tots sabem com l'Estat negligia la labor.” (Aiguader, 1933b: 7)

L'aspecte social i sanitari, cabdal en el pensament d'Aiguader, el feia inclús fer una crítica directa a la política del Govern de la Segona República del bienni reformista:

“[...] existeix, avui, l'Estatut i pel traspàs dels serveis sanitaris és legalment un quefer nostre endegar i fer eficaç la lluita per la salut del ciutadà de Catalunya. Segles feia, però, que anavem sols i era tasca exclusiva nostra defensar-nos, perquè l'Estat s'inhibia gairebé de tota acció sanitària en les nostres comarques. Àdhuc la República, que ha augmentat el pressupost dels serveis afectes a la Direcció de Sanitat, de sis milions que en 1920 hi eren destinats a quinze milions i mig de 1932 i 31 milions i mig en 1933, ha fet més evident aquesta inhibició, perquè amb l'excusa primer de l'Estatut pròxim a donar-nos, després amb la del proper traspàs de serveis sanitaris, i un cop traspassats

³⁵⁷ Jiménez Lucena, 1998

amb l'esperança de la seva valoració, d'aquests 47 milions no ha dedicat a Catalunya més que 10.000 pessetes que consigna en 1931 per a la lluita contra les rates de la zona del Prat de Llobregat.”
(Aiguader, 1934: 3)

La institucionalització de l'higienisme i el seu reconeixement polític que permeteren una actuació dels poders polítics en aquest sentit, lògicament no es va produir de manera immediata; junt amb les idees mercantilistes de la salut i la malaltia, va jugar un paper fonamental una eina bàsica per al seu definitiu pas endavant, una font de dades objectives i, el més important, comparables, les estadístiques demogràfico-sanitàries, que al llarg del segle XIX i principis del XX van anar publicant-se per tota Europa. La institucionalització de l'estadística demogràfico-sanitària va iniciar la conversió de la higiene pública cap a una disciplina científica³⁵⁸.

L'ús de l'estadística en l'higienisme va tindre com a punt central d'inici a l'Estat Espanyol, la ciutat de Barcelona, on el Governador de la província, Cástor Ibáñez de Aldecoa, va organitzar una “estadística sanitaria por defunciones en todos los pueblos de la provincia”, amb un primer recull des de juny de 1877 a juliol de 1878³⁵⁹. La recollida d'aquestes dades per a tota Espanya, va esdevindre obligatòria amb el nomenament d'Ibáñez de Aldecoa com a director general de Sanidad³⁶⁰.

És a Barcelona també on havia exercit un dels innovadors de l'explotació de les dades del Registre Civil amb finalitats d'informació sanitària, José Nin i Pullés (mort el 1892) i on van destacar, en primer lloc, un dels seus companys en l'ús pràctic i en el tractament de representació gràfica de les estadístiques demogràfiques i sanitàries a l'Estat, Lluís Comenge i Ferrer (Madrid, 1854 – Barcelona, 1916), primer director de l'Institut d'Higiene Urbana de Barcelona i des del 1907, director de l'Oficina de Demografia, Estadística i Padró Sanitari³⁶¹, i posteriorment, Enrique Raduà i Oriol (Barcelona?, 1864-1928).

³⁵⁸ Vegeu Rodríguez Ocaña i Bernabeu, 1995

³⁵⁹ Per a més detalls, vegeu Rodríguez Ocaña, 1985-1986: 279-306

³⁶⁰ Per una ordre de 1879 del Director General de Sanidad, Ibáñez de Aldecoa, s'organitzava la idea de recollida d'una estadística demogràfico-sanitària. El Negociado de Estadística de la Sección de Sanidad, dependent de la Dirección General de Beneficiencia y Sanidad, publicaria aquestes estadístiques en el *Boletín mensual de estadística demogràfico-sanitaria de la Península e Islas adyacentes*. En una primera etapa, es recollien els resums, per províncies i municipis de més de deu mil habitants, de naixements i defuncions per edat i causa. Posteriorment, i amb interrupcions de publicacions per distintes circumstàncies, el 1888 es publicava el *Boletín de Sanidad* on ja es recollien altres dades, com ara la sanitat exterior, vacunacions, legislació sanitària, establiments sanitaris, etc. (Barona Vilar, 2006)

³⁶¹ Zarzoso, 2012

L'Institut d'Higiene Urbana (o Pràctica) havia nascut el 1891 arran de la crisi del Laboratori Municipal de Barcelona, cosa que va provocar la seva divisió en quatre seccions: la secció d'assistència mèdica i policia sanitària, l'Institut Pràctic d'Higiene, o d'Higiene Urbana, l'Institut bacteriològic i el d'Higiene especial. Només un any després, el 1892, l'Institut d'Higiene Urbana, dirigit, com s'ha dit, per Comenge, i que tenia com a funció principal les desinfeccions, assumia la competència d'estadística demogràfico-sanitària³⁶².

Tornant a l'ús de les dades de demografia estadística, en realitat, les publicacions sobre aquesta matèria s'estaven donant també de manera aïllada en altres ciutats de l'Estat de manera més o menys simultània, no aconseguint una certa consistència i generalització fins la publicació del *Movimiento Anual de la Población* a partir de 1902 i després, a partir de la promulgació de la *Instrucción General de Sanidad* de 1904, mitjançant la qual, els inspectors de sanitat locals i provincials participaren en la recollida i publicació de dades de estadística poblacional³⁶³. Es tractava, en tot cas, de dades demogràfico-sanitàries analitzades d'una manera molt senzilla, no podent-se parlar d'una veritable incorporació de les tècniques estadístiques a la salut pública fins l'arribada de Marcelino Pascua (Valladolid, 1897 – Ginebra, Suïssa, 1977) a la Dirección General de Sanidad, primer dintre de la secció d'estadística i, posteriorment, com a director general.

Justament, aquest tipus d'estadístiques demogràfico-sanitàries també van ser emprades en distintes ocasions pel Dr. Aiguader per recolzar les seves peticions d'actuacions sociosanitàries; com a exemple, el gener de 1934, pocs mesos després de deixar l'alcaldia de Barcelona, va iniciar una sèrie de treballs centrats en aquestes estadístiques i que va continuar fins el mes de setembre del mateix any. En concret aquests treballs es publicaren en quatre documents:

- el gener-febrer de 1934, en el Noticiari de l'exemplar número 77-78 de les Monografies Mèdiques, va publicar el text *La Mortalitat a Catalunya*.
- uns mesos després, el juny de 1934, en el Noticiari de l'exemplar número 82 de les Monografies Mèdiques, es publica el text *La Mortalitat a Barcelona*.
- eixe mateix any, en l'exemplar següent corresponent a juliol-agost, el número doble 83-84 de la mateixa col·lecció, va publicar *La Mortalitat a l'Estat Espanyol*.

³⁶² Per conèixer més dades referents al laboratori municipal i la seva evolució, així com les tasques de l'*Institut d'Higiene Urbana* i el paper que van tenir l'ús de les estadístiques sanitàries en aquest organisme, vegeu Roca Rosell (Comp.), 1991: 75-103.

³⁶³ Rodríguez Ocaña i Bernabeu, 1995

- per últim, el mes de setembre, també de 1934, en un exemplar individual dintre de la col·lecció *Publicacions de les Monografies Mèdiques*, es va publicar *Les estadístiques de la mortalitat espanyola, catalana i barcelonina*, recull dels articles anteriors ampliat amb noves aportacions³⁶⁴.

2.3.1.2. El problema social en les *Monografies Mèdiques*

Dintre de la col·lecció de les *Monografies Mèdiques*, els temes socials van constituir un assumpte recurrent al llarg dels anys. Per una banda, aquest aspecte es veia en la relació dels temes que el Dr. Aiguader va triar per als seus textos introductoris de cadascun dels exemplars, el Noticiari. D'un total de cent quatre números publicats, repartits en noranta-cinc exemplars, disset van tindre un editorial dedicat a temes socials. Tant és així que, en un dels fascicles, l'any 1933, just quan es trobava a la meitat del seu mandat com alcalde de la ciutat de Barcelona, justificava la professió d'exemplars de la col·lecció amb aquesta temàtica per la situació del moment:

“Els lectors hauran notat que d'un temps ençà la nostra Col·lecció dóna una importància als temes de Medicina Social. [...] Potser alguns companys creuran excessiva aquesta preponderància de temes socials. Si recapaciten, però, la trobaran lògica i natural i la lloaran i exigiran si tenen en compte les necessitats actuals. Cal que pensin primer en el nou estat de coses i amples horitzons que crea a la nostra professió l'Estatut de Catalunya i el traspàs de serveis sanitaris a la Generalitat.

Des d'ara la Medicina Catalana tindrà la responsabilitat exclusiva en l'endegament higiènic de la nostra terra i cal que ens eduquem amb una preparació acurada que creï una solvència i doni una eficàcia. Sense tècnics capacitats i animosos, fallaran les possibilitats que ens dóna l'autonomia.”(Aiguader, 1933h: 3-5)

³⁶⁴ Aiguader, 1935j. Per a més detalls sobre aquestes obres complementàries de la col·lecció, vegeu el capítol “Les Monografies Mèdiques com a projecte editorial”

Clarament, davant la perspectiva del traspàs de competències, la revista va assumir una part de responsabilitat en la formació continuada del metge, però amb una amplada de mires. És a dir, no només es tractava de potenciar l'actualització de temes estrictament mèdics o, millor, assistencials, sinó també era primordial un tema que l'Aiguader polític i ja amb responsabilitats públiques, coneixia de primera mà, la problemàtica obrera i la necessitat de capacitar en la seva resolució els professionals de l'Administració catalana, que amb el traspàs de competències, aviat anava a fer-se'n càrrec. S'hi estava al davant d'un moment únic per demostrar que es podia fer una millor gestió que la que s'estava fent des de l'Estat central. Les editorials del Dr. Aiguader dedicades a aquests aspectes, tot i que el títol no reflectia en ocasions el tema sobre el que tractaven, plenament de medicina social, venen resumides en la taula 5:

Any	Exemplar	Títol del Noticiari
1926	8	Reforma del barri gòtic? (en realitat tractava d'higiene urbana)
1928	19	Les campanyes mèdico-socials
1930	45	D'higiene urbana
1931	50	La lluita contra les epidèmies
1931	54	El poder de la Medicina
1931	56	La labor sanitària
1932	57	El problema de l'habitació obrera a Barcelona
1932	58	El problema de l'habitació obrera a Barcelona (continuació)
1932	59	El problema de l'habitació obrera a Barcelona (acabament)
1933	68-69	La lluita antituberculosa
1933	75	Els fascicles sobre Medicina Social
1933	76	La Medicina i l'Estat
1934	77-78	La mortalitat a Catalunya
1934	79	La febre tifoide a Catalunya
1934	80	La febre tifoide a Catalunya (continuació)
1934	82	La mortalitat a Barcelona
1934	83-84	La mortalitat a l'Estat Espanyol

Taula 5. Noticiaris del Dr. Aiguader dedicats a temes relacionats amb la Medicina social

Com pot observar-se, el seu interès per aquesta temàtica augmentava progressivament a partir del moment que va assumir responsabilitats polítiques i, per tant, des del moment que va tindre un coneixement real de la magnitud del problema.

No només en les editorials de la revista augmentava la profusió de temes relacionats amb la medicina social, sinó que el propi tema principal de cadascuna de les monografies va anar decantant-se amb els anys, o bé per decisió pròpia dels distints autors o bé per la tria d'aquests que feia l'equip editorial i, al cap i a la fi, el seu director, per assumptes relacionats amb aquesta temàtica i que es llisten a continuació (Taula 6):

Any	Exemplar	Títol de la monografia
1927	8	Qüestions actuals en el tractament de la sífilis
1928	19	L'alimentació del nen durant la primera infància
1929	26	Lues i estats gravídics
1933	68-69	Les noves orientacions de la lluita antituberculosa i la seva aplicació a Catalunya
1933	74	Els mètodes d'identificació personal
1933	75	Tracoma. Aspecte mèdic i sanitari.
1934	77-78	La lepra a Catalunya. Posició actual de la lluita contra la lepra
1935	86	Diagnòstic de la tuberculosi ginecològica
1935	90	La lluita contra el càncer a Catalunya
1936	8	Qüestions actuals en el tractament de la sífilis (2a edició corregida i augmentada)

Taula 6. Monografies Mèdiques dedicades a temes relacionats amb la Medicina social

Entre totes les malalties considerades aleshores com a socials hi va haver una que destacava sobre les altres, la tuberculosi. Aquest fet, no obstant, no significava que tots els aspectes d'actualització en relació a ella foren realment socials, o populars, entès aquí en el sentit d'accessibles a la població general. No obstant aquesta puntualització, en relació a aquesta patologia concreta es publicaren distints exemplars (Taula 7)³⁶⁵:

³⁶⁵ Tot això sense tenir en compte el gran nombre de treballs científics, de divulgació i crítiques públiques que havia fet el director de la revista en els seus treballs en relació a aquestes malalties. Per a més informació sobre aquests treballs, vegeu el capítol "Jaume Aiguader. Notes biogràfiques"

Any	Exemplar	Títol de la monografia
1928	18	La col-lapsoteràpia en la tuberculosi pulmonar (neumotòrax artificial, oleotòrax, freniectomia, toracoplastia)
1930	40	Els nous tractaments de les tuberculosi quirúrgiques
1930	41	Els nous tractaments de les tuberculosi quirúrgiques (mètodes quirúrgics)
1935	87-88	Tractaments quirúrgics de la tuberculosi pulmonar: I. Pneumolisi intrapleural
1935	93-94	Tractaments quirúrgics de la tuberculosi pulmonar: II. Les intervencions adinàmiques. III. Les intervencions deslliuradores i compressives
1936-37	103-104	Tractaments quirúrgics de la tuberculosi pulmonar: II. Les intervencions adinàmiques. III. Les intervencions deslliuradores i compressives

Taula 7. Monografies Mèdiques dedicades a actualitzacions del tractament de la tuberculosi

Deixant de banda aquestes malalties, que es revisaran amb detall més endavant, entre tots els aspectes socials que el Dr. Aiguader va anar tractant al llarg de la seva vida, un al que va dedicar més esforç i durant més temps, va ser el de la vivenda obrera o com també anomenava, l'habitatge o l'habitació de l'obrer. Aquest tema era per a ell bàsic no només com a causa de malaltia, sinó també, important per a l'organització social i la progressió social i econòmica del país, tal i com escrivia ja l'any 1927,

(El tema de l'habitació obrera és) “[...] la meva dèria, des de l'any dinou que brego i he donat conferències, he escrit articles i fins he actuat en simulacres de mítin [...]. El problema de la llar és un problema de civilització” (Aiguader, 1927b: 6).

La primera legislació relativa a la vivenda de l'obrer, les conegudes com *cases barates*, va promulgar-se l'any 1911 (*Gaceta de Madrid* de 13 de juny), amb una sèrie d'avantatges per a aquells particulars o societats que construïren aquest tipus d'habitatge destinat a, com la norma establia, “[...] el alojamiento exclusivo de cuantos perciben un emolumento modesto como remuneración de trabajo”. Tota iniciativa constructora en aquest aspecte, havia de ser aprovada per unes Juntas locals o provinciales i sempre amb el beneplàcit de l'Institut de Reformas Sociales.

No era una iniciativa sorgida aïlladament a Espanya; abans, s'havien fet congressos sobre el tema a distintes ciutats de França i Bèlgica, que van servir de base a la legislació espanyola³⁶⁶. La normativa va continuar amb noves iniciatives l'any 1921, 1925 i posteriors “con la fundada esperanza que estos auxilios servirán para atenuar grandemente el problema de la vivienda para las clases más necesitadas de protección” (*Gaceta de Madrid* de 5 de novembre de 1925), amb un resultat discret pel que fa al nombre d'habitatges efectivament construïts atesa la magnitud del problema. Tota aquesta reglamentació, tal i com s'ha anat comentant al llarg del capítol, cercava altres objectius més amples, com ara fer disminuir la conflictivitat social, entre altres accions, dispersant l'obrer, cosa que a la llarga facilitaria el control de possibles futurs problemes d'ordre públic³⁶⁷.

El problema de la vivenda com a estricta problemàtica social, així com la necessitat de garantir unes mínimes condicions de vida a la classe més desafavorida, era un tema que no podia ser tractat pel Dr. Aiguader només en els seus escrits de *Monografies Mèdiques*, que al cap i a la fi, tenien un públic limitat, sinó que necessitava arribar a un major nombre de gent, complementant la divulgació amb conferències i articles a la premsa generalista, i a un major nombre de companys del gremi. Així, l'any 1927, va publicar un extens estudi a la revista del Sindicat de Metges de Catalunya, el *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, que eixe mateix any ampliava la seva xarxa d'acció a les Illes Balears.

Entre el gener del 1927, i el març de l'any següent, va escriure una sèrie d'articles dintre de l'apartat Medicina Social del *Butlletí* que va titular “El problema de les barraques i dels rellogats”. Per a l'elaboració d'aquests articles, d'una trentena de pàgines en total, va realitzar una gran tasca de formació prèvia i d'estudi de treballs d'altres autors, esmentant un total de vint-i-quatre referències bibliogràfiques, disset d'elles d'autors estrangers, entre els quals cal destacar, per exemple, Jules Simon (1814 – 1896), polític i filòsof francès que va dedicar bona part de la seva vida a qüestions socials, Jacques Bertillon (1851 – 1922), metge i estadista francès responsable del Bureau de Statistique Municipale de París, o la Peabody Foundation de Londres, fundació benèfica creada pel banquer i filantrop George Peabody (1795 – 1869), encara en funcionament avui en dia, i que entre altres coses estava destinada a dotar d'habitatge digne a persones amb pocs recursos³⁶⁸. La Peabody Foundation va ser un exemple a seguir tant per Aiguader, a l'hora de perfilar

³⁶⁶ González Ordovás, 2000

³⁶⁷ González Ordovás, 2000: 222-223

³⁶⁸ Peabody (2014). “Peabody. Our history” en *Peabody*

el seu pensament sobre el tema, com posteriorment per al Govern de la Segona República. A banda d'aquestes referències bibliogràfiques, oferia en el seu treball dades comparatives de ciutats de pràcticament tots els països d'Europa, com París, Marsella, Londres, Budapest i Oslo. Al llarg d'aquests mesos de publicacions periòdiques a la revista del sindicat, va fer un repàs a tot un seguit de problemes que al voltant de la vivenda considerava que estaven donant-se a la Barcelona d'aleshores.

En aquest context, va fer una dura crítica sobre l'abús que els propietaris feien del lloguer excessivament alt per a una població que havia augmentat de manera exponencial atreta per la indústria i que es veia forçada a viure en règim de rellogat³⁶⁹. Igualment, en el seus treballs també va revisar la situació del barraquisme a les rodalies de Barcelona, la falta de planificació institucional, els habitatges sense condicions mínimes de llum i sol, niu de malalties i de la degradació de la ciutat i, en general, de la condició humana en eixos indrets, proposant una actuació institucional que permetria edificar vivenda digna per a les classes obreres:

“[...] jo sóc partidari que s'edifiquen cases i grans casals; la construcció de barraques urbanitzades és bona com a mitjà immediat i ràpid per portar una solució a aquets 100.000 rellogats, a aquests 31.000 barraquenys i a aquestes multituds que viuen en pisos tan indignes com les barraques i amb tanta insalubritat com els rellogats. Per ara això no s'ha solucionat; l'esforç particular no ha construït més que cases que no estan a l'abast de les possibilitats econòmiques dels obrers [...]. Solucionem ràpidament el problema fent cases-bloc, fent barraques urbanitzades, però fent alguna cosa de profit. Tot serà millor, a la fi de la jornada, que aquesta inhibició inhumana.” (Aiguader, 1928a: 7)

Anys enrere, el 1922, quan presidia l'Ateneu Enciclopèdic Popular de Barcelona, el Dr. Aiguader ja havia estat testimoni d'un primer intent de cooperativisme mutualista per a la construcció de vivenda social, el Basament del Pervindre, que havia fet fallida, deixant

³⁶⁹ En un dels seus articles al voltant del problema de l'habitatge obrer, el Dr. Aiguader feia un repàs a les xifres de població de la ciutat sense esmentar la font; així, segons explicava, Barcelona comptava el 1861 amb 250 mil habitants, 600 mil el 1914, 800 mil el 1918 i prop d'un milió el 1927 (Aiguader, 1927b).

moltes famílies sense els diners i la feina invertida, cosa que possiblement va influir amb la seva convicció vers la necessitat d'impuls públic³⁷⁰.

Amb l'arribada de la Segona República, i la presa de poder, de la Generalitat de Catalunya per Macià i de l'alcaldia de Barcelona per ell mateix, tot allò que reclamava el 1927 en matèria d'habitatge, va començar a dur-se a terme, o si més no, a intentar-se. El 13 de juny de 1932 s'aprovava el decret de creació del Comissariat de la casa obrera, organisme depenent de la Generalitat, i es ficaven en marxa projectes de vivenda social al més pur estil racionalista.

Aquesta visió de la vivenda social ja s'havia assajat amb èxit a altres indrets que serviren com a model i exemple, com la feina feta per la ja comentada Peabody Foundation de Londres, o el Bureau de l'Assainissement de l'habitation et du Casier sanitaire de París, la Société de petits logements de Rouen o la Société des habitations salubres et à bon marché de Marsella, entre altres. Com a paradigma d'aquestes construccions, destaca justament una construcció feta a Barcelona, la Casa Bloc del barri de Sant Andreu, la primera pedra de la qual, ficaven Aiguader i Macià el 12 de març de 1933³⁷¹. Com a novetat, el poder públic es deixava aconsellar i influir pels tècnics, fonamentalment per un grup d'arquitectes i professionals progressistes que, agrupats en el GATCPAC, pretenien una ciutat "racional"³⁷². Les idees tantes vegades assenyalades començaven, en aquesta nova etapa del país, a prendre cos. Es reproduïx a continuació

³⁷⁰ El juliol de 1921, en base a la legislació sobre la construcció de cases barates que estava vigent a l'Estat Espanyol des del 1911 amb posteriors modificacions, es va crear la cooperativa mutualista El Basament del Pervindre, amb la finalitat de construir vivenda social per a obrers de la ciutat de Barcelona. Els seus estatuts fundacionals van ser aprovats per la Junta de Fomento y mejora de habitaciones baratas de Barcelona, tal i com recollia la premsa del moment (*La Vanguardia* (1921). "La Junta de casas baratas de Barcelona" en *La Vanguardia*). L'Ateneu Enciclopèdic Popular, dirigit aleshores per Jaume Aiguader, va deixar que la cooperativa s'ubiqués a les seves dependències i va ser testimoni de com aquesta organització, amb els seus mutualistes, feia fallida quan volia engegar un dels seus projectes més importants, la construcció d'una casa bloc a tota una illa de l'Eixample barceloní per allotjar més de mil famílies. (Aiguader 1928a: 4-7).

³⁷¹ La Casa-bloc, és un dels millors exemples d'arquitectura racionalista de caràcter social, i esdevingué exemple de la nova política de vivenda social que volia dur a terme la Generalitat republicana. Constava de més de 200 vivendes, amb un acurat estudi de necessitats de metres quadrats, així com zones d'ús comú i d'esbarjo per als veïns, per als quals estava prevista la construcció de petits horts. Projectat per arquitectes del grup GATCPAC (Grup d'arquitectes i tècnics catalans per al progrés de l'arquitectura contemporània), la guerra civil va frenar la seva construcció quan ja pràcticament estava enllestit, i va ser finalitzat per les noves autoritats franquistes que el van destinar a vivenda per a policies i militars (Institut Català del Sòl (2010). "Dossier de premsa. Visita a l'habitatge de la casa bloc").

³⁷² El GATCPAC, grup del qual formaven part, entre altres, els arquitectes Josep Lluís Sert (Barcelona, 1902-1983), Josep Torres i Clavé (Barcelona, 1906-1939) i Joan Baptista Subirana (Rosario de Santa Fe, Argentina, 1904 – Barcelona, 1978) va aplicar de manera revolucionària els principis del racionalisme i de la ciutat funcional i l'higienisme als edificis construïts, no només als més emblemàtics, com ara el Dispensari Anti-tuberculós del Raval de Barcelona, o el Pavelló de la República de l'Exposició Universal de París del 1937, sinó fonamentalment, i aquesta va ser la novetat, a la vivenda obrera, com en el cas de la Casa Bloc esmentada més amunt, o la Casa Josefa López també de Barcelona (Riol, 2014: 1-4).

un fragment d'un estudi específic sobre el tema urbà, que resumeix perfectament el moment a què es fa referència:

“Els anys de la II República van ser farcits d'eufòria, d'optimisme, de programes i manifestos, de renovacions i aplicació dels postulats més avantguardistes. A nivell urbà, la ciutat de Barcelona experimentà l'aparició d'un tipus de residència pensada amb uns criteris diametralment oposats als que havien predominat fins aleshores. Aquest tipus d'arquitectura, denominada racionalista, parteix de l'anàlisi de la cèl·lula d'habitació, que és considerada com l'element arquitectònic essencial i projectada d'acord amb la funció que ha d'acomplir cadascuna de les estances. La higiene, l'asolellament, els desplaçaments d'un indret a l'altre dins del propi habitatge, la privacitat d'unes estances en relació a d'altres d'ús comú, etc., i l'aplicació de materials prefabricats, dels avenços tecnològics del moment, així com l'ús d'un llenguatge simple, senzill, pur, fruit de les formes que la mateixa construcció proporciona, constituïren els nous criteris dominants en l'elaboració i realització dels projectes” (Hernández, Tatjer i Vidal, 1991: 267).

La Casa Bloc no deixava de ser però, un gra de sorra en el més ambiciós pla que s'havia projectat per a la ciutat de Barcelona, el conegut com a Pla Macià³⁷³. Alguns dels punts d'aquest pla d'alguna manera ja havien estat presentats per Aiguader en un dels seus noticiaris, uns mesos abans, l'octubre-novembre del 1931, en una mena de programa polític, només mig any després de ser nomenat alcalde de la ciutat de Barcelona. En aquest article ja proposava algunes mesures complementàries a la vivenda obrera racional que, a l'unificar serveis i augmentar la capacitat d'habitatge, racionalitzava l'àrea urbanitzada i així no augmentava la despesa pública de manteniment d'infraestructures. Aquestes actuacions complementàries, incloïen obrir la ciutat a la mar,

³⁷³ Poc després d'accedir al Govern de la Generalitat, s'encarregava un pla d'ordenació del territori de tot el país, que es publicava el 1932 sota el nom de Pla de distribució en zones del territori (Regional Planning). Estudi preliminar i solucions provisionals. Estudis fets segons Decret del Govern de la Generalitat de Catalunya, pla que serà conegut com a Pla Macià a proposta de Le Corbousier (1887 – 1965) després de la mort del primer president de la Generalitat i artífex intel·lectual del projecte. Els objectius del pla cercaven potenciar el caràcter industrial, obrer i de port marítim de la ciutat, sense deixar de banda la idea de capitalitat d'un futur Estat, i proposava mesures d'higiene i de remodelació per a Ciutat Vella, el creixement futur seguint el model del Pla Cerdà de l'Eixample, la construcció d'una ciutat de repòs i de vacances i d'una “city” o centre cívic. (Roca, 2008)

amb un projecte realitzat pels tècnics municipals, que junt amb el projecte de la Generalitat uniria distints municipis propers a les platges de ponent; tota aquesta franja de litoral havia de ser també netejada, allunyant els claveguerams de la ciutat. Millores en les escoles, jardins d'infants, millores en la gestió de deixalles i solucions al problema dels abocadors d'escombraries que rodejaven la ciutat, que s'aprofitaven per criar porcs, i constituïen un problema perquè deixaven els ciutadans “[..] assetjats per femers perillosos” (Aiguader, 1931f: 10). És a dir, de manera relacionada amb tota la qüestió de l'habitatge de l'operari, Aiguader posava de manifest una altra gran preocupació que aquesta nova societat ja plenament industrial despertava en els higienistes com ell, el factor urbà, entès com la influència negativa que la ciutat industrial tenia en la salut de la població. Així, aprofitant temes d'actualitat no estrictament mèdics, cercava sensibilitzar els lectors envers la necessitat de no oblidar l'higienisme i fer recapacitar els governants sobre les prioritats d'inversió. Pot veure's un exemple d'aquest ideari en un dels seus primers articles a la revista, només nou mesos després de començar la sèrie de les *Monografies Mèdiques*, on fent-se servir d'unes obres de reforma que anaven a començar al barri gòtic de Barcelona, escrivia:

“El projecte de reforma del barri gòtic ha commogut l'opinió pública; no som nosaltres els indicats per estudiar-lo tècnicament, però com a bons barcelonins i catalans, hem d'oposar-nos (a) que unes mans no prou ben aconsellades el trasbalsin. [...] Nosaltres no volem exposar un pla de sanitat urbana ni provincial, però si cal que fem avinent que des d'un punt de mira mèdic i higiènic, Catalunya i Barcelona estan encara a les beceroles i ens manca el més necessari; en aquelles atencions més immediates, més imprescindibles hem de caminar bon tros per posar-nos al nivell de les nostres necessitats. [...] Tant de bo que els nostres regents actuals emmenessin llur pruija de realitzacions cap a reformar la nostra terra sanitàriament, com ja els de vell règim endegaven llurs passos a última hora. [...] Si els actuals directors dels nostres afers públics volen perpetuar llur memòria, basteixin hospitals, aixequin sanatoris, facin clavegueres, acondueixin aigües, sanifiquin pobles, i no es posin a esmenar l'obra dels homes que ens precediren [...]” (Aiguader, 1927f)

Sense abandonar l'higienisme urbà, en distintes ocasions les pàgines inicials dels números de les *Monografies Mèdiques* li van servir per mostrar la seva més dura crítica vers la situació en què es trobaven les ciutats catalanes en general i Barcelona en particular.

“Barcelona no ha tingut mai una política sanitària ben dirigida, no per manca de capacitat ni de solvència dels directors tècnics, sinó per manca d'entusiasme dels regidors de la ciutat. La impressió que tots donaven era d'escepticisme complert en el que es refereix al valor de la Higiene; s'endevinava que en el seu fur intern estaven ben convençuts que era una fantasia dels metges en cerca de retribucions i dietes.

[...] Un trosset mínim de Barcelona és només presentable i damunt d'ell, naturalment i precisament als barris dels rics, ha abocat la ciutat cabals i afanyats a dojo [...]. Més enllà ja comença la tragèdia, els sectors on la pietat oficial no ha intervingut, on el homes, per una casualitat, no moren de les mateixes podridures i epidèmies que segles enrera, però on persisteixen gairebé totes les mateixes raons per a morir-hi.” (Aiguader, 1931a)

A banda dels seus escrits de les *Monografies Mèdiques*, el Dr. Aiguader no desaprovava la premsa generalista per intentar obrir els ulls de la ciutat denunciant l'estat lamentable d'algunes de les seves barriades. Resulta exemplificant l'article publicat el 1929 al diari *Mirador* en referència al districte cinquè, la zona del raval i barri xinès de Barcelona, que mostrava la vida que duia gran part de la població de la ciutat i que reproduïm a continuació com a mostra de la deplorable situació en la què es trobaven algunes àrees de la pròpia ciutat:

“Cal veure la barriada en ple dia, cal pujar aquelles escales reniegues i entrar en aquells pisos que es defensen amb bafarades pudentes. Si allò és un crit de justícia constant...

[..] I el seu viure!... (dient-ne viure per donar-li un nom o altre). En cada cambra del pis s'estatja una família generalment nombrosa, pares, fills, germans, germanes, tots barrejats. Ocupada per un llit en els casos més sortosos, llit llardós i en el qual preveus els paràsits; marfegotes a terra per als altres; roba penjada en un estenedor

improvisat dins de l'habitació; una taula o més comú, un caixó que serveix de taula i el malalt i una sèrie d'individus tètrics que l'envolten, atrets per la visita del metge. [...] Un fogó de terra serveix per fer la minestra i empudegar l'habitació de fum, d'oli dolent i de menjars passats i fer que l'aire sigui espés, piqui als ulls com una bravada de ceba els esperits es tapin en entrar-hi.

[...] Si un dia tots els seus habitants a la mateixa hora es llençaven al carrer, passaria per la vergonya que no hi cabrien. [...] He vist quadros tràgics, repugnants, necessitaves de tot l'optimisme per creure en la grandesa humana. Malalts pneumònics, tifòdics, estesos damunt d'una mantota o una borrasa per llit, mentre esperaven l'hora d'entrar a l'hospital que no arribava mai, perquè els llits eren per qui portava recomanació de persona principal. [...] Allí he sentit la cosa més punyent de la meua vida. Es tractava d'una vella miserable; malgrat els meus certificats, no hi havia manera d'hospitalitzar-la aleshores, per motius de moralitat, la caritat cristiana, esplèndidament subvencionada per l'Ajuntament, no passava socors alimentaris als habitants del carrer de Migdia i altres de la zona. Tenia de viure de la caritat dels veïns que era poca i de mal fer per falta de recursos. La mestressa del pis se n'exclamava: "Jo ja faig el que puc, em deia; procuro alimentar-la. De tant en tant li compro un ou d'aquests que venen a cinc cèntims perquè són passats". Compreneu tota la perversió d'una barriada on els vells malalts s'alimenten amb ous podrits? On està organitzada la venda d'ous podrits? On concebeu que hi hagi dissortats que ni a això arribin; que els presentin davant les botigues on es veuen mirant-se'ls amb ulls famèlics, amb l'estómac dolorit, amb el cor ple d'enveja i de rancúnia pels sortosos que en mengen?" (Aiguader, 1929f: 3).

Millorar aquesta situació de misèria, d'amuntegament i de vivenda infrahumana, aplicant les màximes de l'higienisme a la ciutat no era ni de bon tros una idea nova; ben al contrari, des de l'inici dels postulats higienistes, la intervenció en la modificació del fet urbà, va ser una de les àrees on es va deixar sentir aquesta nova doctrina, per exemple, amb l'enderrocament de les muralles, amb els plans de reforma interior dels principals

nuclis de població o propiciant la gestació dels eixamples urbans. Rodríguez Ocaña assenyala una evolució d'aquest higienisme urbà, la proposta inicial, força voluntariosa i amb grans expectatives, i allò que finalment podia dur-se a terme, que rebaixava per distints factors les esperances inicials. Distingeix dos períodes:

- un primer període, que identifica amb el de "la ciutat ideal" o de "l'higienisme utòpic", que fracassà fonamentalment per l'important component econòmic que suposava l'alliberament de sòl, la nova construcció, etc.
- un període posterior, que anomena de "la ciutat industrial" o de "l'higienisme pragmàtic", en el qual s'adeqüen les expectatives a la realitat, tot i això amb un èxit considerable a nivell de taxes de mortalitat, per exemple³⁷⁴.

Un cop elegit alcalde de la ciutat, l'any 1931, la sanitat, també per la seva connotació social, és considerada un tema transversal, és a dir, a tindre en compte en totes les actuacions municipals, com es veurà en capítols posteriors³⁷⁵.

2.3.1.3. De la caritat a l'assistència social

La història de la beneficència a l'Estat Espanyol, com en tantes altres qüestions, havia estat un tema distints cops legislat i pràcticament en el mateix nombre de casos, incomplet. En el cas concret català, un fet va propiciar un desenvolupament d'aquest aspecte d'una manera sensiblement diferenciada respecte a la resta d'Espanya, la creació de la Mancomunitat de Catalunya.

S'ha considerat necessari fer un repàs d'alguns aspectes de l'evolució de l'assistència social a Catalunya, especialment durant aquest període mancomunat, ja que d'alguna manera, la feina feta en eixos moments de certa autonomia política va donar una idea de la mesura de les possibilitats de transformació social que es podien arribar a tenir si es recuperava i s'eixamplava³⁷⁶. Independentment de quantes de les fites inicialment marcades finalment es van aconseguir, no es pot negar l'esperit social d'aquesta administració i, en part, les Monografies Mèdiques, creades només dos anys després de ser liquidada l'estructura mancomunada, bevien d'aquesta visió i intentaven continuar i

³⁷⁴ Rodríguez Ocaña, 2001a: 157-184

³⁷⁵ Vegeu el capítol "La sanitat i l'organització mèdica"

³⁷⁶ Perdiguero, Pardo Tomás i Martínez Vidal, 2009: 202

millorar la tasca social iniciada aleshores³⁷⁷. És en aquest sentit que l'any 1933, escrivia les següents paraules:

“Molt ha fet l'organisme creat per la vella Mancomunitat per a la lluita antituberculosa i que dirigeix (en el moment de la Generalitat Republicana) el Dr. Sayé, però com que el seu pressupost no li permetia emprendre el combat a fons, ni tan solament intentar-lo, s'havia de contentar de donar consells que si no curaven, al menys conhortaven. I així tota la labor col·lectiva contra les grans endèmies que ens delmaven, d'una més discreta i tolerable que en altres llocs, però sempre excedint la part a que teníem dret. Ara ha de variar la nostra actuació. Cal que emprenguem una tasca intensa i eficaç.”
(Aiguader, 1933b: 11)

L'any 1812, la Constitució Espanyola signada a Cadis esmentava somerament alguns detalls de la idea que es pretenia donar als serveis de beneficència a l'Estat i que es van veure reflectits el 1822, quan es promulgà la primera llei de beneficència. En tots dos documents legals hi havia un intent de disminuir el poder de l'església catòlica en la gestió de la beneficència, basada fins aleshores en la caritat, i de intentar assolir un caràcter públic d'aquest instrument.

Per tal de situar legislativament les competències en matèria social de les distintes administracions, cal recordar que trenta anys més tard, el 1852, en el Real Decreto que desenvolupava la Ley General de Beneficencia de 1849, l'Estat reconeixia la seva responsabilitat pel que feia a l'assistència social³⁷⁸, dividint-la en tres grups, l'assistència social de tipus general, provincial i municipal, segons el caràcter de la necessitat plantejada. En concret, atenent el Reglamento general para la ejecución de la ley de beneficencia de 20 de junio de 1849 (*Gaceta de Madrid* de 16 de maig de 1852), s'establien tres tipus d'establiments: a) els generals, o estatals, que eren aquells destinats a satisfer necessitats permanents, com ara “los establecimientos de locos, sordo-mudos, ciegos, impedidos y decréptos”; b) els provincials, aquells creats per atendre malalties

³⁷⁷ En l'exemplar doble 68-69 de les Monografies Mèdiques, de l'any 1933, el Dr. Sayé publicava el seu treball *Les noves orientacions de la lluita antituberculosa i la seva aplicació a Catalunya*. Aquest metge havia estat director del Servei d'Assistència Social als Tuberculosos de la Mancomunitat i amb la Segona República, com es veurà més endavant amb més detall, va ser recuperat per al mateix càrrec però aquest cop de la Generalitat, director del Servei d'Assistència Social als Tuberculosos de la Generalitat de Catalunya. En el *Noticiari* d'aquest exemplar, el Dr. Aiguader lloava que es triara per fer aquestes projeccions de futur a qui, en poques paraules, ho havia demostrat, a “[...] qui té criteris clar de les regles que cal prendre i de les institucions a crear [...]” (Aiguader, 1933c: 9-10)

³⁷⁸ Balcells *et al.*, 1996: 370

comunes temporals, com “los hospitales de enfermos, las casas de misericordia, los de maternidad y expósitos, las de huérfanos y desamparados”; i, per últim, c) els establiments municipals, que es reservaven per a malalties accidentals o com a pas abans d'ingressar en els anteriors, incloent-hi “las casas de refugio y hospitalidad pasajera, y la beneficencia domiciliaria”. En la mateixa normativa es tractaven altres temes de gestió i funcionament, com ara la Junta General y las Provinciales de Beneficiencia. Com s'ha dit, la successiva normativa dels distints governs en aquests temes no sempre es reflectia en uns resultats esperançadors, i la problemàtica de l'assistència social anava arrossegant-se amb els anys, fins a un moment en que va tindre lloc un important canvi, si més no, en l'aspecte de planificació i intent de millora dels serveis d'assistència social a Catalunya: la creació de la Mancomunitat de Catalunya l'any 1914, inicialment només amb les competències de les quatre diputacions provincials catalanes.

Sense oblidar que aquesta nova administració, durant un temps, va romandre sense pràcticament funcions noves ni recursos, la seva creació va propiciar que els metges pogueren participar en la planificació sanitària i que llurs opinions foren tingudes en compte. En matèria sociosanitària, a l'igual que en altres apartats, no pot considerar-se el període de vigència de la Mancomunitat com un espai de temps homogeni, ben al contrari, per les circumstàncies que van motivar la seva creació i pel moment de traspàs de competències, es poden distingir dos períodes³⁷⁹:

- un primer període bàsicament projectista, entre l'any de la seva creació, el 1914, i el 1919, en que es definiren les bases sociosanitàries fent servir grups d'estudi.
- un segon període ja més intervencionista des de l'any 1920, any del traspàs de competències sanitàries i de beneficència, fins la seva dissolució l'any 1924.

És en aquests darrers quatre anys, i degut a l'estat en què es trobava la situació sociosanitària a Catalunya, per “la manera defectuosíssima en què [...] han portat fins avui les diputacions els servei de beneficència i el no menys lamentable i vituperable abandó en què té l'Estat la Sanitat”³⁸⁰, la Mancomunitat va haver de fer una forta inversió en planificació i en actuacions, essent la sanitat, la beneficència i l'acció social, la seva principal partida pressupostària, amb un 26'3% de la despesa total³⁸¹.

³⁷⁹ Sabaté, 1992: 466

³⁸⁰ Prat de la Riba, 1919; citat en Balcells, Pujol i Sabater, 1996: 369

³⁸¹ Balcells *et al.*, 1996: 370

Inicialment, i aprofitant la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans (I.E.C.), va començar una planificació sanitària i d'assistència social més *moderna*. Aquesta es centrava en una anàlisi prèvia de la situació, com es veurà més endavant, i amb l'establiment d'accions que en gran part esdevenien innovadores a Espanya. Gran part d'aquestes accions es van veure truncades amb l'adveniment de la Dictadura de Primo de Rivera, ressorgides amb la proclamació de la Segona República i l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia i posteriorment de nou estroncades amb la pèrdua de la Guerra Civil i la instauració del règim de Franco.

Un repàs a l'obra sociosanitària d'aquesta nova administració, pot iniciar-se el mateix any del seu naixement, quan es va crear la seva primera estructura sanitària, el Servei Tècnic del Paludisme, malaltia encara endèmica en distintes àrees de Catalunya i amb un important cost econòmic i humà. La seva direcció va ser encomanada al Dr. Gustavo Pittaluga (Florència, Itàlia, 1876 – l'Havana, Cuba, 1956), primer director de la Escuela Nacional de Sanidad (1924), catedràtic de la Facultad de Medicina de Madrid i organitzador de la lluita antipalúdica també a la resta de l'Estat Espanyol³⁸². Aquest metge italià, nacionalitzat espanyol, va resultar una peça imprescindible per convertir la lluita contra el paludisme en una tasca pública i introduir les noves pràctiques mèdiques en relació al tractament d'aquest problema sanitari³⁸³, identificant els principals indrets d'endemisme, el Delta de l'Ebre, el Prat de Llobregat, la zona de Salou-Vilaseca, els aiguamolls de l'Empordà o les terres de Lleida irrigades per la construcció del canal d'Aragó. En moltes d'elles, s'engegaren dispensaris, com el d'Amposta o el de Tortosa, que actuaren en pobles, fàbriques i colònies agrícoles, aplicant profilaxis físiques i quimioprofilaxis amb quinina, resolguent en molts casos la situació i millorant-la en altres, sempre amb una planificació i actuació científica³⁸⁴. Com a prova de la bona feina realitzada en l'estudi i tractament de la malària en el Delta de l'Ebre, l'any 1925, la *Société des Nations*, publicava un llibre sobre la lluita contra la malària en deltes dels rius Ebre, Pó i Danubi, atorgant la direcció de l'obra, entre altres, al propi Pittaluga, que publicava el seu estudi del territori català³⁸⁵.

³⁸² Real Academia Nacional de Medicina (2013). "Pittaluga y Fattorini, Gustavo"

³⁸³ Rodríguez Ocaña *et al.*, 2003: 53. A banda de l'obra citada, per a més dades respecte a la figura de Gustavo Pittaluga en la lluita antipalúdica, així com el seu paper en el desenvolupament de la parasitologia i l'hematologia, vegeu Rodríguez Ocaña, 2008 i Bernabeu, 1994, al respecte de la seva tasca en la consolidació de la Escuela Nacional de Sanidad, vegeu Bernabeu, 1994. Per últim, en referència a la importància que la Fundació Rockefeller va tenir en el desenvolupament d'aquest plantejament, vegeu Rodríguez Ocaña, 2000 i Barona i Bernabeu, 2003: 101-103

³⁸⁴ Sabaté, 1992: 222-255

³⁸⁵ Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1933). "Noticiari" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Número 151

El Servei Tècnic del Paludisme, es va iniciar, com s'ha comentat, com una filial de la Secció de Ciències de l'IEC, en un principi amb una tasca purament informativa i d'organització de campanyes antipalúdiques. Amb el temps, esdevindria una secció directa de la pròpia Mancomunitat i el punt de partida de la seva política sanitària, passant a anomenar-se Servei de Sanitat (1920), mentre que l'IEC restava com un centre d'assessorament científic i control tècnic dels serveis de la Mancomunitat. Com a organisme, va combinar eficaçment el tractament farmacològic amb els tractaments ambientals de destrucció dels mosquits o les seves larves, canalització d'aigües, i altres actuacions en les zones de risc de malària³⁸⁶. De la feina feta per aquest servei tècnic, duta endavant amb una nova planificació en la qual s'emprava un mètode epidemiològic que implicava els metges i els municipis de Catalunya, es pogueren extraure, així mateix, dades d'altres problemes sanitaris que afectaven la població, la qual cosa va permetre elaborar un primer mapa sobre la morbimortalitat a les comarques catalanes³⁸⁷.

Estudiades totes aquestes dades, el Dr. Pittaluga proposà a la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans (I.E.C.), l'ampliació d'aquest servei a altres dos àmbits: la tuberculosi i l'estudi de l'epidemiologia general de Catalunya. Finalment, el 1918, aquesta petició esdevingué realitat, amb la creació del Servei d'Estudis Sanitaris de la Mancomunitat de Catalunya, amb les tres seccions sol·licitades, que passaren a ser dirigides per ell mateix la de paludisme, pel Dr. Lluís Sayé i Sempere (Barcelona, 1888 – 1975) la de tuberculosi i pel Dr. Manuel Dalmau i Matas (Barcelona, 1890 – 1918) la de malalties infeccioses³⁸⁸.

El 1920, amb l'esmentat traspàs de les competències de les diputacions, es va crear la Comissió de Sanitat per estructurar el nou Servei de Sanitat de la Mancomunitat de Catalunya, del qual fou director el Dr. Pittaluga i sotsdirector el Dr. Sayé. El tercer iniciador de l'estructura sanitària de la Mancomunitat, el Dr. Dalmau, havia mort amb només vint-i-vuit anys el 1918 víctima de la grip, malaltia de la qual era un gran expert. A banda de tot allò esmentat, l'esforç sanitari per combatre problemes de salut pública va dur a engegar tota una sèrie de serveis públics, com ara el de lluita contra la febre tifoide i

³⁸⁶ Bernabeu 1998: 5-28

³⁸⁷ Diputacions de Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona (2004). "El servei tècnic del paludisme i Gustau Pittaluga" en *Mancomunitat de Catalunya 1914-2004*.

³⁸⁸ Bruguera, 2012

les malalties infeccioses, el de la lluita contra la mortalitat infantil, el de la lluita contra el goll endèmic i el cretinisme o el ja esmentat de lluita contra el paludisme³⁸⁹.

També mereix ser destacat la feina del Servei de Demografia i Estadística Sanitàries, creat el 1922, del qual es nomenà responsable el Dr. Santiago Pi i Sunyer³⁹⁰ (Barcelona, 1893 – 1981). Aquest servei, inicialment com s'ha dit, dirigit pel Dr. Dalmau i Matas, cercava complementar les dades de mortalitat ja recollides a tot l'Estat, amb algunes pròpies, com les dades de morbiditat, a més de permetre estudiar epidèmies, publicar treballs monogràfics sobre aquestes i fer servir els mitjans de propaganda per evitar la propagació de malalties. Així, durant tot el període de vigència de la Mancomunitat, destacats metges catalans, membres molts d'ells del Sindicat de Metges de Catalunya³⁹¹ foren requerits per l'estudi dels problemes socio-sanitaris del país, com el Dr. Sayé³⁹² ja vist abans, mentre que algunes importants actuacions es dugueren endavant a iniciativa de representants d'aquesta organització mèdica, per exemple l'estudi del problema del descens de la natalitat a Catalunya, tema que s'engegà seguint una proposta del Dr. Hermenegild Puig i Sais, president del *Sindicat* i diputat, qui havia presentat la proposta junt amb el diputat Lluís Nicolau d'Olwer (Barcelona, 1888 – Mèxic, 1961) per citar només alguns exemples³⁹³.

Tot i les dificultats econòmiques i de falta de competències, i la migradesa de resultats en alguns aspectes, en altres la feina va ser intensa i esperançadora; per exemple, en la lluita contra el paludisme, ja esmentat, o contra la tuberculosi, detalls de la qual es veuran més endavant.

³⁸⁹ Universitat de Barcelona - CRAI Biblioteca de Medicina (2014). "El Servei de Sanitat" en *Centenari de la Mancomunitat de Catalunya (1914-2014). L'obra sanitària*

³⁹⁰ El Dr. Santiago Pi i Sunyer era germà del Dr. August Pi i Sunyer i oncle del també metge Jaume Pi-Sunyer Bayo.

³⁹¹ Els aspectes concrets d'aquesta organització, es tracten al capítol "La sanitat i l'organització mèdica".

³⁹² Al no disposar dels llistats dels socis, la seva pertinença al Sindicat s'ha considerat indirectament. Aquest és el cas del Dr. Sayé, del qual, no podem assegurar quin dia va entrar a formar part del Sindicat, però consta que el 31 de maig de 1929, era admès dintre del grup I d'invalidesa de la Mutual Mèdica. (Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1929). "Mutual Mèdica. Moviment de socis." en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Número 108.

³⁹³ Sabaté, 1992: 285-309. Tal i com recull Ferran Sabaté, sobre aquest particular de la baixada de la natalitat sense descens de la mortalitat, el Dr. Aiguader va publicar l'any 1928 un article en la revista *Infantia Nostra*, on culpava de la situació a tres motius: l'esterilitat, el neomaltusianisme i la mortalitat infantil, i proposava per revertir la situació: la propaganda mèdica contra l'esterilitat patològica (malalties d'origen o transmissió venèria o la tuberculosi), suprimir les prédiques de moral sexual i l'establiment de dispensaris de puericultura. (Sabaté, 1992: 310)

L'assistència social, d'una o altra manera, va formar part de les competències de la Mancomunitat de Catalunya des del seu naixement. Així, ja en el Real Decreto de 25 març de 1914 que possibilitava la seva creació (*Gaceta de Madrid* de 27 de març), en el seu article segon es feia una referència a l'hospitalització de dementes pobres, que passava a ser competència d'aquesta institució des de les distintes diputacions provincials³⁹⁴.

Però, què significava tindre la competència? El 1910, el president de la Diputació de Barcelona, Prat de la Riba, posteriorment president de la Mancomunitat fins la seva mort, va encarregar un informe sobre l'atenció als dementes a tres metges independents on es feia palesa la deplorable situació en la qual s'amuntegaven, junts i sense cap tipus de catalogació, de seguiment ni d'higiene, dementes amb qualsevol diagnòstic, orfes, vells, epilèptics, etc.³⁹⁵ Aquest tipus d'informes es repetiren en altres províncies i de nou a Barcelona el 1913, poc abans de la constitució de l'administració mancomunada.

La situació concreta de l'atenció als malalts mentals, ben estudiada per Comelles³⁹⁶, havia passat per una sèrie de processos evolutius que només a partir del primer terç del segle XX plantejaven un veritable procés diagnòstic, terapèutic i assistencial ja que, inicialment, no era considerat un problema mèdic ni polític, sinó simplement una responsabilitat familiar sobre una assumpte de considerada etiologia sociocultural. De fet en tota la normativa referida al tema, tant en el Decreto de 22 d'abril de 1873 (*Gaceta de Madrid* de 28 d'abril) que, entre altres assumptes, dictava els aspectes organitzatius i econòmics del Manicomio de Santa Isabel de Leganés, l'únic construït dels sis previstos "dada la situació angustiosa del Tesoro" (Barrios, 2012: 37), com en la normativa de 1885, el Real Decreto de 12 de maig de 1885 (*Gaceta de Madrid* de 15 de maig), el Real Decreto de 19 de mayo de 1885 (*Gaceta de Madrid* de 21 de maig) i la Real Orden de 20 de juny de 1885 (*Gaceta de Madrid* de 23 de juny), deixaven clara la manera de decidir l'internament involuntari d'un dement, sempre a instància de curador o familiar davant del jutge, tot i que l'internament exigirà després un informe mèdic. Fins eixe moment, tots els esforços consistien en augmentar el nombre de places d'internament, no pas en organitzar una assistència adequada. En canvi, el Decreto de 3 de juliol de 1931 (*Gaceta de Madrid* de 7 de juliol) i normativa posterior, ja indicava una altra manera d'ingrés, l'involuntari per indicació mèdica. En realitat, aquesta diferència no és anecdòtica, i reflexa que, fins el 1931, la normativa dictada en referència a la malaltia

³⁹⁴ Sabaté, 2014a

³⁹⁵ Balcells, 1996: 371

³⁹⁶ Sobre aquest tema, vegeu Comelles, 1992, 2007 i 2010

mental tenia com objectiu la seguretat jurídica dels ciutadans, més que no el tractament de la malaltia, per la qual cosa, els manicomis no estaven pensats com a centres de tractament, sinó com a espais d'exclusió, inclús a perpetuïtat³⁹⁷. Per tant, el psiquiatre i el manicomi adquirien una dimensió distinta a la del metge i l'hospital; aquest segon binomi, esdevingué un nexa professionals-centre que amb els anys va passar a ser reconegut per la població com un espai institucional de garantia de coneixement i curació. Justament, les característiques concretes de les malalties mentals, amb costoses curacions i complicades reinsercions, atorgava als psiquiatres un paper discret en el procés assistencial, fet al que s'afegia la imatge que en la societat romania encara d'aquests metges especialitzats en les malalties mentals com a metges avaladors de les pràctiques repressores dels manicomis del segle XIX³⁹⁸, i que només va anar modificant-se al llarg del segle XX mitjançant noves tècniques assistencials, com la psicoanàlisi, nous tractaments farmacològics amb una capacitat curativa indubtablement major i, sobretot, amb el desenvolupament de la neurologia que, per fi, li atorgava la base biològica que en certa manera li mancava. En general, per tant, la poca influència dels psiquiatres en la modernització de la medicina, si més no en les èpoques més inicials, jugava en contra de la mateixa formació que els metges generals tenien de la disciplina, en part per la poca importància que a la matèria se li donava en els plans d'estudis de la llicenciatura³⁹⁹.

En resum, amb tot allò revisat, distintes circumstàncies havien conduït els malalts mentals a la situació de desatenció assistencial i social. En primer lloc i possiblement com a factor principal, l'incompliment per part de les distintes administracions de les responsabilitats de les quals eren competents. També influïren la poca formació psiquiàtrica dels metges, la qual cosa dificultava el correcte diagnòstic i tractament, i per últim, la concepció popular que del malalt mental tenia la societat, com s'ha dit un problema familiar més que no social. Prat de la Riba, anys després, es queixava i resumia l'actitud de l'Estat en relació a aquests pacients:

[L'actitud de l'Estat en relació amb l'acció social i sanitària havia estat] “[...] endossar tranquil·lament a les diputacions la càrrega que no els pertoca del sosteniment dels boigs pobres; això sí, interinament, però amb una interinitat que ja més de mig segle dura. De manera que el sistema de legislació vigent queda de fet convertit

³⁹⁷ Comelles, 2007: 74

³⁹⁸ Comelles, 1992: 352-353

³⁹⁹ S'ha de recordar en aquest punt que no seria fins el 1934 quan es va crear la primera càtedra de psiquiatria de l'Estat, a Barcelona, ocupada per un dels autors de les *Monografies Mèdiques*, el Dr. Emili Mira i López.

en un altre molt senzill que consisteix en atribuir a les Diputacions, no en virtut d'una disposició legislativa, sinó de l'arbitrarietat, l'administració de tots els serveis.”⁴⁰⁰

Probablement tota una sèrie de factors, com ara la relativa influència que, ara si, els psiquiatres van tenir en el desenvolupament de les polítiques públiques del catalanisme entre 1915 i 1938, excepció d'allò que passava a la resta de l'Estat⁴⁰¹, l'interès que el tema despertava en Prat de la Riba i possiblement perquè l'atenció als dements va ser la primera competència que la Mancomunitat va tindre en aquest àmbit, en la primera Assemblea de la Mancomunitat, s'aprovaren les bases per a la reforma del tractament dels malalts mentals asilats. La reforma passava per assumir una sèrie d'objectius, com la creació d'un hospital psiquiàtric en cadascuna de les demarcacions territorials catalanes, amb un hospital central on s'introduiria el treball com a eina de rehabilitació, creació d'un dispensari i una clínica d'observació a Barcelona, entre altres accions, totes elles amb la idea de situar Catalunya a l'altura dels països més avançats d'Europa. En tot cas, però, es deixava ben clar que totes aquestes iniciatives en cap cas suposaven renunciar al seu finançament estatal com estava reconegut en la normativa:

“No significa això renunciar a que l'Estat s'encarregui com és de llei, del sosteniment dels malalts pobres; al contrari. Un cop aixecats els edificis de la capacitat necessària i amb les condicions i perfeccionaments que la ciència exigeix i que reuneixen avui els seus similars dels pobles més avançats, estarem en millors condicions que mai per a recabar de l'Estat, o bé que directament s'encarregui del seu sosteniment o bé – lo que fora preferible – doni a la Mancomunitat els medis per a la prestació d'aquest servei.”⁴⁰²

Com ha anat veient-se, bona part de l'atenció de l'administració catalana, tant de la Mancomunitat com posteriorment de la Generalitat Republicana, es centrava en un desenvolupament de la psiquiatria des d'una vessant comunitària, fet que contrastava amb l'evolució que l'especialitat anava tenint a l'altra gran zona industrialitzada d'Espanya,

⁴⁰⁰ Prat de la Riba, 1923; citat en Comelles *et al.*, 2013

⁴⁰¹ Comelles, 2007: 75

⁴⁰² Mancomunitat de Catalunya (1914). “Projecte de bases de la incorporació del servei de dements acordades pel Consell Permanent i presentades a l'Assemblea de maig de 1914” en Sabaté i Casellas, 1992

la ciutat de Madrid i seva àrea d'influència, on el desenvolupament més important es va donar en la psiquiatria clínica, establint un dualisme de plantejament⁴⁰³.

En el cas català, com indica Balcells, de totes les fites marcades, només dos poden considerar-se com a efectivament dutes a terme: començà la construcció de dos nous pavellons al manicomi de Salt, i s'iniciaren les bases per a la construcció d'una clínica d'observació a Santa Coloma de Gramenet que, pels endarreriments del projecte, fou inaugurada en temps de la Segona República. Amb dades objectives relatives a la població acollida, les baixes per curació i defunció, el cost de cada plaça i el nombre de professionals i la qualificació d'aquests per malalt mental, tot i les millores iniciades i el canvi de mentalitat aplicat, seguint Balcells, "el balanç de l'obra efectivament realitzada per la Mancomunitat en l'àmbit de l'atenció psiquiàtrica resulta decebedor" (Balcells, 1996: 377). És a dir, per distintes circumstàncies, que en la major part dels casos es podrien resumir en la falta de finançament, no es van poder aconseguir bona part dels resultats objectius que s'esperaven.

Junt amb l'atenció als dementats, un altre aspecte en el què es va incidir va ser en l'atenció integral a parteres i expòsits, destacant entre tot allò engegat, la Institució Maternal Catalana, un nou servei que, construït al costat de la Casa de la Maternitat, cercava complementar l'atenció integral a aquests dos col·lectius. Inicialment concebuda pel Dr. Miquel Arcàngel Fargas i Roca, metge, polític, catedràtic de ginecologia i obstetrícia, fundador de l'Institut d'Estudis Catalans i president del Primer Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, tenia una idea original al respecte d'aquesta nova institució, com recull en un fragment de la seva carta adreçada a l'Ajuntament de Barcelona pocs dies després de la constitució de la Mancomunitat i recollit per Oriol Casassas:

"[...] que la Institució Maternal Catalana sigui, a l'ensems que un refugi –que com a obra benèfica existeix ja ara en forma rudimentària– una escola d'estudis superiors a semblança d'algunes existents en capitals semblants a Barcelona, i sobretot una fundació que, amb porta oberta, pugui servir perquè en ella trobin, principalment les classes humils de la societat, totes aquelles garanties que la ciència pot donar avui per a aminorar els perills de l'infantament."⁴⁰⁴

⁴⁰³ Comelles, 1992

⁴⁰⁴ Fargas i Roca, 1914; citat en Casassas i Simó, 1999a: 16

La mort del seu ideòleg principal i posteriorment la de Prat de la Riba, va fer que, malgrat que es va construir i inaugurar i van millorar molt les condicions de les instal·lacions existents, no va complir per complert aquest desig inicial.

Tampoc es pot deixar d'oblidar en aquest punt l'evolució de les conegudes i ja esmentades "malalties socials", com ara la sífilis, la tuberculosi i el tracoma, o dels determinants de salut de la societat, com l'alimentació infantil i temes relacionats amb la medicina legal, per exemple els mètodes d'identificació personal. Tots aquests aspectes, com s'ha vist anteriorment (vegeu la taula 2 d'aquest mateix capítol), van ser tractats en els distints exemplars de la col·lecció de les *Monografies Mèdiques* i en textos del seu director, com ara el seu llibre *Elogi dels metges i de la Medicina*, de 1935, on feia un repàs a la història d'algunes d'aquestes malalties socials, com la verola, la sífilis, el paludisme o la tuberculosi, entre altres, amb un esperit encoratjador de cara a l'avenir:

"Mireu quantes malalties hem anomenat socials per a marcar-ne el seu abast, però, també, per a esverar-vos i en heure esment que tenieu el perill proper, defenséssiu el propi benestar. El metge ha tingut de fer un treball enorme per a convèncer l'home que, si la mort era fatal, la malaltia no ho és. [...] ni sífilis, ni tuberculosi, ni càncer, ni tifoidees, ni cap d'aquests flagells, que suportaven (els homes) per manca d'acció a deslliurar-se'n, no són inevitables." (Aiguader, 1935h: 170)

Un d'aquests assumptes que va despertar més interès va ser la sífilis; de fet, l'exemplar de la revista dedicat a aquesta patologia, el número 8 de febrer de 1927, escrit pel Dr. Peyrí i Rocamora, *Qüestions actuals en el tractament de la sífilis*, va haver de ser reeditat el març de 1936 sota el mateix número, amb una revisió ampliada i corregida, entre altres coses per la introducció de nous fàrmacs en el tractament de la malaltia. Tot i no disposar de dades concretes del nombre d'exemplars editats ni venuts, de l'exemplar de la primera edició, es van editar entre 1.500 i 2.000 unitats (vegeu el capítol "Les Monografies Mèdiques com a projecte editorial"), que es van vendre fins exhaurir les existències, la qual cosa palesa l'interès que pel tema es tenia⁴⁰⁵.

⁴⁰⁵ Aiguader, 1935e: 5. Vegeu més dades en el capítol "Les Monografies Mèdiques. Un projecte editorial"

A pesar de l'èxit de vendes que va suposar l'exemplar referit a la sífilis, el tema que va destacar per damunt de tots els altres va ser, la tuberculosi, per al qual, el consell editorial de la revista va triar mitja dotzena d'autors experts en la matèria per a fer un llarg estudi de situació de la malaltia al llarg dels anys que va durar la publicació. No de bades es tractava segons Aiguader d'un terrible problema com explicava el 1933:

“La tuberculosi és a Catalunya un problema paorós; com a tot arreu, s'emporta la nostra joventut i delma els homes madurs. No té fites. No és, com creu molta gent, malastrugància ciutadana ni flagell que colpeix els pecadors. [...] Si bé ataca el tabalot i el dissolut, tampoc no respecta l'honest i assenyat. Contorba l'alegria del món. Com hem dit, no l'atura l'edat, però prefereix la infància i la jovesa. L'espectre fatídic atemoritza les llars i interromp l'optimisme dels pares que s'esborronen en pensar que els tendres plançons que esguarden enjogassats i plens de vitalitat poden caure un jorn en poder de la seva avidesa.” (Aiguader, 1933c: 3-5)

Si el problema ja era “paorós” a Catalunya, resultava esgarrifós a la ciutat de Girona, que superava en molt la mortalitat per aquesta malaltia de la resta de la província i del país, amb xifres de 30-35 morts per 10.000 habitants, front als 15-20 morts per 10.000 habitants a la ciutat de Barcelona, o els 10-15 morts a les de Lleida i Tarragona. En canvi, la mortalitat provincial oscil·lava entre els 10-15 morts per 10.000 habitants a la província de Barcelona front als 5-10 a la resta de les províncies⁴⁰⁶. L'adveniment de la Segona República va esdevindre per a molts el moment òptim per intentar revertir la situació. No significava que no existiren actuacions anteriorment; per exemple en temps de la Mancomunitat, malgrat no tenir competències sanitàries pròpiament dites, s'havien fet importants actuacions referides a la tisis. D'entre aquestes, la més important va ser, sens dubte, la creació del Servei d'Assistència Social al Tuberculós, i la inauguració, el 1921, del Centre de Lluita Antituberculosa⁴⁰⁷. En aquest servei, el director de la lluita antituberculosa, i alhora sotsdirector de Sanitat, el Dr. Lluís Sayé va desplegar una planificació quinquennal de la lluita antituberculosa que incloïa una visió integral del pacient, tenint en compte les actuacions polítiques i socials que influïen en el manteniment

⁴⁰⁶ Totes aquestes dades, extretes de Sayé i Sempere, 1933, fan referència al període comprés entre els anys 1927 i 1931.

⁴⁰⁷ Ramis i Coris, 2014

de la malaltia⁴⁰⁸. La decadència forçada de la Mancomunitat fins la seva desaparició va suposar també la decadència d'aquest servei, que no va revifar fins la proclamació del govern republicà, l'aprovació de l'Estatut de Catalunya i el consegüent traspàs de competències. Un cop declarada la Segona República, encara en el període pre-estatutari, es va crear el Consell Tècnic de Sanitat, del qual formava part, entre altres el Dr. Sayé, Director aleshores dels Serveis de Tuberculosi de la Generalitat de Catalunya.

De manera paral·lela a la importància que les institucions i la pròpia societat donaven a la tuberculosi com a malaltia social, les *Monografies Mèdiques* dedicaren a aquest tema dotze exemplars de la col·lecció. Entre els professionals cercats per tractar els aspectes relatius a aquesta malaltia, cal destacar els doctors Josep Cornudella i Capdevila, un dels majors experts sobre la tuberculosi i un dels introductors de la vacuna BCG i de l'ús de nous fàrmacs per al seu tractament o el mateix Lluís Sayé i Sempere. A banda, tot aquest ampli tractament donat a la malaltia va tenir a més una gran repercussió en la premsa especialitzada, on es vessaven opinions sobre els distints exemplars que eren puntualment recollides en la revista dintre de l'apartat *Les Monografies Mèdiques a través de la premsa*.

No només en el tema de la tuberculosi es cercava comptar amb els serveis de reconeguts experts. Cal fer menció a un dels números dedicat al càncer, el número 90 de 1935, escrit pel Dr. Lluís G. Guilera i Molas, director del Servei de Càncer de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau i catedràtic d'Histologia i Anatomia Patològica. En aquest exemplar, no es feia realment una actualització de coneixements clínics o anatomopatològics, sinó que es mostrava el pes de la malaltia a Catalunya, una comparativa amb la majoria de països desenvolupats del món, una visió de la situació a terres catalanes pel que feia a recursos hospitalaris, econòmics, etc., i, el més important, un detallat estudi sobre com hauria de plantejar-se la lluita contra la malaltia a Catalunya, amb quins mitjans, institucions i recursos, posant cura en l'educació popular i l'atenció als cancerosos indigents, la investigació i tots els detalls que podrien influir⁴⁰⁹.

En el mateix sentit, l'exemplar doble 77-78, *La lepra a Catalunya. Posició actual de la lluita contra la lepra*, del Dr. Jaume Peyrí i Rocamora, després de detallar la situació de la malaltia a tot l'Estat, amb un grau de detall màxim pel que feia als territoris de Catalunya, País Valencià i Illes Balears, proposava mesures organitzatives per aturar la

⁴⁰⁸ Universitat de Barcelona. CRAI Biblioteca de Medicina (2014). "Sanitat. Servei d'Assistència a Tuberculosos".

⁴⁰⁹ Guilera i Molas, 1935

malaltia, com ara la seva declaració obligatòria, la prohibició als malalts de realitzar algunes professions, la construcció de sanatoris, etc. És a dir, el tractament que des de les pàgines de les *Monografies Mèdiques* se'ls donava a aquestes malalties, tot i no descuidar la vessant clínica i assistencial, se li afegia una altra, encara més bàsica, la vessant organitzativa i d'actuació dels poders públics, en els què, com s'ha revistat, o influïen o pretenien fer-ho.

Per a dur endavant la millora de tots els plans sociosanitaris que tenien en ment, calia un altre factor no desenvolupat encara de manera òptima, el factor humà, personal qualificat, tant mèdic com de professions auxiliars, ja que es vivia en una situació de mancança de professionals correctament formats que es repetia tant a Catalunya com a la resta d'Espanya. Pel que fa a una de les categories professionals bàsiques per al desenvolupament de la sanitat, la infermeria, el 1896, s'havia inaugurat a Madrid la primera escola d'infermeria de l'Estat, la creada per Federico Rubio y Gali (El Puerto de Santa María, Cádiz, 1827 – Madrid, 1902) a l'Institut Quirúrgico de Terapéutica Operatoria, coneguda posteriorment com la Real Escuela Santa Isabel de Hungría⁴¹⁰. Anys després, el 1915, la Congregación de las Siervas de María, que havia estat ocupant-se de l'atenció de pobres i malalts des de temps enrere, va iniciar els tràmits per aconseguir autorització del Govern per formar personal d'infermeria, donat l'alt cost que suposava enviar a les germanes de la seva ordre a formar-se a Roma⁴¹¹. Uns mesos més tard, el govern del conservador Eduardo Dato es feia ressò de la petició de la congregació i es dictava la Real Orden de 19 de maig de 1915 (*Gaceta de Madrid* de 21 de maig) mitjançant la qual s'aprovava "el adjunto Programa de los conocimientos necesarios para habilitar de enfermeras a las que lo soliciten pertenecientes o no a Comunidades Religiosas".

Després de Madrid, la segona escola d'infermeres a partir d'aquesta nova normativa es va crear a Barcelona el 24 d'abril de 1917, com a Escola d'infermeres del Montepío de Santa Madrona, i poc després, la pròpia de l'administració catalana, la Escola d'infermeres auxiliars de la Mancomunitat de Catalunya. Les professionals formades en aquesta escola, a banda de les tasques habituals de guariment de malalts als hospitals, cases de caritat, etc., van formar part d'un servei innovador, el Servei d'infermeres visitadores, professionals que visitaven el pacient a casa seva, fonamentalment pacients tuberculosos, fent funcions no només d'infermeria, sinó també

⁴¹⁰ Matilla, 1987: 46

⁴¹¹ González Iglesias, Amezcua i Siles, 2010

de treballadores socials, ja que feien una valoració de les necessitats i carències del malalt i l'entorn.

L'interès per formar professionals que pogueren fer d'intermediaris entre l'estament mèdic i el malalt a casa seva no va ser només una preocupació a Catalunya; a nivell estatal, s'havien fet propostes en aquest sentit i interessants debats vers el tipus de formació que caldria que reberen aquestes infermeres, qui havia de donar-la, etc.. Destacades figures com el mateix Gustavo Pittaluga durant la seva època com a director de la Escuela Nacional de Sanidad o Marcelino Pascua, durant el seu pas com a director general de Sanidad, hi participaren⁴¹².

L'any 1923, la creació de la Escuela Nacional de Puericultura proposava ja donar un paper d'infermera visitadora a les professionals que es formaren en eixe centre, formació regulada uns anys després, el 1925, i desenvolupada de manera més global en el temps de la Segona República. Així, el 1933, com a eina per esmenar el greu problema de manca de formació especialitzada dels professionals sanitaris, el Govern de la República ficava en marxa, entre altres serveis, la Escuela Nacional de Enfermeras Visitadoras Sanitarias, amb la col·laboració de la Fundació Rockefeller⁴¹³.

També dintre de la tasca sanitària de la Mancomunitat l'any 1921 es van ficar en marxa les conegudes com Brigades Sanitàries, en part també com a complement de la tasca de control de malalties infeccioses anomenat més amunt. El 28 de juliol d'eixe mateix any el govern central havia promulgat la Real Orden per la què es creaven o disposaven la creació de patronats provincials per al funcionament de las Brigadas Sanitarias (*Gaceta de Madrid* de 30 de juliol), com la pròpia norma assenyalava, creades per a fer front a una part de la sanitat pública que restava oblidada i desatessa, “[..] la defensa de las enfermedades infecciosas, no en vano llamadas evitables, porque nos son conocidos los medios para luchar contra ellas”. Aquesta disposició legal intentava uniformitzar arran del territori espanyol les institucions mitjançant les quals l'Estat volia controlar els temes relatius a la salut pública, amb la creació de noves institucions, com les Brigadas Sanitarias descrites i, anys després, el 1925, els Institutos Provinciales de Higiene⁴¹⁴. Abans però d'aquesta Real Orden, ja s'havia intentat organitzar en distintes lleis (Real Orden de 8 de febrer de 1909, Real Orden de 8 de setembre de 1910 o Real Orden de 15 de novembre de 1911), tota una sèrie de mitjans de desinfecció mòbil,

⁴¹² Per a més una revisió detallada de l'activitat de Marcelino Pascua al front de la Dirección General de Sanidad, vegeu Bernabeu, 2000

⁴¹³ Bernabeu i Gascón, 1999: 77

⁴¹⁴ Per a més informació sobre aquest aspecte, vegeu Perdigueru, 2001

dependents del Govern Central, o de petites brigades de professionals de desinfecció provincials i municipals, tot i que la falta de dotació pressupostària dificultava la posada en marxa d'aquests darrers. El resultat va ser força desigual entre les distintes províncies espanyoles, depenent en gran part de la situació prèvia de cada lloc i de l'existència o no d'infraestructures relacionades amb aquest tema, fonamentalment, l'existència o no de laboratoris municipals⁴¹⁵.

La Mancomunitat, que ja tenia iniciada una feina sanitària en aquest sentit, amb una planificació distinta, va sol·licitar, junt els municipis catalans, veure's exempta, cosa que se'ls va concedir, també per Real Orden, el gener de 1922. Les funcions de les Brigades Sanitàries de la Mancomunitat eren variades i incloïen, entre d'altres, les següents:

- el trasllat arreu del país per atendre les distintes epidèmies
- facilitar als ajuntaments vacunes i col·laborar quan fos precisa una aplicació col·lectiva
- dur endavant campanyes d'estudi i profilaxi de malalties evitables.

Aquest servei tingué unes actuacions importants en distints moments, com ara en la recollida d'escombraries de la ciutat de Barcelona amb motiu de la vaga de 1923, o les activitats dutes a terme el 1924 en tres epidèmies de febres de Malta, una epidèmia de parotiditis en el Regiment de Cavalleria de la guarnició de Reus, una epidèmia d'encefalitis letàrgica, potabilització d'aigües durant una epidèmia de febre tifoide, tasques d'educació sanitària, etc.⁴¹⁶ Tot i això, no van deixar de rebre crítiques, com la que destaca Perdiguero, en el seu treball ja esmentat, de l'Inspector Provincial de Sanitat de Lleida i què, publicada a l'*Anuario de la Dirección General de Sanidad* de 1921, es

⁴¹⁵ Perdiguero, 2001: 56

⁴¹⁶ Sabaté i Casellas, 2014b. Com a dada curiosa, la revista cultural *Catalunya Gràfica*, recollia, el 1923, un article que serveix per fer-se una idea del grau de detall del material que anava a adquirir-se per concurs per completar quatre equips mòbils complets: "El material el constitueix: 4 estufes locomòbils grans, de 4 rodes, amb accessoris per dutxes útils en la lluita contra el tifus exantemàtic; 4 estufes de dues rodes; 4 potabilitzadores tèrmiques de rendiment 900 litres per hora cada una; 4 camionets "Ford" per trasllat de malalts i materials; un pavelló hospital desmuntable amb capacitat per a 20 llits; 2 carros-botes i un gran nombre d'accessoris, formògens, encaladores, pulveritzadores, etc.. així mateix, s'han adquirit dos laboratoris de camp fàcilment portables, etc. Tal quantitat de material que, com ja es veu [...] es dividirà en quatre parts (Lleida, Barcelona, Reus i Figueres) permetrà que, per haver estalviat la Mancomunitat les despeses de brigades als Ajuntaments, aquests puguin esmerçar més atenció en els Serveis Sanitaris en cada localitat; perfeccionar els hospitals comarcals, etc. i de tal conjunt de coses que en surti un millorament higiènic de Catalunya, que en realitat vol dir benestar i riquesa" (*Catalunya Gràfica* (1923). "L'obra de la Mancomunitat de Catalunya" en *Catalunya Gràfica*. Número 25)

queixava de la insuficiència de mitjans de les brigades sanitàries de la mancomunitat⁴¹⁷, opinió que possiblement podia veure's condicionada per ser els quatre inspectors provincials catalans, junt amb els bascos i els navarresos, els únics que restaven sense competències en aquest punt.

Un any després, de ser nomenat alcalde de Barcelona, en una entrevista concedida al diari madrileny *El Sol*, a una pregunta del periodista, ratificava el seu concepte de assistència social i que, en realitat, era el que s'arrossegava des de la Mancomunitat:

“- (El Sol) ¿Piensa el Ayuntamiento continuar dando a la Beneficencia este aire de favor que tiene hacia el individuo?

- (J. Aiguader) Nosotros queremos transformar la Beneficencia en *asistencia social*. Queremos que sea un derecho que tenga todo ciudadano a que la ciudad le defienda. Y esto no puede llevar más que un nombre *Asistencia social*”⁴¹⁸.

Llastrat per unes finances municipals catastròfiques i una coalició de govern que anava desmembrant-se, va haver de limitar expectatives i concretar una gran part de la seva obra social com a batlle de la ciutat en uns pocs sectors, destacant per sobre de tots, les seves actuacions dirigides a l'assistència als infants. En el Noticiari de l'exemplar número 56 de la col·lecció, de data d'octubre-novembre de 1931, es recollia un article seu aparegut prèviament a la revista *La Rambla* el 18 d'abril de 1932⁴¹⁹, en el qual feia un repàs de les millores que el seu govern municipal havia fet en l'atenció a la infància de la ciutat; així, entre altres dades, explicava que el nombre de matriculats a les escoles municipals, havia passat de 1.200 nens a la seva arribada a l'alcaldia, a 12.000 en només un any de govern, dels quals, 3.000 menjaven en els propis centres, front als 1.000 del

⁴¹⁷ “Con grandes esperanzas por parte de esta Inspección de los resultados prácticos que pudieran obtenerse, y con la aquiescencia entusiasta de casi todos los Alcaldes de la provincia, se llegaron a iniciar todos los trabajos preparatorios para la creación de la Brigada Sanitaria; pero, desgraciadamente, cuando las cosas estaban en este estado, se recibieron las Reales órdenes de fechas de 19 de Enero y 28 de Febrero del año actual, en las que se dispone, a petición de la Mancomunidad de Cataluña, que todos los servicios encomendados a las Brigadas Sanitarias en las cuatro provincias catalanas se transfiriesen a aquella corporación. La citada Mancomunidad catalana fundamentaba su petición en la duplicidad de gastos y servicios que suponía la creación de las mencionadas Brigadas, puesto que ella tenía ya establecidos los servicios que se les encomendaba, aseveración que se aparta mucho de la realidad, puesto que ni en aquella fecha ni en la actualidad dispone de los elementos necesarios, ni tiene servicios montados que puedan suplir a los que se habían encomendado a aquellos organismos [...]” (Ximénez del Rey, 1923)

⁴¹⁸ Montaner, 1932

⁴¹⁹ Com ja s'ha comentat en altres capítols, durant tota la col·lecció va existir una discordança entre la data de l'exemplar i la seva data real de publicació, bastant després, la qual cosa permetia inserir l'octubre-novembre de 1931 un article aparegut “prèviament” en un diari generalista l'abril de 1932.

1931, tot com una inversió cultural de la qual s'esperaven recollir uns fruits sanitaris. Com ell mateix afirmava:

“L'obra de cultura no la comentarem en l'aspecte pedagògic, sinó en el caire sanitari. Recordem, i podem veure encara, les velles escoles de la ciutat de Barcelona. En estatges foscos, sense aire, sense alegria, s'amunteguen les criatures, les quals cal enfortir intel·lectualment per a la lluita per la vida. No vull pintar amb tons realistes el que eren i el que són la major part d'escoles públiques o privades de la nostra ciutat. L'Ajuntament des de fa anys intenta esmenar-ho, però ha correspost a l'actual la glòria d'assolir-ne una part respectable i de capficar-s'hi i amoïnar-s'hi, perquè ha comprès que el problema cultural i sanitari infantil havia de resoldre's conjuntament, que no pot propugnar per l'educació popular qui no proposi ensems evitar un tort orgànic als infants. [...]. No fa gaires dies recordàvem, amb motiu de la inauguració del Parvulari Forestier, que en visitar uns terrenys de l'Horta on es planeja un nou Grup Escolar, exclamàrem en evidenciar la bona situació i àmbits: Quants tuberculosos de menys! Obra també de profilaxi tuberculosa atribuïem al Parvulari esmentat i podríem repetir l'esperança davant de cada Grup Escolar.” (Aiguader, 1931f: 6)

Segons el mateix article, s'havien inaugurat escoles infantils, escoles bressol i cases de colònies per a nens, activitat aquesta última important per al seu govern, com ho demostrava que els infants beneficiats d'estada en colònies escolars havien passat de 2.000 el 1930 a 3.400 el 1932, els de semi-colònies, de 500 a 1.500, “ i els de banys de mar, augmentaren en més de 1.500”.

A banda d'allò explicat, fent servir el Decret de 23 de gener de 1932 (*Gaceta de Madrid* de 24 de gener) pel qual quedava dissolta la Companyia de Jesús al territori espanyol i els seus bens passaven a ser propietat de l'Estat, que els havia de destinar a fins benèfics o docents, l'alcaldia presidida per Aiguader embargava locals dels jesuïtes per a ús públic, entre altres, per a nous grups escolars com ja s'ha vist en el capítol “Jaume Aiguader i Miró. Notes biogràfiques”. Només uns dies després del Decret, el tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona i President de la Comissió de Cultura, Pere Comas i Calvet (Berga, Barcelona, 1892 – Panamà, 1969) feia públiques les reunions que

s'havien mantingut amb el rector de la Universitat de Barcelona per garantir l'ús de les dependències confiscades a allò establert en la llei, la seva destinació a usos benèfics o docents, així com, assegurant la continuïtat de l'ensenyament dels alumnes d'aquells centre, poder atendre la gran quantitat d'alumnes que es trobaven en llista d'espera per no existir places en les escoles municipals:

“[...] También se ha estudiado en esta reunión y con toda amplitud [...], la mejor manera de establecer en los edificios que han ocupado hasta ahora los padres jesuitas nuevas clases, que al aumentar el número de educandos permitan atender en parte la gran cantidad de petición de alumnos que se hallan esperando turno en las oficinas municipales de matrícula, por no existir actualmente plazas vacantes en los grupos escolares y en las escuelas primarias que sostiene el Ayuntamiento de Barcelona.”⁴²⁰

La Generalitat Republicana també va iniciar-se amb una primera Conselleria de Sanitat i Beneficència, que va esdevindre ja com a Conselleria de Sanitat i Assistència Social a partir del 3 d'octubre de 1932, assumint el canvi de concepte pel que feia a l'assistència social i començant veritablement la seva tasca legislativa a partir de la presa de possessió com a Conseller del metge Josep Dencàs i Puigdollers (Vic, Barcelona 1900 – Tànger, Marroc, 1966) i la recuperació de competències arran de l'Estatut d'Autonomia del 1932⁴²¹.

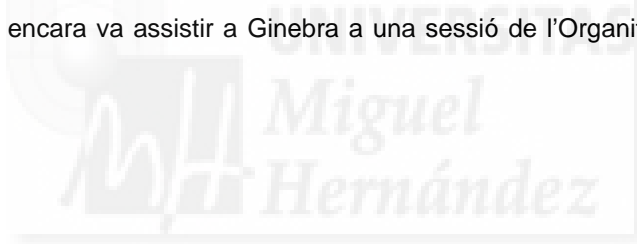
Pel que fa al Dr. Aiguader, la seva relació amb les qüestions socials no havia pas finalitzat. El maig de 1937, coincidint amb la constitució del segon govern de Juan Negrín com a president de la República, passà a ocupar el càrrec de Ministre de Treball i Assistència Social. Malgrat que durant aquesta responsabilitat les seves actuacions més destacables van tindre a veure amb la gestió de l'ajuda als refugiats republicans que fugien de les tropes franquistes, inicialment dintre de l'Estat tal i com les tropes franquistes anaven prenent noves posicions i, després, la d'aquells que creuaven la frontera francesa. Josep M. Poblet recollia les seves paraules d'una entrevista que se li va fer durant aquesta etapa professional, que fa entreveure el manteniment de les seves conviccions pel que fa a la necessitat de canviar la caritat per l'assistència social tot i les dificultats:

⁴²⁰ La Vanguardia, 1932. “Notas del día – La continuidad de las enseñanzas” en *La Vanguardia*

⁴²¹ Martín i Berbois, 2014

“A Assistència Social [...] som poca gent, però es treballa amb entusiasme, ja que al capdavant la política del Ministeri que regento ha hagut de transformar-se en una realitat innegable, tal i com la de fer desaparèixer velles juntes de llegats i de roperos que en els moments actuals no eren altra cosa que una entelèquia, una xarxa d'organismes que al cap i a la fi i sota el tapabrut de la caritat, trafiquejaven amb el poble. Per això estem realitzant un pla d'organització que respongui veritablement a l'excelsitud del nom del departament, o sigui, d'una veritable assistència social”.⁴²²

Atenent aquesta preocupació va realitzar alguns viatges a França per organitzar aquesta assistència a través de distints organismes, alguns suportats en part pel Govern de la República. La part del seu ministeri dedicat a la gestió del Treball queda parcialment diluïda per la gravetat de la problemàtica social que la guerra estava provocant. Tot i així, el juny de 1938, encara va assistir a Ginebra a una sessió de l'Organització Mundial del Treball⁴²³.

⁴²² Entrevista a Jaume Aiguader (1938?), sense citar autor ni medi, en Poblet, 1977: 248

⁴²³ L'Organització Mundial del Treball va ser un organisme fundat el 1919 en el marc de les converses de pau posteriors a la Primera Guerra Mundial. Amb caràcter inicialment autònom i seu a Ginebra (Suïssa), s'integrà posteriorment, el 1946, a les Nacions Unides. Amb representants de governs, sindicats i patronals, tenia entre les seves funcions, la millora de les condicions de treball en els estats membres.

2.3.2. LA PROFESSIÓ MÈDICA I LA SANITAT

2.3.2.1. El col·lectiu mèdic com a classe social i la seva organització

Com ja s'ha vist en els capítols precedents d'aquest treball, el període de temps que va des de la segona meitat del segle XIX fins el primer terç del segle XX, a banda de per moltes altres coses, es va caracteritzar per viure moments de forta conflictivitat social. La classe obrera, poc a poc, tal i com havia passat en els països que havien iniciat la seva industrialització abans, anava organitzant-se i els sindicats que els representaven guanyaven força i capacitat de coacció front els governs i les classes dirigents, la qual cosa es traduïa en discretes millores de les seves condicions de vida i treball.

Com a exemple d'aquest nou poder sindical, l'any 1902 tenia lloc la primera vaga realment multitudinària de l'Estat⁴²⁴, en la qual participaren entre 80.000 i 100.000 obrers, ja amb una clara incitació de la Federación de Sociedades Obreras de la Región Española (F.S.O.R.E.)⁴²⁵. El F.S.O.R.E. va ser l'embrió anarquista de la futura Solidaridad Obrera, organització al seu torn de la qual derivaria la Confederación Nacional del Trabajo (C.N.T.)⁴²⁶. La nova estratègia de vagues generals com a eina de pressió, com ara les dutes a terme el 1902 i 1903, havien aconseguit petites victòries, entre les quals cal destacar la Ley del descanso dominical de 1904 (*Gaceta de Madrid* de 4 de març de 1904), cosa que va embravir els ànims i aportà esperances de canvi d'unes condicions laborals especialment dures.

L'afiliació encara escassa del moviment obrer clarament anava en augment, de la mateixa manera que succeïa en altres llocs d'Europa. Valga com a exemple que entre els anys 1911 i 1919, el nombre d'afiliats representats en els congressos de la C.N.T., va passar de 29.510 a 705.512 treballadors⁴²⁷, mentre que l'altre gran sindicat d'àmbit nacional, la socialista Unión General de Trabajadores (U.G.T.), havia passat de 46.000

⁴²⁴ La importància d'aquesta vaga es pot veure en el fet d'haver provocat la declaració de l'Estat de guerra

⁴²⁵ González Calleja, 1998: 316

⁴²⁶ L'any 1900 es va celebrar a Madrid un congrés anarquista on estaven representades més de 200 societats obreres i en el qual, entre altres coses, es propugnava un pacte d'unió i solidaritat, amb una sèrie d'objectius com la supressió de la propietat privada, la prohibició del treball a estall, la igualtat de salari entre homes i dones i la prohibició del treball infantil i de la dona gestant a més d'altres mesures. Aquest congrés va culminar amb la creació d'un moviment anarquista, la *Federación de Sociedades Obreras de la Región Española* (F.S.O.R.E.), la qual, si bé és cert que no va tindre la implantació nacional que el seu nom donava a entendre, va servir per reforçar l'estructura de la Societat Obrera de Barcelona. Amb la F.S.O.R.E. es va començar a perfilar un punt fonamental en la lluita obrera, la vaga general com a element de pressió (Vadillo Muñoz, 2010: 4-5).

⁴²⁷ CNT-AIT. Federación Local de Madrid (2015). "Historia de la C.N.T. - Introducción"

afiliats a finals del segle XIX a més de 200.000 afiliats l'any 1921⁴²⁸. Aquestes dues organitzacions sindicals, en certa manera, rivalitzaven per l'hegemonia de la representació sindical obrera, la primera des d'una posició anarcosindicalista i la segona des d'una posició socialista més moderada. Paulatinament però, les accions conjuntes entre tots dos sindicats van anar incrementant-se, amb tot allò que per a la lluita obrera podia representar.

En l'imaginari col·lectiu, anava conformant-se una clara consciència de diferenciació entre proletari i burgès, entre obrer i patró, i anaven establint-se dues classes socials ben diferenciades però que no incloïen de manera clara col·lectius difícils d'ubicar en alguna de les dues bandes. Entre aquests grups de professionals s'hi trobaven els metges, junt amb representants d'altres professions liberals, com advocats, arquitectes, veterinaris, etc. On es situaven? Podia parlar-se d'una classe mèdica quan hi havia un ventall tan ampli en el qual coexistien per exemple metges rurals, funcionaris de l'Estat, mal pagats i sotmesos al caciquisme municipal de torn, amb metges barcelonins que comptaven amb una clientela burgesa adinerada, que estaven fundant clíniques privades amb els avenços més moderns i que tenien uns ingressos més que considerables?

S'estava en un moment en què les companyies d'assegurances, amb la connivència del govern, planejaven un canvi de la relació metge-malalt amb la supressió de formes d'assegurament tradicionals com les iguals o les germandats obreres. Aquestes modificacions podien empitjorar les condicions de treball de molts companys de professió, cosa que s'afegia a les circumstàncies especialment complicades dels metges rurals, sotmesos als cacics locals, que veien empitjorada la seva situació laboral. Podien els professionals de la medicina, en aquestes condicions, sentir-se defensats pels sindicats obrers?

Al llarg de la seva vida, el Dr. Aiguader va publicar una sèrie de treballs, tant en forma de noticiaris en les pròpies *Monografies Mèdiques*, com en forma d'escrits en altres revistes, per exemple en les pàgines del *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, que clarament deixaven entreveure quina era la seva opinió i que, com es podrà comprovar, coincidia amb la línia editorial de la col·lecció estudiada. Defensava una estructura de la societat en la qual, front a una classe obrera i una classe social alta, era precís que n'existira una altra, la de les professions liberals, on ubicava treballadors com els metges.

⁴²⁸ Unión General de Trabajadores (2013). "Unión General de Trabajadores (1888-2005). Un breve repaso de nuestra historia"

Aquesta distinció de classes, responia també a una precaució derivada dels règims econòmics i socials als quals, en la seva opinió, podia dur l'excessiva força d'una o altra facció de la societat, l'obrerisme o el "supercapitalisme", emprant el terme d'Aiguader. La defensa professional, en la seva opinió, passava per què els intel·lectuals, els tècnics, els professionals liberals, s'uniren en una mena d'unió de classe, com la que si que havien sabut fer els obrers des d'anys enrere:

"(només el sindicalisme mèdic podia) ésser l'instrument de la defensa professional i només en el sindicalisme podrem estructurar aquesta defensa sense que resulti agressió al cos social" (Aiguader, 1936b: 14).

L'autoprotecció professional en forma d'unió corporativa no podia entendre's, però, com a enfrontament als sindicats obrers, ben al contrari, ja que es lligava en gran part amb la defensa del sindicalisme proletari, amb el qual s'havien de compartir interessos: la penúria de la classe obrera, resultava en la misèria de la classe mitjana. Els metges, els advocats, els arquitectes, i tots aquests professionals, necessitaven dels obrers per sobreviure: l'obrer ja no era només una força de treball, era a més a més, una força de consum de bens i de serveis, mèdics entre d'altres:

"Les hores de lleure després del treball, uns salaris més grossos i la idea de la seva missió en els destins del món, han ennoblit el seu viure quotidià (de l'obrer). Això l'ha fet cercar els plaers i luxes que fins aleshores havien estat monopoli de classes més vagaroses i ha eixamplat enormement el camp d'activitats de les professions liberals en augmentar el grau de cultura: l'estalvi d'hores de treball de l'obrer ha incrementat les dels que es dediquen a la intel·lectualitat, és a dir, a funcions civilitzadores. Per tant ha augmentat el nombre i possibilitat dels professionals." (Aiguader, 1935a: 215-216)

Calia fugir de la manca d'unitat de la professió mèdica que venia referida com a manca de sentiment de classe. Per quins motius no es donava en aquest grup social el sentiment de pertànyer a la mateixa classe social? En opinió del Dr. Aiguader, responia a una incomoditat amb la situació social del professional: mentre que l'obrer acceptava l'estrat social al qual pertanyia i lluitava per millorar les seves condicions en ell, el professional liberal no acceptava la seva pertinença a la classe mitjana i aspirava a migrar

a classes socials superiors que creia més merescudes, amb la qual cosa, no s'organitzava per defensar els seus interessos: "la permanència a la classe mitjana la considera (el professional liberal) transitòria, i les coses passatgeres ni s'estimen, ni es defensen" (Aiguader, 1935b: 171).

Era necessari, per tant, promoure aquest sentiment de classe, cosa que podia ser més senzill de fer en el cas dels metges que en les altres professions, per un fet, la inseparable unió de la persona, del metge, amb la seva feina, factor sobre el quals es podia edificar el sentiment corporatiu. El metge era alguna cosa més que qualsevol altre treballador de la resta de les professions liberals, la seva tasca havia possibilitat el benestar de la humanitat d'ençà que l'home era home i estava destinat a seguir influint en l'esdevenir de la societat. En aquesta idea s'emmarcava el seu llibre de 1935, *Elogi dels metges i de la Medicina*, un veritable panegíric de la professió mèdica, un sentiment d'orgull que havia de possibilitar que poguessin "[...] vèncer la depressió sindical de la classe mitjana" (Aiguader, 1935b: 170). En la seva opinió, aquesta "depressió sindical de la classe mitjana", és a dir, la idea de no creure en la unió dels professionals tècnics, no comportaria només la relativa a la pèrdua de pes decisor i en la societat. Junt amb aquest fet, se n'unia un altre de més greu, una possibilitat que ja s'intuïa, el fet que davant la classe obrera, l'esdeveniment del supercapitalisme i dels privilegis dels estrats socials més elevats, feren malbé el liberalisme econòmic, cosa que en els països més empobrits ja havia fet que la classe mitjana respongués apartant-se de les idees democràtiques i donant suport a les dictadures.

Com s'ha dit més amunt, des de la creació del moviment anarcosindicalista, i concretament des de la creació de Solidaridad Obrera com a sindicat més representatiu, es va deixar clara la distinció entre obrer i burgès o capitalista i, en els casos més extrems, la distinció no donava peu a equívocs. No obstant, com s'ha dit, hi havien uns tipus de professionals, entre els que es trobaven els metges, coneguts també com professionals lliberals, intel·lectuals o tècnics, que depenia de com d'estrictes eren les definicions per a la seva ubicació.

En els propis estatuts fundacionals de la Federación Local de Sociedades Obreras denominada Solidaridad Obrera, l'any 1907, en el seu article quart, s'especificava que podien pertànyer a la federació, "todas las Sociedades Obreras [...] entendiéndose por

obreras las pertenecientes a cualquier oficio o profesión, incluso los llamados intelectuales y todos los que [...] se consideren explotados o cohibidos por el Capital”⁴²⁹.

Aquesta voluntat integradora no va ser però unànime i, periòdicament, en la publicació *Solidaridad Obrera*, l'òrgan d'expressió del sindicat del mateix nom, s'hi publicaven escrits que deixaven entreveure en quin bloc estava la professió mèdica, si més no, dintre de l'imaginari col·lectiu obrer. Només com a exemple, el 12 de març de 1909, un lector que signava com “un obrer”, publicava una nota titulada “En el crudo invierno” on relatava el cas de la seva companya, treballadora greument malalta que necessitava assistència mèdica:

“[...] El caso lo requería. Fuí en busca del doctor y éste, por no vivir del fruto de su trabajo (y en este caso se hallan las tres cuartas partes), olvidó la necesidad de asistir a la proletaria enferma que, amante del trabajo, trabaja día y noche [...]”⁴³⁰.

No es tractava d'un fet aïllat, més bé al contrari, ja que les crítiques més o menys directes a la significació burgesa dels metges, van anar repetint-se al llarg dels anys, reflectint les distintes opinions que dintre de l'anarcosindicalisme existien vers la integració o no dels “intel·lectuals” en general, no només dels metges, amb unes relacions tenses i molts cops difícils entre els sindicats llibertaris i els metges que intentaven apropar-se a aquestes organitzacions⁴³¹.

Dintre de l'anarcosindicalisme de la C.N.T., sindicat al qual, com s'ha dit, havia evolucionat *Solidaridad Obrera* a partir del seu congrés de 1910⁴³², es temia el dirigisme que podien desenvolupar els intel·lectuals sobre la resta dels obrers afiliats del sindicat. En part per aquest motiu, els apropaments al sindicat que intentaven fer distints professionals considerats “intel·lectuals”, però a l'hora simpatitzants amb les idees anarquistes, es veien amb suspicàcia, tot i acceptar llur col·laboració per a aquelles actuacions que foren profitoses per als obrers, sense acceptar, això si, “[...] su injerencia en nuestros asuntos”⁴³³. És a dir, col·laboració si, però no afiliació. Aquesta prohibició

⁴²⁹ *Solidaridad Obrera* (1907). “Estatutos de la Federación Local de Sociedades Obreras denominada Solidaridad Obrera” en *Solidaridad Obrera*. Número 3

⁴³⁰ Un obrer (1909). “En el crudo invierno” en *Solidaridad Obrera*. Número 50

⁴³¹ Molero Mesa, 2011: 419-420

⁴³² L'any 1910, en part com a conseqüència de la repressió que havien patit els membres de *Solidaridad Obrera* en el context de la setmana tràgica, es convocà un congrés en el qual s'acordà superar l'àmbit regional català i expandir l'àrea de treball a nivell estatal, amb la creació de la C.N.T. (vegeu més dades al respecte a: CNT-AIT. Federación Local de Madrid (2015). “Historia de la C.N.T.”)

⁴³³ Negre, 1914; citat en Molero Mesa i Jiménez Lucena, 2013b: 21

d'afiliació per als intel·lectuals no permetia tampoc la sindicació als mestres de les escoles racionalistes, bona part d'aquestes, creades pels propis sindicats, donant-se una situació d'incongruència a la qual es va intentar donar sortida l'any 1919, amb la creació del Sindicato Único de Profesiones Liberales adscrit a la Federació Local de Barcelona, cosa que suposava fer servir una nova estratègia, un procés d'inclusió-exclusió, que "adaptava la participació dels obrers intel·lectuals a les necessitats que en eixe moment tenia l'anarcosindicalisme" (Molero Mesa i Jiménez Lucena, 2013b: 22)⁴³⁴.

Les diferències de pensament entre les distintes corrents del moviment llibertari al respecte d'incorporar o no als intel·lectuals, tot i donar-se, no ho feien amb tanta intensitat en l'altre sindicat majoritari, el socialista U.G.T., que adoptava una posició més pragmàtica en referència a aquest assumpte. Tal i com recull Jiménez Lucena, per a aquest sindicat, la importància radicava en el fet que els professionals que elaboraven o duïen a terme les propostes militaren o simpatitzaren en organitzacions socialistes, no si eren burgesos o proletaris qui les decidien. Com que els interessos de classe d'aquesta manera quedaven relegats a un segon pla, i només havia de tenir importància l'ideari polític, els més adequats per opinar sobre com millorar la situació sanitària del país eren els metges socialistes o afins a aquestes idees⁴³⁵.

La U.G.T., a l'igual que el seu partit polític germà, el Partido Socialista Obrero Español (P.S.O.E.), tenia una base fundacional marxista i obrerista i, inicialment, havia estat organitzat en forma de sindicats d'ofici. L'any 1911, durant el seu desè congrés, va canviar a una organització en sindicats d'Indústria, amb una orientació que, d'aquesta manera, possibilitava acollir distintes professions, també als intel·lectuals d'una mateixa branca productiva.

Les diferències entre les dues tendències obreristes es mantingueren amb els anys. D'aquesta manera, durant la Segona República, els moviments anarcosindicalistes mantingueren la seva posició contrària a la tutela dels tècnics sobre els obrers en les qüestions sanitàries, cosa que es matisava en el cas de les organitzacions socialistes, que un cop incorporats alguns d'aquests intel·lectuals en les seves bases, viraren el seu discurs per adaptar-lo també a la defensa d'aquest nou afiliat. En certa manera, aquest fet

⁴³⁴ Segons Molero Mesa i Jiménez Lucena, no pot discutir-se la importància que els postulats científic-sanitaris van jugar en les dinàmiques d'inclusió-exclusió social en la societat burgesa occidental. El nou concepte de salut, investia la medicina "como la disciplina de la reforma social que, a través de sus agentes, actuaría de mediadora en las dinámicas de inclusión-exclusión al ofrecer al poder establecido la utilización de la ciencia y la tecnología como herramientas para intervenir de forma normativa en los problemas sociales." (Molero Mesa i Jiménez Lucena, 2013a: 15-16).

⁴³⁵ Jiménez Lucena, 1998: 303-304

suposava una assimilació de l'estratègia liberal-burguesa de construcció d'un poder tecnocràtic que construïra una imatge de gestió dels assumptes sanitaris allunyada de la política⁴³⁶.

El plantejament de les dues grans centrals sindicals en la seva lluita contra el sistema capitalista anava, per tant, des d'una posició més radical, revolucionària i reivindicativa, representada bàsicament per la C.N.T. i una estratègia de sindicat a base múltiple⁴³⁷, que havia assumit la U.G.T. en el seu congrés de l'any 1907⁴³⁸.

Tot i que, com ja s'ha dit més amunt, la mitjana estatal d'afiliació era encara escassa, i només tenia una magnitud considerable en les dues grans ciutats de l'Estat⁴³⁹, Madrid i Barcelona, a l'igual que en el cas de la C.N.T., la influència de la U.G.T. va anar augmentant, i amb ella, la seva força social i la seva capacitat, si més no teòrica, d'aconseguir millores per als treballadors. Aquest fet va ser un dels motius que va impulsar els professionals liberals a associar-se corporativament en organitzacions sindicals a imatge d'allò que havien fet els obrers⁴⁴⁰. L'any 1935, el Dr. Aiguader es referia a aquest intent dels metges d'imitar els passos que havien fet els obrers amb la següent reflexió:

“Els treballadors eren l'única força organitzada i amb plena consciència de la seva voluntat i poder; [...] L'empenta abassegadora del sindicalisme suggestionà la classe mitjana i diferents professions liberals intentaren constituir-se en sindicat i aprofitar un carnet d'obrers per defensar el seu dret a la vida. L'acord no deixà de desvetllar protestes i temors en els mateixos medis professionals i no foren pocs els companys que s'espaordiren de l'intent i calgué molt de temps, molta saliva i molts èxits per a convèncer-los.”
(Aiguader, 1935b: 166-167)

És a dir, malgrat que possiblement no tots els membres del col·lectiu mèdic podien sentir-se còmodes amb la idea de pertànyer a una organització pareguda, encara que només fos amb el nom, amb les organitzacions obreres més o menys radicals, d'alguna

⁴³⁶ Jiménez Lucena, 2004: 1062

⁴³⁷ S'entén com a Sindicalisme a base múltiple aquella forma d'organització sindical basada en la previsió, el socors mutu, cooperativisme, i tota una sèrie d'actuacions de millora de les condicions de vida de l'obrer a banda de la lluita reivindicativa.

⁴³⁸ Molero Mesa, Jiménez Lucena i Tabernerero Holgado, 2013: 2

⁴³⁹ Durant el regnat d'Alfons XIII, la mitjana estatal d'afiliació no superava el 5%, mentre que a Madrid i Barcelona estava situada en el 30% (Tusell, 2007: 216).

⁴⁴⁰ Danon, 1974: 1522

manera, les fites que aquests darrers anaven aconseguint, incidiren en la voluntat dels metges d'unir-se com a col·lectiu.

Alguns autors han recollit que va ser en el Tercer Congrés de Metges de Llengua Catalana quan els metges catalans “reconegueren llur condició d'obriers intel·lectuals i iniciaren la idea de fundar el Sindicat de Metges de Catalunya”⁴⁴¹. No obstant, resulta difícil creure que en el fons, aquesta fóra la idea real que d'ells mateix tenien els metges fundadors del Sindicat. És més, possiblement, tant per a molts metges, com per a bona part de la resta de la població, tot i reconèixer-se la diversitat de posicionament econòmic i d'ideologies polítiques entre aquests professionals, en general, s'entenia que tots ells pertanyien a la burgesia⁴⁴².

De fet, una prova de la poca voluntat dels metges afiliats al Sindicat de Metges de Catalunya de formar part d'organitzacions obreres es va donar en el mateix moment de fundació l'organització, quan la U.G.T. va propiciar un apropament entre tots dos sindicats, que va ser rebutjat per unanimitat pel sindicat mèdic en eixe mateix acte de creació de l'organització mèdica⁴⁴³. Aquesta reticència de part dels metges a integrar-se en organitzacions obreres també es donava, com s'ha vist abans, en sentit contrari, cosa que redundava en la idea de pertinença a dos estrats socials distints. Com a mostra del distanciament entre la professió mèdica i l'anarcosindicalisme, anys després, el 1935, Jaume Aiguader, tot i haver simpatitzat amb els ideals anarquistes en la seva joventut, feia la següent crítica a l'època tractada i al sindicalisme proletari, en concret a la C.N.T.:

“El sindicalisme era a casa nostra (a Catalunya) l'amo i senyor. Eren els dies que els dirigents de la Confederació Nacional del Treball actuaven de veritables autoritats. Amb un xic més d'audàcia haurien determinat la capgirada definitiva com a Rússia. O amb un xic més de seny, haurien creat una nova democràcia que ha tardat vuit anys a reflorir i encara passa les seves.” (Aiguader, 1935b: 166)

En realitat, els metges ja comptaven amb uns col·legis professionals fets teòricament per defensar els seus interessos corporatius. En els anys transcorreguts entre la Ley del Servicio General de Sanidad de l'any 1855 (*Gaceta de Madrid* de 7 de desembre), centrada en gran part en evitar l'entrada i propagació d'epidèmies, i per la

⁴⁴¹ En l'original del llibre d'Oriol Casassas, *Una falla i setze històries*, de 1999, la frase ressenyada va entre cometes, tot i que no queda clar a qui s'atribueix (Casassas Simó, 1999b: 173).

⁴⁴² Jiménez Lucena, 1997: 194

⁴⁴³ Gregorich, 1988: 32

qual, tot el sector públic sanitari passava a dependre del Ministerio de la Gobernación i la normativa que la reglamentaria posteriorment, la Instrucción General de Sanidad Pública de l'any 1904 (*Gaceta de Madrid* de 22 i de 23 de gener), es legislà en aquest aspecte que tocava la professió mèdica més de prop⁴⁴⁴. Després d'intenses discussions sobre la conveniència o no d'obligar els metges a col·legiar-se, el 1898 es promulgava el Real Decreto que aprovava els estatuts dels col·legis professionals mèdics i farmacèutics (*Gaceta de Madrid* de 15 d'abril) i que instava a la col·legiació obligatòria dels professionals de tots dos sectors⁴⁴⁵. No obstant la llei, aquesta obligatorietat no va complir-se com s'esperava, cosa que va comportar que es seguira legislant al respecte. L'any 1917, aprofitant un Real Decreto que establia la creació d'una escola per a orfes de metges, s'inseria un article amb el qual es recordava l'exigència de la col·legiació (*Gaceta de Madrid* de 17 de maig). Posteriorment, aquesta imposició legal per a tots els professionals, així com la creació de col·legis professionals del metges en aquelles províncies que encara no disposaven d'ell, es ratificava amb la Real Orden de 28 de maig de 1917 (*Gaceta de Madrid* de 29 de maig). A l'igual que havia passat en la primera normativa al respecte de 1898, es deixava la presidència dels col·legis en mans dels governadors civils de cada província, la qual cosa assegurava el control polític de l'Estat.

Malgrat aquesta supervisió, en el fons, la creació dels col·legis de metges i la inscripció dels professionals en ells tenia teòricament un objectiu de defensa de la col·lectivitat professional ja que, entre altres coses, cercava la lluita contra d'intrusisme professional, freqüent en aquells moments⁴⁴⁶, el recolzament del metge rural front a la intervenció dels cacics locals i la defensa dels professionals de la medicina davant els inicials processos de col·lectivització sanitària en la figura d'assegurances i mutualitats⁴⁴⁷. No obstant, aquests col·legis professionals no van poder complir els seus objectius per una manca de poder executiu davant tots els problemes que anaven plantejant-se-li a l'exercici professional⁴⁴⁸. A aquest fet se li unia un altre factor igual o més important, el preu a pagar, el control polític i el tarannà centralista d'aquestes organitzacions, va despertar la reacció dels professionals de zones com Catalunya, d'on sorgí una nova

⁴⁴⁴ Vegeu aspectes més concrets de l'organització sanitària a Catalunya a Comelles, Alemany i Francès, 2013: 96-107

⁴⁴⁵ Vegeu en relació a aquest aspecte Arroyo Medina, 1997 i Albarracín Teulón, 1971

⁴⁴⁶ Vegeu Perdiguero, 1995: 630-636

⁴⁴⁷ De Miguel, 1982: 110

⁴⁴⁸ Danon, 1974: 1521

forma d'entendre la defensa del col·lectiu que començà a plasmar-se dos anys després d'aquesta darrera norma legal amb la creació del Sindicat de Metges de Catalunya⁴⁴⁹.

2.3.2.2. El Sindicat de Metges de Catalunya i Balears

El juny de 1919, quan encara ressonava la remor de la vaga general coneguda com La Canadenca, que va suposar la consecució d'algunes millores laborals per als obrers⁴⁵⁰, es va celebrar a Tarragona el Tercer Congrés de Metges de Llengua Catalana. Entre les sessions d'aquest congrés que havia reunit un grup de professionals amb un, com a mínim, sentiment catalanista, alguns metges, comandats pel Dr. Ramon Pla i Armengol (Alentorn, Lleida, 1880 – Barcelona, 1956)⁴⁵¹, iniciaren el procés de creació del Sindicat de Metges de Catalunya (en endavant el Sindicat) amb la constitució d'una comissió organitzadora. A partir d'aquí, i ja a la ciutat de Barcelona, una sèrie de reunions al Centre Empordanès del carrer del Pi finalitzaren, assistint “[...] uns cinc-cents metges i un delegat governatiu” (Gregorich, 1988: 28), amb la constitució oficial, el 27 de març de 1920, del Sindicat, sota la direcció d'Hermenegild Puig i Sais (Albons, Girona, 1860 – Barcelona, 1941)⁴⁵².

Només tres mesos després de la creació del Sindicat s'iniciava la publicació de la seva revista, el *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, el qual, amb caràcter mensual, pretenia ser el “fidel reflex de la vida del Sindicat” (Calbet i Escudé, 1994: 21). El *Butlletí*⁴⁵³ fou inicialment dirigit per Higini Sicart i Soler (Vilalba dels Arcs, Tarragona, 1882

⁴⁴⁹ L'any 1927 la influència del Sindicat s'eixamplà a les Illes Balears, passant a denominar-se Sindicat de Metges de Catalunya i Balears

⁴⁵⁰ El febrer de 1919, a conseqüència de l'acomiadament de treballadors sindicalistes en l'empresa “Barcelona Traction, Light and Power Limited Company”, el major accionista de la qual era un banc canadenc, d'ahí el nom, es produïren un moviments vaguístics de solidaritat, amb els treballadors de l'electricitat i el gas, que deixaren a Barcelona sense llum i paralitzada. Es va declarar l'Estat de guerra i la detenció de tres mil obrers, finalitzant en vaga general els darrers dies del mes de març. La vaga va comportar l'establiment de la jornada de vuit hores laborals i distintes dimissions polítiques i policials (Gran Enciclopèdia Catalana (2014). “Vaga de la Canadenca”)

⁴⁵¹ Segons el text seguit, la data de defunció varia entre l'any 1956 i l'any 1958

⁴⁵² Tot i que el veritable organitzador de la fundació del Sindicat fou Ramon Pla, refusà el càrrec de President del Sindicat perquè considerava que donat que s'havia presentat a diputat provincial pel P.S.O.E., malgrat no haver sortit escollit, hi hauria reticències en els sectors conservadors dominants en aquell moment en la política catalana (Martín i Berbois, 2012: 23).

⁴⁵³ El *Butlletí*, com s'advertia en el seu primer exemplar, es repartia “[...] gratuïtament a tots els metges residents a Catalunya, i a totes les publicacions i col·lectivitats mèdiques que ho sol·liciten” (*Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya* (1920). Número 1: 8)

– Barcelona, 1946)⁴⁵⁴, i en la seva portada, durant molt temps, s'especificava la missió de l'organització:

“El Sindicat de Metges de Catalunya persegueix el major ennobliment de la funció social encomanada a la classe mèdica, defensant els interessos morals i materials dels metges residents a Catalunya, i protegint els associats i llurs famílies per medi d'institucions de Previsió i Cooperació.”⁴⁵⁵

L'any 1932 comptava ja amb 2.928 associats, o el que ve a ser el mateix, el 88% dels metges de Catalunya i les Illes estaven afiliats⁴⁵⁶. La creació del Sindicat no ha d'entendre's només com l'aparició d'una nova organització de defensa dels interessos d'un col·lectiu, sinó que representava una nova concepció d'aquest associacionisme. Segons Jesús de Miguel, front un sistema de col·legiació mèdica centralista i controlador per part del poder polític, des de Catalunya es plantejà un nou model, més democràtic, autonòmic, gremial i anticoncentralista⁴⁵⁷. En el cas de l'organització sindical de la professió mèdica, Catalunya, per tant, va ser capdavantera en un tipus d'estructura corporativa, aliena als col·legis oficials que, a més, va aconseguir afiliar a una immensa majoria de professionals.

Seguint aquest model, a partir de 1930, en algunes províncies espanyoles també es fundaren sindicats similars, inclús hi hagué un intent de federar-los a nivell estatal amb una convocatòria del Sindicato Único de Sanidad de Madrid l'any 1931, però la participació va ser mínima i el projecte no va prosperar⁴⁵⁸.

A banda de tot allò dit, òbviament, la raó principal de creació del Sindicat era la defensa dels interessos de la classe mèdica en uns moments en els quals, tal i com s'ha dit en la primera part d'aquest capítol, estava previst introduir canvis substancials en la relació econòmica metge-malalt. Junt amb aquestes modificacions, distintes problemàtiques sobrevolaven els caps dels metges, com les tarifacions del tractament dels accidents de treball a les companyies d'assegurances, la situació dels metges rurals,

⁴⁵⁴ Algun autor (vegeu Casassas i Simó, 1999: 23) ha referit que el Dr. Jaume Aiguader va dirigir aquesta publicació, però no hem trobat proves d'aquest fet. Sí que hi ha documentació que mostra el seu paper en la gestió de la Caixa de Beneficència del Sindicat (Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1929). “Casal del Metge. Subscripció efectiva. Primera llista” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Número 111).

⁴⁵⁵ Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1920). “Capçalera del Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya número 1” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Número 1.

⁴⁵⁶ Gregorich, 1988: 19

⁴⁵⁷ De Miguel, 1982: 111

⁴⁵⁸ Molero Mesa i Jiménez Lucena, 2013b: 28

el nombre i tamany dels partits mèdics, la poca capacitat dels col·legis de metges per defensar els interessos professionals, etc.. Aquests objectius, compartits pel Dr. Aiguader, provocaren la seva participació activa en la gestió de la vida del Sindicat, les idees del qual defensava en general i el feu ser un dels col·laboradors més prolífics del *Butlletí*. Així, encara que no consta que acudira al congrés de metges de Tarragona on es va decidir la creació del Sindicat, sí que va estar present en les reunions posteriors fetes al teatre del Centre Empordanès de Barcelona⁴⁵⁹, ja que la sindicació mèdica tenia per a ell molt a fer i era l'única manera de fer-se escoltar, tal i com diria anys després en les pàgines del *Butlletí*:

“El Sindicat és una força que ha donat als metges el dret i la justícia. Ell ens ha fet forts i ens ha donat una dignitat per a la nostra acció individual i col·lectiva.” (Aiguader, 1921: 1)

La missió del sindicalisme mèdic, en opinió del Dr. Aiguader, podria dividir-se en dues parts, una real i una ideal. En primer lloc, la seva visió més real, material o propera, consistiria en millorar les condicions laborals dels metges, fonamentalment els rurals, disminuir la competència entre ells repartint els professionals arreu del territori, evitar l'explotació econòmica i social del professional per part de les mútues i companyies d'assegurances, fugir de la “proletarització del metge”, emprant les seves pròpies paraules⁴⁶⁰, implantar un pla d'estalvis per a metges, assegurances de mort i incapacitat, assegurança de vellesa, creació d'una seu digna, el Casal del Metge, on pogués investigar-se, cedint una part del local a l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, on poguessin allotjar-se els metges de les zones rurals per fer formació a Barcelona⁴⁶¹, etc. Tots aquests objectius, d'una o altra manera, van ser duts a terme i podrien resumir-se en la necessitat dels metges de rebel·lar-se contra les circumstàncies que el feien viure de manera indigna, econòmica i socialment.

Òbviament, aquestes condicions indignes no eren en comparació amb la classe obrera, sinó que es referien a l'esdevenir de l'empitjorament de les condicions laborals de la professió mèdica que havia estat donant-se amb el pas dels anys. Una de les causes, al seu parer, era l'actuació de les noves mutualitats i companyies d'assegurances que feien desaparèixer les Germandats de subsidi directe obreres o les iguals establertes

⁴⁵⁹ “Poc ens podíem pensar, el centenar o dos de confreres que acudirem a les reunions inicials en el Teatre del Centre Empordanès [...]” (Aiguader, 1935b: 165)

⁴⁶⁰ Aiguader, 1926d

⁴⁶¹ Aiguader, 1930b

entre el metge i el client, formes de relació metge-malalt que defensava sempre que foren correctament remunerades. L'any 1926, en el seu article ja esmentat, *La proletarització del metge*, advocava per mantenir-les com havien fet altres països per evitar l'empobriment dels metges conseqüència de les companyies d'assegurances.

Per altra banda, no pot oblidar-se que la iguala revestia el metge d'una autoritat no només científica, també moral, que el situava en un pla superior a la resta de la població, una situació d'hegemonia que es volia mantindre:

“No estan tan malament (les iguals) i inclús tenen una eficàcia moral, ja que sostenen el concepte patriarcal del metge de la família, que visita tres generacions seguides, que els sap totes les tares, que els aconsella en totes les trifulques i que és una autoritat, no sols en llurs malalties, sinó també en tots els trencacolls de la vida. I això és el que volen els nostres obrers, el metge revestit de la màxima autoritat del seu saber i de la seva simpatia acceptat per la seva confiança lliurement i no com un manat de la Companyia o de la Mutualitat, que exerceix per força la seva tasca com un penat, que hi posa tot l'emmurriadamunt de la seva vexació.” (Aiguader, 1926d)

Aquesta situació, la de l'any 1926, possiblement ja havia canviat força respecte a la que ajudà a la creació del Sindicat. Així, era habitual la publicació en la revista del Sindicat, d'articles, ponències o opinions que mostraven les complicades situacions en què treballaven molts companys i les propostes per millorar-les. Per exemple, en el primer exemplar del *Butlletí*, el juny de 1920, es reproduïa una ponència del metge Josep Mestres Miquel que havia estat aprovada pel Col·legi de Metges de Tarragona i que el Sindicat acceptava en la seva assemblea de delegats del mes de juny de 1920. En aquest treball ja es ficava l'accent en les alguns punts que eren considerats bàsics per a evitar l'explotació del metge, la delimitació dels partits mèdics, cosa que passava per deixar d'establir-los segons uns límits únicament geogràfics per valorar intensitat de treball; com es queixava l'autor, “[...] el metge, com tot ciutadà té dret al repòs diari i a la vida de relació[.]” (Mestres, 1920: 2). Un altre tema clau, els honoraris a rebre, inclosos els de les iguals, es tractaven també en una altra ponència inicial del Sindicat, aquesta presentada per dos metges, Puig i Sais i Sicart, on s'acordava augmentar les tarifes de l'any 1914 un cent per cent, el mateix increment que havia tingut el cost de la vida, regular les visites ordinàries, les fetes en hores extraordinàries, etc., ja que “[...] el metge ha de poder

subvenir a les necessitats raonables amb una jornada de treball que no sigui intensiva per costum, com amb tanta freqüència ho és en la actualitat” (Puig i Sais i Sicart, 1920: 7). Junt amb aquests dos exemples, existien altres aspectes que van col·laborar en la creació del Sindicat i que mostren que les condicions de vida i treball d'una gran part dels metges no era considerada justa, com ara la situació en què quedaven els orfes quan un company moria prematurament, els metges malalts, etc..⁴⁶²

Per altra part, la visió més idealista del Dr. Aiguader en referència a la unió dels metges sota un paraigües sindical, una visió més política, consistiria en formar part activa de la societat, és a dir, acabar essent un realitzador de les tasques encomanades pels poders executius de l'Estat:

“Nosaltres preveiem en el futur un règim polític, econòmic i social en el qual l'Estat, resultat d'una intervenció democràtica activíssima, dirigit per homes que porten la representació col·lectiva concedida per sufragi de tots els ciutadans, decidirà les mesures beneficioses per a tots, però encarregarà l'execució als sindicats o corporacions adients i especialitzades [...]. L'organització que nosaltres preveiem separa ben bé ambdós factors polítics i socials: l'Estat, producte de la democràcia ciutadana més eficient i interventora, dirigeix; el Sindicat, organisme de producció, executa segons les directives i normes que assenyala l'Estat.” (Aiguader, 1936b: 14)⁴⁶³.

⁴⁶² Certament, existia una gran diferència de qualitat de treball i vida entre els metges, diferència que encara s'accentuava més si la comparació es feia per exemple, entre els metges de Barcelona i els metges rurals. A tall de mostra, l'any 1920 es recollia en el *Butlletí* la situació dels tres metges i l'apotecari de Montblanc, a Tarragona, que van proposar modificar les condicions de treball que tenien recollides en la iguala contractada amb la població i van haver d'abandonar la vila escoltats per la guàrdia civil després que els cacics del poble instigaren la població contra ells. (Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1920). “Solidaritat amb els companys de Montblanch” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Número 2-3). Dos anys després, el 1922, un col·laborador del *Butlletí*, el Dr. Wennberg, reconeixia que tot i que continuaven donant-se problemes com els assenyalats en el text en molts indrets, la situació havia millorat: (Els qui crearem el Sindicat) “[...] ens conjugarem per a defensar la classe mèdica de totes les tiranies; les companyies, les entitats, els Municipis, l'Estat, els implacables cacics, eren objecte de nostres insistències per assolir un millorament moral i econòmic de la classe Mèdica. Creat el Sindicat tot s'anava vençant, fets palesos de caciquisme han estat vençuts. Els Municipis han depositat les seves exigències, lo mateix que les companyies d'assegurances, de socors, etc. En fi, el metge en general ha millorat la seva situació [...]” (Wennberg, 1922: 1).

⁴⁶³ Aquesta idea gairebé de sindicalisme estatal, no semblava ser l'opinió real del Dr. Aiguader en aquest sentit, i possiblement cal ficar-ho en el context en el qual es va publicar, en ple inici de la Guerra Civil espanyola. En el mateix sentit, uns anys abans, l'any 1929, el Dr. Aiguader, en una entrevista al diari *La Nau*, recollida posteriorment per *La Veu de Catalunya*, manifestava “[...] tinc més estimació al socialisme corporatiu que al socialisme d'estat.[...]” (aquestes declaracions, inicialment es van publicar el dia 4 d'octubre de 1929 indicant just el contrari. El dia 9 d'eixe mateix mes, es va publicar una rectificació en el

Aquestes paraules deixen entreveure un altre factor decisiu per a la creació del Sindicat, la consciència dels metges creadors de l'organització respecte a la necessitat d'intervenció en la presa de decisions en assumptes que anaven legislant-se i que afectaven i afectarien durant anys el seu exercici professional. Aquesta idea de possibilitat d'intervenció, de la importància de restar units per poder influir en les decisions, estava clara en la ment del Dr. Aiguader, com uns anys després ho reconeixia: “[...] El fet és, però, que la corporació com únic element important, tindrà una acció decisiva en l'Estat futur.” (Aiguader, 1935a: 174).

En relació a aquest punt, un assumpte ja esbossat anteriorment interessava força el col·lectiu mèdic de l'Estat, per la influència que es suposava que tindria en les condicions de treball i de vida dels metges. Es tractava de la gradual substitució de les formes d'assegurament mèdic tradicional i directes per altres en les quals el paper fonamental el jugaven les companyies d'assegurances⁴⁶⁴. Com s'ha dit abans, aquest va ser un dels fets, sinó el més important, que va fer que es creara el Sindicat i que va mantindre en guàrdia els seus afiliats durant anys, també el Dr. Aiguader, que recriminava l'ànim de lucre d'aquestes empreses a compte dels metges⁴⁶⁵.

Només quatre anys abans de sortir a la llum la primera de les *Monografies Mèdiques*, entre el 20 i el 27 de novembre de 1922, va tenir lloc a Barcelona la Conferència Nacional de Seguros de Enfermedad, Invalidez y Maternidad. En ella s'intentava incloure aquestes tres situacions de salut dintre de la cobertura social de l'Estat, com ja havia ocorregut amb l'assegurança “de vejez”. Aquesta ampliació d'assegurances, cercava a la fi trobar eines que milloraren les condicions de vida i treball de les classes més desfavorides i, d'aquesta manera, indirectament, disminuir la conflictivitat social als carrers⁴⁶⁶.

Tot i no estar representat com a organització en la conferència de Barcelona el Sindicat no podia mantindre's sense intervindre, així que fos per boca d'un altre. Amb aquest objectiu, en el curs de l'assemblea, la Junta Directiva del Sindicat va organitzar una reunió amb els representants dels col·legis de metges de tota Espanya, que sí formaven part de la conferència oficial, per deixar clara la seva postura i aconseguir que aquesta fos acceptada per la resta de metges de l'Estat. Finalment fos discutida en les sessions de treball de l'aplec, “comprometent-se formalment tots els reunits a apoiar

mateix diari amb la versió recollida aquí, ja que segons s'explicava, la primera havia estat una errada d'impremta (La veu de Catalunya (1929). “Un aclariment del Dr. Aiguader”)

⁴⁶⁴ Sobre aquest aspecte, vegeu Pons, 2011 i Pons, 2015: 63-78

⁴⁶⁵ Aiguader, 1926d

⁴⁶⁶ Cuesta, 1984: 87

aquestes bases fins l'extrem de retirar-se de la Conferència si no eren acceptades íntegrament⁴⁶⁷. Aquestes bases, o propostes, en concret quatre, tal i com es citaven el mateix exemplar del *Butlletí* esmentat, i que finalment foren acceptades per la conferència, van ser:

1. Implantació de l'assegurança amb caràcter obligatori en les classes necessitades o, al menys, si no hi havia limitació, que fóra voluntària en les classes riques, però amb primes acomodades a la seva posició social.
2. Llibertat absoluta en l'elecció del metge.
3. Que l'auxili a l'assegurat fóra exclusivament en metàl·lic, degudament garantit per les caixes asseguradores.
4. Que els col·legis de metges tingueren una intervenció directa i definitiva sobre els distints aspectes que amb les assegurances es relacionaren.

Malgrat la Conferència de Barcelona i a pesar que l'Estat Espanyol havia assistit a la Conferència de Washington de l'Organització Internacional del Treball de 1919 on s'acordava crear una assegurança de maternitat⁴⁶⁸, les discrepàncies i les distintes postures i interessos econòmics entre els actors implicats en el tema, com companyies d'assegurances, mútues, metges, farmacèutics, obrers i patrons, entre altres, només van permetre la implantació d'un subsidi de maternitat, mentre que l'assistència a la malaltia, va seguir corrent a càrrec de mútues, iguals i assegurances fins el franquisme⁴⁶⁹.

Les opinions del Sindicat, tenint en compte la seva força representativa, necessàriament havien de ser, com a mínim, escoltades per les administracions si es volia garantir una relació fluida amb el col·lectiu. Aquesta presa en consideració no va ser però unànime al llarg del temps, destacant un moment, el període de la Segona República, en el qual la capacitat d'influència de l'organització va ser màxima⁴⁷⁰, després d'haver passat un període fosc amb l'època de la Dictadura de Primo de Rivera. El Dr. Aiguader ho resumia amb les següents paraules el juny de 1930, mesos després de l'exili del general, amb un text que obria el *Butlletí* d'eixe mateix mes:

⁴⁶⁷ Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1922). "Victòria del Sindicat. Un front únic per defensar les nostres conclusions" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Número 31

⁴⁶⁸ Pons, 2009: 3 i Pons, 2015: 79-102

⁴⁶⁹ Vegeu més dades al capítol "Les Monografies Mèdiques. Un aparador publicitari". A l'inici de 1923, amb el consentiment de les companyies asseguradores d'accidents de treball, s'aprovaven les tarifes presentades pel Sindicat en referència a aquest aspecte (Martín i Berbois, 2012: 27).

⁴⁷⁰ Sense oblidar la participació de destacats personatges, també membres del Sindicat, en l'organització sanitària durant l'època de la Mancomunitat.

“El Sindicat de Metges de Catalunya retorna pels camins que petjà en la primera època. Les hores angoixoses que ha passat, les prohibicions que ha hagut de sofrir, punit pel govern de la dictadura es van esfumant. La força del Sindicat oprimida, coaccionada constantment en aquests darrers anys, vol tornar a actuar.”
(Aiguader, 1930h: 3)

Les relacions entre el Sindicat de Metges i els altres òrgans de representació d'aquests professionals, els col·legis provincials de metges, particularment el de Barcelona, mai van ser fàcils i, com assenyala Martín i Berbois, la existència de les dues estructures sotmetien els metges a una dualitat entre una organització oficial, però més lenta i menys eficient en tot allò relatiu a la resolució de problemes, i una organització sindical que actuava en la pràctica de manera més ràpida i efectiva. En distints cops, el Sindicat va intentar controlar els col·legis de metges catalans presentant candidatures amb els seus dirigents a les eleccions de les juntes dels col·legis de les províncies de Catalunya. En una d'aquestes candidatures a la junta de govern del Col·legi de Metges de Barcelona, es va presentar el propi Jaume Aiguader l'any 1931, en una llista encapçalada pel Dr. Puig i Sais, essent finalment derrotat i no sortint escollit⁴⁷¹.

2.3.2.3. La sanitat i la influència del Sindicat

Junt amb la col·laboració d'alguns dels membres del Sindicat en la seva condició d'experts, o de la pròpia organització com a tal, en el disseny i organització dels temes socio-sanitaris revisats en altres parts d'aquesta memòria doctoral⁴⁷², també va ser motiu de discussió i treball un assumpte que havia estat tractant-se des de temps enrere, i que destacava dintre de les necessitats sanitàries de Catalunya i, molt especialment, de la ciutat de Barcelona: la situació de la infraestructura hospitalària. En relació a aquest tema, discutit en distintes ocasions en les *Monografies Mèdiques*, l'any 1927, Jaume Aiguader, en un dels seus noticiaris, escrivia:

⁴⁷¹ Martín Berbois, 2012: 39

⁴⁷² Vegeu el capítol “La Medicina social”

“A Barcelona manquen hospitals –a tot Catalunya en manquen. Els dos hospitals verament importants i populars, el de la Santa Creu i el de la Facultat de Medicina, són insuficients no en temps d'epidèmia, sinó en temps normals, àdhuc quan la xifra de morbiditat és baixa” (Aiguader, 1927f).

No era un tema nou en les discussions mèdiques i d'administració sanitària; el primer establiment dels dos que esmentava, el de la Santa Creu, quan va passar al nou edifici de l'Hospital de Sant Pau, inaugurat l'any 1911, tenia una capacitat total dels “pavellons-infermeries” de 250-300 llits⁴⁷³. Poc abans, l'Estat havia accedit a la construcció d'un hospital a tocar de la Facultat de Medicina, l'Hospital Clínic, inaugurat l'any 1906 amb una capacitat de 500 malalts ingressats⁴⁷⁴. Només en aquesta ciutat, sis anys després de obrir-se l'Hospital de Sant Pau, el dèficit de llits ja s'estimava en 1000⁴⁷⁵.

Aquestes xifres, uns anys després, el 1926, creada i liquidada la Mancomunitat de Catalunya havien augmentat, segons un article del metge Francesc Puig i Alfonso (Barcelona, 1865 – 1945) al *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, a aproximadament 700 llits en el cas de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau i a altres 700 en el cas de l'Hospital Clínic, places que junt amb els llits d'alguns hospitals petits, el d'infecciosos, i de nens, resultava en un total de 1800-2000 llits per a una població d'aproximadament un milió d'habitants⁴⁷⁶. En aquest treball de Puig i Alfonso, regidor de l'Ajuntament de Barcelona, president de la junta de l'Hospital Clínic i gran interessat en temes benèfics i d'assistència social⁴⁷⁷, es feia una crítica clara a la poca col·laboració que la Diputació de Barcelona i, posteriorment, la Mancomunitat havia tingut en el sosteniment dels llits existents i en la creació de nous, plasmant-se en ser la penúltima diputació de tot l'Estat (unint les xifres de les quatre catalanes) que menys diners aportava als hospitals del seu territori, només per davant de la de Guadalajara.

El dèficit de llits hospitalaris que estimava en el seu treball per igualar les xifres d'altres ciutats europees era de tres mil llits. En temps de la Segona República, l'any 1935, les xifres no havien assolit encara les metes ideals. A la ciutat de Barcelona la disponibilitat de llits era de:

⁴⁷³ Freixas i Freixas, 1926: 17

⁴⁷⁴ Puig i Alfonso, 1926b: 26

⁴⁷⁵ Balcells, Pujol i Sabater, 1996: 378

⁴⁷⁶ Puig i Alfonso, 1926a: 14

⁴⁷⁷ Corbella i Corbella, 2006

- 2 Hospitals generals (Clínic i de Sant Pau), amb un total de 1500 llits
- 2 Hospitals municipals, amb 476 llits
- 5 Hospitals particulars, amb 344 llits
- 6 Hospitals especialitzats, amb 370 llits

És a dir, 2790 llits per a una població d'un milió cinquanta mil habitants, o 2'65 llits per mil habitants. Mirant les dades de tota Catalunya el nombre total de llits era de 5174, per a una població de gairebé tres milions d'habitants i una ràtio, per tant, d'1'76 llits per cada mil habitants⁴⁷⁸.

El període de la Mancomunitat de Catalunya no va suposar una solució total al problema de la capacitat hospitalària de Barcelona ni de Catalunya, malgrat tota l'obra que la institució va realitzar en l'aspecte sociosanitari revisada ja en aquest treball. Un dels motius que ho podrien explicar és que, a banda del fet ja esmentat de no tindre competències pròpies en matèria de sanitat, únicament les traspassades per les diputacions, entre els establiments o institucions que van passar a la seva titularitat no hi eren aquests grans centres hospitalaris generals. En realitat, l'any 1920 només passaren a ser titularitat de la Mancomunitat "les cases de Caritat, Maternitat i Expòsits de Barcelona, la Casa de Maternitat i Hospital i Casa de Misericòrdia de Girona; la Casa de Maternitat, l'Hospital i la Casa de Misericòrdia de Lleida i la Casa de Beneficència, que és alhora Casa de Maternitat i Misericòrdia a Tarragona"⁴⁷⁹.

El problema hospitalari, no només de llits, sinó també de finançament, va anar arrossegant-se amb els anys. L'any 1932, un any després de ser nomenat alcalde, en una carta publicada al periòdic *La Rambla*, el Dr. Aiguader tornava a referir-se al tema, criticant la poca solidaritat de les classes benestants en el seu sosteniment:

"No tenim espai per a parlar dels nostres hospitals insuficients [...].

Hem de córrer molt per a posar-nos al nivell d'un poble ben ordenat.

Però això no ha de fer-ho sols l'Ajuntament, és necessari que els tècnics li facin veure els problemes. Conèixer el problema, interessar-se per ell, és l'única manera de solucionar-lo.

El ciutadà ajuda poc. Els nostres hospitals són pobres perquè els homes generosos que en terres més civils són munió, aci

⁴⁷⁸ Mestre i Puig, 1935: 328

⁴⁷⁹ Diputacions de Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona (2004). "Beneficència i Sanitat. Una visió integral de l'atenció a les persones" en *Mancomunitat de Catalunya 1914-2004*

escassegen. Àdhuc més aviat ha disminuït l'amor al pròxim" (Aiguader, 1932c: 3)

El 17 d'abril de 1931, només tres dies després de la proclamació d'aquest nou règim, el Consell del Sindicat va lliurar al President de la Generalitat un document on, a més de manifestar-li l'adhesió de l'organització, pregaven que s'utilitzés els serveis del Sindicat i es confiés a aquesta organització la ponència de Sanitat-Higiene i Beneficència "en tots els seus aspectes", davant el traspàs de competències⁴⁸⁰. Aquesta petició va ser acceptada per l'administració catalana⁴⁸¹, la qual, segons s'explicava a les pàgines del *Butlletí*, amb la "aquiescència del Govern de Madrid", encomanà al Sindicat la redacció de l'Estatut Sanitari de Catalunya, tal i com el director del *Butlletí*, Felip Proubasta (Mataró, Barcelona, 1866 – Barcelona, 1939), escrivia en l'exemplar de la revista d'agost de 1931⁴⁸². Per donar compliment a aquesta petició, el Consell del Sindicat va organitzar una sèrie de subcomissions de treball, reservant-se per a ell mateix la part que afectava a l'organització de les professions sanitàries; segons els responsables de l'organització sindical, amb aquest encàrrec,

"[...] s'haurà donat el primer pas vers una nova organització de la Sanitat, la Higiene i la Beneficència a Catalunya, en la qual els professionals, els tècnics ocuparan els lloc que els correspon i tindran l'organització que els pertoca." (Mas i Oliver i Moll i Gimferrer, 1931: 3).

Els metges, per tant, no només s'oferien al nou govern, sinó que esperaven, i així es va acceptar, participar en l'organització de la nova administració sanitària. Seguint la informació apareguda en el mateix exemplar del *Butlletí*, el número de l'agost de 1931, van crear-se tota una sèrie de subcomissions de sanitat i de beneficència, amb uns socis triats per la seva Junta directiva per coordinar-les i en les quals podia col·laborar qualsevol afiliat (vegeu detalls de les distintes comissions i els seus responsables a l'annex 15). El responsable de cadascuna de les subcomissions, havia de cercar els professionals que considerara millors coneixedors del tema per recollir les seves aportacions i consensuar-les posteriorment.

⁴⁸⁰ Mas i Oliver i Moll i Gimferrer (1931). "La Generalitat de Catalunya i el Sindicat de Metges" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Número 129

⁴⁸¹ Hervàs i Puyal, 2004: 13

⁴⁸² Proubasta, 1931: 2

Com es pot comprovar revisant les subcomissions, amb l'ambició de ser part significativa en l'organització sanitària i de la beneficència del país, s'intentava tindre en compte una gran varietat de temes. Així, a banda de les subcomissions d'estadística i d'epidemiologia humana i veterinària, es tingueren en compte la lluita contra les malalties socials ja revisades en el capítol anterior, subcomissions de previsió i assegurances, tema força sensible per al col·lectiu mèdic, bromatologia, reglamentació de tòxics, laboratoris, organització professional i general sanitària, etc. La responsabilitat que adquirí el Sindicat va suposar un reconeixement i una culminació dels objectius de l'organització, com recalraven els seus representants:

“El Sindicat activarà els treballs i la Ponència enllestida serà lliurada a la Generalitat dintre breu temps. S'haurà donat el primer pas vers una nova organització de la Sanitat, la Higiene i la Beneficència a Catalunya, en la qual els professionals, els tècnics ocuparan el lloc que els correspon i tindran l'organització que els pertoca.

El Sindicat de Metges de Catalunya ha arribat al coronament de la seva obra magnífica; serà enfortida la seva personalitat i multiplicada la seva eficàcia. El Consell es complau a a declarar-ho solemniament en aquests moments d'entusiasta ressorgiment de la personalitat catalana.” (Mas i Oliver i Moll i Ginfrer, 1931: 3).

Pel mateix temps, el 16 de novembre de 1931, una Generalitat encara pràcticament sense competències aprovava la creació del Consell Tècnic de Sanitat de la Generalitat de Catalunya, en el qual, entre altres membres d'institucions sanitàries catalanes, estaria representat el president del Sindicat, Josep Moll Ginfrer (Sant Vicenç de Castellet, Barcelona, 1878 – Barcelona, 1937). Aquest decret, iniciava la seva redacció amb un reconeixement a la feina feta (i en realitat no acabada) pel Sindicat:

“El Sindicat de Metges de Catalunya va presentar a la Generalitat uns treballs i plans en forma de Ponències que abasten tota l'actuació sanitària. La Presidència (de la Generalitat) els va acollir amb tot l'interès que es mereixen i d'acord amb llur esperit, creu arribat el moment de donar forma definida als organismes consultius i directors de la nostra sanitat perquè es constitueixin, estudiïn i proposin aquelles

bases d'acció i normes pressupostàries que considerin oportunes i adaptades a l'estat sanitari actual i futur de Catalunya.”⁴⁸³

La feina d'aquest Consell Tècnic no es va traduir en cap realització concreta tret d'unes normes de treball intern. Posteriorment, algunes d'aquestes recomanacions van servir de base reglamentària arran de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de 1932.

La valoració de les actuacions de la Generalitat de Catalunya republicana en matèria sanitària no pot entendre's sense tenir en compte la cronologia de l'assumpció o pèrdua de competències. Així, en una primera etapa, que pot considerar-se com la que va anar entre la posada en marxa de nou de la Generalitat de Catalunya, poc després de proclamada la Segona República, i l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya per les corts espanyoles, l'any 1932, es va caracteritzar per un caràcter provisional de les institucions. Un exemple va ser la creació de la Conselleria de Sanitat i Beneficència sense competències. En aquesta etapa, va predominar la realització de ponències, propostes o treballs orientatius sobre una gran quantitat de temes de planificació i gestió sanitària, com ara l'organització hospitalària del país, la creació d'una escola d'infermeria, etc.. Més tard, amb l'aprovació de l'Estatut de Catalunya, la situació va donar un gir total. En el seu article 12, l'estatut recollia que:

“Correspondrà a la Generalitat de Catalunya la legislació exclusiva i l'execució directa de les funcions següents:[..]

c) La Beneficència

d) La Sanitat interior, exceptuat el que està disposat en el número 7é de l'article 15 de la Constitució”

El 7 de maig de 1933, s'aprovava el decret per el qual es donava per bona la proposta efectuada per la Comisión mixta de traspasos, segons la qual es traspasaven de manera efectiva a la Generalitat les competències de sanitat (*Gaceta de Madrid* de 25 de maig), amb el següent redactat:

“Artículo 1º. Se traspasan a la Generalitat de Catalunya las funciones y servicios [...] con respecto a la Sanidad Interior [...]:

A) Defensa sanitaria ordinaria contra las enfermedades transmisibles

⁴⁸³ Arxiu Nacional de Catalunya (2013) “Projecte de Decret de creació del Consell Tècnic de Sanitat de Catalunya” en *Llibre d'Actes del Consell Executiu de la Generalitat de Catalunya. Sessió del 16 de novembre de 1931*

- B) Policía sanitaria de los medios de comunicación que no traspasen en su normal funcionamiento los límites de la región autónoma
- C) Abastecimiento de aguas potables
- D) Eliminación y tratamiento de excretas y de aguas residuales y basuras
- E) Higiene de la vivienda
- F) Higiene de la alimentación, mercados, mataderos y demás centros e instituciones relacionados con las subsistencias
- G) La vigilancia e inspección de las mercaderías y productos alimenticios elaborados en la región autónoma
- H) Higiene de las vías públicas, de locales públicos y de reunión, espectáculos, etc.
- I) Higiene escolar e instrucción médicoescolar
- J) Higiene prenatal e infantil
- K) Lucha antituberculosa
- L) Lucha anticancerosa
- M) Lucha contra el tracoma y otras causas de ceguera
- N) Lucha antivenérea
- O) Lucha contra el paludismo
- P) Higiene rural
- Q) Asistencia psiquiátrica e higiene mental
- R) Organización y régimen de las profesiones relacionadas con la sanidad y asistencia médica, esto es, sanitarios, médicos, farmacéuticos, veterinarios, parteras, comadromas, enfermeras, etcétera
- S) Organización sanitaria municipal, comarcal y regional
- T) Sanidad veterinaria
- U) Régimen médico sanitario de las aguas medicinales”

O siga, unes competències pràcticament totals que, a més a més, passaven a ser prestades pels funcionaris de la Generalitat i aquells de l'Estat que estigueren duent-les a terme i sobre els quals la Comisión mixta de traspasos estudiaria en trenta dies el seu

traspàs. Calen destacar, així mateix, algunes lleis dutes a terme durant aquest període⁴⁸⁴, com ara:

- “Llei referent a la salinitat de les aigües” (9 d’agost de 1933)
- “Llei d’aigües minero-medicinals i d’aigües pures de règim” (16 de febrer de 1934)
- “Llei de Bases per a l’organització dels serveis de Sanitat i assistència Social a Catalunya” (22 de març de 1934)
- “Llei de coordinació i control sanitaris públics” (13 de juny de 1934)
- “Llei de Divisió Sanitària de Catalunya” (10 de juliol de 1934)
- “Llei de Carta Sanitària de Barcelona” (19 de juliol de 1934)

Junt amb aquestes, mereix fer menció la promulgació d’un decret pioner en el reconeixement de la llibertat de les dones, el de 25 de desembre de 1936, de la Presidència de la Generalitat d’interrupció artificial de l’embaràs en els tres primers mesos, mitjançant el qual, els avortaments passaven a ser ètics i decidits per la dona, sense que cap “familiar ni proper” pogués presentar reclamació⁴⁸⁵. En realitat, es tractava d’una normativa que principalment veia la llum per raons eugenèsiques, per evitar el naixement de nens no desitjats, i per evitar la pràctica d’avortaments clandestins⁴⁸⁶. Malgrat la modernitat de la llei, en part pel poc temps de vigència, no va ser emprada de manera significativa, i els serveis preparats per a la pràctica d’aquests avortaments van ser pràcticament inexistents⁴⁸⁷.

La lentitud en la redacció i aprovació de les lleis, la suspensió de l’Estatut arran dels fets d’octubre de 1934 i l’esclat de la Guerra Civil poc temps després de la nova vigència estatutària, impediren continuar la reforma sanitària. Tres mesos abans d’iniciar-se aquest conflicte bèl·lic, el metge Pere Domingo, un dels autors de les *Monografies Mèdiques* i també membre del Sindicat, publicava en la revista d’aquesta organització un article amb què es feia ressò del malestar de part de la professió. En ell, sota el títol *Per una política de Sanitat i d’assistència social*, a banda de fer propostes per al futur de la planificació que restaven protagonisme al conseller de torn i que no van dur-se a terme de manera pràctica per les circumstàncies que s’han descrit, criticava la forma de legislar que

⁴⁸⁴ Hervàs i Puyal, 2004: 22-32

⁴⁸⁵ Museu d’Història de Catalunya (2014). “1937. La Generalitat publica una llei sobre l’avortament” en *Museu d’Història de Catalunya. La memòria d’un país*

⁴⁸⁶ Ruiz Salguero *et al.*, 2005: 43

⁴⁸⁷ Nash, 1996: 283

s'havia donat des de l'inici de la República, la rapidesa en dictar lleis sense atendre a planificacions:

“Febrosament, amb el neguit que dóna un exaltat sentiment patriòtic, va iniciar-se des de la Conselleria de Sanitat de la Generalitat l'edificació dels nostres organismes d'higiene pública. Calia fer obra ràpidament i semblava temps perdut aquell que s'emprava per a discutir, controlar o consultar els diferents projectes abans que es materialitzessin en una realitat de govern. Era necessari crear i donar gestació ràpida a ço que es creés. Sense aquest sentit de la rapidesa era difícil comprendre una ànsia revolucionària. Sobraven juntes i mancaven homes dotats d'aquestes virtuts de realització. Semblava com si la vida de llibertat de Catalunya estigués en perill d'esgotar-se ràpidament i que per l'acumulació de l'obra que s'havia de realitzar es pretengués vitalitzar-la.” (Domingo, 1936: 174).

En aquest mateix treball, que per la seva voluntat de crítica constructiva, permet veure alguns dels problemes reals amb els quals es va trobar la gestió sanitària, senyalava com un dels problemes fonamentals amb què s'havia trobat el Govern, la multiplicitat d'administracions amb competències sobre la mateixa tasca, per exemple els inspectors de sanitat de la Generalitat i els inspectors de sanitat municipals, i fonamentalment, la manca de personal tècnic format i, inclús, advocava per contractar personal vàlid independentment que fossin o no catalans:

“A Catalunya no teníem gaires professionals sanitaris de primera categoria lliures per a dedicar-se tot seguit a la nova tasca, ja que tots els càrrecs havien estat ocupats per l'Estat que fins aleshores no havia cuidat massa d'aquest problema.[..] al meu concepte, el que interessa és que el sanitari conegui a fons i senti la seva especialitat en suficient intensitat per a posar el seu exercici per damunt dels interessos de tot altre ordre, i això ho farà, en aquest cas, amb independència de la terra que l'ha vist néixer. I al bon sentit catalanista interessa més cercar els millors elements, siguin on siguin, que puguin omplir de bon sentit una determinada obra, que no pas inferioritzar-la perquè hom s'imposi una limitació en les persones que han de dur-la a termini. [...] Catalunya no ha trobat

encara la fórmula per a la formació professional dels que han de servir-la a través de la sanitat, i per això és difícil lluitar contra els que veuen la possibilitat que sigui la sanitat la que els serveixi a ells.” (Domingo, 1936: 175).

Durant aquest període, deixant de banda la col·laboració que va tindre en les accions i propostes del Sindicat, la participació fonamental del Dr. Aiguader pel que fa a la planificació sanitària va ser a nivell municipal. La tasca sanitària va esdevindre per a Jaume Aiguader una base fonamental de la seva responsabilitat en l'alcaldia de la ciutat, aplicant un criteri de política transversal, és a dir, no s'entenia la sanitat com una delegació específica, sinó que el factor sanitari havia d'ésser tingut en compte en totes les accions governatives de l'Ajuntament de Barcelona, ja fossin les infraestructures o la política educativa, per exemple. L'any 1932, només un any després d'haver estat nomenat alcalde, ho explicava així:

“Seriosament es treballa en la Comissió de Cultura per a la instal·lació de Colònies Permanents, on una aciençada direcció mèdica distribuirà els nens malaltissos. [...] Però cal fer més. Totes les comissions municipals treballen en problemes sanitaris que s'han de solucionar ràpidament per fer de Barcelona una ciutat sana, ensems que justiciera.” (Aiguader, 1932c: 3)

La idea que el factor sanitari s'aplicara a totes les polítiques dugué l'ajuntament a enfocar les obres que aquesta administració podia realment fer, per competència legislativa i sobretot per capacitat econòmica, cap aquesta visió sanitària. Durant els anys que va dur endavant la seva tasca d'alcalde, fins febrer de 1934, l'esforç principal de l'Ajuntament de Barcelona es va dirigir cap a l'atenció a la infància. Així, per millorar les condicions de vida d'aquest segment de la població es van construir múltiples escoles, escoles bressol i jardins on els nens poguessin fer el seu esbarjo, junt amb la millora d'infraestructures educatives, creació de colònies d'estiu, augment d'àpats repartits als col·legis, etc. Totes aquestes actuacions cercaven un doble objectiu, per una banda, millorar l'educació de la gent, de les noves generacions, però per altra, millorar la salut de la població, amb xiquets que s'alimentaven a les escoles, que s'estaven durant bona part

del dia en espais assolellats, oberts, i lluny de les malalties que es podien concentrar als seus domicilis⁴⁸⁸.

La seva preocupació pels aspectes sanitaris va tornar a veure's manifestada, durant la guerra i el seu pas pel Ministeri de Treball i d'Assistència Social, com s'ha vist en la revisió de la seva biografia i en les accions que va dur endavant vers els refugiats que fugien de les zones que l'exèrcit feixista anava conquerint.

Com a complement a aquest capítol, a l'annex 16 es llisten les distintes juntes directives que va tindre el Sindicat. Com a dada ressenyable, i que permet veure la diferència entre aquesta organització i els sindicats obrers, en la primera junta directiva del Sindicat, hi era present Josep Mestres i Miquel, que havia estat President de la Diputació de Tarragona entre els mesos de maig de 1913 i de 1915⁴⁸⁹ i acabava de deixar de ser conseller de la Mancomunitat de Catalunya (1914 - 1918). Els altres quatre membres de la mateixa junta, Enric Mias i Codina, Ramon Pla i Armengol, Josep Mestre i Puig i el propi president, Hermenegild Puig i Sais, acabarien també sent diputats provincials. Igualment, altres presidents, com Manuel Corachan i Josep Mestres, havien tingut importants responsabilitats polítiques, o en la junta de govern del Col·legi de Metges, com ara Jacint Vilardell i Permanyer⁴⁹⁰, tot això en una societat on una gran majoria de la població encara era analfabeta⁴⁹¹.

⁴⁸⁸ No pot considerar-se, però, les actuacions de l'ajuntament aïlladament de les de la resta d'administracions i entitats privades, com ara la feina duta a terme per la campanya "El Segell pro-infància" en pro de la millora de les condicions de vida dels nens catalans. Per a més informació sobre aquest aspecte vegeu el capítol "La Medicina social".

⁴⁸⁹ Diputació de Tarragona (2014). "Històric de presidents"

⁴⁹⁰ Balcells, Pujol i Sabater, 1996: 301-314 i 501-523. També, vegeu més detalls en el capítol "Anàlisi prosopogràfica dels autors de les Monografies Mèdiques"

⁴⁹¹ El 78% de la població espanyola de l'any 1832 no tenia estudis, front a un 51% de 1876 i un 58% de 1907 (Núñez, 2005: 164)

2.3.3. LLENGUA, PAÍS I CIÈNCIA

“En l'Europa contemporània, la conformació de les identitats nacionals ha estat el resultat de factors d'ordre ben divers: (geo)polític, econòmic, ideològic, social i identitari. Més en concret, ha estat el resultat d'uns marcs complexos de conflictivitat en aquests ordres, i d'uns marcs que s'han articulats conforme a lògiques ben diverses. També la catalanitat – les concepcions de la catalanitat – creades i recreades des del segle XIX fins ara han estat el producte d'uns contextos de conflictivitat en els termes que acabem d'al·ludir.” (Capdevila, 2013: 7).

2.3.3.1. La construcció d'una identitat

L'anterior afirmació serveix per fer palesa com de complexa pot arribar a ser la conformació d'uns sentiments col·lectius com els de nacionalitat, pàtria i catalanisme, i la seva evolució en el temps fins arribar al moment d'estudi d'aquest treball d'investigació, que podria definir-se com el comprés entre els primers anys de la dictadura de Primo de Rivera i la derrota republicana de la Guerra Civil.

En primer lloc, caldria preguntar-se en quin moment i per quins motius va sorgir la necessitat d'algunes parts de l'Estat de reafirmar-se com a projectes nacionals distints a Espanya. Encara més, tot i que, com intentarem demostrar al llarg d'aquest capítol, l'existència d'una llengua pròpia va ser emprada com a fonament sobre el que construir un sentiment nacional col·lectiu, és suficient disposar d'ella per al sorgiment d'un fet tan complex? Sembla acceptat que aquesta construcció del fet nacional diferenciat, si més no en el cas català, pot situar-se en el segle XIX, amb variacions segons autors, respecte a la dècada concreta. Borja de Riquer, ho situa com a resposta als esdeveniments sorgits a conseqüència de les noves pràctiques polítiques i culturals del capitalisme i del liberalisme espanyol, que en la seva opinió, tingueren, com un dels seus efectes, la formació d'aquesta identitat. Aquestes noves pràctiques, de Riquer, les resumeix en les següents⁴⁹²:

⁴⁹² De Riquer, 2001: 185-204

- La imposició com a oficial d'una visió d'Espanya entesa com una nació única, antiga, castellanitzada i homogènia, a imatge de la defensada pels conservadors espanyols i per tant, unida als conceptes de monarquia, religió catòlica, centralització, etc.
- Com a conseqüència, la marginació de totes les opcions alternatives a aquest model centralista i castellanitzat, acabant amb l'aspiració d'una Espanya plural.
- La incapacitat de l'Estat centralista i liberal d'actuar com un agent que aconseguira fer sentiment de nació entre els ciutadans.
- La maduració i radicalització política d'algunes propostes d'identitat alternatives, que també acabaren esdevenint nous plantejaments nacionals.

Totes quatre circumstàncies es van donar i, de fet, van servir de base per a la construcció del catalanisme polític i social modern, però a més a més, i a diferència d'altres situacions internacionals, van trobar un ciment aglutinador únic, l'existència d'un fet objectiu diferenciador i unificador alhora, una llengua pròpia. S'ha de tenir cura però, en l'aplicació *sensu stricto* d'aquests quatre punts sense tenir en compte dos puntualitzacions introduïdes posteriorment per Jordi Casassas: la necessitat d'atenció als distints temps locals, a la distinta cronologia que els esdeveniments tingueren en cada indret, i en la dualitat de les elits regionals, les quals al mateix temps que participaven en la defensa de la particularitat catalana, participaven també en la definició de l'estat liberal en el seu conjunt, i per tant, en el seu mercat⁴⁹³.

En el cas català, contràriament a allò que passava en altres llocs del món, no existien característiques geogràfiques que induïren a pensar en la seva singularitat dintre de l'Estat; no es tractava d'una illa allunyada de la metròpoli, com era el cas de Cuba, ni existien diferències religioses insalvables entre Catalunya i la resta d'Espanya, com era el cas d'Irlanda, ni situacions polítiques úniques i exclusives, o si més no, particulars. De fet, aquestes singularitats polítiques, deixant de banda tots els importants trets diferenciadors dels territoris de la Corona d'Aragó respecte als de Castella, no es donaren en una època moderna fins el 1869, amb el triomf del republicanisme federal de manera majoritària només a Catalunya, com un fet clarament diferenciador de la resta d'Espanya. Com es veurà al llarg d'aquest capítol, la gran diferència, el veritable punt fort on suportar la identitat catalana respecte a la resta de l'Estat, descansava en la llengua, i és a partir d'ella des d'on es va articular tot el posterior desenvolupament, cultural i literari a l'inici del

⁴⁹³ Casassas i Ymbert, 2009: 8-25

procés, i polític posteriorment, tot i això, sense menysprear els factors històrics, econòmics o d'altre tipus que sens dubte també intervingueren, ja que seria intentar simplificar en excés una situació tremendament complicada.

Pot ser per tot allò dit, cap dels països esmentats abans era, en realitat, un model a seguir a ulls dels primers catalanistes, amb totes les precaucions que mereix emprar el terme "catalanista" per a aquells moments històrics. Albert Balcells assenyala algun d'aquests models sobre els quals d'alguna manera es sentiren reflectits els catalanistes; un dels primers va ser el cas hongarès. L'any 1866, Hongria havia aconseguit el reconeixement d'Àustria d'una monarquia dual, dintre de l'imperi Austro-hongarès, i aquesta semblava una bona opció per al cas català. No obstant, el fet que no es reconegueren els drets de comunitats menors dintre del seu territori va fer girar la mirada cap a un altre model, el txec, que intentava aconseguir una autonomia d'Àustria i comptava amb semblances al fet català, com ara una renaixença similar i un sentiment de nacionalisme arrelat en totes les capes socials que impressionava els catalans i a la resta del món, tant que el terme "nacionalisme" va vindre importat d'aquell cas⁴⁹⁴. Aquesta concepció transversal del nacionalisme seria a la fi, la fita a cercar. No obstant, tot i que l'objectiu estava clar, no era fàcil aparcar ideologies i unir-se en pro d'un moviment nacional unitari. Al llarg d'aquest text, va a intentar-se fer una contextualització històrica sobre els antecedents del catalanisme, d'on va sorgir i quins van ser els seus principals protagonistes, així com quina evolució va anar tenint un procés que es caracteritzà pels desacords però també pels acostaments puntuals⁴⁹⁵. El desenvolupament històric d'aquest procés, va influir en l'evolució vital de tota una sèrie de personatges i en la seva producció professional i científica, alguns d'ells, relacionats amb la col·lecció de les *Monografies Mèdiques*. L'any 1935, en el seu llibre *Catalunya i la Revolució*, Jaume Aiguader escrivia:

"[...] El poble no en sap de geografia, desconeix el mapa per complet, ni té cap valor per a ell en tenir-la davant de l'esguard. Per al poble només pesen els ideals, i per això amb més grossa cultura tendeix cap a l'internacionalisme. Tampoc sap d'etnografia; ésser ros o bru no és cap diferència; amb l'aiguabarreig de races dels pobles civilitzats el color de la pell i la fidelitat racial li sembla purament fortuïta. Però hi ha una cosa molt forta que uneix els homes, a més

⁴⁹⁴ Balcells, 2013: 86-87

⁴⁹⁵ El resum resultarà necessàriament incomplet, donada la complexitat del tema, però es centrarà en aquella part de l'evolució del procés que lliga amb el motiu d'aquest treball d'investigació.

dels ideals, i, sobretot, quan els ideals no intervenen, i és la comunitat de llengua. Un mateix idioma comporta una fàcil comprensió del pensament en els quefers de la vida i dóna una plena sensació d'origen comú i de companyonia. (I és tan forta aquesta comunió que àdhuc el poble, fi a percebre les formes dialectals, té més en compte l'accent i per a ell se sent més lligat que no pas pels signes racials i pel cognom). A manca d'un ideal comú o la dispersió per ideals diversos i contraposats, la llengua sosté la unitat d'un poble.” (Aiguader, 1931h: 18-19)

Aquesta idea de la llengua pròpia com a factor aglutinador havia estat present ja des del romanticisme d'una o altra manera, tot i que amb una concepció distinta. Abandonat ja el racionalisme anterior, va sorgir el corrent “romàntic” arreu d'Europa, la qual cosa va suposar un trasbals en la concepció de l'art en majúscules. La classe social dominant fins aleshores, continuadora de l'estament noble i feudal de l'antic règim, a grans trets, l'aristocràcia, deixava de ser la mecenes dels artistes i per tant, l'única interessada en l'art. Una nova classe social emergent, nascuda a l'esguard de la nova societat industrial, la burgesia, va començar a interessar-se per un art nou, distint, que obligava els artistes a competir entre ells per un mercat. Aquests artistes, pintors, músics, escriptors, etc., van haver d'adaptar-se als gustos dels seus clients, desenvolupant-se aquest corrent romàntic, el qual, a la fi, es va caracteritzar per la llibertat, la rebel·lia i l'emoció de cada artista plasmada en la seva obra com una lluita contra la societat del moment.

A Catalunya, la reivindicació per part dels escriptors d'unes arrels comunes, per exemple, en el gloriós passat èpic, en la llengua i la literatura d'èpoques pretèrites i la identificació amb el concepte de pàtria, va dotar al moviment d'unes connotacions polítiques⁴⁹⁶ que no es donaren en altres llocs.

El nou moviment romàntic, que s'escampava amb força per Europa potenciat per les noves aspiracions artístiques i intel·lectuals de la burgesia liberal, va arrelar amb major o menor fortuna arran dels territoris de parla catalana, on va rebre el nom de “Renaixença”, en al·lusió al ressorgiment de la cultura catalana. No obstant, no es pot caure en la simplicitat de fer un paral·lelisme exacte entre el romanticisme europeu i la renaixença catalana, la qual cosa suposaria una vida similar d'ambdós moviments. Al

⁴⁹⁶ Generalitat de Catalunya (2014). “La Renaixença i el Romanticisme” en *Culturcat*

contrari, quan el moviment romàntic va començar a davallar, la renaixença catalana va donar pas a una evolució literària i política.

Els dos principals objectius de la Renaixença, la dignificació de la llengua catalana i l'edificació d'una literatura nacional, "sorgiren com a conseqüència d'una voluntat d'afirmar la personalitat autònoma de Catalunya en el terreny de la cultura"⁴⁹⁷. En aquest context no es pot deixar de fer esment, per la gran importància que van tindre en la recuperació de la llengua catalana, a la reedició dels Jocs Florals l'any 1859, de la mà fonamentalment d'Antoni de Bofarull i de Brocà (Reus, Tarragona, 1821 – Barcelona, 1892) i Víctor Balaguer i Cirera (Barcelona, 1824 – Madrid, 1901). Els Jocs Florals, certamen literari hereu de les trobes cavalleresques dels segles XIV i XV, van suposar un definitiu impuls a l'escriptura en català. Amb el temps, Bofarull i Balaguer, lideraren dues tendències dintre de la Renaixença, una de més conservadora, més centrada en les elits i en la reivindicació de les gestes passades, que es coneixeran com a "jocfloralescos", encapçalada per Bofarull, i una altra més reivindicativa, progressista, popular i inclús humorística, liderada per Balaguer i coneguda com els "xarons" pels seus rivals. En aquesta segona corrent, la dels xarons, sinònim de "sense gràcia" o "de mal gust" hi participava un altre jove personatge, Valentí Almirall i Llozer (Barcelona, 1841 – 1904), la importància del qual va ser més que considerable en el desenvolupament del catalanisme com es veurà més endavant. Els membres d'aquesta darrera corrent, entre altres coses, cercaven l'apropament de la classe treballadora a la llengua catalana emprant eines com el teatre i la premsa escrita⁴⁹⁸.

La Renaixença, va descansar també en un creixement econòmic català que no es donava a la resta d'Espanya. Els catalans ja anaven adquirint un cert "sentiment de superioritat", entès com el fet de ser part d'un país que s'industrialitzava seguint les corrents dels països europeus, mentre que la resta de l'Estat restava endarrerit (Balcells, 1993: 31). Aquest sentiment de distinció respecte "a la resta" s'unia a la poca representació política catalana al govern central i a la funció pública estatal, així com la creixent catalanofòbia de la premsa madrilenya. En certa manera, no assumien els problemes de les classes populars de la Catalunya industrial com un problema que afectara a la resta d'Espanya, sinó com a simples problemes d'ordre públic que podien encomanar-se a la resta de la societat i del territori i que s'havien de resoldre amb la força.

⁴⁹⁷ Universitat Oberta de Catalunya (2000) "Actualitat literària sobre la Renaixença" en *Lletra*

⁴⁹⁸ Pich i Izquierdo, 2012

A banda de tot això, els industrials catalans advocaven per un proteccionisme aranzelari que segons ells havia de beneficiar tot el mercat nacional, aspecte que des de la resta d'Espanya s'entenia com una mesura *ad hoc* per al benefici únic de la indústria catalana (Balcells, 1993: 32-33). Tots aquests factors consolidaven l'opinió, tant per part dels propis catalans com per part de la resta d'espanyols, que hi havia unes diferències, tot i que encara no existia una voluntat política de fer-les servir.

Sense ànim de fer una relació exacta i completa del seu desenvolupament, a grans trets, podria dir-se que, com ha succeït a la resta de nacionalitats, la catalana també ha precisat de la construcció d'una "identitat nacional". Com en la resta de casos ha estat basada, emprant paraules d'Agnes Heller, en una "memòria cultural"⁴⁹⁹ la qual també ha hagut d'anar construint-se per part d'alguns referents clau, tant partits polítics com altres organitzacions o institucions, alguns cops sense adonar-se'n, però alguns cops intencionadament.

El cas català, per tant, no era una situació aïllada. De fet, en certa manera, aquesta memòria cultural catalana es va crear per oposició a la conformada anteriorment per Espanya, bàsicament amb referents de Castella, la qual cosa suposava una queixa reiterada per part d'importants personatges catalans, com la del ja nomenat Víctor Balaguer, i la seva famosa frase: "como si en España no hubiese más nación que Castilla"⁵⁰⁰. La memòria cultural és la creadora d'identitat cultural i, en el cas català, a banda de la llengua, que esdevingué un factor d'identitat clau, es van fer servir altres eines per conformar-la. Entre aquestes, tota una sèrie de manifestacions, símbols, llocs o repeticions de rituals, i de manera destacada la revisió i construcció de la pròpia historiografia patriòtica⁵⁰¹, en paraules de Joaquim Capdevila, primera creadora de la "formació dels universos micropatriòtics associats a la història de Catalunya": la terra, la natura, la muntanya com a símbol, la pròpia comunitat, el folklore, les danses tradicionals, com la sardana, les arts, els orfeons, el dret civil català, etc⁵⁰². En aquest sentit, també cal

⁴⁹⁹ La "memòria cultural" podria definir-se com la conformada "por objetivaciones que proveen significados de una manera concentrada, significados compartidos por un grupo de personas que los dan por asumidos" (Heller, 2001: 1)

⁵⁰⁰ Balaguer, 1866; citat en De Riquer, 2001: 26

⁵⁰¹ Vegeu en aquest sentit la revisió de la historiografia catalana i dels seus personatges que es va donar a les darreries del segle XIX i principis del XX en el capítol "Les Monografies Mèdiques com a projecte editorial"

⁵⁰² És interessant en aquest sentit la reflexió més àmplia feta per Joaquim Capdevila sobre la utilització de la construcció simbòlica que ha fet el catalanisme. Segons aquest autor, les regions o nacions que inicien la formació d'uns sentiments regionalistes o nacionalistes sense el suport d'un Estat, els han de fonamentar en la comunitat. La "comunitarització" d'aquests sentiments són espentats per uns sectors socials "en què la dissidència cultural i històrica respecte dels mateixos estats moderns esdevé el catalitzador d'uns marcs

entendre altres actuacions iniciades a les darreries del segle XIX, com ara la instal·lació de l'estàtua de Rafael Casanova i el seu ús com a lloc d'ofrena i reivindicació, o la commemoració de l'onze de setembre a partir de l'any 1886. Al cap i a la fi, aquestes cerimònies i rituals que es repeteixen en el mateix lloc i data, valen per convertir el passat constantment en present, en memòria cultural de primer ordre que no deixa de ser construcció i afirmació de la pròpia identitat nacional (Heller, 2001: 3).

Seguint l'evolució habitual en aquests processos, no només es tractava de reivindicar la identitat pròpia "Catalunya endins", calia el reconeixement per part dels altres d'una realitat ja sentida, ser capdavanters dintre del conjunt de l'Estat i estar modernitzant-se a tall amb la resta de nacions europees. De fet, en l'imaginari col·lectiu de tot l'Estat, es va configurar una imatge dels catalans que encara perdura avui en dia, la de feiners, laboriosos, puntuals i industrials, europeus a la fi, front a la dels habitants de la resta de l'Estat, tret d'alguns casos puntuals com els bascos. Aquesta imatge, aquest tòpic, la "cosificació d'un somni despert", com ho anomena Enric Ucelay-Da Cal, va crear una dicotomia entre els "uns" i els "altres", que ja existia el 1868, quan la revolució del setembre d'eixe mateix any va iniciar el sexenni democràtic i el naixement de l'estat liberal espanyol⁵⁰³.

Just en aquest any, el 1868, Valentí Almirall va iniciar la seva militància al Partit Republicà Democràtic Federal (PRDF), on liderava una de les corrents internes, la dels "intransigents provincialistes". Els membres d'aquest grup, donat que no veien possible una transformació de l'Estat Espanyol, centralista i uniforme "des de dalt", és a dir, des d'una iniciativa sorgida de les Corts Espanyoles, pretenien la transformació "des de baix", o siga, des de les classes populars. La seva idea era convertir Espanya en un estat federal, descentralitzat i respectuós amb la diversitat cultural de les distintes regions, una divisió de la sobirania entre les distintes regions històriques i el govern de la federació⁵⁰⁴. Front a aquest grup dels intransigents es trobava una altra facció, la dels anomenats "benèvols", amb opinions enfrontades.

complexos de conflictivitat amb aquests estats, de la qual cosa resulten unes percepcions i avaluacions de l'Estat en termes d'alteritat, desafecció o fins i tot hostilitat" (Capdevila, 2010: 13)

⁵⁰³ Sobre aquest aspecte, el 2008, Enric Ucelay-Da Cal va publicar un article extremadament crític sobre alguns dels pilars sobre els que descansa la historiografia més nacionalista. Segons aquest autor, la societat civil catalana, la indústria i la burgesia barcelonina, l'associacionisme, etc. de finals del XIX i principis del XX, sobre els que s'ha construït el catalanisme, responen a una *cosificació*, a un *somni despert*, usant les seves pròpies paraules, basat més en concepcions il·lusòries que en realitats (Ucelay-Da Cal, 2008: 52-55)

⁵⁰⁴ Pich i Mitjana, 2002: 114

Pel que fa al republicanisme espanyol en conjunt, el seu lideratge havia anat decantant-se paulatinament cap a un altre català establert a Madrid des de feia anys, Francesc Pi i Margall (Barcelona, 1824 – Madrid, 1901). Es tractava, com en el cas català, d'un republicanisme espanyol que agrupava tot un seguit de tendències i de pensaments, de vegades força discrepants, i que resultava en una amalgama difícil de gestionar; en paraules de Ramón Máiz,

“[...] a l'heterogeneïtat política i ideològica del republicanisme, a la fragmentació organitzativa i a les successives derrotes polítiques, s'afegirà el fet que les posicions de Pi es veuran disputades, un cop i un altre, tant des de la dreta com des de l'esquerra del partit. Així els sectors *benèvols* defensarien moltes vegades un model centralista, postulant a més un estret contacte amb els partits dinàstics. Per la seva banda, els *intransigents* propugnarán una via insurreccional i militarista al marge de la legalitat vigent.” (Máiz, 2010: 16)

Tornant a Catalunya, l'any 1879, la fortuna personal d'Almirall, de família aristocràtica, va servir-li per finançar la posada en marxa del primer periòdic generalista en català, el *Diari Català*, publicat durant poc més de dos anys. Josep M. Figueres indica que amb aquest projecte editorial s'aspirava “a la creació i a l'enaltiment d'una consciència col·lectiva genuïnament catalana, d'una opinió pública que trenqués amb els valors dominants de la influència centralista” (Figueres, 1984: XV). El mateix autor recull la declaració de principis de la publicació: “progrés, modernitat, impuls al renaixement polític català i a la vulgarització científica, popularització de la llengua i contribució al debat polític”. De fet, Almirall pot ésser considerat com l'iniciador del catalanisme polític, tot i que amb unes connotacions que disten molt de les que posteriorment va anar adquirint el terme. Almirall no era ni de bon tros separatista, i així ho va deixar clar en multitud d'ocasions. El seu catalanisme passava per una assumpció de competències i de reconeixement de les particularitats de totes les regions d'Espanya, amb una associació lliure entre elles. En la seva obra clau, *Lo Catalanisme*, explicava el seu ideari catalanista amb aquestes paraules:

“Notis bé, que á la paraula Catalanisme que no expressa més que la idea d'un sentiment de carinyo i afició á las cosas de Catalunya, hi afegim lo calificatiu de regionalista, lo qual li treu tot sabor d'exclusivisme i de desinteresada mesquinesa. Lo que desitjem pera

Catalunya, en efecte, volem estendreho á las demás regions, lo qual dona ja carácter general á las nostras ideas. Qualsevol regió que's trobi en condicions semblants á la nostra, pot aspirar á lo mateix á que aspirem nosaltres, y á nosaltres nos toca alentarla. Pera que las nostras pretensions puguin realisarse ab desembrás y donguin per resultat un sistema complet y armónich d'organisió dintre d'Espanya, necessitem que todas las regions que la forman aspirin á lo mateix que la nostra, y logrin realisar juntas llurs aspiracions.

Y no'ns parem aquí encara. No sols som catalanistas y regionalistas, es á dir: no sols aspirem á que Catalunya rompi las lligaduras que la tenen agarrotada y subjecta, y á que las demás regions de la Península fassin lo mateix, á fi de que puguin luego unirse todas ab los suaus llassos de la germanor y del interés mútuo, sino que á tal resultat hi aspirem porque es conseqüencia d'un ordre general de ideas que constitueix tot un sistema." (Almirall, 1886: 93-94)

Com es destacava en la declaració de principis de la publicació, la divulgació científica era un dels objectius del diari, ja que s'entenia que l'única manera de ficar-se a tall amb les nacions europees més avançades era incorporar a la societat les millores tècniques que anaven sorgint, com ara el ferrocarril, que permetria l'apropament definitiu a Europa⁵⁰⁵, el telègraf o l'electricitat, temes als quals va dedicar un especial interès, fonamentalment a aquest darrer invent. Igualment, es feia ressò de descobriments que, tot i que no tenien una aplicació pràctica directa, com ara "la fotografia de la cromosfera solar", feien veure com s'avançava en les distintes branques de la investigació científica. La varietat de temes científics i tècnics tractats en les pàgines de la publicació abastaven fonamentalment aspectes d'astronomia, meteorologia, tecnologia, agricultura i ramaderia o medicina per citar els més habituals, i responien a la confiança del director del diari per fer del positivisme científic la base per reformar la seva idea del món⁵⁰⁶. També és interessant ressenyar la preocupació del diari, i d'alguns dels seus lectors, que enviaven les seves opinions, sobre la necessitat de renovar el sistema educatiu universitari per la seva importància en la creació i en la divulgació tècnica i científica, opinió que anys després, continuarà mantenint el Dr. Aiguader, com es veurà més endavant.

⁵⁰⁵ El ferrocarril suposava per a l'editorial del diari, la possibilitat d'apropar el camp, tingut com conservador, endarrerit i reaccionari a la ciutat, progressista, liberal i representant de la modernitat (Figueres, 1999: 355)

⁵⁰⁶ Casasús i Cortiñas, 2008: 12

Des del càrrec de director del *Diari Català* Almirall va promoure en un article la celebració d'un Primer Congrés Catalanista com a pas inicial per a la formació d'un Centre Catalanista, que havia d'esdevenir en una plataforma unitària, al marge de tendències ideològiques concretes, que fera possible al catalanisme participar en política com un conjunt. Totes dues coses proposades, la celebració del congrés i la creació del Centre Català, es van dur a terme. Així, entre el 9 d'octubre i el 14 de novembre de 1880, va tindre lloc a Barcelona l'esmentat aplec, amb una participació d'aproximadament mil tres-cents congressistes de molt distintes tendències. El congrés, que havia de fixar l'ideari catalanista, va tindre dos candidats a la seva presidència, un, el representant de la corrent "no política (del diari) *La Renaixença*", presidida per Albert de Quintana i Combis (Torroella de Montgrí, Girona, 1834 – Girona, 1907) i l'altre, el de la corrent "no separatista de *Diari Català*", presidida al seu torn pel propi Almirall i que finalment va guanyar, provocant la retirada del congrés dels membres del primer grup⁵⁰⁷. Entre altres coses, la reunió finalitzà amb l'acord de nomenar una comissió defensora del dret català, crear una Acadèmia de la Llengua Catalana, que finalment no va cristal·litzar, i la fundació del Centre Català, que va esdevindre realitat dos anys després, per tal de coordinar el moviment catalanista. En aquest punt caldria preguntar-se quin paper jugava la llengua catalana en l'ideari polític i ideològic d'Almirall. Revisant de nou el seu llibre *Lo Catalanisme*, pot veure's el reconeixement de llengua sotmesa que expressava així:

"Lo signe del esclau era tenir que parlar la llengua del amo, y nosaltres portem aquest estigma al damunt. La nostra llengua may s'ha mort, puig encara que la hagin durant llarch temps olvidada los sabis y gent de lletres, l'ha conservada'l poble viva en son tracte, parlantla sempre. Aixó no obstant, en tot lo oficial hem d'emplearne un'altra. En la llengua dels vencedors se'ns mana, se'ns judica, se'ns ensenya. Fins quan la autoritat, lo jutje ó'l mestre son fills de la terra, no poden exercir llurs funcions sino empleant lo castellá. La imposició del llenguatge es un recort constant de la nostra subjecció. Ell es lo que marca més durament la distancia que hi ha desde 'ls que manan als que obeheixen. La llengua es lo distintiu dels que 's creuhen ser de rassa superior, y á la inferior no li correspón res més, que abaixar lo cap y llepar encara la ma que 's digna fuhetejarla"

(Almirall, 1886: 97)

⁵⁰⁷ Figueres, 1999: 341-347

No hi ha dubte del seu compromís amb la llengua, i més encara, al comprovar la seva arriscada aposta personal al fer un diari en català per primer cop, cosa que palesa el seu interès per la normalització i la normativització d'aquesta llengua: "escribim, donchs, en catalá, y en catalá tractem los assumptos serios y modernos, y sens adonárnosen, s'anirá formant la llengua propia dels catalans d'avuy"⁵⁰⁸.

Pel que fa al seu partit, el PRDF, l'abandonament d'Estanislau Figueras i de Moragas (Barcelona, 1819 – Madrid, 1882), primer president de la Primera República espanyola i membre de la seva mateixa formació política, així com la posterior elecció de Francesc Pi i Margall com a cap del partit i també després com a segon president de la Primera República, va propiciar un progressiu allunyament entre Almirall i Pi, fins a la separació definitiva d'ambdós arran d'un viatge propagandístic del segon per Catalunya. Aquest trencament de relacions es va reflectir en un article d'Almirall titulat *En estat normal*, en el què explicava els motius:

"Fa poc temps, lo partit federalista espanyol va trobar-se en circumstàncies difícils. Després de moltes vacil·lacions i dubts, després d'haver tingut lloc moltes apostasies i canvis de frente, un dels hòmens que conservava un gran renom a pesar de sos fets i de sa conducta va proposar-se introduir una gran pertorbació en lo seno del partit. Don Estanislau Figueras, cansat de predicar unes doctrines en què no creia i que tal vegada no comprenia, va deixar de ser públicament federal, indicant-ho no tant per lo que deia com per lo que callava.

[...] Lo primer que va fer lo partit federalista en sa alarma fou buscar lo que mai deuria tenir: un jefe. Va témer que el nom del senyor Figueras podia ser un banderí d'allistament, i va buscar un altre nom per oposar-li. Allavores molts van proclamar en públic jefe don Francesc Pi i Margall, i van demanar-li que obrés com a jefe. [...] Tenim l'honra de comptar-nos entre els amics íntims del senyor Pi,

⁵⁰⁸ És interessant en aquest punt seguir les paraules de Pich i Mitjana segons les quals, cal recordar que es tractava d'uns moments de la llengua catalana en què una gran part del poble encara pensava que el català era una llengua per a parlar a casa, no en assumptes oficials ni seriosos. Es cercava una uniformització de la llengua i una cooficialitat junt amb la resta de llengües de l'Estat, cosa que com ell mateix deia "no ho hem conseguit del tot, perque no es cosa de ferse en un dia pero creyém estar en camí de lograrho". (Pich i Mitjana, 2005: 64)

[...] però jamai hem acceptat sa jefatura, per la senzilla raó de que no acceptem la de ningú, com a gent que som d'idea.”⁵⁰⁹

A partir d'aquí, Almirall va anar evolucionant paulatinament des del federalisme cap al catalanisme i va iniciar un apropament al grup del diari *La Renaixença*, sacrificant el seu projecte editorial. Sobre aquest aspecte, Figueres especula sobre dos possibles motius⁵¹⁰: primer com a part d'una estratègia d'apropament al grup de més oberta tendència catalanista de *La Renaixença*. A banda de l'evolució del seu pensament polític, per a aquesta idea, el *Diari Català*, portaveu del republicanisme i del federalisme seria un destorb i, amb el tancament del diari, s'asseguraria el recolzament d'aquests darrers per a la constitució d'una força política catalanista, sense lligams amb Madrid. L'altra hipòtesi, no demostrable a dia d'avui, seria la idea de crear una nova capçalera més radical en el catalanisme. En definitiva, Almirall va sacrificar el seu diari catalanista per anar vers el creixement del catalanisme polític.

El Centre Català, entitat creada en el Primer Congrés Catalanista, va organitzar el Segon Congrés Catalanista l'any 1883, en el qual es va debatre l'allunyament de les forces polítiques espanyoles i la creació d'altres pròpies de Catalunya per a la defensa dels seus interessos a les Corts Espanyoles de Madrid. Es cercava l'ideal d'aconseguir una unitat d'acció catalanista, independentment de les tendències polítiques concretes dels seus integrants. Dos anys després, el 1885, Almirall, des del Centre Català, va convocar un gran nombre d'entitats de tot tipus a la Llotja de Barcelona per protestar contra la unificació del codi civil espanyol i contra el conveni comercial signat amb la Gran Bretanya. Segons l'opinió d'Enric Ucelay-Da Cal, Almirall pretenia presentar al rei Alfons XII un document de greuges, com els que “en lejanos tiempos históricos, se habían presentado ante la Corona en las antiguas Cortes catalanas”⁵¹¹. Aquesta relació de greuges, o Memoria en defensa de los intereses morales y materiales de Cataluña, redactat pràcticament en la seva totalitat per ell mateix, ha estat considerat en alguns cercles com precursor del regionalisme, i com el document que va servir de base de la ideologia d'una altra figura destacada del catalanisme, Prat de la Riba⁵¹². D'altres li

⁵⁰⁹ Almirall, 1881: 28-30

⁵¹⁰ Figueres, 1999: 223-224

⁵¹¹ Ucelay-Da Cal, 2003: 93

⁵¹² Generalitat de Catalunya (2014). “Els orígens del catalanisme polític. Segle XIX” en *Culturcat*

atorguen a l'acte de presentació del document, conegut popularment com Memorial de Greuges⁵¹³, un punt d'inflexió en la carrera política d'Almirall:

“[...] A partir d'aquest moment (el de presentació del Memorial de Greuges) i fins la crisi de la primera associació política catalanista (el Centre Català) (1887), Almirall arribà al seu zenit polític, ideològic i intel·lectual. Alguns catalanistes el van veure com una mena de Parnell català, el líder dels autonomistes irlandesos [...]” (Pich i Mitjana, 2002: 116)

Autors com Ucelay-Da Cal li reconeixen, en canvi, un valor bastant distint:

“Almirall era perfectamente consciente que la presentación de su *Memoria* era un *gesto casi aconstitucional*, formalmente legal pero sin verdadero contenido más allá del espectáculo político. Provocando una amplia reacción cívica, que aseguraba la participación activa del grueso de la sociedad civil barcelonesa, su verdadera intención era sentar un precedente para un eventual movimiento político de signo contestatario, capaz de fundir un nacionalismo difuso, todavía institucional, con el replanteamiento modernizado, corregido de excesos, del federalismo. Así se dejaba atrás al republicanismo federal, en exceso doctrinario, y se imponía una dirección política al exceso de ideología del catalanismo de la Renaixença, carente de espíritu empírico” (Ucelay-Da Cal, 2003: 93)

Allò que sembla clar és que el Memorial de Greuges va servir per fer consciència de l'existència del sentiment catalanista. L'any 1900, el futur president del Govern Espanyol, Segismundo Moret y Prendergast (Cadis, 1833 – Madrid, 1913), en un discurs a l'Ateneo de Madrid, assegurava que:

⁵¹³ El nom de Memorial de Greuges s'adoptà en al·lusió al document del mateix nom que els vuit diputats dels antics regnes de la Corona d'Aragó, dos de Saragossa, dos de Barcelona, dos de València i dos de Palma de Mallorca van presentar el 1760, un any després de la seva coronació, al rei Carles III, fill de Felip Vè, i successor del seu germà Ferran VI, quan va convocar a Corts als representants dels antics regnes, que des dels Decrets de Nova Planta promulgats pel seu pare, formaven ja una monarquia centralitzada. El document, anomenat pels seus redactors com a Representación, i conegut com el Memorial de Greuges de 1760, pretenia fer veure a la corona la injustícia que patien els regnes aragonesos d'ençà la uniformització de lleis dels decrets.

“[...] hasta la época de 1885 no había datos ni antecedentes que revelasen la existencia de una tendencia política (catalanista) y mucho menos de una aspiración general capaz de producir los hechos contemporáneos” (Moret i Prendergast, 1900; citat en Ucelay-Da Cal, 2003: 121)

La primera participació electoral del Centre Català, l'any 1886, va resultar un fracàs, la qual cosa va accentuar les diferències i tensions que es vivien al si del catalanisme com a força política. Aquestes discussions van culminar l'any 1887 amb la sortida del Centre Català d'algunes agrupacions locals i l'escissió del sector més conservador i dels seus membres, com Lluís Domènech i Montaner (Barcelona, 1850 – 1923), Àngel Guimerà i Jorge (Santa Cruz de Tenerife, 1845 – Barcelona, 1924), Josep Permanyer i Ayats (Barcelona, 1848 – 1919) o Eusebi Güell i Bacigalupi (Barcelona, 1846 – 1918) entre altres. Igualment es van escindir els integrants d'una filial del Centre Català formada per joves universitaris de tendències més radicalitzades, el Centre Escolar Catalanista, entitat de la qual formaven part personatges com ara Narcís Verdaguer i Callís (Vic, Barcelona, 1862 – Barcelona, 1918), Enric Prat de la Riba, Josep Puig i Cadafalch (Mataró, Barcelona, 1867 – Barcelona, 1956), Lluís Duran i Ventosa (Barcelona, 1870 – 1954), o Francesc Cambó i Batlle. Tots els anteriors, junt a altres, van fundar eixe mateix any de 1887, un nova agrupació política catalanista, la Lliga de Catalunya. Per la seva banda, allò que quedava del Centre Català, va ser dissolt l'any 1894. Pich Mitjana, sobre el projecte polític i ideològic d'Almirall, afirma:

“El projecte polític i ideològic d'Almirall i els seus partidaris no es consolidà, a curt termini, perquè defensava un projecte massa catalanista per als republicans, massa republicà per a la major part dels catalanistes, massa radical per als conservadors i massa conservador per als radicals. Però a llarg termini, els objectius dels federalcatalanistes, ajudaren a consolidar la politització del moviment catalanista [...]” (Pich i Mitjana, 2002: 137)

La Lliga de Catalunya que va dedicar-se en certa manera a continuar la tasca del Centre Català, amb la implantació del catalanisme comarcal, accions de propaganda, com

el missatge a la Reina Regent⁵¹⁴ i, sobretot, la campanya de mítings contra l'article 15 del projecte de codi civil, que implicava la desaparició del dret civil català⁵¹⁵. A més, va plantejar la necessitat de comptar de nou amb un moviment d'unitat catalanista, cosa que va dur a terme el 1891 amb la formació de la Unió Catalanista, que aplegava totes les forces catalanistes, entitats, periòdics i distintes personalitats, tret del Centre Català, exclòs del procés. La Unió Catalanista tenia inicialment una funció molt més enllà de la d'ésser un simple partit polític: la seva tasca havia de ser,

“[...] la de catequitzar pacientment i sense presses el poble català; d'aquesta manera, l'acció electoral s'ajornava sine die, fins al dia que cada català fos un catalanista conscient i la victòria a les urnes fos segura” (Llorens i Vila, 1990: 43)

Un any després de la seva formació, el mes de març de 1892, els membres de la Unió Catalanista aprovaren en la seva assemblea celebrada a Manresa el seu programari, les anomenades Bases per a la Constitució Regional Catalana, conegudes d'aleshores ençà com les Bases de Manresa, i considerades per molts com el punt d'inflexió a partir del qual es marca l'inici del catalanisme modern. Aquestes Bases, en la redacció de les quals va jugar un important paper Prat de la Riba, es basaven, no obstant, en una concepció medievalista de la societat, de Catalunya i de la seva relació amb la resta de l'Estat, en què per exemple, s'indicava que el poder legislatiu central radicava en el Rei d'Espanya o que només podrien votar els “caps de casa”, agrupats segons gremis, oficis, etc.. A la fi, com assenyala González Casanova, no deixava de ser una redacció d'un grup social concret que mostrava pànic a les conquestes que la petita burgesia i el proletariat estava aconseguint arreu d'Europa i que suposava una “veritable revolució de l'estructura social, econòmica i mental de la ruralia pagesa” (González Casanova, 1990: XXXV). Aquesta tornada a temps passats era difícilment compatible amb la nova societat industrial i urbanitzada que, sobretot a Barcelona, lluitava per aconseguir uns reconeixements que anaven just en sentit contrari. Malgrat allò dit, en aquest nou document si que es reivindicaven ja unes competències que fins eixe moment no es

⁵¹⁴ Coincidint amb l'Exposició Universal de Barcelona de 1888 i el nomenament de la Reina regent, Maria Cristina d'Habsburg-Lorena, com a reina dels jocs florals d'eixe any, els membres de la Lliga de Catalunya li van fer arribar un missatge en el qual li feien veure que només la monarquia era l'esperança de Catalunya. El document tenia una petició concreta: “que la nació catalana torni a tenir les seves Corts generals, lliures i independents, obertes per la Reina regent o per un delegat seu, i en les quals sigui votat el pressupost de Catalunya i la contribució a les despeses generals d'Espanya” (González Casanova, 1990: XXXII)

⁵¹⁵ Llorens i Vila, 1990: 43

tenien. Així, en la seva base 3, s'indicava que "la llengua catalana serà l'única que, amb caràcter oficial, podrà usar-se a Catalunya i en les relacions d'aquesta regió amb lo Poder central", a banda de reclamar competències exclusives en ordre públic, finances i tributs, iniciatives legislatives, educació, etc., peticions totes elles difícilment acceptables per part del Govern de l'Espanya d'aleshores.

Com venia sent habitual, dintre de la Unió Catalanista sorgiren, o millor, ressorgiren, dues tendències. Per una banda, una de més cultural, al voltant del diari *La Renaixença*, que no volia participar en política, si més no, no encara, i una altra, liderada per Prat de la Riba, en la qual també es trobava Francesc Cambó, i que basava pràcticament tot el seu interès en aquesta participació. La discrepància d'opinions va dur a la primera de les escissions, abandonant la formació el grup més polític, que va formar el Centre Nacional Català. Aquests, associats amb la Unió Regionalista, al front de la qual hi eren dos metges, Bartomeu Robert y Yarzabal (Tampico, Mèxic, 1842 – Barcelona, 1902) i Miquel Arcàngel Fargas i Roca, tingueren un considerable èxit en les eleccions de l'any 1901 a les quals es presentaren amb la coneguda com la "candidatura dels quatre presidents"⁵¹⁶. Havia nascut la Lliga Regionalista, de tarannà conservador, liberal-monàrquic i ja marcadament catalanista. La seva inesperada victòria electoral a Barcelona pocs mesos després de la seva formació, amb l'obtenció de sis diputats a Corts, va trencar per primer cop el bipartidisme dinàstic a Catalunya.

Durant anys, la Lliga Regionalista (en endavant La Lliga) va ser el partit de dretes, especialment amb la davallada dels dinàstics, que podia oferir als sectors més conservadors un programa més o menys acceptable i una eina eficaç d'oposició a un republicanisme cada cop més fort. És a partir d'aquest nou partit polític, considerat el primer de l'Estat que inicia una concepció moderna del joc polític, que esdevé la primera gran plataforma unitària catalanista, la Solidaritat Catalana com a resposta a dos fets ja explicats prèviament en aquest mateix treball: per una banda, els fets del Cu-Cut! i per altra, l'oposició a la Ley de Jurisdicciones.

En el si de Solidaritat Catalana van tenir cabuda un gran nombre de tendències polítiques enfrontades: carlins, la Lliga, el Centre Nacionalista Republicà, la Unió Catalanista, els republicans federals i una part de la Unió Republicana, antics seguidors d'Alejandro Lerroux (La Rambla, Còrdova, 1864 – Madrid, 1949), que havien abandonat el

⁵¹⁶ La candidatura dels quatre presidents fa referència a la candidatura que quatre personalitats catalanes, Bartomeu Robert, Albert Rusiñol, Lluís Domènech i Montaner i Sebastià Torres, tots elles en realitat ex-presidents de la Societat Barcelonina d'Amics del País, de Foment del Treball Nacional, de l'Ateneu Barcelonès i de la Lliga de Defensa Industrial i Comercial respectivament, van liderar la candidatura en nom de la Lliga Regionalista, per a les eleccions legislatives i municipals de l'any 1901.

seu partit i fundat aquest justament arran dels fets que propiciaren la creació de Solidaritat Catalana, restant fora només els partits monàrquics centralistes, els republicans lerrouxiistes i el més important, pràcticament tot el món obrer i proletari, ja que tampoc hi eren representats els socialistes, els anarquistes o els sindicats obrers⁵¹⁷.

Un dels homes forts de la Lliga Regionalista, i per tant de Solidaritat Catalana, Enric Prat de la Riba, va ser elegit president de la Diputació de Barcelona un any després, el juny de 1907, any de l'aclaparadora victòria electoral de la Lliga a les eleccions provincials i generals, i des d'eixe lloc, com a una de les seves primeres actuacions va estar la de crear una nova institució, l' Institut d'Estudis Catalans per, tal i com es definia en el seu reglament, "el restabliment i organització de tot el que es refereix a la cultura genuïnament catalana"⁵¹⁸. Junt amb aquest organisme també creà, eixe any, la Biblioteca de Catalunya, ubicada després de la reforma del Palau de la Generalitat, a eixe mateix edifici. La Biblioteca de Catalunya inicialment creada com a biblioteca de l'IEC, va passar a ser el 1914, amb la Mancomunitat de Catalunya, un servei cultural públic⁵¹⁹. En referència al tema de les biblioteques, la Mancomunitat va disposar, a través de l'IEC, la creació d'una xarxa de biblioteques populars, amb catàlegs interconnectats per facilitar l'estudi i el préstec de llibres a distintes poblacions catalanes seguint l'ordre en què aquestes ho sol·licitaren, inaugurant locals a les Borges Blanques, Canet de Mar, Olot, Sallent, Valls, el Vendrell, Pineda i Figueres, entre d'altres, amb la particularitat de ser totes elles de caràcter públic. La voluntat d'implantar una organització moderna d'aquestes biblioteques va dur a crear l'Escola de Bibliotecàries, també com a eina d'accés de la dona als estudis. Com a dada, només a la Biblioteca de Catalunya, a Barcelona, sense comptar la resta, el nombre de lectors va passar de 4.634 l'any 1914 a 43.797 l'any 1922⁵²⁰.

L'IEC va tindre des del principi una clara vocació científica, com ho demostra que només quatre anys després de la seva inauguració va crear la Secció de Ciències i l'any 1912, la Societat de Biologia de Barcelona, la qual al poc temps ja publicava una revista on difondre la seva activitat, els *Treballs de la Societat de Biologia*. L'any 1920, dintre de la Secció de Ciències, s'engegava l'Institut de Fisiologia⁵²¹.

⁵¹⁷ Gran Enciclopèdia Catalana (2014). "Solidaritat Catalana"

⁵¹⁸ Institut d'Estudis Catalans (2014). "La fundació"

⁵¹⁹ Biblioteca de Catalunya (2015). "Cronologia"

⁵²⁰ Per a més dades i detalls en relació a les biblioteques populars i a l'obra cultural de l'IEC, vegeu Balcells *et al.*, 1996: 441-478

⁵²¹ Martínez Vidal i Pardo Tomás, 2008: 159. Més aspectes en relació a aquest institut, es revisen al capítol "Anàlisi prosopogràfica dels autors de les Monografies Mèdiques"

La creació de l'IEC no sorgia del no res. Només vuit mesos abans, l'octubre de 1906, s'havia celebrat a Barcelona un aplec clau per a la història de la llengua, el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Inicialment aquest congrés responia a un desig del religiós i lingüista mallorquí Antoni Maria Alcover i Sureda (Santacirga, Manacor, Mallorca, 1862 – Palma de Mallorca, 1932), qui l'havia concebut com un lloc d'estudi de la sintaxi de la llengua. Més endavant s'ampliaren els objectius i s'estudiaren aspectes gramaticals, històrics, socials, etc., junt a l'adopció d'unes "clares actituds de defensa i de reivindicació de la llengua" (Perea, 2008: 271). Del text que va servir de pròleg al llibre d'actes del congrés, signat per la comissió tècnica de la reunió, es resumeixen els següents paràgrafs, on inevitablement els conceptes llengua i pàtria, tornaven a unir-se:

"La llengua catalana té una historia gloriosa [...]. Parlada encara avui per quatre milions d'homens, veu catalana, ab més o menys diferencies dialectals, es la que's parla en les provincies de Barcelona, Tarragona, Girona, Lleida, Valencia, Alacant y Castelló de la Plana, a les Balears, al departament francès dels Pirineus Orientals y en la petita regió d'Alguer, a l'illa de Sardenya.

Hi hà, donchs, espanyols, francesos y italians qui la parlen [...] àdhuc en els temps de la seva més gran decadencia literaria.

El renaixement del nucleu català, qui començà essent economic, ha arribat a esser integral, extenent-se a totes les manifestacions artístiques, literaries, socials y científiques. [...] Cal, donchs, ara que la llengua catalana ha recobrat la seva dignitat literaria, que'ns afanyèm a estudiar-la tecnicament en la seva íntima estructura. Es aquesta una necessitat espiritual nostra y un deute que tenim ab la cultura universal.

[...] Y als catalans tots els demanem la ajuda llur sense distinció de classes ni categories. Criden els aciençats pera que estudiin, els allunyats pera que s'acostin, y els presents pera que'ls assisteixin; y que així, tots aplegats, facin un nou esforç per la llengua y per la patria"⁵²²

⁵²² La Comissió Tècnica (1905). "Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana" en *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*

El congrés va ser un èxit des del punt de vista de participació popular, ja que va comptar amb més de tres mil inscrits, però no tant pel que fa a avenços científics. En paraules de Badia i Margarit (Barcelona, 1920 – 2014), “per a la immensa majoria dels inscrits, el Congrés tenia més valor com a apologia i demostració de vitalitat de la llengua que com a inici del seu estudi científic”⁵²³. En realitat, possiblement, en el fons, aquesta era la finalitat buscada del discurs inaugural de Mossén Alcover, com recull Climent Martínez:

“Hem convocat y celebrem aquest Congrés, per veure si logram que tots els qui’s diuen amadors de la nostra llengua, se resolguen d’una vegada a donarse les mans, a fer tots un cos per promoure per tot arreu, per dur avant, per portar a terme la restauració, reintegració y enaltiment de la llengua catalana, treballant cadascú segons tota la seua possibilitat [...] El qui té talents, hi ha de posar aquests talents; el qui té conexements científics, hi ha de posar aquests conexements; el qui té geni artístich, hi ha de posar aquex geni; el qui té influència social, hi ha de posar aquexa influència; el qui té diners, hi ha de posar diners....Ab una paraula, tots els qui’s diuen amadors de la llengua catalana, cal que ho demostrin” (Alcover, 1906; citat en Climent Martínez, 2009: 28)

La darrera ponència del llibre d’actes del congrés, dictada per Enric Prat de la Riba, signant com a “Advocat, de Barcelona” du l’aclaridor títol de la “Importància de la llengua dins del concepte de nacionalitat”, amb unes idees cabdals del seu ideari:

“La força unitiva, aglutinant, del idioma ha estat vista sempre. Sempre l’intel·ligència dels homes s’en es adonada del vincle, del lligam, ab que la llengua forma unitats socials pel damunt dels individus. [...] desde Sant Agustí, segons el qual, primer l’home se junta ab son gos que ab l’estranger de qui no entén el llenguatge, fins a-n En Lluís Vives qui considera impossible formar societat ab aquell qui parla diferent llenguatge. [...] *que’ls mapes ens fan conèixer els límits dels Estats, però no’ls de les nacions, senyalats més aviat per l’armonia de les llengües* (citant a Leibnitz)

⁵²³ Climent Martínez, 2009: 28

[...] els pobles qui reaccionen contra l'absorció d'altres pobles, aixís que senten la necessitat d'afirmar la seva individualitat, de proclamar la seva personalitat, s'agafen a la seva unitat de llengua com a principi salvador y fonament del seu dret. La llengua es la mateixa nacionalitat, deien els patriotes húngars [...]”(Prat de la Riba, 1906a: 665)

Aquest mateix any 1906, Eugeni d'Ors segellava un terme que faria fortuna, el noucentisme⁵²⁴, com a una nova visió, un canvi d'actitud respecte als modernistes. El seu ideari “és el resultat d'una síntesi, del catalanisme polític burgès, del nacionalisme cultural modernista i del peculiar vitalisme filosòfic del seu autor” (Bilbeny, 1988: 197).

Integrat en aquest noucentisme, l'any 1906, Prat de la Riba va publicar la seva obra més important, considerada durant anys el catecisme del catalanisme, *La Nacionalitat Catalana*, segons Casassas i Ymbert, un text que esdevingué “un llibre breviar de moviment, d'escola i quasi de partit” (Casassas i Ymbert, 1988: 189) i en el qual, les definicions de nació, pàtria i nacionalitat esdevenien ja clares:

“Nosaltres vèyem l'esperit nacional, el caràcter nacional, el pensament nacional; vèyem el dret, vèyem la llengua; y de llengua, dret y organisme, de pensament y caràcter y esperit nacionals, en trèyem la Nació, això és, una societat de gent que parlen una llengua propia y tene un meteix esperit que's manifesta u y característich per sota de la varietat de tota la vida colectiva.

Y vèyem més, vèyem que Catalunya tenia llengua, dret, art propis; que tenia un esperit nacional, un caràcter nacional, un pensament nacional; Catalunya era, donchs, una nació. Y'l sentiment de patria, viu en tots els catalans, ens feya sentir que patria y nació eren una mateixa cosa, y que Catalunya era la nostra nació, igual que la nostra patria.

⁵²⁴ Hom entén per noucentisme “la ideologia que, aproximadament entre el 1906 -any, entre altres efemèrides, de la Solidaritat Catalana- i el 1923 - any del cop d'Estat de Primo de Rivera -, tipifica les aspiracions hegemòniques dels nuclis més actius de la burgesia catalana, postula els seus interessos en un pla ideal i, mitjançant la creació d'un complex sistema de signes lingüístics i iconogràfics, formula models i projectes que, a més d'explicar analògicament la realitat, contribueixen a establir pautes de comportament social tendents a possibilitar la viabilitat d'una acció reformista.” Universitat Oberta de Catalunya (2000) “Actualitat literària sobre el Noucentisme” en *Lletra*

Si ser patria, si ser nació era tenir una llengua, una concepció jurídica, un sentit de l'art propis, si era tenir esperit, caràcter, pensament nacionals, la existencia de la nació o de la patria era un fet natural com la existencia d'un home, independent dels drets que li fossen de fet reconeguts." (Prat de la Riba, 1906b: 48-49)

En conclusió,

"La societat que dóna als homens tots aquets elements de cultura, que'ls lliga y forma de tots una unitat superior, un ser colectiu informat per un meteix esperit, aquesta societat natural es la NACIONALITAT. Resultat de tot això es que la nacionalitat es una unitat de cultura o de civilització."(Prat de la Riba, 1906b: 69)

Definitivament es deixava enrere el regionalisme per aspirar, com diu Balcells, "a una cultura nacional, amb Barcelona per capital, i per això s'havia difós un afany de contactes amb Europa, lligat a una ruptura de la dependència cultural respecte a Espanya" (Balcells, 1993: 77). Per a aquest autor, la internacionalització del fet català era un objectiu cercat pel nacionalisme polític des d'un primer moment:

"El catalanisme polític cerca des del principi emmarcar la reivindicació de l'autogovern de Catalunya dins el panorama de les nacionalitats europees sense estat propi. Hi veia una forma de solidaritat internacional i alhora de projecció exterior del propi moviment, i també una manera de cercar models d'estratègia" (Balcells, 2013: 189)

Seria bo en aquest punt aturar-se i revisar allò dit fins ara, aportant el punt de vista d'altres autors sobre el procés que va dur a la progressiva identificació entre cultura i nació. Josep M. Fradera explica com el pas del concepte romàntic o tradicionalista de l'"Espanya es la nació, Cataluña la patria" al concepte modern de "Catalunya és l'única nació i Espanya és només un Estat", va comportar dues derivacions, distintes però complementàries. Per una part, aquest fet permetia establir una connexió entre Catalunya i la cultura europea i de la resta del món, completament lliure de, per fi, els endarreriments que li produïa l'oficialitat espanyola i a la fi, l'abandonament de la "cultura regional".

L'Estat, esdevindria una estructura artificial i per tant, subsidiària de prescindir-ne. Per altra banda, emprant paraules d'aquest autor:

“[...] (va tenir lloc) la radicalització, modernització i popularització de la cosmovisió renaixentista de l'ànima catalana. [...] Velles imatges jocfloralesques foren reciclades i popularitzades per l'activitat orfeonista, pels festivals de poesia o per la tasca erudita dels folkloristes i excursionistes.” (Fradera, 2009: 134)

Es tractava de continuar creant un moviment global, transversal si és vol, com ja s'havia iniciat a les darreries del segle XIX, al qual, a una feina interior, Catalunya endins, de formació d'un esperit nacional, s'hi havia d'afegir unes accions exteriors de reafirmació de nació del món. No es tractava només de donar a conèixer el fet català. Si Catalunya volia ser reconeguda, havia de participar-hi en l'escena internacional com un actor més, com una nació, tot i que sense estat. Jaume Aiguader, anys després, el 1930, en una conferència donada a Sabadell, ho resumia i continuava reivindicant així:

“Cal abocar a Catalunya tots els neguits del món. La nostra llibertat no l'assolirem com una deixa del passat, sinó juramentant-mos a complir una missió en l'esdevenidor. Catalunya [...] té d'omplir-se de problemes internacionals malgrat que l'asfixiïn. Que no l'asfixiïran, perquè no és la lluita la qui enfonsa els pobles, sinó la quietud, l'absència de lluita. No sempre es troba l'avinentsa que des de fora ens donin la raó i l'embranchida a qui ha emmudit i ha restat quiet.” (Aiguader, 1930f: 18-19)

Amb aquest objectiu, es succeïren distintes accions més o menys puntuals que incidien en aquesta europeïtzació del fet català, com ara les mostres de suport a causes, d'alguna manera, similars a la catalana, o actuacions fetes en moments d'atenció internacional, com per exemple, la col·locació d'una estàtua del darrer conseller en cap de Barcelona durant la Guerra de Successió i símbol de la defensa de les institucions catalanes i del seu autogovern, Rafael Casanova davant l'Arc de Triomf barceloní durant l'Exposició Universal de Barcelona, l'any 1888⁵²⁵. Per tant, l'assimilació d'aquest nacionalisme modern per part del poble havia de ser una feina a llarg termini, de canvi

⁵²⁵ Generalitat de Catalunya (2014). “Primeres commemoracions de la Diada (1886-1923)” en *Celebracions històriques*

d'idees i d'assumpció de noves consciències, i òbviament, amb accions que arribaren a la població general.

Recentment, alguns estudis han incidit en accions més complexes tendents a continuar en aquesta via, accions que requerien la modificació dels comportaments de la població i que es feren de manera conscient, com ara la introducció de l'esport "reglat" a Catalunya i la substitució progressiva dels esports tradicionals per aquests més "europeus". Així, l'esport com a procés modernitzador dintre de la consciència nacional es va iniciar a les darreries del segle XIX, quan encara hi havia una assimilació d'aquestes pràctiques amb les capes més acabades de la societat, amb activitats com el tennis, els esports nàutics, la natació, el ciclisme i el futbol entre altres, complementats amb una altra activitat, l'excursionisme, que abandonava la seva concepció de divulgació científica i de positivisme i acollia l'exercici físic i el fet de conèixer el país com a punt fonamental. Segons Carles Santacana, "l'excursionisme fou un dels primers moviments a reivindicar Catalunya com el seu país i a fer de la llengua catalana el mitjà a través del qual s'expressava" (Santacana, 2014: 160)⁵²⁶.

En la seva voluntat de "fer país", Jaume Aiguader va saber aprofitar també aquesta simbiosi entre catalanisme i esport per mirar d'inculcar aquestes idees a una joventut, el compromís de la qual sabia que era bàsic per assegurar la viabilitat del projecte catalanista. L'any 1930 el diari esportiu *L'Espill* va organitzar una conferència al Centre Català de Sabadell⁵²⁷, sota el títol "L'esport com a preparació moral de la joventut", i allí, davant una audiència que pel contingut de la conferència pot suposar-se farcida de joves esportistes, Aiguader dictava les següents paraules:

"Joves. Jo vinc a parlar-vos d'una Catalunya que no mira enrere, sinó que mira endavant. Que si retreu la seva història és per a encarar-se amb els seus enemics i discutir-hi, perquè ells ens argumenten amb la seva història; però el que li interessa més no són els fets passats, sinó les gestes que es promet assolir en el futur; no

⁵²⁶ Seguint aquest darrer autor, la introducció de l'esport a Catalunya es va fer conscientment com una forma d'aproximació a la modernitat europea, inclús amb l'intent de presentar la candidatura de Barcelona a organitzar els jocs olímpics de 1924, intent que no va poder dur-se a terme per l'oposició del Govern central. Amb el temps, distints factors van anar augmentant l'interès de la població per les diferents modalitats esportives que es practicaven a Europa i ampliant la seva popularitat i pràctica, fins esdevenir un fenomen de masses. La coincidència del desenvolupament de la introducció de la pràctica esportiva fins la seva popularització amb el període de politització del catalanisme i la presa de postura dels distints clubs esportius davant qüestions polítiques, va fer que [...] el vincle entre catalanisme, esport i regeneració social fou molt fàcil d'establir." (Santacana, 2014: 162)

⁵²⁷ Aquesta xerrada va ser posteriorment recollida per Jaume Aiguader en el seu llibre *Amb Catalunya i per Catalunya* (1930)

és la història escrita, sinó la que escriurà. Joves, jo us dic a vosaltres que Catalunya és una altra joventut i només per ésser una joventut té dret a l'alliberació.

[..] El món ens crida. Cal apressar-nos. Necessitem atletes i bons corredors per a posar-nos en la renglera dels pobles capdavaners.

[..] Tenim de fer la nostra Catalunya d'un afany de joventut.

Joves esportius, heu-vos ací una palestra que s'ofereix a les vostres aficions. Estimeu la lluita, i un espai per a la lluita s'eixampla davant els vostres ulls. Un campionat amb premi més encoratjador que una copa o una medalla: la llibertat. I més enllà encara d'aquesta llibertat, el match per a assolir totes les llibertats i totes les justícies, i amb aquestes llibertats i amb aquestes justícies, plasmar un poble.”

(Aiguader, 1930: 13-20)

2.3.3.2. La llengua

Al cap i a la fi es tractava de sumar esforços i voluntats. Pel que fa al tema estrictament lingüístic la creació de l'IEC l'any 1907 va suposar un punt d'inflexió. Dintre d'aquesta entitat, l'any 1911, el seu president, Antoni Rubió i Lluch, (Valladolid, 1856 – Barcelona, 1937), va dirigir un comunicat al President de la Diputació de Barcelona, Prat de la Riba, sol·licitant l'ampliació de l'institut a dues noves seccions, la de llengua catalana i la de ciències exactes i d'observació, petició acceptada i de la qual va derivar un dictamen que en el seu punt segon, indicava:

“2.ⁿ La missió de la Secció Filològica, o institut filològic, serà estudiar científicament la nostra llengua, inventariar el seu lèxic, fer-ne ·l·diccionari y fomentar el seu ús y imperi dins y fòra de la nostra terra. Podrà usar tots els medis adequats a la realització d'aquest objectiu. A les reunions destinades a prendre acords definitius, donant normes ortogràfiques o d'altra mena al català, hauran d'esser convocats els membres de les altres Seccions o branques de l'INSTITUT.”⁵²⁸

⁵²⁸ Institut d'Estudis Catalans (2012). “Comunicació i dictamen de creació de la secció filològica”

La secció filològica va ser presidida inicialment per Mossén Antoni Maria Alcover i eixe mateix any va iniciar els seus treballs. En un primer període, que hom situa entre la seva fundació i l'any 1918, data que Alcover abandona l'IEC i any en el què va morir Prat de la Riba, es poden destacar tres fites⁵²⁹:

- L'inici de la publicació del *Diccionari Aguiló*, que va anar sorgint en vuit volums entre els anys 1915 i 1934 i que, tot i no ser una obra normativa, recollia un extensíssim volum de material lexicogràfic.
- La publicació del primer *Diccionari ortogràfic* l'any 1917, que consolidava la normativa moderna del català.
- La preparació dels treballs per a la redacció del *Diccionari de la llengua catalana*, que veuria la llum l'any 1932.

Un veritable procés de planificació lingüística com tants altres que s'havien succeït i continuen succeïnt arreu del món i que, com tots ells, possiblement no tenia una finalitat estrictament lingüística. Aquesta planificació lingüística ha d'entendre's com un procés complex que inclouria, al seu torn, distints tipus de planificació. En primer lloc, una planificació formal, entesa com totes les activitats dutes a terme tendents a la normativització de la llengua. En segon lloc, una planificació funcional, per exemple, amb la voluntat d'estendre l'ús del català a noves parcel·les, com la ciència i la tècnica, o en general a l'augment del nombre de parlants i usuaris, ja fos amb la creació de premsa generalista, radiodifusió en català, ús de mitjans publicitaris, i inclús la tasca de l'església catòlica pel que fa a l'ús del català en les seves litúrgies, entre altres accions.

Igual d'important esdevé un tercer punt, una planificació de l'adquisició de la llengua, el control de l'ensenyament, competència reclamada en múltiples ocasions. En el treball del lingüista Robert Cooper es sintetitza així:

“La planificación lingüística es una forma de planificación social, por tanto, una manera de intervención que plantea cuestiones de política oficial y de cambio social. [...] nunca es un fin en sí misma, sino que se lleva a cabo para lograr fines no lingüísticos como la integración nacional, el control político, el desarrollo económico, la creación de nuevas élites o el mantenimiento de las existentes, la

⁵²⁹ Institut d'Estudis Catalans (2014). “Les publicacions. Els diccionaris”

pacificación de grupos minoritarios y la movilización de masas.”
(Cooper, 1997: contraportada)

Per tant, un complex procés que, per a comprendre's en la seva veritable magnitud, ha d'incloure les aspiracions de poder d'una part de les elits del moment, les quals, de triomfar, passarien de ser unes elits perifèriques, allunyades dels llocs reals de decisió, a convertir-se en els puntals mestres sobre els quals descansaria un país a fer.

És necessari a més obrir la ment al terme “elits”, ja que no fa menció únicament a les classes més acabalades a nivell econòmic sinó que també implicava un altre tipus de personatge fonamental d'aleshores ençà, els intel·lectuals. Aquesta figura comentada ja en altres capítols, anava prenent una importància nova en la presa de decisions i havia de ser incorporada necessàriament en aquest nou poder per a que fructificara. Amb el terme intel·lectuals no es fa referència al grup en general, sinó que, seguint els criteris dels darrers estudis sobre el tema en el context contemporani català, que a dia d'avui potser té com a màxim exponent el Grup d'Estudis d'Història de la Cultura i dels Intel·lectuals de la Universitat de Barcelona, es fa menció en concret al grup d'intel·lectuals-professionals, és a dir, emprant les paraules del coordinador d'aquest grup d'estudi,

“[...] Sovint, l'intel·lectual va ser el professional liberal, el meritòcrata que vivia de la seva feina i actuava com a intel·lectual de manera subsidiària, des d'una institució en la qual participava en les hores lliures, de forma majoritària des d'una plataforma periodística de la qual no cobrava pràcticament res. Per altra banda, l'existència d'una cultura particularista i reivindicativa de forma creixent va accentuar encara més la sensibilització i la progressiva actuació en el món públic i cultural d'aquest tipus de professional. Amb l'arrencada del segle XX, la tecnificació i l'especialització progressives de la societat no van interrompre, sinó que van intensificar encara més aquesta tendència. L'advocat, el metge, l'arquitecte, etc., lletraferits i compromesos amb una idea o amb una iniciativa que consideren nacional, com un mandat impossible de desoir, constitueixen un vertader prototip.” (Casassas i Ymbert, 1999: 28)

És a dir, aquests intel·lectuals professionals van jugar un paper doble en el desenvolupament del catalanisme. En primer lloc, eren ells qui, junt a altres actors, com líders populars, periodístics, d'institucions, etc., definien la marxa del catalanisme atenent a la situació concreta de la política espanyola i europea de cada moment, evitant que aquest moviment esdevinguera un fet residual folklòric. A banda, i de forma encara més important, van col·laborar en la consolidació d'una idea general i unitària que els permetia actuar conjuntament al marge d'ideologies concretes, una idea política centrada en la necessitat de substituir l'acció que l'Estat deixava de fer a Catalunya (Casassas i Ymbert, 2009: 20-21), és a dir, "Catalunya actua(nt) en funció d'estat"⁵³⁰.

Com en altres temes explicats en aquest treball, exceptuant l'època democràtica posterior a la mort de Franco i el naixement de l'estat de les autonomies, el moment màxim de desenvolupament del nacionalisme, en referència al moment en el qual els intel·lectuals van poder ser veritables decisors de la política del país, va ser el període de la Mancomunitat de Catalunya. De fet, ja des de l'arribada de Prat de la Riba a la presidència de la Diputació de Barcelona, l'any 1907, la Lliga va iniciar la formació de les joventuts del seu partit que estarien cridades a ser els responsables tècnics de dur endavant el projecte. En paraules de Cambó, recollides per Casassas, es tractava de fer ja un "catalanisme constructiu", segons la seva definició del 1908, front al "catalanisme contemplatiu" del segle XIX (Cambó, 1908; citat en Casassas i Ymbert, 2014: 28).

No cal pensar però, que aquesta idea de fundació del país, es limitara a l'època de la Mancomunitat. Les vicissituds polítiques amb els continus fracassos dels projectes nacionals portaven a Aiguader, anys després, a mantenir aquesta idea:

"Nosaltres anem a fundar un poble; però anem a fundar-lo no com un renaixement, sinó com un nou naixement. Hem de tenir en compte tots, doncs, la solemnitat d'aquesta hora." (Aiguader, 1932a: 3)

Per altra banda és del tot assumida la tasca que els intel·lectuals professionals van tenir en el desenvolupament del catalanisme, però tampoc es pot oblidar la seva condició d'experts i de creadors de ciència, de coneixements, que havien de ser nomenats i transmesos, entre ells, i de manera gairebé primordial, els coneixements mèdics. Podia

⁵³⁰ Aquesta afirmació la feia Alexandre Galí i Coll (Camprodon, Girona, 1886 – Barcelona, 1969) en la seva extensa obra *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*, i li val a Enric Ucelay-Da Cal per fer palesa la contradicció del moviment catalanista, ja que per una part, la base ideològica del moviment, assumia que l'associacionisme, això és, les institucions privades, havien de suplir les mancances públiques, mentre que amb aquesta afirmació de Galí, es donava per bo tot el contrari, que les institucions públiques suplien allò que l'associacionisme no feia (Ucelay-Da Cal, 2008: 54)

Catalunya, o millor, Barcelona, renunciar a fer-ho en català? Resulta impensable que en el procés de normativització i normalització lingüística que estava duent-se a terme s'obviara ampliar al camp científic, i en concret al camp mèdic, l'ús normal de la llengua que permetera la difusió del coneixement d'aquesta branca científica. En aquest sentit, tot i que podria pensar-se que fins que el llenguatge general no ha passat pel procés de normativització i estandardització no hi cap pensar en fer-ho en llenguatges més específics, seria falsejar la realitat no fer notar que tots dos processos van conviure i que l'objectiu de fer del català una llengua de ciència va existir pràcticament des d'un principi.

Tan enjorn com l'any 1906, en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana esmentat abans i que va donar peu a la creació de l'IEC, va haver-hi una ponència que es considerada el primer toc d'atenció, si més no públic, vers aquesta necessitat. El metge barceloní Antoni Bartumeus i Casanovas (Barcelona, 1856 – Cadaquès, Girona, 1935), en representació de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, va dedicar la seva ponència a aquest tema, exemple més palpable de la necessitat dels metges de disposar d'una llengua catalana viva i moderna:

“Fa dos anys, y ab motiu d'una solemnitat acadèmica d'aquelles que deixen inesborrable recordansa, al encarregar-me la «Acadèmia y Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya», a qui avui tinc la honra de representar, lo discurs de torn de la sessió inaugural, trencant la costum que pareixia foragitar dels actes oficials de les Corporacions de la nostra terra l'ús de nostra hermosa llengua, lo volguí fer en català. Y aixís ho fiu; y fins me cab l'orgull de dir que despertà en mos honorables consocis un bell moviment d'agradosa simpatía. Emperò, y això no dech amagaraho avui, posat a escriure, avesat desde'ls 12 anys, per propi impuls, al conreu de la llengua catalana que jo, com molts, y durant una llarga estesa de temps, escrivíem pot dirse platònicament, si la ploma lliscava senzilla al estampar en lo paper los conceptes, a cada punt se deturava quan, per tractarse d'un assumpto científich, tenia de consignar una paraula tècnica; y les dificultats creixien a mida qu'anava avansant en mon discurs, donchs los mots tècnichs sovintejavén; molts d'ells esdeveníen fortment dubtosos; y si'l llenguatge corrent havia sigut ja sostingut pel poble y enlairat per nostres poetes y escriptors, la manca gaire absoluta del llenguatge científich mèdich català se

m'evidenciava per moments, posantme en lo cas d'estudiar paraules, acomodarles a les desinencies usuals de la llengua catalana, cercar sa etimología, compararles ab altres veus vulgars de parescudes terminacions, es a dir, a reconstruir pera mon discurs d'allavores lo llenguatge mèdich català que m'era precís pera portarlo a bon terme. Mos dignes consocis agrañiren aquest patriòtich esforç; y desde aquell dia la nostra Academia prengué l'acord de contribuir a la noble tasca de formació del Diccioniari de la llengua catalana, arrellantantse, com un humil soldat, a les ordres del incansable capdill que'l durà a terme; y desde aquell moment restà en tots nosaltres lo convenciment de que les veus tècniques, es a dir, lo llenguatge científich mèdich necessitava un complert estudi y una veritable reconstrucció." (Bartomeus, 1906: 530)

Abans d'aquest 1906, però, ja s'havien donat passos importants en l'ús del català com a llenguatge científic en general i mèdic en particular, tasca en la que sobresortia una institució, l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears (en endavant l'Acadèmia) fundada l'any 1878, originalment amb el seu nom en castellà fins la catalanització d'aquest el 1904⁵³¹. L'Acadèmia va ser el resultat de la fusió de dues societats científiques barcelonines, la Sociedad Médica el Laboratorio i l'Academia de Ciencias Médicas. La primera, havia estat creada l'any 1872 per un grup d'alumnes, i possiblement també professors, de la Facultat de Medicina que es mostraven contraris a l'excessiva docència teòrica oficial i consideraven que calia potenciar l'experimentació pràctica, tot i que fos fora de la facultat i en una institució privada que subsistia per les seves quotes. La segona, que va iniciar la seva tasca uns anys després, el 1876, tenia per objecte, segons la seva acta fundacional, "defensar els interessos professionals i servir d'estímul per a fomentar el progrés de les ciències mèdiques en general" (Calbet i Camarasa, 2001: 11).

La fusió de totes dues associacions, i la posterior creació de l'Acadèmia, segons Calbet i Camarasa, va obeir principalment a motius econòmics, ja que el Laboratorio emprava importants recursos econòmics mentre que l'Academia de Ciencias Médicas no, i tot i que les dues entitats tenien deutes en el moment de la fusió, les sinergies i l'optimització de recursos, van permetre liquidar-los només un exercici després de la seva

⁵³¹ Pardo Tomás i Martínez Vidal, 2007a: 117

fusió. A banda, com el mateix autor refereix, un any abans de la unió, l'Ateneu de Barcelona ja havia recollit les bases per a la fusió de les entitats científiques i econòmiques amb uns objectius comuns. A partir del 1898 i fins la Dictadura de Primo de Rivera, l'Acadèmia era presentada com "expresión del catalanismo médico". En paraules de Pardo Tomás i Martínez Vidal,

"[...] (La Academia) se convirtió en protagonista indiscutible de dicho movimiento, sobre todo entre 1901 y 1923. La precoz adopción del catalán como lengua vehicular de la vida académica (1902) fue el primer síntoma del compromiso tangible en la consecución de una lengua ágil, moderna y expresiva para la medicina catalana, tanto en los cursos, conferencias y sesiones científicas, como en los escritos y actas, lo que culminó en 1907 con la aparición de la revista *Annals de Medicina* (cuya vida se prolongaría durante treinta años) y en 1913 con la celebración del primero de los congresos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana." (Pardo Tomás i Martínez Vidal, 2007a: 117)

La tasca de l'Acadèmia la resumeix perfectament Jordi Sans: "(l'Acadèmia va suplir) l'immobilisme, el centralisme i la castellanització de la Facultat de Medicina [...] i configurà, amb convicció i fermesa, el caliu científic necessari per a una escola de medicina específicament catalana" (Sans, 2002: 27-28).

Íntimament relacionat amb l'Acadèmia s'ha d'entendre el sorgiment del catalanisme mèdic, moviment clau per a comprendre el projecte vital i professional de la major part dels autors de les *Monografies Mèdiques*. D'una o altra manera, va suposar l'esperó d'un canvi docent i també científic que va influir en el desenvolupament com a metges d'un gran nombre de professionals catalans.

L'any 1928, amb motiu del cinquantè aniversari de la fundació de l'Acadèmia i un cop la seva tasca investigadora ja havia estat superada per altres centres més ben equipats, Jaume Aiguader li dedicava un dels textos introductoris d'una de les *Monografies Mèdiques*:

"[...] tots som fills espirituals de l'Acadèmia i Laboratori. Tot el que s'ha fet de cinquanta anys ençà, de prop o de lluny, li ho devem. Ha tingut la rara virtut d'acoblar al seu torn els que portaven un neguit d'uropeïtzació de la nostra tasca científica i de contagiar-nos-la a

tots. Avui l'A. i L. potser ha estat superada en la seva tasca d'investigació original; altres fundacions i llocs d'estudi ofereixen segurament més elements de treball; però tot ha sortit del caliu d'aquella casa. Tota la vida mèdica de la ciutat i de Catalunya ha estat influïda per ella. Aquests mateixos laboratoris que avui superen el seu [...] foren demanats i creats per uns homes als quals llur anhel de treball el féu néixer o l'avivà l'Acadèmia i Laboratori. Creà la funció premonitòria de l'òrgan [...]. En cinquanta anys hem mort el provincialisme esquifit dels nostres pares. [...] En aquest temps hem creat una capital de cultura; tot el que vingui després fou previst durant aquest mig segle que ha sembrat tota mena de llavors [...]. Vivíem del reflex de les altes mentalitats foranes i més que tot del reflex de reflexos. Però no era el més greu aquesta manca d'originalitat, sinó la manca de desig de cercar-la, àdhuc la seguretat de no poder-la aconseguir mai. Els esperits inquietos i cobejosos d'ample espai a la seva iniciativa desertaven de la nostra vora.

Els fundadors del "Laboratorio" giraren el seu esguard –i amb el seu el nostre- i miraren directament a Europa. I no l'esguardaren fredament com a espectadors sinó que l'ànima es fugia, el cor els saltava dintre del pit darrera l'espectacle; es dalien per a ésser-ne actors. Aquets cor inquiet és el que entrà a l'"Acadèmia i Laboratorio de Ciencias Médicas de Cataluña" i tanmateix fou un hoste ben entramaliat, ja que tot ho capgirà amb la seva vivor" (Aiguader, 1928c)

Aiguader recollia en un altre moment les paraules pronunciades per Joan Freixas i Freixas en el seu discurs commemoratiu del cinquantè aniversari de l'Acadèmia, amb les quals es feia palesa la influència d'aquesta institució en la recuperació del sentiment de país: "[...] el verb ardent del Dr. Joan Freixas i Freixas, ple de lleialtat i fe en l'obra de l'Acadèmia – que lligà fortament, com era de justícia, amb el ressorgir pairal- [...]" (Aiguader, 1928f); és a dir, era ja present el reconeixement al paper que l'Acadèmia havia jugat en el ressorgiment no només de la ciència, sinó també del país.

Cal destacar dos aspectes cabdals de l'Acadèmia: el primer, com s'ha dit, el paper que va tindre en el sorgiment i manteniment del catalanisme mèdic, i el segon, una tasca que va dur endavant i va ser un important puntal per a la normalització del català a nivell mèdic, l'organització del Primer Congrés de Metges de Llengua Catalana l'any 1913. En aquest primer congrés, presidit per Miquel A. Fargas, van assistir, si més no a la sessió inaugural, a banda de representants de tots els col·lectius mèdics i de les administracions provincials i locals, representants de partits polítics com la Unió Catalanista i la Lliga Regionalista. En el seu discurs inaugural el president del congrés lligava l'ús del català com a llenguatge científic com a llengua d'apropament al poble, que permetria que aquest s'acostara al seu temps al pensament científic:

“Entre la Ciència i els homes que la cultiven, s'estableix un estat de compenetració i lligams inmaterials, que fan que l'home fongui part de sa persona en els problemes científics i ella infiltri en sos adeptes la sublimitat i el goig que son sempre propietat de les coses abstractes. D'això'n resulta un ésser de condicions especials, el qual es l'home de ciencia. L'home de ciencia [...] necessita exterioritzar son pensament i donar a conèixer sos treballs
[...] L'instrument de que disposa l'home en ses funcions de relació, dintre del mon científic, està format en gran part per la parla, la fonètica o gràfica: doncs aquesta funció que desempenya el llenguatge sols té aquella expontaneïtat, aquella senzillesa, aquella flaira, aquella secreció propia de secreció intel·lectual, quan s'usa la llengua mare, la personal, la propia [...]. El català naturalment parla català, pequè es el seu distintiu, la seva característica i no cap altre.
[...] I el poble, la massa dels pobladors de la Terra Catalana, quan s'adonguin de que parlem com ells, de que la Ciencia no vol ni necessita el privilegi d'una llengua especial, se trobarà enlairat i veurà que fàcilment pot barrejar-se amb aquells que figuren com a distingits.” (Fargas, 1913: 17-22)

En aquest primer congrés s'acordà crear l'Associació General de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, que va veure la llum un any després, el 1914, i que s'encarregaria d'organitzar els successius congressos.

Just a l'inici de l'any 1913, l'IEC promulgava les seves primeres normes ortogràfiques, fruit de la feina d'una comissió creada *ad hoc* i que formaven, entre altres, Pompeu Fabra i Mossen Alcover. Seguint la tasca de normativització, l'any 1915, l'IEC iniciava la tasca del *Diccionari Aguiló*, que es perllongaria fins 1934, i l'any 1917, sortia editat el *Diccionari Ortogràfic* de Pompeu Fabra. Uns anys després, el 1932, es publicava el *Diccionari General de la Llengua Catalana*, obra base de la normativització del català, tot i que no va ser editat per l'IEC. Igualment, durant el Sisè Congrés de Metges de Llengua Catalana, l'any 1930, l'Associació de Metges de Llengua Catalana va encomanar a Manuel Corachan, la realització d'un diccionari català de medicina, tasca que va finalitzar l'any 1936 amb la publicació del *Diccionari de Medicina*.

2.3.3.3. La ciència

Com comentava el Dr. Aiguader l'any 1932, establint el vincle entre la recuperació de la llengua i la creació de ciència:

“La ciència no vol lluitar, ni pot lluitar, com la literatura, per a plasmar un idioma; cal que li portin el mitjà d'exposició ben preparat i precís perquè si no és així se li escapa el sentit i no concreta els pensaments. Malgrat sembli estrany, necessita l'idioma més afinat que no pas la literatura; perquè el literat pot substituir per la imatge la manca del mot just, el científic, al contrari, va substituint les imatges i els conceptes per la paraula representativa i única.” (Aiguader, 1932b: 5)

En aquesta normalització del català mèdic també cal aturar-se en la revisió d'un altre punt fort català, la premsa mèdica publicada a Barcelona en aquest període de temps estudiat. Casasús i Cotiñas, tot i que referint-se al periodisme científic en general, no només a la premsa mèdica, sintetitzaven la tasca d'aquestes publicacions:

“El periodisme científic produeix efectes culturals certs en amplis sectors socials tant pel que fa a l'accés a la comprensió de la realitat i als avenços científics com pel que fa a la normalització de la llengua catalana en el camp de la terminologia especialitzada.” (Casasús i Cotiñas, 2008: 10)

Entre les publicacions mèdiques catalanes cal destacar, tot i que siga per haver estat la primera, *La Gynecologia catalana*, que va sortir a la llum per primer cop l'any 1898 i que va ser dirigida pel doctor Jaume Queraltó i Ros (Sant Andreu de Palomar, Barcelona, 1868 – Barcelona, 1932). Com passarà més endavant amb altres publicacions, per exemple amb les *Monografies Mèdiques*, no es limitava a ser un mitjà de difusió de medicina en català, sinó que ja des del primer exemplar deixava clar el seu posicionament davant aspectes eminentment polítics, com ara Catalunya, Espanya i l'ús de la llengua com a eina de creació i difusió científica. Així, en l'article *Els nostres propòsits*, que signat per "La redacció" es va publicar en l'exemplar número 1, el 15 d'agost del 1898, es feia un resum bastant aclaridor de l'opinió de la revista:

"L'edifici s'enfonsa. De tants segles de falsia sols resta l'esbalbament d'ara. Els pobles juntats am sang i ferro, han viscut aprop sense entendre-s. Germans sols ho han estat en l'opressió. L'immens imperi s'ha esmicolat; els fills, a força de batre-ls, han fugit; la terra s'ha tornat esteril; allà ont embadalien les hortes hi ha pedruscall; els riuets són morts : la llur remor s'ha fos; i els habitants, agafats al terror, viuen entre l gaudir d'esclaus que l'inconciencia ubriaga i l'esglai pels udols dels llops que ls guarden.

Més, això és vida? És vida perdre sempre, sense esperança en l'esdevenidor, si anem com ara? Això és mort, el camí de la fossa. [...] Per què aquestes desastres? Per què aquesta fugida? Per què l'unitat a Espanya és fictícia i sa població un esbars. D'extrem a extrem del territori, res que lligui: sols Madrid que explota. Sota la bandera que ns cobreix i el funcionari que per igual ens corca, les diferències de raça permaneixen tant irreductibles com si s tractés de pobles llunyadans. [...] Entre l'home d'Andalusia i el de Catalunya, quin abisme! [...] De tot l'ambit de la nació nostra ha d'esclatar indomit, un mateix afany de deslliurança: convé fer feina.

Per això, nosaltres, a l'entrar avui en l'estadi de la premsa, essent de Catalunya, n'usem la parla. Al fi i al cap, en ella traduím, a l'estudiar-los, els llibres estrangers; en ella pensem i parlem entre nosaltres; en ella tenim les juntes i en ella assistim als malalts, prodigant-los paraules de consol. Si en ella parlem, per què no escriure-hi? Si amb ella fem Ciència, per què amagar-ho?

[..] Cert és que la Ciència no té pàtria: el seu regne és la terra; però la Ciència, sols am cervells se forma; i si aquests neixen en terra desolada, ella és mísera.[..] Si com a metges volem el progrés de la Ciència, també, doncs, com a metges hem de voler l'enlairament de Catalunya. [..] és precís que comencem pera estimarnos; al reconeixement dels drets dels altres ha de precedir l'afirmació dels nostres. [..] Per la Ciència forta! Per la pàtria lliure!”⁵³²

Com recollia l'editorial, “la ciència no té pàtria”, reproduint part d'una frase dita per Pasteur anys abans, en la qual poc més o menys deia que “la ciència no té pàtria, però els científics sí”⁵³³, i reivindicar-los era una altra manera de fer país.

A banda de *La Gynecologia Catalana*, existeixen múltiples exemples prodigats arreu de Catalunya, entre les darreres dècades del segle XIX i el primer terç del XX, en relació a la normalització de l'ús del català com a llengua de comunicació científica en un període especialment complicat per a aquesta tasca, ja que, com resumeixen Martínez Vidal i Pardo Tomás,

“Mancava, per exemple, un vocabulari modern, caracteritzat per la precisió i la concisió, un vocabulari equivalent però no manllevat dels de les llengües veïnes, el francès o el castellà, principalment. Calia compaginar la tradició amb la modernitat, guardant un equilibri just entre l'adopció de neologismes, la utilització de mots populars i la recuperació dels mots arcaics; calia comunicar de la manera més expressiva possible ciència mèdica en català mitjançant la redacció de treballs mèdics – notes clíniques, treballs originals o articles de síntesi –; i calia, sens dubte, comptar amb un públic receptiu – llavors, pràcticament ningú no havia estat alfabetitzat en català – capaç de llegir-los i de llegir-los amb gust. El repte era, és obvi, realment impressionant.” (Martínez Vidal i Pardo Tomás, 2008: 159)

Entre les capçaleres de premsa mèdica en català que anaven sorgint han de significar-se algunes publicacions, com ara els *Analys de medicina: butlletí mensual de l'Acadèmia y Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya*, iniciada l'any 1907 i els

⁵³² La redacció (1898). “Els nostres propòsits” en *La Gynecologia Catalana*. Número 1

⁵³³ Aiguader, 1932b: 11

Analys de Ciències Mèdiques, també de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, que va veure la llum l'any 1921. Els *Annals de Ciències Mèdiques*, a banda de ser l'òrgan d'expressió de les activitats de l'Acadèmia, van jugar un paper fonamental en distints aspectes, com ara, servir de mitjà d'acció del moviment conegut com catalanisme mèdic, com a eina de reivindicació lingüística, i com a vehicle d'expressió d'un programa de renovació universitària i en el procés de control de la Facultat de Medicina de Barcelona cercant la seva renovació⁵³⁴.

També relacionada amb l'Acadèmia s'hi trobava, des del 1928, l'Agrupament Escolar de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, format per alumnes de medicina alhora membres d'aquesta institució. Al principi, les seves activitats eren recollides en els *Annals*, però ben aviat, l'any 1929, s'inicià la publicació de la seva pròpia revista, el *Butlletí de l'Agrupament*, també escrit en català⁵³⁵.

Un altre exemple de publicació científica escrita en català, en aquest cas no únicament mèdica, va veure la llum l'any 1926, amb el nom de *Ciència: revista catalana de ciència i tecnologia*. Dirigida per Ramon Peypoch Pich (Barcelona, 1898 – 1984) fins que es va suspendre la seva publicació, l'any 1933. Com recull Garcia-Lladó *et al.*, l'objectiu principal de la revista es va deixar clar des del seu primer exemplar: augmentar el nombre de publicacions tecnològiques i científiques escrites en català i, de fet, aquesta va ser la primera publicació científica escrita per complet en aquesta llengua⁵³⁶.

També cal destacar, en aquest punt, una altra revista iniciada just quan finalitzava l'anterior, l'any 1933, *La Medicina Catalana: portantveu de l'occitània mèdica*, que recollia la idea de l'occitanisme. Estava dirigida pel metge Leandre Cervera, amic i col·laborador habitual del Dr. Aiguader en les *Monografies Mèdiques* i, a l'igual que les anteriors, va contribuir a la normalització de l'ús del català com a llengua de ciència⁵³⁷.

Per últim, i per citar només algunes de les capçaleres, la col·lecció de les *Monografies Mèdiques*, estudiada en aquest treball d'investigació, de l'any 1926, i tot un seguit de publicacions amb distinta fortuna. Inclús aquesta diferent "sort", si es pot emprar la paraula, de cadascun dels projectes editorials tenia molt a veure amb el distint compromís que cada publicació tenia amb la llengua i l'esperit nacional. Tant és així que

⁵³⁴ Per a més detalls sobre les activitats dels *Annals de Medicina* en tots aquests punts, vegeu Pardo Tomás i Martínez Vidal, 2007b: 195-198

⁵³⁵ Corbella i Doménech, 1994

⁵³⁶ Garcia-Lladó *et al.*, 2013: 172

⁵³⁷ Per a més informació sobre l'occitanisme mèdic i en concret sobre Leandre Cervera i la revista *La Medicina Catalana* i el seu pensament en relació al tema lingüístic, vegeu el capítol "Anàlisi prosopogràfica dels autors de les Monografies Mèdiques" i de manera detallada la tesi doctoral de Judith Perona sobre aquesta publicació (Perona, 2015)

l'any 1935 es recollia un article a les *Monografies Mèdiques* respecte aquest extrem: des del 1821, havien aparegut a Catalunya 125 revistes de Medicina, de les quals, 26 eren catalanes i 90 "castellanes". D'aquestes, només 9 de les escrites en català havien fracassat, mentre que havien fet fallida 57 de les escrites en castellà. Amb aquestes dades, en paraules de l'autor del text, es podia concloure que les "publicacions catalanes són les que revelen major entusiasme i continuïtat" (Trias i Maixencs, 1935: 235).

Aiguader ficava en tan alt nivell les publicacions científiques catalanes que s'hi referia a elles inclús com a "especulacions espirituals". Per a celebrar el sisè any de les *Monografies Mèdiques*, l'any 1931, publicava el seu Noticiari, d'on es recull el següent extracte:

"A Catalunya les publicacions periòdiques tenen una vida efímera. A tot arreu és freqüent aquest continu trasbals editorial; per cada obra, revista o periòdic que reïx, cent d'altres es fonen i desapareixen sense deixar llevat, o, si en deixen, no està exempt de l'agror que comporta la fallida. [...] Però a Catalunya aquesta efimeritat de les especulacions espirituals és més grossa que en altres llocs. Caldria fer una estadística dels propòsits que en aquest aspecte hem tingut i han fallat; la majoria lloables, i que podien tenir una influència decisiva damunt del nostre poble. I és que a Catalunya li mancava un entrenament espiritual. No és que el sentit ideal de civilització ens trobe eixuts; lluny d'això, precisament som un poble amb afanys europeus, en certs moments esborrajats i fora del nostre abast, però la duplicitat lingüística els malaura moltes voltes. És verament dramàtic el que ens passa i àdhuc sembla estrany que ho hàgim pogut superar; [...]" (Aiguader, 1931d)

En moltes d'aquestes col·leccions, de manera més o menys explícita, es barrejava la reivindicació de l'ús del català com a llenguatge científic amb els sentiments nacionalistes dels seus equips directius i de col·laboradors. De fet, les distintes societats mèdiques que anaven sorgint degut al procés de consolidació de les diferents especialitats mèdiques, majoritàriament ho feien acceptant el catalanisme dels seus membres i, per tant, publicant les seves revistes en català. Entre totes, l'any 1931, es

publicaven a Barcelona catorze revistes mèdiques en català⁵³⁸. De totes aquestes publicacions una correspon a la col·lecció objecte d'aquest treball, les *Monografies Mèdiques*.

Cal recordar en aquest punt que la publicació de les *Monografies Mèdiques*, es va iniciar l'any 1926, més de dues dècades després dels primers congressos mèdics en català i de la creació de l'IEC. L'ús de la gramàtica catalana moderna ja no era un tema de discussió, si més no, a l'hora de publicar en aquesta revista, que des dels seus inicis va comptar amb col·laboradors de renom, correctors lingüístics, que no traductors, especialitzats en adaptar els manuscrits dels autors a les normes ortogràfiques com es veurà més endavant amb més detall. L'ortografia i la gramàtica fabriana va ser acceptada, per tant, des de l'inici de la publicació; no només això, sinó que es lloava i es reconeixia el treball del “mestre” Pompeu Fabra. Un dels textos introductoris del 1928, es dedicava a reconèixer-li el seu mèrit en pro d'aquesta normativització, i li valia per adherir-se a l'homenatge que, distints personatges, com ara Lluís Nicolau d'Olwer (Barcelona, 1888 – Mèxic D.F., 1961), Carles Riba (Barcelona, 1853 – 1959) o Rovira i Virgili (Tarragona, 1882 – Perpinyà, França, 1949) li organitzaren. En les seves paraules:

“Avui el mestre Fabra ha vist l'obra acceptada per tothom; l'innovador rebel d'ahir ha posat ordre i concert a l'anarquia de la nostra gramàtica, i la vivor i la força expressiva de la llengua ha augmentat. [...] Avui la nostra llengua és una cosa sucosa, apta a tota manifestació de cultura. La literatura, com la filosofia, com la terminologia científica, ragen sense esforç i s'expressen amb claredat; en tots els camps del pensament pot maneflejar sense violència [...]” (Aiguader, 1928i).

No només això, sinó que des de les pàgines de les *Monografies Mèdiques* s'anunciaven els llibres de Pompeu Fabra que es rebien a la redacció de la col·lecció per a la seva difusió. Entre aquests una de les seves obres sobre gramàtica catalana publicada a França per la “Société d'éditions Les belles lettres de Paris”, la *Grammaire catalana - Collection Raymond Lulle*, un dels pocs textos no mèdics rebuts a l'editorial i ressenyats en les pàgines de la revista⁵³⁹.

⁵³⁸ Garcia Lladó, 2013: 171

⁵³⁹ Monografies Mèdiques (1929). “Llibres i fascicles rebuts” en *Monografies Mèdiques*. Número 24.

Sense tindre en compte les publicacions del Dr. Aiguader, bé en forma de llibre, bé en forma d'articles o col·laboracions, només revisant els noticiaris de la col·lecció de les *Monografies Mèdiques*, de les noranta-cinc editorials, trenta-cinc van estar dedicades explícitament a la llengua i/o al país, a banda d'articles de col·laboradors, reculls de premsa, etc., que incidien en el tema. Contextualitzant el moment, ja no era un temps de codificació de la parla, però sí que es tractava d'una època de difusió o, si es vol, de normalització del seu ús entre els lectors i també entre els autors, molts d'ells, poc avesats a escriure en català i, en general, poc acostumats a comunicar per escrit els resultats de les seves investigacions. Com el director de la col·lecció reconeixia en un balanç dels inicis de la publicació:

“[...] La conquesta del text ens ha fet suar de valent; al principi teníem d'arrençar-lo de mans de l'autor, moltes vegades es componia per fragments, capítol per capítol, retardant l'aparició del número. Malgrat la nostra bonhomia esdevinguerem un pesombre per molts companys, els visitàvem a casa seva, espiàvem els llocs on concorrien per a sorprendre'ls; molts amics ens rebien amb una rialleta que volia ésser una excusa, però que amagava un cert esverament [...].

Però els nostres volums anaven sortint, encara que amb retard, perquè als entrebancs s'afegí una llarga temporada de minva forçada de la nostra activitat de vianant. En els trenta sis mesos escolats des del primer número hem publicat vint-i-vuit fascicles; tampoc se'ns pot dir a nosatres ni als autors que siguem molt mandrosos, ateses les raons que hem donat i la manca d'entrenament d'aquests a escriure en català, ço que augmentava el retard.” (Aiguader, 1929a)

Resulta curiós com, anys després, potser ja passats els temps més complicats i fent la vista enrere, el mateix Aiguader li restava importància a les dificultats dels inicis i tenia una altra visió de l'ús del català per part dels autors. L'any 1932, assenyalava:

“Des de l'any 1926 nosaltres publiquem MONOGRAFIES MÈDIQUES i puc dir que els autors ni un sol moment han trobat cap dificultat per expressar el seu pensament en la nostra llengua.”
(Aiguader, 1932b: 9)

Gairebé amb tota seguretat, en la tria d'autors de les *Monografies Mèdiques*, a banda del pes que tenien les seves capacitats mèdiques, va influir també els coneixements que cadascun dels metges col·laboradors tenia de l'ús de la llengua⁵⁴⁰, ja que així com alguna revista, per exemple *La Gynecologia Catalana*, incidia en el seu primer exemplar de l'any 1898 que “[...] els articles que arriben en altres llengües, seran traduïts”, el Dr. Aiguader es negava a traduir, i així ho justificava en multitud d'oportunitats. L'any 1931, per exemple, amb motiu de mostrar la seva voluntat de publicar una col·lecció científica, de ciències físico-químiques, la *Enciclopèdia Arnau de Vilanova*, indicava el següent:

“Cal publicar llibres de ciència escrits en català. El nostre poble no pot en aquests moments trobar-se sense aquesta mà que l'ajudi a la conquesta del saber i contemplar la majestat de l'obra humana, i aquesta mà ha d'ésser ben germana seva, amb llenguatge entenedor, però que al mateix temps li mostri que el seu idioma pot explicar totes les performances de la intel·ligència.

[...] Volem publicar en català una enciclopèdia de ciències físico-químiques i naturals, i com en MONOGRAFIES MÈDIQUES, no farem ús de les traduccions, sinó que intentarem que els nostres tècnics, com els nostres metges han fet, s'acostumin a escriure sobre els principis i elements de llur ciència, i a escriure en català a més”. (Aiguader, 1931e)

S'estava ja al davant de l'evolució del nombre i formació dels usuaris del català, i per tant, les *Monografies Mèdiques* comptaven amb correctors que discutien aspectes de detall sobre la llengua. Per exemple, discussions sobre la manera òptima d'adaptar els termes del coneixement que s'anava arreu del món científic internacional al català. La revista, dintre del seu Noticiari, va mantindre durant alguns exemplars un espai anomenat “Per la depuració del nostre llenguatge científic” on s'entaularen debats en una mena de cartes al director en els quals participaren noms tan destacables com el mateix Pompeu Fabra. Aquest, per exemple, tractava d'orientar sobre el terme més escaient a utilitzar per referir-se al nivell de glucosa de la sang, ja que es dubtava entre fer servir “glucèmia” o “glicèmia” en un text publicat al diari *La Publicitat*, en la seva secció “Converses

⁵⁴⁰ Vegeu el capítol “Prosopografia dels autors de les Monografies Mèdiques” per a un estudi més complet dels requisits que havien de tenir els autors de la col·lecció

filològiques”, i recollit posteriorment a les *Monografies*. La premsa generalista participava així en les discussions estrictament tècniques que inicialment podien entendre's com pertanyents a una minoria de professionals però que hom volia fer extensives a la població, si més no, a la població lectora de diaris. Per tant, no només s'introduïen nous mots, sinó que es revisaven els ja introduïts en un procés de consolidació constant, i la revista *Monografies Mèdiques* va ser una eina i un aparador per aquests processos.

Ampliant l'exemple explicat, al poc temps d'iniciar-se la publicació, en concret en el número set, es publicava l'escrit d'un lector anònim i “no precisament de Barcelona”, segons Aiguader, qui mitjançant una carta al director, sol·licitava consell per substituir la paraula “tassa” (per exemple de l'expressió “tassa glicèmica”) que segons explicava, no li semblava correcta. Amb aquest esment al seu origen, que hom podria entendre com allunyat a la capital catalana, a més es deixava entreveure com era d'ampli l'àmbit de difusió de la col·lecció, com a mínim, arreu de les terres de parla catalana. A banda, aquest dubte, no de la paraula “tassa”, que s'indicava que caldria substituir per “índex”, sinó de la paraula “glicèmica”, és objecte d'una petita controvèrsia entre la redacció de la revista, possiblement el propi Aiguader i el mateix Pompeu Fabra qui, a través del diari *La Publicitat*, explicava que tot i que el terme arrel que li semblava més correcte seria el de “glicos”, donat que el de “glucosa” ja era l'habitual, deuria triar-se aquest, cosa amb la qual no es mostrava d'acord l'equip editorial de les *Monografies*, ja que com s'explicava,

“Amb tot el respecte que ens mereix qui pels seus coneixements és la nostra primera autoritat en qüestions filològiques (en referència a Pompeu Fabra) [...] si, com ell mateix assenyala el mot glucosa és mal fet, per què no hem d'esmenar-lo com més aviat millor?”⁵⁴¹

Uns exemplars després es recollia la nova participació de Pompeu Fabra en el debat, de nou a través de *La Publicitat*, assenyalant que no hi havia cap inconvenient en acceptar el terme “glicos” com a mot científic “si els tècnics així ho decideixen”. En el mateix exemplar, i enllaçant amb aquest darrer parer del filòleg, la redacció de la revista, com a prova del moment d'inici de la formació d'un nou llenguatge científic en català, conclouïa amb la frase: “aquest és, per a nosaltres, el mot final. Solament l'experiència ens pot assenyalar si hem estat encertats en la nostra proposició.”⁵⁴²

⁵⁴¹ *Monografies Mèdiques* (1927). “Per la depuració del nostre llenguatge científic. Glucosa o glicos?” en *Monografies Mèdiques*. Número 8.

⁵⁴² *Monografies Mèdiques* (1927). “Per la depuració del nostre llenguatge científic. Glucosa o glicos?” en *Monografies Mèdiques*. Número 10.

Jaume Aiguader era conscient que s'estava creant un llenguatge de futur i aquest havia d'ésser tan adient com fos possible. El català mèdic estava en ple procés de consolidació i prova d'això era l'interès que en els distints exemplars es feia palès vers la creació d'un diccionari mèdic en català i que va acabar sent una realitat amb la publicació del *Diccionari de Medicina* de l'any 1936 dirigit per Manuel Corachan. Així, no es pot entendre com una casualitat que gairebé una quarta part dels col·laboradors de l'esmentat diccionari foren autors d'un o més exemplars de la col·lecció *Monografies Mèdiques* (19 de 78 col·laboradors). Entre aquests noms tan destacables com ara els doctors Leandre Cervera, August Pi i Sunyer, Emili Mira, Alsina i Bofill o el propi Manuel Corachan. El diccionari va comptar amb la participació de la feina de distints professionals sanitaris, metges assistencials, farmacòlegs, fisiòlegs, etc.

Com a correctors de textos van col·laborar amb les *Monografies Mèdiques* tres personatges. En primer lloc ho va fer César August Jordana i Mayans (Barcelona, 1893 – Buenos Aires, 1958), escriptor, director de l'Oficina de Correcció de la Generalitat de Catalunya durant la Segona República i col·laborador d'altres publicacions com *L'Opinió*, *Mirador* i *La Publicitat*, entre altres⁵⁴³. També hi va treballar amb la col·lecció Miquel Arcàngel Baltà i Botta (Barcelona, 1892 – 1964), doctor en farmàcia i deixeble de Ramón Turró, qui tingué una activa participació també en la Societat d'Estudis Militars (SEM), així com en els fets del Complot del Garraf, cedint la seva farmàcia per a reunions de preparació del cop⁵⁴⁴. Per últim, el col·laborador més implicat en la col·lecció fou Just Cabot i Ribot (Barcelona, 1898 – París, 1961). Aquest darrer, tot i que va cursar la carrera de medicina, mai no va exercir, dedicant-se des de molt aviat a la literatura i al periodisme. L'any 1919 va entrar a formar part de la redacció dels *Annals*, i va constituir, junt amb Aiguader el petit grup que revisava i corregia els originals que els distints autors enviaven a la redacció (Aiguader, 1929a). Col·laborador de múltiples publicacions, com *L'Esport Català*, *La Nova Revista*, *La Nau*, etc., va dirigir durant anys el setmanari *Mirador*. Posteriorment, durant la guerra civil, va ser nomenat Delegat per la Generalitat al Comitè d'Edicions Catalanes i, després, a la Institució de les Lletres Catalanes⁵⁴⁵.

⁵⁴³ Montsià, 2015

⁵⁴⁴ Surroca, 2012. Per a més informació vers aquests dos fets, vegeu el capítol "Jaume Aiguader. Notes biogràfiques"

⁵⁴⁵ Les dades biogràfiques sobre Just Cabot han estat estretes de l'obra de Soler, 2008

La reputació dels correctors i l'estil literari de les *Monografies Mèdiques* van situar-les des de ben aviat com a exemple a seguir en l'ús del català. Pocs mesos després de l'inici de la col·lecció, la premsa generalista, en concret *La Publicitat*, recollia la següent recomanació en la seva editorial:

“Les *Monografies Mèdiques* plantegen encara una qüestió de llenguatge. La nostra llengua, que ha arribat literàriament a un grau de maduresa – que no és encara la plenitud –, no ha estat prou agilitzada en els exercicis de la prosa científica. Escriure un llibre de medicina en català, no és encara tan fàcil com escriure-hi un llibre de rondalles. La creixença de les publicacions científiques anirà resolent aquesta qüestió. Convé que els homes de ciència i els especialistes practiquin la gimnàsia de l'estil en llurs pròpies especialitats. Els qui vulguin escriure a casa nostra un llibre de ciència, faran bé de perfeccionar llur estil en els llibres de literatura. Un bon estil científic exigeix el domini de l'idioma i exigeix també un mínim de sentit literari per tal d'evitar, per un costat, l'excés de l'argot greco-llatí, i per un altre costat, la caiguda en els popularismes inelegants. Heu-vos ací com, d'una manera indirecta, les *Monografies Mèdiques* poden constituir, per als autors i per als lectors, un excel·lent i convenient exercici lingüístic.”⁵⁴⁶

Aquestes mencions a la col·lecció com a col·laboradora en el perfeccionament de l'ús del català com a llenguatge científic es mantingueren al llarg dels anys. En un article al diari *El Diluvio* de l'any 1935, també recollit en les *Monografies Mèdiques*, el metge i polític Nicolau Battestini (Barcelona, 1895 – 1981), assenyalava que “amb *Monografies Mèdiques* [...] s'ha afinat l'ús del català com a llenguatge científic”⁵⁴⁷.

Dels tres correctors que va tindre la revista al menys dos d'ells van tindre també una participació destacada en el procés de popularització científica d'obres considerades cabdals de la ciència internacional, les quals van traduir al català. Miquel A. Baltà, es va encarregar de traduir l'any 1919, junt amb Florenci Coma, el *Tractat elemental de química* de Lavoisier, editat per la Societat de Química de Catalunya. Per altra banda, Just Cabot

⁵⁴⁶ *Monografies Mèdiques* (1926). “Els escrits científics. Editorial de La Publicitat” en *Monografies Mèdiques*. Número 5

⁵⁴⁷ *Monografies Mèdiques* (1935). “*Monografies Mèdiques* a través de la premsa – Article de El Diluvio” en *Monografies Mèdiques*. Número 91.

va col·laborar amb Jaume Pi-Sunyer i Bayo en la traducció del llibre *Introducció a l'estudi de la medicina experimental*, de Claude Bernad, editat per l'editorial responsable també de la publicació de les *Monografies Mèdiques*.

Respecte a la tasca de popularització que duia a terme l'editorial amb la traducció de l'obra de Bernad, Jaume Pi-Sunyer explicava en una conferència donada en el programa de Ràdio Barcelona "La mitja hora de l'estudiant", i recollida posteriorment com a text inicial del número 97 de les *Monografies Mèdiques*, que amb aquesta traducció pretenia:

"[...] fer un llibre que situï exactament el lector poc informat, i l'estudiant ple de curiositats.

[...] Per primera vegada intervenia (ell) en una publicació que no anava destinada a un públic restringit d'especialistes, sinó a una ampla curiositat de tots els afanyosos d'una cultura completa bastida amb elements de primera mà. Perquè cal insistir que la *Introducció a l'estudi de la Medicina Experimental* no és un llibre de medicina, dirigit als metges, sinó l'exponent més alt del pensament humà en un moment de gravidesa, interessant per a tota persona d'una cultura mitjana. Afortunadament les meves deficiències per dirigir-me a un públic tan ample i selecte han estat compensades per la col·laboració entusiasta i anònima de Just Cabot, que uneix al merescut prestigi d'escriptor i assagista una forta preparació biològica" (Pi-Sunyer i Bayo, 1936: 17-19)

És en aquest punt on cal situar la novetat de la col·lecció de les *Monografies Mèdiques*, no tant en fer difusió científica en català, és a dir, difondre en català obres de fora, sinó en el fet d'advocar per fer ciència en català i el seu intent de popularitzar-la, fet, aquest sí, pioner i que es revisarà amb més detall en un altre capítol d'aquest treball (vegeu "La popularització científica").

On hi era doncs, segons Aiguader, el problema de la ciència catalana? La situació de la publicació científica en català era realment minsas. L'any d'inici de les *Monografies Mèdiques*, el 1926, es van publicar a Catalunya només set obres científiques en català⁵⁴⁸. Ell mateix, ho reflectia en un dels seus textos:

⁵⁴⁸ Per les dades que explicava el Dr. Aiguader s'entén que no comptaven les revistes ni diaris, només els llibres i els textos monogràfics, com ara la col·lecció de les *Monografies Mèdiques*

“Segons el balanç bibliogràfic de l’any passat (referint-se al 1926) publicat per Ll. Bertan i Pijoan a *La Paraula Cristiana*, en llengua vernàcula es publicaren només set obres científiques: *Curs de Geologia*, de Mossèn Norbert Font i Sagué, revisat pel Dr. Marian Faura; *Atles elemental dels núvols*, d’Eduard Fontseré i els cinc primers volums de MONOGRAFIES MÈDIQUES. (l’exemplar número 6 no es va comptar per retràs en la seva publicació) [..]

Per un cantó això ens afalaga: és un premi al nostre esforç envers una producció científica nostrada; sense les MONOGRAFIES MÈDIQUES els llibres científics haurien estat dos solament. [..] Passat aquest petit moment de vanitat un sentiment de tristesa ens omplena. Només set obres de Ciència en els trescents seixanta cinc dies de l’any 1926!... És una misèria per un poble de prop de tres milions d’habitants. Es una ofrena ben migrada dels nostres obrers intel·lectuals. [..] Un poble sense una producció científica mostra una civilització embrionària.” (Aiguader, 1927e)

En referència a un altre tipus de treball, l’any 1937, Antoni Gabernet, membre del consell editorial de les *Monografies Mèdiques*, publicava un article a la revista *Mirador*, que va ser emprat posteriorment com a editorial del darrer número publicat de les *Monografies*, el 103-104, gairebé com una excepció als noticiaris, pràcticament sempre signats per Aiguader. En aquest text, recollia un balanç bibliogràfic fet l’any 1932 a la revista *Annals de Medicina*, en el qual es comptabilitzaven en 2.134 els treballs mèdics escrits en català fins eixe any i publicats a la col·lecció *Annals*. Gabernet assumia que si s’afegien els llibres i la resta de publicacions de l’any, en total, la xifra de treballs mèdics en català havia superat els 2.500⁵⁴⁹. El mateix Aiguader l’any 1931 xifrava també, amb dades del metge Trias i Maixencs, en més de 2.000 els treballs mèdics escrits en català⁵⁵⁰. A la fi, es tractava d’un cercle viciós, no es publicaven llibres científics en català perquè no es feia ciència en català, i en part, no es feia ciència en català com a conseqüència de creure que no hi hauria lectors. Per a Aiguader només havia una solució, potenciar l’estudi i la producció científica dels professionals catalans per trencar aquest

⁵⁴⁹ Gabernet, 1937: 192 (N. del A.: la discordància entre les dates de la primera publicació de l’article, l’abril de 1937, i la segona, el gener d’eixe mateix any, s’explica pel retard en la sortida dels fascicles de les *Monografies Mèdiques* a conseqüència de la Guerra Civil).

⁵⁵⁰ Aiguader, 1931b: 7

cercle en el qual s'instal·laven alguns professionals catalans, els quals, "en el pecat troben la penitència" (Aiguader, 1931e).

6.3.3.4. La llengua, la ciència, el país

El ben cert és que no existia una costum entre els metges d'escriure, de comunicar els resultats dels seus treballs en obres més o menys extenses. Promoure l'escriptura de textos científics era la manera més ràpida de potenciar la pròpia ciència:

"L'afany, l'obligació d'escriure, aviva la valorització científica d'un fenomen. La blancor del paper aguditza l'enteniment i, en donar una responsabilitat a la meditació, l'aclareix. Qui s'ha encarat alguna vegada amb les quartelles per expressar una idea que creia tenir escrita in mente, sap con és il·lusòria aquesta creació imaginativa; com canvien aquells conceptes que crèiem tan precisos abans, com augmente llur valor molts cops, com s'enxiqueixen d'altres. Llavors les idees gaudeixen de llum pròpia. Les que oposen resistència a ésser explicades és que no tenen aquesta claror, no eren prou vives en el nostre pensament; si la nostra comprensió les ha destriat ben bé, llurs factors prou són vibrants i s'eixamplen plenes de vigòria. Algunes vegades massa i tot, que s'engallen i fem llei de tot el què no ho era més que de part i obeïa a altra llei que volem junyir. És escrivint i escrivint obres sintètiques com crearem la nostra personalitat científica, com intervindrem en el món savi amb condició de mestres i no d'aprenents o tot el més de fadrins qualificats com ara." (Aiguader, 1928f)

Al llarg de set números de les *Monografies Mèdiques*, del 29 al 35, tots de l'any 1929, es va inserir, per parts, una conferència dictada el 9 de desembre del 1927 per Jesús Maria Bellido i Golferich, professor, científic i subdirector de l'Institut de Fisiologia. Aquesta xerrada feta a Madrid amb motiu de l'Exposició del Llibre Català i titulada "El moviment científic a Catalunya durant els anys 1900 a 1925", val per a tindre una visió de conjunt de la situació científica el quart de segle anterior a l'inici de la col·lecció de revistes estudiada en aquesta memòria doctoral. Després d'una introducció en la qual,

retòricament, es feia esment de científics catalans de finals del segle XIX, com Mateu Orfila, Bartomeu Robert, Xavier Llorens i un llarg etcètera, es relacionava les disciplines científiques conreades a Catalunya amb les seves figures més rellevants. Entre aquestes disciplines destacaven les ciències filosòfiques, la psicologia, l'etnografia, la pedagogia, la matemàtica (dita així, en singular), la física experimental, la química pura, l'astronomia, la meteorologia, els estudis geològics i geofísics, la botànica, la micologia, la zoologia, l'oceanografia, la biologia general, la fisiologia, la bacteriologia i la immunologia, "sempre mirant a la producció d'alta ciència i no a la vulgarització" (Bellido, 1929). Segons el mateix text d'aquest autor un fet transcendent va marcar la ciència a Catalunya, l'elecció de Prat de la Riba com a President de la Diputació de Barcelona i la fundació de l'IEC:

"Prat de la Riba i els qui treballaven amb ell, provaren i en bona part assoliren d'interessar el poble en favor de la Ciència, relativament mancada de tradició. [...] L'amor a la pura Ciència, la convicció de la necessitat de fer ciència desinteressada perquè les altres activitats d'un país assoleixin el nivell desitjable, animava els uns i els altres."

Atenent el seu treball, l'esforç polític inicial es continuà per part d'altres organismes i administracions. Entre aquestes, cal citar el naixement de les societats científiques especialitzades, com la Societat Química de Barcelona, la Societat de Biologia de Barcelona, la Societat Catalana de Filosofia o la Societat d'Antropologia, Etnografia i Prehistòria. També amb les reunions bibliogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans, la fundació de la Biblioteca de Catalunya, amb "criteri amplíssim en l'adquisició de llibres", la posada en marxa dels cursos organitzats pel mateix IEC, fundacions pedagògiques de l'Ajuntament de Barcelona, l'Escola d'Agricultura de la Mancomunitat, etc., tot sostingut d'una o altra manera per la feina de la Diputació.

Com a conseqüència de tot allò dit augmentaren el nombre de publicacions científiques, entre les quals l'autor destacava les de l'Editorial Arnau de Vilanova responsable de les *Monografies Mèdiques*. És a dir, redundava en la idea d'Aiguader de potenciar la creació de ciència per a que la roda començara a girar i la popularització científica s'estenguera pel país:

"Ja heveu vist com el nostre esforç, repeteixo, ha estat modest, però hom no pot negar-li un mèrit: ha estat fet en lluita amb nosaltres mateixos, per a vèncer els nostres propis defectes, amb el ferm desig de crear una tradició, de no deixar discontinuïtat entre

nosaltres i aquells que ens succeiran en els centres de treball i producció de què disposem. Res com aquesta continuïtat, com aquesta tradició, podem llegir com a herència als que deuen en son dia rellevar-nos” (Bellido, 1929)

Un dels grans problemes que tenia Catalunya, el reflex del qual eren les dades anteriors, era el seu sistema educatiu en general i universitari en particular. De fet, tan aviat com en el segon exemplar de les *Monografies Mèdiques*, aprofitant la lloança que en eixe Noticiari li feia al Dr. Turró, mort en eixa època, el Dr. Aiguader afirmava que:

“[...] mentre el nostre nivell mig de cultura ha pujat en grossa proporció, han minvat els nostres homes genials. [...] Nosaltres creiem que el secret el té l'educació que hem donat als joves de vint anys ençà. Aquesta educació del seny, amb l'excusa del classicisme, aquest subjectar a normes fixes i limitades visions la seva obra, el volguer-los disciplinar a una finalitat preestablerta, els ha atuit.” (Aiguader, 1926e)

És a dir, no només es tractava de la docència entesa en el sentit clàssic de la classe magistral, es tractava d'aconseguir saber compaginar l'educació del caràcter amb l'educació de la intel·ligència, propiciar el desenvolupament personal i l'interès per aprendre, cosa que no es feia. Les seves paraules eren prou explícites:

“La nostra experiència personal pot dir-hi molt, i molt de trist, en el tema que es debateix (referint-se a l'educació). La nostra educació fou – o millor, pretengué ésser – purament intel·lectual. Ho fou a la Facultat, ho fou en el Batxillerat, ho fou en l'ensenyament elemental. El caràcter, l'acció eren els enemics que el mestre combatia a tothora i que empaitava rencorós per tots els recons més amagats del nostre esperit, com si hi volgués venjar agravis greus.

[...] Ni el mestre, ni els catedràtics mai per mai s'havien capficat a donar-nos la més petita educació del caràcter, a menar la nostra acció pel bon camí, ni a avivar cap finalitat ulterior i enlairada en la nostra inquietud plena de l'energia de la infància o de l'adolescència. Era l'educació pura de la intel·ligència, però calia pensar que era

l'argument ad absurdum per a desacreditar-la i absentar-la de la mateixa intel·ligència i fer-la repulsiva i eixorca.

Un recompte del que hom ha tret d'interessant i educatiu en aquella època és gairebé negatiu.

[..] Quan de l'Institut saltàrem a la Universitat, les coses no canviaren molt; els mètodes eren gairebé els mateixos. El professor més corrent era un orador, un home que explicafa d'una manera mitjanament clara les lliçons de l'assignatura, però que les desenrotllava amb un cert deix d'avorrit, com per a sortir del pas. [..] Malgrat ésser la nostra carrera una Ciència de responsabilitat pràctica immediata, l'entrenament al laboratori i a l'espona del llit del malalt, s'esbiaixava tant com es podia.

[..] Tota iniciativa, tot afany personal d'investigació era oprimint, repel·lit amb mal humor pel mestre. Tota la llei científica estava tancada en el seu llibre o en el llibre aliè que ell havia traduït. Encara avui ens trobem amb el catedràtic que exigeix el text al peu de la lletra i que recorda a l'alumne que se n'ha oblidat, la nota que hi ha al final de la pàgina." (Aiguader, 1928e)

Tots els mals se li podien atribuir a la universitat. A banda de no propiciar el desenvolupament científic i personal dels alumnes, una part del problema radicava, segons ell, en la forma d'accés dels mestres i catedràtics a la feina. Aquesta idea pot veure's en un dels seus textos de l'any 1933, quan ja s'havia creat la nova Universitat Autònoma⁵⁵¹, i amb el qual feia una crítica a l'antiga universitat:

"[..] la Universitat no afavoria la ciència. Àdhuc semblava, en certs moments, que més que marginar-la i tenir-la com cosa negligible i baldera, la menyspreava com a nosa i entrebanc per a la seva tasca. [..] el valer dels catedràtics no era resultat dels seus estudis ni troballes, sinó d'altres condicions com són l'antiguitat en l'escalafó, la influència política, lirisme oratori, etcètera, [...]"

Com a resultat d'aquesta tècnica, la qualitat dels estudiants era rebaixada expressament. No podien, tanmateix, superar-se a la

⁵⁵¹ "Universitat Autònoma" és el nom amb el qual es coneixia a la Universitat de Barcelona a partir de l'aprovació del Decret de reforma universitària de la Segona República (vegeu més endavant)

mentalitat del mestre. Àdhuc, en cas d'intentar-ho, a més del perill de l'avversió del catedràtic en rebel·lar-se contra la seva idiosincrasia, dintre el clos universitari els mancaven mitjans de realitzar els seus desigs.

[..] Però la immensa majoria d'estudiants s'avenien amb entusiasme a les directives de la vella Universitat perquè aquesta precisament els demanava un esforç mínim. Gent jove, preparada defectuosament quant a coneixements i a disciplina d'estudi i, també, de conducta pel pas pels Instituts de segon ensenyament, acceptaven l'estat de coses preestablert i s'hi estiraven i es deixaven bressar i s'endormiscaven espiritualment. Què més desitjava aquella joventut? Els donaven tan ben preparades les coses, que amb un treball màxim de dos mesos a l'any, al cap de quatre, cinc o sis cursos, mitjançant una quantitat els donaven un títol i els permetien exercir una professió liberal." (Aiguader, 1933e: 5-9)

Totes aquestes queixes, públiques i repetides, no només per Aiguader, sinó abans per multitud de personatges de la vida acadèmica, cultural i política barcelonina, van dur a accions per mirar de millorar la situació, com per exemple l'organització l'any 1903 del Primer Congrés Universitari Català. Per a dur endavant aquest projecte es van agrupar tres entitats per conformar la comissió organitzadora: el Centre Escolar Catalanista, l'Agrupació Escolar Catalanista Ramón Llull i l'Associació Protectora de la Ensenyança (sic) Catalana, en representació de la qual, hi intervenia Hermenegild Puig i Sais, primer president del Sindicat de Metges de Catalunya. Els motius de celebració del congrés, els assenyalava la pròpia comissió en la convocatòria publicada en *La Veu de Catalunya*:

"La grandesa y esplendor d'un poble están en proporció ab son nivell intel·lectual. [...] quan un poble com el nostre, després d'un llarch decaïment, vol renàixer, deu atendre avans que tot a la vida de son esperit, assolint una veritable cultura intel·lectual y posant-se en vias de donarli majors desenrotllo y esparidiment.

Peró aqueix tan necessari avens del intel·lecte nacional sols pot conseguirse per medi de la Universitat. Cert és, no obstant, y cosa ben sabuda, que aquesta Institució que té que ser la educadora de las generacions que demá haurán de dirigir la nostra Societat, y en la

que ab el pacient conreu de la veritat, cencan els joves catalans la ciencia enfortidora de llurs esperits, desgraciadament no compleix pas la seva missió, ni la complirà tampoch mentre segueixi organizada com en l'actualitat⁵⁵².

Els objectius del congrés eren força amplis, la introducció de llibertat de càtedra o l'estudi de la supressió dels doctorats, entre altres temes. Com era d'esperar, el rector de la Universitat de Barcelona, Rafael Rodríguez Méndez, no va donar permís per celebrar-hi l'aplec allí, havent de fer-se al Saló de la Reina Regent del Palau de Belles Arts⁵⁵³. Malgrat que els resultats del congrés no van ser tots els esperats, cal destacar que va suposar "un primer pas cap a la normalització del front cultural científic català, que rebria un gran impuls en la celebració, el 1906, del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana" (Monés i Pujol-Busquets, 2004: 143).

Anys després, August Pi i Sunyer, membre de l'IEC, autor d'una de les *Monografies Mèdiques*, i pare de Jaume Pi-Sunyer i Bayo, va presidir el Segon Congrés Universitari Català que, aquest cop sí, es va poder celebrar al Saló Doctoral de la Universitat. En eixe moment, la Mancomunitat estava presidida per Puig i Cadafalch, que assistí al congrés, en el qual s'aprovà un pla de reorganització universitari i, entre altres coses, declarant-se la unitat de la cultura catalana. En certa manera, aquest congrés va aconseguir marcar una línia entre "el grup actiu i renovador i el satisfet amb la somnolència (universitària) oficial" (Bosch-Gimpera, 1971: 49).

A pesar dels congressos legalment les universitats espanyoles en el seu conjunt es continuaven regint per la Ley de Instrucción Pública de 1857 (*Gaceta de Madrid* 10 de setembre), coneguda popularment com la llei Moyano, en referència al ministre que la va promoure. Aquesta llei, que amb alguna modificació va mantindre's en vigor més de cent anys, garantia, junt a la gratuïtat relativa de l'ensenyament primari, la secularització i una relativa llibertat d'ensenyament, la uniformitat dels estudis i la seva centralització. Amb l'entrada en vigor d'aquesta llei els rectors universitaris actuaven com a delegats del govern central. L'any 1919, sent Ministro de Bellas Artes e Instrucción Pública, César Silió y Cortés (Medina de Rioseco, Valladolid, 1865 – Madrid, 1944), s'aprovava el conegut com Decret Silió o Pla Silió (*Gaceta de Madrid* de 22 de maig). Aquest decret intentava modificar l'anterior llei Moyano, atorgant autonomia universitària per contractar professors,

⁵⁵² La Veu de Catalunya (1903). "Congrés Universitari Català" en *La Veu de Catalunya*. Número 1428

⁵⁵³ Monés i Pujol-Busquets, 2004: 137

nomenar rectors, crear els seus propis estatuts, etc. La situació de les universitats era tal que en el propi preàmbul del decret se'n feia menció:

“Las universidades españolas, de tan gloriosa tradición, que compitieron con las más famosas del mundo en sus días de esplendor son hoy casi exclusivamente escuelas que habilitan para el ejercicio profesional. El modo uniformista en que el Estado las encuadró y la constante intervención del Poder público en la ordenación de su vida, no lograron las perfecciones a que sin duda se aspiraba; sirvieron, en cambio, para suprimir todo estímulo de noble emulación y matar iniciativas que sólo en la posible diversidad hallan esperanzas de prevaecimiento. La reforma que hoy se acomete intenta abrir un nuevo cauce a la vida universitaria.”

La curta estada de Silió al govern, el canvi de majories polítiques del govern de Maura del qual formava part i la incapacitat de la Mancomunitat d'aprofitar el moment, van fer desapropitar l'ocasió. El pas clau però, va vindre de la mà de la Segona República. El dia 1 de juny de 1933 (*Gaceta de Madrid* de 2 de juny), el govern de Niceto Alcalá-Zamora aprovava el Decret pel qual s'atorgava autonomia a la universitat atenent la sol·licitud de la Generalitat de Catalunya. Mitjançant aquest decret, que va suposar una esperança per a un canvi substancial de l'escenari universitari, la Universitat de Barcelona va passar a ésser regida per un patronat de deu membres, cinc triats pel Govern de la República i cinc pel Govern de la Generalitat. La modificació de l'estatut universitari s'intuïa tan dràstica que el mateix decret donava peu a tots els mestres de la Universitat de Barcelona que ho desitjaren, a que se'ls reconeguera una excedència cobrant el mateix sou, parlant inclús que “los alumnos de la actual Universidad de Barcelona que deseen continuar sus estudios en la Universidad autónoma lo solicitarán previamente [...]” Les esperances que va despertar aquest decret, poden veure's en les paraules d'Aiguader:

“El projecte actual, cal proclamar-ho amb plena satisfacció, és d'una vastedat en els propòsits que en assolir-los, i tota la nostra fe és que serà així, donarà satisfacció plena a tots aquells que volien una transformació completa de la vida universitària per a fer-ne un instrument científic eficaç.” (Aiguader, 1933f: 3)

La nova universitat va suposar un canvi radical en importants aspectes de les facultats en general i de la de medicina en concret. Amb dades d'un complet treball fet per Jacint Corbella⁵⁵⁴, les principals modificacions en aquests darrers estudis van ser:

- En primer lloc, l'Hospital Clínic deixava de ser l'únic hospital universitari i s'hi incorporava a aquesta categoria el de Sant Pau.
- Per altra banda, s'introduïa la possibilitat de cursar assignatures optatives, així com cursos de postgrau i d'ampliació d'estudis.
- En el tema dels alumnes, els punts fonamentals van ser la reducció del nombre d'aquests per cada classe, i la reducció del nombre d'hores de classes al dia. En concret, va passar-se a fer-ne només dues al dia, amb un augment espectacular del nombre de classes pràctiques, la resta del matí. A banda, els programes es van adequar per no barrejar assignatures i poder fer els exàmens per grups de matèries.
- Aquest darrer punt es va dur endavant amb un increment del nombre i la qualitat del professorat, amb unes denominacions noves. Així, com a catedràtics van quedar els qui ja ho eren. Com a professors lliures van entrar els caps de servei "d'un altre hospital que tenen *venia docendi*, bàsicament Sant Pau". En total, set nous professionals entre els que destacaven Manuel Corachan, Ignasi Barraquer, Ribas i Ribas, Esquerdo, etc.

Junt amb aquests, deu nou professors agregats, que eren aquells que tenien servei a l'Hospital Clínic o que eren professors auxiliars de la universitat o catedràtics fora d'aquesta, com Carrasco i Formiguera, Mira, Sayé i Pere Domingo entre altres.

Aquestes xifres discrepen lleugerament de les que el propi Aiguader va donar en alguns dels seus textos, però el ben cert és que sis d'aquests nous professors, en concret Enric Ribas, Emili Mira, Pere Domingo, Bel-larmí Rodríguez, Lluís Sayé i Rossend Carrasco, havien estat autors d'algunes de les *Monografies* i un altre, Joan Quatrecases⁵⁵⁵, ho seria uns anys després.

Certament, la reforma havia donat resposta a les demandes de molts professionals, entre ells, a les del Dr. Aiguader. L'any 1933, se li dedicaren tres noticiaris a aquest canvi d'estil, corresponent a quatre exemplars, un d'ells d'un número doble. En aquests escrits,

⁵⁵⁴ Corbella, 1994: 89-95

⁵⁵⁵ Segons els textos, emprava el cognom Quatrecases o Cuatrecases

es feia un resum de totes les virtuts de les accions preses pel nou patronat i els beneficis que s'hi podien preveure, en concret per als estudis de medicina:

“[...] la disciplina escolar ha augmentat; els estudiants assisteixen a classe amb entusiasme i perseverança; intensifiquen el seu treball; han acabat els aldarulls, en les proximitats de les festes de Nadal i Cap d'Any no hi ha hagut el més petit intent d'avançar-les. És veritat que ara serà més treballós esdevenir metge. El títol acadèmic caldrà guanyar-lo a pols. Prèviament fixats tenen les diferents assignatures els dies de classe necessaris per al seu coneixement; les hores de treball han doblat o triplicat respecte al règim anterior; és exigint un treball més fervorós en els laboratoris. S'han acabat els estudiants lliures. [...] Costarà més guanyar el títol, però la preparació serà completa. La Facultat havia de donar aquesta satisfacció al cos social. Calia que els homes que sortissin d'ella amb un aval de suficiència la tinguessin de veritat.[...] No dubtem que a mesura que el crèdit de la nostra Facultat s'estengui, atraurà els bons estudiants d'altres parts de l'Estat, al revés del que pensen els antireformistes. Marxaran potser els mals estudiants, però els bons afluiran de tot arreu.

La joventut preparada a Barcelona acudirà amb més probabilitats que cap altra a oposicions i concursos i damunt de l'Estat exerciran a no tardar molts anys una veritable influència. Catalunya serà més que mai exemple de seny i norma de treball.” (Aiguader, 1933d: 6-8)

En la ment de Jaume Aiguader, com es pot comprovar, no estava només la millora de la universitat, sinó aquesta millora com a pas necessari per augmentar la influència científica de Catalunya. Només dos anys després d'aquestes darreres paraules, el 1935, l'objectiu semblava estar complint-se, com recollia el director de la revista en un dels noticiaris, titulat L'Institut de Fisiologia, que enllaçava amb el balanç fet per Bellido i Golfarich l'any 1927. Segons aquest text, a l'entorn d'aquest Institut, al costat de Pi i Sunyer i el propi Bellido, “en una atmosfera de treball i d'amor a la Ciència”, tot una munió de joves estudiants tingueren com a metges una projecció nacional, estatal i internacional. Entre aquests, destacaven noms com els de Santiago Pi i Sunyer, que guanyava per oposició la càtedra de fisiologia de Saragossa, Antoni Puche i Fernández, que va guanyar

la de València, Jaume Pi-Sunyer Bayo, que explicà fisiologia en la Universitat de Santiago de Xile durant anys o Duran i Reynals, que havia iniciat el seu treball a l'Institut Rockefeller de Nova York i havia anat ascendint de professor assistent a professor associat fins quedar com a membre de la plantilla⁵⁵⁶. Prova de la importància que arriba a tenir l'Institut és que l'any 1929, va poder enviar “[..] un estol de trenta-dos congressistes a l'Amèrica del Nord per a assistir al Congrés de Fisiologia de Boston” (Aiguader, 1935d: 6).

Junt amb tots aquests exemples, Aiguader feia esment també de tots els metges formats a l'Institut i que publicaven, assistien a congressos arreu del món o donaven classes magistrals a les més importants universitats:

“[..] Santiago Pi i Sunyer, Lluís Sayé, Antoni Cortés i Lladó, Ramón Surinyach, Emili Mira, Fargas i Raimat, Manuel Dalmau, Leandre Cervera, Carrasco i Formiguera, Duran i Reinalds, Sunyer i Pi i molts altres que no anomenem per no fer massa llarga aquesta llista. Intervenien en congressos de Fisiologia i mèdics o enviaven comunicacions a les Acadèmies i Societats científiques de més renom; Pi i Sunyer ja havia donat lliçons a Buenos Aires, Còrdova, Montevideo, per encàrrec de les Universitats argentines i de l'Uruguai; Cervera havia treballat amb Houssay a Buenos Aires i amb Soula a Tolosa del Llenguadoc; Dalmau estudiava a Halle amb Abderhalden i a Boston amb Cannon, i Carrasco Formiguera a Berna amb Ashere i, també, més tard amb Cannon a Boston.

[..] El català i el barceloní no coneix aquests organismes que porten el nom de Catalunya i de Barcelona per llocs que són de fet la sal i el pebre del món.[..] Però l'obra està en marxa. Els fundadors contempen com els deixebles treballen i s'adaleren a posar-se problemes i després solucionar-los i s'escampen per tots els indrets de la terra portant-hi la febre de pensament que s'han encomanat a l'Institut, però també portant la febre de creació que els ha encomanat Catalunya.” (Aiguader, 1935d: 4-12)

Potser era aquest part de “l'imperialisme català” al qual aspirava Prat de la Riba, formar culturalment la població amb totes les eines disponibles i que ocuparen càrrecs de responsabilitat a la major part d'institucions possibles, convertint el model en imitable;

⁵⁵⁶ Guerrero i Sala, 2014

posar professionals catalans en els llocs de presa de decisions. Per tant, el paper de la universitat esdevenia clau i havia de formar part de la vida diària dels catalans.

“[...] el que cal als catalans era aprofitar tot el que a Barcelona tenia una facilitat per a l'ensenyament i que d'una manera espontània i sense fer-ne mèrit oficial, ja obria càtedra. És a dir, fer de tota la ciutat una Universitat, sense violències ni separacions que apartin els ciutadans dels estudiosos.” (Aiguader, 1933f:5)

La influència de la universitat en tot moment havia estat, segons el Dr. Aiguader, fonamental, tant en els moments de reforma i esperança com en els anteriors.

“Els segles de silenci de la nostra Universitat han fet minvar la fe en la nostra capacitat científica i en el valor de les nostres troballes. Això ha fet perdre als nostres homes d'estudi l'habitud d'escriure; la vida de les acadèmies és bastant forçada i les comunicacions o són verbals o secament l'explicació del cas.

De totes maneres, la producció de textos científics no té gaire alicient entre nosaltres; les cases editorials omplen llurs catàlegs d'obres traduïdes; només algun professor de la Facultat s'atreveix a editar les seves explicacions. Per a qui havíem d'escriure? Les edicions a costa de l'autor són sempre ruïnoses sense una organització comercial per a expandir-les i propagar-les.

I sense llibres originals no existeix una Ciència pròpia. Mentre tinguem de manllevar les obres sintètiques, científicament no existirem ni com a poble ni com a escola. Els descobriments dels nostres investigadors seran fets isolats sense que lliguin mai una unitat de pensament ni de doctrina: serem manobres de Ciència [...].

Avui hem de procurar que els nostres homes de ciència escriguin. Necessitem Ciència. [...] Estudiem, investiguem, escriguem; el nostre modest exemple prova que podem fer-ho.” (Aiguader, 1928b)

No només es tractava d'investigar, sinó de publicar les investigacions per ficar en marxa la maquinària científica del país. En aquest sentit, no cal dubtar-ho, la publicació havia de ser en català. El 29 d'octubre de 1932 el Dr. Aiguader va donar una conferència titulada “El llibre científic català” a la Llibreria Catalònia de Barcelona, organitzada pel seu

gerent, Antoni López Llausàs (Barcelona, 1888 – Buenos Aires, 1979). Aquesta conferència va ser emprada com a Noticiari en quatre exemplars de la col·lecció, els números 61, 62, 63 i 64. El motiu d'elegir eixe moment per a la conferència, poc després de proclamada la Segona República, era clar:

“Nosaltres anem a fundar un poble; però anem a fundar-lo no com un renaixement sinó com un nou naixement. [...] Una de les tasques del català d'avui és crear una cultura. [...] L'aspecte cultural és qui avalarà Catalunya en aquestes hores davant de tot el món. Però fins ara, l'aspecte cultural de Catalunya s'havia concretat exclusivament en la seva literatura i art; [...] però una cultura no és completa mentre no hi estigui compresa la ciència. La ciència és qui la garanteix i li dóna sentit i el veritable to. Per això la tasca actual de la cultura catalana és obrir un pas a la ciència. No podem crear una ciència sense tenir els científics. Els científics els tenim, els teniem fa anys i han col·laborat i col·laboren amb eficàcia i molts moments amb esplendor a la labor de la Ciència universal, però empraven per a expressar el fruit de les seves recerques una llengua que no era la nostra i per això no hi ha hagut pròpiament ciència catalana.”
(Aiguader, 1932a: 3-5)

La ciència, la pàtria, la raça, eren conceptes tan units en el seu pensament que el dugueren a escriure un text publicat l'any 1933 en el Noticiari de l'exemplar del mes de febrer, amb el títol “El sentit racial de la ciència” en el qual feia veure les seves idees sobre aquests conceptes i la necessitat d'encomanar-les al món científic:

“Aleshores (en el moment d'iniciar la col·lecció), però, teníem ben present la complicitat racial en la nostra labor. Ara, en ple inici de les nostres llibertats, quan Catalunya, vençuda l'oposició imperialista de la monarquia, perfila la seva personalitat política, encara amb més fervor que mai aportarem la contribució a la pàtria catalana. I amb més fervor que mai i, sobretot en intensitat, cal que l'aportin els científics catalans. Més que en cap altre moment honoraran la seva producció. Aquell sentit col·lectiu, racial, els donarà el màxim de vigor, d'eficàcia i de perennitat.

Damunt de la terra anem a reconstruir una pàtria. Gens agressiva, sinó ben germana dels homes, al servei de tots els homes, però viva amb plena personalitat. No pot mancar en el moment de bastir-la el tribut de tots els estaments i de totes les intel·ligències. El científic ha de recordar-ho ben bé.

Existeix un deure en fer-ho així en agraïment a l'esforç que la col·lectivitat (Catalunya) fa en favor de la Ciència. Sense el puntal dels organismes públics la Ciència minvaria la seva producció. És més gros el benefici que reporta que no pas el que rep. És cert: però aquests beneficis s'eixamplen a mesura que el cos col·lectiu li facilita mitjans. Són els laboratoris, els seminaris, els llocs d'investigació i estudi, les biblioteques, que els poder constituïts posen al seu abast els que aviven la intensitat de producció. Avui Catalunya, en nom propi, sense ésser funció delegada ni intervinguda, donarà als metges i a totes les branques del saber, instruments de treball; en crearà de nous, eixamplarà i dotarà amb més esplendidesa els existents. Els científics cal que en recompensa, a part d'altre sentiment, de la seva generositat, siguin fidels a la pàtria i pel seu honor treballin i escriguin en la seva llengua i amb la seva idiosincràsia investiguin. Que tot el que facin traspuï Catalunya pels quatre costats. És l'hora de la fidelitat a la nostra terra a unes promeses fetes en hora d'amargura, però, més que tot, és l'hora de la fidelitat dels catalans a la seva Catalunya." (Aiguader, 1933a: 7-11)

No és estrany entendre la satisfacció que cada publicació científica en català produïa en el director de les *Monografies Mèdiques*, més encara si aquesta edició era fruit de l'esforç dels estudiants de l'Acadèmia, ja que en ells coincidien totes les seves dèries. L'any 1935, l'Agrupament Escolar de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques va publicar el primer de vuit fascicles sobre hematologia. Aquest primer número, dirigit pel metge Jordi Guasch i Sagrera (Barcelona, 1903 - 1988), autor també dels exemplars número 49 i 50 de les *Monografies Mèdiques*, era lloat amb les següents paraules en un dels textos introductoris de la revista, fent palesa el canvi que als seus ulls havien fet els estudiants de medicina en els darrers anys:

“No parlarem ara de l’obra [..]. El que ens corprèn, i per això ens plau parlar-ne prèviament, és la gesta dels estudiants acoblats en l’*Agrupament Escolar de l’A. i L...*: atrevir-se en aquests moments de crisi del llibre, i sobretot del llibre català, a publicar una obra d’envergadura com és el tractat d’hematologia, és una audàcia que només la podien emprendre els estudiants. I gairebé diríem que només els estudiants arredosats a l’*Acadèmia i Laboratori*.

[..] Fa temps que els observem embadalits. El butlletí que d’anys publica l’*Agrupament Escolar* i que de primer era una secció dels *Annals de Medicina*, òrgan de l’entitat i després es desglossà i s’edità a part, palesa un esperit emprenedor i d’ampla volada. Abans inseria les conferències organitzades pels estudiants, les seves primeres temptatives de treballs científics, i de tant en tant, algunes escapades a altres camps espirituals. En la nova modalitat, gairebé tot són escapades.

[..] I ara que els estudiants de Medicina en el seu portantveu no parlen de Ciència, és quan creiem que científicament es preparen de debò. No en parlen o en parlen poc perquè la més intensa i efectiva preparació els dóna un sentiment de responsabilitat amb una major sensació del que ignoren.

[..] L’aval de la saviesa no el dóna el que es coneix a la perfecció, sinó el que manca esbrinar.

[..] Cal confiar plenament en la joventut de l’*Agrupament Escolar* que debuta tan notablement en l’ambició de crear.” (Aiguader, 1935c: 117-126)

En conclusió, parafrasejant un article de *La Humanitat* recollit en una de les *Monografies*, “l’interès de la ciència està a incorporar el seu progrés a la Universitat, i l’interès de la Universitat, a ésser sempre la primera productora de ciència nova” (F., 1936: 52-53).

Un dels exemples que potser millor constata la voluntat d’innovar científicament en català és el d’Emili Mira i López. Aquest metge va ser un dels primers autors en començar a escriure en català sobre la psicoanàlisi. La seva publicació sobre aquest tema a les *Monografies Mèdiques*, amb dos primers números l’any 1926 i una reedició

l'any 1935, passa per ser la introducció, en els cercles mèdics catalans, del pensament psiquiàtric alemany i de les teories psicoanalítiques, convertint-se també en una de les primeres obres aparegudes a tot l'Estat sobre aquest tema. A Catalunya el mateix autor ja havia fet una conferència un mes abans, l'abril de 1926, a l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya.

El Dr. Mira va estudiar els processos adaptatius en el seu nivell de funcionament més complex, el psicològic i, a l'igual que molts psiquiatres del moment, rebutjà el "pansexualisme" de Freud⁵⁵⁷. L'any 1933 va passar a ocupar la primera càtedra de psiquiatria creada a una universitat espanyola, la de la Universitat Autònoma de Barcelona. Va dirigir així mateix l'Institut de Psicofisiologia Aplicada i Psicotècnia, treballant en l'àmbit de la selecció i orientació professional (cal citar entre les seves aportacions la introducció de la valoració psicofisiològica de candidats a distintes ocupacions laborals, com ara conductors, membres de les forces de seguretat, etc.). D'idees republicanes i socialistes i membre del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), amb l'esclat de la Guerra Civil espanyola va exiliar-se, primer per Europa i després per Amèrica. L'any 1939 es presentà a Londres una de les seves majors contribucions a la psicologia, el Test Miokinètic d'avaluació de la personalitat. Després de tot un període de treball al llarg fonamentalment d'iberoamèrica, especialment a Argentina i Uruguai, acabà instal·lant-se a Brasil on va crear l'Institut de Selecció i Orientació Professional i on va morir l'any 1964⁵⁵⁸.

Emili Mira, a l'escriure sobre la psicoanàlisi es va veure en l'obligació d'introduir una sèrie de termes en català, "nous", i que participaren en la consolidació d'aquest discurs mèdic. Així, al llarg dels tres exemplars que escrigué per a la col·lecció, es poden observar una vintena d'exemples d'aquests nous mots que necessita acompanyar amb el terme original (en alemany bàsicament) al costat entre parèntesi, en part, suposadament per donar peu als lectors a valorar la idoneïtat de l'adaptació⁵⁵⁹. Aquests termes són els reflectits en la taula 8:

⁵⁵⁷ Allodi, 2012: 4

⁵⁵⁸ Vegeu més dades al capítol "Anàlisi prosopogràfica dels autors de les Monografies Mèdiques"

⁵⁵⁹ Morera Sobà i Perdiguero, 2012

Paraula en català	Paraula en l'idioma original
Repressió	<i>Verdrängung</i>
Actes psíquics "simptomàtics" dels adults	<i>Symptomenhandlungen</i>
Sensació de "malestar"	<i>Unlust</i>
Descàrrega d'energia	<i>Abfuhr</i>
Sensació de plaer i satisfacció	<i>Befriedigungserlebniss</i>
Període de latència o de recolliment	<i>Aufschubperiode</i>
Sentiment d'enveja de tenir també un pene	<i>Envie du penis (Fr.)</i>
Natura agressiva (d'una cosa o fet)	<i>Aggressionstieb</i>
Desig o voluntat de poder	<i>Wille zur Macht</i>
Sentiment d'inferioritat	<i>Minderwertigskeitgefühl</i>
Protesta viril o personal	<i>Männliche Protest</i>
(la) Condensació	<i>Verdichtung</i>
Sobredeterminat	<i>Uberterminiert</i>
Persones col·lectives	<i>Sammelpersonen</i>
(el) Desplaçament	<i>Verschiebung</i>
Símbol patern	<i>Hitschmann</i>
Privilegi social masculí	<i>Mannesprivileg</i>
Vida en societat	<i>Gemeinschaft-Comunitat</i>
Sentiment de comunitat	<i>Gemeinschaftsgefühl</i>
Conductivista	<i>Behavioristic</i>
Valor hormònic	<i>Hormonale Grösse</i>

Taula 8: Adaptació al català de termes psicoanalítics i la seva paraula original

Per al propi Freud com s'ha assenyalat en estudis posteriors⁵⁶⁰, en tot el seu període d'escriptura, els mateixos termes tenien distints significats tal i com passava el temps, cosa de la què l'autor era plenament conscient. En conclusió, cabria pensar que "existiria un proceso de terminologización del vocabulario psicoanalítico como consecuencia de la evolución de la disciplina" (Gentile, 2009: 241) i, possiblement per aquest motiu, l'any 1942, només set anys després de la reedició de la seva obra a les *Monografies Mèdiques*, i ja des de l'exili argentí, el mateix autor va publicar el text *Manual*

⁵⁶⁰ Gentile, 2009: 235

de *Psicoterapia* en castellà, on continuava ficant entre parèntesi la paraula original en alemany o francès, de trenta-dues definicions, tres d'elles, les mateixes que en l'edició en català, "Aufschubperiode", "envié du penis" i "Mannesprivileg", aquesta darrera amb una modificació del significat de la traducció, que ja no era el "privilegi social masculí", sinó la "ficticia superioridad del varón"⁵⁶¹. En aquesta obra en castellà de 1942 la relació de termes traduïts i ressenyats també en l'idioma original eren els següents (taula 9):

⁵⁶¹ Mira, 1942: 141

Paraula en castellà	Paraula en l'idioma original
Ciencias del espíritu	<i>Geistswissenschaften</i>
Quejas subjetivas	<i>Subjektive Klagen</i>
Alteraciones objetivas	<i>Objektive Beschwerden</i>
Empatía	<i>Einfühlung</i>
Exclusión	<i>Auschaltung</i>
Autorrelajación concentrativa	<i>Konzentrativ Selbstentspannung</i>
“Estoy completamente tranquilo”	<i>Ich bin ganz ruhig</i>
Relaciones de coincidencia incomprensibles o conexos apsíquicos	<i>Unverständliche Zusammenhänge</i>
Curar i formar	<i>Heilen und Bilden</i>
Impulso de agresión y de dominio	<i>Aggressionstrieb</i>
Refugio en la ficción	<i>Flucht in der Krankheit</i>
Sanar y formar	<i>Heilen und Bilden</i>
Sustitutivos	<i>Ersatz</i>
Pensar, intuir, sentir y sensacionar	<i>Denken, Intuieren, Fühlen, Empfinden</i>
De golpe	<i>D'emblée (Fr.)</i>
Mismo/mi	<i>S'elbst (?) o Selbst</i>
Mismidad	<i>Selbtheit</i>
Camino de curación	<i>Heilweg</i>
Eficiencia	<i>Wirkungseffekt</i>
Espiritualització	<i>Vergeistung</i>
Fortalecimiento	<i>Stärkersein</i>
Formabilidad	<i>Bildsamkeit</i>
Sentimiento del propio valor o de mismidad	<i>Selbstgefühl</i>
El problema del sentido que ha de tener la vida del enfermo y los objetivos concretos y remotos de la misma	<i>Sinn und Zweck des Daseins Werden zura Problem</i>
Terapia por el lenguaje	<i>Talking cure (Angl.)</i>
Personalidades delincuentes	<i>Psychopatische Verbrecher</i>
Fundamentos de la psicoterapia práctica	<i>Grundzüge der Praktischen Seelenheilkunde</i>
Impulso agresivo	<i>Aggressionstrieb</i>
Impulso o tendencia a la repetición o interacción	<i>Wiederholungsdrang</i>
Intuición del mundo	<i>Weltanschauung</i>

Taula 9: Adaptació al castellà de termes de psicoanàlisi desde la seva paraula original

És a dir, la problemàtica de trobar el terme escaient per treballar amb els conceptes introduïts pels psicoanalistes europeus es donava en pràcticament totes les llengües i

depenia un poc del pensament de cada traductor. El propi Mira, en aquest darrer llibre de 1942, reconeixia que la seva elecció era només una opció a l'hora de traduir el text: “[...] la búsqueda y el encuentro consigo mismo, lo denomina Jung: *S’elbst* y nosotros proponemos traducirlo por *Mismo* o *Mí*” (Mira, 1942: 154)⁵⁶².

Abans que Mira, la primera introducció de les teories psicoanalítiques a Espanya va ser també a Barcelona. Poc després de la publicació per part de Josef Breuer i Sigmund Freud a Berlín de les primeres línies sobre aquest tema, es va publicar a la *Revista de Ciencias Médicas de Barcelona* una traducció del text amb el títol *Mecanismo psíquico de los fenómenos histéricos*, publicat l'any 1893 en dues parts en els números 3 i 4 de la revista. En aquest textos, només en una ocasió es va tindre la necessitat de justificar la traducció d'un terme amb l'original entre parèntesi, va ser amb el concepte “segunda conciencia” com a traducció del francès “condition seconde”. No obstant, si que es diferenciaven en cursiva algunes paraules que volien ser ressaltades perquè, o bé eren poc emprades fins aleshores, o bé eren estrangerismes que ja s'assumien com a normals, com ara l'epilèpsia “petit mal”⁵⁶³. Aquesta primera aproximació va passar més o menys desapercebuda, malgrat haver estat publicades només unes setmanes després també a Granada.

Anys més tard, el 1911, José Ortega y Gasset (Madrid, 1883-1955), va publicar l'article *Psicoanálisis, ciencia problemática* a la revista *La Lectura*. En aquest text, de 29 pàgines, també feia servir la cursiva en els mateixos casos que en el cas anterior i en una ocasió, justificava la seva traducció, en concret del terme alemany “Verdrängung”, que considerava apropiat traduir per “la expulsión o remoción”⁵⁶⁴, o siga, un significat sensiblement distint del que Mira li donaria el 1926 a les *Monografías Mèdiques*.

Va ser el mateix Ortega y Gasset qui va convèncer l'editor José Ruiz-Castillo sobre la idoneïtat de fer una traducció a l'espanyol de les obres de Freud, cosa que finalment es va fer mitjançant l'editorial Biblioteca Nueva entre els anys 1922 i 1934, en XVII volums que van estar un èxit de vendes. Aquesta editorial va ser la primera a nivell mundial que va traduir les obres completes de Freud, havent de fer distintes reedicions fins l'any 1936

⁵⁶² Entre les dues obres, la catalana i la castellana de 1942, es va publicar la versió en espanyol de la monografia del Dr. Mira, tal i com es pot veure en el capítol “Les Monografías Mèdiques com a projecte editorial”. En aquesta monografia en castellà, tret de cinc termes que no es citen (“Mannesprivileg”, “Gemeinschaft”, “Gemeinschaftsgefühl”, “Behavioristic” i “Hormonale Grösse”), la resta són una traducció literal del significat que se li havia donat en la versió original catalana (Mira, [s.d.]. “El psico-análisis” en *Monografías Médicas*. Número 3)

⁵⁶³ Breuer i Freud, 1893: 55

⁵⁶⁴ Ortega y Gasset, 1911: 490

de cadascun d'aquests volums que es venien a un preu de 10 pessetes⁵⁶⁵. Va ser aquesta una època d'interès per aquesta visió d'una altra part de la salut humana. De fet, en el mateix volum de les *Monografies Mèdiques* escrit per Mira, l'any 1926, s'anunciaven dos congressos relacionats amb la disciplina, la Primera Assemblea de l'Associació Espanyola de Neuropsiquiatres, celebrat a Barcelona el juny d'eixe mateix any i l'anunci del IV Congrés d'Estudis Bascos, que s'havia de celebrar a Vitòria amb participació dels membres de l'Institut d'Orientació Professional català⁵⁶⁶ dirigit des d'eixe any pel propi Mira. L'encarregat de fer la traducció de l'obra de Freud per a Biblioteca Nueva va estar Luis López-Ballesteros y Torres (1896-1938), germanista i traductor que inclús va rebre la felicitació del propi Freud per la seva feina. En aquest punt, caldria recordar que tant Mira, com López-Ballesteros, com Ortega y Gasset, com el propi Freud, parlaven perfectament tant espanyol com alemany, i que Mira va utilitzar la traducció de López Ballesteros, si més no per a la preparació de la seva versió en espanyol de 1942, esmentant-la en la bibliografia. En aquesta traducció, López-Ballesteros també es veu en la necessitat d'especificar la seva tria de paraules; per exemple, amb les expressions “hombre de recursos”, que especifica l'original “ein vermögender Mann” entre parèntesi, o “hombre sin recursos”, com a traducció de “ein unvermögender Mann”, o “pieza”, com a traducció de “Zimmer”, o “Frauenzimmer”, que explica com a “un término levemente desvalorizante de una mujer, literalmente departamentos de mujer”, o altres termes com “estación” (Bahnhof), “cementerio” (Friedhof), “vestíbulo” (Vorhof), etc.⁵⁶⁷

No és aquest el lloc per fer un estudi detallat de la lexicografia que l'obra de Mira va suposar per a la formació del català científic, però no pot deixar-se de reconèixer l'esforç en la divulgació científica en català i en la introducció de termes nous d'una llengua que no només havia d'adaptar-se als nous coneixements que anaven sorgint arreu del món, sinó també en el següent pas de la normalització del català científic i la redacció i la creació de prosa científica en català.

Nota de l'autor: a l'hora de la realització de la part de normalització i normativització lingüística d'aquest capítol, no podem deixar d'agrair els bons consells rebuts de Bertha Gutiérrez Rodilla, professora titular d'Història de la Ciència de la Universidad de Salamanca.

⁵⁶⁵ Anguera, 1994: 66

⁵⁶⁶ *Monografies Mèdiques* (1926). “Anunci del IV Congrés d'estudis bascos” en *Monografies Mèdiques*. Número 3

⁵⁶⁷ Freud, 1901

2.4.LA POPULARITZACIÓ CIENTÍFICA

2.4.1. La popularització científica

2.4.1. LA POPULARITZACIÓ CIENTÍFICA

"Popularization, it is supposed, is what happens to scientific knowledge once it has been successfully made and passes out of the specialist realm" (Topham, 2008).

L'anàlisi de la popularització científica duta a terme per les *Monografies Mèdiques* ha d'entendre's en relació a tres contextos particulars en els quals fou duta endavant: en primer lloc, el procés de popularització científica general que s'estava donant en els estats desenvolupats; en segon lloc, el sorgiment dels nacionalismes europeus moderns, i per últim, el naixement de les especialitats mèdiques (Perdiguero, Pardo Tomás i Martínez Vidal, 2009). Al llarg dels capítols previs d'aquest treball s'ha fet una revisió d'aquestes circumstàncies, les quals, efectivament, influïren en les característiques concretes de la popularització o divulgació científica, en aquest cas, específicament mèdica⁵⁶⁸. En les properes pàgines s'intentarà objectivar fins quin punt aquesta popularització va ser duta a terme de manera efectiva analitzant els distints implicats en el procés, com ara els experts, productors i divulgadors del coneixement, les diverses audiències o receptors de la informació, els mitjans per transmetre aquest coneixement, el llenguatge emprat, l'ús de la imatge, etc., així com la influència que tingueren altres actors, com ara el consell editorial o els dirigents polítics o institucionals, en la pròpia generació i transmissió de coneixement científic.

2.4.1.1. Els experts i el coneixement científic

Com s'ha explicat en capítols precedents resultat força complicat agrupar de manera homogènia els autors de la col·lecció estudiada, tant per la seva diferent formació, com per la seva distinta vessant professional, alguns amb una carrera més centrada en la investigació i la recerca, mentre que altres la tingueren en la part més clínica o assistencial.

⁵⁶⁸ Tot i que usualment s'emprarà el terme "popularització", s'han d'entendre com a termes equivalents els de "divulgació" o "vulgarització", "términos equivalentes, sometidos simplemente a la oscilación traductora entre tradiciones culturales diferentes lingüísticamente" (Pardo Tomás, 2010a: 15)

Es podrien aleshores considerar els autors de les *Monografies Mèdiques* de manera uniforme a l'hora de reconèixer-se'ls un grau o altre d'"expert" en el moment d'escriure la seva monografia? Podrien definir-se tots amb el mateix nivell de "solvència" a l'hora de crear coneixement científic original o, si més no, a l'hora de ser reconeguts pels lectors o per l'equip editorial com posseïdors d'aquesta capacitat?⁵⁶⁹

Clarament, no seria correcte fer una valoració general dels autors de les *Monografies Mèdiques* com a productors de ciència a un mateix nivell en el moment d'escriure la seva col·laboració. Amb l'estudi dels autors de la col·lecció (vegeu el capítol "Anàlisi prosopogràfica dels autors de les Monografies Mèdiques"), ja es poden entreveure importants diferències pel que fa a investigació i recerca. Però junt amb aquestes dades, el propi consell editorial de les *Monografies*, en cada exemplar, diferenciava els autors amb un detall que, si bé no pot agafar-se d'una manera estricta, si que és força indicatiu d'un cert estatus en el moment de producció de la seva col·laboració. A la portada de cada revista, a sota del nom de l'autor s'especificava, només en alguns casos, el seu càrrec o el seu lloc de feina (vegeu a l'annex 17, una relació del càrrec dels trenta-quatre autors dels qui es citava). Aquesta informació, que sempre feia referència a treballs a l'estranger, a la universitat o en alguna institució científicament reconeguda, per una banda, afegia un plus de fiabilitat a la solvència mèdico-científica del metge col·laborador, però també a la resta d'autors no tan coneguts però que compartien capçalera editorial amb els primers, i possiblement en un grau inclús major, al prestigi de la pròpia revista⁵⁷⁰.

No obstant, l'especificació del lloc de feina de l'autor en la portada de la revista no tenia sempre una relació directa amb la seva "respectabilitat" mèdica, ja que es donava el cas d'alguns d'ells, professionals més que reconeguts per la societat mèdica i catalana en general, que gaudien d'un estatus d'expert més que acreditat i que d'alguna manera obviava la necessitat d'especificar-lo. En aquets grup es trobaria per exemple el cas del Dr. Corachan, que en el moment de publicar per primer cop a la col·lecció, l'any 1926, ja

⁵⁶⁹ Els termes "expert" i "autoritat" han variat substancialment des dels inicis del seu ús al segle XIX. Inicialment, l'expert s'associava a la persona més o menys capacitada en un tema en el qual, a canvi de diners, testificava a favor d'una o altra posició en qüestions tècniques en un tribunal durant un judici. D'aquesta manera, l'opinió de l'expert estava envoltada d'una credibilitat, si més no relativa, per aquest cobrament. El terme autoritat, en canvi, es feia servir per a qui no cobrava. Es podia passar de ser expert a ser autoritat amb més facilitat que a l'inrevés. A finals del XIX, aquest rol de l'expert va sobrepasar l'àmbit judicial i abraçà altres camps de la vida cultural, en bona part gràcies a la recurrència a la seva figura de diaris i publicacions que, per exemple, feren un gran ús d'ells en les discussions al voltant de la utilització de l'electricitat. Per a més informació sobre el tema vegeu Gooday, 2008, Rabier, 2004, 2007, 2011 i 2013 i Bertomeu, 2015

⁵⁷⁰ Alguns treballs assenyalen la importància que per a les publicacions amb pretensions d'arribar a una classe social, al seu temps ansiosa per superar-se social i culturalment, tenia indicar el nom d'un prestigiós expert a la portada de la publicació, cosa que suposava una inusitada receptivitat vers aquest treball (Bowler, 2009: 4).

era el Cap d'un dels serveis de cirurgia de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau i havia creat una clínica privada, la Clínica Corachan, a una de les zones benestants de Barcelona⁵⁷¹. L'any 1936, quan va publicar per segon cop a la revista, era professor lliure de patologia quirúrgica a la Universitat Autònoma de Barcelona i havia estat un dels fundadors de la *Revista de Cirugía de Barcelona*.

Estaria també el cas d'August Pi i Sunyer, deixeble de Turró al Laboratori Bacteriològic Municipal de Barcelona qui, en el moment d'escriure la seva monografia, l'any 1936, ja era catedràtic de bioquímica i fisiologia humana a la Universitat de Barcelona, havia fundat la Societat Catalana de Biologia, havia col·laborat en la fundació de l'Institut de Fisiologia i havia estat diputat distints cops i presidit un dels congressos de metges de llengua catalana, entre altres coses. En tots dos casos, no es feia menció del seu lloc de treball o càrrec.

Altres dades poden donar a entendre el reconeixement que tenien alguns dels metges en el moment d'escriure les seves respectives monografies. Per exemple, tres dels autors, Francesc Duran i Reynals, Lluís Sayé i Josep Trueta tenien el seu nom en epònims reconeguts internacionalment quan van col·laborar en la col·lecció: el Factor de difusió de Duran Reynals, la Síndrome de Burnand-Sayé i el Mètode Trueta⁵⁷². No és una dada anecdòtica, com assenyala Martínez Vidal, ben al contrari, "[...] l'eponímia respon al reconeixement que els col·legues (i el públic en general) concedeixen a aquella persona que ha realitzat una aportació singular a la comunitat científica" (Martínez Vidal, 2004: XIII-XIV). És a dir, eren autors que en el moment de publicar la seva monografia ja tenien un reconeixement públic i científic considerable.

Junt a la capacitat científica demostrada per alguns autors, en general, tot i que fos subjectivament, també se li podia suposar una solvència científica afegida a aquells que pertanyien a nissagues mèdiques reconegudes. En aquest grup estava Lluís Barraquer i Ferré, qui l'any 1932, quan va escriure la seva col·laboració a les *Monografies*. A banda de la fama derivada del seu cognom, era director del servei de neurologia i electroteràpia, metge numerari de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona i havia iniciat ja la seva extensa producció científica.

⁵⁷¹ Vegeu més dades relatives a aquest establiment al capítol "Les Monografies Mèdiques: un aparador publicitari"

⁵⁷² Posteriorment a la seva col·laboració en la publicació, altres vuit autors, Martí Carbonell, Manuel Corachan, Frederic Duran i Jordà, Emili Mira, Tomàs Àngel Pinós, Antoni Puigvert, Emili Roviralta i Eduard Tolosa, descrigueren signes, símptomes, malalties o tècniques que foren posteriorment coneguts amb epònims referents a aquests autors

En l'altra banda, es trobaven autors que realment estaven iniciant la seva, majoritàriament, prometedora activitat professional i científica. Era aquest el cas de Cristian Cortés, format en cardiologia a París i, el qual, quan va publicar la seva primera monografia, l'any 1926, només feia un any que s'havia llicenciat i pràcticament acabava d'entrar a treballar com a metge de l'Hospital Clínic.

Òbviament, la capacitat dels distints autors per produir nou coneixement científic, era distinta, encara que només fos pel temps material que professionalment havien tingut per investigar. El propi Cristian Cortés, en el prefaci de la seva primera col·laboració, l'exemplar número 6 de la col·lecció, *L'electrocardiografia en el diagnòstic de les malalties del cor*, reconeixia que no intentava fer cap descobriment nou, ni tan sols discutir traçats dubtosos d'electrocardiogrames, només recollir allò publicat respecte a aquesta nova tècnica diagnòstica:

"No intentem de fer un tractat complet d'electrocardiografia, que ni estaria d'acord amb el caràcter d'aquestes publicacions ni amb la mida de les nostres forces, sinó el resum més acabat possible, del que hi ha actualment de positiu en aquesta ciència. No entrarem doncs, en discussions sobre coses d'interpretació dubtosa i ens limitarem a assenyalar d'una manera esquemàtica els fets segurs i controlats." (Cortés, C., 1926: 1-5)

Inclús, afirmava que bona part dels traçats reproduïts eren gentilesa d'altres metges, ja que la col·lecció particular del seu servei, "tot just comença a fer-se". Un cas similar ocorria amb el treball de Manuel Miserachs Rigalt, metge auxiliar del servei de transfusió de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau des de 1933, un any abans d'escriure la seva col·laboració. En la introducció de la seva monografia, *La transfusió de sang*, indicava: "(aquest) És un treball de síntesi de molts altres apareguts principalment a l'estranger i l'aportació personal és molt reduïda" (Miserachs, 1934).⁵⁷³ Front aquests, altres autors sí que feien referència a l'ús de dades pròpies, acumulades després d'anys d'experiència. És el cas d'Antoni Puigvert, reconegut uròleg, que indicava en la part introductòria de la seva obra que,

⁵⁷³ No cal dir què suposava per un autor novell, poc conegut encara, publicar en la mateixa col·lecció que veritables prohoms de la medicina. Tot i que assegurar quina influència podria suposar per al futur desenvolupament professional de cadascú d'aquests joves autors, és un fet difícil de valorar de manera objectiva

"el seu propòsit (el de la seva monografia) ha estat exposar la síntesi d'una experiència obtinguda en l'estudi i vigilància acurada d'una sèrie de malalts de tuberculosi renal, vistos des del començament del meu aprenentatge urològic." (Puigvert, 1937: 3)

En el mateix sentit, un altre autor, Frederic Duran i Jordà, es marcava com l'objectiu de la seva monografia la difusió d'una tècnica d'anàlisi coprològica, basada en "La nostra activitat quotidiana, de molts anys, en el camp aparentment complicat de la Coprologia [...]" (Duran i Jordà, 1931: 3). També és el cas de Santiago Noguer-Moré, professor de dermatologia de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau, que afirmava que "Amb la modèstia de la nostra ploma ens hem cenyit amb preferència a tot allò après prop dels grans mestres i al que deu anys de pràctica ens ensenyaren i revelaren amb l'eloqüència innegable de les coses viscudes."(Noguer i Moré, 1931: 5)⁵⁷⁴

Podria, en aquests casos, fixar-se un límit clar entre qui feia realment ciència nova i qui, simplement, la divulgava? Durant anys, ha estat acceptada una visió més tradicional de la popularització científica, la "visió dominant", que suposava la defensa del conegut com a "model del dèficit". Aquest model considerava el procés de creació de nou coneixement científic i la seva difusió o popularització amb uns límits clarament marcats. Seguint aquesta teoria, només una elit seria la capacitada per crear nou coneixement, el qual, al seu temps, seria rebut d'una manera passiva per un públic llec. Entre tots dos actors, es trobarien els popularitzadors, que simplificant o adaptant el discurs científic o el seu llenguatge permetrien que fos entès pel públic⁵⁷⁵.

Aquesta visió de la popularització científica li atorgava una simplicitat exagerada a un procés força més complicat, assumint una dualitat entre un grup reduït de científics, posseïdors del vertader coneixement científic i amb la capacitat de decidir què havia d'ésser divulgat entre el públic i què havia de quedar en l'estret reclos de l'elit científica⁵⁷⁶, i un públic sense res a dir, només receptor d'allò que se li volgués comunicar. Entre ells,

⁵⁷⁴ Només com a dada que pot valdre per representar l'experiència mèdica, esmentar el cas d'Antoni Caralps i Massó, que per il·lustrar els seus dos treballs en les *Monografies* relatius als tractaments quirúrgics de la tuberculosi pulmonar, els exemplars dobles 87-88 i 93-94, inseria un apartat anomenat "Alguns casos personals", on mostrava les imatges radiològiques de tòrax de setanta-set pacients operats per ell

⁵⁷⁵ Sobre aquesta concepció dual de la popularització científica i la seva discussió, vegeu Hilgartner, 1990: 519-539

⁵⁷⁶ El coneixement científic en realitat mai és exhibit de manera completa i total; a l'igual que en altres professions, l'exageració dels seus misteris, el reforçament ritual i el fet d'ocultar part del codi científic, és propi de les ocupacions que aspiren a monopolis de privilegi (Sarfatti Larson, 1988: 174-175)

uns altres actors, més o menys definits, encarregats de vulgaritzar o fer entendre als segons allò decidit pels primers des d'una posició completament neutra ideològicament⁵⁷⁷.

La validesa d'aquesta teoria radicava en situar-la en uns moments en els quals existiria una gran separació entre el científic professional i la figura de l'"amateur" o aficionat⁵⁷⁸, situació que començava a donar-se als inicis del segle XX. Prèviament, durant el segle XIX, la ciència, la seva divulgació, semblava voler abastar tots els àmbits de la societat, ninguna classe social, d'una o altra manera, semblava que restaria aliena, ja fos aquesta popularització feta en forma de publicacions, xerrades, exposicions, demostracions públiques de troballes científiques, o un llarg etcètera. Aquesta divulgació no era feta, però, només per científics professionals, una figura, d'altra banda, excepcional, sinó que tot un conjunt de personatges, científics, escriptors, aficionats, xerraires, etc., participaven en la seva transmissió de manera més o menys acurada. L'escassa separació entre el científic professional i l'amateur i l'esforç de tots dos pel reconeixement per part de les seves audiències feia que la ciència adquirira un estatus de producte comercial destinat a una massa de consumidors.

En canvi, a l'entrar al segle XX, es produeix una progressiva professionalització del treball científic i, com ja s'ha comentat abans, la cada cop més gran distància entre aquest científic professional i l'aficionat o amateur. Aquest fet, en opinió de Bernadette Bensusan-Vincent, va jugar un paper important en la divulgació del coneixement científic en dos aspectes. En primer lloc, malgrat els intents de defensors de la ciència popular per tal que aquesta continuara com a productora de coneixement científic, la separació entre producció i divulgació cada cop esdevingué més gran. Per altra banda, l'expert, el posseïdor de la veritat científica objectivable, participava en la desqualificació de tot allò relacionat amb el coneixement estrany a aquesta veritat científica, a l'"opinió", a la no-ciència, a la creença, com enfrontament al fet científic, cosa que indirectament, i al seu pesar, reforçava aquesta "opinió", i li atorgava un cos de saber contra el qual lluitar, és a dir, la seva desqualificació la "cosificava" i era oposant-se a ella com es podia donar sentit al concepte d'"expert".⁵⁷⁹ Si el públic és l'altre en relació a l'expert no és per una diferència

⁵⁷⁷ Nieto Galan, 2010: 53-80

⁵⁷⁸ Bowler, 2009: 11

⁵⁷⁹ "La opinión se mantiene a raya pero, respetada por su valor práctico en la antigüedad, es ilustrada y soberana en el siglo de las Luces. Cultivada como mercado de consumidoras potenciales en el siglo XIX, y metamorfoseada en un público crédulo, dócil, maleable, pasivo, en el siglo XX". Per a més informació sobre aquesta evolució en la relació entre la ciència i el seu públic, així com l'evolució del paper del públic, amb la rehabilitació de l'opinió pública al llarg del segle XX, vegeu Bensusan-Vincent, 2004

de la seva naturalesa, sinó perquè els experts defineixen les seves pròpies qüestions, les seves normes i els seus valors per oposició a l'altre, al públic.

Malgrat tot, no es pot considerar la ciència com una activitat lliure de la subjectivitat; de fet, en el moment que en el curs d'una investigació una nova troballa escapa a la norma científica coneguda, a una llei universal o a un resultat esperat, es llença una nova hipòtesi que s'haurà de verificar per ascendir en l'escalafó de la veritat científica. Aquesta hipòtesi no apareix del no res, com descriu Bensaude-Vincent, a l'igual que el saber científic és hereva d'una tradició i sofreix igualment un judici i és sancionada en funció del seu propi sistema d'avaluació, que en cap cas pressuposa una acceptació passiva exclosa d'una capacitat de pensar per part de qui l'empra. Tant en l'activitat científica com en l'opinió pública hom pot trobar la mateixa proporció de "normalitat" i de "normativitat"⁵⁸⁰.

La major professionalització de la recerca científica, la major separació entre el científic i l'amateur, comportava també l'abandonament per part d'alguns d'aquests nous científics professionals de l'escriptura adreçada a no científics, de l'escriptura de ciència popular, activitat que havia estat força habitual el segle XIX. D'alguna manera, esdevenir un èxit en ciència popular, podia significar un obstacle per a l'èxit científic. No es pot oblidar que, originàriament l'escriptura de ciència popular tenia un objectiu clar d'entreteniment adreçat a un públic que no tenia per què compartir els valors dels productors del coneixement⁵⁸¹. De fet, com ressenya Nieto Galan, en aquest final del segle XIX, hi existia un desdibuixament dels límits entre ciència i pseudociència, entre ciència ortodoxa i ciència heterodoxa, amb una negociació constant i complexa que incloïa els propis divulgadors. Era per tant freqüent, l'ús de discursos "aparentment irracionals i decididament controvertits" per atraure la curiositat del lector potencial i fer que els comparara amb aquell cos de saber oficial i veritable⁵⁸².

Encara més, la progressiva professionalització descrita, així com les conseqüències ja vistes, precisava d'un requisit: la progressiva deslegitimació de les pràctiques amateurs, reservant el monopoli de la generació del saber als membres de les societats científiques reconegudes i acceptades⁵⁸³. A la fi, una estratègia de consolidació del professional com a dipositari del coneixement i com a únic amb capacitat per decidir què i com s'havia de comunicar. Paulatinament doncs, els experts aconseguiren el poder derivat de l'apropiació

⁵⁸⁰ Bensaude Vincent, 2013.

⁵⁸¹ Bowler, 2009: 3-4

⁵⁸² Nieto Galan, 2012: 20

⁵⁸³ Bensaude-Vincent, 2010: 19-32.

i monopolització del discurs científic, o el que és el mateix, adquiriren el dret de parlar en nom de la ciència.

Aquesta reflexió cal situar-la, també, en el procés de medicalització que s'estava vivint a l'Estat i que paulatinament implicava més i més aspectes de la vida dels ciutadans⁵⁸⁴. Aquest procés de medicalització s'ha d'entendre, en paraules de Teresa Hugué, allunyat d'explicacions simplistes, com un procés de durada i amb multitud de factors:

“[...] cal concebre la medicalització com un procés dinàmic i dialèctic de producció i difusió de coneixement entre diverses forces implicades que afecta progressivament pràctiques assistencials, models de polítiques de salut i d'educació mèdica, processos de mediatització de l'expert, el paternalisme mèdic, etc..” (Hugué, 2004: 41).

Un pilar important d'aquest procés ja en època contemporània, va ser el jugat per la institució hospitalària. L'hospital esdevenia un lloc de producció i reproducció de coneixement, i passava a ser un nou paradigma de la medicina experimental⁵⁸⁵, sustentat en un model anatomo-clínic i de laboratori en el qual era freqüent l'ús d'estadístiques mèdiques. Tot plegat va fer abandonar en part el saber popular que es construïa sobre la separació de l'individu del seu context social i cultural⁵⁸⁶.

En el cas concret de la branca de la ciència objecte d'aquest estudi, la medicina, possiblement al fer referència a aquest saber popular no hauria de parlar-se de pràctiques amateurs com a tals, sinó d'actuacions dutes a terme per sanitaris no mèdics o pitjor encara, per població general, basades, això sí, en coneixements populars. Així, la consolidació dels metges com a dipositaris del coneixement, havia de suposar l'expulsió

⁵⁸⁴ Malgrat que habitualment s'ha situat el començament d'aquest procés en el segle XVIII, distints autors, com Comelles i Perdiguero situen els seus inicis en la baixa Edat Mitjana, moment en el qual, la medicalització no deuria entendre's com un procés de dalt a baix mitjançant el qual cada cop més qüestions de la vida dels individus passarien a ésser considerades problemes de salut, sinó que, davant la manca d'estats clarament constituïts, el procés es consolidava de baix a dalt, desenvolupant dispositius assistencials per resoldre situacions puntuals, de crisi en un principi, i ja posteriorment amb més continuïtat (Comelles i Perdiguero, 2014: 23-24)

⁵⁸⁵ L'hospital, igualment, havia estat immers en un curs de fets que l'havien fet passar de l'hospital hospici del segle XVIII, a l'hospital jerarquitzat del segle XX, passant per una etapa d'hospital domèstic (Comelles *et al.*, 2013: 113)

⁵⁸⁶ Comelles, 1998. Sobre el procés de separació de la biomedicina del conreu de les pràctiques de medicina popular, vegeu també, Comelles, 2000

d'aquests altres actors d'un camp d'actuació que es reclamava com a exclusiu⁵⁸⁷. En aquest sentit, per exemple, l'any 1935 Josep Roig i Raventós en la introducció de la seva monografia advocava per marcar el camp d'actuació del metge en l'atenció de la nutrició en pediatria, oblidant pràctiques populars⁵⁸⁸:

"[...] el poble, dut per errors que passen de pares a fills, va a demanar consell al professional després d'haver provocat una munió de remeis, que ultra ésser impropis, fan perdre les primeres hores, quan el mal és dominable per una terapèutica segura. És freqüentíssim que la primera visita la faci l'àvia, la segona la llevadora, i la tercera el metge. És un cas terriblement grotesc que una llevadora vulgui acceptar la responsabilitat de fer un règim a una criatura sense saber tan sols la capacitat de l'estómac dels infants. I fan i desfan, fins que les mares, esglaiades, fugen cap al metge perquè l'èxit promès no ve" (Roig i Raventós, 1928b: 5)

Aquest text de Roig i Raventós pot servir d'exemple d'allò que en realitat anava succeint: una societat cada cop més medicalitzada i amb professionals cada cop més especialitzats, en part gràcies també al desenvolupament de la tecnologia mèdica, i defensors dels seus nínxols de treball, que anaven delimitant els distints nivells d'assistència i els límits de cadascun d'ells⁵⁸⁹. A banda, els distints actors implicats en cada nivell havien d'ésser formats mitjançant una popularització científica que havia d'adaptar-se a l'audiència a qui anava dirigida⁵⁹⁰. La popularització adquiria una gradació que li permetia emmotllar-se al públic⁵⁹¹.

No obstant, cal defugir del pensament "presentista" a l'hora de comprendre la dinàmica d'eixe moment, ja que en realitat el plantejament tenia unes limitacions respecte a les actuals, i aspectes com la pròpia selecció d'autors de la col·lecció així ho demostra.

⁵⁸⁷ Vegeu en el capítol "La Medicina social", les paraules d'Aiguader sobre la necessitat que el metge s'apropriara del camp de l'estètica facial i s'expulsara perruqueres i altres professionals d'aquest camp d'actuació.

⁵⁸⁸ Perdiguero i Bernabeu han assenyalat igualment la coincidència dels autors d'obres de divulgació higiènic-sanitària de l'Espanya de la Restauració en considerar les costums i creences de la població com una de les causes més importants, si no la que més, de mortalitat infantil (Perdiguero i Bernabeu, 1997: 56). Un altre exemple, aquest cop referit al pluralisme assistencial i a les relacions entre la medicina científica i la ciència mèdica popular en relació a la cura del nou-nat en el context de la supervivència infantil, pot veure's en Bernabeu, 2002

⁵⁸⁹ Weisz, 2006: 1-25.

⁵⁹⁰ Així, no era el mateix adreçar-se a altres pediatres que fer-ho als metges generals que parlar als pares. Concretament, sobre aquest exemple, vegeu el punt "El llenguatge com a eina de popularització" en aquest mateix capítol.

⁵⁹¹ Hilgartner, 1990: 528

S'acceptava d'un metge general, rural per exemple, correctament format, amb coneixements actualitzats transmetre'ls als seus companys? Podia una llevadora comunicar les actualitzacions de la seva professió a les altres llevadores? O les professionals de la infermeria? Possiblement no, tret de situacions molt puntuals, i gairebé amb tota seguretat, fóra catalogada com a divulgació de baix nivell⁵⁹². La popularització havia d'adaptar-se a l'audiència a qui anava dirigida però l'emissor, en general, havia de ser un membre de la part més alta de la piràmide professional, si es permet el terme. Era ell i només ell qui podia decidir, per exemple, què havia de saber sobre els electrocardiogrames un metge rural tot i que mai hagués treballat en eixes condicions, i possiblement no coneguera les possibilitats d'eixos professionals per obtenir un electrocardiograma.

En aquest sentit, amb la publicació de les *Monografies Mèdiques* es donava una paradoxa. Per una banda, ser una de les primeres col·leccions que advocaven per formar el metge pràctic d'una manera general amb una adaptació del llenguatge i els textos per al seu nivell com es veurà al llarg d'aquest capítol. Però per l'altre costat, al mateix temps, es seleccionaven com autors a coneguts representants de les distintes especialitats mèdiques, dels quals, a més a més, s'anunciaven els seus càrrecs en les respectives branques de la medicina. Igualment, fent monogràfics de temes força especialitzats, en part, potenciaven aquesta especialització mèdica de la qual en el fons, buscaven fugir.

Tornant a la visió de la popularització del model del dèficit, des de fa temps les evidències fan pensar que no es pot simplificar fins l'extrem explicat per aquest model un procés clarament prou més complex. En paraules de Whitley, front aquesta visió tradicional del procés de popularització científica, de la transmissió unidireccional de coneixements, surt una altra, més complexa, en la qual les distintes audiències jugarien un important paper en el desenvolupament científic, el "model participatiu". Seguint aquest model, la difusió d'idees i resultats concrets a públics sense formació científica esdevé un fenomen més complex que involucra una varietat d'actors i el mateix públic, qui al seu torn, incideix en el procés d'investigació i no pot ser totalment aïllat del mateix. Igualment, l'ampliació i l'especialització de la investigació científica en els darrers dos-cents anys, ha donat lloc a la divulgació del treball de molts d'aquests investigadors a altres grups de

⁵⁹² Sobre algunes de les activitats concretes en aquest aspecte del col·lectiu d'infermeres, vegeu Galiana i Bernabeu, 2011.

científics i de no científics, per una gran varietat de propòsits, la qual cosa obliga a ampliar el procés més enllà de la senzillesa que originàriament se li podia atorgar⁵⁹³.

Ja no es podia considerar només dos grups d'actors homogenis, els experts i el públic, sinó que un plantejament més acurat seria considerar la creació de coneixement com un procés de comunicació, en el qual tan important com el productor seria el receptor i la resposta que en aquest provocara aquest nou coneixement⁵⁹⁴. Paulatinament, els experts ho eren de camps de coneixement cada cop més específics i els públics, les audiències ja no eren un receptor passiu de coneixements adaptats pels vulgaritzadors. Tots dos grups participaven alhora en la ciència amb uns límits difícils d'establir i cap dels dos tenia el monopoli del coneixement. El públic deixava de ser un espectador passiu dels avenços científics i, voluntàriament o a la força, començava a participar de l'empresa científica.⁵⁹⁵ El fet que Roig i Raventós, des de l'inici de la seva tasca com a metge, fos testimoni de nens malnodrits o amb problemes digestius per culpa de creences equivocades com es recollia més amunt, no hauria estat possiblement una de les causes de la seva tasca investigadora i de les seves troballes, les quals alhora creaven coneixement científic en el camp de la pediatria?⁵⁹⁶

En un altre exemplar de les *Monografies Mèdiques* pot trobar-se un nou exemple d'aquesta interacció, de com una necessitat sentida per la societat, en aquest cas per les autoritats o pels estats, la identificació dels delinqüents reincidents, un tema judicial, va poder influir en el desenvolupament de la ciència d'una manera concreta i com aquest desenvolupament, de retruc, influïa sobre els estats per modificar una legislació. L'administració de justícia dels estats moderns sentia la necessitat d'esbrinar si un delinqüent era qui deia ser o no, per tal d'assegurar si tenia ja antecedents i així seguir un correcte procediment judicial. Aquesta identificació havia passat per una sèrie d'etapes sense cap validesa científica i, des de l'àmbit penal, es reclamava un mètode fiable i fàcilment utilitzable.

El primer pas en aquest sentit es va donar de la mà del policia francès Alphonse Bertillon (París, França, 1853 – Münsterlingen, Suïssa, 1914), qui va introduir el conegut com "Bertillonatge" o "retrat parlat". Aquest sistema, consistia en la presa d'una sèrie de mesures que es consideraven invariables en un individu amb les quals es reomplia una

⁵⁹³ Whitley, 1985: 3-28.

⁵⁹⁴ Secord, 2004.

⁵⁹⁵ Bensusade Vicent, 2009: 363

⁵⁹⁶ Tot això donant per bo que realment les creences i coneixements transmesos durant segles entre generacions, la medicina popular o *folkmedicine*, (Comelles et al, 2013) tingueren uns efectes tan desastrosos com els descrits per l'autor de la monografia.

fitxa de dades que suposava la seva identificació. Aquest mètode, que havia de realitzar el funcionari encarregat de rebre el delinqüent tenia una sèrie d'inconvenients, com ara dependre de la subjectivitat de l'observador, la possible coincidència d'una descripció per a més d'un individu, etc. Aquests problemes es mantingueren inclús amb el desenvolupament de la fotografia, per la poca qualitat de la imatge o la possibilitat que petits canvis, com la barba o el bigoti, pogueren restar-li valor.

Arreu del món un gran nombre d'investigadors, metges i antropòlegs, fonamentalment, estudiaren la manera d'establir un mètode fiable, poc costós i, fàcilment realitzable i repetible. Entre totes les propostes, es va imposar l'estudi de les empremtes digitals, la dactiloscòpia, que assegurava aquets requisits. Sobre l'estudi i millora d'aquest nou mètode, a l'Estat Espanyol, cal destacar el metge andalús Federico Olóriz (Granada, 1855 – Madrid, 1912), qui va desenvolupar i perfeccionar el sistema del croata nacionalitzat argentí Juan Vucetich (Hvar, Croàcia, 1858 – Buenos Aires, Argentina, 1925), i va establir una classificació dels tipus d'empremta.⁵⁹⁷ Olóriz, nomenat l'any 1907 professor d'identificació de la Escuela de Policía de Madrid, va difondre el sistema d'identificació per tot l'Estat, fent-se servir posteriorment per al seu ús en tota la població, no només delinqüents, i formant part del Documento Nacional de Identidad espanyol.

L'any 1933, la col·lecció de les *Monografies Mèdiques* dedicava el seu exemplar número 74 al tema *Els mètodes d'identificació personal*, treball fet per Josep Calicó, metge dedicat professionalment a la criminologia. En la seva obra es mostrava convençut que el desenvolupament de la dactiloscòpia moderna havia estat una feina científica, que seguia un mètode d'estudi d'una hipòtesi teòrica duta a la pràctica satisfactòriament: “[...] seguí teòricament i científicament l'estudi dactiloscòpic sense arribar a la vulgarització [...]”⁵⁹⁸. Després de fer un repàs de tots els mètodes d'identificació coneguts i de les situacions que es donaven arreu del món, introduïa la seva proposta presentada a autors estrangers per a valoració consistent en afegir l'estudi radiològic, cosa útil en la identificació dels cadàvers que per putrefacció havien perdut ja les empremtes digitals. Aquest fet, tot i no explicar-ho explícitament, suposava atorgar als metges aquest camp professional, desplaçant els no metges de l'activitat, ja que només ells controlaven la tècnica radiològica i la lectura dels resultats d'aquesta, augmentant així el poder del metge en el camp judicial en general i de la criminologia en particular.

⁵⁹⁷ Girón Irueste i Guirao Piñeyro, 2015.

⁵⁹⁸ Calicó, 1933: 22

Per altra banda, tots aquests esforços científics en la cerca d'un nou mètode d'identificació personal que havia estat la resposta a una necessitat sentida de la societat, de l'autoritat en l'administració de justícia, havia d'influir en aquesta un cop aconseguit, cosa que no estava succeint i que provocava la seva queixa:

“A Espanya l'ús del bertillonatge fou creat obligatòriament (Reial Decret del 10 de setembre de 1896) [..]. Hom pot creure, pels resultats pràctics que s'obtenen i pel desconeixement total que d'aquest sistema d'identificació tenen els encarregats de practicar-lo, que existeix un altre Decret derogant el primitiu. No és cert; subsisteix encara el Decret de creació malgrat sembli que hagi desaparegut.”
(Calicó, 1933: 20)

En aquesta monografia hi succeïa un fet força usual al llarg de la col·lecció, a l'igual que passava amb les altres publicacions, l'ús de dades de treballs d'altres autors, nacionals o estrangers. En el cas de Calicó, a banda del treball de Bertillon, va revisar les dades aportades per les investigacions de metges com Simancas, Olóriz, Vucetich, Víctor Ech, Castellanos, Locard, i un llarg etcètera, tots ells científics d'arreu del món que treballaven sobre el tema. Per tant, Calicó havia estat lector d'aquests treballs i havia tret unes conclusions d'ells que influenciaren de ben segur la seva monografia.

Tot i les recomanacions de l'equip editorial sobre l'ús de referències bibliogràfiques que es veurà més endavant, pràcticament tots els autors esmentaven obres d'altres investigadors o de l'evolució històrica del tema mèdic específic, com a base sobre la que sustentar el seu treball⁵⁹⁹, cosa que suposava un trànsit del coneixement ja no només dintre del país, sinó també arreu d'Europa i el món occidental⁶⁰⁰.

En realitat, pot dir-se que la circulació del coneixement és tan antiga com la pròpia humanitat, siga amb imitació de les tècniques més primitives i artesanals de fabricació d'eines amb pedres i ossos, com amb la circulació de manuscrits, escenes bíbliques

⁵⁹⁹ Un exemple d'aquest ús de la història de la malaltia com a introducció del text es pot veure en el número escrit per Jaume Peyrí sobre la malaltia de la lepra a Catalunya, que resumeix l'esdevenir històric de la malaltia des de l'èxode dels hebreus (Peyrí i Rocamora, 1934: 5-6) Sobre l'ús de la historicitat en la divulgació de textos, tot i que centrat en el segle XIX, vegeu Nieto Galan, 2012

⁶⁰⁰ Destaca per exemple el cas del Dr. Corachan qui en el seu treball de l'exemplar doble 95-96, de 129 pàgines sobre les *Indicacions quirúrgiques de les malalties del colon (exceptuant el càncer)* cita un total de 475 referències bibliogràfiques nacionals i estrangeres, amb indicació de la pàgina concreta d'on recull cada dada (Corachan, 1936a)

esculpides als capitells, els gabinets de curiositats o els propis llibres impresos⁶⁰¹. El coneixement s'ha d'entendre més com a forma de comunicació que no només com a producció, ja que en el mateix moment que el coneixement es posat en circulació, és a dir, en el mateix moment de la seva producció, ja està sotmès a canvis i transformacions, i els distints agents que participen en el procés comunicatiu col·laboren en aquestes transformacions, interpretacions i apropiacions, superant el propi espai local de formació inicial del coneixement, que esdevé així en una multiplicitat d'espais que condicionen i conformen el propi coneixement⁶⁰².

Durant l'època analitzada en el present treball, la circulació del coneixement arreu d'Europa, bàsicament a través del llibre imprès o de la revista periòdica especialitzada, havia assolit un nivell pràcticament similar al d'avui en dia, amb la principal particularitat de la immediatesa de disposar de l'obra⁶⁰³.

Millorar l'accessibilitat dels metges catalans a l'obra científica que s'estava produint arreu, així com fer-la més assequible econòmicament, un altre puntal fonamental de la divulgació científica, fou un dels motius de creació de la Cooperativa de Consum al si del Sindicat de Metges de Catalunya el 28 de juliol de 1927⁶⁰⁴. Aquesta cooperativa, mitjançant la qual podien comprar distints productes relacionats amb la seva feina tots els membres del Sindicat, proporcionava uns avantatges econòmics i de comoditat a l'hora de l'entrega de material, i podien fer-la servir tots els associats, amb la particularitat que si també s'era específicament membre de la cooperativa, es tenia un descompte especial al final de l'any. La primera secció que es va crear dintre de la cooperativa va ser la de llibres, a la qual posteriorment s'uniren altres com la d'apòsits hidròfils, mobiliari i instrumental quirúrgic, aparells per a totes les especialitats, etc.

A banda d'aquesta millora del preu de les publicacions, la cosa que la feia potser més atractiva era la comoditat per adquirir qualsevol obra científica de qualsevol part del món, l'accessibilitat al coneixement científic, com s'encarregaven d'anunciar:

⁶⁰¹ Per a una informació més detallada d'aquesta circulació del coneixement científic durant períodes més concrets, com ara el Mèxic del segle XIV o el cas del trànsit del coneixement d'un gabinet de curiositats a Barcelona, vegeu Pardo Tomás, 2013 i 2010b, respectivament

⁶⁰² Pardo Tomás, 2013: 22

⁶⁰³ A banda d'aquesta circulació del coneixement a través del llibre o la revista, no pot deixar-se de fer esment a altres activitats com ara les visites a Barcelona dels premis nòbel Marie Curie, de la seva filla Irène Juliòt-Curie, o d'Albert Einstein, els quals van ser convidats a donar conferències a un públic seleccionat. Curiosament, en el cas concret d'Einstein, la crítica més generalitzada era la seva poca capacitat de "divulgació", dirigint-se al seu auditori com si tots foren experts en física-matemàtica, provocant que pràcticament ningú el pogués seguir (Roca Rosell, 2004: 44).

⁶⁰⁴ Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1927). "Acta de constitució de la cooperativa de consum del Sindicat de Metges de Catalunya" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Número 85

“Des d'aquest mes (octubre 1928), podem encarregar-nos de servir-vos tots els llibres i fullets de medicina de totes les Editorials nacionals i estrangeres.

Igualment podem subscriure-vos a tota mena de revistes. Totes les obres seran lliurades al vostre domicili (a tot Catalunya i Balears) sense cap despesa. Les obres estrangeres seran cobrades al canvi del dia sense recàrrec i també sense cap despesa. Tenim a disposició dels socis extensos catàlegs. Inclús d'obres no mèdiques i per completar aquest servei de Llibreria des del vinent número es publicarà en aquest Butlletí les novetats bibliogràfiques de cada mes”⁶⁰⁵.

Les novetats bibliogràfiques de gener de 1929, per exemple, consistien en els més recents cent trenta títols espanyols, o traduïts a l'espanyol, francesos o alemanys⁶⁰⁶. Tot això sense tenir en compte la publicació d'articles mèdics en les desenes de revistes catalanes i espanyoles que circulaven arreu de l'Estat. Per tant, en cap cas es pot suposar un coneixement nou aïllat, sinó una suma de lectures, d'experiències, d'opinions, d'apropriacions i modificacions que no finalitzaven amb l'escriptura de la monografia, sinó que continuaven amb la interacció que provocaven en les seves audiències, mèdiques o no, i en el *feed-back* que aquestes retornaven.

Un exemple d'aquesta dinàmica, d'aquest *feed-back*, es pot observar en el cas concret del metge Cristian Cortés vist més amunt. Uns mesos abans de publicar la seva primera monografia va fer la que seria la seva petita primera col·laboració en les *Monografies Mèdiques*. En aquest cas es tractava de la publicació d'una ressenya del llibre d'A. Dumas, *La circulació sanguínia perifèrica i els seus trastorns*, editat a París eixe mateix any. També en les *Monografies Mèdiques*, en concret al llarg dels exemplars 3, 5 i 6, va inserir un resum del curs de cardiologia que havia cursat a l'Hospital Broussais de París, en el seu procés d'especialització. Junt amb això, en eixa mateixa època, es va encarregar de traduir del francès, de manera conjunta amb el Dr. Carles Martínez, el llibre

⁶⁰⁵ Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1928). “Cooperativa de Consum” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Número 98

⁶⁰⁶ Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1929). “Secció de llibres. Bibliografia” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Número 101

La angina de pecho, de l'autor francès Louis Gallavardin (1875 – 1957)⁶⁰⁷, un dels seus mentors a París.

Coincidint en el temps, cal destacar també la seva col·laboració en dos recensions, *El reflejo solar como prueba de exploración del sistema neurovegetativo*, de la qual va ser autor únic, publicada a les revista *Ars Medica*; i *Tachyarytmies ventriculaires par automatisme libéré*, feta de manera conjunta, entre altres, amb al propi Gallavardin, i publicada a *Revista Médica de Barcelona*⁶⁰⁸.

Tot i el seu advertiment inicial sobre que la seva obra en la col·lecció en realitat es tractava d'un recull de coneixements ja existents, atenent totes les publicacions que va escriure i publicar en eixe temps i tota l'experiència acumulada en la seva recent especialització en un dels millors hospitals de cardiologia de l'època, podria assegurar-se que cap d'aquestes circumstàncies no va tindre algun tipus d'influència en la seva monografia? I inclús, suposant que aquest treball fos realment un recull asèptic de coneixements previs, sense cap aportació per la seva part, no hauria influït d'alguna manera en altres investigadors i per tant hauria col·laborat en el procés de creació de nous coneixements i del trànsit d'aquests?

En la pròpia col·lecció es recull la resposta a algunes d'aquestes qüestions. En el següent exemplar, el número 7, de gener de 1927, es recollia un article del Jesús Maria Bellido, un dels primers estudiosos de l'electrocardiografia a l'Estat, publicat en un fulletó del diari *La Publicitat*: en la seva opinió, "resulta la Monografia (del Dr. Cortés) una visió ben moderna de l'estat de la qüestió, ben *up-to-date*, i ahora saturada de l'esperit clínic francès, amant de novetats, però ponderat en les aplicacions i els judicis" (Bellido, 1927).

Per tant, per a Bellido, un dels pioners en l'estudi de l'electrocardiografia i un expert en cardiologia, la monografia de Cristian Cortés no era un resum asèptic i neutral, sinó que era un treball d'actualització amb una visió moderna del tema, per la qual cosa se li pot suposar un treball previ i una aplicació de coneixements per haver fet el *up-to-date*, com ell mateix deia, amb eixes característiques i no amb unes altres. És a dir, amb l'actualització de l'estat de la qüestió, amb la recollida de treballs sobre el tema i el seu resum, a la fi, amb l'escriptura de la ciència, pot dir-se que, en cert manera, s'estava produint nou coneixement científic des d'una posició en cap cas neutral. Aquest exemple pot fer una idea de com de complicat és intentar establir un límit clar entre produir ciència i

⁶⁰⁷ El Dr. Gallavardin va ser un de les figures més notables de la cardiologia europea, descrivint distintes patologies i fenòmens cardiològics per primer cop. Va compatibilitzar la seva feina com a clínic amb la investigació de laboratori, sent un dels primers grans usuaris de l'electrocardiògraf. Vegeu més informació en Evan Bedford, 1958: 299-301.

⁶⁰⁸ Monografies Mèdiques (1927). "Llibres rebuts" en *Monografies Mèdiques*. Número 7

popularitzar-la. En resum, recuperant la idea inicial, no pot separar-se l'escriptura científica de la construcció de la ciència, escriure ciència és comunicar-la, però també, construir-la⁶⁰⁹.

2.4.1.2. Les audiències

La definició de l'audiència a qui anava dirigida la col·lecció de les *Monografies Mèdiques* permet una anàlisi del potencial públic que el director i els distints autors pensaven que anava a tindre la seva obra. El mes de maig de 1926 es publicava el primer fascicle de la sèrie i el seu director, el Dr. Aiguader, dedicava les seves paraules inicials a Arnau de Vilanova. En cap moment al llarg de la revista es feia cap tipus de referència a l'objectiu que cercava el nou projecte editorial ni a quins lectors s'adreçava.

Només un mes després, en el segon exemplar, es recollien les referències que el primer número havia tingut en la premsa generalista del moment, en concret a *La Veu de Catalunya* i a *La Publicitat*. En eixos diaris, distints autors, com un tal "C.", que segons Aiguader, corresponia a "un dels noms més preclars del nostre món científic" (Aiguader, 1926c), i el Dr. Corachan, coincidien en definir quin era el lector de la col·lecció. El primer d'ells, significava que,

"[...] les qüestions purament científiques no estan excloses de la col·lecció, però aquesta es dirigeix en primer terme als metges pràctics. Pretén donar-los la informació que necessiten sobre cada un dels temes amb els quals en l'exercici de llur art, topen els metges un dia i l'altre, i aquesta informació els és oferta en el vehicle vernacular." (C., 1926)

Per la seva part, el Dr. Corachan, comentava en *La Veu de Catalunya*, respecte al primer exemplar de Leandre Cervera que,

" [...] sense voler assolir límits que per al seu pla general li restaven vedats, ha aconseguit posar a les mans del metge pràctic un llibre orientador, del qual serà agraïment a son autor." (Corachan, 1926)

⁶⁰⁹ Pardo Tomás, 2010a: 14-15

En el mateix diari, un autor anònim, ressenyava el primer exemplar de la col·lecció amb una referència clara als lectors a qui anava dedicada:

" [...] la fan una obra indispensable per al metge, per a l'estudiant i per als pràctics. I un bon auguri per a les *Monografies Mèdiques*"⁶¹⁰

En l'exemplar número 5 de la col·lecció, corresponent al mes d'octubre de 1926, l'equip directiu recollia l'editorial del diari *La Publicitat* del 12 de novembre⁶¹¹, titulat *Els escrits científics*, que plantejava una interessant qüestió :

"Molta gent té encara el prejudici de considerar que les publicacions científiques són exclusivament per als especialistes i per als aciençats, i que la ciència només pot arribar al gran públic en forma de simples vulgaritzacions. Aquest prejudici ve confirmat pel caràcter de les dues branques de publicacions usuals on són tractats els problemes científics: les publicacions especialitzades i sàvies, i les biblioteques populars, que es converteixen sovint en una cosa baixa i lamentable. No és possible d'adoptar un tipus de publicacions científiques destinades al públic de cultura general, no especialitzada, i que ajuntin a una forma entenedora el respecte a l'altitud dels temes?"⁶¹²

En eixa mateixa editorial de *La Publicitat* es feia una distinció entre dues publicacions que van veure la llum pràcticament al mateix temps, les *Monografies Mèdiques* i la revista *Ciència*, que en opinió de l'autor de l'editorial, quedaria a un nivell superior d'especialització en referència a les *Monografies*, les quals ocuparien un nivell intermedi d'escrits científics. Així, la col·lecció del Dr. Aiguader, en paraules d'eixa editorial,

"(les *Monografies*) són utilíssimes per als metges, i ho són també per al públic en general. [...] Al costat de la ciència especialitzada, hi ha d'haver la ciència difusa en tots els estaments cultes i de vegades en la massa popular.

⁶¹⁰ La Publicitat (1926). "Els llibres – *Monografies Mèdiques*" en *La Publicitat*. 5 de juny de 1926

⁶¹¹ Com assenyalava el director de les *Monografies Mèdiques* en distints noticiaris, existia una discordança entre la data d'alguns exemplars i la data real de publicació, com és aquest cas, on el número del mes d'octubre pot recollir un text publicat a un diari generalista el mes de novembre d'eixe mateix any.

⁶¹² La Publicitat (1926). "Els escrits científics" en *La Publicitat*. 12 de novembre de 1926

[..] Per a omplir aquesta necessitat de difusió cultural estan indicades les publicacions científiques de tipus mitjà, per l'estil de les *Monografies Mèdiques*. En les publicacions d'aquesta classe, la ciència es fa assequible a les persones d'il·lustració general, sense davallar als vulgarismes que sacrifiquen l'essència dels problemes científics".

D'aquesta manera, ser una publicació científica "de tipus mitjà" era una opinió compartida per l'equip editorial de la col·lecció? El ben cert és que l'editorial de *La Publicitat* fou recollida i publicada en les pàgines de la revista sense cap tipus de rectificació ni puntualització. No va ser fins l'any 1929, coincidint amb la celebració del tercer aniversari de la revista, que el Dr. Aiguader va fer esment del potencial públic lector de les *Monografies Mèdiques* en un escrit titulat "Balanç espiritual i econòmic de les Monografies Mèdiques" que li valgué de Noticiari del número doble 29-30 d'eixe mateix any. En ell afirmava que la intenció del projecte era:

"[...] fer-ne una obra indispensable per al metge pràctic, donar-li en forma breu i clara les darreres novetats científiques[...]. Necessita (el metge pràctic) visions ràpides i de conjunt; els treballs de revista són massa fragmentaris i contradictoris, propensos a l'entusiasme o a la decepció ràpida, de visió en extrem unipersonal moltes vegades i sense control de l'experiència aliena; el llibre és sovint tardà i massa voluminós freqüentment." (Aiguader, 1929a)

Coïncidia aquest aspecte amb el ressenyat anys enrere, als pocs mesos d'iniciar-se la publicació de les *Monografies*. Es recollia en el *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, l'opinió d'un autor desconegut, el qual situava les *Monografies Mèdiques* entre el llibre i la revista :

"[...] Intermig a aquell volumàs que forçosament ha de restar sense llegir o llegit de mala manera i fragmentàriament i l'excessiva volubilitat de la revista, hi ha el compendi, el llibre resumit i breu, escrit per homes que, coneixent perfectament una matèria, saben extractar-la, exprèmer-li tot el suc, i donar-ne l'essència."⁶¹³

⁶¹³ Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1926). "Varia – Monografies Mèdiques" en *Butlletí del Sindicat de Metges*. Número 74

Possiblement aquesta era la posició intermèdia que s'acceptava com a pròpia i que en realitat era on cercava situar-se la revista, entre el tractat especialitzat i la revista de recollida de temes diversos.

A partir de l'exemplar de 1929 en el qual el Dr. Aiguader assenyalava el metge no especialitzat, el metge pràctic, seguint la denominació de l'època, com a lector fonamental, distints autors concretaven aquest com el destinatari del seu text en la introducció de la seva col·laboració. Entre aquests, es poden nomenar Josep Trueta i Raspall⁶¹⁴, el Josep Alsina i Bofill⁶¹⁵, o Leandre Cervera⁶¹⁶. Aquest darrer, en la seva primera col·laboració, afirmava que escrivia l'obra "[...] per estalviar-li (al metge general) la feinada ímproba que representa per al no especialitzat obrir-se pas entre la riuada de literatura desigual, quant a qualitat i solvència, que envaeix revistes i acompanya flascons de propaganda farmacèutica" (Cervera i Astor, 1932: 5-6). També en aquest sentit, un altre autor, Frederic Duran i Jordà, en el seu treball de 1934, *Anàlisi i tècnica exploratòria de la glàndula hepàtica*, comentava:

"La complicació cada dia més gran de la Medicina, que permet al metge d'especialitzar-se en l'estudi d'un sol aparell i fins i tot en el d'una síndrome, fa més necessària la publicació de monografies que d'una manera sintètica i la més completa possible permetin al no especialitzat de treure una visió clara d'assumptes biològics que per llur naturalesa se li farien quasi inaccessibles." (Duran i Jordà, 1934: 5-6)

Alguns col·laboradors, com Salvador Goday i Casals, i Martí Carbonell i Juanico, autors conjunts de l'exemplar número 62 de 1932, *Trastorns nutritius del lactant (primer volum)*, inclús rebutjaven en certa manera adaptar el seu text per a un lector no mèdic: "Hem tingut una cura especial [...] (de) fugir de les descripcions massa sintètiques i teòriques, la lectura de les quals podria convèncer el lector inadvertit, però que de poc servirien al metge pràctic." (Goday i Carbonell, 1932: 3). Altres autors, en canvi, ampliaven les audiències potencials dels fascicles a altres grups, com els estudiants de medicina, tal i com feia Lluís Vila Abadal:

"Hem suprimit tot el referent a la manera de practicar les intervencions, puix que això ja és propi de l'especialista, que en

⁶¹⁴ Trueta i Raspall, 1933

⁶¹⁵ Alsina i Bofill, 1935: 3

⁶¹⁶ Cervera i Astor, 1933a: 4

aquest manual no trobarà res per al seu ús; el metge o l'estudiant a qui va adreçat trobaran algun procediment pràctic que els treurà d'un mal pas en alguna ocasió.” (Vila i Abadal, 1930: 3)

També Jacint Vilardell i Francesc Cortada, autors conjunts de l'exemplar número 82 de 1934, afirmaven adreçar el seu text “[...] al públic mèdic de parla catalana i més que a ningú als estudiants i metges pràctics [...]” (Vilardell i Cortada, 1934: 4). Per la seva banda, el Santiago Noguer i Moré, en la portada dels seus dos exemplars dedicats al precàncer, hi afegia un subtítol que remarcava l'objectiu del seu treball:

“Precàncer – lesions de la cara i de la boca que ha de conèixer tot metge” (Noguer i Moré, 1931: portada)

Malgrat que en principi semblava clar que l'audiència de la revista era el metge general i, si es vol, l'estudiant de medicina, alguns autors han vist en els autors més propers al catalanisme mèdic una major preocupació per adaptar els seus textos a uns estils de popularització a un nivell més general⁶¹⁷, cosa que permetria arribar a una audiència no mèdica. Així, seguint aquesta idea, una part de la població, no pertanyent a la professió mèdica, com ara periodistes, advocats, homes de negocis, arquitectes, etc., havien de formar-se en una sèrie de temes, de medicina, d'història i de dret entre altres, temes tractats en publicacions científiques i tècniques, adaptades al nivell del públic lector, que contribuirien al renaixement cultural de Catalunya: “Qui sap molt bé la seva carrera però ignora tota cultura més enllà de la seva especialitat, per savi que sigui, serà un ignorant com és un ignorant el bon fuster, el bon paleta o el bon manobre que no sap llegir ni escriure o que no llegeix ni escriu” (Aiguader, 1926b).

L'any 1935, el mateix autor que s'ha assenyalat abans, “C”, en un article de *Mirador*, recollit en l'obra *I. Figures i moments de la Medicina*⁶¹⁸, incidia en els exemplars de la col·lecció que podien interessar els lectors no mèdics, i la necessitat d'arribar a ells:

“[...] En les Monografies Mèdiques han aparegut en el transcurs de la seva ja llarga vida, prou quaderns capaços d'un interès que sobreïx del camp estrictament professional, perquè sigui justificat parlar-ne des d'un lloc no especialitzat. A través de la múltiple prova de la

⁶¹⁷ Perdiguero, Pardo Tomás i Martínez Vidal, 2009

⁶¹⁸ L'obra *I. Figures i moments de la Medicina*, va ser una de les obres de recollida d'articles i treballs de les *Monografies Mèdiques*, publicats per la mateixa Editorial Arnau de Vilanova, dintre de la col·lecció *Publicacions de les Monografies Mèdiques*. Vegeu més informació en el capítol “Les Monografies Mèdiques com a projecte editorial”

diversitat de matèries que suposen noranta números d'una col·lecció monogràfica, un fet important s'ha manifestat: [...] la viabilitat d'una publicació científica dedicada a un sector professional limitat. No és doncs, als integrants d'aquest sector que cal presentar-los les Monografies Mèdiques, que prou les coneixen i aprecien [...].

El que volem és remarcar-les al públic no directament interessat i esmentar, això sí, alguns títols susceptibles d'interessar lectors que no siguin metges, ja perquè tracten temes filosòfics i psicològics que pot tenir interès de conèixer l'home de lletres, ja perquè tracten de problemes mèdico-socials dels quals no poden desentendre's la col·lectivitat i els seus components.” (C, 1935: 40-42)

De fet, popularitzar la medicina no era nou per a molts dels autors de les monografies, i per damunt d'ells el director de la col·lecció, que al llarg de la seva vida professional ja havien col·laborat en distintes iniciatives adreçades a aquesta tasca⁶¹⁹.

Aquesta feina de popularització es sustentava, en certa manera, en un fonament de “creença democràtica”, sense deixar de banda altres objectius com els econòmics o de consolidació de la figura de l'autor dintre de la professió i de la societat. Comptar amb una societat formada científicament, una “intelligent citizenship”, era un dels requisits considerats bàsics per al desenvolupament de la democràcia, i per tant, existia l'obligació moral del científic d'esforçar-se en la difusió del seu coneixement entre el públic no expert⁶²⁰.

Bona part d'aquestes activitats de popularització de la ciència tingueren lloc en l'època de la Mancomunitat de Catalunya, organisme que engegà importants iniciatives en aquest sentit. De fet, possiblement fou la Mancomunitat, la que de manera més clara apostà per formar la població catalana en vistes a un futur que havia d'estar basat en un desenvolupament modern del país, a nivell dels països europeus més avançats.

L'obra d'instrucció pública, és el títol d'un dels capítols del treball monogràfic d'Albert Balcells⁶²¹ sobre la Mancomunitat, i possiblement aquest títol reflecteix de manera exacta allò que es cercava, la instrucció pública, la formació de la població a tots els nivells. En la mida de les possibilitats competencials i pressupostàries, primer de la

⁶¹⁹ Per a més informació sobre accions de vulgarització mèdica dutes a terme per alguns dels autors de la col·lecció, vegeu el capítol “Anàlisi prosopogràfica dels autors de les Monografies Mèdiques”

⁶²⁰ Martínez Vidal i Sallent de Colombo, 2009a: 5

⁶²¹ Balcells, 1996: 458-478

Diputació de Barcelona i, posteriorment, de la Mancomunitat de Catalunya, l'educació i l'escola, havia de ser el pilar fonamental amb la qual fer pedagogia i educació moral i social. No es pot oblidar en cap cas la ideologia dels seus dirigents, clarament conservadora, tradicional i jerarquitzada socialment que defenien distincions educatives segons el sexe de l'alumne, a l'igual que el noucentisme, Mitjançant l'educació, s'havia de convertir les classes populars en agents actius de l'obra civilitzadora sobre la qual havia de nàixer la Catalunya ideal (Balcells, 1996: 460)

El govern mancomunal va ficar en marxa tota una sèrie d'iniciatives i institucions que abastaven pràcticament tots els àmbits de l'ensenyament, primari, superior, tècnic, professional, artístic i comercial, però també un ensenyament popular, dintre del qual s'inclouïen noves formes d'ensenyament, com el domèstic o el tècnic per correu postal sobre distints temes, com electricitat, agricultura, ramaderia, etc., introduint aquesta nova tècnica d'aprenentatge a distància per arribar a tots els indrets del país. En aquesta dinàmica, un dels organismes creats en el si de la Mancomunitat, el Consell de Pedagogia, va promoure l'edició de distintes publicacions periòdiques de divulgació científica, unes dedicades exclusivament a uns professionals concrets, com ara els *Quaderns d'estudi* (1914-1925), adreçats a la formació dels mestres, i altres explícitament fetes per a la divulgació científica entre la població, en forma de llibres i col·leccions populars.

En aquest darrer grup, destacava la Col·lecció popular Minerva, dividida en dos parts, la Col·lecció popular de literatura moderna, dintre de la qual es publicaren distintes exemplars d'obres literàries, i la Col·lecció popular de coneixements indispensables, que tractava temes de divulgació científica de distintes branques del coneixement, com arqueologia, medicina, ciències naturals, història, etc. El nom de la col·lecció va ser triat amb la intenció de potenciar la finalitat per la qual s'havia creat, ja que Minerva era considerada la deessa de la saviesa i de l'ensenyament intel·lectual. Els editors de la col·lecció ja assenyalaven les seves intencions en les pàgines inicials d'alguns exemplars:

“Amb aquesta publicació, el Consell de Pedagogia de la Diputació de Barcelona tracta d'exemplar més la intenció que el creava, extenent tant com sigui possible l'ambient de la cultura. No solament calen organismes d'estudi superior i d'alta creació científica i artística, més també òrguens de vulgarització que facin patrimoni de totes les classes aquelles coneixences que són el fons comú de la cultura, i el divers grau de possessió de les quals senyala el rang divers de cada

poble en el cercle dels pobles germans. A la nostra terra se sent cada dia més la necessitat de guanyar el temps perdut, i per això cal – i a això aspira aquesta Col·lecció popular dels coneixements indispensables – suplir moltes deficiències nades no tant de les exigències avars que porta l'especialització, com de l'absència de plans orgànics d'ensenyança.”⁶²²

Tot i no ser el lloc per detallar el tema, no pot deixar de fer-se esment a la tasca feta per altre tipus d'organitzacions com els ateneus populars, les organitzacions sindicals, les cases del poble o les escoles socialistes entre altres, les quals desenvoluparen un veritable esforç de divulgació tècnica, científica i artística entre les classes obreres, esdevenint una de les bases sobre les que s'havia de sustentar la Segona República⁶²³.

També s'ha de citar el nou impuls a l'educació del país que es va viure ja un cop establerta la Segona República, si més no durant el primer bienni, amb tres personatges decisius al capdavant de la política educativa del Govern central: Marcel·lí Domingo Sanjuan (Tarragona, 1884 – Toulouse, França, 1939)⁶²⁴, nomenat Ministro de Instrucción Pública, Fernando de los Ríos Urruti (Ronda, Màlaga, 1879 – Nova York, EUA, 1949), nebot del fundador de la Institución Libre de Enseñanza, i successor de Domingo Sanjuan al front del ministeri⁶²⁵, i per últim, el valencià Rodolfo Llopis Ferrándiz (Callosa d'En Sarrià, Alacant, 1895 – Llenguadoc, França, 1984), en el càrrec de Director General de Primera Enseñanza.

Durant aquest període, tot i que gran part de la tasca inicialment proposta no es va poder dur finalment a terme, cal destacar l'impuls, aquest sí complet en gran part, que es va donar a l'ensenyament primari, amb la construcció d'aproximadament disset mil escoles públiques de les vint-i-set mil inicialment proposades en el pla quinquennal (Molero Pintado, 2008: 22)⁶²⁶. Tot i els punts negres del període, foren múltiples les accions divulgatives d'educació sanitària dutes a terme en distints aspectes de la promoció de la salut i la prevenció de la malaltia, per exemple, en el cas de la salut

⁶²² Consell de Pedagogia, contraportada, en Alzina i Mellis, J. [s.d.]

⁶²³ Merino Benito, 2006: 36

⁶²⁴ Marcel·lí Domingo era germà d'un dels autors de les *Monografies Mèdiques*, Pere Domingo Sanjuan

⁶²⁵ Fernando de los Ríos, junt amb el seu antecessor al càrrec, Marcel·lí Domingo, Aiguader i Carrasco i Formiguera entre altres, va participar l'agost de 1930 en el Pacte de Sant Sebastià per intentar enderrocar la monarquia i instaurar la república.

⁶²⁶ Sobre el tema del projecte educatiu de la Segona República, així com dels seus veritables resultats, vegeu el treball complet de Molero Pintado, 2008

infantil, amb campanyes sanitàries, el paper de les infermeres visitadores puericultores⁶²⁷ o les accions divulgatives mitjançant la cartelleria sanitària⁶²⁸.

És difícil assegurar a quin tipus de públic realment va aconseguir arribar aquest projecte editorial. Amb totes les precaucions que suposa tindre en compte ressenyes de la col·lecció recollides a la pròpia revista, i en la major part dels casos fetes, o bé per personatges amb uns vincles d'amistat amb el director de l'obra o amb els seus autors, o bé de manera anònima per editorialistes de publicacions generalistes amb un reconegut suport a la causa nacionalista, sembla que en un principi són els autors no mèdics aquells més interessats en incidir en la importància de la col·lecció per al públic culte, més enllà de l'estrictament mèdic.

Distints escriptors, juristes, etc., van fer ressenyes de la col·lecció a la premsa generalista del moment en les quals es reconeixien com a lectors de les *Monografies Mèdiques*, i advocant per l'interès que tenien per la persona culta en general, la població general més curiosa científicament. Malgrat aquestes referències per part de personatges no mèdics, no es pot deixar de considerar un possible suport a la col·lecció per tot allò que per al tema del catalanisme cultural i polític podia suposar. Un exemple d'un d'aquests personatges, és el text del poeta Josep M. Junoy i Muns (Barcelona, 1887 – 1955):

"La col·lecció de *Monografies Mèdiques* formarà un enciclopèdic competentíssim conjunt – sempre viu i renovat – digne de figurar en la biblioteca dels homes de ciència i dels simples aficionats o estudiosos més distingits i exigents d'arreu del món." (Junoy, 1926)

També, l'advocat i polític Ferran Valls-Taberner (Barcelona, 1888 – 1942), publicava una d'aquestes ressenyes l'any 1929 a *La Veu de Catalunya*, en el qual coincidia amb el comentari anterior sobre l'interès del públic "il·lustrat" en les publicacions científiques, però curiosament, en aquest cas, en referència a una altra revista científica:

"La publicació d'una revista com *Ciència* demostra, si més no, que el nostre públic il·lustrat és ja força més extens i complex del que era en fases anteriors, afortunadament superades, del nostre renaixement cultural". (Valls-Taberner, 1929)

⁶²⁷ Sobre aquest aspecte, vegeu Bernabeu, Trescastro i Galiana, 2011

⁶²⁸ La divulgació de la prevenció de la malaltia mitjançant la cartelleria sanitària ha estat estudiada de manera detallada per distints autors; vegeu com a exemple Perdigueró, 2012b

És a dir, l'expert triat com autor de la revista, havia d'adaptar el seu nivell de divulgació mèdica amb una complicació afegida, l'adaptació havia de ser suficient per tal que el treball fos entès pel metge general, inclús per l'home culte, però sense caure en l'obra "vulgar" (amb tot el sentit despectiu). Com es podia fer aquesta adaptació? Antoni Vila i Coro, en el pròleg de la seva monografia de l'any 1933, resumia alguna idea sobre distints trets dels textos científics que en la seva opinió només s'havien d'emprar en textos especialitzats i calia evitar per adreçar-se amb èxit al metge general:

"Com que ens adrecem al metge general i, per tant, no especialitzat [...], procurarem d'evitar, en el possible, l'ús de termes i paraules que puguin fer comprendre malament una frase o concepte, així com també ens apartarem, fins on sigui convenient, de les descripcions extenses curulles de dates i de dades supèrflues, de l'abús de noms d'autors i altres cites que sovint ornamenten els treballs amb el pretext de documentar-los, i que en realitat no són, en la majoria de casos, més que exhibicions d'una pedantesca erudició.

El nostre propòsit no és presentar una obra d'investigació, sinó la vulgarització en els límits referibles al metge general." (Vila i Coro, 1933)

Potser, en el tema tractat per Vila i Coro l'adaptació era més senzilla, però d'altres temes presentaven una dificultat afegida. Per exemple, Eduard Tolosa i Colomer, encarregat del número 48 de la col·lecció, l'exemplar de 1931 dedicat a les síndromes extrapiramidals, assenyalava que es tractava d'un tema en el qual encara no estava completament desenvolupada tota la seva doctrina; "(només amb això) N'hi ha prou per fer-se càrrec de les dificultats que ofereix l'exposició de la patologia estriada, àdhuc en treballs de simple vulgarització com el nostre" (Tolosa, 1931: 3).

Com a excepció, només alguns autors de manera molt puntual, acceptaven haver fet al seva monografia també per a un públic culte no mèdic. Així, Joan Vanrell i Cruells, ginecòleg que va tractar el tema del diagnòstic i tractament de l'esterilitat femenina, explicava:

"Creient, doncs, que el coneixement de les causes determinants de l'esterilitat femenina i la manera de tractar-la interessen als nostres professionals, i que la formació d'un ambient propici en aquest sentit és una conveniència d'alta civilitat en el nostre país, en decidim a

presentar una síntesi del problema i el seu estat actual a la consideració de l'estudiós i el pràctic." (Vanrell, 1929a: 6)

També Jeroni Moragues, que ampliava els objectius del seu treball en les *Monografies Mèdiques* a: "[...] ajudar els pares, els metges, els educadors a treure l'infant d'una vida purament orgànica per atènyer progressivament la claredat de la consciència." (Moragues i Gallisà, 1935: 59)

Aquesta idea de l'obligació de divulgar el coneixement per part de qui el té la recollia igualment Emili Roviralta, cirurgià, qui defenia: "[...] el cirurgià hauria d'emprendre i insistir en una labor divulgadora per tots els mitjans que posseeix, dels coneixements que el seu privilegiat punt de mira li ha permès d'adquirir." (Roviralta, 1934: 4)

El fet de popularitzar la ciència, el fet de comunicar-la, podia tenir un altre interès més pràctic: fer veure als dirigents polítics o a les distintes administracions una necessitat sentida per un col·lectiu professional, en aquest cas, el mèdic, la reorientació de les polítiques sanitàries. Distints autors esmentaven directament aquesta pretensió, per exemple un dels autors, el metge Antoni Puigvert citat més amunt, gran expert en temes renals i d'urologia, que sentia discriminada l'atenció que els pacients amb tuberculosi renal sofrien respecte als tuberculosos pulmonars, i escrivia:

"[...] i si per altra part (la seva monografia) fa recordar als qui dirigeixen les lluites antituberculoses a la nostra terra, que no són sols els de pit els qui necessiten ser atesos, sinó que la pesta blanca té altres localitzacions, per bé que no tan nombroses, prou cruels i doloroses per a prestar-hi un xic d'atenció" (Puigvert, 1937: 3)

Igualment, Lluís Guilera, cap del servei del càncer de l'Hospital de la Santa Creu, en la seva monografia, *La lluita contra el càncer a Catalunya*, un excel·lent treball de recopilació de dades catalanes, espanyoles i internacionals relacionades amb aquesta malaltia, construïa tota una declaració d'intencions sobre com s'havia de plantejar la lluita contra la malaltia:

"Aquesta monografia persegueix aquest fi : interessar els homes que ens regeixen i els metges perquè a Catalunya es facin els esforços que calgui per tal de proporcionar al poble l'educació necessària perquè consulti de pressa ; per dotar el país d'una organització mèdica que faciliti el diagnòstic precoç i perquè no manquin els

mitjans precisos per al tractament dels cancerosos, sense inhibir-se de l'estudi científic del càncer." (Guilera, 1935: 3-4)

La premsa generalista va recollir posteriorment alguna referència sobre aquest treball de Guilera, on es recolzava el seu plantejament i s'incidia en la importància de tractar aquest tipus de temes socials per sensibilitzar la població: "És un treball importantíssim, de gran educació per als metges, els més interessats en el tema, però també per als filantrops i tots els ciutadans."⁶²⁹

Per últim, en ple procés de revolució tecnològica, els treballs de la col·lecció tenien també un altre objectiu, divulgar entre els metges no especialitzats, tècniques diagnòstiques innovadores que feien servir aparells nous que obrien un espectacular camp per a la medicina, com ara l'electrocardiograma, la transfusió sanguínia o diverses tècniques analítiques, com ho demostra la monografia de Cristian Cortés ja esmentada, o la de Miserachs i Rigalt, que indicava que l'objectiu del seu treball no tenia altra finalitat que "[...] la de divulgar entre els metges la tècnica, les indicacions i els resultats que poden obtenir-se amb la transfusió de sang." (Miserachs, 1934: 3)

Aquest objectiu sembla que es va entendre assolit en el cas de Miserachs i Rigalt, tal i com s'assenyalava posteriorment a *La Medicina Catalana* en referència a la seva obra: "El Dr. Miserachs i Rigalt ens ofereix ara un treball de conjunt harmònicament estructurat en capítols de clar contingut i amb llenguatge assequible al metge general [...]" (L.C., 1934: 351).

Aconseguir-ho, fer que les noves tècniques fossin enteses pel metge no especialitzat, col·laborar en aquesta difusió tecnològica podia donar al metge especialista un plus en el seu treball com a comunicador científic, ja que suposava que l'autor sabia adaptar el discurs a les seves distintes audiències, cosa que es reconeixia públicament quan era el cas. Per exemple en el número 79 de Frederic Duran i Jordà, *Anàlisi i tècnica exploratòria de la glàndula hepàtica*, tal i com venia en una referència a *La Medicina Catalana*:

"Heus ací una monografia que ha estat escrita per un gran expert amb el propòsit de procurar al metge general els beneficis de les tècniques actuals al servei de l'exploració hepàtica. A mesura que les complicacions tècniques van fent-se més i més inassequibles al

⁶²⁹ Monografies Mèdiques (1935). "Monografies Mèdiques a través de la premsa – Article de *La Humanitat*" en *Monografies Mèdiques*. Número 6 (2a edició):13-29

no especialitzat cal que l'especialista cerqui la manera de no desconnectar del metge general les matèries al servei de les quals han estat proposades i adaptades aquelles tècniques. Únicament quan l'escriptor monogràfic reïx en aquesta tasca de vulgaritzador cal atorgar-li el títol de mestre en l'especialitat conreada." (I.B., 1934: 472)

2.4.1.3. El llenguatge com a eina de popularització

El fet de no fer esment a un gran nombre de referències bibliogràfiques en els textos de les *Monografies Mèdiques* era un dels punts que en opinió d'alguns autors i, fonamentalment en la del consell editorial, tenia influència en la vulgarització del tema, en permetre simplificar el coneixement. Així, altres metges ho van referir en les seves introduccions, com Francesc d'Asís Estapé, que també ho indicava com un dels punts bàsics del seu treball: "Prescindirem mentre puguem de cites bibliogràfiques i reduïrem al mínim les d'autors." (Estapé i Pañells, 1928: 1-6).

Sembla ser que si no era una requisit, si que era una petició de la direcció de la col·lecció als seus autors. D'aquest fet donava fe Antoni Puigvert en la introducció del seu treball: "[...] el qui llegeixi les planes que segueixen veurà la manca bibliogràfica voluntària, ja que aquest ha estat l'encàrrec rebut i el meu desig" (Puigvert, 1937: 3), encàrrec, però, que no devia fer-se a tots amb la mateixa insistència, com ho demostren els treballs d'alguns altres col·laboradors, com Manuel Miserachs Rigalt, que afegia dues pàgines d'"autors consultats" per ordre alfabètic, amb un total de cent trenta-dues referències⁶³⁰.

Per tant, en opinió del consell editorial, reduir el nombre de cites bibliogràfiques augmentava la vulgarització del text, i així, el feia comprensible per als metges generals i per a un altre lector potencial, que es podria situar a un nivell intermedi entre el professional de la medicina i el gros públic, el ciutadà amb inquietuds de cultura. Retornant a l'article de Bellido publicat al diari *La Publicitat* i vist al principi d'aquest mateix capítol, en ell ja s'assenyalava aquest públic:

"Tenen (les monografies) per damunt de tot, un valor de cultura mèdica especialitzada i pràctica: la doctrina que ocupa centenars de pàgines en altres grossos volums, es troba en les Monografies

⁶³⁰ Miserachs i Rigalt, 1934: 62-63.

íntegra i condensada. Però aquesta breuetat no els dóna pas un valor de pura vulgarització per al gros públic: el curiós docte, però profà en Medicina, hi podrà aprendre moltíssim, però el metge en treurà moltíssim profit, de qualsevol de les Monografies fins ara editades." (Bellido, 1927)

No entra en els límits d'aquest treball valorar si els coneixements dels metges generals d'aquell moment necessitaven el mateix nivell d'adaptació del text de l'especialista que aquell que valia per dirigir-se al "curiós docte, però profà en Medicina" com assenyalava Bellido; possiblement, no, però també possiblement, siga un reflex de que l'adaptació del text a distints nivells no era una activitat senzilla i depenia en bona part de les idees que els distints autors tenien sobre els coneixements reals de medicina dels metges generals. El Dr. Aiguader, el 1929, aprofitava uns articles propis publicats prèviament al diari *La Nau* per fer el seu Noticiari sobre *La individualitat ètnica de la sang* i, en certa manera, havia d'excusar-se per donar a entendre que equiparava el nivell dels metges, els seus lectors, amb el de la població que llegia el diari amb el següent advertiment: "Aquests dos articles han estat publicats a *La Nau*. Malgrat tinguin un caràcter de vulgarització creiem que interessaran als metges" (Aiguader, 1929e).

Josep Roig i Raventós, de qui s'ha parlat més amunt, escrivia l'any 1928 la seva col·laboració a les *Monografies Mèdiques*, els *Trastorns intestinals dels infants (generalitats)*, treball que apareixia com a número 15 de la col·lecció. Aquesta monografia tenia un destinatari i un motiu clar: "L'escric per als metges i precisament pensant en els errors que he pogut comprovar. Podríem dir que és una Monografia específica del nostre temps i del nostre estament" (Roig i Raventós, 1928b: 6). En el prefaci d'aquesta mateixa obra, feia esment a un altre treball escrit per ell, *Nocions de Puericultura*, destinada als pares primerencs, publicat per primer cop l'any 1922 i que en eixe moment ja anava per la seva tercera edició.

Aquesta darrera obra, editada per l'Editorial Políglota dintre de la col·lecció Minerva – Col·lecció popular de coneixements indispensables, va tindre gairebé una desena d'edicions i va ser emprada per dues generacions de mares⁶³¹. De la lectura d'aquest text es pot filar una mica més prim sobre el tipus de família a qui anava destinat:

"(el nadó) Arriba a la vida voltat de totes les comoditats més refinades. Les robes són netes i noves i ben confeccionades. El

⁶³¹ Ramis i Corís, 2012

bressol ple d'ornaments, i la cistella curulla de perfums.[..] Tu, el pare, ja tens un nom i una llar i un afany, i no tens a casa cap llibre d'educació d'infants ; tu, mare, que fas feines perfectes i parles dues llengües, fins tens aptituds per a la música, i no saps res de ço que has de fer amb el teu fill per conduir-lo amb encert pel camí de la vida." (Roig i Raventós, 1926)

Com pot veure's, una visió de la família que no s'ajustava a l'habitual de la classe treballadora, la qual vivia en unes condicions socials, sanitàries i d'habitatge molt allunyades d'aquestes i que s'han anat veient al llarg d'aquest treball.

Per tant, inclús dintre de la popularització mèdica a la població no sanitària, existia una gradació, no un límit definit en el grau d'adaptació del discurs, i aquest text s'adreçava a la classe més benestant d'aquesta població general. L'exposició del coneixement entesa com les tècniques, les estratègies i els instruments de comunicació que participarien en la transmissió de la informació esdevé un punt bàsic per entendre aquesta nova visió de la popularització de coneixement científic, que es converteix en una mena de línia contínua en la qual la separació entre experts i profans tan sols té a veure en la gradació dels nivells de comunicació⁶³².

Feta aquesta reflexió inicial, pot comprovar-se que, tot i tractar una temàtica relacionada en totes dues publicacions, l'autor va adaptar els punts concrets que desenvolupava, així com el llenguatge que feia servir i l'extensió del text al lector a qui dirigia cada obra, el metge pràctic en el cas de la monografia, el matrimoni de classe alta, primerenc i sense coneixements mèdics, en el cas del segon text. Una comparativa dels punts tractats en cadascuna de les obres, pot veure's en la taula 10:

⁶³² Shinn i Whitley, 1985

Monografia <i>Trastorns intestinals dels infants (generalitats)</i>	<i>Nocions de puericultura</i>
Prefaci La dentició Reaccions de l'aparell digestiu L'aigua en l'organisme infantil La primera visita Agressió àcida i alcalina Vòmits Diarrees per inanició i restrenyiment Infants que no mamen Resum i classificació Infants de poc pes Infants criats artificialment. Trastorns de la nutrició. Tipus biològics produïts per les alimentacions. Cadena biològica. <i>Avitaminosis</i> . La por a la pediatria	Paternitat i cultura. La infecció dels ulls i del melic. El bany. El vestit. Conformació del cos. Les arracades. La vacunació. El llit. L'estada. El dormir. El plor. L'esternut. La boca oberta. La mare que cria i la que no cria. Higiene del pit. L'alimentació de la mare. Regles del mamar. El fatídic <i>biberon</i> . Pesatge. El biberon supletori. Lactació substituïda. La dida. Resum. El naixement prematur. Alimentació no làctia; sopes, farines, etc.. Alimentació artificial. Regles per a la lactació artificial. Els primers esglais (vòmit, diarrea, restrenyiment, convulsions, terrors nocturns, insomni, micció involuntària, cucs i <i>fals croup</i>) Consideracions humanitàries i patriòtiques.

Taula 10 : Comparativa dels índexs de les obres *Trastorns intestinals dels infants (generalitats)* i *Nocions de puericultura*, de Josep Roig i Raventós.

Amb la revisió de tots dos índexs pot veure's que hi ha una diferència bàsica dels assumptes tractats. En el cas de l'obra adreçada als pares, temes especialment dedicats a aspectes de la llar i de la cura bàsica del nadó que, òbviament, no interessava els metges, però que si que es tractaven en detall en aquest text per a les famílies, ja que en un moment de delimitació i defensa del corpus de treball de l'especialitat pediàtrica, els metges de nens assumien l'educació sanitària sobre aquests aspectes com una responsabilitat seva. Per exemple, en temes com el vestit del nadó, un aspecte inicialment

responsabilitat de la mare, a partir de l'inici del segle XX, el pediatra, en paraules de Rosa Ballester, s'erigeix en "instructor y consejero de las madres" (Ballester, 2002: 205)⁶³³.

En el text de Roig i Raventós adreçat als pares, també se li donava una gran importància al tema de l'alimentació de l'infant, ja fóra la natural, de la mare o de la dida, com l'artificial substituïda. No es tractava d'un fet anecdòtic, ben al contrari, cal emmarcar-ho en un moviment de divulgació de pràctiques d'alimentació correcta a nivell domèstic que s'havia iniciat amb l'educació infantil femenina a mitjans del segle XIX, tal i com han assenyalat distints estudis sobre el tema⁶³⁴.

Just amb aquests temes relacionats amb l'alimentació, o amb trastorns digestius freqüents en els nens, com ara la diarrea o el restrenyiment, sí que es pot fer una comparació entre tots dos textos en altres aspectes. Un primer detall que crida l'atenció respecte a la diferència de redacció entre els dos escrits és el fet de l'ús de les paraules i frases en cursiva com a forma de donar importància a una idea. En el cas del text *Nocions de puericultura*, la importància es dona en idees concretes, bàsiques i gran part d'elles en forma de refranys, com a conceptes clars que no podien oblidar-se.

Val a dir que s'ha de contextualitzar en el moment històric en qual es publicà el text i, per exemple, en el tipus de llet emprada majoritàriament en aquesta alimentació artificial, encara no plenament desenvolupada industrialment, i els problemes que podia produir. Alguns exemples d'aquestes frases són els següents (cursives originals del text):

- "*La curació dels ulls pot evitar una ceguera*"
- "*La curació del llombrígol pot evitar una infecció*"
- "*L'eficàcia d'aquestes curacions consisteix a ésser fetes tot seguit del naixement i continuades amb seny*"
- "*La dona és bellesa que vol embellir-se fins a la vellesa*"
- "*La vacuna bona, posada amb tota asèpsia, és inofensiva*"
- (Respecte al llit) "*Que sigui un bressol que no es pugui bressolar*"
- "S'ha de reglamentar que el nadó *dormi sempre sol en el seu llit*".

⁶³³ En aquest treball es pot veure clarament el canvi de mentalitat que va operar en la concepció de l'àmbit d'influència del metge coincidint amb la consolidació de l'especialitat pediàtrica a partir del segle XIX, amb una important vessant profilàctica de les patologies, que s'incorporaren a la doctrina de la nova especialitat. Per exemple, en el tema del vestit tractat aquí, el metge havia d'aconsellar no només sobre el tipus de prenda, sinó també sobre els materials dels quals havien d'estar confeccionats, el color, etc., ja que d'aquesta manera es podien evitar deformitats corporals i lesions d'òrgans interns. Per a més detall, vegeu Ballester, 2002

⁶³⁴ Sobre aquest tema, vegeu Perdiguero i Castejón, 2010: 141-165 i de manera especial la recopilació de treballs al voltant de la protecció a la infància en Perdiguero (comp.), 2004

- *"La dona que cria necessita menjar bé i dormir millor"*
- *"Les criatures romandran lluny del llit i de la taula dels grans"*
- *"Espereu amb serenitat el primer plor. No l'alceu, no la passegeu (a la criatura), no la poseu al llit amb la mare. Si toca donar-li l'aliment, li'n doneu; i si teniu la seguretat que no li manca de res (abric, aliment, netedat), deixeu-lo que plori, que del bon son del fillet pot dependre la salut i la cria de la mare i del fill, i la tranquil·litat de la vostra llar"*
- *"Tres regles essencials necessita la dona que cria: menjar bé, dormir bé i pesar-se sovint"*
- *"La disciplina de l'aliment i del dormir del fill és essencial perquè la mare pugui criar bé"*
- *"La vida tranquil·la, el menjar sà i el repòs reparador donen una llet abundosa, sana i vivificadora"*
- *"La brúixola per a navegar i la bàscula per a criar"*
- *"Més calculador que la intel·ligència d'un metge, i més sensible que el cor d'una mare, hi ha un instrument que dictaminaria respecte aquest punt: la bàscula"*
- *"La succió atrau la secreció. Pit reposat, pit assecat. Pit buidat, pit emplenat"*
- *"La llet no païda es torna homicida"*
- *"[...] de l'aliment no nodreix la quantitat, sinó la qualitat. No fa profit el que s'empassa sinó el que s'assimila."*
- *"La criatura, fins que no tingui les eines de mastegar, no ha de prendre res sòlid. Sense dentició no hi ha masticació. En passar del pit al plat moltes criatures troben la fossa."*

Alguns cops aquests consells inserien aspectes morals sobre la dona que recordaven la seva situació d'inferioritat en la presa de decisions relatives a la cria del fill i en particular amb el fet de prendre la decisió de no donar el pit. Queda clara l'existència de dos tipus de moralitat, la mèdica, adequada, i la de la mare que no lactava, que era tractada poc menys que de criminal. Un dels objectius del llibre, com ho eren els dels llibres d'economia domèstica, era que la dona passés a ocupar el rol de mare, en cap cas s'intentava contribuir a un canvi de la divisió de rols entre sexes⁶³⁵. Igualment es cercava la substitució dels models d'atenció populars, femenins, en l'embaràs, el part i la

⁶³⁵ Perdiguero i Castejón, 2010: 144

criança del nadó a una atenció centrada en la medicina i el metge⁶³⁶, i aquest objectiu s'intentava inculcar des de la posició de superioritat, social, però també de gènere, del metge, home respectat i autoritat en la matèria front la dona-mare. Alguns exemples d'allò dit es recullen a continuació :

- "Mares : allunyeu *el no vull criar* com una temptació social que trobeu en la vostra vida, com si fos un pecat mortal. La llet que arriba al vostre pit *no és vostra*; és del vostre fill, i si la hi negueu feu un crim. [...] *la llet de la mare surt del cor!*"
- " [...] el primer any *es fan els fonaments biològics dels homes, i el millor material perquè siguin fornits és la llet de la mare.* [...] Les dones que no crien tanquen una font de vida a son fill i obren una font de sofriments que les dides o els biberons li donaran sense que ell en tingui cap culpa".
- "Ço que més temo davant el problema de la lactació és la *manca de voluntat femenina*".
- "D'aquestes criatures (les criades artificialment) jo en dic *criminals inconscients*, perquè són un exemple, un espill fatídic, on les mares es miren i s'animen a donar biberons a llurs fills, *que, si no són prou vigorosos per a créixer malgrat l'esforç constant de la nutrició artificial es tornen raquítics i malaltissos potser per tota la vida*".
- "*La llet no s'ha d'esperar, s'ha de criar* (succió)"

Un altre aspecte a destacar és el tractament que l'autor donava a la dida, a la qual es referia com un objecte, com una mena de mercaderia i únicament referint-se a aquella que cobrava pels seus serveis. Aquest tractament també fa veure que l'obra anava destinada, no a la població general, sinó a una part més ben situada econòmicament que podia pagar una dona per alletar el seu fill, ja que en altres situacions, entre les classes treballadores, aquest servei molts cops es prestava de franc o a canvi de petits favors per una qüestió d'obligació moral o d'amistat entre les famílies. En el text, alguns paràgrafs fan veure l'aspecte comercial del servei i la concepció de la dida en general, a qui se li suposaven mals instints i vicis com l'alcoholisme:

⁶³⁶ Rodríguez Ocaña i Perdiguero, 2006. Per a més dades sobre les iniciatives legals i les institucions ideades per dur endavant la protecció a la infància entre finals del segle XIX i principis del XX, que incidien en aquesta idea comentada de substitució de models d'atenció, vegeu Perdiguero (comp.), 2004

- "Feu-vos càrrec que si la dida fos una vaca, vos mossegaria, vos tiraria guits, i vos donaria cops de banys. Defenseu-vos com pugueu de les molèsties de la dida i arribareu a port amb l'infant sà i fort que vos estalviarà contrarietats i diners de metges i apotecari".
- "La millor edat per a una dida és de 20 a 30 anys. La millor condició social és que sigui casada i de poble llunyà, i la millor condició biològica és *que no sigui* la primera vegada que cria. [...] La segona, o millor, la terça cria, tenen la garantia de les altres cries si han estat llargues i ben tolerades".
- "Les dides, que són dones sense cap cultura, *han d'ésser dirigides i vigilades* perquè no practiquin aquells errors tan perillosos com posar-se saliva al mugró abans de donar-lo a la criatura que crien, donar-li el pit sempre que senten plorar al nadó, dormir amb ell, beure massa vi".
- "No té gaire fonament científic la predilecció de les dides brunes. Les rosses poden ésser excel·lents dides."
- "La ciència actual no creu que els mals instints de la dida puguin contagiar-se a la criatura mitjançant la secreció làctia. Respecte aquest punt no hi ha por, especialment si la dida sols cria un any. Ara, si la criança es prolonga, la criatura, que té les facultats més vives, pot per imitació adquirir els mals instints de la dida".

En canvi, en el text d'aquesta *Monografia Mèdica*, també es feia un ús abundant de la cursiva per reforçar idees o conceptes, però aquest cop, majoritàriament relacionats amb termes mèdics:

- "[...] en alguns casos he provat de seguir dues regles i fer uns vuit dies d'hidrocarbonats i vuit dies de proteïnes, per tal de no arribar a la *monotonia alimentària que porta a la fi a un trastorn per esgotament del tub digestiu*."
- "Un error comès amb molta freqüència és voler tractar les *dispèpsies per inanició*, suprimint el pit [...]"
- "No cal confondre la hipoplàsia amb la *hipotròfia*."
- "*Són més els malalts que necessiten els preparats de caseïna que no pas els que han de menester l'altra medicació*."

La segona diferència pel que fa a l'ús del llenguatge és la utilització de paraules o termes mèdics. En el cas d'aquesta monografia, s'empraven aquests termes en pràcticament totes les pàgines, en un nombre total que de llarg sobrepassava el centenar. Aquest llenguatge es modificava a l'hora d'adreçar-se als pares en el text de *Nocions de puericultura*, en el qual només es feien servir una desena d'aquests mots, que o bé a continuació de la paraula o bé a peu de pàgina, eren definits per tal que pogueren ser compresos. Aquests termes mèdics van ser:

- "Opoteràpia"
- "[..] ferments, zimases, vitamines", indicades en l'explicació com a "substàncies vives"
- "dispèpsia constitucional", que s'explicava com la situació en la qual un nen no tolerava una dida per culpa, no d'aquesta, sinó de la pròpia criatura.
- "glàndula", que definia com *esponja*.
- "deshidratació", que es veia obligat a aclarir que significava *falta d'aigua*.
- "espasmofília", o la convulsió com a signe inicial que requeia en un *individu de sistema nerviós flac*.
- "Fals croup"

També destacava l'ús dels epònims mèdics, cosa que no existia en el text adreçat als pares i que es feia servir reiteradament en el text de la monografia, amb exemples com ara: *taques de Köplik*, *signe d'Erb*, *signe de Trousseau*, *malaltia de Hirschprung*, *bacil de Shiga* o *bacils de Flexner* entre altres. Igualment, és important en aquest text de la monografia les referències a treballs d'autors estrangers i a troballes recents d'aquests, cosa que li donava a l'obra un plus de fiabilitat i actualització. En canvi, en el text de *Nocions de Puericultura*, les referències a autors són anecdòtiques i es feien, bàsicament, en referència a metges catalans que estaven treballant i aconseguint èxits en el camp de la pediatria en eixos moments.

Un altre aspecte a considerar en l'adaptació dels textos segons a quin autor es dirigia, venia donat per l'extensió de l'obra. Per exemple, en el cas concret d'un signe mèdic explicat en totes dues obres, els vòmits. En el cas de les *Nocions de puericultura*, aquest tema ocupava mitja pàgina A5, limitant-se a assenyalar dos tipus de vòmits, els fisiològics, apareguts després de mamar, i els que apareixien sense relació amb la presa, acompanyats d'alguns signes d'alarma, com ara febra o inapetència i la necessitat de

suspènre l'alimentació i mantenir la hidratació fins la consulta amb el metge. És a dir, unes idees fonamentals per guiar els pares. En canvi, el text de la monografia dedicava a aquest signe set pàgines A5 completes, amb una classificació força més completa. Primer, a l'igual que en el text adreçat als pares, parlava també dels vòmits fisiològics, però després, al contrari que en el text de *Nocions de puericultura*, dintre dels considerats patològics, augmentava el grau de subdivisió en:

- "Vòmit febril"
- "Vòmit cerebral i meningític"
- "Vòmits tòxics"
- "Vòmits toràcics"
- "Vòmits intestinals i peritoneals"
- "Vòmits essencialment gàstrics per defensa"
- "Vòmits gàstrics encomitants a afeccions digestives"
- "Vòmits incoercibles per lesió pilòrica"
- "Vòmits acetonèmics"
- "Vòmits habituals per hiperestèsia gàstrica"

Una cosa similar succeïa amb el tema de les diarrees, en el que es repetia la gran diferència d'extensió del text i del grau de detall. En tots dos casos es feia referència a productes farmacèutics concrets, dels quals es mencionava el nom comercial i s'instava a la seva utilització, amb la diferència que en el cas del text adreçat als pares, aquests productes eren alimentaris o d'higiene, mentre que en el cas de la monografia es recomanaven productes farmacèutics i fórmules magistrals per al tractament de les patologies descrites que es llisten en l'annex 18 d'aquest treball.

De manera coherent a com s'havia estat fent en aquestes fases inicials de la pediatria, l'autor donava una importància màxima al pes del nen, en les seves paraules, "la brúixola per a navegar, i la bàscula per a criar", considerant la corba del pes com un element de màxima fiabilitat, tant per als pares com per als metges⁶³⁷.

⁶³⁷ És interessant en aquest punt recollir la confessió feta pel metge Carlos Sainz de los Terreros (Madrid, 1888 – 1963), autor d'un extens estudi longitudinal fet a onze mil nens del Consultorio de Niños de Pecho de Madrid, qui afirmava que "[...] Todo se vinculaba a la curva de peso, sin pararse a desmenuzar los factores que pueden influir en éste, acordes la mayor parte de las veces, desacordes algunas, con el buen estado de salud del niño [...]". Aquesta importància va substituir-se paulatinament pel desenvolupament dels estudis bioquímics i antropomètrics (Ballester i Perdiguero, 2000: 164)

En l'aspecte concret de la nutrició del nadó, un altre pediatra autor de la col·lecció, Salvador Goday⁶³⁸, uns anys abans també ressenyava les dificultats que havia tingut per abordar una divulgació a nivell dels metges: o abordar-lo d'una manera pràctica que semblava més adreçada a altres públics, o amb uns fonaments moderns de dietètica, més aconsellada per divulgar el tema entre els metges:

“[...] se'ns presenta el següent dubte. Calia exposar únicament les qüestions d'aplicació pràctica immediata o, per contra, era millor d'estudiar breument els fonaments de la moderna dietètica infantil? Hauríem cregut defraudar la cultura dels nostres metges si ens haguéssim limitat a redactar un manual pràctic d'alimentació.”
(Goday, 1928: 3)

En conclusió, l'autor, productor de coneixement, el popularitzava adaptant el seu llenguatge i el seu estil de redacció al nivell que suposava que tindria la seva potencial audiència. És més, com s'ha vist, el text *Nocions de puericultura* no s'adreçava a una globalitat de la població, sinó a una porció concreta d'aquesta, que coincidia amb les classes més altes de la societat i primers clients de la pediatria com a nova branca de la medicina.

En el cas del Dr. Roig i Raventós, es té la possibilitat de fer aquesta comparació entre dos textos fets pel mateix autor, d'una època similar, que tractaven temes relacionats però adreçats a dues audiències distintes, cosa que obligava a fer una gradació de la popularització, feta entre altres eines, amb el llenguatge. Aquest avantatge no es té amb la resta d'autors, però algunes dades poden fer entendre que la idea d'adaptar el llenguatge era en la ment d'altres d'ells.

Per exemple, com s'ha comentat anteriorment, l'any 1926, Cristian Cortés publicava la seva primera monografia sobre *L'electrocardiografia en el diagnòstic de les malalties del cor*. Anys després, el 1935, donat l'èxit de l'obra, que va exhaurir-se ràpidament, va publicar una segona edició corregida. Malgrat l'èxit de vendes i l'augment de possibilitats d'ús de la nova tècnica, Cortés es lamentava l'any 1935 que l'electrocardiograma continuava sent una tècnica diagnòstica poc emprada per part dels metges no especialitzats, cosa que li duia a preguntar-se pel grau de responsabilitat dels

⁶³⁸ En concret, Salvador Goday va ser autor de l'exemplar 19 de la col·lecció, de l'any 1928, *L'alimentació del nen durant la primera infància*, i autor també, junt amb Carbonell i Juanico, dels exemplars 62 i 63 de l'any 1932, *Trastorns nutritius del lactant*, primer i segon volum.

popularitzadors del nou mètode diagnòstic, entre els que s'inclouïa. S'havia fet de manera correcta, al nivell adequat per al metge no especialista?:

"L'utilitatge s'ha perfeccionat fins al punt de permetre l'obtenció d'electrocardiogrames en el recó més apartat del món amb aparells transportables que no ocupen més volum que dues maletes. Malgrat tot, l'electrocardiografia continua essent un clos tancat en el qual rarament entra qui no sigui especialista. Cal atribuir aquest fet a una manca d'interès o bé potser és culpa dels qui coneixent el procediment no hem sabut fer-lo prou assequible al metge pràctic?" (Cortés, C., 1935: 3).

Pot ser aquest un punt clau en la gradació de la popularització científica a la qual s'enfrontaven els autors. Com es feia un text especialitzat "prou" assequible al metge pràctic? I com es feia sense travessar la línia que separava els coneixements entre el metge i la població general? No havia de ser una tasca fàcil, i en alguns casos devia convertir-se pràcticament en un impossible. Un dels lectors de les monografies que es podrien emmarcar en el lector culte no mèdic, el poeta i periodista Carles Soldevila (Barcelona, 1892-1967) reconeixia aquesta dificultat: "[...] les noves teories de la relativitat o les investigacions de l'Institut Pasteur no poden vulgaritzar-se sense perill de desvirtuar-les" (Soldevila, 1929).

En aquests casos en els quals, el tema en concret tingués un llenguatge específic difícil de modificar o d'adaptar, podien considerar-se unes altres formes de popularització, com l'ús de la imatge, tal i com es veurà a continuació.

2.4.1.4. L'ús de la imatge en les *Monografies Mèdiques*

Emprar una imatge, un esquema, un dibuix, un traçat d'electrocardiograma, la fotografia d'una preparació histològica o inclús la fotografia d'un pacient o d'una instal·lació hospitalària, sense cap mena de dubte, suposava crear coneixement científic, però també constituïa una eina de popularització científica, de comunicació. Estudis

anterior ja assenyalen el paper central de la imatge com aglutinador entre la producció i la difusió de ciència⁶³⁹.

En la divulgació científica tradicional la imatge no deixava de tenir un paper secundari, de supeditació, front el discurs científic escrit, dipositari de la veritat, de la certesa. Aquesta afirmació respon realment a una creença suposada, ja que no té en compte la realitat de l'impacte de la imatge en la creació i difusió de nou coneixement en el lector d'eixe treball. Com assenyala Nieto Galan, si aquest procés s'analitza des de la perspectiva del públic lector, s'han de tornar a avaluar els mecanismes inèdits de difusió i assimilació de coneixements que la imatge permetia⁶⁴⁰.

Cal per tant, amb aquesta nova visió dels actors implicats en el procés de difusió, assumir el concepte de la multimodalitat de la ciència, amb la qual, "la representació visual no complementa el text, sinó que genera nous coneixements" (López Simó, 2011)

La imatge en sí no és la portadora del significat, sinó que aquest depèn de les interaccions que, en la seva producció, en la seva circulació i en la seva recepció, s'han produït depenent de conviccions morals, socials, ideològiques, religioses, etc., segons un context determinat. La imatge, per tant, adquireix un significat o un altre en funció del context en el qual van ser produïdes i, per aquest motiu, és indispensable la contextualització històrica i social del seu moment de producció⁶⁴¹.

Des de finals del segle XIX, i amb un punt culminant a principis del XX, els metges disposaven d'una nova eina per documentar les patologies dels seus pacients, la fotografia, una eina que es va utilitzar a dojo en multitud de publicacions, treballs, revistes i llibres com una manera objectiva de plasmar una malaltia. No obstant, aquesta objectivitat no era pas total, sinó que descansava en la subjectivitat d'un intermediari, el propi metge qui, situat entre la malaltia i la seva representació, jugava un paper actiu. Era ell qui triava i decidia què es mostrava al públic i què no⁶⁴². Prova de la importància d'aquesta nova forma de comunicar coneixement, de l'assiduitat del seu ús, va ser la inclusió d'un professional de la fotografia en la plantilla d'alguns hospitals⁶⁴³.

A aquest procés de ficar en valor la imatge en el procés de comunicació de la ciència no va ser aliena la col·lecció de les *Monografies Mèdiques* que, al llarg de

⁶³⁹ Zarzoso i Simón, 2011: 119

⁶⁴⁰ Nieto Galan, 2011: 48

⁶⁴¹ Soto Ramírez, 2012: 217.

⁶⁴² Fajula Colom, 2013: 141

⁶⁴³ Així, els Anuaris de la Universitat de Barcelona, recollen la figura del fotògraf dintre de la secció de "personal especial", junt amb "l'ajudant d'autòpsies", "l'escultor anatòmic" i l'ajudant d'aquest. Vegeu per exemple el *Anuario para el curso 1924-1925, 1925-1926 i 1926-1927*, de la Universidad de Barcelona, disponible en el Dipòsit Digital de la Universitat de Barcelona

nombrosos exemplars, va incloure la fotografia com una altra eina de popularització científica. El primer exemplar en el qual s'inseria una fotografia va ser el número 17, de 1928; a partir d'aquest, un total de trenta-cinc fascicles van incloure exemples d'aquesta tècnica (vegeu el llistat complet del tipus d'imatge fet servir en cada exemplar de la col·lecció en l'annex 19 d'aquest treball). De fet, l'ús de la imatge era lloat com a exemple de l'intent de facilitar l'enteniment del tema, com ho prova, per exemple, algunes referències als distints exemplars que es publicaren en les revistes de l'època. Així, l'any 1927 s'inseria en el *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya* una referència anònima a l'obra del Cristian Cortés en les *Monografies Mèdiques, L'electrocardiografia en el diagnòstic de les malalties del cor*, de l'any 1926, on s'afirmava:

"El doctor Cristian Cortés, amb gran claredat i precisió – característica fins avui de totes les Monografies Mèdiques – ens descriu què és l'Electrocardiografia, els seus fonaments científics, la seva tècnica, precedint-lo d'un estudi de l'anatomia i fisiologia cardíaca. [...] Per a la fàcil comprensió del lector l'obra va acompanyada de 58 gravats"⁶⁴⁴

Anys després, el 1935, coincidint amb la segona edició d'aquesta obra en la mateixa col·lecció, en un text publicat al diari *La Publicitat*, un altre autor, també desconegut i, en aquest cas, no metge, parlava sobre aquesta reedició amb les següents paraules: "Amb una precisió modèlica l'autor descriu, i, sobretot, fa entenedor amb les figures – sobretot per als qui som profans en la matèria – l'especialitat morbosa que cada traçat acusa."⁶⁴⁵ El mateix any, també en referència a aquest treball, en un altre diari generalista, *La Humanitat*, un altre autor, explicava que: "Com el text, també són nous els setanta-quatre gravats que distribuïts en quaranta-nou figures l'il·lustren".⁶⁴⁶

També els lectors no mèdics, el poeta J.V. Foix (Sarrià, Barcelona, 1893 – Barcelona, 1987), que signava amb el pseudònim de Ramon N. Guirald⁶⁴⁷, lloava la incorporació de gràfiques, estadístiques i gravats en el treball ja esmentat abans del Dr. Guilera, com una manera de fer-lo més comprensible:

⁶⁴⁴ Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1927). "Monografies mèdiques. L'electrocardiografia en el diagnòstic de les malalties del cor, pel Dr. Cristian Cortés" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Número 80

⁶⁴⁵ *Monografies Mèdiques* (1935). "Monografies Mèdiques a través de la premsa – Article de *La Humanitat*" en *Monografies Mèdiques*. Número 6 (2a edició): 271

⁶⁴⁶ *Monografies Mèdiques* (1935). "Monografies Mèdiques a través de la premsa – Article de *La Humanitat*" en *Monografies Mèdiques*. Número 6 (2a edició): 268

⁶⁴⁷ Gómez Inglada, 2004: 482

“La monografia escrita per un metge i per als metges és d'un interès vital per a tots aquells que s'interessin per la sanitat social – el més colpidor dels problemes col·lectius. [...] el doctor Guilera, amb prudència i discreció extrema, sense excedir-se, documenta el seu treball amb estadístiques i gràfiques que el fan més comprensiu. El volum està il·lustrat amb tretze gravats.” (Girald, 1935: 48)

Les referències anteriors eren sobre la representació dels electrocardiogrames, però el tipus de fotografia inserida variava segons el tema tractat. El primer lloc en importància, si més no en quantitat d'imatges, es trobava la reproducció de tècniques radiològiques, amb un total de 389 imatges. Dintre d'aquestes s'inclouien, sobre tot, radiografies de tòrax, que representaven la quantitat més important amb 321 fotografies. A gran distància es troben les fotografies de trànsits baritats, amb un total de 44 fotografies; imatges urològiques amb contrast, amb 23 imatges i la reproducció d'una arteriografia.

Cal recordar que, a l'inici de la col·lecció, només havien passat trenta anys des del descobriment dels raigs X l'any 1895 per part del físic alemany Wilhelm Conrad Röntgen (Lenep, Prússia, 1845 – Munic, Alemanya, 1923). El desenvolupament de la tècnica va ser espectacular, la qual cosa no vol dir que tota la col·lectivitat mèdica hi poguera accedir amb les mateixes facilitats. Així, possiblement, l'accés i la assiduïtat del maneig de la tècnica i de la seva lectura per part del metge especialista instal·lat a Barcelona, o per part del metge d'algun dels grans hospitals de la ciutat, tindria poc a veure amb l'ús de la tècnica per part del metge rural o del metge general d'un poble de comarques. La nova eina diagnòstica esdevindria indispensable per a la medicina i, en alguns casos, s'havia de fer servir tot i que fos desplaçant el malalt al lloc on estigués la prova disponible, com un dels autors de la col·lecció, Lluís Sayé, reconeixia: “És clar que no sempre hom té a mà una instal·lació de raigs X, però en tot cas creiem que el malat pot ésser traslladat a una clínica on – com en totes les actuals – hi hagi el servei de raigs X [...]” (Sayé, 1928: 58).

Algunes dades poden fer pensar sobre l'ús, en quantitat i en qualitat, que es feia d'aquesta nova tècnica. En l'exemplar número 21, de 1928, de Marius Cortés i Lladó, *Interpretació de les imatges radiològiques de l'estómac*, específicament dedicat als metges no especialitzats i als metges pràctics, l'autor es queixava de l'ús poc adequat que s'estava fent de la tècnica radiològica, molt difosa entre la població, però de la qual no es treien els resultats que calien:

“Malgrat que l’exploració radiològica és un procediment vulgaritzat i que el públic – en considerar-la falsament com un do de doble visió – li concedeixi més valor encara de la que realment té, és un fet que en qüestions de Patologia digestiva hom no hi recorre amb la freqüència que caldria [...]. Per altra banda, en la majoria de casos en què és emprada, hom procedeix d’una manera rutinària: hom envia el pacient al radiòleg perquè li faci una o diverses radiografies de l’estómac, la qual cosa aquest aconsegueix moltes vegades perfectament bé, donant o no una interpretació de la radioscòpia o de la radiografia.

És això suficient? Evidentment no. En són prova els nombrosos malalts que, amb una gran carpeta plena de proves radiogràfiques sota el braç, van per les consultes dels especialistes sense haver pogut aconseguir un criteri fix sobre llur malaltia.” (Cortés, M., 1928: 3)

Amb aquesta idea a la ment, vist que els lectors a qui s’adreçaven els autors eren els metges generals, possiblement poc avesats en la seva majoria en la lectura radiològica, alguns metges especialistes autors de les monografies, com Francesc Gallart i Monés i Tomàs Àngel Pinós, es veien obligats a esquematitzar a mà cadascuna de les imatges de les seves monografies, assenyalant quines coses s’havien de cercar i quin valor diagnòstic o patològic tenien (figura 35), ja que, com ells mateix explicaven, era fàcil caure en dubtes o errades diagnòstiques: “[...] veurem com són difícils d’interpretar i com és fàcil que aquesta interpretació sigui falsa” (Gallart i Pinós, 1935: 3).

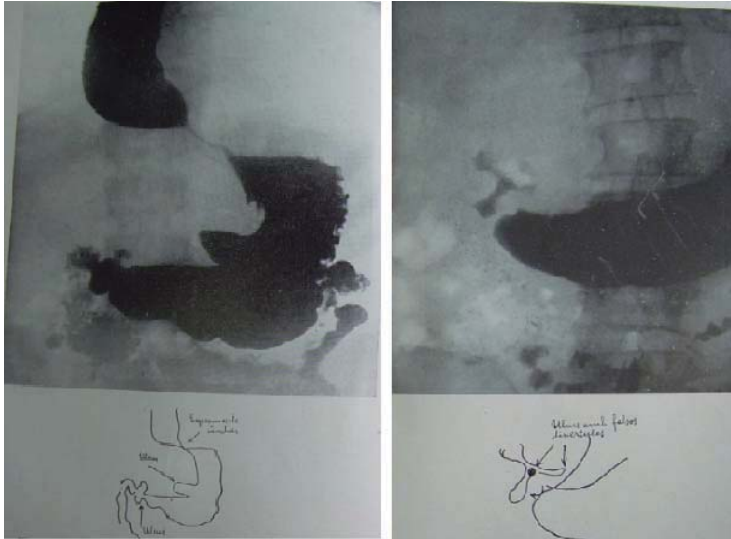

Figura 35. Imatges de trànsits baritats amb explicació feta a mà, a sota (Exemplar 83-84)

Aquest recurs de l'explicació complementària també el repetiren altres autors, marcant allò que volien assenyalar en la mateixa fotografia, com Ramon Torres i Carreras i de Bosch i Solà, en el seu monogràfic conjunt *Semiologia Röntgenològica de l'aparell respiratori intratoràcic* (Figura 36).

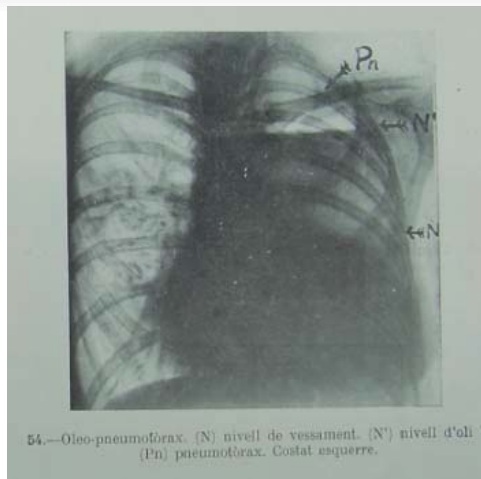

Figura 36. Exemple de radiografia amb explicacions (Exemplar 51-52)

Fer la primera selecció d'imatges, per lògica, possiblement corresponguera al propi autor de l'obra, que entre tot el seu arxiu, o el del seu departament hospitalari, triaria les

més adients pel tema. Aquesta idoneïtat passaria, de ben segur, al menys per tres aspectes: ajustar-se a la patologia que es volia mostrar al lector, que la imatge fóra suficientment didàctica i clara per mostrar allò que es cercava, i, possiblement també, que mostrara alguna imatge espectacular, poc vista o de difícil diagnòstic que poguera donar a entendre l'habilitat de l'autor en el diagnòstic i tractament del malalt, la seva condició de "referent" en l'especialitat mèdica concreta.

Companys seus o el propi equip editorial participaven en algunes ocasions en aquesta composició d'imatges, inclús hi col·laboraven facilitant radiografies més clarificadores. Per exemple, Josep Cornudella i Capdevila, autor de l'exemplar número 18 de la col·lecció, *La col·lapsoteràpia en la tuberculosi pulmonar (neumotòrax artificial, oleotòrax, frenièctomia, toracoplàstia)*, va fer servir cinc radiografies de tòrax per documentar el seu treball, cap d'elles de la seva propietat, sinó que eren d'un altre metge, de Bosch i Solà, radiòleg de l'Hospital de la Santa Creu, i així ho especificava a sota de cada imatge. A l'igual que en el cas anterior, es realitzava un esquema de cada placa per aclarir a quina cosa corresponia cada part de la figura (Figura 37):

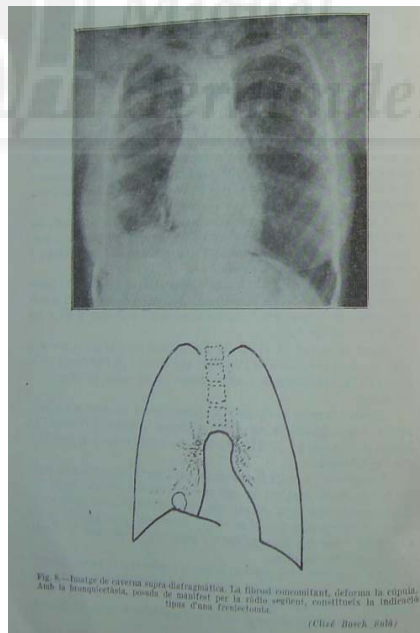

Figura 37. Exemple de radiografia cedida amb explicacions (Exemplar 18)

Per tant, la selecció de les imatges d'aquest exemplar havia passat almenys dues tries. Una primera, la tria d'imatges que Bosch i Solà havia fet per cedir imatges del seu

fons, que estaria basada en els criteris concrets d'aquest metge, en la seva idea sobre quines eren les millors representacions de cada malaltia de les existents en el seu arxiu. En una segona, la tria que d'aquestes imatges finalment hagués fet Cornudella, amb uns criteris de selecció que podrien o no coincidir amb els de Bosch i Solà. Inclús suposant que la tria s'hagués fet de manera conjunta o que s'hagués fet la publicació de totes les radiografies cedides per Bosch i Solà, el missatge transmès amb les imatges, depenia dels criteris del metge que seleccionava. A banda, és de suposar pel tipus d'imatge inserida i la seva preparació, que conèixer a quin teòric lector anava dirigida l'obra jugaria un paper clau a l'hora d'escollir una o una altra radiografia. L'arxiu de Bosch i Solà també va proveir d'imatges l'exemplar doble 29-30, de 1929, obra del Dr. Freixas, *Malalties de l'aparell respiratori*, que recollia d'una sèrie de conferències de distints autors. També el Tomàs A. Pinós, coautor de l'exemplar doble 83-84 de 1934, *Diagnòstic de l'ulcus gastroduodenal* i, com en el cas anterior, també radiòleg, cedí les seves imatges a Emili Roviralta per redactar l'exemplar 81, *La cirurgia abdominal del nen*, i a Josep Trueta i Raspall, per fer el seu exemplar doble 71-72, de 1933, *Els tumors malignes primitius d'ossos*, qui emprava imatges de radiografies i de pacients amb espectaculars malformacions d'altres autors de les *Monografies Mèdiques* com Vilardell, Pinós, Corachan, Comas, Torres i Carreras, Ribas i Ribas, Mas i Oliver, Trias i Pujol, Carrasco i Bosch i Solà, a banda d'altres de la seva pròpia col·lecció personal⁶⁴⁸.

Un altre dels centres proveïdors d'imatges radiològiques va ser el Servei d'Assistència Social als Tuberculosos, des del qual, el Dr. Sayé i el Dr. Ferrando cediren imatges al propi Bosch i Solà i Dr. Torres i Carreras, autors conjunts del número doble 51-52, *Semiologia Röntgenològica de l'aparell respiratori intratoràcic*. Aquestes situacions es repetiren en diverses ocasions al llarg de la col·lecció, com també les citacions entre autors de la pròpia sèrie, en la qual un tema no s'explicava en profunditat perquè ja havia estat tractat en un altre exemplar, donant una imatge de continuïtat, de cos de saber, a la col·lecció en general⁶⁴⁹. Tot, en una mostra de l'intercanvi d'informació, de coneixement,

⁶⁴⁸ Trueta i Raspall, 1933

⁶⁴⁹ Per exemple, en l'exemplar número 45, de 1930, Jaume Pi-Sunyer Bayo obviava tractar el tema de l'oxidació imperfecta de les substàncies orgàniques perquè han estat "recentment tractats en una altra Monografia d'aquesta col·lecció", remetent l'escripta pel seu pare August Pi i Sunyer dos anys abans, el 1928, corresponent a l'exemplar 14, *Les distròfies per retard* (Pi-Sunyer Bayo, 1930: 6).

També Leandre Cervera, en l'exemplar 76, *La pubertat patològica*, remetia a les dades explicades per ell mateix uns números abans, en concret el 73, al parlar de *La pubertat normal* (Cervera, 1933: 3). També, Goday i Casals i Carbonell i Juanico, en els seus exemplars conjunts *Trastorns nutritius del lactant* (dos volums), corresponents als exemplars 62 i 63 de la col·lecció, aconsellaven llegir abans com a introducció del seu treball, l'exemplar número 19 de 1928 de Goday i Casals, *L'alimentació del nen durant la primera*

que es donava entre els professionals de la ciutat. Aquest intercanvi que suposava extreure el màxim profit de les dades disponibles, també pot afirmar-se que es donava entre les capçaleres de revistes mèdiques de Barcelona.

En aquest sentit, el metge occità Jean Pierre Bernardbeig (dades de filiació desconegudes), a través del Dr. Girard, va enviar a les *Monografies Mèdiques* un treball seu sobre símptomes embrionaris per a que es publicara en eixa revista. Un cop revisat, el Dr. Aiguader va considerar que no s'ajustava als textos que buscava i proposava una solució:

“He rebut el treball de Bernardbeig sobre els símptomes embrionaris. És un estudi esplèndid, però és impubicable per a la nostra col·lecció perquè no agafaria amb gravats inclosos, més enllà de 30 planes. [..]
Respecte al treball de Bernardbeig dieu-me que voleu que en faci, si retornar-vos-el o lliurar-lo a En Cervera per a la Medicina Catalana. Ja m'ho escriureu.”⁶⁵⁰

En les pàgines de la revista es feren servir igualment imatges de tècniques radiològiques d'autors estrangers, per exemple, en el cas de tècniques poc emprades encara a Barcelona, com ara les arteriografies que es feien servir en el diagnòstic de tumors cerebrals. Lluís Barraquer i Ferré en l'exemplar número 59, *Tumors del sistema nerviós*, reconeixent que no podia ficar en pràctica la tècnica tant com voldria⁶⁵¹, va utilitzar una imatge del mateix inventor de la prova, el Dr. Moniz (Avanca, Portugal, 1874 – Lisboa, 1955)⁶⁵², també com a clara prova de la circulació del coneixement que es donava per Europa⁶⁵³.

L'intercanvi d'imatges no es donava ni molt menys en exclusiva en el cas de les imatges radiològiques. Un altre tipus d'imatge freqüentment emprada, la fotomicrografia

infància i, fonamentalment, l'exemplar 15, de 1928, de Roig i Raventós, *Trastorns intestinals dels infants (generalitats)*.

⁶⁵⁰ CIRDOC. Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard”. Sense lloc ni data [referenciada com a “Bernadbeig *et al.*”].

⁶⁵¹ “[..] encara, en la pràctica de la visita particular, ens trobem que els malalts o els seus familiars es resisteixen a fer aquestes exploracions. I és perquè no podem pas assegurar i garantir la innocuïtat de l'exploració.” Barraquer i Ferré, 1932: 22

⁶⁵² El Dr. Moniz fou posteriorment guardonat amb el Premi Nòbel pel descobriment d'aquesta tècnica diagnòstica.

⁶⁵³ Secord, 2004: 661

de preparacions histològiques o anatomopatològiques, seguia la mateixa dinàmica. En els exemplars número 34 i 35, *Diagnòstic i tractament de l'esterilitat femenina*, obra de Joan Vanrell⁶⁵⁴, del servei de ginecologia i obstetrícia de l'Hospital de Sant Pau i de la Santa Creu, es feien servir fotomicrografies cedides per metges d'altres establiments mèdics, com ara de Pere Nubiola, metge del Laboratori d'Obstetrícia de Barcelona, o de Lluís Guilera i de Rossend Carrasco. La fotomicrografia és un bon exemple d'un dels molts desenvolupaments tecnològics fets en vista a la divulgació del coneixement científic en l'ensenyament de les ciències biològiques. La idea aparentment tant simple d'adaptar una càmera fotogràfica a un microscopi, en realitat, suposava plasmar allò que l'expert veia i que considerava suficientment didàctic per transmetre a la seva audiència, ja foren estudiants, altres professionals, etc. A diferència de les tècniques radiològiques vistes abans, la fotomicrografia de preparacions histològiques no millorava ni facilitava el diagnòstic, que s'havia de continuar fent al microscopi amb revisions de les mostres preparades, sinó que el seu objectiu anava bàsicament adreçat a la didàctica de la tècnica⁶⁵⁵. Un total de nou exemplars de la col·lecció van fer servir l'ús de les fotomicrografies, en un nombre d'instantànies que variaren entre només una i les vint-i-una presentades en l'exemplar 103-104 d' Antoni Puigvert.

Junt amb la fotografia microscòpica, un altre tipus d'imatge redundava en la concepció del desenvolupament tecnològic que es donava en el camp mèdic i de les ciències en general, la fotografia o el dibuix de l'instrumental mèdic i científic i de les tècniques i instal·lacions.

La relació entre el desenvolupament mèdic, en les seves distintes especialitats i el desenvolupament tecnològic, tant pel que fa a instrumental, com a tècniques diagnòstiques d'imatge, analítiques, etc., és un fet difícilment discutible. Per exemple, en el moment en el qual la radiologia va permetre veure les adherències que una malaltia tuberculosa causava en la pleura pulmonar, es desenvoluparen tota una sèrie d'utensilis tendents a trencar aquestes unions patològiques, amb una evolució contínua del seu disseny i funcionalitat, influïda pels propis professionals, la qual cosa, al mateix temps, permetien un desenvolupament del coneixement mèdic.

Com assenyala Pickestone, s'ha de fugir de la imatge ideal d'unió entre la ciència i el científic, també a l'hora de valorar l'evolució de la relació entre la ciència, la tecnologia i la medicina, considerant la gran diversitat de punts de vista i d'interessos concrets que

⁶⁵⁴ Vanrell, 1929a i 1929b

⁶⁵⁵ Weisz, 2006: 11

menaven i menen aquesta relació⁶⁵⁶, com interessos econòmics i de fama, de posicionament dintre de la professió.

Amb la revisió de les *Monografies Mèdiques*, poden diferenciar-se les imatges corresponents a dos tipus fonamentals d'instruments: els científics, entesos aquí globalment com aquells emprats en la investigació científica, i el material mèdic o quirúrgic, pràctic, entès com el material que es feia servir com una eina manual de la pràctica mèdica⁶⁵⁷.

En comparació amb els moments actuals, tal i com han assenyalat distints autors, existia una diferència substancial en la divulgació de l'instrumental científic de principis del segle XX. Era el fet de sentir encara la necessitat de despullar l'instrument, d'explicar el seu funcionament, tot i que la tendència a pensar en una total credibilitat de l'instrumental ja s'intuïa. Kathryn Olesko ho va definir amb les següents paraules: "La ciència depèn en tan gran mesura de la instrumentació, que pareix un absurd parlar dels instruments com si fossen invisibles. I, tanmateix, des del segle XVIII s'ha dedicat un esforç considerable a fer precisament això" (Olesko, 2002: 21). Aquesta tendència de no necessitar comprendre el funcionament de l'instrument per confiar en el seu òptim funcionament ha anat augmentant amb els anys. En paraules de Bertomeu i García Belmar és el concepte de l'instrument com a "caixa negra", com l'aparell que es fa servir sense necessitat de conèixer amb precisió allò que ocorre a l'interior.⁶⁵⁸

En alguns exemplars de la col·lecció, com en el número 64, de 1932, de Màrius Cortés i Lladó, *Interpretació de les imatges radiològiques de l'intestí*, dedicaven algunes planes a explicar el funcionament i a fer una comparació de tres "seriògrafs" o "selectors", aparells que, fent una sèrie de radiografies successives del duodè permetien veure la seva anatomia conforme anava omplint-se i buidant-se (Figura 38). Aquesta descripció incloïa la revisió de cadascuna de les parts marcades en les imatges, el seu funcionament, els pros i els contres i l'experiència de l'autor amb els distints instruments.

⁶⁵⁶ Pickstone, 2000: 189-225

⁶⁵⁷ Què s'entén per un instrument científic ha suscitat dubtes al llarg del temps. Es pot entendre com qualsevol instrument que pel seu ús es fa servir per a la investigació científica, o diferenciar-ho entre instrumental actiu, aquells destinats a la creació de nous fenòmens al laboratori, o passius, destinats a l'observació i a la mesura. Altres autors els distingeixen depenent del públic a qui van destinats, estudiants, altres científics o grups externs a la professió, o bé segons l'ús a que són destinats, com la investigació, l'ús industrial o la docència entre altres. Per a més detall, vegeu García i Bertomeu, 2000.

⁶⁵⁸ Bertomeu i García Belmar, 2002: 5

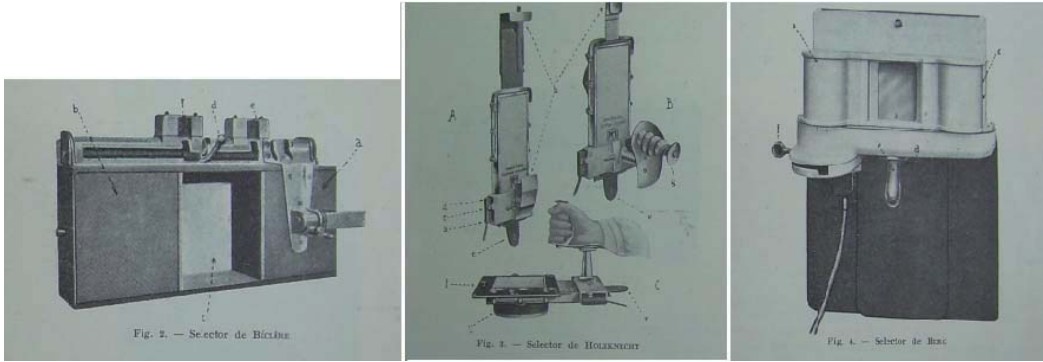

Figura 38: Imatges dels tres “seriògrafs” o “selectors” revisats per Màrius Cortés (Exemplar 64)

En aquest moment de gran desenvolupament tecnològic mèdic o científic, es considerava necessari que el clínic coneguera el funcionament intern de l'aparell, l'enginyeria de l'invent, i en aquest sentit es feia una extensa revisió d'aquest aspecte. En aquets cas concret, Màrius Cortés donava per suposat que aquells aparells no eren pas la solució a l'exploració duodenal, i que aquesta passava per una millora tecnològica que encara no s'havia aconseguit: poder fer una visió en moviment del trànsit duodenal. Aquest autor, ho resumia així: “Potser quan la cinematografia radiològica sigui un fet, haurèm trobat el mètode ideal (d'exploració duodenal), però mentrestant és en l'ordre dels selectors on es troben les solucions realment pràctiques.”(Cortés, M., 1932: 8). L'usuari, el metge clínic, jugava per tant un paper actiu com a consumidor d'un producte i pressionava les cases fabricants per a que el seu desenvolupament tecnològic es fes cap una direcció determinada.

El caràcter didàctic dels treballs de Màrius Cortés estaven clarament adreçats a millorar el mal ús de la tècnica radiològica com s'ha vist més amunt, però també fer comprendre la funcionalitat de l'aparell digestiu i la seva correlació amb les imatges radiològiques. Seguint aquesta màxima, i per tal de millorar la comprensió de les radiografies, va fer una divisió de l'aparell digestiu per porcions, apartant-se de la divisió habitual, de manera que coincidís amb la correlació radiològica: “[..] en intentar l'estudi radiològic de les imatges intestinals, hem adoptat la divisió del tub digestiu en estómac, duodè, intestí prim, intestí gruixut i apèndix” (Cortés, M., 1932: 4). L'autor adaptava així el seu discurs, la seva obra, per facilitar l'enteniment del lector.

Uns anys abans, al començament de la col·lecció, quan encara no era tan freqüent l'ús de la fotografia en la revista, s'optava per representacions més o menys esquemàtiques d'aquells aparells que s'empraven, però mantenint l'alt detall pel que fa a

l'explicació del seu funcionament intern. És un exemple d'aquest darrer cas, els aparells que Boi Danés descrivia l'any 1927 en l'exemplar número 7, *El metabolisme basal* (Figura 39):

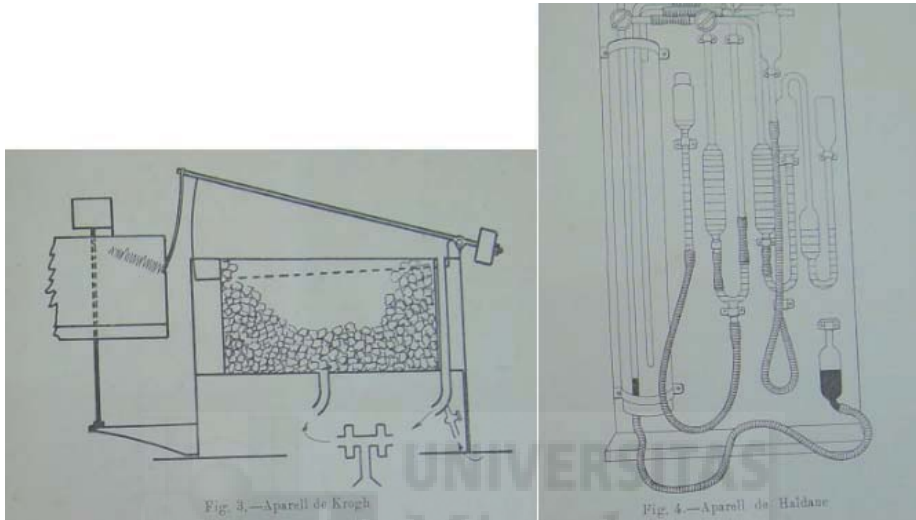

Figura 39: Esquemes d'aparells per mesurar el metabolisme basal (Exemplar 7)

També en alguna ocasió, els metges catalans podien presumir de moderns aparells fets i emprats a Catalunya, com la instal·lació feta a la *Casa de la Maternitat* de Barcelona destinada a la preparació de fórmules per a l'alimentació dels lactants i mostrada per Salvador Goday a l'exemplar número 19 de la col·lecció, *Alimentació del nen durant la primera infància* (Figura 40)⁶⁵⁹:

⁶⁵⁹ El subministrament de llet a lactants que ho necessitaven, perquè la mare no en tenia suficient, per ser bessons, per orfes, etc., es feia en molts altres llocs de l'Estat emprant les institucions conegudes com la *Gota de Leche* (vegeu sobre aquest tema Perdiguero i Bernabeu, 1999 i Rodríguez Ocaña *et al.*, 1985). En aquests establiments la llet de vaca s'esterilitzava, reservant la pasteurització per als asils i els hospitals de nens. L'esterilització única i diària que es feia en aquests centres suposava un treball excessiu en un moment determinat del dia, no poder aprofitar tota la llet subministrada per la vaqueria, inutilització dels "biberons" preparats quan s'imposaven canvis de règim, etc. La característica més nova de la instal·lació de la Casa de la Maternitat de Barcelona consistia en permetre tindre sempre un dipòsit de llet pura i conservada que permetia adaptar-se als canvis de règim i a les peticions extra o a aquelles fetes fora de temps, a més de fer les dilucions de manera asèptica en la mateixa instal·lació, sense contacte amb la mà humana (Goday, 1928: 30-31).

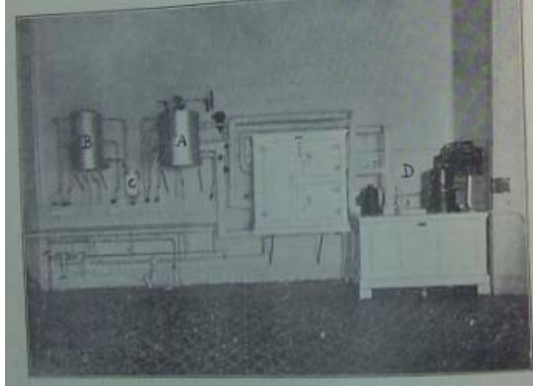

Figura 40: Instal·lacions de la Casa de la Maternitat (exemplar 19)

A l'igual que en el cas dels aparells més senzills, l'autor descrivia amb tot luxe de detalls el funcionament intern de la instal·lació, potser amb la idea que pogués ser reproduït en altres indrets de Catalunya. Aquesta millora tècnica estava donant un resultat excepcional com ell mateix afirmava: "Després de quatre anys de fer funcionar l'aparell, tenim la satisfacció de poder afirmar que no s'ha presentat a la Inlusa cap cas de diarrea que pugui ésser atribuït a infecció de la llet" (Goday, 1928: 30).

No només els aparells científics eren explicats. També, en major mida, l'instrumental mèdic o quirúrgic va rebre un espai en aquesta col·lecció de revistes, com els trocars que Cornudella i Capdevila mostrava en l'exemplar 18 de la col·lecció, *La col·lapsoteràpia en la tuberculosi pulmonar (Neumotòrax artificial, Oleotòrax, Frenièctomia, Toracoplàstia)* (Figura 41).

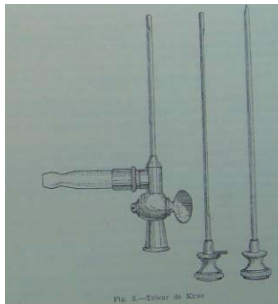

Figura 41: Distints models de trocars(Exemplar 18)

Una de les conseqüències de recórrer a especialistes experimentats per escriure els distints exemplars era que, en ocasions, la seva actuació no es limitava només a l'eminència clínica, sinó que aquesta experiència, la pràctica mèdica diària, els feia fer d'enginyers i dissenyar i patentar instrumental per a les seves respectives especialitats.

Un exemple d'aquests va ser el Lluís Suñé i Medan, otorinolaringòleg que va idear una pinça per trencar cossos estranys de l'esòfag (Figura 42), i que descrivia somerament en el seu exemplar, el número 16 de la col·lecció: *Els cossos estranys de les primeres vies digestives i respiratòries*.

Figura 42: Pinça ideada pel Dr. Suñé (exemplar 16)

Un altre tipus d'imatge publicada en algunes ocasions va ser la de les fotografies d'instal·lacions, tant de centres catalans com d'altres estrangers que havien de servir de model on arribar, no només com a metges, sinó també com a autoritats. En aquest grup estava per exemple Lluís Sayé, aleshores director del Servei d'Assistència Social de Tuberculosos de la Generalitat de Catalunya. En el seu treball corresponent a l'exemplar doble 68-69, de l'any 1933, *Les noves orientacions de la lluita antituberculosa i la seva aplicació a Catalunya*, després d'un extens estudi epidemiològic sobre l'estat de la malaltia a distints països d'Europa i a Espanya, plantejava com havia d'organitzar-se la lluita contra aquesta patologia. Per a reforçar-ho, mostrava unes imatges que podien fer veure en els lectors que el tractament no era només farmacèutic, sinó que també jugava un paper important la inversió en les instal·lacions i les activitats de fisioteràpia, lúdiques, etc. que s'hi feien allí. Com a exemple les figures següents (Figures 43, 44 i 45):

Figura 43: Instal·lacions italianes de lluita contra la tuberculosi (Exemplar 68-69)

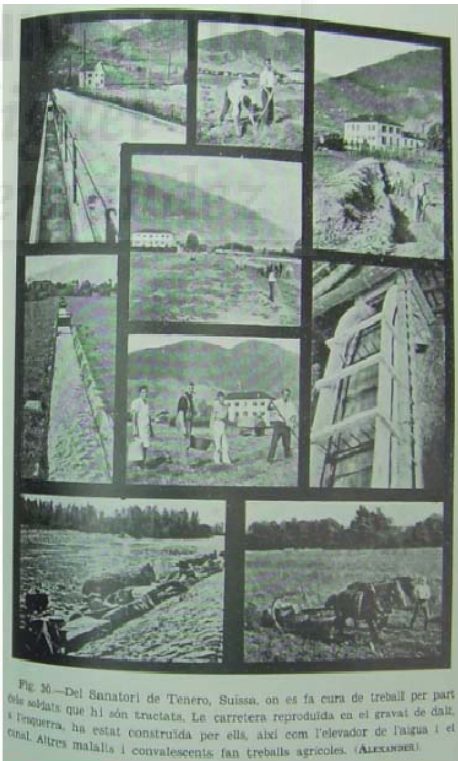

Figura 44: Activitats dels pacients en el seu tractament antituberculós (Exemplar 68-69)

Fig. 31.—La cura del treball als Sanatoris.—Malaltia filant al Sanatori d'Agra. (Del llibre d'ALEXANDER).

Fig. 32.—Sanatori popular «Berg en Bosch» a Apeldoorn, Holanda. Tallers comuns i botx amb el seu lit d'un malalt; els diferents productes del treball dels malalts. (ALEXANDER).

Figura 45: Activitats dels pacients en el seu tractament antituberculós(ii) (Exemplar 68-69)

Un segon exemple d'instal·lacions model es mostrava en el número dedicat a una altra de les grans malalties socials del moment, la lepra. Jaume Peyrí i Rocamora, l'any 1934, en el seu exemplar doble, 77-78, *La lepra a Catalunya. Posició actual de la lluita contra la lepra*, mostrava la leproseria americana de Carville com a possible model a seguir a Catalunya (Figura 46):

Fig. 30.— Pavelló de la leproseria U. S. A. de Carville (Dr. DEWEY), que es podria prendre com a model.

Figura 46: Leproseria americana (Exemplar 77-78)

Com ja s'ha dit, no es tractava només d'instal·lacions estrangeres, també es podia presumir d'obres fetes a casa, en el cas de la lluita contra el càncer a Catalunya, que també dirigia un metge autor de la col·lecció, Lluís Guilera. En el moment de fer la seva col·laboració en la revista, era director del Servei de Càncer de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. En el seu treball, dedicava unes quantes pàgines, i tretze fotografies, a mostrar gràficament les instal·lacions capdavanteres de les quals gaudien al seu hospital, com es mostra a les figures 47 i 48, o a un altre hospital català, l'Hospital de Girona (Figura 49).

Fig. 1.—Façana posterior del Pavelló del Càncer de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. A la dreta, ala Roentgen i a l'esquerra, poc visible, ala Curie.

Fig. 2.—Hall del Pavelló del Càncer de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

Fig. 3.—Biblioteca del Pavelló del Càncer de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

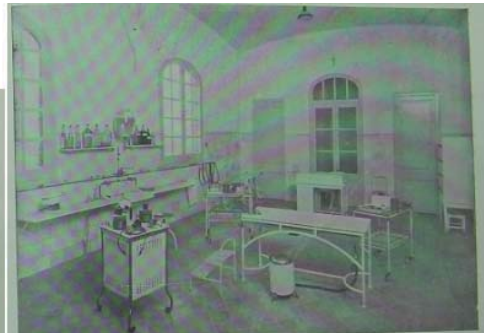

Fig. 4.—Dispensari del Pavelló del Càncer de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Al fons, tocant a la porta de la dreta, el llit en el qual es guarden més de 2.500 històries recollides en els 7 anys de funcionament.

Fig. 1.—Sala d'operacions del Pavelló del Càncer de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

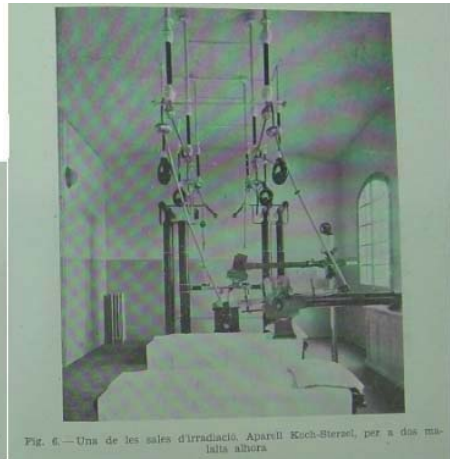

Fig. 6.—Una de les sales d'irradiació. Aparell Koch-Sterzel, per a dos malalts a l'hora.

Fig. 7.—Una de les dues infermeries del Pavelló.

Fig. 8.—Solàrium de la secció d'homes.

Figura 47: Instal·lacions de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (Exemplar 90)

Fig. 9.—Una de les infermeries anexas al Servei de Terapèutica Física de la Facultat de Medicina.

Fig. 10.—El corredor amb les taules de comandament dels aparells de radioteràpia que pertanyen a la Càtedra de Terapèutica Física de la Facultat de Medicina de Barcelona.

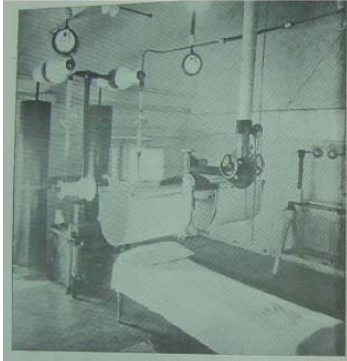

Fig. 11. — Una de les sales d'irradiació mèdica de l'Hospital Clínic, de la Facultat de Medicina de Barcelona.

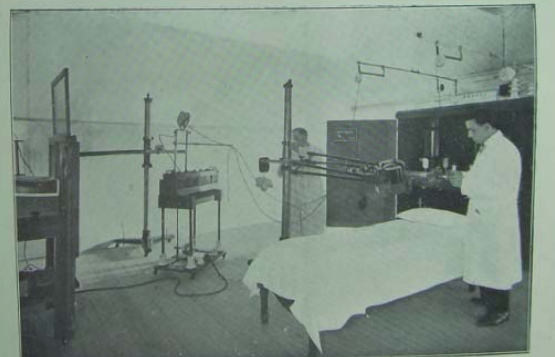

Fig. 12. — Altra de les sales de radioteràpia de l'Hospital Clínic, de la Facultat de Medicina i aparells de mesura.

Figura 48: Instal·lacions del Servei de Terapèutica Física i de l'Hospital Clínic de la Facultat de Medicina de Barcelona (Exemplar 90)

Fig. 13. — L'aparell Shabitsvoti de la Secció de Terapèutica física de l'Hospital de Girona.

Figura 49: Instal·lacions de l'Hospital de Girona (Exemplar 90)

Com pot comprovar-se, no eren en cap cas imatges neutres. Ben al contrari, el seu significat epistemològic, més encara venint del responsable de la lluita antituberculosa de la Generalitat, o d'un gran expert en el càncer, o en la lepra, provocarien en els lectors un transvasament implícit del suposat futur que esperava a la lluita contra eixes malalties a Catalunya. És a dir, no només les pròpies imatges creaven un coneixement mèdic per elles mateix, sinó que també conformaven una consciència col·lectiva de país que havia de desenvolupar-se seguint eixos exemples europeus i en el cas de les instal·lacions catalanes, com a prova de que era un fet possible. Una epistemologia de les imatges no complementària del text, sinó amb valor per ella mateix.

Dintre de l'apartat més didàctic, també són ressenyables les fotografies amb les quals s'intentava que el lector aprengué a fer distintes tècniques més o menys dificultoses, com la punció lumbar, que era descrita en les seves dues formes de realització, amb el pacient assegut o amb el pacient estirat, per Pere Escriu en el seu text de l'any 1930, el *Líquid Cefalo-Raquidi (Tècniques d'obtenció i generalitat semeiològiques)* (Figura 50):

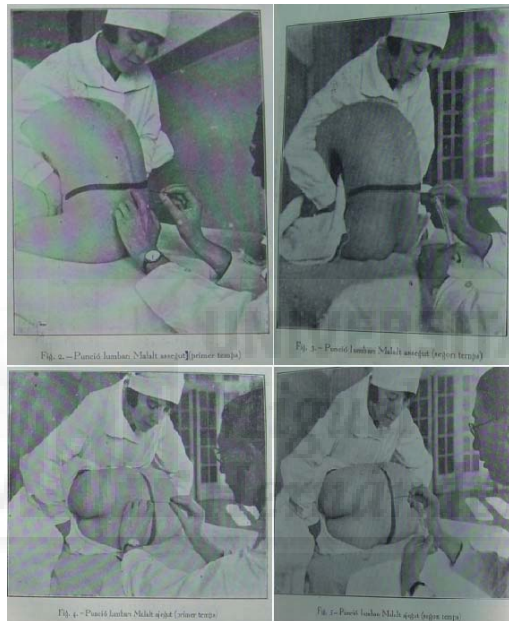

Figura 50: Tècnica per fer una punció lumbar (Exemplar 36)

Resulta difícil ser més didàctic que amb les fotografies anteriors, en les quals es podia veure el propi metge fent la punció, la posició de l'agulla, la forma com la infermera ajudava subjectant el malalt i part de l'instrumental que feia servir.

Un altre tipus de fotografia freqüent en les *Monografies Mèdiques* era les fotografies de pacients, que incloïen un ampli ventall de representacions, ja siga de parts del cos, del cos sencer nu, amb visió o no de la cara, o del propi rostre per mostrar lesions d'aquesta zona. La immensa majoria de pacients eren retratats a cara descoberta, sense cap protecció de la seva imatge, inclús en situacions en les quals la fotografia es feia amb el pacient nu i independentment de l'edat, nens, adolescents o adults. L'única excepció que sembla respectar-se al llarg de la col·lecció era la no representació de la dona adulta nua.

El cos humà, total o parcialment, apareix fotografiat en cent cinc ocasions, i en només en sis casos de pacients fotografiats en l'exemplar número 76 del Dr. Leandre Cervera, *La pubertat patològica*, curiosament adolescents o xiquets, es tapen els ulls del fotografiat per dificultar el seu reconeixent i salvaguardar així la seva intimitat. En el mateix exemplar, altres tretze individus de totes les edats, apareixen a cara descoberta tot i que alguns són adults i també van nus⁶⁶⁰.

Per la seva part, Jaume Peyrí, en l'exemplar doble següent, el corresponent als números 77-78, *La lepra a Catalunya*, fotografiava altres pacients nus i vestits, sense que s'amagués el seu rostre. Els motius que feren que en alguns casos es tingués en compte aquest aspecte i no en els altres no poden saber-se, encara que cabria la possibilitat que es relacionés amb la classe social del pacient. Com altres autors han assenyalat, podria suposar-se que es tractava de pacients de classe popular, anònims per tant, a qui no caldria cobrir el rostre⁶⁶¹. Es dona el cas de que, tret d'un cas, els pacients nus en l'exemplar *La pubertat patològica* de Cervera, tenen un fons fosc a la fotografia, sempre el mateix, com si fos un lloc preparat a propòsit per aquesta finalitat; mentre que els pacients amb la cara tapada estan fotografiats al davant d'una prestatgeria de llibres o d'un llençol blanc enganxat. Fotografies de pacients de l'hospital front fotografies de la consulta privada? Impossible comprovar-ho. (Figura 51)

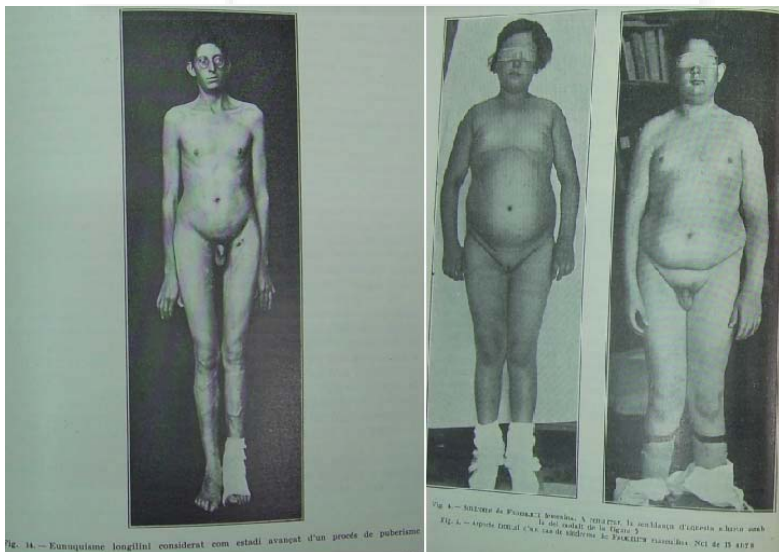

Figura 51: Pacients amb cara destapada i amb ulls tapats (Exemplar 76)

⁶⁶⁰ Cervera, 1933b

⁶⁶¹ Fajula, 2013: 163

No es sentia la necessitat de tapar el rostre dels pacients fotografiats per il·lustrar els exemplars dedicats a patologies que clarament afectaven a una classe social més desafavorida, com l'exemplar ja citat, el dedicat a la lepra, en el qual només per la vestimenta de molts dels pacients retratats ja es podia intuir que pertanyien a una població humil o inclús asilada. (figura 52):

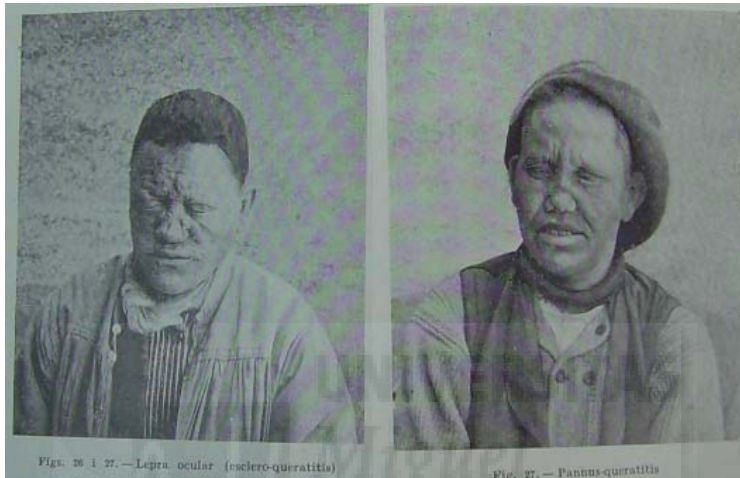

Figura 52: Fotografies de pacients amb lepra (Exemplar 77-78)

La mateixa situació es donava en algunes de les fotografies dels pacients amb tracoma, malaltia pràcticament endèmica en aquells moments entre la gent amb condicions higièniques deficitàries. També sovintejaren al llarg de la col·lecció imatges fotogràfiques de parts del cos com nafres o altres lesions dèrmiques, centrades específicament en la part de la pell que es volia mostrar (figura 53):

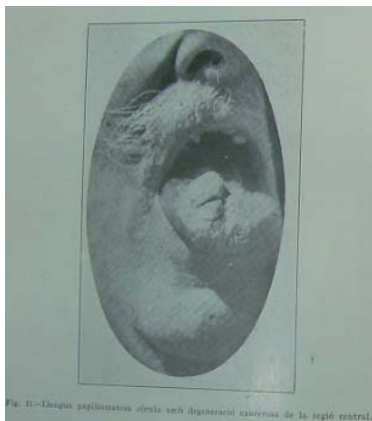

Figura 53: Imatge de lesió de llengua (Exemplar 54)

Un punt a ressenyar dintre de la fotografia del pacient és aquella dedicada al nen. Ja s'han vist alguns exemples de fotografies de xiquets i adolescents en el tema de desenvolupament puberal patològic, però cal fer una lectura més acurada d'aquestes representacions.

Recuperant les dues monografies escrites de manera conjunta l'any 1932 per Goday i Casals i Carbonell i Juanico corresponents als exemplars número 62 i 63, *Trastorns nutritius del lactant*, primer i segon volum, es poden veure nou fotografies de nadons amb impactants deformitats corporals conseqüència de problemes nutritius i una dels peus nafrats d'un d'aquests xiquets. Quatre d'aquestes fotografies s'intueixen pròpies dels seus serveis hospitalaris. En canvi, de les altres, quatre són extretes del *Tratado de las enfermedades del niño de pecho*, del Dr. H. Finkelstein, editat l'any 1929 a Madrid per l'Editorial Labor. Una d'elles és del llibre *Diagnóstico de las enfermedades de los niños*, del Dr. Feer, publicat l'any 1923, també per l'Editorial Labor, a Barcelona, i una altra, segons la referència indicada a peu d'imatge, del *Tractat de malalties dels nens*, també del Dr. E. Feer editat per l'Editorial Marín de Barcelona⁶⁶². En aquest darrer cas, tot i que els autors dels exemplars asseguraven en el prefaci de l'obra que volien que li valgués al metge pràctic per "confrontar els quadros descrits amb els casos que li proporcionaria la clínica" (Goday i Carbonell, 1932: 3), els casos fotografiats, difícilment serien tractats per un metge pràctic o rural; possiblement alguns no s'havien vist tampoc en la consulta dels autors i per això la no existència de material fotogràfic propi. Més bé semblaven mostrar la intenció de consolidar l'especialitat com una branca específica i indispensable per la gravetat que podien arribar a adquirir els malalts: no es tractava només d'instaurar un règim dietètic, sinó que es tractava d'evitar veritables drames, com es pot veure en la figura 54:

⁶⁶² En referència a aquest darrer llibre, no s'ha pogut localitzar l'obra amb el títol en català a què fa referència l'autor de la monografia. En aquesta editorial sí que es van publicar distintes edicions en espanyol del treball del Dr. Feer, sent la primera la de l'any 1924 una traducció des de l'original alemany feta per Francisco Tous Biaggi, reconegut traductor de llibres mèdics de l'anglès i de l'alemany (Chumillas, 2007), i participant en el Primer Congrés Internacional de Llengua Catalana de 1906 (Perea, 2006: 155)

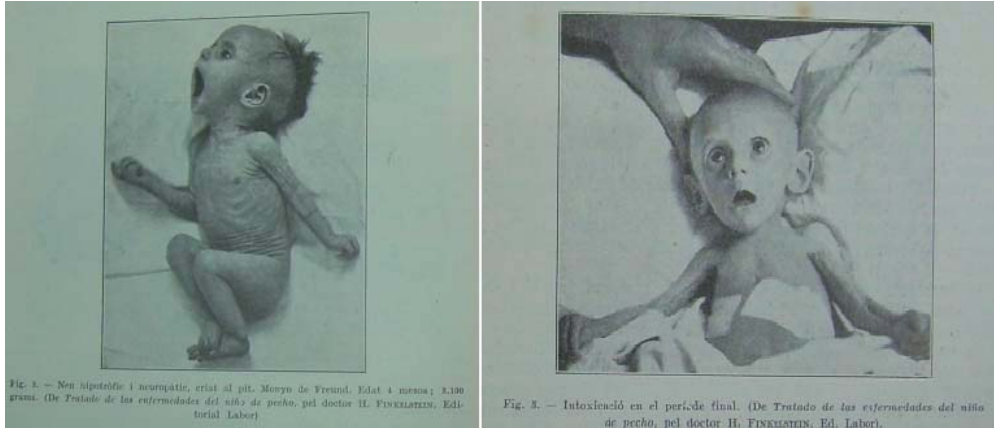

Figura 54: Imatges de lactants amb trastorns nutritius (Exemplars 62 i 63 respectivament)

Altres imatges emprades per aquests autors mostraven l'assoliment d'èxits terapèutics de la pediatria en processos que podien esdevindre greus però que tenien una etiopatogènia coneguda i un tractament satisfactori que havia estat prestat a la pròpia Casa de la Maternitat de Barcelona (figura 55). Respecte a la importància que els metges no especialitzats es formaren en els aspectes pediàtrics, no pot oblidar-se que els metges rurals i pràctics a qui es dirigia el text eren aquells que havien de valorar en la major part dels casos la derivació o no a l'especialista i, per tant, proporcionar pacients als pediatres.

Figura 55: Imatge del mateix lactant amb trastorn nutritiu abans i després del tractament (Exemplar 62)

La concepció del nen dintre de la societat, en el moment d'edició de la col·lecció estudiada en aquest treball, ja no era ni de bon tros la mateixa que la dels segles anteriors, havia anat evolucionant des de la concepció de l'infant al segle XVIII, en la qual es considerava la mort com un fet pràcticament inevitable, amb una barreja de dos conceptes, la innocència i la mort. En canvi, al segle XIX, la "innocència" es va deixar de banda ben aviat per incorporar el col·lectiu infantil a la feina industrial. La mà d'obra infantil era un element clau per la sostenibilitat familiar, mentre que la seva mortalitat continuava amb unes xifres elevadíssimes. El veritable canvi es va donar a l'entrar el segle XX, moment en el qual la mortalitat infantil, en part pel desenvolupament de la pediatria, ja no es considerada un fet inseparable d'eixa etapa de la vida, sinó que va passar a ser considerada com un problema evitable, de malalties, i assumpte d'urgència per als països que es consideraven avançats⁶⁶³. En aquest sentit, el Dr. Aiguader ho explicava en un dels seus treballs:

"[...] en teoria, amb rares excepcions, un nen de mamella no té cap motiu per a morir. La mort hauria d'ésser un cas excepcional. En efecte, porta dins d'ell quantitat d'energia enorme atresorada per anar-la gastant en el camí que li pertoca recórrer en aquesta vida; cap perill o pocs perills no haurien d'amençar-lo: ni la lluita per l'existència el llança en un febrós bregar ple de crueltat; ni ha d'emmetzinar-li l'aire l'atmosfera d'un taller o fàbrica malsana; ni els vicis li corquen el cos ni li perverteixen l'ànima; no està exposat a aliments impurs perquè el pit de la seva mare filtra i asepsitza el seu menjar i el seu beure. A despist d'aquestes possibilitats teòriques, la Naturalesa i els homes d'acció conjunta li han omplert d'enemistats la seva entrada en la vida. Malgrat tots els afanys de les mares, els nadons moren com a mosques, una sega constant trenca les seves arrels en la terra, perquè no s'és prou destre a cuidar-los ni a preparar-los." (Aiguader, 1932d: 122-123)

L'elevada mortalitat infantil s'havia de combatre, i de fet es va fer, promocionant el desenvolupament de dues estratègies: amb la posada en marxa de lluites sanitàries

⁶⁶³ Ballester i Balaguer, 1995

contra aquest flagell⁶⁶⁴ i amb la difusió de les teories eugenèsiques⁶⁶⁵, defensades per importants personalitats de la vida mèdica catalana i espanyola, com Martínez Vargas o Marañón (Madrid, 1887 – 1960)⁶⁶⁶ entre altres. En les mateixes *Monografies Mèdiques* d'alguna manera es seguien aquests postulats en el moment de cercar la causa de malalties pediàtriques, per exemple per explicar l'etiologia de la hipoplàsia del nadó, de la qual s'afirmava: "L'etiologia d'aquesta alteració congènita ha estat discutida. [...] Darrerament sembla concedir-se més importància a la degeneració moral i física dels pares." (Goday i Carbonell, 1932: 27-28).

Tot allò relacionat amb l'infant, com ara la prevenció de les seves malalties, la patologia que l'envoltava o la seva assistència, interessava, i es divulgava la seva importància entre la població, també amb una nova eina, la ràdio⁶⁶⁷. El Dr. Mestre i Puig, l'any 1934 donava una conferència radiofònica titulada "L'assistència a l'infant dintre de l'organització sanitària a Catalunya", recollida posteriorment en una de les *Monografies Mèdiques*⁶⁶⁸. En aquesta conferència, el Dr. Mestre, després d'un repàs de les xifres de natalitat i mortalitat en alguns països europeus, a Espanya i a Catalunya, detallava les propostes d'organització que la Generalitat proposava dur a terme, així com els recursos disponibles amb campanyes com la del *Segell pro-infància*. Propugnava, finalment, un

⁶⁶⁴ Existeixen multitud d'estudis sobre la lluita contra la mortalitat infantil que va tindre lloc a tot l'Estat, fonamentalment en el primer terç del segle XX, ja que la infància havia adquirit un important valor dintre del si de la societat i a tot arreu sorgiren iniciatives per assegurar la seva salut (vegeu Ballester i Balaguer, 1995 i Perdiguero (comp), 2004), i especialment posant atenció en l'alimentació com a causa de mort, tal i com ja s'ha vist en aquest capítol. A banda, la preocupació que aquestes xifres provocava en els àmbits periodístics i científics, pot revisar-se, tot i que només per al cas valencià, en Llopis Vicent, 2004. Igualment, per a aquest àmbit territorial, pot revisar-se la institucionalització que va tenir lloc a la província de València de distintes iniciatives de lluita contra la mortalitat infantil en Barona, C., 2004 i 2006

⁶⁶⁵ La preocupació per les xifres de natalitat baixa i immigració accelerada va provocar la creació de l' Institut Català d'Eugenèsia amb un laboratori annex (Mestre i Puig, 1935: 10). El moviment eugenèsic va tindre una incorporació més tardana a Espanya que a la resta de països europeus, i, tot i actuacions anecdòtiques, no va ser fins la dècada dels vint del segle XX que va assolir una certa importància. Es va tractar d'un moviment defensat per personalitats de l'època com Marañón, però amb poca repercussió a Catalunya (Nash, 1985). En relació al moviment eugenèsic, a nivell estatal, es va celebrar un primer curs a Madrid l'any 1928 de la mà del ginecòleg català Sebastian Recasens (Barcelona, 1863 – Madrid, 1933), curs que va haver de ser suspès sense finalitzar. Com s'ha comentat ja (vegeu el capítol "La professió mèdica i la sanitat), la Generalitat de Catalunya va promulgar la primera llei que permetia l'avortament l'any 1936 per, entre altres raons, qüestions eugenèsiques.

⁶⁶⁶ Des d'una visió dual de metge liberal i de catòlic practicant, Marañón esdevingué un gran defensor de les idees eugenèsiques com a pilar bàsic de la lluita contra la mortalitat infantil, advocant per idees que en el moment de ser presentades causaren importants discussions, com ara la prohibició del matrimoni i, per tant, de la reproducció, als individus amb malalties transmissibles, instant els estats a fer-se càrrec del manteniment i l'educació dels nens de pares sans sense recursos econòmics, o la inclusió de l'educació sexual des de l'escola per evitar que els cònjuges arribaren al matrimoni com "ignorants sexuals". Sobre aquest aspecte de la figura de Marañón, vegeu Ballester, 2013 i Ferrándiz, 1999.

⁶⁶⁷ En relació a l'ús de la ràdio com a mitjà per divulgar coneixements sobre la salut infantil durant la Segona República, vegeu Bernabeu, Trescastro i Galiana Sánchez, 2011

⁶⁶⁸ Mestre i Puig, 1934

esforç de tots per millorar aquestes xifres, per un tema sanitari, però també per motius nacionals⁶⁶⁹:

“La vida d'un poble, si no vol perdre la seva personalitat, s'afiança tant o més que en l'augment de la natalitat, en la baixada de la mortalitat, en defensar la salut de tots els seus habitants, però especialment els de les edats més baixes.” (Mestre i Puig, 1934: 14-16).

De manera paral·lela amb aquest nou valor de la vida infantil, i també íntimament relacionats amb el desenvolupament de la pediatria com a especialitat mèdica i per tant, del millor coneixement del cos del nen i de la seva evolució, des de les primeres dècades del segle XX s'havien estat consolidant distintes formes d'objectivar “el arquetipo del niño saludable” (Ballester i Perdiguero, 2000: 162). D'aquesta manera es pretenia que les comparacions per valorar si un nen era o no “normal”, es pogueren fer entre els mateixos xiquets i no entre aquests i els adults, tractant els primers com adults en miniatura. En aquest sentit, a la importància que se li havia donat al pes en els començaments de la pediatria s'afegien altres mesures a tenir en compte, com la talla i la proporcionalitat, amb la introducció de taules evolutives del creixement. Les *Monografies Mèdiques* no van ser alienes a aquesta tendència general, amb el mateix problema que a la resta de l'Estat, la no disponibilitat de dades nacionals amb les quals fer les comparacions, la qual cosa obligava a fer servir dades d'altres països d'Europa, com França, el Regne Unit o Alemanya⁶⁷⁰.

Aquestes taules, en concret les del ginecòleg Carl Heinrich Stratz (Odessa, Ucraïna, 1858 – Den Haag, Alemanya, 1924), van ser emprades per Leandre Cervera per assenyalar el desenvolupament del nen fins l'edat adulta en una de les seves col·laboracions en les *Monografies Mèdiques*, tal i com es mostra en la figura 21.

⁶⁶⁹ Vegeu per a més detalls sobre el tema Perdiguero i Castejón, 2006

⁶⁷⁰ Tot i la no disponibilitat de dades catalanes o espanyoles amb les quals fer les comparacions, Cervera, basant-se en “[...] opinions alienes i observacions personals fornides en vint anys d'experiència clínica acompanyada d'exploració complementària de laboratori [...]”, s'atrevia a classificar “l'hora puberal” en les “terres de llengua i raça catalanes”; així, segons les seves dades, les edats més baixes d'aparició dels primers signes puberals es donaven “[...] als pobles de la costa i a les terres d'Alacant, les més altes pertanyen a la gent de muntanya i, sobretot, a la de les serralades pirinenques. [...] Així, a les comarques més baixes de la terra valenciana sovintegen les observacions de menarquies perfectes en noies de deu anys i, per contra, a Andorra i al Vallespir no són gens estranyes les constatacions de pubertats femenines retardades fins els 18 i 19 anys”. (Cervera, 1933a: 6)

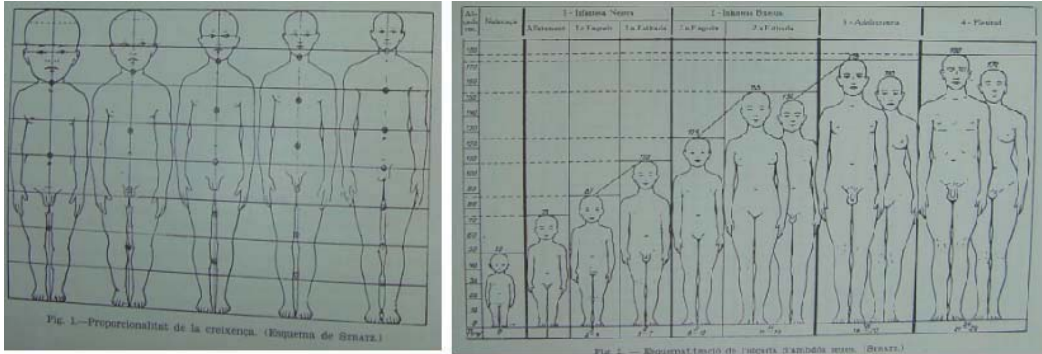

Figura 56: Taules d'Stratz de desenvolupament humà normal (Exemplar 73)

Junt amb aquestes, tot un seguit de taules, gràfiques, fórmules i regles intentaven mostrar com era el desenvolupament normal dels nens i per tant, en quines situacions s'havia de parar atenció per una possible desviació d'aquesta normalitat, en molts casos, evitable. Es tractava d'una sèrie de mecanismes de prevenció secundària instaurats per protegir un nou valor dels pobles, el nen, la població sana.

La creixent importància que la cura del nadó, de l'infant i de l'adolescent anava prenent, junt amb la consolidació de l'especialitat pediàtrica, es va veure reflectit també en les *Monografies Mèdiques*, que van dedicar nou dels seus exemplars a temes estrictament pediàtrics⁶⁷¹, a banda de cinc temes de ginecologia i obstetrícia clarament implicats amb la pediatria i alguns d'ells amb les teories eugenèsiques⁶⁷². En certa manera relacionat amb el tema pediàtric es va tractar amb detall, al llarg de dos exemplars, l'esterilitat femenina⁶⁷³, tema elegit amb un clar afany divulgador per al lector no mèdic. El propi autor Joan Vanrell, ho assenyalava com una mostra de "civilitat":

“Creient, doncs, que el coneixement de les causes determinants de l'esterilitat femenina i la manera de tractar-la interessen als nostres professionals, i que la formació d'un ambient propici en aquest sentit és una conveniència d'alta civilitat en el nostre país, ens decidim a

⁶⁷¹ Es tracta dels exemplars número 15 (1928): *Trastorns intestinals dels infants (generalitats)*, 19 (1928): *L'alimentació del nen durant la primera infància*, 62 i 63 (1932): *Trastorns nutritius del lactant (primer i segon volum)*, 67 (1933): *La infància anormal*, 73 (1933): *La pubertat normal*, 76 (1933): *La pubertat patològica*, 81 (1934): *La cirurgia abdominal del nen* i 85 (1935): *Evolució sexual de l'infant*.

⁶⁷² Són exemplars com el número 20 (1928): *Diagnòstic clínic de la gestació*, 26 (1929): *Lúes i estats gravídics*, 34 i 35 (1929): *Diagnòstic i tractament de l'esterilitat femenina: etiologia i diagnòstic general (primer i segon volum)* i 86 (1935): *Diagnòstic de la tuberculosi ginecològica*.

⁶⁷³ Tot i aquest títol dels exemplars 34 i 35, de l'any 1929, fets per Salvador Goday, ginecòleg, en realitat també es tracta l'esterilitat masculina, el seu diagnòstic, i la seva importància en l'esterilitat "conjugal".

presentar una síntesi del problema i del seu estat actual a la consideració de l'estudiós i del pràctic.” (Vanrell, 1929a: 6)

Tal era el desig de l'autor de fer-se entendre entre els lectors que no foren metges que va inserir una introducció recordatori del “concepte de la generació” que segons aconsellava, “[..] pot passar per alt qui desitgi entrar seguidament en matèria.” (Vanrell, 1929a: 6). En els temes ginecològics i obstètrics tractats en les *Monografies Mèdiques*, s'obviava per complet qualsevol imatge de la dona, ni en forma de fotografia ni com a gravat ni com a esquema, mentre que si que es feien referències a la necessitat de fer exploracions ginecològiques. Aquest fet resulta en certa manera a destacar, si més no en un període en el qual l'especialitat ginecològica i obstètrica estava ja acceptada, el procés de medicalització de la salut de les dones era un fet assumit⁶⁷⁴ i havien estat publicats distints treballs de gran importància sobre ginecologia. Alguns d'aquests textos, adreçats també a metges i estudiants, sí que es presentaven imatges clarament didàctiques i amb una visió moderna de la ginecologia, com el *Tractat de Ginecologia* de Fargas i Roca⁶⁷⁵.

La visió androcèntrica de la medicina, reflex de la de la societat, que es pot veure en distints exemplars de la col·lecció, s'aprecia, si de cas, més clarament en els exemplars dedicats a l'esterilitat femenina, en els quals, tot i que com s'ha dit, sí que es donava la importància que es mereixia a l'esterilitat masculina, assumint que tant un com l'altre cònjuge podien ser els responsables, s'assenyalaven algunes curiositats que fan veure com s'intentava evitar en la mida de les possibilitats fer passar un mal tràngol a l'home. Per exemple, a l'hora de revisar la viabilitat dels espermatozous, s'obviava la masturbació masculina i en cap cas es donava opció a aquesta possibilitat, optant per dues tècniques possibles, el *coitus interruptus*, “[..] depositant la mostra en un petit vas esterilitzat que curosament tapat és tramés al laboratori per conservar-lo en l'estufa a 37°” (Vanrell, 1929a: 57), o bé per *coitus condomatus*, és a dir, fent servir un preservatiu en el coit i recollint posteriorment la mostra que s'havia de remetre al laboratori.

Continuant amb l'ús de la imatge com a element popularitzador no es pot deixar d'esmentar el recurs al dibuix que es feia en les *Monografies Mèdiques*. Aquestes figures permetien esquematitzar una idea sense que el lector es perguera en detalls. En general, no constava l'autor de cadascun dels dibuixos, tot i que en alguns casos es podien

⁶⁷⁴ Sobre l'evolució del coneixement del cos de la dona en la història de la medicina i la medicalització del seu procés, vegeu Ballester, 2001

⁶⁷⁵ Vegeu sobre el detall de les imatges d'aquest i la seva significació, vegeu Fajula, 2013

suposar obra del propi autor o d'algun col·laborador, com els representats en l'exemplar 53, de 1931, *Anàlisi i tècnica coprològica*, de Duran i Jordà, (Figura 57).

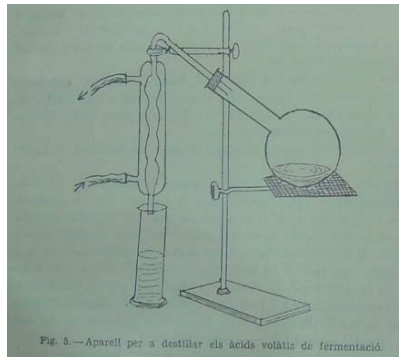

Figura 57: Dibuix esquemàtic de l'exemplar de Duran i Jordà (Exemplar 89)

En canvi, algun autor si que signava els seus dibuixos, tot i que fos amb les inicials; per exemple, Antoni Vila i Coro, autor del número dedicat al tracoma de 1935, l'exemplar 75, *Tracoma. Aspecte mèdic i sanitari*, qui inseria els seus propis esquemes entre el text signats com "V.C.", com mostren els exemples següents (Figura 58):

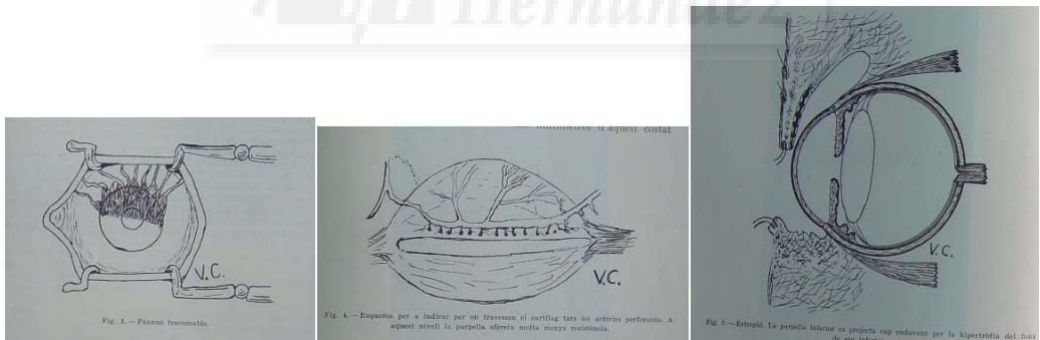

Figura 58: Dibuixos esquemàtics fets pel Dr. Vila i Coro (Exemplar 75)

Altres dibuixos, més elaborats, eren obra de dibuixants professionals i per tant sí que es signaven, com ara el treball fet per Sevillano⁶⁷⁶ sobre la circulació venosa abdominal publicat en l'exemplar 89 de Jacint Vilardell i Francesc X. Cortada, *Les cirrosi*

⁶⁷⁶ Per a més informació sobre aquest dibuixant, vegeu el capítol "Les Monografies Mèdiques: un aparador publicitari". Al respecte a aquest nom, Sevillano, cap la possibilitat que es tractara d'un dels *moulage* de l'Hospital de la Santa Creu (*moulage* és el professional que emprant distints materials realitza representacions en tres dimensions de estructures anatòmiques, etc.) (Monografies Mèdiques (1927). "Curset de dermatologia i sifilografia" en Monografies Mèdiques. Número 5.

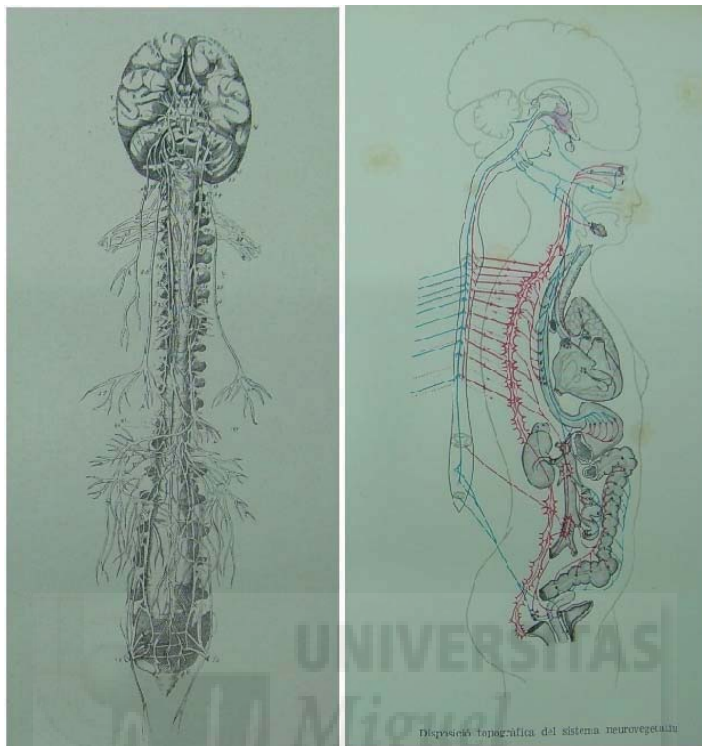

Figura 60: Dibuixos de l'exemplar del Dr. August Pi i Sunyer (exemplar 100-101)

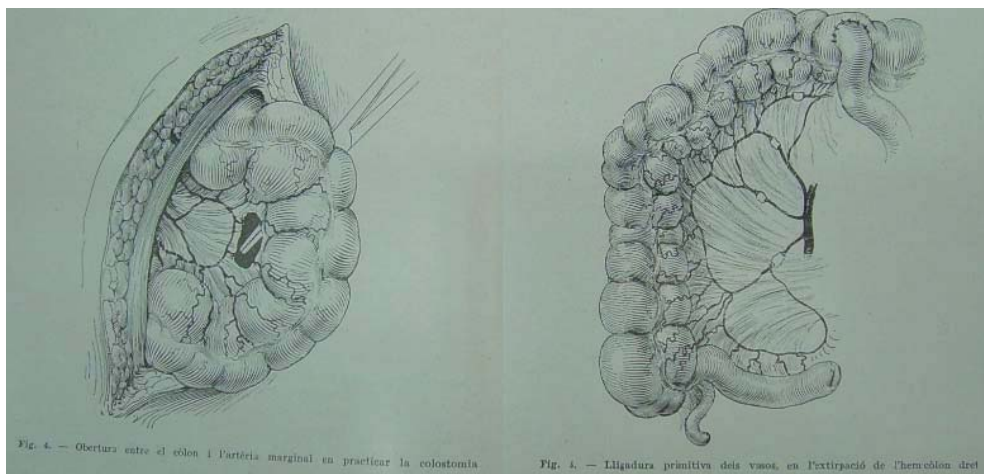

Figura 61: Dibuixos de l'exemplar del Dr. Corachan (exemplar 95-96)

Josep Cornudella i Capdevila, veient els mapes de distribució de la tuberculosi a Europa que es mostraven al Comitè Nacional per a la lluita contra la tuberculosi de París, reconeixia el valor de la imatge, tant de divulgació mèdica com de construcció nacional, i ho significava així:

“Us ensenyaran amabilíssimament (en aquelles oficines franceses) amb aquell goig que fa traspuar l'exhibir obres caritatives, elements de divulgació i propaganda engrescadors; gràfics, estadístiques, resultats assolits en la morbiditat i mortalitat tuberculoses. En mapes llampants amb el contorn de la vella Europa, unes vives coloracions calquen la silueta de nacions continentals afortunades; però ben a migdia, taques negres, símbol de l'abandó total, encongeixen el vostre cor de patriota.” (Cornudella, 1928: 3)

Just en aquest sentit de situar la realitat sanitària catalana en el seu context, europeu o espanyol, s'hi feien servir mapes comparatius en distints exemplars, com en l'exemplar doble 68-69 de l'any 1933, sobre la lluita antituberculosa, obra de Lluís Sayé.

Figura 62: Mapa representatiu de la mortalitat per tuberculosi a les capitals i a les províncies d'Espanya respectivament (Exemplar 68-69)

2.4.1.5. El projecte empresarial

Si tota empresa privada acaba sent una aposta de risc, el projecte editorial de les *Monografies Mèdiques* en va assumir dos des del principi: en primer lloc, la seva decidida aposta per l'idioma català com a llengua de ciència i la novetat de fer la popularització científica en aquesta llengua i, en segon lloc, el format de la col·lecció en si mateix.

Respecte al primer punt, queda poc que afegir a tot allò tractat en el capítol “Llengua, país i ciència” d’aquest mateix treball. En canvi, pel que fa al segon punt, pot considerar-se un dubte: era el tipus d’actualització mèdica de la col·lecció aquell que reclamava el col·lectiu mèdic català? És a dir, en un país en el qual els propis autors de les *Monografies* es queixaven del poc ús que en general es feien de les tècniques diagnòstiques, de la manca de llits d’hospital que impedia assistir a una bona part de la població, de les dificultats d’accés a proves i a tractaments o de la no existència d’una cobertura sanitària universal, per citar-ne només alguns, era l’actualització de temes mèdics especialitzats feta pels més reputats especialistes la necessitat de formació continuada que tenien els metges catalans?

El 1929, un tal “J.E.” signava un article titulat *Problemes del llibre: qué demana el públic?* al diari *La Veu de Catalunya* en el qual, en certa manera recolzava l’aposta del Dr. Aiguader:

“No totes les reflexions que ha provocat l’èxit de *Monografies Mèdiques* poden aplicar-se a la generalitat de l’edició científica. Per exemple: que cal donar al públic el que ell demana. Jo no sé si els metges demanaven justament aquestes *Monografies*. Sé, però, que, en general, l’editor que servís al públic allò que el públic li demanés, si li demanava alguna cosa, faria segurament un servei escàs a la causa de la cultura.

És natural que l’editor que funda el seu negoci només amb objectius de lucre es preocupi solament d’endevinar els gustos del públic; [...] aquest editor no ens interessa; ens interessa més aviat aquell qui, imposant al públic una bona producció que aquest no reclama, exerceix una alta funció d’eficiència cultural. Si Ortega Gasset, per exemple – per no donar-ne un de nostre – hagués seguit el gust del públic, ho hauria pas publicat aquestes obres, editades per *Calpe* i la *Revista de Occidente*, les quals són honor de l’edició espanyola; el públic, en tot cas demana Freud, però no Hegel ni Scheler.” (J.E., 1929b: 4)

El mateix autor, en un escrit anterior afirmava:

“No crec en la superioritat tal dels nostres escriptors sobre el nostre públic, que privi el públic d’assaborir els nostres escriptors. Si hi

hagués realment desequilibri de facultats, aleshores caldria dir que el nostre públic és deficient, posat que els nostres escriptors no són talment extraordinaris. En tot cas, la norma adequada serà d'elevat el públic al nivell dels escriptors, en cap cas, d'obligar l'escriptor a descendir." (J.E., 1929a: 5)

Podien les *Monografies Mèdiques* servir d'esperó als metges catalans i als estudiants de medicina per "elevant el seu nivell" com reclamava el text anterior? Podrien col·laborar en que aquests feren el salt definitiu cap a una medicina moderna, experimental, basada en dades, objectiva i comparable amb la de la resta del món occidental?

La col·laboració amb la revista de les grans figures de la medicina catalana era un fet a destacar i que l'equip editorial defensava com a bàsic. Tant és així que quan el Dr. Aiguader es cartejava amb el Dr. Girard cercant col·laboradors occitans, ja especificava que no volia qualsevol nom, volia "[...] noms prestigiosos per enriquir la nostra col·lecció"⁶⁷⁷. Igualment, en la mateixa missiva, el Dr. Aiguader, el desembre de 1929, ratificava allò dit més amunt sobre les audiències a qui es dedicava l'obra:

"[...] Ja heu vist el to de la nostra publicació, preferim obres sintètiques que facilitin al metge pràctic l'estudi de les concepcions noves de la Medicina. Aquest ha estat el nostre èxit; el metge no vol coses detallades, demana a la nostra col·lecció ço que li hem donat: una simplificació de treball d'estudi."

Justament, l'existència de part de la correspondència del Dr. Aiguader amb el Dr. Girard permet comprovar fins quin punt l'equip editorial de la col·lecció influïa en la selecció, no només dels autors, sinó també dels temes. Aquesta tria no es basava només en l'especialització dels primers, també en els interessos que els editors pensaven que tenien els lectors, com referia en la mateixa carta:

"Hi han infinitat de temes que no hem abordat. Sobretot interessen els de Medicina Interna i els de Cirurgia més que tècniques prefereixen diagnòstic. Plena a la nostra gent que més que una

⁶⁷⁷ CIRDOC. Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. "Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard. Barcelona, 6 de desembre de 1929"

malaltia siguin un grup de malalties les qui tracti el fascicle – fora de sífilis i diabetis.”⁶⁷⁸

Seguint aquest criteri empresarial d'adaptar els temes tractats als gustos dels consumidors, el director de la revista modificava la proposta de textos que un dels metges occitans, el Dr. Cornet, havia remès per a la seva publicació, i que duia per títol *Hidrologia mèdica de Burdeus*⁶⁷⁹. Junt amb Leandre Cervera, va prendre la decisió sobre quin tema havia de fer la seva obra cadascun d'aquests col·laboradors:

“[...] Respecte als títols dels autors que em doneu en comtant de la d'Aimes. La de Cornet ha de sofrir un canvi de nom i de pla. Ací, i molt menys en espanyol, potser no interessaria un estudi de Burdeus; en canvi un tractat d'hidrologia mèdica fora ben rebuda. En el volum, l'autor podria remarcar i fer valorar l'obra de Burdeus, però en síntesis tindria d'ésser un tractat d'hidrologia com us dic. Amb En Cervera⁶⁸⁰, el qual ha demanat dades complementàries sobre els vostres escriptors i investigadors mèdics, hem trobat els següents noms i els següents temes:

En C. Soula podria escriure'n una sobre “Bioquímica clínica de la sang” o de “Fisiologia i fisiopatologia del sistema reticuloendotelial” o de “Fisiologia de la melsa”. O amb temps, de tots tres temes.

En Remond, de “Malalties del fetge” o de “Clínica dels lipoides”. En Ducuing, de “Cirurgia dels vasos”. En Rousseuand d'“Alcalosi i acidosi de la sang”. L'Hedon, de “Diabetis no pancreàtiques”. També aniria bé, si ací tinguéssim un home especialitzat en la matèria que'n parlés de fisiologia i patologia del pancreas. També fora bonic un estudi sobre l'“Herència normal i la patològica”. Sinó ho trobeu, ho buscaré a Catalunya.”⁶⁸¹

⁶⁷⁸ Aquestes dues malalties, la sífilis i la diabetis, ja havien estat tractades en altres exemplars de la col·lecció

⁶⁷⁹ Finalment, el número 97, de 1936, *La hidrologia en la pràctica mèdica*, fou escrit per Joan Quatrecazes

⁶⁸⁰ Leandre Cervera, junt amb Jesús M. Bellido, havien estat exiliats a França durant la dictadura de Primo de Rivera, i allí havien travat una gran amistat amb els professionals occitans, amistat que mantenien i que va facilitar sens dubte la relació, primer de les *Monografies Mèdiques* amb els metges occitans, i posteriorment, el naixement de la revista *La Medicina Catalana, portantveu de l'Occitània mèdica*

⁶⁸¹ CIRDOC. Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard”. Sense lloc ni data [referenciada com a “Hidrologia”]

En la mateixa carta d'Aiguader, Girard anotava un resum de la petició del primer amb algunes modificacions per passar-la als altres metges occitans, temes i autors que, per circumstàncies desconegudes, en la seva gran majoria, no van participar finalment en la col·lecció.

L'elecció dels temes i dels autors, com s'ha vist, no depenia de la voluntat d'aquests, sinó que la tria la feien els editors en base a criteris comercials. De fet, amb les dades vistes fins ara al llarg d'aquest treball i revisats els exemplars de la sèrie, sembla clar que la direcció de la revista coneixia les fluctuacions que existien al llarg del temps tant en el nombre com en el tipus de lector que seguien la publicació. Per exemple, Aiguader es sorprenia que els estudiants de medicina havien esdevingut "[...] un dels nostres lectors més fervorosos" segons les dades que se li passaven de les vendes de la Llibreria Aragonés, veïna de la Facultat de Medicina que "és qui té més relació amb ells (i) fa contínuament demanda de fascicles endarrerits" (Aiguader, 1929e). Pot creure's que aquesta informació no influïra en la selecció de temes i autors?. A banda, periòdicament, tal i com s'ha dit en altres capítols, per motius diversos que no s'explicaven, l'equip editorial suposava que alguns fascicles havien de tindre interès per al públic profà, i d'ells se'n publicaven un nombre majors d'exemplars, dos mil en lloc dels mil cinc-cents habituals.

Distints aspectes palesen l'existència d'una política comercial moderna en la qual poques coses es deixaven a l'atzar i amb què es donava per suposat que la publicació havia d'adaptar-se a les circumstàncies canviants de les seves potencials audiències. Entre les dades que es tenien en compte, es trobaven, per exemple, l'estudi de l'evolució de les vendes i els llocs on aquestes es donaven en major o menor proporció, la valoració del tipus de tema que tenia una major sortida i que, en molts casos, provocaven que s'exhauriren els exemplars i es plantejaren reedicions, o l'anàlisi, per part del consell editorial de la col·lecció, d'altres aspectes ja revisats en capítols anteriors, com les ressenyes que sobre els distints exemplars de la revista es publicaven a la premsa generalista o especialitzada o la cerca d'anunciants entre empreses amb productes farmacèutics relacionats amb el tema de cada monografia⁶⁸². Sobre aquest tema, Aiguader escrivia:

"Una revista i qualsevol publicació periòdica [...] canvia constantment de públic per poder viure. A part d'un grup de fidels que l'acompanya des dels primers moments i que gairebé sempre està relligat amb

⁶⁸² Vegeu el capítol "Les Monografies Mèdiques: un aparador publicitari"

ella per afeccions polítiques, d'amistat, de protecció, d'ordre distint als seus propòsits ideals, la gran massa oscil·la de continu i es renova i diversifica en el transcurs d'un any a l'altre. MONOGRAFIES MÈDIQUES ha eixamplat els seus amics sense perdre, però, els que de bell antuvi l'encoratjaren." (Aiguader, 1933g: 3)

Anys després de l'inici de la col·lecció, el 1935, el metge Nicolau Battestini (Barcelona, 1895-1981), publicava un escrit a *El Diluvio*, recollit en l'exemplar *I. Figures i moments de la medicina* comentat abans, en el qual resumia quin era, al seu parer, l'objectiu d'Aiguader amb les *Monografies Mèdiques*:

"[...] Aiguader [...] no es proposava fer una Revista mèdica, ni calia, puix que ja n'hi havia i de les bones. Volia que els metges catalans adquirissin l'habitud d'escriure estudis didàctics d'extensió major que la dels acostumats articles a les revistes professionals. Covava ensems, una major i més noble ambició, la de què la llengua catalana senyoregés en l'ample camp de la cultura mèdica i que el metge català, atret per la valor didàctica dels fascicles que *Monografies Mèdiques* li anessin oferint, se sentís empès a conèixer millor i a escriure la llengua pàtria. Doncs bé, ambdós objectius han estat a bastament aconseguits." (Battestini, 1935: 39)

L'obsessió d'Aiguader per fer escriure els metges, com s'ha vist amb detall en el capítol "Llengua, país i ciència", afegia un altre objectiu als dos assenyalats per Battestini: discutir sobre ciència:

"Generalment l'home de talent [...] es veu voltat d'un grup d'admiradors i deixebles que el creuen només per la seva paraula; és gairebé sempre un monòleg: l'intel·ligent que parla i l'admirador embadocat que escolta. Però quan l'home intel·ligent es posa a escriure, paradoxalment, el monòleg es transforma en diàleg; fuig del cercle de devots seus i present unes altres orelles que no podrà convèncer per la seva presència sola; caldrà que els argumenti les veritats, que les hi provi abastament perquè siguin cregudes i àdhuc enteses; el contradictori sortirà tot seguit amb la doctrina adversa, i

l'escèptic demanarà dades i més precisió. L'home intel·ligent es veurà obligat a treballar la matèria tractada, a esprémer-li tot el suc, a cercar fonts d'arguments, i les veritats són com les cireres en cistell, gairebé mai en surt una de sola. La millor tècnica per a precisar el nostre pensament és tenir-lo d'explicar, i de totes les tècniques d'exposició la més avantatjosa és l'escriptura." (Aiguader, 1927e)

Tal i com s'ha anat comentant prèviament, si bé no era el públic general el destinatari de les *Monografies Mèdiques*, en cap cas era una audiència oblidada⁶⁸³. Entre les obres publicades sota la direcció del Dr. Aiguader o escrites per ell mateix, detallades en el capítol "Les Monografies Mèdiques com a projecte editorial", alguna d'elles tenia un afany divulgador adreçat clarament a aquest sector de la població. Així, l'any 1929, Aiguader feia referència a la seva intenció de fer una obra de vulgarització, la Col·lecció Pere Mata, transformada posteriorment en Col·lecció Miquel Servet,

(que estarà) "[...] integrada per llibres de diversa extensió i preu i que ensems que als nostres metges anirà dirigida al públic profà, potser més a aquest que no pas a aquells. Estudiarem en ella temes de vulgarització mèdica, problemes de Medicina Social, d'Higiene, de Filosofia científico-mèdica. [...] Amb aquesta col·lecció intentarem transfondre en català l'acció social i educativa de la Medicina, la qual avui va esdevenint l'únic valor moral que té davant les multituds una solvència i una responsabilitat directiva. Ensems és necessària una vulgarització així per enfortir aquesta missió protectora de la Medicina amb l'empenta popular aciençada per un coneixement més complet i fer d'aquella veneració que el poble sent per ella una activitat emprenedora [...]" (Aiguader, 1929e).

Aquesta col·lecció tenia entre les seves intencions la publicació de distintes obres, com ara el *Panegíric dels metges i de la Medicina*, publicada finalment l'any 1932 amb el títol *Elogi dels Metges i de la Medicina*. La seva determinació era publicar també un volum

⁶⁸³ L'any 1930, en una circular publicada per el número 41 de les *Monografies Mèdiques*, la pròpia redacció de la col·lecció reconeixia que el seu públic era limitat: "Després del mèrit científic de cada un dels fascicles de les MONOGRAFIES MÈDIQUES, el que més ens envaneix és d'haver creat una col·lecció d'obres mèdiques, i per tant amb mercat limitat [...]" (*Monografies Mèdiques* (1930). "Enciclopèdia Arnau de Vilanova" en *Monografies Mèdiques*. Número 41)

de Joan Vanrell i Cruells, un dels autors de les *Monografies Mèdiques* sobre la lluita per la higiene sexual i un llibre sobre esports d'un tal Dr. Cabeza (dades de filiació desconegudes), així com la traducció al català del llibre de Jeanne Leroy-Allais (França, 1853 – 1914) sobre educació en aspectes de la maternitat, que havia de dur el nom de *Com educo les meves filles en les coses de la maternitat*. Aquests desitjos no van dur-se finalment a terme, però si la gran proposta de l'editorial, la traducció al català de l'obra de Claude Bernard *Introducció a la Medicina Experimental* feta, finalment, per Jaume Pi-Sunyer i Bayo, “[..] indispensable als metges, educativa als profans, en la qual poden poar molts ensenyaments i normes [..].” (Aiguader, 1929e).

Desconeixem els motius que impediren la publicació d'aquestes propostes. No obstant, després dels dos títols ja comentats, existia l'expectativa de continuar la publicació de llibres de divulgació que finalment no pogueren veure la llum, entre els quals destacaven: *El tractat de la Calor*, de Sadi Carnot (1796 – 1832), pare de la termodinàmica, i la traducció al català del *Philosophiæ naturalis, principia mathematica*, d'Issac Newton (1643 – 1727); cap dels dos foren editats⁶⁸⁴.

L'altre gran projecte divulgatiu dels editors de les *Monografies Mèdiques* va ser la publicació d'una enciclopèdia científica en català, que en un principi havia d'estar limitada als manuals de Física, Química i Ciències Naturals. Aquesta col·lecció, en paraules d'Aiguader havia d'estar conformada per

“[...] 50 o 60 petits volums manejables i de preu assequible a l'obrer i amb els quals el lector adquirirà nocions bastant extenses i sobretot ben concretes sobre aquestes ciències i es formarà una cultura ben equilibrada. Seran, encara, un bon recordatori als homes cultes, d'especulació allunyada del contacte constant amb aquestes ciències i, per tant, propensos a la minva en el record dels seus principis i lleis”. (Aiguader, 1929e)

L'estructura d'aquesta nova col·lecció científica, vist l'èxit assolit per la col·lecció de les *Monografies Mèdiques*, havia d'ésser la mateixa: temes divulgatius explicats pels més respectats especialistes. Aquests treballs, a banda, podrien servir de text o de complement d'estudi de les nombroses escoles d'Arts i Oficis; “[..] així ampliarem vers el camp obrer l'acció benefactora de la cultura catalana” (Aiguader, 1929e). Els obrers no serien, però, els principals destinataris de la nova col·lecció. Seguint el raonament del consell editorial,

⁶⁸⁴ Pi-Sunyer i Bayo, 1936: 17

“El mercat espiritual de la nostra publicació (la prevista enciclopèdia Arnau de Vilanova) no pot ésser més vast; augmenta la cultura científica dels nostres intel·lectuals, la propaga en la classe mitjana i enrola la classe obrera”⁶⁸⁵

Una col·lecció que permetria als homes de professió liberal, com metges, advocats, enginyers, etc., “[..] mantenir, o millor refer, els coneixements adquirits en els estudis de Batxillerat, els quals, per l’especialització de les carreres respectives, són posats en perill d’ésser oblidats o no acompassats al pensament actual”. La col·lecció ja comptava amb un estol de col·laboradors que havien estat consultats i es mostraven disposats a ajudar. Calia crear una atmosfera propícia a la producció científica, “[..] fer de Catalunya també un clima científic, perquè el necessitem. Sense ell, ni seríem una cultura i aniríem pel món mutilats” (Aiguader, 1930e). Encara un altre desig menava la idea d’aquesta col·lecció, fer obres en català que pogueren ser emprades pels mestres a l’hora d’ensenyar els seus alumnes, de manera que existira una continuïtat en el llenguatge, potenciant el català en aquest àmbit científic, ja que la llengua era el tret que podia diferenciar el país de la resta: “En tot l’esforç que ha fet Catalunya per assolir una personalitat i diferenciar-la, el nexa i gairebé podríem dir la realitat efectiva més evident, si no única, ha estat la llengua” (Aiguader, 1930a).

Seguint la seva dèria pels personatges històrics de l’àmbit lingüístic català, aquesta col·lecció, com s’ha vist, també havia de dur el nom d’Arnau de Vilanova, tal i com li explicava al seu amic Girard en una carta personal⁶⁸⁶; inclús, li demanava que l’edició francesa de les *Monografies Mèdiques* mantingués aquest personatge en la portada dels exemplars, ja que havia segut professor a Montpeller⁶⁸⁷. No es té constància que es publicés cap exemplar d’aquest projecte, desconeixent, a dia d’avui, els motius.

L’equip editorial de la revista, i al front el seu director, jugaren un actiu paper en la popularització mèdica com s’ha pogut comprovar. La seva influència abastava tots els punts a que tenien accés, i inclús, intentaren eixamplar-los amb nous projectes editorials per arribar a grups de lectors que no entraven entre els propis de la col·lecció de les *Monografies Mèdiques*. Les estratègies foren múltiples i totes elles a la fi, tendents a què

⁶⁸⁵ *Monografies Mèdiques* (1930). “Enciclopèdia Arnau de Vilanova” en *Monografies Mèdiques*. Número 41

⁶⁸⁶ CIRDOC. Collègi d’Occitània, Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard”. Sense lloc ni data [referenciada com a “Bernadbeig *et al.*”]

⁶⁸⁷ CIRDOC. Collègi d’Occitània, Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard. Barcelona, 6 de desembre de 1929”

La popularització científica

el seu projecte popularitzador entre els metges pràctics i, de manera accidental, entre els estudiants de medicina, fos un èxit.

3. CONCLUSIONS

UNIVERSITAT
Miguel
Hernández

Redacció i Administració
Corts Catalanes, 462, 1.ª
Dipòsit: Llibreria Catalònia, Ronda de Sant Pere, 3
BARCELONA

3. CONCLUSIONS

Al respecte de l'Exposició Universal de Barcelona de 1929, el diari *La Veu de Catalunya*, publicava una notícia el 18 de setembre d'eixe any que titulava *La sensació del progrés*⁶⁸⁸, amb què volia reflectir el sentiment d'estar en un moment clau pel que feia al desenvolupament de la ciència i de la tècnica a nivell mundial. Potser, aquest titular, tot i els moments d'ombra que s'han descrit al llarg d'aquest treball, reflectia alguna cosa més que una sensació i, en realitat, fos el reflex de la creença d'un sector de la societat, d'estar realment en el moment del pas de les societats cap a la modernitat, amb invents que prometien millorar la vida dels ciutadans, com l'electricitat o el ferrocarril per citar-ne només alguns. Un aparador internacional “[...] com a punt culminant de l'adveniment de la modernitat i motor del procés de modernització, en absència de figures científiques o avenços tecnològics destacats originats en el país” (Ferran Boleda, 2012: 228).

D'aquesta mancança d'avenços científics o tecnològics propis, semblava ser força conscient el director de les *Monografies Mèdiques*. Jaume Aiguader insistia reiteradament en la necessitat que Catalunya, i els seus científics, esdevingueren creadors de nova ciència, no simples importadors de troballes estrangeres, ja que aquesta era l'única manera de superar la situació d'endarreriment respecte al món desenvolupat. Crear ciència i comunicar-la, divulgar-la i millorar la formació de la ciutadania.

A banda d'aquest objectiu, les *Monografies Mèdiques* van ser, en primer lloc, una empresa creada assumint que havia d'acabar sent rendible, ja que aquesta autosuficiència econòmica era la millor forma d'assegurar el futur del projecte⁶⁸⁹ i de protegir-lo de vaivens polítics. Dintre d'aquesta necessitat d'assegurar el benefici de la empresa, han d'entendre's tota una sèrie d'estratègies dutes a terme. Es podien resumir en una clara política de cerca d'anunciants, als quals, entre altres coses, se'ls oferien temes monogràfics *ad-hoc* dels seus productes; o en les accions engegades per augmentar les vendes d'exemplars, com ara disposar una segona llibreria de venda directa, la Llibreria Aragonés, a banda de la Llibreria Catalònia que feia de distribuïdora.

Aquest segon establiment estava situat a prop de la Facultat de Medicina, cosa que, junt amb la presència de mestres de la facultat com a autors de la col·lecció, va acabar fent d'aquesta revista una mena de llibre de text que havien d'adquirir els alumnes

⁶⁸⁸ La Veu de Catalunya (1929). “La sensació del progrés” en *La Veu de Catalunya*. 18 de setembre de 1929

⁶⁸⁹ “[...] cal organitzar les obres ideals de tal manera que per bé no siguin un negoci, no siguin tampoc una pèrdua; tanmateix aquesta els treu mèrit. Més encara: afirmem que cal organitzar-les de cara al guany. Podrem sostenir una cultura quan ella mateixa pugui sostenir als homes especialitzats.” (Aiguader, 1929a)

per ajudar-los a aprovar els seus exàmens. També existia tota una planificació dels temes i autors que interessaven l'audiència així com de la manera en què havien de ser tractats, negociant amb ells aspectes com incloure o no la seva biografia, el nombre de pàgines que havia de tenir el text, etc., amb l'objectiu de fer de l'obra publicada un text atractiu i que facilités la seva venda. Igualment es van fer servir altres estratègies comercials com oferir facilitats o descomptes en la venda per correu, publicar reedicions d'alguns números que havien despertat més interès, obsequiar amb exemplars les biblioteques dels col·legis de metges o permetre la seva venda mitjançant la Cooperativa de Consum. Aquestes accions, sense oblidar que havien estat implantades amb la finalitat d'augmentar les vendes, a la fi, facilitaven un aspecte indispensable de la popularització científica, l'accessibilitat al coneixement científic. Si l'obra és accessible i assequible, al mateix temps, facilita la seva difusió i per tant incrementa la tasca popularitzadora.

Popularitzar la ciència, en concret la medicina, va esdevindre un dels màxims objectius de la col·lecció de revistes revisada, i dur-la endavant va suposar fer servir tota una sèrie d'eines i estratègies de comunicació. En primer lloc, els experts no actuaven només com a productors de nou coneixement científic, sinó que assumien un paper popularitzador del qual eren conscients i els feia adoptar unes estratègies d'emmotllament de la seva obra a les suposades audiències que havien de tindre. En aquest punt, resulta significativa la importància de l'adopció, per part de cada autor, de distintes estratègies a partir de les seves respectives suposicions sobre la manera de popularitzar i l'assumpció que escrivia per a un o altre públic, així com la distinta capacitat que, com a divulgadors, presentaven a l'hora de dur endavant aquesta tasca d'adequació del text i de les imatges al seu teòric destinatari.

Aquests autors, triats la majoria entre els noms més importants de la medicina catalana, atorgaven un plus de credibilitat subjectiva a la publicació i, alhora, creaven la idea de producció científica autòctona, d'existència d'un planter de científics catalans, en aquest cas metges, que incorporaven les noves idees de medicina experimental i de laboratori a Catalunya.

La col·lecció va jugar, igualment, un paper important en la desqualificació de totes les idees mèdiques antigues, populars o basades en creences, de tot allò apartat d'aquesta nova concepció de la medicina i del metge com a únic expert amb capacitat per parlar i establir les regles que havien de menar-la.

El procés de popularització científica, ja no atenent el *model del dèficit*, sinó amb una concepció inserida en el *model participatiu*, pot observar-se en el seu conjunt en distints textos de la revista, en els quals s'endevinaven les influències que el públic, l'audiència del treball científic tenia, al seu torn, sobre aquesta creació de coneixement.

És important també, en la revisió dels aspectes de la col·lecció que donen resposta al primer objectiu d'aquesta tesi, valorar com les *Monografies Mèdiques* van col·laborar en potenciar la circulació del coneixement científic mèdic. Els autors coneixien, llegien i feien servir textos i manuals d'altres països que reinterpretaven, transformaven i dels quals s'apropriaven total o parcialment, i els resignificaven.

En general, els autors de la col·lecció assumien com la seva audiència primordial els metges pràctics, o generals, els quals, pel desenvolupament i especialització de la medicina i la impossibilitat d'estar al dia de tots els avenços fent servir gruixuts llibres de text o breus articles de revista, demandaven manuals pràctics i fàcilment manejables, com ara les *Monografies Mèdiques*. Molts, però, també tenien clar que els estudiants de medicina farien servir els seus textos per preparar-se les distintes assignatures de la llicenciatura, i alguns d'ells, pel tema tractat o per l'interès que suposaven podien despertar entre la població, eixamplaven l'audiència a un sector no mèdic, un home culte interessat en estar al dia de totes les ciències.

Amb aquesta idea a la ment, va existir una adaptació del llenguatge dels textos al lector previst, que si bé es veu clarament en la major part dels treballs, és més objectivable en el cas concret d'alguns autors com Josep Roig i Raventós. Aquest autor, pel fet d'haver escrit sobre el mateix tema en dos col·leccions distintes, una, les *Monografies Mèdiques*, amb el fascicle *Trastorns intestinals dels infants (generalitats)*⁶⁹⁰, i l'altra, l'exemplar *Nocions de Puericultura*⁶⁹¹, de la col·lecció Minerva, adreçada al públic general, permet fer una comparació de la distinta adaptació del nivell de l'obra. Aquesta adaptació del llenguatge passava per les frases o locucions que s'escriuien entre cometes, que en el primer cas responien a conceptes mèdics i en el segon a consells o a idees bàsiques que els pares primerencs havien de tenir clars, l'ús de tecnicismes, d'epònims mèdics, etc..

Una altra eina popularitzadora emprada va ser la imatge, ja fos en forma de gràfiques, esquemes, fotografies, o altres representacions. Aquestes, alhora que com a mitjà de difusió del coneixement, jugaven per si mateix un important paper en la creació de nou. Aquesta idea encara pot veure's més clarament si l'anàlisi es fa des de la visió del

⁶⁹⁰ Roig i Raventós, 1928b

⁶⁹¹ Roig i Raventós, 1926

lector, que reinterpretava les imatges i assimilava uns continguts que no tenien perquè ser els que l'autor havia pretès. La tasca divulgadora de les imatges en la revista estudiada ha estat revisada de manera detallada, mostrant les actuacions que es duïen a terme per millorar aquesta divulgació, com ara indicacions escrites en les radiografies.

L'idioma en què es van escriure tots els continguts de les *Monografies Mèdiques*, va ser el català, i aquesta va ser una de les característiques més destacables de la col·lecció, fer popularització mèdica únicament emprant aquesta llengua. La reivindicació de l'ús del català com a llengua de ciència, és a dir, no només com una llengua per fer servir a la casa i en temes folklòrics, va ser la base, a més a més, sobre la qual va descansar la formació del sentiment nacionalista catalanista. La formació d'aquest sentiment identitari, que amb unes característiques substancialment distintes de les presentades en temps posteriors, s'arrossegava des del segle XIX, barrejava una idea de futur, de país a fer, sobre una revisió del passat historiogràfic de Catalunya. En tots dos aspectes, la col·laboració de la sèrie analitzada va ser intensa.

A banda, i com a resposta al segon dels objectius de la tesi, analitzar el paper de la revista en la normalització del català com a llengua de ciència, les *Monografies Mèdiques* no només col·laboraren en la depuració del llenguatge científic, definint els termes a emprar, la lexicografia del català mèdic, sinó que ajudaren a la incorporació de mots tècnics i científics, desconeguts fins eixe moment i sense una traducció acceptada. Aquest procés es veu clarament en el tractament del tema de la psicoanàlisi, disciplina pràcticament introduïda a Espanya per primer cop en català en aquesta publicació.

L'establiment de la norma d'obligar els col·laboradors a fer els seus treballs en català, amb la presència de correctors lingüístics, no traductors, pretenia estimular la producció d'un treball científic directament des de la ment dels autors al paper, millorant també amb el temps la seva prosa científica i, per tant, la capacitat de fer posteriors treballs en aquesta llengua. S'ha pogut comprovar l'estreta relació de la majoria dels autors amb institucions o esdeveniments de defensa del català com a llenguatge científic, com els Congressos de Metges de Llengua Catalana, o l'Associació de Metges de Llengua Catalana, i com, amb el temps, les *Monografies Mèdiques* van esdevindre, i així s'ha demostrat en l'estudi, un referent d'ús d'un català científic modern i adequat per fer treball d'investigació.

Lligada amb aquesta defensa de la llengua catalana s'ha d'entendre la participació dels autors de la col·lecció en el moviment conegut com el "catalanisme mèdic", del qual el propi Aiguader esdevenia un dels seus millors exemples. Metges, però també farmacèutics o veterinaris, defensors del sentiment catalanista, implicats políticament i assumint, en aquest àmbit, distints papers de responsabilitat, com els de ministres, consellers, diputats, alcaldes, etc., és a dir, amb capacitat de decisió sobre molts dels aspectes que dirigien el país i la vida dels seus ciutadans. De manera paral·lela, la seva voluntat de defensa de la llengua catalana com a un idioma adequat per a totes les activitats de la vida, incloses la medicina i la ciència. De l'estudi de les biografies del grup d'autors de la col·lecció s'ha pogut comprovar la implicació de pràcticament la totalitat d'ells en aquest moviment, en major o menor grau depenent de circumstàncies concretes, com la seva distinta edat, haver marxat a estudiar fora o no, etc.

Aquests autors estaven, pràcticament tots ells, especialitzats en alguna de les noves branques de la medicina que anaven consolidant-se i que han estat revisades en distints capítols del treball. Aquesta formació havia estat adquirida a l'estranger, a París, a Berlín o a Viena, entre altres llocs, i encara estava reservada a un sector reduït dels nous llicenciats.

Els autors de la col·lecció, generalment els professionals més reputats de cadascuna d'aquestes especialitats, eren els elegits per fer les activitats de popularització a la resta de metges lectors de la revista, o a aquells que en breu ho serien, els estudiants de medicina. En aquest punt, pot veure's una de les contradiccions més palpables del projecte: s'intentava formar els metges pràctics, els generals, els rurals, en unes tècniques diagnòstiques i en una medicina que necessitava uns mitjans que, en molts casos, no els eren accessibles, ni a ells com a professionals, ni als seus pacients com a malalts.

Malgrat que la línia editorial de la revista passava per assegurar una actualització dels coneixements del metge general, en part per evitar deixar de banda aquesta figura, bàsica en molts indrets del país, no podia evitar assumir que l'especialització mèdica era un fet i un procés irreversible i, per tant, a ell adaptava les seves estratègies. Aquestes poden veure's en la pròpia estructura de la revista, amb la selecció de temes tractats i amb els autors que hi van col·laborar, clarament adreçats al reconeixement dels millors representants de cada especialitat. També, en la classificació que, en els exemplars de les publicacions complementàries de la revista general, es feia de metges, fascicles de les *Monografies Mèdiques* i preparats farmacèutics anunciats.

S'ha revisat la figura del Dr. Aiguader, a nivell biogràfic en el primer capítol del treball, i de manera detallada a la resta de l'estudi, ja que en la major part de les ocasions, parlar de la línia editorial de la revista i de l'opinió del seu director, era sinònim. Les dades recuperades de la biografia de Jaume Aiguader i Miró han estat emprades per intentar centrar el personatge en el seu projecte editorial i, junt amb això, revisar el seu pensament, els seus ideals, en temes tan variats com la medicina social o el paper del metge en la societat. No obstant, ni de bon tros suposa la seva revisió completa, que seria subsidiària, sense cap mena de dubte, d'un treball d'investigació exclusiu. Aquesta és una de les vies de noves investigacions que deixa obertes el present treball: analitzar en profunditat l'Aiguader polític, la seva tasca, els seus plantejaments quan va tindre la possibilitat de dur-los a terme, la seva vida a l'exili, els seus anys finals a Mèxic, però també, l'Aiguader lluitador contra la monarquia i la dictadura de Primo de Rivera.

L'estudi dels autors de la col·lecció ha deixat entreveure, així mateix, una sèrie de personatges summament interessants, amb unes vides com a metges, com a investigadors, com a polítics i com a peces clau de la historiografia del catalanisme modern que encara no han estat estudiats en profunditat i que mereixerien igualment esbrinar la seva vida i obra.

Queda també per fer un estudi en profunditat global del tema relatiu al català científic en general i del català mèdic en particular, estudi que excedeix als objectius d'aquest treball de doctorat⁶⁹².

Per últim, a l'igual que s'ha fet en aquest treball al respecte de les *Monografies Mèdiques*, hi ha una gran quantitat de publicacions de premsa mèdica de finals del segle XIX i principis del segle XX, mereixedores d'estudis globals individuals, com els duts a terme per Judith Perona⁶⁹³ sobre la revista *La Medicina Catalana*, i que permetran, en un futur, analitzar les relacions entre les publicacions i els seus responsables.

⁶⁹² No obstant allò dit, no es pot deixar de fer menció al treball de Jordi Sans (Sans i Sabrafens, 2002) al respecte de l'ús del català mèdic i que ha estat de gran ajuda per dur endavant aquesta memòria doctoral

⁶⁹³ Perona, 2015

MONOGRAFIES MÈDIQUES

ANY X

1935

N.º 2

4. ANNEXOS

UNIVERSITAT
Miguel
Hernández

Redacció i Administració
Corts Catalanes, 462, 1.ª
Dipòsit: Llibreria Catalònia, Ronda de Sant Pere, 3
BARCELONA

ANNEX 1: Relació de l'obra literària del Dr. Jaume Aiguader

Any	Títol treball	Tipus treball	Altres dades
1912	Aspecte social de les infeccions en el matrimoni	Assaig	Exhaurida poc després de publicar-se
1927	El problema de les barraques i dels rellogats	Col·l. articles	Butlletí
1929	La fatiga obrera	Conferència	
1927-30	El nostre moviment científic mèdic	Col·l. articles	Butlletí
1929	La lleialtat a l'època	Llibre	Col·l. La Sageta
1930	Amb Catalunya i per Catalunya	Llibre	Col·l. La Sageta
1931	Catalunya i la Revolució	Llibre	Col·l. La Sageta (També en castellà).
1926-37	Monografies Mèdiques (noticiaris)	Article	
1935	Elogi dels metges i de la Medicina	Llibre	Col·l. Miquel Servet
1928	Pròleg de "Vida interior d'un escriptor", de Joan Puig i Ferrer	Pròleg	Col·l. La Sageta
1927-28	La Medicina Social	Col·l. articles	Butlletí ⁶⁹⁴
1921-30	Articles referents a associacionisme mèdic, Casal del metge, etc..	Col·l. articles	Butlletí
1935	Els metges del Renaixement	Sèrie articles	Butlletí
1935	La febre tifoide a Catalunya	Sèrie articles	Butlletí
Distints anys	Col·laboració en distints diaris i revistes com ara: La Publicitat (sota el pseudònim de Jordi Amer), El Mirador, La Rambla, La Nau, L'Opinió, Justícia Social, Ideari, la Revista de Catalunya, Atheneum, La Rambla de Catalunya, Ginesta, Germinal, Catalònia, La Humanitat, Estela, La Ciutat, Lluita, La Campana de Gràcia, La Tralla, Som, El Poble Català, Nosotros, El Carrer, Occitània, Foment (Reus), Las Circunstancias (Reus) i Revista del Centre de Lectura (Reus) ⁶⁹⁵	Articles	
1941	Distints articles en "El full Català"	Articles	Revista publicada a Mèxic D.F.
1943	Miquel Servet	Llibre	Pòstum

⁶⁹⁴ Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya

⁶⁹⁵ Dades extretes de Poblet, 1977 i Palomas, 2012

ANNEX 2: Relació d'exemplars de les *Monografies Mèdiques* publicats.

ANY (any de la col·lecció)	NÚM.	TÍTOL DE LA MONOGRAFIA	AUTOR/S
1926 (I)	1	Fisiologia, fisiopatologia i clínica de les glàndules de secreció interna	Leandre Cervera
1926 (I)	2	El psicolanàlisi	Emili Mira
1926 (I)	3	Aplicacions pràctiques del psico-anàlisi	Emili Mira
1926 (I)	4	Immunitat i vacunoteràpia preventiva	Pere Domingo
1926 (I)	5	La cirurgia en els processos abdominals aguts	Manuel Corachan
1926 (I)	6	L'electrocardiografia en el diagnòstic de les malalties del cor	Cristian Cortés
1927 (II)	7	El metabolisme basal	Boi Danés
1927 (II)	8	Qüestions actuals en el tractament de la sífilis	Antoni Peyrí
1927 (II)	9	La diabetis. Estudi fisiològic i clínic	R. Carrasco Formiguera
1927 (II)	10	Tractament quirúrgic de la litiasi biliar	E. Ribas i Ribas
1927 (II)	11	L'estètica facial	Francesc Montanyà
1927 (II)	12	El mètode objectiu	Ramon Turró
1927 (II)	13	Diagnòstic i tractament de les afeccions ano-rectals	Josep Lentini i Diaz
1928 (III)	14	Les distròfies per retard	August Pi i Suñer
1928 (III)	15	Trastorns intestinals dels infants (generalitats)	J. Roig i Raventós
1928 (III)	16	Els cossos estranys de les primeres vies digestives i respiratòries	Lluís Suñé i Medán
1928 (III)	17	Les aritmies en la pràctica mèdica general. Diagnòstic clínic (sense mètodes gràfics). Pronòstic i tractament.	Francesc d' A. Estapé
1928 (III)	18	La col·lapsoteràpia en la tuberculosi pulmonar (neumotòrax artificial, oleotòrax, freniectomia, toracoplastia)	Josep Cornudella i Capdevila
1928 (III)	19	L'alimentació del nen durant la primera infància	Salvador Goday
1928 (III)	20	Diagnòstic clínic de la gestació	Pere Nubiola
1928 (III)	21	Interpretació de les imatges radiològiques de l'estómac	Marius Cortés i Lladó
1928 (III)	22	Diagnòstic i tractament del càncer de l'úter	Lluís G. Guilera
1928 (III)	23	Semiologia de les ptosis digestives	Josep Tarruella
1929 (IV)	24	Tractament de les ptosis digestives	Josep Tarruella
1929 (IV)	25	L'úlcer gastro-duodenal	Josep Lentini Díaz
1929 (IV)	26	Lues i estats gravídics	S. Dexeus Font i Miquel S. Salarich
1929 (IV)	27	Introducció a l'estudi del càncer (primer volum)	F. Duran i Reynals
1929 (IV)	28	Introducció a l'estudi del càncer (segon volum)	F. Duran i Reynals
1929 (IV)	29-30	Malalties de l'aparell respiratori. Cicle de conferències organitzat en el seu servei de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau	Joan Freixas i Freixas
1929 (IV)	31	La hipertensió arterial i el seu tractament	Lluís Trias de Bes
1929 (IV)	32	La diabetis. Tractament	R. Carrasco Formiguera
1929 (IV)	33	La diabetis. Complicacions i apèndixs	R. Carrasco Formiguera
1929 (IV)	34	Diagnòstic i tractament de l'esterilitat femenina. Etiologia i diagnòstic general (primer volum)	J. Vanrell
1929 (IV)	35	Diagnòstic i tractament de l'esterilitat femenina. Etiologia i diagnòstic general (segon volum)	J. Vanrell
1930 (V)	36	El líquid cefalo-raquidi (tècniques d'obtenció i característiques semeiològiques)	P. Escriu Arraut

(Continua)

ANY (any de la col·lecció)	NÚM.	TÍTOL DE LA MONOGRAFIA	AUTOR/S
1930 (V)	37	Restrenyiment habitual i estasi intestinal crònica	Josep Lentini Diaz
1930 (V)	38	El líquid cefalo-raquidi (semeiologia)	P. Escriu Arraut
1930 (V)	39	Tractament de les fractures	L. Ribó i Rius
1930 (V)	40	Els nous tractaments de les tuberculosi quirúrgiques	A. Aimes
1930(V)	41	Els nous tractaments de les tuberculosi quirúrgiques (mètodes quirúrgics)	A. Aimes
1930 (V)	42	Malalties de l'orella (primer volum)	L. Vila Abadal
1930 (V)	43	Malalties de l'orella (segon volum)	L. Vila Abadal
1930 (V)	44	Flebitis, trombosis i embòlies postoperatòries	J. Ducuing
1930 (V)	45	Principis Generals de Dietètica	Jaume Pi-Sunyer Bayo
1930 (V)	46	Bronquitis crònica, bronquiectàsia i emfisema pulmonar	Josep Calicó
1930 (V)	47	Terapèutica de la bronquitis crònica, bronquiectàsia i emfisema pulmonar	Josep Calicó i M. Armangué i Feliu
1931 (VI)	48	Síndromes extrapiramidals	E. Tolosa i Colomer
1931 (VI)	49	El tractament de les anèmies	Jordi Guasch
1931 (VI)	50	El tractament de les anèmies (segon volum)	Jordi Guasch
1931 (V)	51-52	Semiologia Röntgenològica de l'aparell respiratori intratoràcic	R. Torres-Carreras i P. Bosch-Solà
1931 (VI)	53	Anàlisi i tècnica coprològica	F. Duran i Jordà
1931 (VI)	54	Pre-càncer	S. Noguier-Moré
1931 (VI)	55	Pre-càncer. Lesions de la cara i de la boca que ha de conèixer tot metge (segon volum)	Jaume Noguier-Moré
1931 (VI)	56	Malalties reumàtiques agudes. Diagnòstic i tractament.	R. Cirera i Voltà
1932 (VII)	57	Terapèutica general de les malalties endocrines	Leandre Cervera
1932 (VII)	58	Paper i significació de la colesterolèmia	Camil Soula
1932 (VII)	59	Tumors del sistema nerviós	L. Barraquer i Ferré
1932 (VII)	60	Orígens de les representacions de l'espai tàctil	Ramon Turró
1932 (VII)	61	Piretoteràpia en neuro-psiQUIATRIA	B. Rodríguez Arias i J. Pons Balmes
1932 (VII)	62	Trastorns nutritius del lactant (primer volum)	S. Goday i Casals i M. Carbonell i Juanico
1932 (VII)	63	Trastorns nutritius del lactant (segon volum)	S. Goday i Casals i M. Carbonell i Juanico
1932 (VII)	64	Interpretació de les imatges radiològiques de l'intestí	Màrius Cortès i Lladó
1933 (VIII)	65	La insuficiència cardíaca (primer volum)	Cristian Cortès
1933 (VIII)	66	La insuficiència cardíaca (segon volum)	Cristian Cortès
1933 (VIII)	67	La infància anormal	Jeroni Moragues
1933 (VIII)	68-69	Les noves orientacions de la lluita antituberculosa i la seva aplicació a Catalunya	Lluís Sayé
1933 (VIII)	70	Diagnòstic i tractament de les diarrees de l'adult	Josep Lentini
1933 (VIII)	71-72	Els tumors malignes primitius dels ossos	J. Trueta i Raspall
1933 (VIII)	73	La pubertat normal	Leandre Cervera
1933 (VIII)	74	Els mètodes d'identificació personal	Josep Calicó
1933 (VIII)	75	Tracoma. Aspecte mèdic i sanitari.	A. Vila i Coro
1933 (VIII)	76	La pubertat patològica	Leandre Cervera
1934 (IX)	77-78	La lepra a Catalunya. Posició actual de la lluita contra la lepra	Jaume Peyrí

(Continua)

ANY (any de la col·lecció)	NÚM.	TÍTOL DE LA MONOGRAFIA	AUTOR/S
1934 (IX)	79	Anàlisi i tècnica exploratòria de la glàndula hepàtica	F. Duran i Jordà
1934 (IX)	80	La transfusió de sang. (Treball de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau)	M. Miserachs Rigalt
1934 (IX)	81	La cirurgia abdominal del nen	Emili Roviralta
1934 (IX)	82	Les cirrosis hepàtiques	Jacint Vilardell i Francesc Cortada
1934 (IX)	83-84	Diagnòstic de l'ulcus gastro-duodenal	F. Gallart Monés i T. A. Pinós
1935 (X)	6 (2a ed.)	L'electrocardiografia en el diagnòstic de les malalties del cor	Cristian Cortés
1935 (X)	2 i 3 (2a ed.)	La psicoanàlisi (segona edició corregida i augmentada)	Emili Mira
1935 (X)	85	Evolució sexual de l'infant	Jeroni Moragues
1935 (X)	86	Diagnòstic de la tuberculosi ginecològica	E. Brujas
1935 (X)	87-88	Tractaments quirúrgics de la tuberculosi pulmonar: I. Pneumolisi intrapleural.	A. Caralps i Masso
1935 (X)	89	Les cirrosis hepàtiques (segon volum)	Jacint Vilardell i Francesc X. Cortada
1935 (X)	90	La lluita contra el càncer a Catalunya	L. G. Guilera
1935 (X)	91	Albuminúria. La seva valoració pràctica.	J. Alsina i Bofill
1935 (X)	92	Concepcions i delimitació de l'esquizofrènia	E. Irazoqui i Villalonga
1935 (X)	93-94	Tractaments quirúrgics de la tuberculosi pulmonar: II. Les intervencions adinàmiques. III. Les intervencions deslliuradores i compressives	A. Caralps i Masso
1936 (XI)	95-96	Indicacions quirúrgiques en les malalties del colon (exceptuant el càncer)	Manuel Corachan
1936 (XI)	8 (2a ed.)	Qüestions actuals en el tractament de la sífilis (segona edició corregida)	Antoni Peyrí
1936 (XI)	97	La hidrologia en la pràctica mèdica	Joan Cuatrecases
1936 (XI)	98-99	Patogènia, diagnòstic i tractament de les icterícies	J. Sala i Roig
1936 (XI)	100-101	Equilibri neuro-vegetatiu	August Pi i Sunyer
1936 (XI)	102	Exploració endocrinològica	M. Taverna Torm
1936-37 (XII)	103-104	Tuberculosi renal	A. Puigvert Gorro

ANNEX 3: Revistes referenciades a les *Monografies Mèdiques*

ANY	NÚM.	REVISTA	ALTRES DADES
1926	1	Annals de Ciències Mèdiques	Català
		Revista Mèdica de Barcelona	Castellà
		Revista médico profesional	Castellà
		Ars mèdica	Castellà
1927	7	Revista Mèdica de Barcelona	
		Revista médico profesional	
		Annals de Ciències Mèdiques	
		Ars mèdica	
		Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya	Català
		Ciència - Revista Catalana de Ciència i Tecnologia	Català
1927	8	Anales del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo	Castellà
		Revista Mèdica de Barcelona	Castellà
		Salubritat - Revista de divulgació mèdica	Català
		Annals de Ciències Mèdiques	
		Ciència - Revista Catalana de Ciència i Tecnologia	
1927	9	Revista española de Medicina y Cirugía	Castellà
1928	17	Monitor Mèdic	Català. 1er exemplar
		Ciència - Revista Catalana de Ciència i Tecnologia	
		Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya	
		Revista Mèdica de Barcelona	
		Anales del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo	
		Ars mèdica	
		Revista española de Medicina y Cirugía	
		Nuevo Boletín Médico de Lleida	Castellà
		Revista Médico Profesional	
		Archivos del Instituto Oftalmológico y Otorrinolaringológico de Barcelona	Castellà
		Boletín del Colegio Oficial de Médicos de la Provincia de Barcelona	Castellà
Annals de Medicina	Català		
1928	18	Annals de Medicina	
		Cinquantenari de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya	Es recorda el cicle de conferències
		Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya	
		Les nostres publicacions	Menció a una biografia del Dr. Robert que el Dr. Freixas publica inserit en el Noticiari

ANY	NÚM.	REVISTA	ALTRES DADES
1928	18	Es fa una menció a un fascicle del Dr. Francesc Ferrando publicat, amb el títol de: "Formes inicials de la tuberculosi laríngia" per inaugurar el curs de l'Acadèmia	
		Assumptes mèdics en la premsa general	Resum de temes mèdics tractats a la premsa generalista
1928	19	Ciència - Revista Catalana de Ciència i Tecnologia	
		Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya	
		Monitor Mèdic	
1928	20	Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya	
		Ars mèdica	
		Boletín de la Sociedad de Cirugía de Barcelona	Castellà
		Archivos de Obstetricia y Ginecología	Castellà
		Revista Médico Profesional	
		Ciència - Revista Catalana de Ciència i Tecnologia	
		Anales de la Sección de Orientación Profesional de la Escuela del Trabajo	Castellà
Anales de la Clínica de Ginecología del Dr. Víctor Conill	Castellà		
1929	24	Revista Mèdica de Barcelona	Celebració del cinquè aniversari
1929	25	Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya	
1930	41	Anales de Cirugía de la Clínica Corachan	Castellà
1935	86	Aesculape. Lletres i Arts en llurs relacions amb les Ciències i la Medicina - Òrgan oficial de la Societat Internacional d'Història de la Medicina	Francès
1935	87-88	Aesculape. Lletres i Arts en llurs relacions amb les Ciències i la Medicina - Òrgan oficial de la Societat Internacional d'Història de la Medicina	
		Publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans - Secció de Ciències - Treballs de la Societat de Biologia	Català
1935	89	Aesculape. Lletres i Arts en llurs relacions amb les Ciències i la Medicina - Òrgan oficial de la Societat Internacional d'Història de la Medicina	
		Hipocrate - Revista d'Humanisme Mèdic	Francès
1935	90	Aesculape. Lletres i Arts en llurs relacions amb les Ciències i la Medicina - Òrgan oficial de la Societat Internacional d'Història de la Medicina	
1935	92	Annals dels Hospitals comarcals de Vilafranca, Vic i Igualada	Català. 1er Volum

ANY	NÚM.	REVISTA	ALTRES DADES
1935	92	Aesculape. Lletres i Arts en llurs relacions amb les Ciències i la Medicina - Òrgan oficial de la Societat Internacional d'Història de la Medicina	
		Hipocrate - Revista d'Humanisme Mèdic	
		Annals de l'Institut d'Acció Social Universitària i Escolar de Catalunya	Català. 1er Volum.
1935	93-94	Aesculape. Lletres i Arts en llurs relacions amb les Ciències i la Medicina - Òrgan oficial de la Societat Internacional d'Història de la Medicina	
		Hipocrate - Revista d'Humanisme Mèdic	
1936	95-96	Aesculape. Lletres i Arts en llurs relacions amb les Ciències i la Medicina - Òrgan oficial de la Societat Internacional d'Història de la Medicina	
		Hipocrate - Revista d'Humanisme Mèdic	
		La Revista	Català

ANNEX. 4. Referències a les *Monografies Mèdiques* en altres publicacions

Núm	Any	Revista o diari	Títol de la referència	Autor de la referència	Monografia ressenyada
2	1926	La Veu de Catalunya	Les idees i les imatges	Josep M. Junoy	La col·lecció en general
2	1926	La Publicitat	-	"C"	Núm. 1 i La col·lecció en general
2	1926	La Veu de Catalunya		Manuel Corachan	Núm. 1
2	1926	La Publicitat	-	Anònim	La col·lecció en general
5	1926	La Publicitat (editorial)		Anònim	Núm. 1 i La col·lecció en general
7	1927	La Publicitat (fulletó)		Dr. J.M. Bellido	6 (L'electrocardiografia en el diagnòstic de les malalties del cor)
21	1928	Lleida - Revista d'informacions		Humbert Torres	La col·lecció en general
31	1929	El Matí	En el III aniversari de les Monografies Mèdiques	S (Solervicens)	29-30 i alguns exemplars anteriors com a valoració de la col·lecció
31	1929	La Publicitat	Una obra que es normalitza	CS (Carles Soldevila)	La col·lecció en general
31	1929	La Publicitat	Un èxit estimulant	Lluís Nicolau d'Olwer	29-30 i La col·lecció en general
31	1929	La Veu de Catalunya	Les edicions científiques	F Valls-Taberner	La col·lecció en general
31	1929	La Nau	Un home i una obra	A. Rovira i Virgili	La col·lecció en general
32	1928	Lleida - Revista d'informacions	A propòsit del III aniversari de les Monografies Mèdiques	Humbert Torres	29-30
86	1935	La Medicina Catalana	-	Anònim	83-84
86	1935	La Humanitat	-	Ramon N. Giral	83-84
86	1935	La Publicitat	-	Jeroni Moragues	6 (2a ed. 1935)
86	1935	La Medicina Catalana	-	Anònim	6 (2a ed. 1935)
86	1935	La Veu de Catalunya	-	Anònim	6 (2a ed. 1935)
90	1935	La Publicitat	La tasca de les editorials catalanes: Les Monografies Mèdiques	Martí de Riquer	La col·lecció en general
90	1935	La Medicina Catalana	-	"L.C."	85
90	1935	Nuevo Boletín Médico	-	Anònim	85
90	1935	Revista Española de Medicina y Cirugía	-	R. Dargallo	86
90	1935	La Humanitat	-	Anònim	86
90	1935	La Publicitat	-	Ramon N. Giral	87-88
90	1935	Arxius de psicologia i psiquiatria infantil	-	R. Trinchet	Les estadístiques de mortalitat espanyoles, catalanes i barcelonina (Publicacions de les Monografies Mèdiques)
91	1935	El Diluvio	-	Nicolau Battestini	La col·lecció en general
91	1935	Butlletí de l'Agrupament Escolar de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques	-	Anònim	85
91	1935	La Publicitat		Manuel Pla	85
92	1935	Nuevo Boletín Médico	-	Anònim	87-88
92	1935	NC (?)	-	Anònim	90
92	1935	El Matí	-	Dr. L. Ribó Rius	91

(Continua)

Núm	Any	Revista o diari	Títol de la referència	Autor de la referència	Monografia ressenyada
92	1935	La Humanitat	-	Anònim	91
92	1935	La Publicitat	-	Ramon N. Giral	91
92	1935	La Medicina Catalana	-	Anònim	91
93-94	1935	Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya	Monografies Mèdiques	Salvador Vives	La col·lecció en general
93-94	1935	Ars Mèdica	-	J. Salarich	71-72
93-94	1935	La Humanitat	-	Anònim	6 (2ª ed. 1935)
93-94	1935	La Publicitat	-	Anònim	6 (2ª ed. 1935)
97	1936	La Humanitat	-	Anònim	93-94
97	1936	La Publicitat	-	Anònim	93-94
98-99	1936	La Humanitat	Claude Bernat incorporat a la bibliografia catalana	"F."	Introducció a l'estudi de la medicina experimental de Claude Bernat (Editorial Arnau de Vilanova)
98-99	1936	El Matí	-	Dr. L. Ribó Rius	6 (2ª ed. 1935)
98-99	1936	Revista Española de Medicina y Cirugía	-	"H.R."	8 (2ª edició 1936)
98-99	1936	Revista Española de Medicina y Cirugía	-	"B.R."	95-96
98-99	1936	Nuevo Boletín Médico	-	Anònim	93-94
98-99	1936	El Matí	-	Dr. L. Ribó Rius	95-96
100-101	1936	La Medicina Catalana	-	Anònim	95-96
100-101	1936	Nuevo Boletín Médico	-	Anònim	8 (2ª edició 1936)
100-101	1936	La Medicina Catalana	-	Anònim	8 (2ª edició 1936)
100-101	1936	Rosa dels vents	-	"P.S."	Introducció a l'estudi de la medicina experimental de Claude Bernat (Editorial Arnau de Vilanova)
103-104	1937	La Medicina Catalana	-	"L.C."	100-101
2-3 (2a)	1935	La Medicina Catalana	-	-	80
2-3 (2a)	1935	La Medicina Catalana	-	"L.C."	81
2-3 (2a)	1935	La Publicitat	-	Ramon N. Giral	82
6 (2a)	1935	Mirador	Monografies Mèdiques	"C."	La col·lecció en general
6 (2a)	1935	La Publicitat	-	Ramon N. Giral	86
6 (2a)	1935	El Diluvio	-	Anònim	87-88
6 (2a)	1935	Revista Española de Medicina y Cirugía	-	Anònim	87-88
6 (2a)	1935	La Medicina Catalana	-	"L.C."	87-88

(Continua)

Núm	Any	Revista o diari	Títol de la referència	Autor de la referència	Monografia ressenyada
6 (2a)	1935	La Humanitat	-	Anònim	89
6 (2a)	1935	La Publicitat	-	Ramon N. Giral	89
6 (2a)	1935	La Humanitat	-	Anònim	90
6 (2a)	1935	La Publicitat	-	Ramon N. Giral	90
8(2a)	1936	La Medicina Catalana	-	Anònim	6 (2º edició)
8(2a)	1936	La Publicitat	-	Anònim	92
8(2a)	1936	La Humanitat	-	Anònim	92
8(2a)	1936	Revista Española de Medicina y Cirugía	-	Dr. R. Dargallo	93-94

ANNEX 5. Relació de personatges amb referències biogràfiques a les *Monografies Mèdiques*.

- Arnau de Vilanova. La seva imatge presidia la portada de tota la col·lecció i a ell se li dedicava el primer text de l'exemplar número 1. A banda, en el número 23, de 1928, es tornava a revisar la seva biografia recollint el text *Els nostres metges vistos pels historiadors*, una obra escrita a Salamanca l'any 1871. Posteriorment, el desembre de 1930, a partir de l'exemplar 47 i al llarg de 5 números, es reproduïa de nou la seva biografia estreta de l'obra *Histoire Littéraire de la France*, sota el títol *Arnau de Vilanova. Metge i químic*, amb una gran profusió de detalls i dades sobre la seva vida i obra. Per últim, en els números 90 i 91, de 1935, es publicà l'article *La llibreria d'Arnau de Vilanova*, on es revisa l'obra de Roc Chabás (Dénia, 1844 – 1912) sobre la col·lecció de llibres d'Arnau de Vilanova arran d'un manuscrit trobat a la Seu de la Catedral de València.

- Ramón Turró i Darder. Va ser l'únic autor de les *Monografies* que publicà a títol pòstum i a qui se li dedicà el Noticiari de l'exemplar número 12. Igualment, amb motiu de la publicació el 1932 de la seva monografia, que corresponia al número 60 de la revista, se li va dedicar de nou el Noticiari d'aquest exemplar, inserint també el seu treball *L'ànima i la llengua*.

- Dr. Rudolf Matas. Aquest cirurgià nord-americà especialitzat en cirurgia vascular, fill de pares catalans i, ell mateix, catalanoparlant, va visitar Barcelona l'any 1927 i va ser rebut per la *Societat Quirúrgica de Barcelona*, la qual li va dispensar tota una sèrie d'homenatges. A ulls d'una part dels metges de l'època i de la direcció de la revista estudiada en aquest treball, el Dr. Matas simbolitzava la difusió del coneixement científic català i era un motiu d'orgull, com es recollia en l'exemplar 13 de la col·lecció⁶⁹⁶. Dos anys després, el 1929, amb motiu d'un altra visita a Catalunya, se li dedicà el Noticiari de l'exemplar número 32 de setembre d'eixe any.

- Dr. Bartomeu Robert i Yarzabal. Es va publicar en els números 14 i 15, de 1928, una biografia seva feta pel Dr. Joan Freixas. En aquesta obra es descrivia el Dr. Robert com “[...] sacerdot de la medicina, professor excepcional i apòstol de la pàtria”⁶⁹⁷.

⁶⁹⁶ Aiguader, 1927a

⁶⁹⁷ Freixas, 1928a i 1928b

- Dr. Joan Freixas i Freixas. Ell mateix esdevingué el motiu del Noticiari del Dr. Aiguader de l'exemplar número 18. A més, el juny de 1933, se li va dedicar un segon Noticiari amb motiu de la seva mort, que corresponia al número 70 de la sèrie.
- Pompeu Fabra. Protagonista del Noticiari de la revista número 22 de novembre de 1928, on es lloava la seva contribució en la normativització de la llengua catalana.
- Dr. Pere Mata. Sobre aquest metge es publicà una referència en l'exemplar doble 93-94 de 1935, centrada en la seva vessant de poeta defensor de la llengua catalana. Aquesta referència va formar part d'una secció de la revista anomenada *Fitxes*, que valia per insertar petits textos de temes mèdics o relacionats amb metges, com l'esmentat del Dr. Mata.
- Dr. Ismael Girard. Jaume Aiguader escrivia un article en l'exemplar 24 de la col·lecció amb motiu d'una visita feta per aquest metge occità per engegar la col·laboració catalana a la revista que anava a fer-se a Tolosa de Llenguadoc.
- Dr. Jaume Ferran i Clua. A ell se li va dedicar el Noticiari de novembre de l'exemplar 34, de 1929, amb motiu del seu traspàs. En aquest text el Dr. Aiguader feia un repàs a una personalitat, en la seva opinió, fonamental per a la medicina catalana.
- Dr. Jesús M. Bellido i Golferichs. En l'exemplar 36, de 1930, es reproduïa un article de *La Nau* signat per Aiguader sobre la seva figura amb motiu d'haver guanyat per oposició la càtedra de Terapèutica de la Facultat de Medicina de Barcelona.
- Dr. Josep M. Roca Heras. Es van reproduir les paraules de lloança dictades pel Dr. Joan Freixas i Freixas com a nota necrològica, publicades en els exemplars 39, 40 i 41, tots tres de l'any 1930⁶⁹⁸.
- Dr. Alexandre Aimes, personatge ja comentat en el capítol "Anàlisi prosopogràfica dels autors de les Monografies Mèdiques".
- Pere Virgili (Vilallonga del Camp, Tarragona, 1699 – Barcelona, 1776) , metge i cirurgià català, la vida del qual va ser ressenyada en l'exemplar 43 de 1930.

⁶⁹⁸ Freixas, 1930a, 1930b i 1930c

- Antonio Gimbernat. A l'igual que en el cas anterior, és un dels grans símbols de la medicina catalana i també es feia una ressenya de la seva vida en els exemplars 43, 44 i 45, de 1930, dintre de la secció *Els nostres metges vistos per la història*. Aquestes semblances de Gimbernat i de Virgili, eren una traducció al català de les fetes per S. Víctor Escribano i Garcia (Pedrosa del Príncipe, Burgos, 1870 – Granada, 1960) en el seu llibre *Datos para la Historia de Anatomía y Cirugía en los siglos XVI i XIX*. Anys després, amb motiu de l'organització d'un concurs per part dels cirurgians catalans a la millor biografia sobre autor, es publicava una nova ressenya de la seva vida, signada per "J.C." a l'exemplar 82, de 1934, sota el nom *Un català il·lustre*.

- Jaume Bonells (Barcelona, ? - ?) i Ignaci Lacaba (Barcelona, 1745 – Roma, 1815), anatomistes catalans del segle XVIII autors de distintes obres sobre la matèria, que van ser recordats en l'exemplar 45 d'octubre de 1930.

- Ramon de Sibiuda (Barcelona?/Girona?1385 – Tolosa de Llenguadoc, 1436). Filòsof català especialista en medicina, arts, i dret i a qui se li dedicava la referència biogràfica més extensa de la col·lecció sota el títol *Apologia de Ramon de Sibiuda*. De fet, la primera part d'aquesta es publicà a l'exemplar doble 51-52, el maig-juny de 1931, sobre l'obra *Essais*, de Montaigne, finalitzant cinc anys després, el juliol-agost de 1936, en l'exemplar doble 100-101.

- Dr. Jaume Queraltó. Fundador de la primera revista mèdica en català, *La Gynecologia Catalana*⁶⁹⁹ a qui se li dedicava el Noticiari de l'exemplar 55 amb motiu de la seva mort.

- Joan Lluís Vives (València, 1493 – Bruges, França, 1540). Humanista valencià de qui s'inseria un fragment del seu treball *Diàlegs*, en el número 92, de 1935.

- Pierre Jean Georges Cabanis (França, 1757 – 1808), metge i filòsof francès al qui el Dr. Aiguader li dedicava el Noticiari de l'exemplar 102 de setembre-novembre de 1936, pel seu paper introductor de l'experimentació; de la necessitat de la "[...] certitud en Medicina, [...] que el menà vers l'observació i l'experimentació" (Aiguader, 1936b: 144). En aquest mateix exemplar, s'inclouïa una part de l'obra de Cabanis, *El grau de certesa de la*

⁶⁹⁹ Per a més informació sobre aquesta primera publicació mèdica en català, vegeu el capítol "Llengua, país i ciència"

Medicina, que es continuava en el 103-104 i s'indicava que havia de seguir en successius exemplars que ja mai no van publicar-se.

També es dedicaren escrits a altres personatges no pertanyents a l'àmbit català que, en opinió de l'equip editorial, o del seu director, havien marcat una fita en la història de la Medicina, com ara el Dr. Laennec (1781 – 1826), metge francès inventor de l'estetoscopi, sobre qui s'escrivia el Noticiari de l'exemplar número 6 de 1926.

Igualment, Claude Bernad (Saint-Julien, França, 1813 – París, França, 1878) considerat el pare de la medicina experimental i sobre qui, coincidint amb la publicació de la traducció d'*El mètode experimental* l'any 1936, es reproduïa un text signat per "F" i publicat a *La Publicitat*. Aquest text servia per lloar el personatge i la traducció feta del seu llibre. Igualment, sobre el Dr. Bernard, en el número doble 100-101, de juliol-agost de 1936, es publicava una conferència de Leandre Cervera sobre aquest personatge, també inserida a *La Medicina Catalana* i que es continuava en l'exemplar 102 sota el títol *Claude Bernad, revolucionari de la Medicina*.

En el mateix exemplar doble 100-101, es publicava un text de la periodista i escriptora Eve Curie (París, 1904 – Nova York, 2007) sobre la seva germana Irène Juliot Curie (París, França, 1897 – 1956), filla del matrimoni Curie i Nòbel de Química l'any 1935. Així mateix, es van fer referències a altres personatges històrics com ara Paracels (Einsiedeln, Suïssa, 1493 – Salzburg, Àustria, 1521), o Hipòcrates (Grècia, aprox. 460 a.C. – aprox. 370 a.C.), considerat el pare de la medicina, sobre qui s'escrivia en el Noticiari de l'exemplar 53 de 1935 i en el del número doble 87-88, també de 1935.

Per últim, la revista dedicà textos a dos personatges per criticar la seva actitud en distints episodis de la seva vida professional:

- José de Letamendi (Barcelona, 1828 – Madrid, 1897). Tot i els seus orígens catalans, era tractat per Aiguader amb un cert to despectiu com "[...] el definidor, el pontífex, el déu de la Medicina espanyola"⁷⁰⁰, i sobre ell i la seva producció científica feia una duríssima crítica per voler abastar distints temes en la seva vida professional i, segons ell, no aprofundir en cap. Tot això de manera oposada a la vida del Dr. Laennec (Quimper, França, 1781 – Kerlouan, França, 1826) i el Dr. Pere Matas (Reus, Tarragona, 1811 – Madrid, 1877), exemples a la seva forma d'entendre, de tot el contrari.

⁷⁰⁰ Aiguader, 1928b

- Miguel de Unamuno (Bilbao, Biscaia, 1864 – Salamanca, 1936). A aquest escriptor se li retreia, tant en el *Noticiari* de l'exemplar 37, de 1930, com en una reproducció d'un article de *la Rambla de Catalunya* del Dr. Aiguader, també publicat en aquest mateix exemplar, la seva dura actitud vers la llengua catalana.

ANNEX 6. Relació dels autors de les *Monografies Mèdiques*

1. Aimes, A. (Fr.)	
2. Alsina i Bofill, Josep	
3. Armangué i Feliu, Manuel	
4. Barraquer i Ferré, Lluís	
5. Bosch i Solà, P.	
6. Brujas Serrafosà, Emili	
7. Calicó i Maleras, Josep	
8. Caralps i Massó, A.	
9. Carbonell i Juanico, Martí	
10. Carrasco i Formiguera, Rossend	
11. Cervera i Astor, Leandre	
12. Cirera i Voltà, Ramon	
13. Corachan i Garcia, Manuel	
14. Cornudella i Capdevila, Josep	
15. Cortada, Francesc X.	
16. Cortés i Lladó, Cristià/Cristian	
17. Cortés i Lladó, Màrius	
18. Cuatrecases i Arumi, Joan	
19. Danés Casabosch, Boi	
20. Dexeus i Font, Santiago	
21. Domingo i Sanjuan, Pere	
22. Ducuing, J. (Fr)	
23. Duran i Jordà, Frederic	
24. Duran i Reynals, F.	
25. Escriu i Arraut, Pere	
26. Estapé i Pañellas, Francesc d'Asís	
27. Freixas i Freixas, Joan	
28. Gallart i Monés, Francesc	
29. Goday i Casals, Salvador	
30. Guasch i Sagraera, Jordi	
31. Guilera i Molas, Lluís G.	
32. Irazoqui i Villalonga, E.	
33. Lentini i Diaz, Josep	
34. Mira i López, Emili	
	35. Miserachs i Rigalt, Manuel
	36. Montanyà i Guasch, Francesc
	37. Moragas i Gallisà, Jeroni
	38. Noguer i Moré, Santiago
	39. Nubiola Espinós, Pere
	40. Peyrí i Rocamora, Antoni
	41. Peyri i Rocamora, Jaume
	42. Pi i Sunyer, August
	43. Pinós i Marsell, Tomás Àngel
	44. Pi-Sunyer Bayo, Jaume
	45. Pons i Balmes, Josep
	46. Puigvert Gorro, Antoni
	47. Ribas i Ribas, Enric
	48. Ribó i Rius, L.
	49. Rodríguez i Arias, Bel-larmí
	50. Roig i Raventós, Josep
	51. Roviralta i Astoul, Emili
	52. Sala i Roig, Joan
	53. Salarich i Torrents, Miquel S.
	54. Sayé i Sempere, Lluís
	55. Soula, Camil/Camille (Fr.)
	56. Suñé i Medán, Lluís
	57. Tarruella i Albareda, Josep
	58. Taverna i Torm, Miquel
	59. Tolosa i Colomer, Eduard
	60. Torres i Carreras, Ramon
	61. Trias de Bes, Lluís
	62. Trueta i Raspall, Josep
	63. Turró i Darder, Ramón
	64. Vanrell i Cruells, Joan
	65. Vila i Abadal, Lluís
	66. Vila i Coro, Antoni
	67. Vilardell i Permànyer, Jacint

ANNEX 7. Participació dels autors en els congressos de metges i biòlegs de llengua catalana i la seva relació amb l'Associació General de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana (AGMBLC).

Autor	1er 1913	2on 1917	3er 1919	4t 1921	5è 1923	6è 1930	7è 1932	8è 1934	9è 1936	AGMBLC
Aimes, A. (França)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alsina i Bofill, Josep	-	-	-	-	-	Si	Si	-	Si	-
Armangué i Feliu, Manuel	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Barraquer i Ferré, Lluís	Si	Si	-	-	-	Si	Si	-	Si	Si
Bosch i Solà, P.	-	-	-	-	-	Si	-	Si	-	-
Brujas Serrafosà, Emili	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Calicó i Maleras, Josep	-	-	-	Si	-	-	Si	-	Si	Si
Caralps i Massó, Antoni	-	-	-	-	-	Si	-	Si	Si	-
Carbonell i Juanico, Martí	-	-	-	-	-	Si	Si	-	-	-
Carrasco i Formiguera, R.	-	-	-	-	-	Si	Si	-	-	-
Cervera i Astor, Leandre	Si	Si	Si	Si	-	-	Si	Si	Si	Si
Cirera i Voltà, Ramon	-	-	-	-	-	-	Si	-	Si	-
Corachan i Garcia, Manuel	Si	Si	Si	Si	Si	Si	Si	Si	Si	Si
Cornudella i Capdevila, J.	-	-	-	-	-	-	Si	-	-	-
Cortada, Francesc Xavier	-	-	-	-	-	-	-	Si	-	-
Cortés i Lladó, Cristian	-	-	-	-	-	Si	Si	-	-	-
Cortés i Lladó, Màrius	-	-	-	-	-	-	Si	-	-	-
Danés i Casabosch, Boi	-	Si	-	-	-	-	-	-	-	-
Dexeus i Font, Santiago	-	-	Si	Si	-	Si	Si	-	Si	-
Domingo i Sanjuan, Pere	-	-	-	-	-	-	Si	Si	-	-
Ducuing, Joseph (França)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Duran i Jordà, Frederic	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Duran i Reynals, Francesc	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Escriu i Arraut, Pere	-	-	-	-	-	-	Si	-	-	-
Etapé i Pañellas, F. d'Assís	Si	Si	Si	Si	-	Si	Si	Si	-	Si
Freixas i Freixas, Joan	Si	Si	Si	Si	-	Si	Si	-	-	Si
Gallart i Monés, Francesc	Si	Si	Si	Si	Si	Si	Si	-	Si	Si
Goday i Casals, Salvador	Si	-	-	-	Si	Si	Si	-	-	-
Guasch i Sagraera, Jordi	-	-	-	-	-	Si	Si	-	-	-

(Continua)

ANNEX 8. Autors de les *Monografies Mèdiques* col·laboradors del *Diccionari de Medicina* (1936) dirigit pel Dr. Corachan.

1. Leandre Cervera
2. Emili Mira
3. Manuel Corachán (Director)
4. August Pi i Suñer
5. J. Roig i Raventós
6. Lluís Suñé i Medán
7. Lluís G. Guilera
8. Josep Tarruella
9. Joan Freixas i Freixas
10. L. Ribó i Rius
11. Josep Calicó
12. Tolosa i Colomer
13. Jeroni Moragues
14. J. Trueta i Raspall
15. Josep Calicó
16. Jaume Peyri
17. Jacint Vilardell
18. F. Gallart Monés
19. J. Alsina i Bofill

ANNEX 9. Relació d'autors pertanyents a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona.

1. Barraquer i Ferré, Lluís
2. Bosch i Solà, P.
3. Caralps i Massó, A.
4. Carbonell i Juanico, Martí
5. Carrasco i Formiguera, Rossend
6. Cervera i Astor, Leandre
7. Corachan i Garcia, Manuel
8. Cornudella i Capdevila, Josep
9. Cortés i Lladó, Cristià/Cristian
10. Cortés i Lladó, Màrius
11. Cuatrecases i Arumi, Joan
12. Danés Navarro, Boi
13. Dexeus i Font, Santiago
14. Domingo i Sanjuan, Pere
15. Duran i Reynals, F.
16. Estapé i Pañellas, Francesc d'Assís
17. Freixas i Freixas, Joan
18. Goday i Casals, Salvador
19. Guilera i Molas, Lluís G.
20. Lentini i Diaz, Josep
21. Mira i López, Emili
22. Montanyà i Guasch, Francesc
23. Nubiola Espinós, Pere
24. Peyrí i Rocamora, Antoni
25. Pi-Sunyer Bayo, Jaume
26. Ribas i Ribas, Enric
27. Rodríguez i Arias, Bel-larmí
28. Roig i Raventós, Josep
29. Salarich i Torrents, Miquel S.
30. Suñé i Medán, Lluís
31. Tarruella i Albareda, Josep
32. Turró i Darder, Ramón
33. Vilardell i Permanyer, Jacint

ANNEX 10: Especialitats dels autors de les *Monografies Mèdiques* i lloc d'especialització

Autor	Any de llicenciatura	Especialitat	Ciutat/s d'especialització o d'ampliació d'estudis
Josep Calicó i Maleras	1911	Criminologia	Berlín
A. Caralps i Massó	1929	Cirurgia toràcica	Londres i Lió
R. Carrasco i Formiguera	1914	Endocrinologia	Buenos Aires, Montevideo i Harvard
Leandre Cervera i Astor	1914	Endocrinologia	París
Josep Cornudella i Capdevila	1919	Tisiologia/neumologia	París
Cristià Cortés i Lladó	1925	Cardiologia	Lió i París
Francesc Duran i Reynals	1925	Microbiologia-oncològica	París (Inst. Pasteur) i Nova York (Institut Rockefeller)
Lluís G. Guilera i Molas	1932	Oncologia-Histologia/Anat.Patològica	Berlín, Múnic i Viena
Enric Irazoqui i Villalonga	1932	Psiquiatria	Viena
Pere Nubiola Espinós	1898(?)	Ginecologia	París
Jaume Peyrí i Rocamora	1899	Dermatologia	Berlín
T.A. Pinós i Marsell	1915	Radiologia/ Gastroenterologia	Alemanya, França, Anglaterra, EE.UU. i Canadà
Jaume Pi-Sunyer i Bayo	1925	Fisiologia	EE.UU., París, Berlín, Laussane (Suïssa)
Antoni Puigvert i Gorro	1928	Urologia	Berna (Suïssa) i París
Enric Ribas i Ribas	1894(?)	Cirurgia	París
Josep Roig i Raventós	1904	Obstetrícia i pediatria	París i Berlín
Emili Roviralta i Astol	1917	Cirurgia pediàtrica	Viena, París, Múnic, Berlín i Bolonya (Itàlia)
Lluís Sayé i Sampere	1911	Tisiòleg	Hamburg (Alemanya) i París
Lluís Suñé i Medan	1903	Otorinolaringologia	Berlín i París
Josep Tarruella i Albareda	1892	Digestologia	França, Suïssa, Alemanya i Rússia
Eduard Tolosa i Colomer	1921	Neurocirurgia	París, Breslau (Polònia) i Montreal (Canadà)
Ramon Torres i Carrera	1902	Radiologia i electroteràpia	París, Bordeus i Berlín
Lluís Trias de Bes	1918	Cardiologia	París
Josep Trueta i Raspall	1921	Cirurgia	Viena i altres centres d'Europa central
Joan Vanrell i Cruells	1918	Tocoginecologia	París, Berlín i Nova Orleans (EE.UU.)
Jacint Vilardell i Permanyer	1919	Digestòleg	Berlín i Leipzig (Alemanya)

ANNEX 11. Anuncis de fàrmacs i compostos medicinals publicats a les *Monografies Mèdiques*⁷⁰¹ i país on radicava el laboratori inventor.

Número d'ordre ⁷⁰²	Especialitat farmacèutica anunciada	País on s'elaborava ⁷⁰³
-	Acetil-colina "Pujol&Cullell"	-
252/253	Acetocloro Sulfurol	Espanya
257/258	Acétylarsan	França
340	Aerophagyl	França
514	Albulactol líquid	Espanya
515	Albulactol en pols	Espanya
-	Alcachofina	Espanya
-	Aliment "Eles"	-
-	Aliment "Permanyer"	-
-	Aliments de nutrició i de règim "FALP"	-
-	Aliquina	-
661	Allonal "Roche"	França
-	Ametllin	-
-	Ametllina	-
-	Ampho-Vaccin intestinal	-
-	Ampho-Vaccines Ronchèse	-
1371/1372	Anaclasine	França
1701/1702	Antichoc del "Dr. S. Pagès Maruny"	Espanya
-	Antigastràlgics "Dutrem"	
1802	Anti-Luètics "Dutrem" (injectable)	Espanya
1867/8	Antiphlogistine	
-	Antiseborreic "Genové"	
-	Antisèptic dental "Donner"	
2074/2075	Arhéol	Espanya/França
2204	Arrenglicol	Espanya
2160	Arsylene "Roche"	França
2176/2177	Arthri-sel	França/Espanya
2241	Asmalicida	Espanya

(Continua)

⁷⁰¹ El número d'ordre correspon al que se li va atorgar al preparat a l'*Índice Alfabético de Especialidades Farmacéuticas* (1935), publicat per la *Subsecretaría de Sanidad y Beneficiencia – Ministerio de Trabajo, Justicia y Sanidad*. Aquells en els que no consta, és per no estar reflexats en aquest índex

⁷⁰² Segons el *Índice Alfabético de Especialidades Farmacéuticas* (1935)

⁷⁰³ Independentment que la patent fos d'un altre país. Així, molts eren preparats a Espanya però el propietari del producte era estranger.

Número d'ordre	Especialitat farmacèutica anunciada	País on s'elaborava
-	Athenol	-
-	Auto-injectables "Cusí" de carbonat de Bismut	-
16	Bacilactol (o bacilactel?) de "J. Vintró i Guardiola"	Espanya
18	Bacilina Búlgara	Espanya
33	Bactilose del "Dr. Oliver Rodés"	Espanya
21	Bacilvintró	Espanya
22	Bacilvintro líquid	Espanya
-	Bacte-Intestí-Phage	-
-	Bacteriófags "Vian"	-
165	Banacacao	Espanya
-	Barbiphos	-
229	Bellafolina (Sandoz)	Suïssa
391	Biocholine	França
502	Bismogenol (E.Tossé & C ^o Hamburg)	Alemanya
-	Bismuts E.B. (Bismut Blanc E.B., Bismut Roig E.B. i Oleobismut)	-
595	Bleukawine	Espanya
648	Bolos Vallet (antigonorreic)	Espanya
766	Broncoserina (Lab. Salus)	Espanya
178	Calcium-Sandoz	Suïssa
693	Cardion "Dutrem"	Espanya
	Carn vegetal "Puy"	
740	Casealba	Espanya
766	Cataplasma del Dr. Llenas con polivacunas	Espanya
-	Catxets "Charvoz"	-
	Cerebreïna "Dutrem"	
821	Cerebrino "Mandri"	Espanya
832	Ceregumil	Espanya
845	Cereo Lactina	Espanya
-	Chemirosa "Ibèrica"	-
872	Cibalgina "Ciba"	Suïssa
896	Cidermina	Espanya
-	Cidermina (Laboratori Salus)	-
952	Citokal "Carulla"	Espanya
1035	Clavitam	Espanya
-	Clavitane	-

(Continua)

Número d'ordre	Especialitat farmacèutica anunciada	País on s'elaborava
-	Cloroformo Daksa (Benicarló)	-
1096	Coaguleno "Ciba"	Suïssa
-	Colesterinièmics "Dutrem"	-
-	Collisina	-
-	Coli-on (vacuna anticolibacil·lar)	-
-	Colitique (vacuna curativa anticolibacilar)	-
1237	Colloidogenine	França
1768	Condurol "Dutrem"	Espanya
1798	Coramina "Ciba"	Suïssa
-	Crema "Peca-cura"	-
1882	Cremol - laxant ideal	Espanya
1913/1914	Cristolax (publicado en "Deutsche Medizinische Wochenschrift")	Suïssa/Espanya
1949	Cuprosal	Espanya
2096/2097	Cytogenina	França
-	Danone (comprimits)	-
282	Dermosa "Cusi" Anticongestiva (amb tumenol)	Espanya
276	Dermosa "Cusi" Anticongestiva	Espanya
288	Dermosa "Cusi" Antiséptica "Dercusan"	Espanya
298	Dermosa "Cusi" Refrescant	Espanya
324	Dextromax	Espanya
332	Diabetine (Dr. Rapesta)	Espanya
336	Dial "Ciba"	Suïssa
339	Dialacetina "Ciba"	Suïssa
366	Didial "Ciba"	Suïssa
-	Dienol	-
373	Digalene Roche	França
375	Digalene Roche (rectal)	França
-	Digitalin (Laboratori Salvá)	-
438	Digitalina "Ansú"	Espanya
456	Digi-Val (A. Gamir- Valencia)	Espanya
52/53 ⁷⁰⁴	Disocal	Espanya
-	Diuresinol	-
-	Diuresinol-Febus	-

(Continua)

⁷⁰⁴ Número de registre de les *Especialidades presentadas durante 1934 y primer semestre de 1935*

Número d'ordre	Especialitat farmacèutica anunciada	País on s'elaborava
C-1. ⁷⁰⁵	Dryco	E.U.A.
-	Ebertlisina (Vacuna antitífica)	-
184	Elixir de Gomenol Climent	Espanya
534	Encrein "Dutrem"	Espanya
585	Enofosfarina "Serra"	Espanya
698	Erotyl	Espanya
765/766	Esericardiol	Espanya
873	Esterocal "Esteve"	Espanya
874	Esterosol "Esteve"	Espanya
937	Etanol "Leo"	Espanya
-	Eucaliptol	-
1016	Eulax	Espanya
E-3. ⁷⁰⁵	Eumilk	Espanya
1023	Eupaco "Merck"	Alemanya
E-34 ⁷⁰⁶	Exhepa	Espanya
1017	Eumalt (extracte de malta)	Espanya
1123/1124	Extracte de malta "Sigma"	Espanya
95	Extracto de malta "Maltol"	Espanya
-	Farina lactejada "El niño"	-
-	Fatimina "Agell"	-
-	Fenicol	-
70	Fenilcal "Turón"	Espanya
84	Fequinol "Serra"	Espanya
121	Ferments làctics "Vian"	Espanya
194	Ferro-Vito-Serum (Lab. Oliver Rodés)	Espanya
-	Flébula "Grifols"	-
-	Fluidcalcium (Lab. Oliver-Rodés)	-
-	Fluothyna	-
438	Foscal Serono	Italia
498	Fosfocrisol I.C.I.	Italia
580/581	Fosforal "Turón"	Espanya

⁷⁰⁵ Número de registre com a *Productos sustitativos de la lactancia materna registrados hasta el 30 de junio de 1935*

⁷⁰⁶ Número de registre com a *Opoterápicos registrados hasta el 30 de junio de 1935*

Número d'ordre	Especialitat farmacèutica anunciada	País on s'elaborava
579	Fosfor-ion	Espanya
612	Fosfoxyll	França
626	Foskolarsyl "Dutrem"	Espanya
-	Gastremon	-
113	Gastrobiol "Rossell"	Espanya
-	Gastrointestinal "Dutrem"	-
141	Gastrol "Miret"	Espanya
-	Genaliopine	-
-	Genelasa "Dutrem"	-
303	Gerobil	Espanya
350	Glefinia	Espanya
538	Glucemiol "Dutrem"	Espanya
576	Glucalcium	Espanya
G-67. ⁷⁰⁷	Glukhorment	Alemanya
-	Goloso	-
700	Gonovina	Espanya
795	Gotes fosforades (Dr. Genové)	Espanya
900	Gragees "Ordis"	Espanya
7	Halibut	Espanya
133	Hemometina "Cusi"	Espanya
166	Hemosan	Espanya
194	Heparnovina	Espanya
210	Hepatogenes "Charvoz"	França
H-17. ⁷⁰⁸	Hepatrat injectable	Espanya
-	Hexaphos	-
385	Hipsedan "Serra"	Espanya
406	Histogeno	Espanya
-	Hormovarine "Byla"	-
83(?)	Insulina "G.S."	Espanya
85	Insulina "Hermes"	Espanya
-	Insulina "Ibèrica"	-
16/17 ⁷⁰⁸	Insulina Danesa "Leo"	Dinamarca
25 ⁷⁰⁸	Insulina Danesa "Novo"	Dinamarca

(Continua)

⁷⁰⁷ Número de registre com a *Opoterápicos registrados hasta el 30 de junio de 1935*

Número d'ordre	Especialitat farmacèutica anunciada	País on s'elaborava
4286	Iodarsolo	Espanya
4331	Iode-Bismut "Erce"	França
4313	Iodhemoglobina	Espanya
4390(?)	Iodotona "Vian"	Espanya
4488	Isacene "Roche"	França
	Ixofren "Dutrem"	
J-1. ⁷⁰⁹	J.B.5	Alemanya
278	Jarabe "Famel"	Espanya
43	Kalogen (tònic-recalcificant)	Espanya
-	Kaol-bynd UDA	-
63/64	Kaolinase	Espanya/França
106	Llet Kes	Espanya
153	Kola "Nova" granulada	Espanya
142/143	Kola granulada "Astier"	França/Espanya
-	Kuskus	-
57 ⁷⁰⁸	Leche La lechera – Nestlé	Suïssa
17	Lacteol	França
22	Lacthemiol "Dutrem"	Espanya
L-2. ⁷⁰⁹	Lacticinio "Vaca y Barrera"	Espanya
146/147	Larosan "Roche"	Esp/Franç/Suïssa
150	Lasa	Espanya
291/292	Lefosan	Espanya
-	Leprinol	-
-	Leuco-ovarina "Torrent"	-
416	Lidenol	Espanya
35 ⁷⁰⁹	Liposplenina	Espanya
38/39 ⁷⁰⁹	Liverin	Espanya
106/107 ⁷¹⁰	Llet "Kes" desgrassada/mig desgrassada	Espanya
7 ⁷¹⁰	Llet albuminosa "Eles"	Espanya
6 ⁷¹⁰	Llet albuminosa en pols "Celsus"	Espanya
8(?) ⁷¹⁰	Llet condensada "El niño"	Espanya
115 ⁷⁰⁹	Llet descremada/llet semi descremada "Max"	Espanya

(Continua)

⁷⁰⁸ Número de registre com a *Opoterápicos registrados hasta el 30 de junio de 1935*

⁷⁰⁹ Número de registre com a *Productos sustitativos de la lactancia materna registrados hasta el 30 de junio de 1935*

Número d'ordre	Especialitat farmacèutica anunciada	País on s'elaborava
-	Llet KS maternitzada	-
-	Lodorgan "Carulla"	-
-	Lorastidina "Roche"	-
103 ⁷¹⁰	Lyxanthine "Astier" (en color, dret i envers)	Espanya
-	Malteriol "Agell"	-
89	Maltol "Tió"	Espanya
M-1 ⁷¹¹	Matermax	Espanya
M-25 ⁷¹¹	Microlyse	Espanya
M-40 ⁷¹¹	Morethyl "Dausse"	Espanya
402	Morrhüetine "Jungken"	Espanya
-	Mostina (suc de raïm concentrat)	-
42	Nateina	Espanya
-	Natel	-
48-49	Natrocitral "Robert"	Espanya
113	Neargirolo I.C.I.	Itàlia
154	Neo I.C.I..	Itàlia
188 (?)	Neo riochine	França
N-29 ⁷¹¹	Neo Spirol "Esteve"	Espanya
119	Neobismosalvan	Hungria
135	Neocrisol I.C.I.	Itàlia
145	Neofimina (Sofre sense or)	Espanya
239	Nervisedan	Espanya
308	Neuro-gastran "Celsus"	Espanya
326	Neuronal "Turón"	Espanya
461	Novaprotein "Celsus"	Espanya
468	Novar Senobenzol "Billon"	França
-	Numeol	-
613	Nurrisol	Espanya
625	Nutrilax	Espanya
-	Oestrhormon	-
459(?)	Oestrol	Espanya
333(?)	Oleo-Sumocrysin	Dinamarca
85	Oli de fetge de bacallà "Olbac"	Espanya

(Continua)

⁷¹⁰ Número de registre de les *Especialidades presentadas durante 1934 y primer semestre de 1935*

⁷¹¹ Número de registre com a *Productos sustitativos de la lactancia materna registrados hasta el 30 de junio de 1935*

Número d'ordre	Especialitat farmacèutica anunciada	País on s'elaborava
53	Oli de Hearlem	Holanda
187	Oli de Ricí "Goloso"	Espanya
44	Oli gris "Erce"	França
-	Oli Xaulmoogra injectable/Bacil de Hansen	-
363/364	Opo-calcium	Espanya/França
368	Opocalcium (Dr. Güersant)	França
369	Opocalcium irradiat	França
-	Opoteràpics "López-Brea"	-
430	Orosanil	Espanya
431	Orosanil B	Espanya
459	Osteol	Espanya
-	Ostrormon	-
-	Otonol "Agell"	-
543	Ovomaltina	Suïssa
2	Pacyl	Espanya
196	Paramaltina	Espanya
195	Paramaltina "Sigma"	Espanya
205	Parati-Cal	Espanya
-	Peptopancreasi "Robert"	-
828	Peptoyodal "Robert"	Espanya
-	Pernaemon/Pernaemon fuerte	-
85(?)	Phoscelal	Espanya
978	Phosphorrenal "Robert"	Espanya
-	Pirosan "Agell"	-
P-40 ⁷¹²	Pituitrina	Espanya
-	Plasmon	-
1370	Pneumo-Eritrocina "Utrillo"	Espanya
1413	Policalcion "Dutrem"	Espanya
1434	Polipetones iodades "Vilardell"	Espanya
-	Polvos "Orgía" (Myrurgia)	-
1659	Pomada Hemorroidal "Ribalta"	Espanya
-	Preparats dermatològics "Caballero"	-
-	Proctical "Agell"	-
-	Propidex	-

⁷¹² Número de registre com a *Opoteràpics* registrats hasta el 30 de junio de 1935

Número d'ordre	Especialitat farmacèutica anunciada	País on s'elaborava
2147(?)	Prostatassa "Dutrem"	Espanya
2151	Prostigmine "Roche"	Suïssa
-	Protamin	-
2253	Pulmoquinol	Espanya
-	Puré Permanyer	-
2374/2375	Pyrona	Espanya
52	Quimio Stovarsol	França
290	Rhino-Lacteol	França
313	Ricadin	Espanya
-	Riochine/Neo riochine	-
-	Risocal	-
R-38 ⁷¹³	Rodamol	
417	Rodarfeno	Espanya
26	Sacer "San Celsus"	Espanya
46	Sal de fruita "ENO"	Anglaterra
211	Saliens	Espanya
228	Sali-sod (solució, endovenós, intramuscular)	Espanya
329	Sanocrysin Original Mollgaard	Dinamarca
369	Saridon (analgésico poderoso...)	Suïssa
463	Sedobrol "Roche"	França
474	Sedoneurol	França
-	Sedormiol "Roche"	-
740	Sil-Al	Espanya
795	Sklerosyrup (Institut Ferrán)	Espanya
-	Solfosín Leo	-
863	Solució Boro-Trartica (J. Pascual Tapias)	Espanya
920	Solució de ferments polivalents "Genove"	Espanya
970	Solució de Salicilat Sòdic "Domingo"	Espanya
989	Solució de Triyoduro de Arsénico al 1/100 (J. Pascual Tapias)	Espanya
1720-26	Solufijos cardíacs "Novellas"	Espanya
1772-74	Somnifen "Roche"	Suïssa/França
1777	Somnothryl	França
1836	Stannoxyll (Lab. Robert)	França

(Continua)

⁷¹³ Número de registre com a *Especialidades farmacéuticas presentadas al registro durante el año 1934 y primer semestre de 1935*

Número d'ordre	Especialitat farmacèutica anunciada	País on s'elaborava
1883	Stovarsol	França
2007	Suero Vital (Dr. S. Pages)	Espanya
2065	Sulfal	Espanya
2110	Sulfopilol	Espanya
-	Sumocrysin Original Mollgaard	-
2215(?)	Supositoris "Hemorroidil Ribalta"	Espanya
2192	Supositoris glicerina "Vilardell"	Espanya
S-123 ⁷¹⁴	Syntropan "Roche"	Suïssa
507	Taniodar "Donner"	Espanya
712	Theocicardiol	Espanya
-	Thyreoid-Dispert (KM)	-
753	Thyroxine "Roche"	Suïssa
923	Tònic Daker	Espanya
972	Tónico "Mandri"	Espanya
79	Trombyl	Espanya
1305(?)	Tubercularsyl "Vian"	Espanya
63	Ungüento de Pellidol	Alemanya
106-107	Uracidina	Espanya
151	Uro-bardanol	Espanya
-	Vacuna anti-alfa "Ferran"	-
-	Vacuna antibronconeumónica (Lab. Robert Carriera)	-
-	Vacuna neumo-entero-estafilocócica (Weill i Dufourt)	-
6	Vaginoides "Dutrem"	Espanya
26	Valerianat amònic "Pedemonte"	Espanya
33-34	Valeriodo	Espanya
346	Vinco	Espanya
972	Vita-calcium "Celsus"	Espanya
35	Vitalipol	Espanya
1085	Vitophos "Ibèrica"	Espanya
1093	Vito-Serum (Lab. Oliver Rodés)	Espanya
586-587	Xarop "Roche" de Tiocol	Esp/Franç/Suïssa
Y-4(?) ⁷¹⁴	Yodesmol	Espanya
99	Yodógeno "Calleja"	Espanya

⁷¹⁴ Número de registre com a *Especialidades farmacéuticas presentadas al registro durante el año 1934 y primer semestre de 1935*

ANNEX 12. Establiments sanitaris i serveis mèdics anunciats a les *Monografies Mèdiques*

Anàlisis (sic) Químic-Clínic (Dr. B. Oliver i Rodés)
Balneari de Cardó
Bonavista (Casa mèdica de repòs)
Clínica "Solarium"
Clínica d'actinoteràpia i helioteràpia "Dr. Girona Cuyas"
Cínica de cirurgia del Dr. Corachan
Clínica del Dr. Seguí (Cirurgia i Ginecologia)
Clínica mental "Torre Campderà"
Clínica Olivé-Gumà
Dr. Antoni Carreras (dermatologia)
El Pinar (de la Fundación Dolsa)
Gabinet de Fototeràpia (Dr. Girona Cuyas)
Institut Central d'Anàlisis Clínic (Dr. Grifols)
Institut de Diagnòstic i Terapèutica Física (Dr. Carulla)
Institut Mèdico-Pedagògic
Institut d'Observació Psicològica "La Sageta" per a infants i joves (Dr. Emili Mira)
Institut Policlínic
Institut Policlínic Sant Gervasi (clínica mèdico-quirúrgica)
Institut Roger
Instituto "Röntgen"
Instituto Profiláctico de Barcelona
Laboratori d'Anàlisis Clínic (Dr. E. Fernández Pellicer)
Laboratori Químic del Dr. Oliver Rodés
Policlínic
Sanatori de Puig d'Olena
Sanatori de Montseny
Sanatori del Pirineu Aragonés (Pineta/Boltaña)
Sanatori Frenopàtic de Nostra Senyora de Montserrat
Sanatori per a Diabètics (Dr. R. Carrasco Formiguera)
Servei permanent de transfusió de sang i immunotransfusió (Drs. Moragas / Grau)
Transfusions de sang Dr. Miserachs

ANNEX 13. Llistat d'altres anuncis publicats a les *Monografies Mèdiques*

1. Aigua Vall-Par
2. Amb Catalunya i per Catalunya (Col·lecció La Sageta)
3. Aparells de laboratori "Félix Carol Prat"
4. Articles mèdics "Peri i Juan, S. en C."
5. Ax-Les-Thermes (Compagnie General des Thermes)
6. Banc Hispano-Colonial
7. Banc Vitalici d'Espanya
8. Casa Sorribas (alimentació dietètica)
9. Central d'específics "Pelayo"
10. Central d'específics "SG"
11. <i>Histoire il-lustrée de la Médecine</i> , per René Dumesnil
12. Instal·lació de farmàcies/material per a clíniques
13. Lab. experim. de terapèutica immunògena (Dr. P. Domingo)
14. Lab. Químic-biològic Dr. S. Pagés Maruny
15. Laboratoire des Produits "Usines du Rhône"
16. Laboratori "La Moravia S.A."
17. Laboratori d'injectables i comprimits "Pere Casanovas"
18. Laboratori Químic-Biològic "Pelayo"
19. Laboratoris "Abelló"
20. Laboratoris "Josep Badosa"
21. Laboratoris "Turon"
22. Laboratoris farmacològics del Dr. Dutrem
23. Ortopèdia "La Escocesa"
24. Ortopedia "Moderna"
25. Productes "Sigma"
26. Productes "Tusell"
27. Productes dietètics "Esteve Riera"
28. Siemens Reiniger Veifa S.A.

(Continua)

29. Caixa d'Estalvi de la Generalitat de Catalunya
30. Catalunya i la Revolució (Col·lecció La Sageta)
31. Col·lecció "La Sageta". Obres publicades:
32. Col·lecció "Miquel Servet"
33. Cuaderno de experiencias clínicas (con harinas lacteadas Nestlé)
34. David, S.A. Cotxes ambulància
35. El Monitor Mèdic
36. Elogi dels Metges i de la Medicina (Col·lecció Miquel Servet)
37. Els Jueus a Catalunya (Col·lecció La Sageta)
38. Histoire Illustrée de la Médecine. (Editions d'Histoire et d'Art)
39. Institut d'observació psicològica "La Sageta"
40. Introducció a la medicina experimental (Col·lecció La Sageta)
41. La leialtat a l'època (Col·lecció La Sageta)
42. La medicina catalana
43. La Nova Revista
44. La vie medicale (llibre de la Col·lecció Hippocrate)
45. Las especialidades en la Medicina Práctica
46. Monographies Médicales. (Dr. Girard – Toulouse)
47. Revista Médica de Barcelona
48. Tipografia Cosmos
49. Vida interior d'un escriptor (Col·lecció La Sageta)

ANNEX 14. Anuncis de cursos publicats en la col·lecció *Monografies Mèdiques*

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
1.a	1926	3	"Curs de patologia digestiva" (Ampliació d'estudis)
Institució: Hospital de la Santa Creu de Barcelona. Clínica Mèdica i Dispensari per a Malalties de l'aparell digestiu.			
Organitzat per: Professor Gallart i Monés, metge de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona i director del dispensari.			
Impartit per: Pel propi professor Gallart en col·laboració amb A. Aguilar (Metge intern agregat a la Clínica), J. Bartrina (Catedràtic de Patologia Quirúrgica), A. Brossa (Metge numerari de la Casa de la Maternitat), F. Coma (Metge intern encarregat del Laboratori annex a la Clínica), M. Corachan (Professor de Cirurgia de l'Hospital), E. Fernández Pellicer (Cap del Laboratori d'anàlisi químic de l'Hospital), J. Fontcuberta (Metge intern agregat a la clínica), J. Lentini (Metge intern agregat a la Clínica), P. Martínez García (professor de Medicina de l'Hospital), A. Pinós (Metge intern radiòleg de la Clínica i Dispensari), J. Puig Sureda (Professor A. de la Facultat de Medicina), A. Pujol i Brull (Professor de Cirurgia de l'Hospital), J. Tarruella (Professor lliure de Patologia Digestiva), A. Trias Pujol (Catedràtic de Patologia quirúrgica de la Facultat de Medicina de Salamanca) i J. Vilardell (Metge intern encarregat del Dispensari).			
Adreçat a: No consta (N.C.)			
Temari: N.C. en aquest anunci. S'anuncia en el número següent de la revista. Vegeu fitxa curs 1.b.			
Lloc del curs: Clínica i Dispensari de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona			
Preu: 100 pessetes			
Durada: Aproximadament 3 mesos. "Començarà el 5 d'octubre i terminarà abans de Nadal".			
Altres dades: (el curs) "Serà eminentment pràctic. Les lliçons del programa s'il·lustraran amb fotografies, projeccions, peces patològiques, preparacions histològiques, etc., etc., alternant amb pràctiques radioscòpiques, esofagoscòpiques, rectoscòpiques, coprològiques i demostracions operatòries. Seran diàries i començaran a les deu del matí i algunes continuaran a la tarda. Cada dia, de dos quarts de nou a les deu, presentació de malalts i discussió sobre els mateixos [...]".			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
2.a	1926	3	"Un curs de cardiologia a l'Hospital Broussais de París"
Institució: Hospital Broussais (París)			
Organitzat per: Servei del Dr. Ch. Laubry			
Impartit per: dades il·legibles			
Adreçat a: dades il·legibles			
Temari: Galop cardíac			
Lloc del curs: Servei del Dr. Ch. Laubry. Hospital Broussais de París			
Preu: dades il·legibles			
Durada: dades il·legibles			
Altres dades: Es tracta d'un curs de cardiologia al que havia assistit el Dr. Cristian Cortés i el qual es relata posteriorment per aquests en dos articles publicats en dos exemplars de les <i>Monografies Mèdiques</i> , en concret en el 3 i en el 5 de 1926.			

(Nota: Per tal de facilitar el seguiment d'aquesta relació, s'ha inclòs una primera columna, amb una numeració seguida o no per una lletra, la qual indica distintes parts o anuncis d'un mateix curs. Així, el curs 2.b i 2.c, són continuació del marcat com 2.a. Per altra banda, en l'apartat "exemplar" es fa referència al número de les *Monografies Mèdiques* on es troba l'anunci de la formació concreta. Per últim, s'han respectat les abreviatures, definicions de malalties, símptomes, síndromes, etc., així com denominacions dels llocs de treball i l'ús de majúscules de l'anunci original)

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
3	1926	4	Curs sobre tuberculosi
Institució: Servei d'Assistència Social als tuberculosos (dades il·legibles)			
Organitzat per: Servei d'Assistència Social als tuberculosos – Diputació provincial de Barcelona (dades il·legibles)			
Impartit per: Dr. L. Sayé, Dr. Domigo, Dr. de March, Dr. Seix, Dr. Ferrando, Dr. Mirabell i Dr. Piera			
Adreçat a: dades il·legibles			
<p>Temari: I. (dades il·legibles), "II. <i>Etiologia.</i>- El bacil tuberculogen. La pseudo-tuberculosi. III. <i>Anatomia patològica general de la tuberculosi.</i>- Tuberculosi folicular. Tuberculosi afolicular. IV. <i>La infecció i la immunitat en la tuberculosi.</i>- Com es produeix la infecció. Concepte d'infecció latent, d'infecció manifesta, de malaltia tuberculosa i de tisi. V. <i>Etiologia especial de la malaltia tuberculosa.</i>- Com es produeix l'infecció manifesta i la malaltia. VI. <i>Simptomatologia.</i>- Signes cardinals de la malaltia tuberculosa. Signes tòxics. VII. <i>Simptomatologia.</i>- Signes locals. VIII. <i>Tècnica clínica.</i>- Com s'ha d'interrogar a un sospitós de malaltia tuberculosa. IX. <i>Tècnica clínica.</i>- Els mètodes d'examen físic de l'aparell respiratori. Inspecció, palpació i percussió. X. <i>Tècnica clínica.</i> L'auscultació. XI. <i>Tècnica clínica.</i>- Els mètodes complementaris del diagnòstic. La radioscòpia. La radiografia. XII. <i>Tècnica clínica.</i>- Els mètodes complementaris del diagnòstic. Estudi de les imatges obtingudes amb radioscòpia i radiografia. XIII. <i>Tècnica clínica.</i> Els mètodes complementaris del diagnòstic. Resultats de l'exploració física, radioscòpica i radiogràfica. XIV. <i>Tècnica clínica.</i>- Els mètodes complementaris del diagnòstic. Les proves biològiques amb tuberculina. XV. <i>Tècnica clínica.</i>- Els mètodes complementaris del diagnòstic. Les investigacions de laboratori aplicades al diagnòstic de la tuberculosi. XVI. <i>Anatomia patològica especial de la tuberculosi pulmonar.</i>- Tuberculosi infiltrada, folicular, nodular, fibrosa. Formes anatomoclíniques de la tuberculosi pulmonar. XVII. <i>Clínica especial de la tuberculosi pulmonar.</i>- Tuberculosi infiltrada i caseosa. XVIII. <i>Clínica especial de la tuberculosi pulmonar.</i>- Tuberculosi nodular o fibro-caseosa. XIX. <i>Clínica especial de la tuberculosi pulmonar.</i>- Tuberculosi fibrosa. XX. <i>Clínica especial de la tuberculosi pulmonar.</i>- Tuberculosi septicèmica. Formes pulmonars pures. Formes generalitzades. XXI. <i>Clínica especial de la tuberculosi.</i>- Estudi clínic de la infecció manifesta. XXII. <i>Clínica especial de la tuberculosi.</i>- Estudi clínic de la infecció manifesta. XXIII. <i>Clínica especial de la tuberculosi.</i>- La tuberculosi infantil. XXIV. <i>Clínica especial de la tuberculosi pulmonar.</i>- Tuberculosi pulmonar del vell. XXV. <i>Clínica especial de la tuberculosi pulmonar.</i>- Complicacions. Les hemoptisi greus. Les pleuresies. El pneumotòrax espontani. Complicacions en altres sistemes. Digestives, circulatòries, renals i nervioses. XXVI. <i>Clínica especial de la tuberculosi pulmonar.</i>- Sífilis i tuberculosi pulmonar. Diabetis i tuberculosi pulmonar. Embaràs i tuberculosi pulmonar. XXVII. <i>Clínica especial de la tuberculosi pulmonar.</i>- Diagnòstic. XXVIII. <i>Clínica especial de la tuberculosi pulmonar.</i>- Pronòstic de la tuberculosi pulmonar. XXIX. <i>Clínica especial de la tuberculosi pulmonar.</i>- Tractament. Evolució dels conceptes doctrinals. Tractament dietèticohigiènic. XXX. <i>Clínica especial de la tuberculosi pulmonar.</i>- Tractament específic. XXXI. <i>Clínica especial de la tuberculosi pulmonar.</i>- Tractament específic. Quimioteràpia. La sanocrisina i el sèrum de Mollgaard. Altres preparats àurics. XXXII. <i>Clínica especial de la tuberculosi pulmonar.</i>- Col·lapsoteràpia. Neumotòrax artificial. La torascòpia i secció d'adherències. XXXIII. <i>Clínica especial de la tuberculosi pulmonar.</i>- Col·lapsoteràpia. Els mètodes quirúrgics. Mètodes indirectes. Freniectomia, neumolisi, toracoplastia. Mètodes directes. Apertura de caverne. XXXIV. <i>Clínica especial de la tuberculosi pulmonar.</i>- Els tractaments auxiliars: els arsenicals, l'oli de fetge de bacallà, la recalcificació. La radioteràpia. La helioteràpia. Les medicacions simptomàtiques. XXXV. <i>Clínica especial de la tuberculosi.</i>- Tuberculosi laríngia. XXXVI. <i>Clínica especial de la tuberculosi.</i>- El tuberculós curat. XXXVII. <i>Profilaxi de la tuberculosi.</i>- Fonaments científics. Els elements de la lluita antituberculosa. XXXVIII. <i>Profilaxi de la tuberculosi.</i> La vacunació antituberculosa. La vacuna de Calmette. XXXIX. <i>Els problemes actuals de la tisiologia.</i>- L'evolució de la tisiologia en els darrers anys. Les grans qüestions actuals: d'etiologia, d'infecció, diagnòstic, tractament i profilaxi.</p>			
Lloc del curs: Servei d'Assistència Social als Tuberculosos, Càtedra d'Anatomia Patològica de la Facultat de Medicina, Clínicas de Tuberculosos de l'Hospital Clínic i "Quinta de Salut La Alianza, "etc.."			
Preu: "Per a metges, 150 pessetes, i per a estudiants, 75 pessetes"			
Durada: De 10 de gener al 11 d'abril de 1927, "tres cops per setmana [...] a les 9 del matí"			
Altres dades: (Les lliçons seran acompanyades)"[...] del material de demostració necessari, peces anatòmiques, exàmens de malalts, pràctiques clíniques i de laboratori, etc. Els dies no lectius, els alumnes podran acudir al Servei d'Assistència Social als Tuberculosos on es faran demostracions pràctiques".			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
1.b	1926	4	"Curs de patologia digestiva" (Ampliació d'estudis) (continuació del curs 1.a)
Institució: Hospital de la Sta. Creu. Clínica Mèdica i Dispensari per a Malalties de l'aparell digestiu.			
Organitzat per: Vegeu fitxa curs 1.a			
Impartit per: Vegeu fitxa curs 1.a			
Adreçat a: Vegeu fitxa curs 1.a			
<p>Temari: "Lliçó 1 i 2, il·legibles. "Lliçó 3. Examen del contingut gàstric. Menjars de prova. Sondatge i la seva tècnica. Investigació qualitativa i quantitativa del CIH lliure i combinat; àcids de fermentació pepsina, lab, sang. Mesura de la concentració en ions H del suc gàstric. Lliçó 4. Estudi del quimisme pel sondatge fraccionat en dejú i després del menjar de prova. Prova de la histamina; el seu valor com mitjà per a investigar el poder secretori gàstric. Examen microscòpic del contingut gàstric en dejú. Lliçó 5. Tècnica del sondatge duodenal. Caràcters macroscòpics químics biològics i microscòpics del suc duodenal. Prova de Meltzer Lyon. La crítica. Eliminació de colorants pel duodè. Valor terapèutic del sondatge duodenal. Lliçó 6. Fisiopatologia de la digestió intestinal. Lliçó 7. Examen funcional de l'intestí. Regim de prova. Examen macroscòpic de les matèries fecals. Diferenciació de les deposicions de fermentació de les de putrefacció. Lliçó 8. Examen microscòpic de les matèries fecals. Reactius microquímics per a diferenciar els restes alimenticis (Lugol, Hecht, Aman, etc...). Dosatge de ferments; el seu valor. Lliçó 9. Examen químic de les matèries fecals. Dosatge dels àcids orgànics i de l'amoniac; el seu valor en les colitis. Estat actual dels procediments per a investigar les hemorràgies ocultes. Examen bacteriològic. Lliçó 10. Tècnica d'exploració radiològica de l'aparell digestiu. Lliçó 11. Exploració de l'esoàfag. Afeccions neuropàtiques de l'esoàfag. Tractament de les estenosis per ingestió de càustics. Lliçó 12. Megaesòfag: estudi clínic. Càncer i altres afeccions. Lliçó 13. Valor semiològic del dolor epigàstric. Lliçó 14. Úlcus gàstric i duodenal. La seva etiologia i patogènia. Paper de la infecció en l'evolució de l'úlcus gastro-duodenal. Lliçó 15. Síntomes comuns i formes clíniques de l'úlcus gàstric i duodenal. Úlcus ieunal post-operatori. Lliçó 16. Biloculació gàstrica. Lliçó 17. Càncer de l'estómac. Formes clíniques. Sobre la possibilitat del seu diagnòstic precoç. Lliçó 18. Úlcus càncer. Sífilis gàstrica. Tumors benignes de l'estómac. Lliçó 19. Estenosis pilòrica. Les seves varietats clíniques. Lliçó 20. Gastropaties doloroses hemorràgiques sense ulceració. Lliçó 21. Estudi clínic dels processos inflamatoris periduodenals. Valor diagnòstic de la radiografia en sèrie. Megaduodenum. Divertículs duodenals. Síndrome infravaterià. Lliçó 22. Terapèutica de l'úlcus gàstric i duodenal. Tractament dietètic i farmacològic. Lliçó 23. Terapèutica de l'úlcus gàstric i duodenal. Estat actual de la Roentgent, vacuno i proteïnoteràpia. Lliçó 24. Terapèutica quirúrgica gàstrica i duodenal. Lliçó 25. Ptosis abdominals. Eventracions i hèrnies diafragmàtiques. Lliçó 26. Constipació. Les seves varietats clíniques. Estudi especial de l'estasi intestinal crònic. Lliçó 27. Diarrea. El seu estudi fisiopatològic. Varietats. Lliçó 28. Oclusió intestinal. Diagnòstic precoç. Lliçó 29. Els processos d'intoxicació d'origen digestiu. Lliçó 30. Enterocolitis aguda i crònica. Lliçó 31. Malalties parasitàries de l'intestí. El seu estudi clínic i coprològic. Lliçó 32. Formes clíniques del càncer de l'intestí gros. Lliçó 33. Mètodes d'exploració de la regió ano-recto-sigmoidea. Valor, tècnica i aplicacions de l'endoscòpia. Lliçó 34. Megacòlon i dolicoòlon. Recto-sigmoiditis i diverticulitis. Lliçó 35. Estenosis rectals: inflamatòries, neoplàsiques i congènites. Normes que condicionen el tractament del càncer del recte. Lliçó 36. Síndromes digestius d'origen neurovegetatiu. Lliçó 37. Tuberculosi gàstrica i intestinal: caràcters especials de la tuberculosi pilòrica i de la forma estenosant de l'intestí. Lliçó 38. Apendicitis aguda. Diagnòstic. Criteri terapèutic. Lliçó 39. Estudi clínic i radiològic de l'apendicitis crònica. Lliçó 40. Perforacions gastro-intestinals. Peritonitis generalitzada i circumscrita, abscessos supra i infrahepàtics i retrogàstrics; llur evolució, diagnòstic i tractament. Criteri quirúrgic en la terapèutica de la perforació gastro-duodenal derivat de la noció de la septicitat de l'úlcus. Lliçó 41. Terapèutica mèdica de la constipació crònica. Lliçó 42. Terapèutica mèdica de la colitis. Lliçó 43. Tractament de les malalties parasitàries de l'intestí. Lliçó 44. Tractament de les afeccions ano-rectals (fissura anal, hemorroide, pòlips, etc.). Lliçó 45. Perivisceritis. El seu estudi clínic i radiològic. Lliçó 46. Terapèutica quirúrgica intestinal. Lliçó 47. La coprologia del nen de pit. Del normal al patològic. Lliçó 48. La patologia digestiva del lactant. Lliçó 49. Icterícies. Concepte actual i classificació. Lliçó 50. Insuficiència hepàtica. Concepte general. Valor clínic de les proves proposades per a la seva determinació. Bases de tractament. Lliçó 51. Litiàsis biliar; diagnòstic clínic. Lliçó 52. Estudi radiològic de la vesícula biliar. Mètodes directes, indirectes i de colorants opacs. Lliçó 53. Terapèutica mèdica de la litiàsis biliar. Lliçó 54. Úlcus gàstric, colecistitis i apendicitis. La seva possible coexistència clínica; les seves relacions amb un mateix procés infectiu. Lliçó 55. Cirrosi atròfica i hipertròfica. Lliçó 56. Cirrosi de Hanot i pigmentària. Hepatitis sifilítica. Lliçó 57. Estat actual de la terapèutica de les cirrosi i de les hepatitis. Ídem de les ascitis. Lliçó 58. Quistes i abscessos del fetge. Lliçó 59. Càncer del fetge, de les vies bilials i de l'ampolla de Vater. Lliçó 60. Pancreatitis aguda i crònica; litiàsis i quistes del pàncrees. Lliçó 61. Càncer del pàncrees. Lliçó 62. Estat actual de la cirurgia biliar i pancreàtica. Lliçó 63. Alguns síndromes gastro-intestinals d'origen no digestiu. Lliçó 64. Terapèutica hidro-mineral. Lliçó 65. Les Roentgen-Curieteràpia en patologia digestiva. Lliçó 66. Atencions a què ha de sotmetre's un malalt quirúrgic de l'aparell digestiu. Paper de l'internista abans, durant i després de l'acte operatori".</p>			
Lloc del curs: Clínica i Dispensari de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona			
Preu: Vegeu fitxa curs 1.a			
Durada: Aproximadament 3 mesos. "Començarà el 5 d'octubre i terminarà abans de Nadal".			

Altres dades: Vegeu fitxa curs 1.a. En aquest anunci s'afegeix que "Aquest curs se repetirà anualment en la mateixa època, afegint cada any al programa les qüestions de més actualitat i aquelles matèries especialment estudiades per la nostra escola".

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
4	1926	4	"Curs de cirurgia abdominal"
Institució: Hospital de la Santa Creu de Barcelona			
Organitzat per: Dr. Manuel Corachan (metge de número. Professor de Cirurgia)			
Impartit per: Dr. Corachan, amb la col·laboració dels doctors L. Barraquer (metge de número, professor de Neuropatologia), E. Ribas i Ribas (metge de número, professor de Ginecologia i de Radium-Roentgenteràpia), L. Civit Llobet (metge intern), V. Compañ (metge ajudant), S. Figarola (metge intern), J. M ^a Julià Masriera (metge agregat), M. Maldonado (metge intern), J. Pi i Figueras (metge intern), J. Prim (metge intern), E. Ribas Isern (metge intern) i J. Vilardell (metge ajudant).			
Adreçat a: Metges, cirurgians i estudiants de 6 ^è curs de Medicina			
Temari: Conferències: 1. Atencions pre i post-operatòries en els malalts d'abdomen. 2. L'anestèsia en les intervencions abdominals. 3. Contusions i ferides del ventre. 4. Hèrnies i eventracions. 5. Indicacions i tècniques quirúrgiques per al tractament de l'ulcus de petita corvadura i de l'estómac bilocular. 6. Terapèutica quirúrgica de l'ulcus piloro duodenal i de l'ulcus en boca anastomòtica. 7. Estudi quirúrgic del càncer gàstric. 8. Apendicitis aguda. 9. Apendicitis cròniques. 10. Oclusió intestinal. 11. Indicacions i tècnica de la resecció de l'intestí prim. Diversos procediments d'anastomosis. 12. Tractament quirúrgic de la tuberculosi íleo-cecal. Ídem de les neoplàsies de colon. 13. Colectomia i anastomosis íleo i colo-còliques. Anos contra-natura temporal i definitiu. 14. Estat actual del tractament quirúrgic del càncer del recte. 15. Cirurgia ano-rectal. 16. Quistes hidatídics del fetge. 17. Cirurgia de les vies biliars. 18. Tractament de les supuracions pelvianes. 19. Tumors i quistes de l'ovari. 20. Tractament dels fibromes uterins. 21. Tractament del càncer de l'úter. 22. Infeccions pelvi-renals. 23. Litiasis reno-uretral. 24. Síndromes radiculars en general. 25. Abdomen agut.			
Lloc del curs: Sales de Cirurgia i Dispensari adscrit al Servei i en el Laboratori de Cirurgia Experimental annex a la Clínica.			
Preu: 100 pessetes per als metges i 50 pessetes per als estudiants de Medicina.			
Durada: Dos mesos, "[...] començant el 15 d'octubre"			
Altres dades: "Essent l'objectiu d'aquest Curs proporcionar al Metge i al Cirurgià una sèrie de coneixements de Patologia Quirúrgica abdominals, constarà de conferències doctrinals sobre les més importants qüestions d'aquesta Cirurgia, d'explicacions sobre casos clínics i de sessions operatòries completades amb exercicis tècnics en el cadàver i en material viu d'experimentació". El curs estava compost per tres parts: la primera, una part doctrinal o bàsica, que incloïa les conferències ressenyades més amunt i, en "[...] les sales de Cirurgia i Dispensari adscrits al Servei [...] i sempre davant del cas clínic, explicacions orals sobre el procés quirúrgic que presentin, amb les consegüents deduccions clínico-operatòries pertinents al mateix. La segona part del curs estava formada per sessions operatòries, que es practicaven [...] als malalts prèviament estudiats, comentant-se l'acte quirúrgic un cop efectuat per a deduir els ensenyaments que del mateix es desprenguin". Per últim, exercicis de tècnica quirúrgica, ja fos sobre "material viu" o sobre "material disponible en el Departament Anatòmic".			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
5	1926	4	"Curs de cardiologia"
Institució: Institut de Medicina Pràctica			
Organitzat per: Dr. D. Duran Arrom			
Impartit per: Dr. D. Duran Arrom			
Adreçat a: N.C. Malgrat això, a la part teòrica del curs, les conferències que es detallen a continuació, podien acudir "[...] qualsevol alumne o metge, previ avís, i sense cap tipus de matrícula"			
Temari: "Primera part. Lliçó I. Ontogènesi. Desenrotllament embriològic del cor. Lligadura de Stanmus. II. Substractum físic morfològic del cor adulte. III. Contextura del cor. IV. Inervació del cor. V. Nòdul sí auricular. Feix de His, fibres de Purkinje. VI. Propietats fonamentals de la fibra cardíaca. VII. Exploràtoria cardiopàtica. VIII. Exploràtoria cardíaca mitjançant l'auscultació. IX. Exploràtoria cardiopàtica. X. Els mètodes gràfics. Registre mecànic. XI. Els mètodes gràfics. Registre electrocardiogràfic. XII. Trastorns de la conducció de les branques del fascícul bisí. XIII. Exploràtoria auscultatòria, palgràfica, esfignomanomètrica, pletismografia, viscosimetria, capilaroscòpia, tensió venosa, energometria, esfigmobolometria. <i>Segona part.</i> Lliçó I. Etiologia de les malalties del cor. II. Automacitat cardíaca i els seus trastorns. III. Diversos aspectes de les arítmies sinusals. IV. Síndrome de la dis-excitabilitat. V. Síndrome de la conductibilitat. VI. Síndrome clínic de les alteracions de flutter i fibrilació auricular. VII. Síndrome de les taquicàrdies. VIII. Síndrome dels trastorns de la contractilitat. IX. Trastorns de la tonicitat cardíaca. X. Síndromes cardíacs en els aneurismes de l'aorta toràctica. <i>Tercera part.</i> Lliçó I. Malalties cardíques constituïdes. II. Malalties órico-vasculars. III. Malalties congènites del cor. IV. Afeccions del pericardi. V. Miocarditis. VI. Cardio-esclerosis i sífilis cardíaca. VII. Diagnòstic i pronòstic en cardiologia. VIII. Tractament en cardiologia. IX. Terapèutica cardiopàtica farmacològica. X. Tractament de la insuficiència cardíaca crònica. XI. Crenoteràpia en els cardiòpates".			
Lloc del curs: Biblioteca Dispensari i Clínica de l'Institut de Medicina Pràctica			
Preu: 100 pessetes			
Durada: Dos mesos (del 15 d'octubre al 15 de desembre)			
Altres dades: "Les lliçons del programa s'exposaran amb pacients de la clínica i del dispensari, projeccions, peces patològiques, preparacions histològiques, metabolisme basal, esfigmobolometria, tensió venosa, alternant amb exàmens radioscòpics, electrocardiogràfics, flebe i esfigmogràfics".			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
2.b	1926	5	"Un curset de cardiologia a l'Hospital Broussais de París"
Institució: Hospital Broussais (París)			
Organitzat per: Servei del Dr. Ch. Laubry			
Impartit per: dades il·legibles			
Adreçat a: dades il·legibles			
Temari: II. Diagnòstic del ritme del galop. III. Bufs? (dades il·legibles)			
Lloc del curs: Servei del Dr. Ch. Laubry. Hospital Broussais de París			
Preu: N.C.			
Durada: N.C.			
Altres dades: Vegeu fitxa curs 2.a			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
6	1926	5	"Curset de dermatologia i sifilografia" (curs d'especialització d'estudis)
Institució: Hospitals de la Santa Creu i Sant Pau			
Organitzat per: Dr. S. Noguier- Moré (Cap per oposició del servei de la especialitat)			
Impartit per: Dr. S.Noguier- Moré, amb la col·laboració dels metges del servei: Dr. Montaña (cap de clínica), Dr. Sala (cap de clínica), Dr. Pallés (agregat del laboratori i clínica), Dr. Santiñà (cap del laboratori), Dr. Sarró (agregat de la clínica i servei de radiumteràpia cutània), Dr. Palou (agregat de la secció de serologia)			
Adreçat a: Metges no especialitzats			
Temari: "I. El metge no especialista davant d'un malalt de dermo-sifilografia. Exploració. Orientació diagnòstica i terapèutica. II. Clínica especial de les ulceracions del pene i de les seves complicacions. III. Diagnòstic de les eflorescències cutànies que poden confondre's amb les sifílides cutànies. IV. Clínica especial de les ulceracions de la llengua i en general de la cavitat bucal. V. Clínica especial i diagnòstic de les produccions morboses, cutànies i mucoses de la regió genito-ano-peritoneal. Diagnòstic de les falses plaques mucoses. VI. Període preclínic i prodròmic de la sífilis nerviosa. VII. Clínica especial i orientació terapèutica dels processos leucoplàsics i leucoplasiformes. Diagnòstic del càncer leucoplàsic. VIII. Clínica especial dels processos ulcerosos de les carn. Orientació terapèutica. IX. Diagnòstic general i criteri terapèutic de les malalties paravenèries. Quarta malaltia venèria. X. Profilaxi i terapèutica general de la sífilis a l'any 1927. XI. L'heredo-sífilis larvada. Els petits signes de l'heredo-sífilis. La diàtesi sifilítica. Apèndix. La Radiumteràpia dels processos cancerosos cutanis i cutaneo-mucosos. Orientació clínica i terapèutica.			
Lloc del curs: N.C.			
Preu: 50 pessetes			
Durada: N.C. (sí que s'indica que comença el 17 de gener de 1927)			
Altres dades: "La finalitat d'aquest curset no és altra que la de proporcionar al metge no especialitzat, en unes reduïdes lliçons, una visió clínica de conjunt d'aquells processos que més freqüentment es troben en la pràctica diària, a l'ensem que la concepció moderna dels mitjans que per a llur curació poden emprar-se. [...] (les lliçons) estaran il·lustrades amb fotografies, projeccions, peces patològiques, etc. A més a cada lliçó seran presentats nombrosos malalts, completant-se els diagnòstics diferencials amb moulages construïts expressament pel mouler de l'Hospital de Sant Luis i pel del servei, senyor Sevillano. Completaran el Curs, una sèrie de pràctiques de laboratori de més corrent ús a l'especialitat".			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
2.c	1926	6	"Un curset de cardiologia a l'Hospital Broussais de París"
Institució: Hospital Broussais (París)			
Organitzat per: Servei del Dr. Ch. Laubry			
Impartit per: N.C. (vegeu fitxa curs 2.a)			
Adreçat a: N.C. (vegeu fitxa curs 2.a)			
Temari: IV. Endocarditis lenta de forma prolongada			
Lloc del curs: Servei del Dr. Ch. Laubry. Hospital Broussais de París			
Preu: N.C. (vegeu fitxa curs 2.a)			
Durada: N.C. (vegeu fitxa curs 2.a.)			
Altres dades: Vegeu fitxa curs 2.a			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
7	1926	6	"Curs elemental de treballs de laboratori"
Institució: Hospital de la Santa Creu i Sant Pau			
Organitzat per: Dr. E. Fernández Pellicer (Cap del Laboratori de Química biològica de l'Hospital)			
Impartit per: Dr. E. Fernández en col·laboració amb el Dr. F. Coma (Cap del Laboratori anex al servei del Dr. Gallart), Dr. A. Armengol (Agregat al Laboratori de Química biològica), Dr. Joan Vilardell i Dr. Josep Barberà (agregats al Laboratori del servei del Dr. Gallart)			
Adreçat a: Metges i estudiants no especialitzats en treballs de Laboratori			
<p>Temari: <i>Preliminars:</i> Lliçó 1: Instal·lació d'un laboratori modest. Material indispensable. Maneig del microscopi i bibliografia. 2. Nocions de volumetria d'aplicació a la clínica. 3. Nocions de gravimetria d'aplicació a la clínica. <i>Urologia:</i> 4. Caràcters organolèptics de l'orina. Dosatge d'elements normals (urea, clorurs, fosfats, àcid úric). 5. Determinació de l'amoniac. Estudi del coeficient uro-secretor d'Ambard. Nocí del procediment de Kjeldahl per a la determinació del nitrogen total. 6. Investigació d'elements anormals (albúmina, sang, pigments i sals biliars, urobilina, indican). Procediments de dosificació de l'albúmina. 7. Investigació i avaluació de la glucosa. Acetona i àcid diacètic. Sediment de l'orina. <i>Hematologia:</i> 8. Numeració dels hematies i leucocits. Dosatge de l'hemoglobina. Valor globular. 9. Extensió de sang en porta-objectes. Mètode de coloració de Pappenheim. Fòrmula leucocitària. Elements patològics. 10. Resistència globular. Coagulabilitat de la sang. <i>Esputs:</i> 11. Recol·lecció dels espunts; extensió i fixació. Investigació del bacil de Koch. Ídem de les fibres elàstiques. 12. Albúmino-reacció. Citologia dels espunts i dels exudats pleurals. <i>Quimisme gàstric:</i> 13. Tècnica del sondatge gàstric; menjars de prova. Caràcters organolèptics del suc gàstric. Reacció. Investigació qualitativa dels àcids clorhídric, làctic, butíric i acètic. Dosatge de l'àcid clorhídric lliure, combinat i total. 14. Investigació dels fermentes (pepsina i lab). Productes de la digestió (peptones, fècules, dextrina i sueres). Productes anormals (sang, bilis i moc). Sondatge fraccionat. <i>Coprologia:</i> 15. Regisme de prova. Manera de recollir la deposició. Durada de la travessia digestiva. Caràcters macroscòpics. Examen dels residus de la digestió (fibres musculars, grasses, feculents, cel·lulosa, teixit connectiu). 16. Examen microscòpic. Investigació de productes patològics (moc, sang, albúmina dissolta). Investigació de paràsits. 17. Investigació dels productes de desintegració de la bilis. Reconeixement de la tripsina. Dosificació de l'amilasa. Proves de fermentació. <i>Líquid cefalo-raquidi:</i> 18. Caràcters físics. Numeració de cèl·lules. Dosatge de l'albúmina, clorurs i urea. Reaccions de les globulines (Pandy, Nonne-Apelt, etc.). Examen del sediment. 19. Dosatge de la glucosa. Reacció de benjui col·loidal. Interpretació de l'anàlisi. <i>Bacteriologia:</i> 20. Recol·lecció de productes destinats a l'examen bacteriològic. Morfologia microbiana. Mètodes senzills de fixació i coloració. Reconeixement de les supuracions estrepto i estafilocòcciques. 21. Orientació que dóna l'afinitat del microbi pel colorant. Coloració de Gram. Investigació del gonococ. Ídem del bacil diftèric. 22. Examen i tècnica dels cultius. Orientacions que es dedueixen del temps de germinació i forma de la germinació. Mobilitat bacteriana. Sèrie tifo-paratífica-melitensis. 23. Tècnica de la sero-aglutinació. Desviació del complement. 24. Tècnica de reacció de Wassermann. 25. Investigació de protozoaris (hematozoari de Laveran, kala-azar, spiroqueta de Schaudin).</p>			
Lloc del curs: Laboratoris de l'Hospital de la Santa Creu			
Preu: 50 pessetes			
Durada: N.C., tot i que s'especifica que s'inicia el 10 de gener de 1927.			
Altres dades: "Serà un curs d'iniciació, on es donaran solament els coneixements que del Laboratori necessita el metge pràctic".			

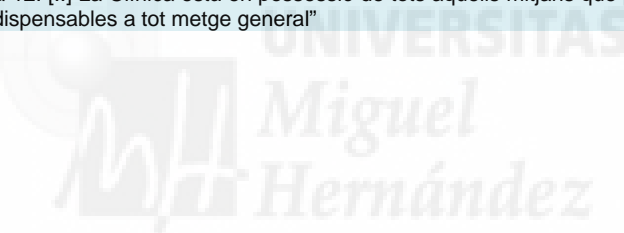
Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
8.a	1926	6	"Curs de diagnòstic mèdic"
Institució: Hospital de la Santa Creu			
Organitzat per: Dr. Esquerdo i Dr. A. Pedro i Pons			
Impartit per: Dr. Esquerdo i Dr. A. Pedro i Pons, amb la col·laboració dels metges del Servei del Dr. Esquerdo: Dr. Rocha, Dr. Carrasco, Dr. Puche, Dr. Rosal, Dr. L. Córdoba, Dr. P. Esquerdo i Dr. L. Tomàs.			
Adreçat a: N.C.			
Temari: N.C.			
Lloc del curs: Servei del Dr. Esquerdo			
Preu: N.C.			
Durada: N.C.			
Altres dades: N.C.			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
8.b	1927	7	"Curs de diagnòstic mèdic–APARELL RESPIRATORI" (continuació curs 8.a)
Institució: Hospital de la Santa Creu			
Organitzat per: Dr. Esquerdo i Dr. A. Pedro i Pons			
Impartit per: (vegeu fitxa curs 8.a.)			
Adreçat a: (vegeu fitxa curs 8.a.)			
<p>Temari: I. Nocions d'anatomia pleuro-pulmonar. Fisiologia de la respiració. II. Respiració normal. Gènesi del murmur vesicular. Respiracions anormals. III. Buf laring-tràqueo-bronquial fisiològic. Caràcters físics. Varietats de bufs (tubàric, cavitari, amfòric). Mecanisme de producció. Valor clínica dels mateixos. IV. Sorolls adventicis. Llur divisió. Llur interpretació clínica. Sorolls adventicis especials a determinats casos. Auscultació de la tos. Importància de la mateixa. V. Auscultació de la veu. Les seves varietats. Diagnòstic de les cavernes. Síndrome cavitària típica. Signes cavitaris de certitud. Signes cavitaris de presumpció. Cavernes mudes. VI. Palpació. Les vibracions vocals; llurs modificacions patològiques. Inspecció. Configuració general de la caixa toràcica. Estats de les parts blanques. Mobilitat toràcica. Cirtometria. VII. Tècnica de la percussió. Sonoritat pulmonar normal. Modificacions patològiques. Modificacions d'intensitat, to i timbre. Procediments combinats d'exploració. Nocions gràfiques dels signes d'exploració. VIII. Interrogatori d'un malalt d'aparell respiratori. Particularitats del mateix. Els símptomes generals, subjectius i funcionals en patologia respiratòria. Fàcies. Corbes tèrmiques. Pols. Decúbits. IX. Dispnea. Mecanisme de la mateixa i varietats. Punxada al costat. Modificacions de la veu. X. Tos. Les seves varietats clíniques i mecanisme de producció. Hemoptisi. Diagnòstic. Patogènia i estudi de les formes clíniques més habituals. XI. Espectoració. La seva semeiologia clínica. Vòmiques. Formes etiològiques. XII. Caràcters macroscòpiques de l'expectoració. Estructura fonamental de l'espüt. Valor clínic de l'examen citològic i histoquímic dels espüts. Interès i interpretació en patologia de la troballa del bacil de Koch per extensió directa, per mitjà de l'homogeneïtzació dels espüts i dels excrements i pels resultats obtinguts amb l'inoculació al cobai. XIII. Examen citològic dels espüts. Tècnica de coloració de les fibres elàstiques. XIV. Investigació microscòpica directa del bacil de Koch. Homogeneïtzació dels espüts. Investigació del bacil de Koch en els excrements. XV. Investigació del bacil de Koch per mitjà de cultius i inoculació al cobai. XVI. Examen bacteriològic dels espüts. XVII. Seroreaccions de la tuberculosi i investigacions químiques aplicables al diagnòstic. XVIII. Anàlisi químic, citològic i bacteriològic del líquid pleural. XIX. Valor real de l'exploració. Anàlisi dels espüts i examen radiològic combinats com diagnòstic de certesa en patologia respiratòria. XX. Broncoscòpia. Tècnica. La seva importància com mitjà de diagnòstic. XXI. Radiologia de l'aparell respiratori. Tècnica general. Aparells accessoris. Radioscòpia. Radiografia. Estereoscòpia. Lipiodol. Imatge del tòrax normal en distintes projeccions. Densimetria. Mobilitat respiratòria. Esquelet, pulmó, vasos, bronquis, vèrtecs, híl·lis, pleura, mediastí, diafragma. XXII. Tuberculosi pulmonar. Miliar. Fibrosa. Caseosa. Ganglionar. Pleural. Formes mixtes. Pneumotòrax. XXIII. Lesions no tuberculoses. Neoplàsies laríngees, bronquials, pulmonars, mediastíniques. Boci. Abscessos osifluents intratoràcics. Metàstasi. Bronquitis. Bronquiectàsia. Abscés i gangrena pulmonars. Neumoconiosi. Cossos estranys. XXIV. Pràctica de radioscòpies i interpretació de radiografies.</p>			
Lloc del curs: Servei del Dr. Esquerdo			
Preu: (vegeu fitxa curs 8.a.)			
Durada: (vegeu fitxa curs 8.a.)			
Altres dades: La part d'aparell respiratori era explicada pel Dr. Rosal, Dr. Carrasco i Dr. P. Esquerdo.			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
8.c	1927	9	"Curs de diagnòstic mèdic–APARELL DIGESTIU" (continuació curs 8.a)
Institució: Hospital de la Santa Creu			
Organitzat per: Dr. Esquerdo i Dr. A. Pedro i Pons			
Impartit per: (vegeu fitxa curs 8.a.)			
Adreçat a: (vegeu fitxa curs 8.a.)			
<p>Temari: I. Exploració de l'esòfag. Esofagoscòpia; tècnica. Exploració radiològica de l'esòfag. II. Fisiologia gàstrica. Funció motora. Funció secretora. III. Exploració funcional de l'estómac. Menjada de prova. Prova de la histamina. Sondatge gàstric; tècnica. Eliminació de substàncies colorants per l'estómac. IV. Quimisme gàstric. Procediments analítics per al seu estudi. Valor clínica del pH gàstric. V. Alteracions de la secreció. Hiperclorhidria. Hipoclorhidria. Aclorhidria. Hipersecreció gàstrica. VI. Trastorns de la motilitat i del to. Estenosis pilòriques. VII. Semeiologia del dolor. Influències d'ordre nerviós. Dolors reflexos. Neurosis gàstriques. VIII. Exploració radiològica de l'estómac normal i patològic. Importància de la radiografia en sèrie. IX. L'interrogatori en els malalts de l'estómac normal i patològic. Importància de la radiografia en sèrie. X. Exploració funcional de l'intestí. Sondatge duodenal. Estudi del suc pancreàtic (lipasa, milasa, tripsina). Prova de Katchs. XI. Les menjades de prova per a l'anàlisi dels excrements. Composició química i estudi macro i microscòpic dels excrements normals. XII. Funció motora de l'intestí. El sondatge duodenal. Concepte general de l'estasi intestinal crònic. Coprologia. XIII. Semeiologia de les diarrees. Coprologia de les mateixes. XIV. Exploració radiològica de l'intestí. Trajectòria intestinal. Enemes opacs. XV. Rectosigmoidoscòpia. Tècnica. Dades que dona el tacte rectal i importància del mateix. XVI. Exploració física del fetge. Principals proves funcionals. XVII. Concepte actual de les icterícies. Investigacions de laboratori que orienten el seu estudi. XVIII. Síndrome d'hipertensió portal. Concepte de les insuficiències hepàtiques. XIX. Semeiologia de la vesícula biliar. La seva exploració funcional. Prova de Meltzer-Lyon. XX. Estudi radiològic de la vesícula biliar.</p>			
Lloc del curs: Servei del Dr. Esquerdo			
Preu: (vegeu fitxa curs 8.a.)			
Durada: (vegeu fitxa curs 8.a.)			
Altres dades: La part de l'aparell digestiu va ser explicada pel Dr. Rocha, Dr. Carrasco i Dr. P. Esquerdo.			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
8.d	1927	9	"Curs de diagnòstic mèdic – HEMATOLOGIA" (continuació curs 8.a)
Institució: Hospital de la Santa Creu			
Organitzat per: Dr. Esquerdo i Dr. A. Pedro i Pons			
Impartit per: (vegeu fitxa curs 8.a.)			
Adreçat a: (vegeu fitxa curs 8.a.)			
<p>Temari: I. Evolució general de l'hematopoesi. II. Els glòbuls rojos. Tècnica per al seu examen. Hemoglobina. Valor globular. III. Patologia dels gòbuls rojos. Poliglobúlies. Anèmies. IV. Els leucocits. Tècnica per al seu examen. Estudi de les seves varietats. V. Patologia del sistema leucopoietic. Hiper i hipoleucocitosi. Leucèmies. VI. Síndromes hemorràgics. Patologia de la coagulació de la sang. VII. Investigacions en el plasma sanguini. Concentració en ions H de la sang. Reserva alcalina. VIII. Glicèmia. Colesterinèmia. IX. Compostos úrics del plasma i dels glòbuls sanguinis. Creatinina. X. Seroreacció de Widal. Hemocultius. XI. Reaccions de desviació del complement, de floculació i d'opacificació.</p>			
Lloc del curs: Servei del Dr. Esquerdo			
Preu: (vegeu fitxa curs 8.a.)			
Durada: (vegeu fitxa curs 8.a.)			
Altres dades: La part de l'aparell digestiu va ser explicada pel Dr. F. Esquerdo i Dr. P. Esquerdo.			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
8.e	1927	9	"Curs de diagnòstic mèdic – SISTEMA NERVIÓS" (continuació curs 8.a)
Institució: Hospital de la Santa Creu			
Organitzat per: Dr. Esquerdo i Dr. A. Pedro i Pons			
Impartit per: (vegeu fitxa curs 8.a.)			
Adreçat a: (vegeu fitxa curs 8.a.)			
Temari: I. Vies de conducció motora. Paràlisis. Fenòmens irritatius motors. Alteració del tonus muscular. II. Vies de conducció de la sensibilitat. Alteracions de la sensibilitat. La sensibilitat visceral. III. Els moviments reflexes. IV. Vèrtig. Atàxia. Trastorns tròfics relacionats amb les afeccions del sistema nerviós. V. Els síndromes medul·lars sistematitzats, no sistematitzats i funcionals. VI. Els símptomes bulbars, protuberancials i pedunculars. VII. Síndromes cerebrals corticals i intracorticals. Lesions del centre oval i càpsula interna. Hemiplègia. VIII. Afàsies. Simptomatologia de les distintes varietats. IX. Síndroma de la compressió cerebral. Síndroma de les lesions del cervellet. X. Síndroma radicular. Neuritis i polineuritis. XI. Síndromes sensorials. Síndromes simpàtics (neurosis tròfiques i vasomotores). XII. Punció lumbar. La seva tècnica. Anàlisi citològic i químic del líquid cefalo-raquidià. XIII. Anàlisi bacteriològic i reaccions col·loïdals del líquid cefalo-raquidià.			
Lloc del curs: Servei del Dr. Esquerdo			
Preu: (fent referència al curs complet) 100 pessetes per als metges i 50 pessetes per als estudiants.			
Durada: (fent referència al curs complet). No consta específicament, tot i que s'indicava que el començament seria el 10 de gener de 1927.			
Altres dades: La part del sistema nerviós era explicada pel Dr. A. Pedro i Pons i Dr. Córdoba. S'indicava que "Les lliçons d'aquest curs tindran caràcter essencialment pràctic; els matriculats al mateix podran intervenir d'un mode efectiu en l'execució dels distints mètodes de diagnòstic. Per això el nombre de matrícules es limita a 12. [...] La Clínica està en possessió de tots aquells mitjans que permeten proporcionar els coneixements indispensables a tot metge general"			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
9	1927	9	"Curset de neuropatologia i electroteràpia"
Institució: Hospital de la Santa Creu			
Organitzat per: Dr. Barraquer Roviralta			
Impartit per: Dr. Barraquer Roviralta i Dr. Barraquer Ferré			
Adreçat a: N.C.			
Temari: 1. Degeneració experimental del sistema nerviós perifèric. Anastomosi nerviosa amb verificació de reacció elèctrica en el seu curs. (Dr. Barraquer Roviralta). 2. Electrodiagnòstic. Corrent galvànica; corrent faràdica; manera d'obtenir-les i emprar-les. Reacció normal i reacció degenerativa. Valor electro-diagnòstic per al diagnòstic diferencial i pronòstic en Neuropatologia. Investigació de la reacció elèctrica en malalts de paràlisis perifèriques, paràlisis d'origen medular, atrofies simples i paràlisis de la neurona central.			
Lloc del curs: Dispensari dirigit pel Dr. Barraquer Roviralta			
Preu: N.C.			
Durada: Un mes			
Altres dades: "Amb malalts i projeccions".			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
10	1927	9	"Curset pràctic de refracció ocular i oftalmoscòpia"
Institució: Hospital de la Santa Creu			
Organitzat per: Dr. Francesc Bordàs			
Impartit per: Dr. Francesc Bordàs i el Dr. Presas, Dr. Ribas i Dr. Rubió (aquests tres, metges ajudants de la Clínica oftalmològica"			
Adreçat a: Metges i alumnes de Medicina (no s'especifica curs)			
<p>Temari: I. Mètode i marxa a seguir en un examen de refracció. L'orientació diagnòstica i l'interrogatori. Valor de les dades exposades pel pacient. Signes i dades generals. Redacció d'històries clíniques. II. Examen a la llum oblíqua. Dades importants que ens proporciona. Skiascòpia. Oftalmometria. Examen subjectiu o de Donders. Examen dels colors. Acromatòpsia, discromotòpsia i daltonisme. Valoració i aplicació pràctica dels resultats obtinguts. III. Emetropia. Els seus caràcters. Presbícia. Ametropies: Hipermetropia o hieropia, miopia, astigmatisme. Afàquia. Determinació i correcció de les mateixes. Regles pràctiques que hom a de tenir en compte segons l'edat i diverses condicions del subjecte. Anotació dels resultats obtinguts. Redacció d'una recepta d'ulleres. IV. Visió binocular: els seus caràcters. Trastorns de la mateixa. Ortòfòria, heterofòries. Proves de Graeffe, Maddog, etc. Estrabisme concomitant. Caràcters que el distingeixen del paralític. Ús del diploscopi, estereoscopi, amblioscopi, etc. Ús dels prismes. V. Visió central i visió perifèrica. Camp visual i camp de mirada. Perímetres i campímetres. Escotomes. Les seves varietats i determinació. Escotòmetres. Metamorfòpsia. La seva importància i determinació. Ambliopia i amaurosi. VI. Oftalmoscòpia. Teoria de l'oftalmoscopi. Diversos aparells per a practicar l'oftalmoscòpia i forma de manejar-los. Imatge recta i imatge invertida. Dificultats que es presenten en la pràctica i manera de vèncer-los. Ordre i mètode a seguir per a l'observació de les diferents regions del fons de l'ull: Pàpila, màcula, regions perifèriques. VII. La dilatació pupilar a l'oftalmoscòpia. Precaucions que cal tenir en compte abans de la instil·lació d'un midriàsic. L'oftalmoscòpia en els nens petits. La imatge oftalmoscòpica normal; les seves varietats. Interpretació de les imatges oftalmoscòpiques patològiques. VIII. Vasos arterials i venosos. Taques blanques, roges i negres; llur significació i diferenciació de cada una de llurs varietats. Elevacions i depressions del nivell. Ús de la llum monocromàtica. Esquemes i dibuixos oftalmoscòpics. Examen del cristal·lí i del cos vítric.</p>			
Lloc del curs: Les lliçons teòriques i teòrico-pràctiques, a la sala de juntes del Cos facultatiu. Les lliçons exclusivament pràctiques, a la sala de refracció del Dispensari.			
Preu: 75 pessetes per als metges i 50 pessetes per als alumnes de Medicina.			
Durada: Un mes			
Altres dades: "El nombre d'alumnes no podrà passar de 10"			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
11	1927	9	"Curset sobre la terapèutica amb les corrents d'alta freqüència i especialment la diatèrmia"
Institució: Facultat de Medicina. Departament de Terapèutica Física. Càtedra de Terapèutica			
Organitzat per: Dr. V. Carulla Riera, Cap del Departament de Terapèutica Física de l'Hospital Clínic de la Facultat de Medicina de Barcelona.			
Impartit per: Dr. V. Carrulla Riera, Dr. Zimmer (Professor agregat a la Facultat de Medicina de París; Director de l'Institut Municipal d'Electroteràpia), Dr. P.E. Roucayrol (Professor en el Servei d'Urologia de l'Hospital Lariboisière de París), Dr. Cirera Salse (Acadèmic de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona), Dr. Pellicer Sala (del Departament de Terapèutica Física de l'Hospital Clínic de Barcelona), Dr. J. Peyrí (Catedràtic de Dermatologia) i Dr. H. Bordier (Professor agregat a la Facultat de Medicina de Lyon).			
Adreçat a: N.C.			
Temari: I. Concepte general de les corrents d'alta freqüència i especialment de la diatèrmia. II. Demostració pràctica de l'instrumental necessari per a l'alta freqüència i la diatèrmia. (amb la col·laboració de distingits tècnics hom farà una exposició pràctica dels òrgans essencials i del muntatge de l'esmentat instrumental). III. Elèctrodes. Mètodes en general i lleis per a les aplicacions d'aquesta classe de corrents. Diatèrmia en alguns processos del sistema nerviós: neuritis. IV: Les aplicacions clàssiques en clínica, amb les corrents d'alta freqüència. Arsonvalització. Alta freqüència i diatèrmia en relació amb el sistema circulatori. V. Gonocòccica i diatèrmia en l'home i en la dona (demostracions pràctiques amb l'instrumental de l'esmentat Professor instal·lat ad hoc per al curset). VI. Diatèrmia en les artritis i reumatismes. VII. La diatèrmia en alguns processos inflamatoris de l'aparell digestiu. Diatèrmia i alta freqüència en la patologia del recte. VIII. Alta freqüència en alguns processos cutanis: neuro-dermitis, esclerodèrmia, líquens. IX. Efectes fisiològics en general de la diatèrmia i indicacions generals d'aquest mitjà terapèutic. X. Diatermo-cirurgia: electrocoagulació.			
Lloc del curs: N.C.			
Preu: Gratuït per als metges i estudiants			
Durada: del 19 d'abril al 2 de maig de 1927			
Altres dades: "Durant els dies que duri el curset, es celebrarà una exposició completa d'instrumental per a l'alta freqüència i diatèrmia amb el fi de contribuir al millor coneixement dels esmentats mitjans terapèutics".			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
12	1927	10	"Curs de Fisiologia i Patologia de la Nutrició – Diabetis Sacarina (1er curs)"
Institució: Facultat de Medicina – Universitat de Barcelona			
Organitzat per: Institut de Fisiologia			
Impartit per: A. Pi Suñer (catedràtic de Fisiologia, director), J.M. Bellido (catedràtic encarregat del curs de Terapèutica, subdirector), R. Carrasco i Formiguera (director del Sanatori per a Diabètics, cap del servei de la Clínica mèdico-quirúrgica de Barcelona, antic assistent de l'Institut), J. Puche (professor auxiliar de Fisiologia, assistent de l'Institut), J. Pi-Suñer Bayo (ajudant de la càtedra de Terapèutica, cap de servei a la Casa mèdica de repòs de Sant Just Desvern, assistent de l'Institut)			
Adreçat a: N.C.			
Temari: 1. Metabolisme dels hidrats de carboni. 2. Metabolisme dels hidrats de carboni (2a lliçó). Anatomia patològica de la diabetis. 3. Metabolisme dels hidrats de carboni (3a lliçó). 4. Diabetis experimental. Tècniques químiques i químic-físiques aplicades al diagnòstic de la diabetis. 5. Trastorns del metabolisme dels hidrats de carboni en la diabetis. 6. Trastorns del metabolisme de les grasses i de les proteïnes en la diabetis. 7. Simptomatologia de la diabetis. Tècniques químiques i químic-físiques aplicades al diagnòstic de la diabetis (2a lliçó). 8. Simptomatologia de la diabetis. La insulina. 9. Complicacions de la diabetis. 10. Complicacions de la diabetis (2a lliçó). 11. Diagnòstic i pronòstic de la diabetis. 12. Diagnòstic i pronòstic de la diabetis (2a lliçó). Tractament farmacològic de la diabetis. 13. Tractament dietètic de la diabetis. 14. Formes clíniques de la diabetis. Diabetis i cirurgia. 15. Tractament dietètic de la diabetis (2a lliçó). Pràctica del mateix. 16. Formes clíniques de la diabetis (2a lliçó). Tractament dietètic de la diabetis (3a lliçó). La seva pràctica a les clíniques americanes. 17. Resum del curs.			
Lloc del curs: Part teòrica: aula de Fisiologia de la Facultat de Medicina; sessions pràctiques: Institut de Fisiologia, a la Casa mèdica de repòs de Sant Just Desvern, al Sanatori per a diabètics, a la Clínica mèdico-quirúrgica de Barcelona i a la Clínica Terapèutica de la Facultat de Medicina			
Preu: 50 pessetes			
Durada: Del 4 de novembre al 16 de desembre de 1927			
Altres dades: "S'obre una inscripció especial, limitada a deu alumnes, per a deu sessions de pràctica individual de les Tècniques químiques i químic-físiques aplicades al diagnòstic de la diabetis: els que s'inscriguin a aquestes sessions tindran d'abonar cent pessetes i respondre dels desperfectes que causin en el material que hom posi a llur disposició".			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
13	1927	11	"Curs de Patologia Digestiva (Ampliació d'estudis any 1927)" (reedició curs 1.b)

Institució: Hospital de la Santa Creu – Clínica mèdica i dispensari per a malalties de l'aparell digestiu

Organitzat per: Dr. F. Gallar Monés (Metge de número de l'Hospital, Director del Dispensari)

Impartit per: Dr. F. Gallar, amb la col·laboració dels següents metges: Aguilar (Professor lliure de Cardiologia), J. Barberà (Metge intern adscrit al Dispensari), A. Brossa (Metge numerari de la Casa de Maternitat), F. Coma (Metge intern encarregat del Laboratori anexe a la Clínica), M. Corachan (Professor de Cirurgia de l'Hospital), E. Fernández Pellicer (Cap del Laboratori d'Anàlisi química de l'Hospital), J. Fontcuberta (Metge intern agregat a la Clínica), J. Lentini (Metge de l'Hospital Clínic), P. Martínez Garcia (Professor de Medicina de l'Hospital), A. Pinós (Metge intern radiòleg de la Clínica i Dispensari), J. Puig Sureda (Professor A. de la Facultat de Medicina), A. Pujol i Brull (Professor de Cirurgia de l'Hospital), A. Saldaña (Cap de Clínica quirúrgica de l'Hospital Civil de Bilbao), J. Tarruella (Professor lliure de Patologia Digestiva), A. Trias Pujol (Catedràtic de Patologia quirúrgica de la Facultat de Medicina), J. Vilardell (Metge ajudant encarregat del Dispensari).

Adreçat a: N.C.

Temari: Lliçons: 1. Interrogatori i exploració clínica d'un malalt de l'aparell digestiu. 2. Examen del contingut gàstric. Menjars de prova. Sondatge: llur tècnica. Investigació qualitativa i quantitativa del HCl lliure i combinat; àcids de fermentació, pepsina, lab, sang. Mesura del pH gàstric. 3. Estudi del quimisme pel sondatge fraccionat en dejú i després del menjar de prova. Prova de la histamina; valor que té com a mitjà per a investigar el poder secretori gàstric. Acció sobre el pH i el Cl urinari. Examen microscòpic del contingut gàstric en dejú. 4. Tècnica del sondatge duodenal. Caràcters macroscòpics, químics, biològics i microscòpics del suc duodenal. Prova de Meltzer-Lyon. Crítica de la mateixa. Eliminació de colorants pel duodé. Valor terapèutica del sondatge duodenal. 5. Fisiopatologia de la digestió intestinal. 6. Examen funcional de l'intestí. Règim de prova. Examen macroscòpic de les matèries fecals. Diferenciació de les deposicions de fermentació de les de putrefacció. 7. Examen microscòpic de les matèries fecals. Reactius microquímics per a diferenciar els restes alimentítics (Lugol, Hecht, Aman, etc.). Dosatge de ferments; la seva valor. 8. Examen químic de les matèries fecals. Dosatges dels àcids orgànics i de l'amoniac; llur valor en les colitis. Estat actual dels procediments per a investigar les hemorràgies ocultes. Examen bacteriològic. 9. Exploració de l'esòfag. Afeccions neuropàtiques de l'esòfag. Tractament de les estenosis per ingestió de càustics. 10. Megaesòfag; estudi clínic. Càncer i altres afeccions. 11. Úlcus gàstric i duodenal. Llur etiologia i patogènia. Paper de la infecció en l'evolució de l'ulcus gastro-duodenal. 12. Síntomes comuns i formes clíniques de l'ulcus gàstric i duodenal. Diverticles del duodé. 13. Càncer de l'estómac. Formes clíniques. Sobre la possibilitat de llur diagnòstic precoç. 14. Úlcus càncer. Sífilis gàstrica. Tumors benignes de l'estómac. 15. Estenosi pilòrica. Les seves varietats clíniques. 16. Gastropaties doloroses hemorràgiques sense ulceració. 17. Terapèutica dels ulcus gàstric i duodenal. Tractament dietètic i farmacològic. 18. Terapèutica de l'ulcus gàstric i duodenal. Estat actual de la Roentgen, vacuno i proteïnoteràpia. 19. Terapèutica quirúrgica gàstrica i duodenal. 20. Complicacions gastro-intestinals, precoces i tardanes, post-operatòries de la cirurgia gàstrica (estenosi de la boca anastomòtica, perigastritis, ulcus pèptic, fístula gastro-intestinal, etc.). Llur estudi clínic i radiològic. Terapèutica. 21. Ptosis abdominals. Eventració i hèrnia diafragmàtiques. 22. Constipació. Les seves varietats clíniques. Estudi especial de l'estasi intestinal crònica. 23. Còlic. Estudi fisiopatològic. 24. Oclusió intestinal. Diagnòstic precoç. 25. Enterocolitis aguda i crònica. Estudi clínic i coprològic. 26. Malalties parasitàries de l'intestí. Llur estudi clínic i coprològic. 27. Formes clíniques del càncer de l'intestí gros. 28. Mètodes d'exploració de la regió ano-recto-sigmoidea. Valor tècnica i aplicacions de l'endoscòpia. 29. Megacòlon i dolicoòlon. Recto-sigmoiditis i diverticulitis. 30. Estenosis rectals; inflammatòries, neoplàsiques i congènites. 31. Síndromes digestius d'origen neuro-vegetatiu. Constitució en patologia digestiva. 32. Trastorns de l'aparell digestiu en la tuberculosi. Llur estudi clínic, coprològic i radiològic. 33. Caràcters especials de la tuberculosi pilòrica i de la forma estenosant de l'intestí. 34. Apendicitis aguda. Apendicitis crònica. Estudi clínic i radiològic. 35. Perforacions gastro-intestinals. Peritonitis generalitzada i circumscrita, abscessos supra i infrahepàtic i retrogàstrics; llur evolució, diagnòstic i tractament. Criteri quirúrgic en la terapèutica de la perforació gastro-duodenal derivat de la noció de la septicitat de l'ulcus. 36. Terapèutica mèdica de la constipació crònica. 37. Terapèutica mèdica de la colitis. Tractament de les malalties parasitàries de l'intestí. 38. Tractament de les afeccions ano-rectals (fissura anal, hemorroides, pòlips, etc.) 39. Perivisceritis. Llur estudi clínic i radiològic. 40. Terapèutica quirúrgica intestinal. 41. La coprologia del nen de pit. Del cas normal al patològic. 42. La patologia digestiva del lactant. Estudi clínic i terapèutic. 43. Icterícies. Concepte actual i classificació. 44. Insuficiència hepàtica. Concepte general. Valor clínic de les proves proposades per a determinar-la. Bases de tractament. 45. Litiasi biliar; diagnòstic clínic. 46. Estudi radiològic de la vesícula biliar. Mètodes directes, indirectes i per colorants opacs. 47. Terapèutica mèdic de la litiasi biliar. 48. Cirrosi atròfica i hipertròfica. 49. Cirrosi d'Hanot i pigmentària. Hepatitis sèptica lenta. 50. Estat actual de la terapèutica de les hepatitis simples i cirròtiques. 51. Quistes i abscessos del fetge. 52. Càncer del fetge, de les vies biliars i de l'ampolla de Vater. 53. Pancreatitis aguda i crònica; litiasi i quistes del pàncreas. 54. Càncer del pàncreas. 55. Estat actual de la cirurgia biliar i pancreàtica. 56. Alguns síndromes gastro-intestinals d'origen no digestiu. 57. La Roentgen-Curieteràpia en

patologia digestiva. 58. Terapèutica hidro-mineral.

Lloc del curs: Clínica i Dispensari de l'Hospital

Preu: 100 pessetes

Durada: Aproximadament 3 mesos ("començarà el 5 d'octubre i acabarà abans de Nadal")

Altres dades: "Serà eminentment pràctic. Les lliçons del programa seran il·lustrades amb fotografies, projeccions, peces patològiques, preparacions histològiques, alternant amb pràctiques radioscòpiques, esofagoscòpiques, coprològiques i demostracions operatòries. [...] Aquest programa es repetirà anualment en la mateixa època afegint-hi aquelles qüestions de més actualitat i les matèries especialment estudiades per la nostra escola".

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
14	1927	11	"Curs de cirurgia abdominal" (reedició del curs 4)

Institució: Hospital de la Santa Creu de Barcelona

Organitzat per: Dr. Manuel Corachan (Professor de Cirurgia)

Impartit per: Dr. Corachan, amb la col·laboració dels doctors E. Ribas i Ribas (Professor de Cirurgia), A. Pujol i Brull (Professor de Ginecologia i de Radio-Roentgenteràpia), Civit Llobet (metge intern), Compañ, Guilera, Julià Masriera, Maldonado, Pi i Figueras, Pinós, Ponjoan, Prim, E. Ribas Isern, Trueta i J. M. Vilardell (metges de l'hospital)

Adreçat a: Metges, cirurgians i estudiants de 6é curs de Medicina

Temari: Conferències: 1. Precaucions pre i post-operatòries en els malalts d'abdomen. 2. L'anestèsia en cirurgia abdominal. 3. Contusions i ferides del ventre. 4. Hèrnies i eventracions. 5. Indicacions i terapèutica quirúrgica de l'ulcus gàstric, duodenal i de boca anastomòtica. 6. Estudi quirúrgic del càncer gàstric. 7. Apendicitis aguda. 8. Apendicitis crònica. 9. Diagnòstic i tractament de l'oclusió intestinal. 10. Tractament quirúrgic de la tuberculosi ilio-cecal i de les neoplàsies de còlon. 11. Colectomia i anastomosi ilio i colocoliques. Indicacions i tècnica. Anus contra natura temporal i definitiu. 12. Tractament del càncer del recte. 13. Quistes hidatídics de fetge. Abscessos del mateix; abscessos subfrènics. 14. Cirurgia de les vies biliars. 15. Indicacions quirúrgiques de les pancreatitis. 16. Tumors i quistes de l'ovari. Tractament de les supuracions pelvianes. 17. Tractament dels fibromes uterins; indicacions dels mètodes físics i operatori. 18. Cirurgia útero-anexial conservadora. 19. Tractament del càncer de l'úterus. 20. Anatomia patològica, formes clíniques, diagnòstic i tractament de l'embaràs extra-uterí. 21. La simpatectomia en les malalties dels òrgans pelvians. 22. Infeccions pelvi-renals. Neoplàsies de ronyó. 23. Litiasi reno-uretral. 24. Abdomen agut.

Lloc del curs: Sales de Cirurgia i d'Experimentació i Dispensari

Preu: 100 pessetes per als metges i 50 pessetes per als estudiants de Medicina

Durada: Dos mesos

Altres dades: (el curs)"[...] tindrà per objecte proporcionar al metge i al cirurgià un conjunt de coneixements de Patologia i Tècnica Quirúrgiques abdominals i constarà de conferències doctrinals, explicacions sobre casos clínics i de sessions operatòries, completades amb exercicis tècnics en el cadàver i en material viu d'experimentació".

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
15	1927	13	"Curs de traumatologia (Ampliació d'estudis - any 1927)

Institució: Hospital de la Santa Creu

Organitzat per: Dr. L. Bosch Avilés

Impartit per: Dr. L. Bosch Avilés, amb la col·laboració del Dr. J. Trenchs, Dr. M. Parés, Dr. L. Barraquer Ferrer, J. Ortínez, V. Jordan i A. Trenchs.

Adreçat a: metges i alumnes de 5é i 6é curs de la Facultat de Medicina

Temari: 1. Crítica dels diversos mètodes de tractament incruent de les fractures. 2. Tractament de les fractures obertes. 3. Traumatismes del crani. 4. Lesions traumàtiques de la mèdul·la. 5. Tractament de les fractures dels membres superiors. 6. Ferides penetrants del tòrax. 7. Criteri terapèutic en els traumatismes abdominals. 8. Tractament de les cremades. 9. Lesions traumàtiques dels nervis. 10. Tractament de les fractures dels membres inferiors. 11. Traumatismes articulars. 12. Tractament de les grans ferides per enquinçada. 13. Tractament de les ferides per arma blanca i de foc. 14. Tractament cruent de les fractures.

Lloc del curs: Sala de Traumatologia dirigida pel Dr. Josep Homs i Mogas.

Preu: "Els senyors Metges hauran d'abonar 50 pessetes en concepte de drets" (no es diu el preu per als alumnes)

Durada: del 2 de novembre al 21 de desembre de 1927

Altres dades: "Els inscrits hauran de prendre part activa, junt amb els Metges del servei, en el tractament dels malalts i confecció d'aparells d'immobilització, i assistiran a la sala d'operacions quan el cas reclami una intervenció cruenta".

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
16	1928	15	"Curset d'anàlisis clínics indispensables"
Institució: Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya			
Organitzat per: N.C.			
Impartit per: Dr. J. Barberà, Prof. Ll. Celis, Prof. P. Domingo, Dr. J. Grifols, Dr. B. Rodríguez i Àrias i Dr. Jacint Vilardell			
Adreçat a: N.C.			
Temari: Lliçons 1 i 2. Exàmens coprològics, macroscòpics i microscòpics. Investigació de la sang i paràsits en les deposicions. Lliçons 3 i 4. Biòpsies i conservació de peces patològiques. Estudi citològic del frotis de líquids orgànics i exudats patològics. Lliçons 5, 6 i 7. Recol·lecció i frotis de productes patològics per l'examen bacteriològic. Cultius aerobis i anaerobis. Hemocultius. Lliçons 8, 9 i 10. Comptatge d'hematies, leucocits i hemoglobina. Coloració mètode May Grunwald-Giemsa. Fòrmula leucocitària. Coagulació de la sang. Grups sanguinis. Lliçó 11. Examen del líquid céfalo-raquidià. Lliçó 12. Recerca de l'albumina, glucosa, acetona, cossos cetònics, àcids biliars i pigments biliars en l'orina.			
Lloc del curs: N.C.			
Preu: N.C.			
Durada: 5 dies			
Altres dades: Es tracta d'un curs organitzat amb motiu del 50é aniversari de l'Acadèmia			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
17	1928	19	Curs de patologia digestiva (nom dubtós per dades il·legibles)
Institució: Hospital Clínic			
Organitzat per: Dr. Bartrina (H. Clínic)			
Impartit per: Dr. Bartrina (col·laboradors il·legibles)			
Adreçat a: N.C.			
Temari: Lliçons: 1. L'úlcera gastroduodenal. Simptomatologia característica d'aquesta afecció. Exploració d'un malalt gàstric: valor de cada un dels mètodes d'exploració en el diagnòstic de l'ulcus gastroduodenal. 2. Les complicacions de les úlceres gastroduodenals. 3. Tractament mèdic i quirúrgic de la úlcera gastroduodenal. Estat actual dels nostres coneixements sobre la patogènia de l'ulcus, que tinguin interès per al seu tractament. 4. Càncer gàstric: diagnòstic precoç. 5. Estasi intestinal crònica. Diagnòstic diferencial i estudi radiològic dels diversos tipus de constipació. Tractament mèdic-quirúrgic de l'estasi intestinal crònica. 6. Apendicitis aguda i crònica. Diagnòstic diferencial entre les afeccions doloroses de la fossa ilíaca dreta. 7. Oclusió intestinal aguda i crònica. Diagnòstic precoç. 8. Càncer de budell. Tuberculosi íleocecal. 9. Diagnòstic, tractament mèdic i quirúrgic de les colitis i sigmoiditis cròniques i especialment de la rectocolitis ulcerativa. 10. Exploració de la regió anorectal. Valor, tècnica i indicacions de la rectoscòpia i de la sigmoidoscòpia. 11. Diagnòstic diferencial de les afeccions anorectals: hemorroides, fissura anal, pòlips, abscessos i fistules. Tractament. 12. Estenosis inflamatòries del recte: patogènia; diagnòstic i tractament. 13. Càncer del recte: diagnòstic precoç; diagnòstic d'operabilitat. Tractament. 14. Litiasi biliar: patogènia, simptomatologia i formes clíniques. 15. Complicacions de la litiasi biliar. Tractament mèdic i quirúrgic. 16. Quistes hidatídics del fetge: valor dels procediments diagnòstics. 17. Càncer del pàncreas. Càncer del cap i càncer del cos. 18. Peritonitis tuberculosa. Diagnòstic diferencial de les ascitis per l'examen del líquid.			
Lloc del curs: Consulta del dispensari de l'aparell digestiu			
Preu: "Un petit donatiu per compensar les despeses del curs"			
Durada: N.C.			
Altres dades: "El curs tindrà caràcter pràctic, i els alumnes practicaràn radioscòpies i assistiran a les sessions operatòries dels malalts que hagin vist, amb el fi de comprovar o de rectificar els diagnòstics".			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
18	1928	20	"Curs de patologia digestiva" (Ampliació d'estudis)

Institució: Hospital de la Santa Creu de Barcelona. Clínica Mèdica i Dispensari per a Malalties de l'aparell digestiu.

Organitzat per: Prof. Dr. F. Gallart i Monés. Metge numerari de l'Hospital. Director del Dispensari.

Impartit per: Pel propi professor Gallart en col·laboració amb P. Babot (metge intern adscrit al Dispensari), J. Barberà (metge intern adscrit al Dispensari), A. Brossa (metge numerari de la Casa de la Maternitat), F. Coma (metge intern adscrit a la Clínica i encarregat del Laboratori), M. Corachan (Professor de Cirurgia de l'Hospital), E. Desmarest (Professor de la Facultat de Medicina de París. Cirurgià director de l'Hospital Ambroise Paré), E. Fernández i Pellicer (Cap del Laboratori d'Anàlisi químic de l'Hospital), J. Fontcuberta (metge intern adscrit a la Clínica), P. Martínez i García (Professor de Medicina de l'Hospital), A. Pinós (metge intern, Radiòleg de la Clínica i Dispensari), J. Puig i Sureda (Professor A. de la Facultat de Medicina de Barcelona), P. Tamarit (Catedràtic de Patologia Quirúrgica de la Facultat de Medicina de València), A. Trias i Pujol (Catedràtic de Patologia Quirúrgica de la Facultat de Medicina de Barcelona) i J. Vilardell (metge ajudant encarregat del Dispensari).

Adreçat a: No consta (N.C.)

Temari: Lliçons: 1. Interrogatori i exploració d'un malalt de l'aparell digestiu. 2. Examen del contingut gàstric. Reaccions de prova. Sondatge; la seva tècnica. Determinació quantitativa i qualitativa del HCl lliure i combinat, dels àcids de fermentació, de la pepsina i del ferment lab. Investigació de la presència de sang. Determinació del pH del contingut gàstric. 3. Estudi del quimisme mitjançant el sondatge fraccionat, en dejú i després de la ració de prova. Prova de la histamina; la seva veritable vàlua per a determinar el poder secretori de l'estómac; la seva acció sobre el pH i el Cl urinaris. Examen microscòpic del contingut gàstric en dejú. Cromoscòpia gàstrica. 4. Tècnica del sondatge duodenal. Caràcters macro i microscòpics, químics i biològics del suc duodenal. Prova de Meltzer-Lyon; crítica d'aquesta prova. Eliminació de colorants pel duodé. Valor terapèutic del sondatge duodenal. 5. Fisiopatologia de la digestió intestinal. 6. Examen funcional de l'intestí. Règim de prova. Examen macroscòpic de les matèries fecals. Diferenciació de les deposicions de fermentació de les de putrefacció. 7. Examen microscòpic de les matèries fecals. Reactius microquímics per a diferenciar residus alimentaris (Lugol, Hecht, Aman, etc.). Recerca de paràsits i bacteris. 8. Examen químic de les matèries fecals. Determinació quantitativa dels àcids orgànics i de l'amoníac; la seva valor en la colitis. Determinació quantitativa dels ferments. Estat actual dels procediments per a investigar les hemorràgies petites. Necessitat de practicar anàlisis coprològics successius. 9. La coprologia de l'infant en l'alletament. 10. La patologia digestiva de l'infant en alletament. Estudi clínic i terapèutic. 11. Exploració de l'esòfag. 12. Estudi clínic i terapèutic de les afeccions de l'esòfag. 13. Úlcus gàstric i duodenal. La seva etiologia o patogènia. Paper de la infecció en l'evolució de l'úlcus gastroduodenal. 14. Síntomes comuns i formes clíniques de l'úlcus gàstric i del duodenal. Diverticles del duodé. 15. Úlcus-càncer. Sífilis gàstrica. Tumors benignes d'estómac. 16. Càncer d'estómac; formes clíniques. Crítica de la possibilitat de diagnosticar-lo en el seu principi. 17. Terapèutica quirúrgica del càncer d'estómac. 18. Gastropaties doloroses i hemorràgiques sense ulceració. 19. Terapèutica de l'úlcus gàstric i duodenal. Tractament dietètic i farmacològic. 20. Terapèutica de l'úlcus gàstric i duodenal. Estat actual de la vacuna i proteïnoteràpia. 21. Terapèutica quirúrgica gastroduodenal (excepte la del càncer). 22. Complicacions gastrointestinals postoperatòries, immediates i tardanes, de la cirurgia gàstrica (estenosis de la boca anastomòtica, perigastritis, úlcus pèptic, fistula gastrointestinal, etc.). Llur estudi clínic i radiològic. Terapèutica. 24. Estasi intestinal crònica. Varietats clíniques. 25. Oclusió intestinal. Diagnòstic prompte. 26. Enterocolitis aguda i crònica. Estudi clínic i coprològic. La infecció i el parasitisme com a factors etiològics de la colitis. 27. Megacòlon i dolicoòlon. Diverticles de l'intestí gros. 28. Càncer del còlon. Diagnòstic i tractament quirúrgic. 29. Mètodes d'exploració de la regió anorectosigmoide. Tècnica i aplicacions de l'endoscòpia. 30. Estenosis del conducte anorectal. 31. Síndromes digestius d'origen neuro-vegetatiu. Constitució en patologia digestiva. 32. Trastorns de l'aparell digestiu en la tuberculosi. 33. Caràcters especials de la tuberculosi pilòrica i de la forma estenosant de l'intestí. 34. Apendicitis aguda i crònica. Estudi clínic i radiològic. 35. Estudi clínic i terapèutic de la peritonitis aguda generalitzada. 36. Abscessos subfrènics d'origen digestiu; estudi de les seves varietats. 37. Terapèutica mèdica de la constipació crònica. 38. Terapèutica mèdica, etiològica i simptomàtica de les enterocolitis. 39. Tractament de les afeccions anorectals benignes. 40. Perivisceritis. Estudi clínic i radiològic. 41. Estat actual dels coneixements sobre la patogènia de les icterícies i de les cirrosi. 42. Insuficiència hepàtica. Concepte general. Valor clínica de les proves proposades per a la seva determinació. Bases del tractament. 43. Litiasi biliar. Diagnòstic clínic. 44. Estudi radiològic de la vesícula biliar. Mètodes directes, indirectes i amb colorants opacs. 45. Terapèutica mèdica de la litiasi biliar. 46. Estudi clínic de les cirrosi hepàtiques. 47. Estat actual de la terapèutica de les hepatitis simples i de les cirròtiques. 48. Quistes i abscessos del fetge. 49. Càncer del fetge, de les vies bilials i del reservori de Vater. 50. Pancreatitis aguda i crònica. Litiasi i quistes del pàncreas. 51. Càncer del pàncreas. 52. Estat actual de la cirurgia biliar. 53. Estat actual de la cirurgia pancreàtica. 54. Trastorns digestius d'origen endocrí. 55. Estat actual de la Roentgenteràpia en la patologia digestiva. 56. El metge

davant els processos quirúrgics de l'aparell digestiu.

Lloc del curs: N.C.

Preu: 100 pessetes

Durada: Del 5 d'octubre al 10 de desembre

Altres dades: (el curs) "Serà eminentment pràctic. Les lliçons del programa s'il·lustraran amb fotografies, projeccions, peces patològiques, preparacions histològiques, etc., etc., alternant amb pràctiques radioscòpiques, esofagoscòpiques, rectoscòpiques, coprològiques i demostracions operatòries i de laboratori".

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
19	1928	21	"Curs de cirurgia abdominal" (reedició dels cursos de 1926 i 1927)
Institució: Hospital de la Santa Creu			
Organitzat per: Dr. M. Corachan (metge de número. Professor de Cirurgia)			
Impartit per: Dr. M. Corachan, amb la col·laboració dels doctors E. Ribas i Ribas (metge de número, Professor de Cirurgia), A. Pujol i Brull (metge de número, Professor de Ginecologia i Radi-Roentgenteràpia), R. Lozano (catedràtic de la Facultat de Medicina de Saragossa), Mr. Descamps (Professor agregat de la Facultat de Medicina de París), Civit Llobet, Company, Guilera, Maldonado, Pi i Figueras, Pinós, Ponjoan, Prim, Ribas Isern, Trueta, J.M. Vilardell i Jacint Vilardell (tots metges de l'Hospital)			
Adreçat a: Metges i estudiants de 6é curs de Medicina			
Temari: 1. Precaucions pre i post-operatòries en els malalts de l'abdomen. 2. L'anestèsia en cirurgia general. 3. Paper de la infecció en alguns processos de l'aparell digestiu. 4. Indicacions i terapèutica quirúrgica de l'ulcus duodenal i en boca anastomòtica. 5. Estudi quirúrgic del càncer gàstric. 6. Apendicitis aguda. 7. Apendicitis cròniques. 8. (tema no assenyalat a càrrec del Dr. Descamps). 9. Tractament de l'oclusió intestinal. 10. Tractament de la tuberculosi ileocecal i de les neoplàsies del còlon. 11. Colectomia i anastomosi ileo i colòciques: indicacions i tècnica. Anus contranatura, temporal i definitiu. 12. Tractament del càncer rectosigmoide. 13. Cirurgia de les vies biliars. 14. Indicacions quirúrgiques en les pancreatitis. 15. Cirurgia úteroanexial conservadora. 16. Anexitis: varietats anatomo-patològiques i llurs indicacions quirúrgiques. 17. Tractament del càncer de l'úter. 18. La simpatectomia en les malalties dels òrgans pelvians. 19. Cirurgia de l'aorta abdominal. 20. Cirurgia de l'urèter. 21. Radioteràpia en les malalties de les càpsules suprarenals. 22. Abdomen agut.			
Lloc del curs: vegeu fitxa curs 4.			
Preu: 100 pessetes per las metges i 25 pessetes per als estudiants. Els alumnes interns de l'Hospital tenien matrícula gratuïta.			
Durada: Dos mesos (començament el 15 d'octubre)			
Altres dades: vegeu fitxa curs 4			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
20	1928	21	Curs de patologia mèdica
Institució: Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona			
Organitzat per: Dr. A. Pedro i Pons			
Impartit per: Dr. A. Pedro i Pons			
Adreçat a: “[..] especialment als metges”			
<p>Temari: I. Les infeccions fuso-espírils del pulmó. II. Formes clíniques de la febre de Malta; Espondilitis melitocòccica. Tractament seguit en la febre de Malta. III. Secrecions internes. Clínica de la malaltia d'Addison. La hipoglicèmia insulínica en l'addisionià. Trastorns del metabolisme del sofre i relacions amb la pigmentació cutània. Lesions anatomopatològiques de les càpsules suprarenals. Els sistema cromafi compensador. IV. Tumors hipofisaris sense síndrome endocrí; formes òptiques. Dificultats en la interpretació de les imatges radiològiques de la silla turca. V. Menopàusia. Fisiopatologia de la menopàusia. Estudi clínic; desordres psíquics i vasomotors. La hipertensió arterial. L'anomenat reumatisme de la menopàusia. Alteracions de la funció tiroide i síndrome humoral de la menopàusia. VI. Els reumatismes crònics. Esbós de classificació. Com cal conduir l'enquesta etiològica en un malalt reumàtic. Reumatisme per infecció focal. Per trastorns endocrins i de nutrició. VII. Afeccions mèdiques de la columna vertebral. L'espondilosi rizomèlica. El seu diagnòstic amb el reumatisme crònic vertebral. Lumbago i lumbàrtia; ciàtiques d'origen vertebral. VIII. Malalties de la sang. Anèmia perniciosa. La seva freqüència. Dades respecte a la seva patogènia. Clínica de l'anèmia perniciosa. IX. Els tractaments moderns de l'anèmia perniciosa. Alteracions nervioses en les anèmies greus (síndromes neuroanèmics). X. Les púrpures hemorràgiques. La Clínica i el laboratori en l'exploració de les afeccions hemorràgiques. Diferències entre les púrpures cròniques i l'hemofília. Classificació de les púrpures segons la clínica i la patogènia. XI. Patologia del gangli linfàtic. Com cal orientar el diagnòstic davant d'un individu amb adenopaties generalitzades. Concepte i estudi sindròmic de les linfoadenies i llur relació amb les leucèmies. Dades biòpsiques i hematològiques. Tuberculosi ganglionar pseudo-linfoadenica. Característiques de la linfogranulomatosi. Diagnòstic del linfoSarcoma. XII. Ronyó. Exploració de la funció renal. Prova de la concentració i dilució. Eliminació de colorants. Exploració de les retencions en el medi intern. XIII. Esclerosis renals. Període de compensació. La insuficiència renal; el seu concepte i exploració. XIV. Fetge. Preliminars respecte la funció hepàtica. Manera d'encaminar els exàmens en l'exploració funcional del fetge. XV. Les icterícies. Dades clíniques i investigació dels excrements, orina i sang en l'estudi de les icterícies. El procedir modern per a dosar la bilirubinèmia. XVI. Icterícies hemolítiques: Llur característiques. Dades en què es basa el diagnòstic. La icterícia hemolítica en la seva relació amb les malalties de la sang, de la melsa, hemoglobínúries, etc.</p>			
Lloc del curs: “[..] a la Clínica corresponent”			
Preu: N.C.			
Durada: Del 15 d'octubre al 14 de desembre			
Altres dades: Curs dividit en 35 lliçons. Junt amb aquestes figuren 15 conferències de caràcter doctrinal i documental			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
21	1928	22	"Curs sobre la tuberculosi infantil"
Institució: Servei d'Assistència Social dels Tuberculosos			
Organitzat per: Dr. Lluís Sayé			
Impartit per: Dr. Lluís Sayé, amb la col·laboració del Dr. Pere Domingo, Dr. Francesc Ferrando, Dr. Pere Martínez García, Dr. F. Miralbell, Dr. Piera Flo i Dr. Tomàs Seix. A banda "[...] han estat invitats per a desenrotllar conferències en el Curs sobre diferents temes de tuberculosi infantil els Drs. Armand Delille, dels Hospitals de París; Prof. Duken, de Jena, i Roller, Director dels Establiments helioteràpics de Leysin".			
Adreçat a: N.C. (s'entén que a metges i a estudiants)			
Temari: Lliçons: I. Epidemiologia de la tuberculosi infantil. II. Etiologia. III. Anatomia patològica. IV. Anatomia patològica (2a part). V. La infecció i la immunitat. VI. La infecció i la immunitat (2a part). VII. Tècnica clínica. VIII. Tècnica clínica (2a part). IX. Tècnica clínica (3a part). X. Tècnica clínica (4a part). XI. Clínica. XII. Clínica especial. XIII. Clínica especial (2a part). XIV. Clínica especial (3a part). XV. Clínica especial (4a part). XVI. Clínica especial (5a part). XVII. Clínica especial (6a part). XVIII. Clínica especial (7a part). XIX. Clínica especial (8a part). XX. Clínica especial (9a part). XXI. Clínica especial (10a part). XXII. Clínica especial (11a part). XXIII. Terapèutica. XXIV. Terapèutica (2a part). XXV. Terapèutica (3a part). XXVI. Profilàxia. XXVII. Profilàxia (2a part). XXVIII. Profilàxia (3a part). XXIX. Els problemes que resulten de l'estudi de la tuberculosi infantil. Els mètodes de treball. Les Escoles. Conclusió.			
Lloc del curs: Servei d'Assistència Social dels Tuberculosos			
Preu: 100 pessetes per als metges i 15 pessetes per als estudiants.			
Durada: Del 5 de novembre al 15 de desembre de 1928.			
Altres dades: "Les lliçons [...] s'acompanyaran del material de demostració necessari, peces anatòmiques, examen de malalts, etc. [...]. Els dies no lectius, els alumnes podran acudir al Servei d'Assistència, on hom farà les demostracions pràctiques pertinents".			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
22	1928	22	"Curs de clínica mèdica"
Institució: Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau			
Organitzat per: Servei de Medicina General del Dr. Esquerdo			
Impartit per: Dr. Esquerdo amb la col·laboració del Dr. Ribas i Ribas, Dr. Corachan, Dr. Jacint Raventós, Dr. Estapé, Dr. Carrasco, Dr. Darder, Dr. Puche, Dr. Rocha, Dr. Rosal, Dr. Simarro, Dr. Pere Esquerdo, Dr. Viera, Dr. Feixó i Dr. Martí			
Adreçat a: N.C.			
Temari: "De l'aparell circulatori: Mecanisme de producció i propagació dels bufs orgànics del cor. Anàlisi acústic dels sons de percussió. Insuficiència cardíaca i col·lapse. Diagnòstic diferencial i tractament. L'especificitat de la malaltia reumàtica. La cardiopatia crònica d'atacs repetits sobre la serosa. La lesió nodular específica de la miocarditis reumàtica. Les miocàrdies. Les formes anatomoclíniques de la sífilis aòrtica. L'arteritis nodosa. Importància de les lesions arterials en el síndrome de Raynaud. Síncopes i bradicàrdies. Valor del reflex òculo-cardíac. La dissociació auriculoventricular i aritmies d'origen reumàtic. Valor de l'electrocardiograma per al diagnòstic i pronòstic de la insuficiència ventricular crònica. Trastorns cardíacs i asistòlics d'origen perifèric. Estudi dels fenòmens subjectius i trastorns objectius de la sensibilitat en la regió cardíaca. De l'aparell respiratori: Valor real de l'exploració, anàlisi d'esputs i examen radiològic combinats com a diagnòstic de certesa en patologia respiratòria. Patogènia i tractament de la bronquitis crònica. Pleuresies purulentes agudes. Diagnòstic i conducta a seguir en els quistes hidatídics. Tractament patogènic i tractament pràctic de l'asma. Indicacions del tractament mèdico-quirúrgic en els abscessos del pulmó. Tractament quirúrgic de la gangrena del pulmó. Concepcions anatòmiques actuals de la tuberculosi pulmonar. Herència i tuberculosi: estat actual de la qüestió. L'hílio pulmonar i les ombres broncovasculares en els estats normal i patològic. Classificació i estudi de les principals formes clíniques de la tuberculosi pulmonar de l'adult. Diagnòstic i evolució de les caverne pulmonars. Les hemoptisi tuberculosos i les no tuberculosos. L'anorèxia dels tuberculosos i el seu tractament. Els principals errors de diagnòstic en matèria de tuberculosi pulmonar. Diagnòstic radiològic de la tuberculosi pulmonar. Concepte modern respecte a l'evolució de la tuberculosi. Origen i crítica de les nostres idees respecte a la cura higiènic-dietètica. Tractaments dits específics en matèria de tuberculosi. Les indicacions comparatives del neumotòrax, de la freniectomia i de la toracoplastia. Conducta a seguir en la cura del neumotòrax artificial; complicacions i resultats. Tractament quirúrgic de la tuberculosi pulmonar. Els síndromes mediàstítics".			
Lloc del curs: "A la Clínica o a la Sala de conferències"			
Preu: 50 pessetes per als metges i 25 pessetes per als estudiants. "La matrícula serà gratuïta per als metges i estudiants que prestin servei en l'esmentat Hospital"			
Durada: Del 2 d'octubre al 2 de desembre			
Altres dades: "Les lliçons tindran caràcter públic [...] i seran pràctiques".			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
23	1928	23	"Curs de Traumatologia"
Institució: Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau			
Organitzat per: Servei del Prof. Dr. Josep Homs i Mogàs			
Impartit per: Dirigit pel Dr. L. Bosch Avilés, amb la col·laboració del Dr. J. Trenchs, Dr. M. Parés, Dr. L. Barraquer Ferrer, Dr. J. Ordínez, Dr. J. de Ros, Dr. V. Jordan i Dr. A. Trenchs.			
Adreçat a: Metges i alumnes de 6é curs de Medicina			
Temari: 1. La fisiopatologia com a base de tractament de les fractures. 2. Xoc traumàtic. 3. Fractures complicades. 4. Complicacions de les parts flonges inherents a les fractures. 5. Ferides articulars. 6. Lesions traumàtiques de la bufeta urinària. 7. Luxacions escàpulo-humerals. 8. Tractament de les fractures costals i llurs complicacions. 9. Lesions traumàtiques de l'encèfal. 10. Fractures de l'avant-braç i monyó. 11. Ferides per arma blanca de la cavitat abdominal. 12. Ferides vasculares. 13. Fractures de la cama i del turmell. 14. Osteosíntesi, la seva crítica i indicacions. 15. Anomalia de la formació del call ossi.			
Lloc del curs: Sala de traumatologia del servei del Dr. Homs.			
Preu: Metges, 50 pessetes. La inscripció dels alumnes era gratuïta.			
Durada: Del 2 de novembre al 21 de desembre			
Altres dades: "[...] Diàriament, a les nou del matí, hom examinarà, discutirà i tractarà els malalts que ingressin en l'esmentat servei". Aquesta activitat es complementava amb les lliçons del temari.			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
24	1928	23	"Curs d'urologia clínica"
Institució: Hospital de la Santa Creu			
Organitzat per: Dr. V. Company, Cirurgia-Uròleg			
Impartit per: Dr. V. Company			
Adreçat a: N.C.			
Temari: N.C.			
Lloc del curs: N.C.			
Preu: N.C.			
Durada: N.C.			
Altres dades: "Aquest curs d'exploració clínica, citoscòpica, radiològica i de laboratori coincidirà amb el curs de Cirurgia del Dr. Corachan. Els alumnes que s'inscriguin a aquest podran aprofitar-lo. Hom donarà dues lliçons setmanals i eminentment pràctiques".			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
25	1929	24	"Curset (grup B) sobre Fisiologia, Fisiopatologia i Terapèutica del Tiroides"
Institució: Universitat de Barcelona – Facultat de Medicina – Institut de Fisiologia			
Organitzat per: Dirigit pel Dr. August Pi i Suñer			
Impartit per: Dr. August Pi i Suñer amb la col·laboració dels Professors: Dr. Josep Goyanes, de l'Institut Príncep d'Astúries de Madrid, Dr. Gustau Pittaluga, de la Facultat de Medicina de Madrid, Dr. Gregorio Marañón, de l'Hospital General de Madrid, Dr. Carlos Giménez Díaz, de la Facultat de Medicina de Madrid, Dr. Santiago Pi i Suñer, de la Facultat de Medicina de Saragossa, Dr. J.M. Bellido, de la Facultat de Medicina de Barcelona, Dr. Josep Carulla, de la Facultat de Medicina de Barcelona, Dr. Josep Puche, de la Facultat de Medicina de Barcelona, Dr. Rossend Carrasco Formiguera, de l'Institut Policlínica de Barcelona, Dr. Leandre Cervera, antic Assistent de l'Institut de Fisiologia, Dr. Jaume Pi-Suñer Bayo, de la Casa Mèdica Bonavista, de Sant Just Desvern i Dr. Joan Bofill Deulofeu, de l'Institut de Fisiologia.			
Junt amb aquests, la lliçó inaugural va córrer a càrrec del Professor F. De Quervain, de la Universitat de Bèrna, que va tractar el tema <i>La profilàxia del goll</i> .			
Adreçat a: "Metges i alumnes que tinguin aprovat el tercer grup"			
Temari: N.C.			
Lloc del curs: Càtedra número 7, i Museu Farmacològic de la Facultat de Medicina de Barcelona			
Preu: 15 pessetes			
Durada: Del 21 de gener a "la segona quinzena de febrer" de 1927			
Altres dades: "Mentre duri (el curs) hom organitzarà sessions clíniques en el Departament de Terapèutica Física i en la Clínica Terapèutica de l'Hospital. Hom farà excursions per a visitar les regions de Catalunya on hi ha casos de goll".			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
26	1929	24	"Curs d'exploració del tub digestiu i d'exploració diagnòstica" (Curs 1928-29)
Institució: Facultat de Medicina de Barcelona – Clínica quirúrgica a càrrec del Dr. A. Tries			
Organitzat per: Dr. Màrius Cortès i Lladó			
Impartit per: Dr. Màrius Cortès i Lladó, amb la col·laboració del Dr. Ferran Casdesús, Dr. Frederic Duran, Dr. Agustí Gómez, Dr. Francesc Morer, Dr. Teodor Torné i Dr. Antoni Tries.			
Adreçat a: Estudiants i metges no especialitzats			
Temari: Lliçons: PRIMERA PART: I. Interrogatori d'un presumpte malalt de l'aparell digestiu. Història de la malaltia. L'estat actual. Els antecedents. Inspecció: L'abdomen. La boca. La regió anoperineal. Percussió de l'abdomen. Lliçó II. Palpació Abdominal. Tacte rectal. Tacte vaginal. Auscultació. Orientació de les exploracions complementàries. La síntesi de l'interrogatori i l'exploració. Conveniència d'un diagnòstic provisional. Què poden donar-nos i què hem de demanar als mètodes auxiliars. Lliçó III. Exploració radiològica. La radioscòpia i la radiografia. L'examen en dejú. El menjar opac. L'esòfag, l'estómac i el duodèn normals. (No consten les lliçons IV a la XII). XIII. L'examen de la regió anorectosigmoide: Anuscòpia. Rectoscòpia. Sigmoidoscòpia. Lliçó XIV. La laparotomia exploradora: Tècnica. Ço que el metge pot i ha d'exigir al cirurgià. Les zones que poden restar mal explorades. SEGONA PART: XV. Les epigastràlgies. XVI. Les àlgies de la fossa ilíaca. XVII. Les hipocondràlgies. Les mesogastràlgies. Les dolors difuses. Altres dolors abdominals. XVIII. Els punts sensibles abdominals. Les irradiacions doloroses. XIX. Les nàusies i el vòmit. L'eructe. La regurgitació. XX. L'hematemesi i la melena. Les hemorràgies latents del tub digestiu. XXI. Localització d'una tumoració abdominal. XXII. Patologia radiològica de l'estómac. XXIII. Patologia radiològica de l'intestí: Duodèn. XXIV. Patologia radiològica de l'intestí: ileon i jejúnum, còlon i recte. XXV. Diagnòstic radiològic dels síndromes de la fossa ilíaca. XXVI. Diagnòstic diferencial d'una diarrea. Síndromes de fermentació i putrefacció. Classificació de les diarrees. Les falses diarrees. XXVII. Diagnòstic diferencial d'un estrenyiment. Constipació dreta o cecoascendent, transversa, esquerra i rectal. Estrenyiments mecànics i funcionals. XXVIII. Diagnòstic diferencial entre ulcus, càncer i dispèpsies secundàries. XXIX. Diagnòstic diferencial entre les afeccions de la vesícula, duoden, còlon i ronyó dret. XXX. Processos abdominals aguts. Diagnòstic.			
Lloc del curs: Dispensari de l'Aparell Digestiu annex a la Clínica o en l'Auditori d'aquesta			
Preu: N.C.			
Durada: Gener, febrer i març de 1929			
Altres dades: "[...] tindran un caràcter eminentment pràctic".			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
27	1929	26	"Els primers auxilis en els accidents d'alpinisme i esports de neu"
Institució: Centre Excursionista de Catalunya			
Organitzat per: Dr. Ll. Ribó Rius			
Impartit per: Dr. Ll. Ribó Rius			
Adreçat a: N.C.			
Temari: 1. Generalitats: nocions d'anatomia i fisiologia: asèpsia. 2. Ferides, contusions i hemorràgies. 3. Estudi especial de les cremades i geladures a muntanya. 4. Lesions òssies i articulars. 5. Mort aparent: respiració artificial. 6. Lesions nervioses i mal de muntanya. 7. Transport de ferits. 8. Higiene alimentària.			
Lloc del curs: Dispensari dirigit pel Dr. Barraquer Roviralta			
Preu: N.C.			
Durada: Mes de febrer de 1929			
Altres dades: En aquest cas es tracta de la ressenya d'un curs ja passat.			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
28	1929	27	"Curset de psicologia jurídica"
Institució: Universitat de Barcelona – Facultat de Dret			
Organitzat per: Dr. E. Mira			
Impartit per: N.C.			
Adreçat a: N.C.			
<p>Temari: Lliçons: I. Estat actual de la Psicologia com a Ciència. Principals direccions que hom observa en el camp de les seves concepcions generals. Psicologia aplicada; psicologia jurídica: definició, límits, mitjans i mètodes d'estudi d'aquesta. II. L'home considerat com a persona. El concepte unitari de la personalitat. Psicogènesi. Factors determinants de la reacció personal: endògens i exògens. III. Estudi particular de la influència que exerceixen la constitució, el temperament, la intel·ligència i el caràcter en la formació de les reaccions personals, internes i externes. IV. Mecanismes psíquics generals. Estudi especial dels processos catàctims i de racionalització. Conseqüències que es poden derivar des del punt de mira jurídic. V. Característiques generals de la personalitat psicopàtica. Estudi experimental del tipus irritable i impulsiu. Criteri per a la valoració forense dels seus actes. VI. Estudi experimental dels psicòpates querulants i paranoides. Mitjans de què es pot valer el jurista per reconèixer-los. Criteri per a la valoració forense dels seus actes. VII. Estudi experimental de les personalitats esquizoides. Mitjans per al seu reconeixement. Criteri per a la valoració forense dels seus actes. VIII. Estudi experimental dels psicòpates amorals. Mitjans per al seu reconeixement. Criteri per a la valoració forense dels seus actes, en especial dels delictes sexuals. IX. Estudi experimental de les personalitats mitòmanes. Mitjans per al seu reconeixement. Criteri per a la valoració forense dels seus actes. X. Reconeixement de les personalitats cicloides. Criteri per a la valoració forense dels seus actes. XI. Psicologia del testimoni: elements psicològics dels quals depèn la veracitat del testimoni espontani: a) El factor perceptiu; b) El factor mnèmic; c) El factor imaginatiu o confabulatori; d) El factor afectiu. XII. Estudi experimental del testimoni provocat. El problema de la suggestió en les declaracions judicials. (il·legible la resta del programa)</p>			
Lloc del curs: N.C.			
Preu: N.C.			
Durada: N.C.			
Altres dades: Part de la informació es troba il·legible			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
29	1929	28	"Curs de malalties de l'aparell respiratori"
Institució: N.C.			
Organitzat per: N.C.			
Impartit per: Dr. Joan Freixas i Freixas, Dr. Francesc Esquerdo i Rodoreda, Dr. P. Martínez García, Dr. Josep M ^a Grau, Dr. Josep Cornudella, Dr. Lluís Rosal i Catarineu, Dr. Enric Ribas i Ribas, Dr. Manuel Ballester i Font i Dr. Pere Bosch i Solà.			
Adreçat a: N.C.			
<p>Temari: 1. Neumodiagnòstic. Casos demostratius. 2. Bases per al tractament de les pneumopaties agudes. 3. El síndrome de l'adenopatia traqueobronquial en la infància. 4. Tractament del determinisme faringolaringi de la tuberculosi pel metge pràctic. 5. Indicacions dels tractaments col·lapsoteràpic i quirúrgic en els abscessos pulmonars. 6. La freniectomia en la tuberculosi pulmonar. 7. Les primeres manifestacions de la tuberculosi pulmonar vistes pels Raigs X. 8. Casos de granúlia aguda.</p>			
Lloc del curs: N.C.			
Preu: N.C.			
Durada: N.C.			
Altres dades: Es tracta de l'anunci d'un curs que serà detallat posteriorment.			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
30	1930	42	"Curs de malalties del sistema nerviós" (curs 1930-31)
Institució: Agrupament Escolar de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya			
Organitzat per: Dr. E. Tolosa Colomer			
Impartit per: N.C.			
Adreçat a: N.C.			
Temari: N.C. (trenta lliçons)			
Lloc del curs: Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya			
Preu: N.C.			
Durada: "Les lliçons començaran el 15 de novembre" i es perllongaren durant aproximadament tres setmanes			
Altres dades: Recull l'anunci del curs de l'Acadèmia.			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
31	1930	42	"Cursets monogràfics d'Hematologia"
Institució: Agrupament Escolar de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya			
Organitzat per: Dr. J. Guasch			
Impartit per: Dr. J. Guasch amb la col·laboració del Dr. González Ribas i Dr. Sala Roig			
Adreçat a: N.C.			
Temari: N.C.			
Lloc del curs: Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya			
Preu: N.C.			
Durada: Del 20 d'octubre al 10 d'abril de 1930			
Altres dades: A l'igual que en el cas anterior, recull l'anunci del curs de l'Acadèmia.			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
32	1935	92	"Curs sobre patologia hepàtica i biliar"
Institució: Universitat Autònoma de Barcelona – Facultat de Medicina – Clínica Mèdica B			
Organitzat per: Prof. F. Ferrer Solervicens			
Impartit per: Dr. Alsina Bofill, Dr. Broggi, Dr. Borbonet, Dr. Cabré, Dr. Codina Altés, Dr. Faixat, Dr. Ferrer Solervicens, Dr. Guasch, Dr. Mas Servet, Dr. Niubó, Dr. Pañella, Dr. Permanyer, Dr. Sala Roig, Dr. Sanllehi i Siper, amb la col·laboració dels metges adscrits Àngel, Juncadella, Just, Mascaró, Moragues i Vives			
Adreçat a: N.C.			
Temari: 1. Generalitats: nocions d'anatomia i fisiologia: asèpsia. 2. Ferides, contusions i hemorràgies. 3. Estudi especial de les cremades i geladures a muntanya. 4. Lesions òssies i articulars. 5. Mort aparent: respiració artificial. 6. Lesions nervioses i mal de muntanya. 7. Transport de ferits. 8. Higiene alimentària.			
Lloc del curs: Dispensari dirigit pel Dr. Barraquer Roviralta			
Preu: N.C.			
Durada: Del dia 9 de novembre fins el 17 de desembre			
Altres dades:			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
33	1935	92	"II Curs d'ampliació de Traumatologia"
Institució: Universitat Autònoma de Barcelona – Facultat de Medicina – Càtedra de Patologia Quirúrgica del Dr. Joaquim Trias i Pujol			
Organitzat per: Dr. Trias i Pujol (Professor numerari de Patologia quirúrgica de la Facultat de Medicina de Barcelona)			
Impartit per: Dr. J. Trias i Pujol, F. Jimeno Vidal (Ajutant de Patologia quirúrgica de la Facultat de Medicina de Barcelona, ex-metge del "Unfallkrankenhaus" de Viena), amb la col·laboració dels doctors Rafael Argüelles (de la Facultat de Medicina de Valladolid), Manuel Bastos (de la Facultat de Medicina de Madrid), J.M. Bartrina (de la Facultat de Medicina de Barcelona), L. Bosch i Avilés (cap del Servi de Traumatologia de l'Hospital de Sant Pau), Dr. A. Cortés i Lladó (de la Facultat de Medicina de Sevilla), I. Puig i Sureda (de la Facultat de Medicina de Barcelona), A. Trias i Pujol (de la Facultat de Medicina de Barcelona).			
Adreçat a: N.C.			
Temari: N.C.			
Lloc del curs: Les conferències, a l'Auditori de Patologia quirúrgica de la Facultat de Medicina; les intervencions, en el Quiròfan de la II Clínica de Patologia Quirúrgica del Prof. Joaquim Trias i Pujol.			
Preu: N.C.			
Durada: Del dia 1 al 15 de desembre			
Altres dades: "El nombre d'assistents al curs queda limitat a 25 i s'admetran els qui hagen formalitzat la matrícula per rigorós ordre d'inscripció".			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
34	1936	95-96	"Curs de cirurgia d'urgència"
Institució: Càtedra de Patologia Quirúrgica del Prof. A. Trias			
Organitzat per: Prof. A. Trias i Pujol			
Impartit per: Prof. A. Trias i Pujol amb la col·laboració de F. Domènec Alsina (prof. auxiliar) i "els metges de guàrdia de l'Hospital Clínic"			
Adreçat a: N.C.			
Temari: N.C.			
Lloc del curs: N.C.			
Preu: N.C.			
Durada: Del dia 16 al 31 de gener de 1936			
Altres dades: El curs consistirà en lliçons clíniques i sessions operatòries aprofitant els malalts d'urgència de l'Hospital Clínic".			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
35	1936	95-96	"Curset de Patologia i Terapèutica de l'ulcus gastro-duodenal"
Institució: Societat Mèdico Farmacèutica dels Sants Cosme i Damià			
Organitzat per: Dr. Didac Gàmir Sanz (director del curs)			
Impartit per: Dr. Didac Gàmir Sanz, Francesc Burgmoxó i Queri (metge dels Hospitals de Sant Pau i de Nostra Senyora del Sagrat Cor), amb la col·laboració dels doctors Lluís Carrasco (radiòleg de l'Hospital de Sant Pau, adscrit al servei del Professor Corachan)			
Adreçat a: N.C.			
Temari: N.C.			
Lloc del curs: N.C.			
Preu: N.C.			
Durada: De l'11 de febrer al 5 de març de 1936			
Altres dades: En aquest cas es tracta de la ressenya d'un curs ja passat.			

Codi	Any	Exemplar	Títol del curs
36	1936	95-96	"Estat actual de la terapèutica en la tuberculosi pulmonar"
Institució: Infermeria per a tuberculosos de Chamartín de la Rosa (Madrid)			
Organitzat per: Dr. F.R. de Partearroyo			
Impartit per: Dr. F.R. de Partearroyo amb la col·laboració dels doctors Abelló, Blanco, Miñana i Palleté			
Adreçat a: N.C.			
Temari: N.C.			
Lloc del curs: Infermeria per a tuberculosos de Chamartín de la Rosa (Madrid)			
Preu: N.C.			
Durada: Del 9 al 26 de març de 1936			
Altres dades:			

ANNEX 15. Subcomissions de Sanitat i Beneficència per a la redacció de l'Estatut Sanitari de Catalunya de 1931.

Subcomissions de sanitat:

1. Organització General Sanitària (Josep Moll i Ginfrer, Pere Más i Oliver, Josep Mestres i Miquel, Antoni Pujadas i Fabregat, Josep M. Riera i Pau, Cristià Cortés i Lladó, Pere Domingo i Sanjuan, Feliu Doménech i Roura i Antoni Peyrí Rocamora)
2. Estadística sanitària (Dr. Carles Soler i Dopff)
3. Escoles sanitàries (Dr. Pere Domingo i Sanjuan)
4. Higiene rural (Dr. Josep Mestres i Miquel)
5. Higiene interrural (Dr. Francesc Serra i Rabert)
6. Higiene de les poblacions fins a 100.000 habitants (Dr. Francesc P. Fortuny i Gulli)
7. Higiene municipal de Barcelona (Dr. Francesc Pons i Freixa)
8. Higiene escolar (Dr. Llorenç Garcia-Tornel i Carrós)
9. Medicina del treball i higiene industrial (Dr. Pere Mas i Oliver)
10. Puericultura i maternologia. Eugenèsia (Dr. Francesc Carreras i Verdager)
11. Bromatologia (Sr. Miquel i Baltà)
12. Parasitologia (Dr. Antoni Salvat i Navarro)
13. Balnearis i banys i Aigües Minerals (Dr. Feliu Doménech i Roura)
14. Cultura física (inicialment encarregada al Dr. Josep A. Trabal i Sans i amb posterioritat al Dr. Soler i Damians)
15. Lluita contra la mortalitat infantil (Dr. Manuel Salvat i Espasa)
16. Lluita contra les malalties d'origen desconegut (Dr. Cristià Cortés i Lladó)
17. Lluita contra el càncer (Dr. Vicents Carulla i Riera)
18. Lluita antipalúdica (Dr. Josep Torrademé i Moliné)
19. Lluita antivenèria (Dr. Antoni Peyrí i Rocamora)
20. Lluita antituberculosa (Dr. Lluís Sayé i Sempere)
21. Higiene mental (Dr. Emili Mira i López)
22. Epidemiologia humana (Dr. Pere Domingo i Sanjuan)
23. Epidemiologia veterinària (Dr. Josep Vidal i Munné)
24. Hospitals de malalties infeccioses (Dr. Lluís Trias de Bes)
25. Laboratoris (Sr. Pere González)
26. Previsió i assegurances socials (Dr. Higiní Sicart i Soler)
27. Assegurança contra les malalties del bestiar (Sr. Rosell-Vilà)
28. Reglamentació de tòxics (Dr. Melcior Tarrizas i Torres)

29. Ponència de la beneficència (Dr. Josep M. Riera i Pau)

30. Organització professional (Consell del Sindicat de Metges)

Unes setmanes després, junt amb les subcomissions de beneficència, s'ampliava la de sanitat amb la d'higiene preescolar, encarregada al Dr. Salvat Espasa.

*Subcomissions de beneficència*⁷¹⁵:

1. Organització general de la beneficència (Dr. Josep M. Riera i Pau)
2. Beneficència de l'Estat que ha de passar a la Generalitat (Dr. Lluís Sayé i Sempere)
3. Establiments propis de la Generalitat:
 - a. Hospitals (Dr. Francesc Coll i Turbau)
 - b. Asils (Dr. Tomàs Fornells i Suñer)
 - c. Manicomis (Dr. Tomás Busquets i Teixidor)
 - d. Assegurances socials (Dr. Higini Sicart i Soler)
 - e. Protecció a la infància i repressió de la mendicitat (Dr. Josep Moll i Ginferrer)
4. Establiments subvencionats o serveis contractats per la Generalitat:
 - a. Hospitals (Dr. Enric Fernández i Pellicer)
 - b. Manicomis (Dr. Salvador Vives i Casajuana)
 - c. Hospitals particulars (Dr. Francesc Ribas i Soberano)
 - d. Asils diversos particulars (Dr. Hermenegild Puig i Sais)
 - e. Beneficència municipal (Dr. Modest Tost i Punyet)

⁷¹⁵ Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1931). "Ponència de Sanitat de Catalunya" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Número 130

ANNEX 16 Junes del Sindicat de Metges de Catalunya (1920-1936). Informació extreta del llibre “El Sindicat de Metges de Catalunya: un exemple de perseverança en la defensa identitària del país” (Martín i Berbois, 2012).

1920-1921: President: Hermenegild Puig i Sais, Vicepresident: Emili Monturiol i Puig, Secretari: Josep Mestre i Puig, Vicesecretari: Enric Mies (o Mias) i Codina*, Tresorer: Pelai Vilanova i Massanet, Comptador: Joan A. Wennberg Alcobé, Arxiver: Lluís Vila Abadal, Vocals: Higini Siscart Soler, Ramon Pla i Armengol, Josep Mestres i Miquel, Tomàs Bataller i Soldevila, Josep Girona i Trius i Miquel Palau i Salou

1921-1922: President: Hermenegild Puig i Sais, Vicepresident: Emili Monturiol i Puig, Secretari: Josep Mestre i Puig, Vicesecretari: Enric Mies i Codina, Tresorer: Pelai Vilanova i Massanet, Comptador: Joan A. Wennberg Alcobé, Vocal I: Higini Siscart Soler, Vocal II: Ramon Pla i Armengol, Vocal III: Josep Mestres i Miquel, Vocal IV: Tomàs Bataller i Soldevila, Vocal V: Josep Girona i Trius i Vocal VI: Miquel Palau i Salou

1922-1923: President: Hermenegild Puig i Sais, Vicepresident: Felip Proubasta Masferrer, Secretari: Tomàs Busquets Teixidor, Vicesecretari: Josep Moll Gimferrer, Tresorer: Pelai Vilanova i Massanet, Comptador: Joan A. Wennberg Alcobé, Arxiver: Lluís Vila Abadal, Vocal I: Higini Siscart Soler, Vocal II: Ramon Pla i Armengol, Vocal III: Josep Mestres i Miquel, Vocal IV: Tomàs Bataller i Soldevila, Vocal V: Josep Girona i Trius i Vocal VI: Josep Mestre i Puig

1923-1924: President: Hermenegild Puig i Sais, Vicepresident: Lluís Celis Pujol, Secretari: Tomàs Busquets Teixidor, Vicesecretari: Josep Moll Gimferrer, Tresorer: Pelai Vilanova i Massanet, Comptador: Emili Moragas Ramírez, Bibliotecari: Lluís Vila Abadal, Vocals: Felip Proubasta Masferrer, Ramon Pla i Armengol, Damià Martí Boix, Tomàs Bataller i Soldevila, Antoni Ros Batlle i Josep Mestre i Puig

1924-1925: President: Hermenegild Puig i Sais, Vicepresident: Lluís Celis Pujol, Vocals: Josep Moll Gimferrer, Joaquim de Riba i de Sanz, Josep Mestre Puig, Pere Nubiola Espinós, Josep M. Riera i Pau, Gonçal Roqueta González, Rafael Julià Roses, Josep Bonifaci i Mora, Antoni Lucaya Imbert i Damià Martí Boix

1925-1926: President: Hermenegild Puig i Sais, Vicepresident: Joaquim Abelló Roset, Vocals: Josep Mestre Puig, Gonçal Roqueta González, Josep M. Riera i Pau, Pere Nubiola Espinós, Joaquim de Riba i de Sanz, Rafael Julià Roses, Josep Bonifaci i Mora, Antoni Lucaya Imbert, Damià Martí Boix i Josep Moll Gimferrer

1926-1927: President: Àlvar Presta Torns, Vicepresident: Salvador Vives Casajuana, Vocals: Josep Fontbona Ventosa, Evelí Barnadas Vila, Pere Más i Oliver, Joan Bta. Santiñá Bragulat, Francesc X. Queraltó Guardia, Víctor Bonet Fargas, Damià Martí Boix, Antoni Lucaya Imbert, Bonaventura Puigercós Oller, Josep Figa Oliu, Josep M. Sastre Piqué, Tomàs Nart Fontova i Josep M. Riera i Pau

(Continua)

1927-1928: President: Josep Moll i Gimferrer, Secretari: Pere Mas i Oliver, Vocals: Josep Fontbona i Ventosa, Evelí Barnadas i Vila, Ricard Solà i Carrió, Joan Santiñà i Bragulat, Francesc X. Queraltó i Guàrdia, Víctor Bonet Fargas, Damià Martí Boix, Antoni Pujadas i Fabregat, Bonaventura Puigcercós i Oller, Josep Figa i Oliu, Josep M. Sastre i Piqué, Tomàs Nart i Fontova, Josep M. Riera i Pau i Josep Mir i Mir

1928-1929: President: Josep Moll i Gimferrer, Secretari: Pere Mas i Oliver, Vocals: Josep Fontbona i Ventosa, Evelí Barnadas i Vila, Ricard Solà i Carrió, Joan Santiñà i Bragulat, Francesc X. Queraltó i Guàrdia, Víctor Bonet Fargas, Damià Martí Boix, Antoni Pujadas i Fabregat, Bonaventura Puigcercós i Oller, Josep Figa i Oliu, Josep M. Sastre i Piqué, Tomàs Nart i Fontova, Josep M. Riera i Pau i Josep Mir i Mir

1929-1930: President: Josep Moll i Gimferrer, Secretari: Pere Mas i Oliver, Vocals: Enric González i Mora, Antoni Lucaya i Imbert, Antoni Martí i Balta, Guillem Mas i Puig, Josep Mir i Mir, Santiago Mundi i Barceló, Antoni Pujadas i Fabregat, Josep M. Riera i Pau, Joaquim Sellas i Garriga, Josep Mestres i Miquel, Ricard Solà i Carrió, Pere Solé i Gustems i Antoni Trias i Pujol

1930-1931: President: Josep Moll i Gimferrer, Secretari: Pere Mas i Oliver, Vocals: Enric González i Mora, Antoni Lucaya i Imbert, Antoni Martí i Balta, Guillem Mas i Puig, Josep Mestre i Miquel, Josep Mir i Mir, Santiago Mundi i Barceló, Joaquim Sellas i Garriga, Pere Solé i Gustems, Antoni Trias i Pujol
Antoni Pujadas i Fabregat, Josep M. Riera i Pau i Ricard Solà i Carrió

1931-1932: President: Josep Moll i Gimferrer, Secretari: Pere Mas i Oliver, Vocals: Ramon Bordalba i Armengol, Lluís Celis i Pujol, Francesc Coll i Turbau, Manuel Corachan i Garcia, Josep Fontbona i Ventosa, Enric González i Mora, Antoni Lucaya i Imbert, Antoni Martí i Baltà, Josep Mestre i Puig, Josep Mestres i Miquel, Josep Mir i Mir, Santiago Mundi i Barceló, Antoni Peyrí i Rocamora, Joaquim Sellas i Garriga, Pere Solé i Gustems i Antoni Trias Pujol

1932-1933: President: Manuel Corachan i Garcia, Secretari: Tomàs Fornells i Suñer, Vocals: Pere Barrufet i Puig, Ramon Bordalba i Armengol, Francesc Coll i Turbau, Josep Cuffi i Serrat-Calvó, Josep Fontbona i Ventosa, Enric González i Mora, Antoni Lucaya Imbert, Josep Mestre i Puig, Josep Mestres i Miquel, Joaquim Monné i Prats, Antoni Peyrí i Rocamora, Joaquim Sellas i Garriga, Angel Soler i Daniel, Miquel Sureda i Blanes i Antoni Trias i Pujol

1933-1934: President: Manuel Corachan i Garcia, Secretari: Tomàs Fornells i Suñer, Vocals: Pere Barrufet i Puig, Rafael Battestini i Galup, August Brossa i Bosqué, Pere Castro i Vicén, Francesc Coll i Turbau, Joan Comas i Camps, Josep Cuffi i Serrat-Calvó, Tomàs Fornells i Sunyer, Josep M. Garcia Teixidó, Josep M. Masriera i Guardiola, Tomàs Nart i Fontnova, Ramon Sambola i Casanovas, Àngel Soler i Daniel, Miquel Sureda i Blanes i Jacint Vilardell i Permanyer

(Continua)

1934-1935: President: Manuel Corachan i Garcia, Secretari: Josep Cabré i Claramunt, Vocals: August Brossa i Bosqué, Francesc Cava i Pintó, Joan Comas i Camps, Josep M. Ferrer i Rovira, Tomàs Fornells i Sunyer, Josep M. Garcia i Teixidó, Enric Genové i Codina, Tomás Nart i Fontnova, Josep M. Masriera i Guardiola, Antoni Oliveras i Pallarès, Alfons Ros i Simó, Francesc Sancho i Simó, Ramon Sambola i Casanovas, Francesc Coll i Turbau i Jacint Vilardell i Permanyer

1935-1936: President: Manuel Corachan i Garcia, Secretari: Josep Cabré i Claramunt, Vocals: August Brossa i Bosqué, Tomàs Fornells i Sunyer, Tomás Nart i Fontnova, Jacint Vilardell i Permanyer, Joaquim Abelló i Roset, Joan Comas i Camps, Josep M. Masriera i Guardiola, Francesc Cava i Pintó, Josep M. Garcia i Teixidó, Francesc Coll i Turbau, Enric Genové i Codina, Antoni Oliveras i Pallarès, Alfons Ros i Simó, Francesc Sancho i Simó i Josep M. Ferrer i Rovira

ANNEX 17. Relació de càrrecs dels autors de les *Monografies Mèdiques*

AUTORS	CÀRREC EN LA PORTADA DE LES MONOGRAFIES MÈDIQUES
Aimes, Alexandre	Professor agregat de la Facultat de Medicina de Montpelier
Caralps i Massó, A.	Tisiòleg de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau
Carbonell i Juanico, M.	Exmetge intern de la Casa de la Maternitat
Carrasco i Formiguera, R.	Al 1926: Director del "Sanatori per a Diabètics. Cap del Servei de Diabètics i Nutrició de la Clínica Médico-Quirúrgica de Barcelona". Al 1929: Director del Departament de Diabetis i Nutrició de l'Institut Policlínic de Barcelona.
Cervera i Astor, Leandre	Al 1926: Professor dels Alts Estudis Monogràfics de la Mancomunitat de Catalunya. Al 1932 i 1933: no consta referència
Cirera i Voltà, Ramon	Membre de la Ligue Internationale contre le Rhumatisme, Secretari de la Lliga Catalana contra les malalties reumàtiques, Representant català al Comité Español contra el Reumatismo
Cornudella i Capdevila, J.	Metge de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau
Cortés i Lladó, Cristian	Al 1926: Metge de l'Hospital Clínic. Servei del Prof. Ferrer Cagigal - Secció de Cardiologia. Al 1933: no consta. Al 1935: Professor A. de Farmacologia de la Facultat de Medicina
Dexeus i Font, Santiago	Exprofessor Auxiliar d'Obstetrícia de la Facultat de Medicina de Saragossa, Tocòleg de l'Institut de la Dona que Treballa
Domingo i Sanjuan, Pere	del Laboratori Municipal de Barcelona
Ducuing, J.	Professor agregat a la Facultat de Medicina de Tolosa de Llenguadoc, Cirurgià cap dels hospitals
Duran i Reynals, F.	del Rockefeller Institute for Medical Research (igual en els dos fascicles que escriu)
Escriu i Arraut, Pere	Metge numerari del Laboratori de la Casa de la Maternitat i Exòsits de Barcelona
Estapé i Pañellas, F d'Assís	Metge interí de la Secció 3 de Medicina Interna (Departament d'hommes de l'Hospital de la Santa Creu)
Freixas i Freixas, Joan	Servei de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau
Goday i Casals, Salvador	Metge numerari de la Maternitat de Barcelona
Guasch i Sagrera, Jordi	Metge de la Clínica Mèdica B de l'Hospital Clínic de Barcelona i Hematóleg de l'Institut Policlínic
Guilera i Molas, Lluís G.	Al 1928: Cap de la Secció de Curieteràpia del Servei de Terapèutica Radiològica de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau; al 1935: Director del Servei de Càncer de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau i Catedràtic d'Histologia i d'Anatomia Patològica
Lentini i Diaz, Josep	Metge de l'Hospital Clínic (Servei del Dr. J. M. Bartrina)
Mira i López, Emili	de l' "International Committie of Physiologists"
Miserachs i Rigalt, Manuel	del Servei de Patologia Digestiva del Professor Gallart i Monés i metge auxiliar del Servei de transfusió de l'Hospital
Moragas i Gallisà, Jeroni	Metge pediatra de l'Hospital de la Santa Pau, de l'Institut Psicotècnic de la Generalitat
Noguer i Moré, Jaume/Santiago	Professor de Dermatologia de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau
Pi-Sunyer Bayo, Jaume	Professor auxiliar de la Facultat de Medicina
Puigvert Gorro, Antoni	Membre C. de l'Acadèmia de Medicina

(continua)

AUTORS	CÀRREC EN LA PORTADA DE LES MONOGRAFIES MÈDIQUES
Cuatrecases i Arumi, Joan	Professor de Clínica Mèdica de la Facultat de Medicina de Barcelona
Roviralta i Astoul, Emili	Cirurgià ortopèdic i de nens de l'Institut Policlínic i de la Lluita contra la Mortalitat infantil. Exprofessor ajudant de la Facultat de Medicina de Barcelona
Salarich i Torrents, Miquel de Sants	Ajudant de Classes Pràctiques a la Facultat de Medicina. Metge assistent a l'Obra Maternal de l'Institut de la Dona que Treballa
Sayé i Sampere, Lluís	Professor A numerari de la Facultat de Medicina. Director del Servei d'Assistència Social de Tuberculosos de la Generalitat de Catalunya
Soula, Camil/Camille	Professor de la Facultat de Medicina de Tolosa
Suñé i Medán, Lluís	Membre numerari de la Reial Acadèmia de Medicina
Trias de Bes, Lluís	Cap del Servei Clínic de Medicina Interna de l'Institut de la Dona que Treballa
Trueta i Raspall, Josep	Cirurgià de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau
Vanrell i Cruells, Joan	Servei de Ginecologia i Obstetrícia de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau

ANNEX 18. Comparativa d'anuncis de les *Monografies Mèdiques* del Dr. Roig i Raventós i de l'exemplar del mateix autor de la Col·lecció Minerva ⁷¹⁶

Monografia <i>Trastorns intestinals dels infants (generalitats)</i>	<i>Nocions de puericultura</i>
<p>Especialitats Vintró-Guardiola (Arrenoglicol i Bacilvintró)</p> <p>Institut Central d'Anàlisi Clínics</p> <p>Extracte de malta "Eumalt"</p> <p>Opoteràpics López Brea i Hemosina López Brea</p> <p>Diabetina i Sachim(**) (Lab. Dr. Rapesta)</p> <p>Malteroil i Protocol Agell (**) (laxant i reconstituents digestius i tonificants)</p> <p>Llet albuminosa en pols "Celsus"</p> <p>Fluothyminia (tractament de distints tipus de tos) i Kalogen (anti-raquític)</p> <p>Bonavista. Casa mèdica de repòs</p> <p>Sil-al (tractament de patologia gàstrica)</p> <p>Plasmon (aliment)</p> <p>Larosán Roche (caseïnat de calç)</p> <p>Ricadin (farina alimentària)</p> <p>Laboratori d'anàlisi clínics (Dr. E. Fernández Pellicer)</p> <p>Antichoc (teràpèutica de les malalties infeccioses)</p> <p>Aliment "Eles"</p> <p>Albulactol</p> <p>Peptopancreasi Sero</p> <p>Lacteol (enteritis, diarrea, autointoxicació)</p> <p>Bacilina Búlgara (ferment làctic)</p> <p>Morrhüetine Jungken (tónico de la infància)</p> <p>Cerebrino i Tónico Mandri</p> <p>Dryco (oli de fetge de bacallà)</p> <p>Enofosforina Serra (reconstituyente rápido)</p> <p>Cremol (laxant)</p> <p>Solució Boro-Tàrrica i Solució de Triioduro de Arsènic (Lab. J. Pascual Tapias)</p> <p>Laboratori d'Anàlisi Clínics del Dr. B. Oliver i Rodés</p> <p>Opocalcium (remineralització i recalcificació)</p>	<p>Aliment "ELES"</p> <p>Llet condensada "El Pagès"</p> <p>Productes Tusell, S.A. (biberons, irrigadors, faixes, teles gomades, xupadors i tetines, cotons, gasses i venes)</p> <p>Glefina – Laboratorios Andrómaco, S.A. (oli de fetge bacallà)</p> <p>Rob-vida Miret(*) (núm.1 per a l'embaràs i núm.2 per a la lactància)</p>

⁷¹⁶ S'ha comprovat la referència de cadascun d'aquests compostos al Índex Alfabètic de Especialidades Farmacèuticas de la Subsecretaría de Sanidad y Beneficencia del Ministerio de Trabajo, Justicia y Sanidad de 1935. No consta la referència dels productes: "Sachim", mentre que l'altre del mateix laboratori, "Diabetina", en el registre ja no consta com del "Laboratorio del Dr. Rapesta", sinó com "Laboratorio Viuda del Dr. Rapesta", "Malteroil" i "Protocol", "Carn vegetal Puy", "Vacuna anti-alfa Ferran", "Gotas fosforadas del Dr. Genové", "Aliment Eles" i "Productes Tusell", aquest darrer, per no ser una especialitat farmacèutica.

Fosfor-ion (per a la neurastènia, impotència, raquitisme,..)
Glefina – Laboratorios Andrómaco, S.A. (oli de fetge bacallà)
Carn vegetal Puy
Antisèptic dental Donner
Vacuna anti-alfa Ferran (prevenció de la tuberculosi)
Valerianat Amònic, Xarop marino, Luexina, Muciplasma i Lactocol (Laboratoris Pedemonte)
Glucemiol Dutrem (antidiabètic)
Maltol Tió (extracte de malta)
Institut Roger (laboratoris de productes químic-biològics)
Gastrobiol Rosell (medicació per a l'aparell digestiu)
Gotes fosforades del Dr. Genové
Tónico Darker, Broncoserina, Cidermina i Càscara Darker
Peptoyodal, Phosphorrenal (reconstituyente) **i Natrocitral Robert** (antiséptico)

(*) s'especificava en la publicitat que “solament anunciem en els periòdics professionals” o “no fem propaganda directa al públic”

(**)extracte de plantes lletoses “que mengen instintivament els mamífers quan tenen necessitat de lactar”, que facilitava el desenvolupament del fetus i posteriorment, la producció de llet.

ANNEX 19: Imatges, gràfiques i esquemes inserits en els exemplars de les *Monografies Mèdiques*

N.	Any	Dib/esq	Fotografies							Rx	Micf	ECG	A.tr.	M/pl
			Pac	Ap	Exp	Inst	Tèc	Prep	Altr					
3	1926	1 (Taca de Roschach)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
6	1926	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	42	-	-
7	1927	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8	1927	6 (f.q./e.)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11	1927	3	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
13	1927	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14	1928	65 (f.q./e.)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
16	1928	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17	1928	17	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
18	1928	10	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-
19	1928	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
21	1928	38	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
22	1928	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
23	1928	4	1	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-
24	1929	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
25	1929	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
26	1929	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	-	-	-
29-30	1929	14	-	-	-	-	-	-	-	80	3	-	-	-
31	1929	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
34	1929	1	-	-	-	-	-	-	-	2	4	-	-	-
35	1929	3	-	-	-	-	-	-	-	12	-	-	-	-
36	1930	1	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
37	1930	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
39	1930	16	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
41	1930	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
42	1930	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
43	1930	8	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
44	1930	6	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
45	1930	15 (f.q./e.)	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
50	1931	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-
51-52	1931	-	-	-	-	-	-	-	-	82	-	-	-	-
53	1931	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
54	1931	2	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
55	1931	5	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
56	1931	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
58	1932	6 (f.q./e.)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
59	1932	5	2	-	-	-	-	7*	-	2**	-	-	-	-
61	1932	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
62	1932	-	6***	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
63	1932	-	4***	-	-	-	-	-	-	2****	-	-	-	-
64	1932	21	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
65	1933	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	-	-
66	1933	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	-	-
67	1933	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
68-69	1933	2	-	-	-	5	-	-	-	14	-	-	-	9
71-72	1933	-	5	-	-	-	-	5	-	37	2	-	-	-
73	1933	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
74	1933	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-
75	1933	5	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
76	1933	-	19	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
77-78	1934	6	24	-	-	1	-	-	-	-	7	-	-	1

(Continua)

(N: número d'exemplar; Dib/esq: dibuix o esquema; Pac: fotografia de pacient, Ap: d'aparells, Exp: d'experiments; Ins: d'instal·lacions; Tèc: de tècniques; Prep: de preparacions anatòmiques; Altr: altres tipus de fotografia; Micf: microfotografies; ECG: electrocardiogrames; A.tr.: altres traçats; M/pl: representacions de mapes o plànols; f.q./e.: fórmules químiques o esquelètics. (*): 2 d'aquestes, d'animals; (**): 1 d'aquestes, d'una arteriografia; (***): pacients infantils; (****): baritats.

N.	Any	Dib/esq	Fotografies							Rx	Micf	ECG	A.tr.	M/pl
			Pac	Ap	Exp	Inst	Tèc	Prep	Altr					
79	1934	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
80	1934	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
81	1934	9	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
82	1934	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
83-84	1935	28	-	-	-	-	-	-	-	37 *****	-	-	-	-
86	1935	3	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-
87-88	1935	7	-	-	-	-	-	4	-	-	32	-	-	-
89	1935	16	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
90	1935	-	-	-	-	-	13	-	-	-	-	-	-	-
93-94	1935	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45	-	-	-
95-96	1936	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
98-99	1936	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
100-101	1936	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
102	1936	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
103-104	1936-37	2	-	-	-	-	-	-	22	-	-	21	-	-
2-3 2a ed	1935	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6(2a ed)	1935	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	37	-	-
8(2a ed)	1936	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

(N: número d'exemplar; Dib/esq: dibuix o esquema; Pac: fotografia de pacient, Ap: d'aparells, Exp: d'experiments; Ins: d'instal·lacions; Tèc: de tècniques; Prep: de preparacions anatòmiques; Altr: altres tipus de fotografia; Micf: microfotografies; ECG: electrocardiogrames; A.tr.: altres traçats; M/pl: representacions de mapes o plànols (*****): 36 d'aquestes Rx, corresponen a trànsits baritats.

5. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Redacció i Administració
Corts Catalanes, 462, 1.ª
Dipòsit: Llibreria Catalònia, Ronda de Sant Pere, 3
BARCELONA

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

FONTS PRIMÀRIES: DOCUMENTACIÓ D'ARXIU

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB)

Ajuntament de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona (1931).
Ciudadans Regidors que constitueixen l'Ajuntament de Barcelona.
Document gentilesa de l'AHCB.

Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)

“Projecte de Decret de creació del Consell Tècnic de Sanitat de Catalunya” (2013). en Llibre d'Actes del Consell Executiu de la Generalitat de Catalunya. Sessió del 16 de novembre de 1931 [En línia].
Barcelona, disponible en: <http://cultura.gencat.net/> [Consultat el 25 de novembre de 2013]

Centre interrègional de développement de l'occitan (CIRDOC)

Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard. Casablanca, 27 d'octubre de 1941”.

Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard. Barcelona, 6 de desembre de 1929”.

Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard”. Sense lloc ni data [referenciada com a “Aix o Ax”].

Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard”. Sense lloc ni data [referenciada com a “Tolosa 1”].

Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard”. Sense lloc ni data [referenciada com a “Hidrologia”].

Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. “Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard”. Sense lloc ni data (ca. 1930) [referenciada com a “Tolosa 2”].

Referències bibliogràfiques

Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. "Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard. Barcelona". Sense data (ca. novembre de 1930) [referenciada com a "Presó"].

Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. "Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard. Barcelona, 17 de juliol de 1929".

Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. "Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard". Sense lloc ni data [referenciada com a "Bernadbeig *et al.*"].

Collègi d'Occitània, Fons Ismael Girard. "Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard". Sense lloc ni data [referenciada com a "Hidrologia"].

FONTS PRIMÀRIES: BIBLIOGRAFIA

- ABC (1935). "Informaciones de Cataluña. Libertad del Sr. Ayguadé" en *ABC*. 9 de mayo de 1935: 34.
- Ayguadé Miró, J., (1908). "Contribución al estudio de la etiología de las psicosis". Tesis doctoral. Madrid. Universidad Central de Madrid - Facultat de Medicina. [còpia mecanoscrita de l'autor dipositada a la Universidad Complutense de Madrid]
- Ayguadé, C., (2009). *Memòries d'un català de Xile. Una història de l'exili del 39*. Barcelona. RBA libros S.A. - La Magrana.
- Ayguadé, C., (2013). Informació sobre Jaume Aiguader, correu electrònic a V. Morera (v_ms@live.com), 2 d'abril de 2013.
- Aiguader i Miró, J., (1921). "La gran obra a fer del Sindicat" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Barcelona. Any II, juliol-agost, número 14-15: 1-2.
- Aiguader i Miró, J., (1926a). "Els cursos d'ampliació mèdica" en *Monografies Mèdiques*. Any I, octubre, número 5: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1926b). "La lliçó de Laennec" en *Monografies Mèdiques*. Any I, novembre-desembre, número 6: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1926c). "La nostra primera monografia" en *Monografies Mèdiques*. Any I, juny, número 2: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1926d). "La proletarització del metge" en *Monografies Mèdiques*. Any I, agost-setembre, número 4: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1926e). "Ramón Turró" en *Monografies Mèdiques*. Any I, juny, número 2: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1927a). "El Dr. Rudolf Matas" en *Monografies Mèdiques*. Any II, desembre, número 13: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1927b). "El problema de les barraques i dels rellogats" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any VIII, gener, número 77: 6-10.
- Aiguader i Miró, J., (1927c). "Elogi de l'Amistat" en *Monografies Mèdiques*. Any II, març, número 9: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1927d). "Empírics o metges" en *Monografies Mèdiques*. Any II, maig, número 11: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1927e). "La nostra producció científica" en *Monografies Mèdiques*. Any II, gener, número 7: sense paginació.

Referències bibliogràfiques

- Aiguader i Miró, J., (1927f). "Reforma del barri gòtic?" en *Monografies Mèdiques*. Any II, febrer, número 8: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1927g). "El Dr. Turró. El culte dels grans homes" en *Monografies Mèdiques*, Any II, juny, numero 12: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1928a). "Cases i barraques" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any IX, març, número 91: 4-7.
- Aiguader i Miró, J., (1928b). "Després de dos anys". *Monografies Mèdiques*. Any III, gener, número 14: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1928c). "El cinquantenari de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya" en *Monografies Mèdiques*. Any III, número 15: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1928d). "El Dr. Freixas i Freixas" en *Monografies Mèdiques*. Any III, juny, número 18: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1928e). "Intel·ligència i caràcter" en *Monografies Mèdiques*. Any III, maig, número 17: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1928f). "La feina a fer" en *Monografies Mèdiques*. Any III, abril, número 16: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1928g). "La lliçó de Letamendi" en *Monografies Mèdiques*. Any III, desembre, número 23: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1928h). "Les campanyes mèdico-socials" en *Monografies Mèdiques*. Any III, juliol, número 19: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1928i). "Pompeu Fabra" en *Monografies Mèdiques*. Any III, novembre, número 22: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1929a). "Balanç espiritual i econòmic de Monografies Mèdiques" en *Monografies Mèdiques*. Any IV, juny-juliol, número 29-30: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1929b). "El cas Asuero" en *Monografies Mèdiques*. Any IV, maig, número 28: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1929c). "El Doctor Ismael Girard" en *Monografies Mèdiques*. Any IV, gener, número 24: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1929d). "La fatiga obrera" conferència donada en l'*Associació obrera de la indústria fabril i tèxtil de Barcelona i el ser radi i la Societat Esbarjo Ateneu de Mataró*. Barcelona.

- Aiguader i Miró, J., (1929e). “La nostra pròxima tasca científica” en *Monografies Mèdiques*. Any IV, agost, número 31: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1929f). “La perversitat del districte cinquè” en *Mirador. Setmanari de literatura, art i política*. 23 de maig de 1929: 3.
- Aiguader i Miró, J., (1930a). “Altres raons de l’Enciclopèdia Arnau de Vilanova” en *Monografies Mèdiques*. Any V, agost, número 43: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1930b). “El Casal del metge” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any XI, gener. Número 113: 11-13.
- Aiguader i Miró, J., (1930c). “Els cursos lliures” en *Monografies Mèdiques*. Any V, juny, número 41: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1930d). “En entrar a l’any cinqué”. *Monografies Mèdiques*. Any V, gener, número 36: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1930e). “L’Enciclopèdia Arnau de Vilanova” en *Monografies Mèdiques*. Any V, juliol, número 42: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1930f). “L’esport com preparació moral de la joventut”, en *Amb Catalunya i per Catalunya*. Barcelona. Publicacions Arnau de Vilanova – Col·lecció “La Sageta”
- Aiguader i Miró, J., (1930g). “La col·laboració occitana” en *Monografies Mèdiques*. Any V, maig, número 40: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1930h). “La nova tasca” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any XI, juny. Número 118: 3.
- Aiguader i Miró, J., (1930i). “Noticiari – Arnau de Vilanova” en *Monografies Mèdiques*. Any I, maig, número 1: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1931a). “D’Higiene urbana” en *Monografies Mèdiques*. Any V, octubre, número 45: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1931b). “El Doctor Jaume Queraltó” en *Monografies Mèdiques*. Any VI, setembre, número 55: 3-7.
- Aiguader i Miró, J., (1931c). “El Poder de la Medicina” en *Monografies Mèdiques*. Any VI, agost, número 54: 3-13.
- Aiguader i Miró, J., (1931d). “En el sisè aniversari” en *Monografies Mèdiques*. Any VI, febrer, número 49: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1931e). “L’Editorial Arnau de Vilanova” en *Monografies Mèdiques*. Any V, gener, número 48: sense paginació.

Referències bibliogràfiques

- Aiguader i Miró, J., (1931f). "La labor sanitària" en *Monografies Mèdiques*. Any VI, octubre-novembre, número 56: 3-12.
- Aiguader i Miró, J., (1931g). "Paracels" en *Monografies Mèdiques*. Any VI, juliol, número 53: sense paginació.
- Aiguader i Miró, J., (1931h). *Catalunya i la Revolució*. Barcelona. Editorial Arnau de Vilanova.
- Aiguader i Miró, J., (1932a). "El llibre científic català" en *Monografies Mèdiques*. Any VII, juliol-agost, número 61: 3-10.
- Aiguader i Miró, J., (1932b). "El llibre científic català" en *Monografies Mèdiques*. Any VII, setembre-octubre, número 62: 3-11.
- Aiguader i Miró, J., (1932c). "La labor sanitària" en *La Rambla de Catalunya*. 18 d'abril de 1932: 3.
- Aiguader i Miró, J., (1932d). *Elogi dels metges i de la Medicina*. Barcelona. Editorial Arnau de Vilanova.
- Aiguader i Miró, J., (1933a). "El sentit racial en la ciència" en *Monografies Mèdiques*. Any VII, febrer, número 66.
- Aiguader i Miró, J., (1933b). "Els fascicles sobre medicina social" en *Monografies Mèdiques*. Any VIII, novembre, número 75: 3-11.
- Aiguader i Miró, J., (1933c). "La lluita antituberculosa" en *Monografies Mèdiques*. Any VIII, abril-maig, número 68-69: 3-14.
- Aiguader i Miró, J., (1933d). "La nova universitat. III. Els estudiants nous" en *Monografies Mèdiques*. Any VIII, octubre, número 74: 3-8.
- Aiguader i Miró, J., (1933e). "La nova universitat. II." en *Monografies Mèdiques*. Any VIII, setembre, número 73: 5-13.
- Aiguader i Miró, J., (1933f). "La nova universitat" en *Monografies Mèdiques*. Any VIII, juliol-agost, número 71-72: 3-9.
- Aiguader i Miró, J., (1933g). "Vuit anys de Monografies Mèdiques" en *Monografies Mèdiques*. Any VIII, gener, número 65: 3-9.
- Aiguader i Miró, J., (1934). "La mortalitat a Catalunya" en *Monografies Mèdiques*. Any IX, gener-febrer, número 77-78: 3-27.
- Aiguader i Miró, J., (1935a). "El sindicalisme en les professions liberals. La unitat d'acció" en *Monografies Mèdiques*. Any X, octubre, número 92: 209-216.

- Aiguader i Miró, J., (1935b). "El Sindicat de Metges de Catalunya" en *Monografies Mèdiques*. Any X, agost, número 91: 165-176.
- Aiguader i Miró, J., (1935c). "Els estudiants de l'Acadèmia i Laboratori" en *Monografies Mèdiques*. Any X, juny-juliol, número 90: 117-126.
- Aiguader i Miró, J., (1935d). "L'Institut de Fisiologia" en *Monografies Mèdiques*. Any X, abril-maig, número 89: 3-12.
- Aiguader i Miró, J., (1935e). "La fidelitat catalana de l'home de Ciència" en *Monografies Mèdiques*. Any X, setembre, número 6 (2ª edició): 2-12.
- Aiguader i Miró, J., (1935f). "Pròleg" en *I. Figures i moments de la medicina*. Barcelona. Publicacions de Monografies Mèdiques.
- Aiguader i Miró, J., (1935g). *Catalunya i la Revolució*. Barcelona. Col·lecció La Sageta. Publicacions Arnau de Vilanova.
- Aiguader i Miró, J., (1935h). *Elogi dels metges i de la Medicina*. Barcelona. Editorial Arnau de Vilanova.
- Aiguader i Miró, J., (1935i). *I. Figures i moments de la Medicina*. Barcelona. Publicacions de les Monografies Mèdiques.
- Aiguader i Miró, J., (1935j). *Les estadístiques de la mortalitat espanyola, catalana i barcelonina*. Barcelona. Publicacions de les Monografies Mèdiques.
- Aiguader i Miró, J., (1936a). "Cabanis i el grau de certesa de la Medicina" en *Monografies Mèdiques*. Any XI, setembre-novembre, número 102: 141-144.
- Aiguader i Miró, J., (1936b). "El sindicalisme en les professions liberals. La solució sindicalista, garantia democràtica" en *Monografies Mèdiques*. Any XI, març-abril, número 97: 10-14.
- Aiguader i Miró, J., (1936c). "La febre tifoide a Catalunya" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any XVII, gener, número 185: 21-23.
- Aiguader i Miró, J., (1945). *Miquel Servet*. Mèxic. Col·lecció Catalònia.
- Alba, V., (2013). "Documento de constitución de la Alianza Obrera. 1933" en Edició digital de la Fundació Andreu Nin (2004). [En línia]. Disponible en: <http://www.fundanin.org/albapoumc4.htm> [Consultat el 25 de juny de 2013]
- Almirall, V., (1881). "En estat normal" en Diputació de Barcelona – Edicions de La Magrana, S.A., (1984). *Valentí Amirall. Articles Polítics. "Diari Català" 1879-1881*. Barcelona, Diputació de Barcelona – Edicions de La Magrana, S.A.

- Almirall, V., (1886). *Lo Catalanisme. Motius que'l lligitiman. Fonaments científichs y solucions practicas*. Barcelona.
- Alsina i Bofill, J., (1935). "Albuminúria. La seva valoració pràctica" en *Monografies Mèdiques*. Any X, agost, número 91.
- Alzina i Mellis, J., [s.d.]. *La neurosi i els neuròtics - Minerva. Col·lecció popular de coneixements indispensables. Vol 6*. Barcelona. Consell de Pedagogia de la Diputació de Barcelona.
- Associació Obrera de la Indústria fabril i tèxtil de Barcelona i el seu radi i Societat d'art fabril d'obres en gèneres de punt de Mataró (1929). "Quatre paraules al lector" pròleg de *La fatiga obrera. Conferència donada pel Dr. J. Aiguader i Miró*. Barcelona. 1929.
- Balcells, A., (2013). "El catalanisme i els moviments d'emancipació nacional a la resta d'Europa, entre 1885 i 1939" en *Catalan Historical Review*. Número 6. 2013: 189-205.
- Barraquer i Ferré, Ll., (1932). "Tumors del sistema nerviós" en *Monografies Mèdiques*. Any VII, març-abril, número 59.
- Bartomeus, A., (1906). "Necessitat de reconstituir el llenguatge mèdich-biològich català" en *Primer Congrés Internacional de Llengua Catalana*, del 13 al 17 d'octubre de 1906. Barcelona. 1908. [En línia] en *Google book search*, disponible en: <https://archive.org/details/primercongrsint01unkngoog> [Consultat el 12 de setembre de 2014]
- Battestini, N., (1935). "Monografies Mèdiques – transcripció de l'article d'El Diluvio del 9 d'agost de 1935" en *I. Figures i moments*. Barcelona. Publicacions de les Monografies Mèdiques.
- Bellido i Golferichs, J.M., (1927). "L'electrocardiografia per Cristià Cortés – Fulletó de La Publicitat" en *Monografies Mèdiques*, any II, gener, número 7: sense paginació.
- Bellido i Golferichs, J.M., (1929). "El moviment científic a Catalunya durant els anys 1920 al 1925. Conferència dictada durant l'Exposició del Llibre Català, 9 de desembre de 1927" en *Monografies Mèdiques*. Any IV, agost, número 31: sense paginació.
- Breuer, J. i Freud, S., (1893). "Mecanismo psíquico de los fenómenos histéricos" en *Revista de Ciencias Médicas de Barcelona*, números 3 i 4. Febrer. (original en la Facultat de Medicina de Barcelona).

- Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1920). “Capçalera del Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya número 1” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any I, juny, número 1: 1.
- Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1920). “Solidaritat amb els companys de Montblanch” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any I, juliol-agost, número 2-3: 6-7.
- Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1922). “Victòria del Sindicat. Un front únic per a defensar les nostres conclusions” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any III, desembre, número 31: 1-2.
- Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1926). “Varia – Monografies Mèdiques” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any VII, octubre, número 74: 58-60.
- Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1927). “Monografies mèdiques. L’electrocardiografia en el diagnòstic de les malalties del cor, pel Dr. Cristian Cortés” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any VIII, abril, número 80: 10-11.
- Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1927). “Acta de constitució de la cooperativa de consum del Sindicat de Metges de Catalunya” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any VIII, setembre, número 85: 39-40.
- Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1928). “Cooperativa de Consum” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any IX, octubre, número 98: 22-23.
- Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1929). “Casal del Metge. Subscripció efectiva. Primera llista” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any X, novembre, número 111: 3-15.
- Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1929). “Mutual Mèdica. Moviment de Socis.” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any X, agost, número 108: 32.
- Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1930). “Secció de llibres. Bibliografia” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any X, gener, número 101: 28-30.
- Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1933). “Noticiari” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any XIV, març, número 151: 39-41.
- Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1935). “I Congrés Espanyol Pro-metge. Conclusions definitives i acords del congrés” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any XVI, desembre, número 184: 487-496.

Referències bibliogràfiques

- C (signat amb aquesta inicial), (1926). “La nostra primera monografia – Referència de La Publicitat” en *Monografies Mèdiques*. Any I, juny, número 2: sense paginació.
- C., (1929). “Revista de revistes” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any X, setembre, número 109: 5-9.
- C., (1935). “Monografies Mèdiques – article de Mirador, número 334, de 19 de setembre de 1935” en *I. Figures i moments de la Medicina*. Barcelona. Publicacions de les Monografies Mèdiques.
- C., (1936) “Revista de revistes” en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any XII, maig, número 189: 185-187.
- Calicó i Maleras, J.M., (1933). “Els mètodes d'identificació personal” en *Monografies Mèdiques*. Any VIII, octubre, número 74: sense paginació.
- Caralps i Massó, A., (1935). “Tractaments quirúrgics de la tuberculosi pulmonar – I. Pneumolisi intrapleural” en *Monografies Mèdiques*. Any X, gener-març, número 87-88.
- Caralps i Massó, A., (1935). “Tractaments quirúrgics de la tuberculosi pulmonar – II. Les intervencions adinàmiques i III. Les intervencions deslliuradores i compressives” en *Monografies Mèdiques*. Any X, novembre-desembre, número 93-94.
- Catalunya Gràfica (1923). “L'obra de la Mancomunitat de Catalunya” en *Catalunya Gràfica*. Número 25. Abril de 1923: 11-13.
- Cervera i Astor, L., (1932). “Terapèutica general de les malalties endocrines” en *Monografies Mèdiques*. Any VII, desembre, número 57.
- Cervera i Astor, L., (1933a). “La pubertat normal” en *Monografies Mèdiques*. Any VIII, setembre, número 73.
- Cervera i Astor, L., (1933b). “La pubertat patològica” en *Monografies Mèdiques*. Any VIII, desembre, número 76.
- Cervera i Astor, L., (1936). “Occitània mèdica. Tornant de Perpinyà” en *La Medicina Catalana. Portantveu de l'occitània mèdica*. Any I, octubre, número 1: 3-8.
- CNT - Federación Local de Valencia (2012). “Disponible la digitalización del periódico Solidaridad Obrera desde 1907 a 1925” en CNT – Federación Local de Valencia. [En línia]. València, disponible en <http://valencia.cnt.es/2012/03/disponible-la-digitalizacion-del-periodico-solidaridad-obrera-desde-1907-a-1925/> [Consultat el 5 de març de 2013]

- CNT-AIT. Federación Local de Madrid (2015). "Historia de la C.N.T." en *CNT-AIT. Federación Local de Madrid*. [En línia]. Madrid, disponible en: <http://madrid.cnt.es/historia/> [Consultat el 20 d'agost de 2014]
- Colomer, M., (2013). Notes del propietari de la Llibreria Catalònia sobre la documentació existent, correu electrònic a V. Morera (v_ms@live.com), 28 de gener de 2013.
- Corachan i Garcia, M., (1926). "La nostra primera monografia – Referència de La Veu de Catalunya" en *Monografies Mèdiques*. Any I, juny, número 2: sense paginació.
- Corachan i Garcia, M., (1936a). "Indicacions quirúrgiques de les malalties del colon (exceptuant el càncer)" en *Monografies Mèdiques*. Any XI, gener-febrer, número 95-96.
- Corachan i Garcia, M., (dir) (1936b). *Diccionari de Medicina. Amb la correspondència castellana i francesa, seguit d'un vocabulari castellà-català i un altre francès-català*. Barcelona. Salvat Editores S.A.
- Cornudella i Capdevila, J., (1928). "La col·lapsoteràpia en la tuberculosi pulmonar (Neumotòrax artificial, Oleotòrax, Freniectomia, Toracoplastia)" en *Monografies Mèdiques*. Any III, juny, número 18.
- Cortés i Lladó, M., (1928). "Interpretació de les imatges radiològiques de l'estómac" en *Monografies Mèdiques*. Any III, octubre, número 21.
- Cortés i Lladó, M., (1932). "Interpretació de les imatges radiològiques de l'intestí" en *Monografies Mèdiques*. Any VII, desembre, número 64.
- Cortés i Lladó, C., (1935). "L'electrocardiografia en el diagnòstic de les malalties del cor" (2ª edició) en *Monografies Mèdiques*. Any X, setembre, número 6.
- Danés i Casabosch, B., (1927). "El metabolisme basal" en *Monografies Mèdiques*. Any II, gener, número 7.
- Domingo Sanjuan, P., (1936). "Per una política de Sanitat i assistència social" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any XVII, maig, número 189: 174-181.
- Duran i Jordà, F., (1931). "Anàlisi i tècnica coprològica" en *Monografies Mèdiques*. Any VI, juliol, número 53.
- Duran i Jordà, F., (1934). "Anàlisi i tècnica exploratòria de la glàndula hepàtica" en *Monografies Mèdiques*. Any IX, març, número 79.
- Editorial Proa (1928?). "Full publicitari de la Col·lecció L'Estela. Vides de catalans il·lustres i Biblioteca a tot vent" en *Monografies Mèdiques*. Any III, desembre, número 23.

- Estapé i Pañells, F. d'A., (1928). "Les arítmies en la pràctica mèdica general – Introducció" en *Monografies Mèdiques*. Any III, maig, número 17.
- F., (1936). "Claude Bernard incorporat a la bibliografia catalana" en *Monografies Mèdiques*, Any XI, maig-juny, número 98-99: 51-54.
- Fargas i Roca, M.A., (1913). "Discurs del Sr. President". Conferència dictada durant el cicle Primer Congrés dels Metges de Llengua Catalana. Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, 1913, Barcelona. Institut d'Estudis Catalans – Fundació Alsina i Bofill (2013) en *Els congressos de metges i biòlegs de llengua catalana – 1913. Primer Congrés* [En línia] Barcelona, disponible en: <http://taller.iec.cat/cmibllc/fons/1/01.01.004.pdf> [Consultat el 15 de desembre de 2014]
- Febus (1932). "Se inaugura el grupo escolar Hermenegildo Giner de los Ríos" en *El Sol*, 1 de marzo de 1932: 3.
- Freixas i Freixas, J., (1926). "L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any VII, agost, número 72: 16-33.
- Freixas i Freixas, J., (1928a). "Biografia del Doctor Bartomeu Robert Yarzabal" en *Monografies Mèdiques*. Any III, gener, número 14: sense paginació.
- Freixas i Freixas, J., (1928b). "Biografia del Doctor Bartomeu Robert Yarzabal (acabament)" en *Monografies Mèdiques*. Any III, febrer, número 15: sense paginació.
- Freixas i Freixas, J., (1928c). "Biografia del Dr. Bartomeu Robert Yarzabal" en *Monografies Mèdiques*. Any III, gener, número 14: sense paginació.
- Freixas i Freixas, J., (1928d). "Biografia del Dr. Bartomeu Robert Yarzabal – (Acabament)" en *Monografies Mèdiques*. Any III, número 15: sense paginació.
- Freixas i Freixas, J., (1929). "Malalties de l'aparell respiratori" en *Monografies Mèdiques*. Any IV, juny-juliol, número 29-30.
- Freixas i Freixas, J., (1930a). "Biografia del Dr. Josep Mª Roca Heras" en *Monografies Mèdiques*. Any V, abril, número 39: sense paginació.
- Freixas i Freixas, J., (1930b). "Biografia del Dr. Josep Mª Roca Heras - Continuació" en *Monografies Mèdiques*. Any V, maig, número 40: sense paginació.
- Freixas i Freixas, J., (1930c). "Biografia del Dr. Josep Mª Roca Heras - Conclusió" en *Monografies Mèdiques*. Any V, juny, número 41: sense paginació.

- Freud, S., (1901). "Análisis fragmentario de una histeria. Caso Dora", en *Sigmund Freud. Obras completas (Traducción directa del alemán por Luís López-Ballesteros y de Torres). Tomo I (1873-1905). Ensayos I al XXV.* Tercera edición. 1983. Madrid. Biblioteca Nueva.
- Gabernet, A., (1937). "La llengua i la Ciència. El Diccionari de Medicina" en *Monografies Mèdiques*. Any XII, desembre-gener, número 103-104: 191-196.
- Gallart i Monés, F. i Espinós, T.A., (1935). "Diagnòstic de l'ulcus gastroduodenal" en *Monografies Mèdiques*. Any IX, juliol-agost, número 83-84.
- Gamir, A., (1928). "Valoració internacional de medicaments" en *Monografies Mèdiques*. Any III, novembre, número 22: sense paginació.
- Geli, M., (2013). Notes sobre la família Geli-Aguadé, correu electrònic a V. Morera (v_ms@live.com), 27 de febrer de 2013.
- Girald, R.N., (1935). "La lluita contra el càncer a Catalunya, pel Dr. Lluís G. Guilera – article de La Publicitat de 8 de setembre de 1935" en *I. Figures i moments de la Medicina*. Barcelona. Publicacions de les Monografies Mèdiques.
- Goday i Casals, S. i Carbonell i Juanico, M., (1932). "Trastorns nutritius del lactant (primer volum)" en *Monografies Mèdiques*. Any VII, setembre-octubre, número 62.
- Goday i Casals, S., (1928). "L'alimentació del nen durant la primera infància" en *Monografies Mèdiques*. Any III, juliol, número 19.
- Guilera i Molas, Ll., (1935). "La lluita contra el càncer a Catalunya" en *Monografies Mèdiques*. Any X, juny-juliol, número 90: 1-64.
- I.B., (1934). "Notes bibliogràfiques" en *La Medicina Catalana*. Any II, octubre, número 13: 472-473.
- Institut d'Estudis Catalans (2012). "Comunicació i dictamen de creació de la secció filològica" en *Cent anys. 1911-2011. Secció filològica - Institut d'Estudis Catalans*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://taller.iec.cat/filologica/centenari/documents/constitucio.pdf> [Consultat el 23 de desembre de 2014]
- J.E., (1929a). "Problemes del llibre. Causes de malestar.- La llibreria i l'edició" en *La Veu de Catalunya*. 26 de setembre de 1929: 5.
- J.E., (1929b). "Problemes del llibre: qué demana el públic?" en *La Veu de Catalunya*. 3 d'octubre de 1929: 4.

Referències bibliogràfiques

- Junoy, J.M., (1926). "Les idees i les imatges - article de *La Veu de Catalunya*" en *Monografies Mèdiques*. Any I, juny, número 2.
- L.C., (Cervera, L.?) (1934). "Notes bibliogràfiques" en *La Medicina Catalana*. Any II, setembre, número 12: 351-352.
- L'Administració (1930). "Nota de l'Administració. Als subscriptors forans de Monografies Mèdiques" en *Monografies Mèdiques*. Any V, setembre, número 44: sense paginació.
- La Comissió Tècnica (1905). "Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana" en *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, del 13 al 17 d'octubre de 1906. Barcelona. 1908. [En línia] en *Google book search*, disponible en: <https://archive.org/details/primercongrsint01unkngoog> [Consultat el 12 de setembre de 2014]
- La Publicitat (1926). "Els llibres – Monografies Mèdiques" en *La Publicitat*. 5 de juny de 1926: 6.
- La Publicitat (1926). "Els escrits científics" en *La Publicitat*. 12 de novembre de 1926: 1.
- La redacció (1898). "Els nostres propòsits" en *La Gynecologia Catalana*, número 1: 2-7.
- La Vanguardia (1921). "La Junta de casas baratas de Barcelona" en *La Vanguardia*. 15 de juliol de 1921: 5.
- La Vanguardia (1926). "Notas del día - Sindicalistas detenidos" en *La Vanguardia*. 13 de noviembre de 1926: 8.
- La Vanguardia (1932). "Notas del día – La continuidad de las enseñanzas" en *La vanguardia*. 3 de febrero de 1932: 8.
- La Vanguardia (1934). "Los sucesos de octubre. [...]. Texto del auto de procesamiento y prisión comunicado a los ex consejeros de la Generalidad por el ponente del Tribunal de Garantías" en *La Vanguardia*. 12 de diciembre de 1934: 9-10.
- La Vanguardia Española (1939). "Ayuntamiento. Importantes acuerdos del Pleno Municipal" en *La Vanguardia Española*. 17 de marzo de 1939: A5.
- La Veu de Catalunya (1903). "Congrés Universitari Català" en *La Veu de Catalunya*. Any XIII, número 1428, edició del vespre: sense paginació.
- La Veu de Catalunya (1929). "La sensació del progrés" en *La Veu de Catalunya*. 18 de setembre de 1929: sense paginació.
- La Veu de Catalunya (1929). "Un aclariment del Dr. Aiguader" en *La Veu de Catalunya*. 9 d'octubre de 1929: 4.

- Macià, F., (1925). "Manifest - Butlletí d'Estat Català n. 1 de 1er de juliol" en Carner Ribalta, J., (1987). *El complot de Prats de Molló*. Barcelona. Episodis de la Història. Rafael Dalmau Editor.
- Mas i Oliver, P. i Moll i Ginfrer, J., (1931). "La Generalitat de Catalunya i el Sindicat de Metges" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any XII, maig, número 129: 2-3.
- Mas i Oliver, P., (1931). "Visió de conjunt de l'obra del Sindicat de Metges de Catalunya i Balears i de la seva actuació professional" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any XII, desembre, número 136: 9-15.
- Mas i Puig, G. (1925). "Moral i economia professional. Publicitat mèdica" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any VI, agost, número 60: 12-13.
- Mestre i Puig, J., (1934). "L'assistència a l'infant dintre de l'organització sanitària a Catalunya. Conferència radiada el dia 27 d'abril de 1934" en *Monografies Mèdiques*. Any X, gener-març de 1933, número 87-88.
- Mestre i Puig, J., (1935). "La coordinació dels serveis hospitalaris a Catalunya" en *Annals de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona*. Volum 17. Octubre de 1935: 321-342.
- Mestres Miquel, J., (1920). "Limitació de partits mèdics" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any I, juny, número 1: 2-3.
- Mira y López, E., (1942). *Manual de Psicoterapia*. Buenos Aires, Argentina. Edició de Aniceto López. Reeditado en versió facsímil por Laboratorios Smithkline Beechan. Barcelona, 1997.
- Mira, E., [s.d.]. "El psico-anàlisi" en *Monografias Médicas*. Número 3.
- Miserachs Rigalt, M., (1934). "La transfusió de sang" en *Monografies Mèdiques*. Any IX, abril, número 80.
- Monografies Mèdiques (1926). "Anunci del IV Congrés d'estudis bascos" en *Monografies Mèdiques*. Any I, juliol, número 3: sense paginació.
- Monografies Mèdiques (1926). "Els escrits científics. Editorial de La Publicitat" en *Monografies Mèdiques*. Any I, octubre, número 5: sense paginació.
- Monografies Mèdiques (1926). "Noticiari – Advertiment" en *Monografies Mèdiques*. Any I, novembre-desembre, número 6: sense paginació.
- Monografies Mèdiques (1926). "Noticiari" en *Monografies Mèdiques*. Any I, maig, número 1: sense paginació

Referències bibliogràfiques

- Monografies Mèdiques (1926). "Curset de dermatologia i sifilografia" en *Monografies Mèdiques*. Any I, octubre, número 5: sense paginació.
- Monografies Mèdiques (1927). "Llibres rebuts" en *Monografies Mèdiques*. Any II, gener, número 7: sense paginació.
- Monografies Mèdiques (1927). "Per la depuració del nostre llenguatge científic. Glucosa o glicosa?" en *Monografies Mèdiques*. Any II, febrer, número 8: sense paginació.
- Monografies Mèdiques (1927). "Per la depuració del nostre llenguatge científic. Glucosa o glicosa?" en *Monografies Mèdiques*. Any II, abril, número 10: sense paginació.
- Monografies Mèdiques (1928). "Nota – anunci" en *Monografies Mèdiques*. Any III, desembre, número 23: sense paginació.
- Monografies Mèdiques (1929). "Llibres i fascicles rebuts" en *Monografies Mèdiques*. Any IV, gener, número 24: sense paginació.
- Monografies Mèdiques (1929). "Nòtules" en *Monografies Mèdiques*. Any IV, novembre, número 34: sense paginació.
- Monografies Mèdiques (1930). "Arnau de Vilanova. Metge i químic. La seva vida. (De la Histoire littéraire de la France)" en *Monografies Mèdiques*. Any V, desembre, número 47: sense paginació.
- Monografies Mèdiques (1930). "Enciclopèdia Arnau de Vilanova" en *Monografies Mèdiques*. Any V, juny, número 41: sense paginació.
- Monografies Mèdiques (1931). "Monografies Mèdiques. Publicació mensual - Butlletí de subscripció" en *Monografies Mèdiques*. Any VI, febrer, número 49: sense paginació.
- Monografies Mèdiques (1934). "Nòtules – Un producte nacional" en *Monografies Mèdiques*. Any IX, març, número 79: 13.
- Monografies Mèdiques (1935). "Monografies Mèdiques a través de la premsa" en *Monografies Mèdiques*. Any X, agost, número 91: 177-188.
- Monografies Mèdiques (1935). "Monografies Mèdiques a través de la premsa – Article de *La Humanitat*" en *Monografies Mèdiques*. Any X, setembre, número 6 (2a edició).
- Monografies Mèdiques (1935). "Monografies Mèdiques. Publicació mensual - Butlletí de subscripció" en *Monografies Mèdiques*. Any X, setembre-octubre, número 2 (2a ed.): 20.
- Monografies Mèdiques (1936-37). "Avis als subscriptors" en *Monografies Mèdiques*. Any XII, desembre-gener 1937: Número 103-104: 210-211.

- Monografies Mèdiques (1936-37). "Monografies Mèdiques. Publicació mensual" en *Monografies Mèdiques*. Any XII, desembre-gener 1937, número 103-104: 189.
- Montaner, J., (1932). "Los grandes problemas de Barcelona" en *El Sol*. 7 de mayo de 1932: 8.
- Moragues i Gallisà, J., (1935). "Evolució sexual de l'infant" en *Monografies Mèdiques*. Any X, novembre, número 85.
- Noguer i Moré, S., (1931). "Precàncer" en *Monografies Mèdiques*. Any VI, agost, número 54.
- Ortega y Gasset, J., (1911). "Psicoanálisis, ciencia problemática" en Ortega y Gasset, José. *Obras completas*. Tomo I. Madrid. Fundación Ortega y Gasset-Taurus, 2004-2010.
- Pamflet (1934). "Presentació" en *Pamflet*. Any I, número 1, 16 d'agost de 1934.
- Peyrí i Rocamora, J., (1934). "La lepra a Catalunya. Posició actual de la lluita contra la lepra" en *Monografies Mèdiques*. Any IX, gener-febrer, número 77-78.
- Pi i Sunyer, A. (1932). "Vint anys de la Societat de Biologia" en *Treballs de la Societat de Biologia - Publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans*.
- Pi i Sunyer, A., (1936). "Equilibri neurovegetatiu" en *Monografies Mèdiques*. Any XI, juliol-agost, número 100-101.
- Pi-Sunyer i Bayo, J., (1930). "Principis generals de dietètica" en *Monografies Mèdiques*. Any V, octubre, número 45.
- Pi-Sunyer i Bayo, J., (1936). "Introducció a l'estudi de la Medicina Experimental" en *Monografies Mèdiques*. Any XI, abril, número 97: 15-20.
- Prat de la Riba, E., (1906a). "Importància de la llengua dins del concepte de la nacionalitat" en *Primer Congrés Internacional de Llengua Catalana*, del 13 al 17 d'octubre de 1906. Barcelona. 1908: 665-669 [En línia] en *Google book search*, disponible en: <https://archive.org/details/primercongrsint01unkngoog> [Consultat el 12 de setembre de 2014]
- Prat de la Riba, E., (1906b). "La Nacionalitat Catalana" en *Escola d'Administració Pública de Catalunya* (2007). [En línia]. Barcelona, disponible en: http://www.eapc.cat/publicacions/varia/nacionalitat_catalana [Consultat el 12 de setembre de 2014]
- Proubasta, F., (1931). "L'Estatut Sanitari Català" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Barcelona. Any XII, agost, número 132: 2.

Referències bibliogràfiques

- Publicacions de Monografies Mèdiques (1935). "Guia Pràctica del Metge" en *Estadístiques de mortalitats espanyola, catalana i barcelonina*. Barcelona. Publicacions de Monografies Mèdiques.
- Publicacions de Monografies Mèdiques (1935?). "Guia Pràctica del Metge" en *I. Figures i moments de la medicina*. Barcelona. Publicacions de Monografies Mèdiques.
- Puig i Alfonso, F., (1926a). "El problema hospitalari a Barcelona" conferència donada a l'Ateneu Barcelonès en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any VII, gener, número 65: 10-18.
- Puig i Alfonso, F., (1926b). "L'Hospital Clínic de la Facultat de Medicina" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any VII, setembre, número 73: 22-35.
- Puig i Sais, H. i Sicart, H., (1920). "Normes per a la reforma d'honoraris" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any I, juny, número 1: 7-8.
- Puigvert Gorró, A., (1937). "Tuberculosi renal" en *Monografies Mèdiques*. Any XII, desembre-gener, número 103-104.
- Rodríguez Arias, B. (1934). "La neurologia a Catalunya" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any XV, març, número 163: 4-11.
- Roig i Raventós, J., (1926). *Nocions de puericultura (3ª edició) – Minerva. Col·lecció popular dels coneixements indispensables*. Barcelona. Editorial Políglota.
- Roig i Raventós, J., (1928a). "No tenim sanatoris!" en *La veu de Catalunya*. Número 10.021. 14 de juliol de 1928: 5. Edició del matí.
- Roig i Raventós, J., (1928b). "Trastorns intestinals dels infants (generalitats) – Prefaci" en *Monografies Mèdiques*. Any III, febrer-març, número 15.
- Roviralta, E., (1934). "La cirurgia abdominal del nen" en *Monografies Mèdiques*. Any IX, maig, número 81.
- Sayé i Medán, L., (1928). "Els cossos estranys de les primeres vies digestives i respiratòries" en *Monografies Mèdiques*. Any III, abril, número 16.
- Sayé i Sempere, L., (1933). "Les noves orientacions de la lluita antituberculosa i la seva aplicació a Catalunya" en *Monografies Mèdiques*. Any VII, abril-maig, número 68-69: 1-104.
- Soldevila, C., (1929). "Una obra que es normalitza (article publicat a La Publicitat)" en *Monografies Mèdiques*. Any IV, agost, número 31: sense paginació.

- Soldevila, F., (1930). "Figueres Exemplars" en *La Publicitat*. 8 de maig de 1930, recollit en Poblet, J.M^a. (1977) *Jaume Aiguader: una vida amb Catalunya i per Catalunya*. Col·lecció CAPDAVANTERS. Editorial Teide.
- Solidaridad Obrera (1907). "Estatutos de la Federación Local de Sociedades Obreras denominada Solidaridad Obrera" en *Solidaridad Obrera*. Any I. Número 3. 2 de novembre de 1907: sense paginació.
- Suñé i Medan, Ll., (1928). "Els cossos estranys de les primeres vies digestives i respiratòries" en *Monografies Mèdiques*. Any III, abril, número 16.
- Tolosa i Colomer, E., (1931). "Síndromes extrapiramidals" en *Monografies Mèdiques*. Any V, gener, número 48.
- Torrelló Cendra, M., (1930). "Els efectes immediats de la vacuna B.C.G. per via subcutània" en Els congressos de metges i biòlegs de llengua catalana-Sisè congrés [En línia], Barcelona, disponible en:
<http://taller.iec.cat/cmibllc/fons/6/06.02.104.pdf> [Consultat el 25 de gener de 2013]
- Torres i Carreras, R. i Bosch i Solà, P., (1931). "Semiologia Röntgenològica de l'aparell respiratori intratoràcic" en *Monografies Mèdiques*. Any VI, maig-juny, número 51-52.
- Trias i Maxencs, A., (1935). "La premsa mèdica catalana" en *Monografies Mèdiques*. Any X, octubre, número 92: 235-236.
- Trueta i Raspall, J., (1933). "Els tumors malignes primitius dels ossos" en *Monografies Mèdiques*. Any VIII, juliol-agost, número 71-72.
- Un obrer (1909) "En el crudo invierno" en *Solidaridad Obrera*. Any III, número 50. 12 de març de 1909: sense paginació.
- Universitat de Barcelona (2015). "Memoria estadística correspondiente al curso de 1923 a 1924 y anuario para el de 1924 a 1925" en *Dipòsit digital de la Universitat de Barcelona* [En línia]. Barcelona, disponible en:
<http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/4102/10/m19242502.pdf> [Consultat el 6 de setembre de 2015]
- Universitat de Barcelona (2015). "Memoria estadística correspondiente al curso de 1924 a 1925 y anuario para el de 1925 a 1926" en *Dipòsit digital de la Universitat de Barcelona* [En línia]. Barcelona, disponible en:
<http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/4183/9/m19252602.pdf> [Consultat el 6 de setembre de 2015]

Referències bibliogràfiques

- Universitat de Barcelona (2015). "Memoria estadística correspondiente al curso de 1925 a 1926 y anuario para el de 1926 a 1927" en *Dipòsit digital de la Universitat de Barcelona* [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/4104/10/m19262702.pdf> [Consultat el 6 de setembre de 2015]
- Valls-Taberner, F., (1929). "Les edicions científiques - article de *La Veu de Catalunya*" en *Monografies Mèdiques*. Any IV, agost, número 31: sense paginació.
- Vanrell i Cruells, J., (1929a). "Diagnòstic i tractament de l'esterilitat femenina. Primer volum" en *Monografies Mèdiques*. Any IV, novembre, número 34.
- Vanrell i Cruells, J., (1929b). "Diagnòstic i tractament de l'esterilitat femenina. Segon volum" en *Monografies Mèdiques*. Any IV, desembre, número 35.
- Vila i Abadal, L., (1930). "Malalties de l'orella. Primer volum – Nota liminar" en *Monografies Mèdiques*. Any V. juliol, número 40: 1-56.
- Vila i Coro, A., (1933). "Tracoma. Aspecte mèdic i sanitari" en *Monografies Mèdiques*. Any VIII, novembre, número 75.
- Vilardell, J. i Cortada, F.X., (1934). "Les cirrosis hepàtiques" en *Monografies Mèdiques*. Any IX, juny, número 82.
- Vilardell, J. i Cortada, F.X., (1935). "Les cirrosis hepàtiques (segon volum)" en *Monografies Mèdiques*. Any X, abril-maig, número 89.
- Wennberg, J.A., (1922). "Caciquisme comarcal" en *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*. Any I, juliol-agost, número 2-3: 1-2.
- Ximénez del Rey, A., (1923). *Anuario de la Dirección General de Sanidad de 1922*. Madrid. Ministerio de la Gobernación. 1923: 351-355.

FONTS SECUNDÀRIES: BIBLIOGRAFIA CRÍTICA

- Aisa Pàmpol, F., (2000). *Una història de Barcelona. Ateneu Enciclopèdic Popular (1902-1999)*. Barcelona. Virus editorial.
- Albarracín Teulón, A., (1971). "Las asociaciones médicas en España durante el siglo XIX" en *Cuadernos de Historia de la Medicina Española*. Vol. X: 119-186.
- Albarracín Teulón, A., (1985-86). "Revolución y medicina: una interpretación de la tardía ordenación de la asistencia médica en la España del siglo XIX" en *Dynamis*, 1985-86. Volumen 5-6: 269-278.
- Alberola, P., (2011). "Ciència. Revista catalana de ciència i tecnologia" en *Caplletra*. Tardor 2011. Núm. 51: 35-50.
- Alcaide González, R., (1999). "La introducción y el desarrollo del higienismo en España durante el siglo XIX. Precursores, continuadores y marco legal de un proyecto científico y social" en *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*. [En línea]. Número 50, 15 de octubre de 1999, Universitat de Barcelona, disponible en: <http://www.ub.edu/geocrit/sn-50.htm#32> [Consultat el 16 de gener de 2014]
- Alcón – España (2015). *Alcón España. Más de cien años de España*. El Masnou (Barcelona). Novartis Company.
- Allodi, F., (2012). "Historia del psicoanálisis en España y sus contrastes con el mundo anglófono" en *Actas españolas de psiquiatría*. 2012; 40(Supl. 2): 1-9.
- Alquézar, R., (2000). "Esquerra Republicana de Catalunya" en Molas I., (ed.). *Diccionari dels partits polítics de Catalunya. Segle XX*. Barcelona. Enciclopèdia Catalana.
- Anguera Domenjo, B., (1994). "Inici i institucionalització de la psicoanàlisi a Catalunya" en *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i de la ciència*. Vol. 21: 66-71.
- Anguera, P. i Duch, M., (2008). *Los gobiernos de la Generalitat. De Macià a Maragall*. Madrid. Editorial Síntesis.
- Arroyo Medina, P., (1997). "Asociacionismo médico farmacéutico en la España de la segunda mitad del siglo XIX" en *Asclepio*. Volumen XLIX-2-1997: 45-66.
- Balcells, A., (1993). *Història del nacionalisme català. Dels orígens al nostre temps*. Segona reimpressió. Barcelona. Generalitat de Catalunya - Departament de la Presidència.

- Balcells, A., (1996). "La Mancomunitat sota la Dictadura", en Balcells A., Pujol, E i Sabater, J. (ed.). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Barcelona. Edicions Proa, S.A.
- Balcells, A., (2008). *Llocs de Memòria dels catalans*. Barcelona. Edicions Proa.
- Balcells, A., (2013). "El catalanisme i els moviments d'emancipació nacional a la resta d'Europa, entre 1885 i 1939" en *Catalan Historical Review*. Número 6. 2013: 189-205.
- Balcells, A., Pujol, E. i Sabater, J. (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Barcelona. Institut d'Estudis Catalans - Edicions Proa S.A.
- Ballester Añón R. i Perdiguero Gil, E., (2000). "Los estudios sobre crecimiento humano como instrumento de medida de la salud de los niños españoles (1900-1950)" en *Revista Internacional de Ciencias Sociales*. Número 20: 161-170.
- Ballester Añón, R. i Perdiguero Gil, E., (2004). "Tecnología, especialismo y sus audiencias. *La Clínica de leucemias* del Hospital Provincial de Alicante" en *Dynamis*. 2004. Vol. 24: 157-185
- Ballester Añón, R., (2001). "La salud de las mujeres: modelos históricos, saberes y prácticas" en *Dossiers feministes*, núm. 5, 2001: 51-58.
- Ballester Añón, R., (2002). "Las deformaciones corporales en la pediatría española. Tradición y ciencia en el desarrollo de la infancia, 1800-1930" en *Cuadernos de Historia Contemporánea*. Vol. 24 (2002): 189-207.
- Ballester Añón, R., (2013). "La infancia en el esquema marañoniano de las edades de la vida del hombre" en *Arbor, ciencia, pensamiento y cultura*. [En línia]. Madrid, disponible en: <http://arbor.revistas.csic.es/index.php/arbor/article/view/1545/1586> [Consultat el 4 de setembre de 2015]
- Ballester R. i Balaguer, E., (1995). "La infancia como valor y como problema en las luchas sanitarias de principios de siglo en España" en *Dynamis*. Vol. 15, 1995: 177-192.
- Baños, J.E., Fernández, S. i Bosch, F., (2007). "El naixement de la indústria farmacèutica a Catalunya (I): el marc històric de la seva aparició" en *Annals de Medicina*. Vol. 90, número 2: 54-59.

- Baños, J.E., Guardiola Pereira, E. i Tunneu i Valls, A. (2013). "Jaume Peyrí i Rocamora" en *Galería de Metges Catalans*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=FFD> [Consultat el 16 d'abril de 2015]
- Barona Vilar, J.L. (1992). *La doctrina y el laboratorio. Fisiología y experimentación en la sociedad española del siglo XIX*. Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Baras, M., (2000). "Acció Catalana Republicana" en Molas I. (ed.), *Diccionari dels partits polítics de Catalunya. Segle XX*. Barcelona. Enciclopèdia Catalana.
- Barona Vilar, C., (2004). "La organización para el desarrollo de la salud pública en la Valencia republicana (1931-1936)" en Martínez Pérez, J. et al., (coord.). *La medicina ante el nuevo milenio: una perspectiva histórica*. Cuenca. Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha.
- Barona Vilar, C., (2006). *Las políticas de la salud. La sanidad valenciana entre 1855 y 1936*. València. Publicacions de la Universitat de València.
- Barona Vilar, J.L., (1992). *La doctrina y el laboratorio. Fisiología y experimentación en la sociedad española del siglo XIX*. Madrid. Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Barona Vilar, J.L., (2010). *The Problem of Nutrition. Experimental Science, Public Health and Economy in Europe 1914-1945*. Brussels. P.I.E. Peter Lang, S.A.
- Barona, J.L. i Bernabeu Mestre, J., (2003). *La salud y el estado: el movimiento sanitario internacional y la administración española (1851-1945)*. València. Universitat de València.
- Barrios Flores, L. F., (2012). "La regulación del internamiento psiquiátrico involuntario en España: carencias jurídicas históricas y actuales" en *Derecho y Salud*, Vol. 22, núm. 1. Ene-Jun. 2012: 31-56.
- Bensuade Vincent, B., (2004). "Ciencia y público: historia de una pareja" en *Mètode*. Número 41. Primavera (maig) 2004.
- Bensuade Vincent, B., (2009). "A Historical perspective on science and its others" en *Isis*, University of Chicago Press, 2009, 100: 359-368.
- Bensuade Vincent, B., (2010). "Splendeur et décadence de la vulgarisation scientifique" en *Questions de communication*, 17 (2010): 19-32.

- Bensuade Vincent, B., (2013). *L'opinion publique et la science: À chacun son ignorance*. Paris. Ed. La Découverte.
- Bernabeu Mestre, J. i Gascón Pérez, E., (1999). *Historia de la enfermería de Salud Pública en España (1860-1977)*. Alicante. Publicaciones de la Universidad de Alicante.
- Bernabeu Mestre, J., (1994). "El papel de la Escuela Nacional de Sanidad en el desarrollo de la Salud Pública en España, 1924-193" en *Revista Española de Salud Pública*, 1994. Vol. 68: 65-89.
- Bernabeu Mestre, J., (1998). "Cultura, ciencia y política: la lucha antipalúdica en la Cataluña de la Mancomunidad, 1914-1925" en *Medicina e Historia. Revista de Estudios Históricos de las Ciencias Médicas. Publicación Médica Uriach*. 1998, 73: 6-28.
- Bernabeu Mestre, J., (2000). "La utopía reformadora de la Segunda República: la labor de Marcelino Pascua al frente de la Dirección General de Sanidad, 1931-1933" en *Revista Española de Salud Pública*. 2000; 74: 1-13.
- Bernabeu Mestre, J., (2002). "Cultura médica popular y evolución de la mortalidad: los cuidados de salud en la infancia durante la España contemporánea" en *Revista de Demografía Histórica*, XX, II, 2002: 147-162.
- Bernabeu Mestre, J., Trescastro López, E. i Galiana Sánchez, M.E., (2011). "La divulgación radiofónica de la alimentación y la higiene infantil en la España de la Segunda República (1933-1935)" en *Salud Colectiva*, número 7 (Supl 1): S49-S60, Octubre 2011.
- Bertomeu Sánchez, J.R., (2015). *La verdad sobre el caso Lafarge. Ciencia, justicia y ley durante el siglo XIX*. Barcelona. El Serbal.
- Bertomeu Sánchez, J.R. i García Belmar, A., (ed) (2002). *Obrint les caixes negres: Col·lecció d'instruments científics de la Universitat de València*. València. Universitat de València.
- Biblioteca de Catalunya (2015). "Cronologia" en Biblioteca de Catalunya [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.bnc.cat/Coneix-nos/Cronologia> [Consultat el 29 de novembre de 2015]
- Bilbeny, N., (1988). "L'aristocratism d'Eugeni d'Ors" en Balcells, A., (Coord.), *El pensament polític català. Del segle XVIII a mitjan segle XX*. Barcelona, Edicions 62.

- Bladé i Desumvila, A., (1981). "Fulls d'un vell dietari. La mort i l'enterrament del Doctor Aiguader" en *Xaloc*, 18 (115-116): 95-96. (Document gentilesa de Biblioteca Nacional de Catalunya)
- Boguñà i Ponsa JM. (1998). "El ressorgiment de l'operatòria obstètrica. L'Escola de Pere Nubiola i Espinós" en Carrera i Macià, J.M. (coord), *Història de l'obstetrícia i ginecologia catalana*. Barcelona. Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears - Societat Catalana d'Obstetrícia i Ginecologia - Fundació Uriach 1838.
- Bosch, F., Fernández, S. i Baños, J.E., (2007). "El naixement de la indústria farmacèutica a Catalunya (II): les empreses nacionals" en *Annals de Medicina*. Vol. 90, número 2: 60-67.
- Bosch-Gimpera, P., (1971). *La Universitat i Catalunya*. Barcelona. Edicions 62.
- Bowler, P.J., (2009). *Science for all. The popularization of science in early twentieth-century Britain*. Chicago & London. The University of Chicago Press.
- Bruguera i Cortada, M., (2012). "Manuel Dalmau i Matas" en *Galeria de Metges Catalans*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=FDf> [Consultat el 30 de juliol de 2014]
- Bruguera, M., (2015). *Re: sol·licitud informació*, correu electrònic a V. Morera (v_ms@live.com), 26 de juny de 2015.
- Buj Buj, A., (2013). "La cuestión urbana en los informes de la Comisión de Reformas Sociales" Reproduït de Capel, H., Lopez Piñero, J.M. y Pardo, J. (Coords.) (1994). "Ciencia e ideología en la ciudad (II). I Coloquio Interdepartamental. Valencia. Generalitat Valenciana / Conselleria d'Obres Públiques, Urbanisme i Transports. 1994: 73-86, en *Scripta Vetera. Edición electrónica de trabajos publicados sobre geografía y ciencias sociales*. [En línia]. Disponible en <http://www.ub.edu/geocrit/sv-32.htm> [Consultat el 3 de març de 2014].
- Calbet i Camarasa, J.M. i Corbella i Corbella, J. (1982a). "Lluís Guilera i Molas" en *Diccionari Biogràfic de Metges Catalans. Segon volum*. Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana – Seminari Pere Mata. Universitat de Barcelona.
- Calbet i Camarasa, J.M. i Corbella i Corbella, J. (1982b). "Jeroni de Moragas i Gallisà" en *Diccionari Biogràfic de Metges Catalans. Segon volum*. Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana – Seminari Pere Mata. Universitat de Barcelona.

Referències bibliogràfiques

- Calbet i Camarasa, J.M. i Corbella Corbella, J. (1981-1983). *Diccionari Biogràfic de Metges Catalans*. Barcelona. Fundació Salvador Vives Casajuana – Seminari Pere Mata. Universitat de Barcelona. 3 vols.
- Calbet i Camarasa, J.M. i Escudé i Aixela, M.M., (1994). “Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya” en *Gimbernat*. Vol. 22: 19-24.
- Calbet i Camarasa, JM i Montañà i Buchaca, D. (2001) *Metges i farmacèutics catalanistes (1880-1906)*. Valls. Edicions Cossetània.
- Calbet i Camarasa, J.M., (1999). “L’Associació General de Metges de Llengua Catalana” en *Gimbernat*, 1999, 31: 133-148.
- Calbet i Camarasa, J.M., (2001). *Notícia de l’Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears*. Barcelona. Publicacions del Seminari Pere Mata. Universitat de Barcelona.
- Capdevila i Capdevila, J., (2010). “Catalanisme i construcció simbòlica. Qüestions generals i un cas particular: el noucentisme targari (1899-1936)” en *Cercles. Revista d’història cultural*. Número 13, gener de 2010: 9-43.
- Capdevila i Capdevila, J., (2013). “Notes preliminars” en Lladonosa Latorre, M., *La construcció de la catalanitat. Evolució de la concepció d’identitat nacional a Catalunya 1860-1990*. Lleida. Publicacions de la Universitat de Lleida.
- Carmona, A.M., et al., (2012). “Cap a la farmàcia catalana moderna” en Mateo, P. i Marín, E., (Coord.), *Concòrdia i patrimoni. Tresors de la farmàcia catalana - Catàleg*, Barcelona, Vicerektorat d’Arts, Cultura i Patrimoni de la Universitat de Barcelona.
- Carner Ribalta, J., (1952). *Macià, la seva actuació a l’estranger*. Mèxic D.F. Edicions catalanes de Mèxic, Autors Associats.
- Carner Ribalta, J., (1987). *El complot de Prats de Molló*. Barcelona. Rafael Dalmau Editor.
- Casares i Potau, R. i de Fuentes Sagaz, M., (2001). *Història de la Clínica Plató. 75è Aniversari*. Barcelona, Clínica Plató-Fundació Privada – Editorial Interpress, S.L.
- Casassas, O., Camarasa J.M. i Junyent, C., (2012). “Cent anys de la Societat Catalana de Biologia” en *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, Vol. 63: 299-324.
- Casassas i Simó, O., (1970). *La medicina catalana del segle XX*. Barcelona. Edicions 62.

- Casassas i Simó, O., (1996a). "Els antecedents. La presa de consciència del tombant de segle. De Valentí Almirall a Prat de la Riba. Del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana al Primer Congrés d'Higiene de Catalunya" en Ramis, J., (1996). *Els congressos de metges i biòlegs de llengua catalana: gairebé un segle*. Barcelona. Fundació Uriach 1838.
- Casassas i Simó, O., (1996b). "Els congressos de metges de llengua catalana: un fet de llibertat" en Ramis, J. (autor), *Els congressos de metges i biòlegs de llengua catalana. Gairebé un segle*. Barcelona. Fundació Uriach 1838.
- Casassas i Simó, O., (1999a). "Miquel A. Fargas i Roca i els nous horitzons" conferència pronunciada davant el *Ple de l'institut d'Estudis Catalans*, 14 de desembre de 1998. Barcelona. Institut d'Estudis Catalans – Secció de Ciències Biològiques.
- Casassas i Simó, O., (1999b). *Una falla i setze històries*. Barcelona. Fundació Alsina i Bofill – Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Casassas i Ymbert, J., (1988). "Enric Prat de la Riba: la tenacitat d'un estratega" en Balcells, A. (Coord.), *El pensament polític català. Del segle XVIII a mitjan segle XX*. Barcelona, Edicions 62.
- Casassas i Ymbert, J., (1999). "Introducció", en Casassas, J. (Coord.) *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya. Materials per a un assaig d'història cultural del món català contemporani (1808-1975)*. Barcelona. Monografies – Pòrtic.
- Casassas i Ymbert, J., (2009). "Nación y nacionalismo: notas para el estudio comparado del caso catalán en relación al resto de nacionalismos periféricos de España" en *Cercles. Revista d'història cultural*, número 12, gener de 2009: 8-25.
- Casassas i Ymbert, J., (2014). "Els intel·lectuals i la Mancomunitat" en *Fets i opinions*. Abril de 2014: 24-28.
- Casasús Bernacho, A. i Cortiñas Rovira, S., (2008). "La Periodística científica als Països Catalans: el tractament de la ciència al Diari Català (1879-1881)" en *Periodística: revista acadèmica*. Núm. 11: 9-18.
- Casco Solís, J., (2001). "Las Topografías médicas: revisión y cronología" en *Asclepio*, Vol. LIII, 2001: 213-244.

- Castejón Bolea, R. i Perdiguero Gil, E., (2008a). “La introducción de las fórmulas infantiles y la creación de una nueva demanda en el mercado de la alimentación infantil en España (1900-1950) en Ortiz Gómez, T. et al (coord.) *La experiencia de enfermar en perspectiva histórica. XIV Congreso de la Sociedad Española de Historia de la Medicina*. Granada. Universidad de Granada.
- Castejón Bolea, R. i Perdiguero Gil, E., (2008b). “The closest thing to a mother’s milk: the introduction of formula milk and bottle feeding and their medical regulation in Spain (1926-1936)” en *Food&History*, 2008; vol. 6, n.1.
- Castejón Bolea, R. i Perdiguero Gil, E., (2011). “Médicos, regulación estatal y empresas alimentarias en la introducción y consumo de las fórmulas infantiles en España (1900-1936)” en Bernabeu Mestre, J. i Barona Vilar, J.L. (coord). *Nutrición, Salud y Sociedad. España y Europa en los siglos XIX y XX*. València. Universitat de València – Seminari d’Estudis sobre la Ciència.
- Chumillas i Coromina, J., (2007). “Traducció i edició a Catalunya durant la primera dictadura del s. XX (1923-1930) – Annex Base de Dades impresa” en Universitat de Vic – Facultat de Ciències Humanes, Traducció i Documentació. [En línia]. Vic, disponible en: http://repositori.uvic.cat/bitstream/handle/10854/1752/treinv_a2007_chumillas_jordi_traducio_annex.pdf?sequence=2 [Consultat el 4 de setembre de 2015]
- Climent Martínez, J.D., (2009). “La participació dels valencians en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana” en *Lengua & Literatura*. Número 20, 2009: 27-50.
- CNT-AIT. Federación Local de Madrid (2015). “Historia de la C.N.T.” en *CNT-AIT. Federación Local de Madrid*. [En línia]. Madrid, disponible en: <http://madrid.cnt.es/historia/> [Consultat el 20 d’agost de 2014]
- Comelles, J.M. i Perdiguero Gil, E., (2014). “El folklore médico en la nueva agenda de la antropología médica y de la historia de la medicina” en Uribe Oyarbide, J.M. i Perdiguero Gil, E., (eds). *Antropología médica en la Europa meridional. 30 años de debate sobre pluralismo asistencial*. Tarragona. Publicacions Universitat Rovira i Virgili.
- Comelles, J.M., (1992). “De médicos de locos a médicos de cuerdos. La transición del manicomio al gabinete en la psiquiatría de la anteguerra (1890-1939)” en *Asclepio*. Volumen XLIV, Fascículo 2, 1992: 347-368.

- Comelles, J.M., (1998). "From ethnography to clinical practice in the construction of the contemporary state" en Greenhouse, C.J. & Kheshti, R., (eds.). *Democracy and Ethnography. Constructing identities in multicultural liberal states*. New York. State University.
- Comelles, J.M., (2000). "The role of local knowledge in medical practice: a trans-historical perspective" en *Culture, Medicine and Psychiatry*. 24: 41-75.
- Comelles, J.M., (2007). "Locuras, quejas y malestares. Cultura, sociedad y salud mental en España" en *Revista de Trabajo Social y Salud*. Marzo, número 56: 69-108.
- Comelles, J.M., (2010). "Forgotten paths: culture and ethnicity in Catalan mental health policies (1900-1939)" en *History of Psychiatry*. Vol. 21, N. 4: 406-423.
- Comelles, J.M., (ed.), Alemany, S. i Francès, L., (cords.) (2013). *De les iguals a la cartilla. El regiment de la cosa pública, la medicalització i el pluralisme assistencial a la Vall d'Aro*. Barcelona. Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals. Generalitat de Catalunya.
- Cooper, R., (1997). *La planificación lingüística y el cambio social*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Corbella i Corbella, J. i Doménech i Llaberia, E., (1994). "Notes sobre l'agrupament escolar de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i el seu Butlletí (1929)" en *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i de la ciència*. 1994; 21: 109-116.
- Corbella i Corbella, J., (1994). "Els 150 anys de la restauració de la Facultat de Medicina de Barcelona" en *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*, Vol.9, número 2: 89-95.
- Corbella i Corbella, J., (2006). "Sobre alguns aspectes de l'obra de Francesc Puig i Alfonso (1865-1946), President de la Junta Administrativa de l'Hospital Clínic de Barcelona" en *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i de la ciència*. Vol. 45: 49-62.
- Corbella i Corbella, J., (2003). "Alguns aspectes de l'obra històrica del doctor Josep Maria Roca i Heras (1863-1930): les Notes Medicals Històriques" en *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i de la ciència*. Vol. 40: 141-151.
- Crexell i Playà, J., (1988). *El complot de Garraf*. Barcelona. Biblioteca Serra d'Or. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- Cruz Orozco, J.I., (1989). "Los diputados masones en las Cortes de la II República" en Ferrer Benimeli, J.A. (coord.), *Masonería, política y sociedad I*. Madrid. Centro de Estudios Históricos de la Masonería Española.
- Cuesta Bustillo, J., (1984). "1922. Reformismo imposible ante un régimen en quiebra" en *Studia Histórica. Historia Contemporánea*, número 2. 1984: 85-102.
- Danon Bretos, J., (1974). "L'exercice professionnel en Espagne et le Syndicat de Metges de Catalunya (Syndicat de Médecins de Catalogne). 1920-1939" en *24th International Congress of the History of Medicine*. International Society of the History of Medicine. Budapest, 25th to 31st August 1974.
- Daza, J.C., (1997). *Diccionario Akal de Francmasonería*. Madrid. Ediciones Akal, S.A.
- De Fuentes Sagaz, Manuel (2013). "Lluís Vila d'Abadal" en *Galería de Metges Catalans*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=FGG> [Consultat el 6 d'abril de 2015]
- De Jaime Lorén, J.M. i Martín Algarra, R.V. (2010). "Laboratorios del Dr. Gamir. Premio del Dr. Gamir" en *Epónimos científicos*. València. Universidad CEU Cardenal Herrera.
- De Miguel, J.M., (1982). "Para un análisis sociológico de la profesión médica" en *REIS – Revista española de investigaciones sociológicas*. Número 20: 101-120.
- De Riquer i Permanyer, B., (2001). *Escolta, Espanya. La cuestió catalana en la época liberal*. Madrid. Marcial Pons, Ediciones de Historia S.A.
- De Vega Esteban, M., (2004). "Pobreza y asistencia social en la España de la Restauración" en Palacio Morena, J.I., (Coord). *La reforma social en España. En el centenario del Instituto de Reformas Sociales*. Madrid. Consejo Económico y Social
- Diputació de Tarragona (2014). "Històric de presidents" en *Diputació de Tarragona*. [En línia]. Tarragona, disponible en: <http://www.dipta.cat/ca/presidents> [Consultat el 2 de gener de 2014].
- Diputacions de Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona (2004). "Beneficència i Sanitat. Una visió integral de l'atenció a les persones" en *Mancomunitat de Catalunya 1914-2004*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.mancomunitatdecatalunya.cat/beneficencia-i-sanitat/> [Consultat el 12 de maig de 2014]

- Domènech i Torné, F., (2013). “Jacint Vilardell i Permanyer” en *Galeria de Metges Catalans*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=FGI> [Consultat el 18 d'abril de 2015]
- Duran, L., (2001). “Palestra: cultura, civisme i esport per als joves” en *Revista de Catalunya*. Juny, número 163: 25-42.
- Els congressos de metges i biòlegs de llengua catalana (2013). “Congressos” en *Els Congressos de Metges i Biòlegs en Llengua Catalana*. [En línia]. Barcelona, disponible en <http://taller.iec.cat/cmibllc/congressos.asp> [Consultat el 20 de gener de 2013].
- Els congressos de metges i biòlegs de llengua catalana (2013). “Els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana – Autors”, en *Els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://taller.iec.cat/cmibllc/autors.asp> [Consultat el 20 de gener de 2013]
- Els congressos de metges i biòlegs de llengua catalana (2013). “Francesc Gallart i Monés” en *Els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana*. [En línia]. Barcelona, disponible en: http://taller.iec.cat/cmibllc/biografia.asp?id_autor=937 [Consultat el 20 d'abril de 2015]
- Els congressos de metges i biòlegs de llengua catalana (2013). “Els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana – Primer congrés”, en *Els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://taller.iec.cat/cmibllc/cerca.asp?cerca=1r&select=publicacio&button=Cercar%21> [Consultat el 20 de gener de 2013].
- Els congressos de metges i biòlegs de llengua catalana (2013). “Francesc Gallart i Monés”, en *Els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana*. [En línia]. Barcelona, disponible en: http://taller.iec.cat/cmibllc/biografia.asp?id_autor=937 [Consultat el 20 d'abril de 2015]
- Elu Terán, A. (2006a). “Las primeras pensiones públicas de vejez en España. Un estudio del retiro obrero, 1909-1936” en *Revista de Historia Industrial*. Número 32, año XV. 2006. 3.
- Elu Terán, A., (2006b). “Reseña de Palacio Morena, J.I. (coord.) (2004). La reforma social en España. En el centenario del Instituto de Reformas Sociales” en *Investigaciones de Historia Económica*. 2006. Volumen 6: 203-206
- Evan Bedford, D., (1958). “Louis Gallavardin” en *British Heart Journal*; 20(3): 299-301.

- Fajula Colom, S., (2013). "Las ilustraciones del cuerpo femenino en el *Tratado de Ginecología* de Miquel A. Fargas Roca" en *Dynamis*, 2013, vol. 33(1): 136-168.
- Fajula, S. i Zarzoso, A., (2011). "Especialidades médicas en el papel: publicaciones y publicidad en la prensa médica catalana" en Porras Gallo, M.I. et al.(ed.) *Transmisión del conocimiento médico e internalización de las prácticas sanitarias: una reflexión histórica*. XV Congreso de la Sociedad Española de Historia de la Medicina. 15-18 de junio de 2011, Ciudad Real, Sociedad Española de Historia de la Medicina y Facultad de Medicina de la Universidad de Castilla-La Mancha.
- Felt, U., (2009). *Fabricating Scientific Success Stories*. Viena. University of Vienna. Department of Social Studies of Science.
- Fernández Sabaté, A., (2013). *Nuestros fundadores y maestros en 1935 y 1947*. Madrid. Editorial SECOT – Sociedad Española de Cirugía Ortopédica y Traumatología.
- Ferran Boleda, J., (2012). *Els públics de l'electricitat a Catalunya (1929-1936): De la font màgica de Montjuïc a la difusió dels electrodomèstics*. Tesis doctoral. Barcelona, Centre d'Història de la Ciència – Universitat Autònoma de Barcelona.
- Ferrándiz, A. i Lafuente, E., (1999). "El pensamiento eugénico de Marañón" en *Asclepio*. Vol. 51, núm. 2; pp. 133-148.
- Figueres i Artigues, J.M., (1999). *El primer diari en llengua Catalana. Diari Català (1879-1881)*. Barcelona. Institut d'Estudis Catalans.
- Figueres i Artigues, J.M., (Ed.) (1984). "Pròleg" en Diputació de Barcelona – Edicions de La Magrana, S.A. (1984) *Valentí Amirall. Articles Polítics. "Diari Català" 1879-1881*. Barcelona, Diputació de Barcelona – Edicions de La Magrana, S.A.
- Figuerola, I., Salgado, I. i Borrell, À., (1998). *Els cartells del Museu de la Farmàcia Catalana*. Barcelona. Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- Fradera, Josep M., (2009). *La pàtria dels catalans. Història, política, cultura*. Barcelona. La Magrana. RBA Libros, S.A.
- Gabarró i Garcia, P., (1996). "Pòrtic" en Ramis, J. (autor), *Els congressos de metges i biòlegs de llengua catalana. Gairebé un segle*. Barcelona. Fundació Uriach 1838.
- Galiana Sánchez, M.E. i Bernabeu Mestre, J., (2011). "Género y desarrollo profesional: las enfermeras de salud pública en la España del periodo de entreguerras (1925-1939)" en *Feminismo/s*, diciembre 2011: 225-248.
- García Alix, C., (1998). "El grupo de El Pacto de San Sebastián en la transición de la monarquía a la república" en *Estudis: revista d'història moderna*. Número 24, 1998.

- García Lladó, À. *et al.*, (2013). "Ciència magazine, first period (1926-1933): A project for the recovery and dissemination of the Catalan scientific heritage" en *Contributions to Science*. Vol.9, Núm.2 (2013): 169-176.
- García Oliver, J., (1978). *El eco de los pasos*. Barcelona. Ibérica de Ediciones y Publicaciones Ruedo Ibérico.
- García, A. i Bertomeu, J.R., (2000). "Instruments científics: vells objectes per a una nova història de la ciència" en *Mètode*. Número 25. Primavera de 2000.
- Gencat.cat (2010). "Dossier de premsa. Visita a l'habitatge de la casa bloc". INCASOL – Institut Català del Sòl, Disseny Hub-Barcelona, Ajuntament de Barcelona – Barcelona cultura. [En línia]. Disponible en <http://www20.gencat.cat/docs/incasol/Arxius%20Notes%20de%20premsa/260210%20DP%20Visita%20Casa%20Bloc.pdf> [Consultat el 22 de gener de 2014]
- Generalitat de Catalunya (2014). "Els orígens del catalanisme polític. Segle XIX" en *Culturcat*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www20.gencat.cat/portal/site/culturacatalana/> [Consultat el 2 de desembre de 2014]
- Generalitat de Catalunya (2014). "La Renaixença i el Romanticisme" en *Culturcat*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www20.gencat.cat/portal/site/culturacatalana/> [Consultat el 30 de novembre de 2014]
- Generalitat de Catalunya (2014). "Primeres commemoracions de la Diada (1886-1923)" en *Celebracions històriques*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://web.gencat.cat/ca/actualitat/reportatges/diada-nacional-de-catalunya/historia/celebracions-historiques/#destination1> [Consultat el 26 de desembre de 2014]
- Gentile, A.M., (2009). "El recorrido de los términos psicoanalíticos del francés al español: un enfoque socioterminológico" en *Revista DIGILENGUAS*. Número III, desembre de 2009: 233-244.
- Girón Irueste, F. i Guirao Piñeyro, M., (2015). "Influencia del roce y desgaste epidérmico en el dibujo papilar: experiencias inéditas sobre dactiloscopia de Federico Olóriz Aguilera (1855-1912)" en *Dynamis*, Vol, 35(1): 177-191.

- Gómez Inglada, P., (2004). "Quinze anys de periodisme: les col·laboracions de J.V. Foix a La Publicitat (1922-1936)". Tesi doctoral. Barcelona, Departament de Filologia Catalana, Facultat de Filosofia i Lletres. Universitat Autònoma. [En línia] Disponible en: <http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/4834/pgi1de1.pdf?sequence=1> [Consultat el 18 de setembre de 2015]
- González Calleja, E., (1998). *La razón de la fuerza: orden público, subversión y violencia política en la España de la Restauración (1875-1917)*. Madrid. Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- González Casanova, J.A., (1990). "Estudi introductor" en Generalitat de Catalunya - Departament de Justícia (1990). *Textos jurídics catalans. Lleis i costums. VII*. Barcelona. Generalitat de Catalunya - Departament de Justícia.
- González Iglesias, M.E., Amezcua, M. i Siles González, J., (2010). "El título de enfermera en España a través del análisis documental: el caso de las Siervas de María, Ministras de los Enfermos" en *Temperamentvm*. 2010, 12: 1-17. [En línia]. Ourense, disponible en <http://www.index-f.com/temperamentum/tn12/t1210.php> [Consultat el 3 d'agost de 2014]
- González Ordovás, M.J., (2000). *Políticas y estrategias urbanas*. Madrid. Editorial Fundamentos.
- González i Sastre, F. i Serrat, D., (2011). "Commemoració del centenari de la històrica Secció de Ciències, 1911-2011. Pròleg" en *Contributions to Science*, número 7, vol. 2: 97-100.
- González Silva, M. i Martínez Vidal, A., (2009). "Persuadir y dominar" en *Mètode*. Número 59. Tardor 2008: 137-141.
- Gooday, G., (2008). "Liars, experts and authorities" en *History of Science* XLVI, 2008: 431-456.
- Goultet, D., (1987). *Le commerce des maladies. La publicité des remèdes au début du siècle*. Quebec. Institut quebécois de recherche sur la culture.
- Gran Enciclopèdia Catalana (2015). "Acció Catalana Republicana" en *Gran enciclopèdia catalana*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0000534.xml> [Consultat el 28 de març de 2015]

- Gran Enciclopèdia Catalana (2015). “Acció Republicana de Catalunya” en *Gran enciclopèdia catalana*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0000543.xml> [Consultat el 28 de març de 2015]
- Gran Enciclopèdia Catalana (2013). “Alejandro Lerroux” en *Gran Enciclopèdia Catalana* [En línia]. Disponible en <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0037009.xml> [Consultat el 17 de juny de 2013]
- Gran Enciclopèdia catalana (2013). “Ángel Pestaña” en *Gran Enciclopèdia Catalana*. [En línia]. Disponible en <http://www.enciclopedia.cat/enciclop%C3%A8dies/gran-enciclop%C3%A8dia-catalana/EC-GEC-0050563.xml?s.q=angel+pesta%C3%B1a> [Consultat el 17 de juny de 2013]
- Gran Enciclopèdia Catalana (2015). “Enric Ribas i Ribas” en *Gran enciclopèdia catalana* [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0055317.xml> [Consultat el 15 d'abril de 2015]
- Gran Enciclopèdia catalana (2013). “Estat Català” en *Gran Enciclopèdia Catalana*. [En línia]. Disponible en: <http://www.enciclopedia.cat/enciclop%C3%A8dies/gran-enciclop%C3%A8dia-catalana/EC-GEC-0025178.xml> [Consultat el 2 de maig de 2013]
- Gran Enciclopèdia catalana (2013). “Fets de Prat de Molló” en *Gran Enciclopèdia Catalana*. [En línia]. Disponible en http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0052612 [Consultat el 17 de juny de 2013]
- Gran Enciclopèdia Catalana (2015). “Joan Freixas i Freixas” en *Gran enciclopèdia catalana*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0028217.xml> [Consultat el 3 de març de 2015]
- Gran Enciclopèdia Catalana (2013). “La Humanitat” en *Gran Enciclopèdia Catalana*. [En línia]. Disponible en http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0033204&BATE=La%2520Humanitat [Consultat el 21 de maig de 2012]
- Gran Enciclopèdia catalana (2013). “Llei de Contractes de conreu” en *Gran Enciclopèdia Catalana* [En línia]. Disponible en: <http://www.enciclopedia.cat/enciclop%C3%A8dies/gran-enciclop%C3%A8dia-catalana/EC-GEC-0019629.xml> [Consultat el 25 de juny de 2013]

- Gran Enciclopèdia Catalana (2013). "Manifest d'Intel·ligència Republicana" en *Gran Enciclopèdia Catalana* [En línia]. Disponible en: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0033772.xml> [Consultat el 15 de gener de 2013]
- Gran Enciclopèdia catalana (2013). "Pau Claris" en Gran Enciclopèdia Catalana [En línia]. Disponible en: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0018108.xml> [Consultat el 17 de juny de 2013]
- Gran Enciclopèdia Catalana (2015). "Pere Nubiloa i Espinós" en *Gran enciclopèdia catalana*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0046587.xml> [Consultat el 20 de juny de 2015]
- Gran Enciclopèdia Catalana (2014). "Solidaritat Catalana" en *Gran Enciclopèdia Catalana* [En línia]. Disponible en: <http://www.enciclopedia.cat/enciclop%C3%A8dies/gran-enciclop%C3%A8dia-catalana/EC-GEC-0063467.xml#.VJQKgsAU> [Consultat el 15 de desembre de 2014]
- Gran Enciclopèdia Catalana (2014). "Vaga de la Canadenca" en *Gran Enciclopèdia Catalana* [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.enciclopedia.cat/enciclop%C3%A8dies/gran-enciclop%C3%A8dia-catalana/EC-GEC-0014131.xml#.UwtxAuN5PHQ> [Consultat el 2 de gener de 2014]
- Gran Enciclopèdia Catalana (2015). "Bibliografia Medical de Catalunya" *Gran Enciclopèdia Catalana* [En línia]. Disponible en: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0009932.xml> [Consultat el 15 de gener de 2013]
- Gran Enciclopèdia Catalana (2015). "Unió Federal Nacionalista Republicana" en *Gran enciclopèdia catalana*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0068406.xml> [Consultat el 6 d'abril de 2015]
- Gran Enciclopèdia Catalana (2015). "Unió Socialista de Catalunya" en *Gran enciclopèdia catalana*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0068463.xml> [Consultat el 16 d'abril de 2015]
- Grases Galofre, P., (2009). "Médicos españoles emigrados a Venezuela. La situación en España y Venezuela (1933-1943)" en Clemente Heimerdinger, A. i Briceño-Iragorry, L. (ed). *Colección Razetti. Volumen II*. Caracas. Editorial Ateproca.
- Gregorich i Servat, A., (1988). *El Sindicat de Metges de Catalunya (1920-1940) i el seu llegat*. Barcelona. Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona.

- Grupo Uriach (2015). "De la drogueria a la indústria farmacèutica" en *Grupo Uriach – Historia*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.uriach.com/ca/historia> [Consultat el 18 de novembre de 2015]
- Guardiola, E., Fernández, S. i Baños, J.E., (2007). "El naixement de la indústria farmacèutica a Catalunya (III): les empreses multinacionals" en *Annals de Medicina*. Vol. 90, número 2: 68-73.
- Guerrero, R., (2013). "Presentació del document digitalitzat dels congressos de metges i biòlegs de llengua catalana (1913-2013)" en *Els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana* [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://taller.iec.cat/cmibllc/presentacio.asp> [Consultat el 12 de febrer de 2014]
- Guerrero i Sala, Ll., (2014). "Francesc Duran i Reynals" en *Galeria de Metges Catalans*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=KD> [Consultat el 15 d'abril de 2015]
- Helfand, W.H., (1981). *Medicine & Pharmacy: 100 Years of Poster Art*. New York. New York State Museum.
- Heller, A., (2001). "Memoria cultural, identidad y sociedad civil. (Traducido por Ignacio Reyes García, bajo la supervisión de José A. Ramos Arteaga" en *Indaga*. Número 1. 2003: 1-14.
- Hernández, F.X, Tatjer, M. i Vidal, M., (1991). *Passat i present de Barcelona (III). Materials per a l'estudi del medi urbà*. Barcelona. Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- Hervàs i Puyal, C., (2004). *Sanitat a Catalunya durant la República i la Guerra Civil. Política i organització sanitàries. L'impacte del conflicte bèl·lic*. Tesi doctoral. Barcelona, Institut Interuniversitari d'Història Jaume Vicens Vives. Universitat Pompeu Fabra.
- Hervàs i Puyal, C., (2012a). "Antoni Puigvert i Gorro" en *Galeria de Metges Catalans*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=IG> [Consultat el 28 de març de 2015]
- Hervàs i Puyal, C., (2012b). "Manuel Corachan i Garcia" en *Galeria de Metges Catalans*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=HJ> [Consultat el 15 d'abril de 2015]
- Hilgartner, S., (1990). "The dominant view of popularization: conceptual problems, political uses" en *Social studies of science*. 20(3). August: 519-539.

- Huguet Termes, T., (2004). “Una reflexió historiogràfica sobre l'hospital com a espai de medicalització” en *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i de la ciència*. Vol. 42: 41-48.
- Íñiguez, M., (2008). *Enciclopedia histórica del anarquismo español. Vol. I*. Vitoria. Asociación Isaac Puente. Vitoria.
- Institut d'Estudis Catalans (2014). “La fundació” en *Institut d'Estudis Catalans*. [En línia]. Barcelona, disponible en: http://www.iec.cat/institucio/entrada.asp?c_epigraf_num=10002 [Consultat el 15 de desembre de 2014]
- Institut d'Estudis Catalans (2014). “Les publicacions. Els diccionaris” en *Institut d'Estudis Catalans*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000042%5C00000047.pdf> [Consultat el 23 de desembre de 2014]
- Jiménez Lucena, I., (1997). “El estado como aliado. Los médicos y el proceso de estatalización de los servicios sanitarios en la segunda república española” en *Asclepio*, 1997, vol. XLIX: 193-216.
- Jiménez Lucena, I., (1998). “La cuestión del regeneracionismo sanitario y su debate durante la Segunda República: elementos de clase e ideología” en *Dynamis*, 1998, 18: 285-314.
- Jiménez Lucena, I., (2004). “Clase e ideología en las propuestas sanitarias durante la Segunda República. Elementos para su análisis” en Martínez Pérez, J. et al.(ed.), *La medicina ante el nuevo milenio. Una perspectiva histórica*. Cuenca. Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha.
- Jordi i González, R., (1997). *Aportació a la història de la farmàcia catalana (1285-1997)*. Barcelona. Fundació Uriach 1838.
- Laboratorio Dr. Andreu (2015). “Evolución de Laboratorios Andreu a través de la historia” en *Laboratorios Doctor Andreu*. [En línia]. Lima, disponible en: <http://www.doctorandreu.com/historia> [Consultat el 18 de novembre de 2015]
- Laboratoris Esteve (2015). “Historia de Esteve” en *Esteve*. [En línia]. Barcelona, disponible en: http://www.esteve.es/EsteveFront/CargarPagina.do?pagina=est_historia.jsp&div=es_t&cm=142 [Consultat el 18 de novembre de 2015]

- Llopis Vicent, J., (2004). "Elementos de la transición de riesgos en la infancia a través de los textos médico-sanitarios valencianos de finales del siglo XIX y principios del siglo XX" en Martínez Pérez, J. et al. (coord.). *La medicina ante el nuevo milenio: una perspectiva histórica*. Cuenca. Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha.
- Llorens i Vila, J., (1990). "Les Bases de Manresa en els orígens del catalanisme polític" en DOVELLA. Núm. 41. 1992: 41-44.
- López Piñero, J.M., (2000). *Breve Historia de la Medicina*. Madrid. Alianza Editorial.
- López Simó, V., (2011). Seminari La gramàtica de les representacions visuals. En *CRECIM - Centre de Recerca per a l'educació científica i matemàtica*. [En línia]. Barcelona, disponible en <http://www.crecim.cat/portal/index.php/component/content/article?id=149> [Consultat el 13 d'agost de 2015]
- Los editores (2006). "Presentación de Medicina Social. Editorial" en *Medicina Social*. Volumen 1, junio, número 1: 1-5.
- Lucci, M., (2009) La colectividad catalana en Buenos Aires en el siglo XX: una visión a través de los "catalanes de América". El activismo porteño de los "catalanes de América" de Buenos Aires desde 1916 hasta el final del Casal Català. Tesis de doctorado. Barcelona, Departament d'Història Moderna i Contemporània. Facultat de Filosofia i Lletres. Universitat Autònoma de Barcelona.
- Máiz Suárez, R., (2010). "Estudi introductor: Federalisme, republicanisme i socialisme en Pi i Margall" en Vives Pi-sunyer, C. et al. (ed.) *Francesc Pi i Margall. Les nacionalitats. Escrits i discursos sobre federalisme*. Barcelona. Generalitat de Catalunya – Institut d'Estudis Autònòmics. [En línia]. Barcelona, disponible en: http://www.gencat.cat/drep/iea/pdfs/CF_LesNacionalitats.pdf [Consultat el 9 de novembre de 2014]
- Marquet, L., (1995). "Pompeu Fabra, President de Palestra" en *Revista de Catalunya*, abril, número 95: 55-63.
- Martí Boscá, J.V., (2010). "La sanidad libertaria en España" en *Solidaridad Obrera – AIT. 100 años de anarcosindicalismo*. Barcelona. Confederación Nacional del Trabajo (CNT-AIT).

- Martín i Berbois, J.L., (2012). *El Sindicat de Metges de Catalunya. Un exemple de perseverança en la defensa de la medicina i el país*. Catarroja – Barcelona. Editorial Afers.
- Martín i Berbois, J.L., (2014). “La influència de la Mancomunitat a la Generalitat de Catalunya de la Segona República” en *Revista de Catalunya*. Número extraordinari 2014/1: 245-255.
- Martínez de Sas, M.T. *et al.*, (2000). *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*. Barcelona. Edicions de la Universitat de Barcelona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Martínez Pérez, M., (1997). “Moldeando el estilo de vida del trabajador: la educación para la higiene y la seguridad laboral en España (1922-1936)” en Montiel, L. y Porras, M. (eds). *De la responsabilidad individual a la culpabilización de la víctima*. Madrid, Doce Calles.
- Martínez Vidal, À. i Pardo Tomás, J., (2008). “Annals de Medicina: apunts sobre els seus orígens” en *Annals de Medicina*. Volum 91, 2008: 158-161.
- Martínez Vidal, À. i Sallent de Colombo, E., (2009a). “Making science understandable. Divulgació científica i mediació editorial: el cas de wisdom of the body de Walter B. Cannon (1871-1945)” en *Actes d'Història de la Ciència i de la Tècnica*. Nova època. Vol. 2(2)/2009: 45-59.
- Martínez Vidal, À. i Sallent Del Colombo, E., (2009b). “Entre el éxodo y la diàspora: Albert Folch i Pi, Joaquín d'Harcourt y la temptativa de reconstrucción de la escuela biológica catalana en Francia (1939-1941) en Barona, J.L., (ed.). *El exilio científico republicano*. València. Publicacions de la Universitat de València.
- Martínez Vidal, À., (2004). “Pròleg” en Guardiola, E. i Baños, J.E., (2004). *Eponímia mèdica catalana*. Barcelona. Fundació Dr. Antoni Esteve. Quaderns n.1.
- Martínez Vidal, À., (coord.) (2010). *Exili, medicina i filantropia: L'Hospital Varsòvia de Tolosa de Llenguadoc (1944-1950)*. Catarroja – Barcelona. Ed. Afers.
- Martínez Vidal, À., Pardo Tomás, J. i Perdiguero Gil, E., (2007). “Los orígenes de la historiografía médica catalana (1907-1936)” en Campos, R. *et al.* (coord.), *Medicina, ideología e historia en España (siglos XVI-XXI)*. Madrid. Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Matilla Gómez, V. (1987). *202 Biografías académicas*. Madrid. Real Academia Nacional de Medicina.

- Mazuecos Jiménez, E., (2008). "El papel de la publicidad en la popularización del medicamento industrial en España" Rodríguez Nozal, R. i González Bueno, A. (coord.). *El medicamento de fabricación industrial en la España contemporánea*. Madrid. C.E.R.S.A.
- Medina Doménech, R.M. i Rodríguez Ocaña, E., (1994). "Profesionalización médica y campañas sanitarias. Un proceso convergente en la medicina española del primer tercio del siglo XX" en *Dynamis*. 1994, volumen 14: 77-94.
- Merino Benito, A., (2006). "Construir un país des de l'educació: la utopia possible de la Segona República" en Aracil, R. i Segura, A. (coord.), *Educació, MUNICIPIS i República*. Barcelona. Universitat de Barcelona.
- Metges catalans a l'exili (2015). "Jacint Vilardell i Permanyer" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 18 d'abril de 2015]
- Metges catalans a l'exili (2015). "Antoni Peyrí i Rocamora" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 23 d'abril de 2015]
- Metges catalans a l'exili (2015). "August Pi i Sunyer" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 29 de març de 2015]
- Metges catalans a l'exili (2015). "Bel-larmí Rodríguez Arias" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 28 d'abril de 2015]
- Metges catalans a l'exili (2015). "Cristià Cortés i Lladó" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 29 de març de 2015]
- Metges catalans a l'exili (2015). "Emili Mira i López" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 28 d'abril de 2015]
- Metges catalans a l'exili (2015). "Enric Irazoqui i Villalonga" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 28 d'abril de 2015]

Referències bibliogràfiques

- Metges catalans a l'exili (2015). "Jaume Pi-Sunyer i Bayo" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 21 d'abril de 2015]
- Metges catalans a l'exili (2015). "Joan Cuatrecases Arumi" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 23 d'abril de 2015]
- Metges catalans a l'exili (2015). "Joan Sala i Roig" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 28 d'abril de 2015]
- Metges catalans a l'exili (2015). "Josep Alsina i Bofill" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 28 d'abril de 2015]
- Metges catalans a l'exili (2015). "Josep Trueta i Raspall" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 15 d'abril de 2015]
- Metges catalans a l'exili (2015). "Leandre Cervera i Astor" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 28 d'abril de 2015]
- Metges catalans a l'exili (2015). "Lluís Sayé i Sampere" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 23 d'abril de 2015]
- Metges catalans a l'exili (2015). "Lluís Suñé i Medan" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 28 d'abril de 2015]
- Metges catalans a l'exili (2015). "Manuel Corachan i Garcia" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 15 d'abril de 2015]
- Metges catalans a l'exili (2015). "Miquel Taverna i Torm" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 28 d'abril de 2015]
- Metges catalans a l'exili (2015). "Pere Domingo i Sanjuan" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 4 d'abril de 2015]

- Metges catalans a l'exili (2015). "Pere Martínez Garcia" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 4 d'abril de 2015]
- Metges catalans a l'exili (2015). "Rossend Carrasco i Formiguera" en *Metges Catalans a l'exili*. [En línia]. Terrassa, disponible en: <http://www.metgesalexili.cat/exili-exterior.html> [Consultat el 22 d'abril de 2015]
- Molero Mesa, J. i Jiménez Lucena, I., (2013a). "(Des)legitimando jerarquías sociales, profesionales y cognitivas. Conocimiento y prácticas científicas en los procesos de inclusión-exclusión" en *Dynamis*, 2013; 33 (1): 13-17.
- Molero Mesa, J. I Jiménez Lucena, I., (2013b). "Brazo y cerebro: Las dinámicas de inclusión-exclusión en torno a la profesión médica y el anarcosindicalismo español en el primer tercio del siglo XX" en *Dynamis*. 2013; 33 (1): 19-41.
- Molero Mesa, J. i Martínez Antonio, F.J., (2002). "Las campañas sanitarias como paradigma de la acción social de la medicina" en Perdiguero, E. i Castejón, R. (ed.), *Trabajo Social y Salud*. Nº 43. Diciembre de 2002. Zaragoza. Asociación Española de Trabajo Social y Salud.
- Molero Mesa, J., (2011) "Exclusión y participación: ciencia y medicina en el movimiento anarquista español del primer tercio del siglo XX" en Porras Gallo, M^ªl., et al.(ed.). *Transmisión del conocimiento médico e internacionalización de las prácticas sanitarias: una reflexión histórica*. XV Congreso de la Sociedad Española de Historia de la Medicina, 15-18 de junio de 2011, Ciudad Real, Sociedad Española de Historia de la Medicina / Facultad de Medicina de la Universidad de Castilla-La Mancha.
- Molero Mesa, J., Jiménez Lucena, I. i Tabernero Holgado, C., (2013). "La acción directa y el mutualismo en el seno de la Confederación Nacional del Trabajo: la Obra Popular Antituberculosa de Cataluña (1931-1932)" en Carrillo, S. (coord), *Mundo del trabajo y asociacionismo en España*. Madrid. Asociación de Historia Social – La Catarata.
- Molero Pintado, A., (2008). "El pensament educatiu republicà: utopia o realitat?" en *Educació i Història: Revista d'Història de l'Educació*. número 11, gener-juny 2008: 12-31.
- Monés i Pujol-Busquets, J., (2004). "El congrés de 1903" en *Educació i Història: Revista d'Història de l'Educació*. Volum 5 (2001-2002): 132-143.

- Montiel, L. i Porras, I., (Coord) (1997). *De la responsabilidad individual a la culpabilización de la víctima. El papel del paciente en la prevención de la enfermedad*. Aranjuez. Ediciones Doce Calles.
- Montsià, B., (2015). “Cèsar August Jordana i Mayans” en *Gran Enciclopèdia Catalana*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0034823.xml> [Consultat el 15 de gener de 2015]
- Morera Sobà, V. i Perdiguero Gil, E., (2012). “Un projecte nacional: anàlisi de contingut de les Monografies Mèdiques” conferència dictada durant la *XII Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica*, Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica – Institut d'Història de la Medicina i de la Ciència Lopez Piñero, del 15 al 18 de novembre de 2012. València.
- Museu d'Història de Catalunya (2014). “1937. La Generalitat publica una llei sobre l'avortament” en *Museu d'Història de Catalunya. La memòria de un país*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.es.mhcat.cat/serveis/> [Consultat el 5 d'agost de 2014]
- Nash, M., (1985). “Aproximación al movimiento eugénico español: el primer curso eugénico español y la aportación del Dr. Sebastián Recasens” en *Actes del IV Congrés d'Història de la Medicina Catalana*. Poblet – Tarragona. Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya.
- Nash, M., (1996). “Mujer, trabajo y reproducción” en Reher Sullivan, D.S., (coord). *Actas do III Congresso da Associação Ibérica de Demografia Histórica*. Guimarães – Braga. Edições Afrontamento.
- Nieto Galan, A., (2010). “La ciencia en la esfera pública del siglo XIX: géneros, discursos y apreciaciones – Dossier Ciencia, historia y escritura” en *Cultura Escrita & Sociedad*, Número 10. 2010
- Nieto Galan, A., (2011). *Los públicos de la ciencia. Expertos y profanos a través de la historia*. Madrid. Fundación Jorge Juan – Marcial Pons Historia.
- Nieto Galan, A., (2012). “Historicitat i heterodòxia. La divulgació científica de Louis Figuier (1819-1894)” en *Quaderns de Filologia. Estudis lingüístics*. Vol. XVII (2012): 13-26.
- Núñez, C.E., (2005). “Educación” en Carreras, A. y Tafunell, X., (Coords.). *Estadísticas históricas de España. Siglos XIX-XX*. Vol.I. Bilbao. Fundación BBVA.

- Olesko, K., (2002). "Quan els instruments es perden de vista" en Bertomeu, J.R. i García Belmar, A., (ed.). *Obrint les caixes negres: Col·lecció d'instruments científics de la Universitat de València*. València. La Nau, Universitat de València.
- Pagès, P., (2009). "El Octubre catalán: una revolución multiforme" en Viento Sur. [En línia] Número 105. Octubre 2009. Versió original disponible en: http://www.vientosur.info/articulosabiertos/VS105_Pages_Catalunya.pdf [Consultat el 25 de juny de 2013]
- Palacio Morena, J.I., (1988). *La institucionalización de la reforma social en España, 1883-1924*. Madrid. Ministerio de Trabajo y Seguridad Social.
- Palacio Morena, J.I., (Coord) (2004). *La reforma social en España. En el centenario del Instituto de Reformas Sociales*. Madrid. Consejo Económico y Social.
- Palomas i Moncholí, J., (2012a). "Jaume Aiguader i Miró" en *MEMÒRIAesquerra.cat – Fundació Josep Irla*. [En línia]. Barcelona, disponible en http://www.memoriaesquerra.cat/plana.php?veure=bio&cmb_alf=54&lletra=A [Consultat el 20 d'octubre de 2012].
- Palomas i Moncholí, J., (2012b). "Martí Barrera i Maresma" en *MEMÒRIAesquerra.cat – Fundació Josep Irla*. [En línia]. Barcelona, disponible en www.memoriaesquerra.cat/plana.php?veure=bio&cmb_alf=115 [Consultat el 20 de desembre de 2012]
- Pardo Tomás, J. i Martínez Vidal, À., (2007a). "Fuentes para la historia del catalanismo médico. El archivo institucional de la Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears" en Campos, R., Montiel, L. i Huertas, R., (coord.). *Medicina, Ideología e historia en España (siglos XVI-XXI)*. Madrid. Centro Superior de Investigaciones Científicas (CSIC) – Ministerio de Economía y Competitividad.
- Pardo Tomás, J. i Martínez Vidal, À., (2007b). "La primera etapa dels Annals de Medicina (1907-1938)" en *Annals de Medicina*. Volum 90, 2007: 195-198.
- Pardo Tomás, J., (2010a). "Ciencia, historia y escritura" en *Cultura Escrita & Sociedad*, Número 10. 2010: 7-16.
- Pardo Tomás, J., (2010b). "Escrito en la rebotica. Coleccionismo naturalista y prácticas de escritura en el gabinete de curiosidades de la familia Salvador. Barcelona, 1626 – 1857" en *Cultura Escrita & Sociedad*, Número 10. 2010: 17-52.

- Pardo Tomás, J., (2013). "Conversion medicine. Communication and circulation of knowledge in the Franciscan convent and college of Tlatelolco, 1527-1577" en *Quaderni Storici*, N. 142, Anno XLVIII, Fascicolo 1, aprile 2013: 21-41.
- Pardo Tomás, J.; Martínez Vidal, A. i Perdiguero Gil, E., (2006). "Per la Ciència i per la Pàtria: medical catalanism (1898-1936)". *Health and Nations*. Sixth ESSHC. 22-26 March 2006, Amsterdam.
- Parliament of United Kingdom (2014). "The 1848 Public Health Act" en *Parliament of United Kingdom*. [En línia]. Londres, disponible en: <http://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/towncountry/towns/tyne-and-wear-case-study/about-the-group/public-administration/the-1848-public-health-act/> [Consultat el 3 de novembre de 2014]
- Peabody (2014). "Peabody. Our history" en *Peabody*. [En línia]. Londres, disponible en: <http://www.peabody.org.uk/about-us/our-story> [Consultat el 5 de maig de 2014]
- Perdiguero Gil, E. i Bernabeu Mestre, J., (1999). "La Gota de Leche en Alicante (1925-1940)" en Beneito Lloris, À., Blay Meseguer, F.X. i Lloret Pastor, J., (eds.). *Beneficiència i sanitat en els municipis valencians (1813-1942)*. Alcoi. Associació cultural Alcoi-Comtat – Centre Alcoià d'Estudis Històrics i Arqueològics.
- Perdiguero Gil, E. i Bernabeu Mestre, J., (1997). "Burlarse de lo cómico nacido de la tontería humana: el papel otorgado a la población por la divulgación higiénico-sanitaria durante la Restauración" en Montiel, L. y Porras, M. (eds). *De la responsabilidad individual a la culpabilización de la víctima*. Aranjuez. Ediciones Doce Calles.
- Perdiguero Gil, E., (1986). "Las topografías médicas en la España del Siglo XIX. Los Estudios sobre la topografía médica de Alicante (1883) de E. Manero Molla" en Valera, M., Egea, M.A. y Blázquez, M.D. (eds). *Libro de Actas del VIII Congreso de la Sociedad de Historia de la Medicina. Vol. I. Historia de la España Contemporánea*. Departamento de Historia de la Medicina de la Universidad de Murcia, 18-21 de marzo de 1986.
- Perdiguero Gil, E., (1992). "La oferta de medicación a la población en la España de la Restauración a través de la prensa periódica: el caso de Alicante (1875-1879)" en Carrillo, J.L. i Olagüe de Ros, G., (eds). *Actas del XXXIII Congreso Internacional de Historia de la Medicina*. Sevilla. Sociedad Española de Historia de la Medicina.

- Perdigueró Gil, E., (1995). "La Fraternidad médico-farmacéutica. Revista quincenal de medicina, cirugía y farmacia. (Alacant, 1886-1888): la lluita per l'hegemonia en la gestió de la salut i la malaltia" en *Llibre d'Actes del XIVé Congrès de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana. Volum II*. Palma de Mallorca. Universitat de les Illes Balears.
- Perdigueró Gil, E., (2001). "Hacia una organización sanitaria periférica: Brigadas Sanitarias e Intitutos Provinciales de Higiene" en Atenza Fernández, J., Martínez Pérez J., (eds), *El Centro Secundario de Higiene Rural de Talavera de la Reina y la sanidad española de su tiempo*. Toledo, Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha.
- Perdigueró Gil, E., (2008a). "En los márgenes de la ciencia. El toque de trigémino en la ciudad de Alicante" en Bernabeu Mestre, J., Esplugues i Pellicer, J.X., Pascual Artiaga, M. i Terol i Reig, V. (ed.). *Salut i societat als municipis valencians. Una perspectiva històrica*. València. Editorial Denes.
- Perdigueró Gil, E., (2008b). "La salut a través dels mitjans. Propaganda sanitària institucional en l'Espanya dels anys vint i trenta del segle XX" en *Mètode*. Número 59. Tardor 2008: 61-69.
- Perdigueró Gil, E., (2012a). "La creación de un nuevo mercado alimentario en España; las vitaminas en la prensa periódica (1917-1950)" en *Nutrición Hospitalaria*. 2012; 27(Supl.2): 10-17.
- Perdigueró Gil, E., (2012b). "Lactancia materna y cuidados médicos: Carteles contra la mortalidad infantil" en Castejón Bolea, R., Perdigueró Gil, E. y Piqueras Fernández, J.L., (Ed.). *Las imágenes de la salud: Cartelismo sanitario en España (1910-1950)*. Alicante, Instituto de Cultura Juan Gil-Albert – Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Perdigueró Gil, E., (2012c). "Lactancia materna y cuidados médicos: Carteles contra la mortalidad infantil" en Castejón Bolea, R., Perdigueró Gil, E. y Piqueras Fernández, J.L., (ed.). *Las imágenes de la salud: Cartelismo sanitario en España (1910-1950)*. Alicante, Instituto de Cultura Juan Gil-Albert – Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Perdigueró Gil, E., (2012d). "Monitoring the introduction of vitamins in Spanish society through the press (1917-1950)" en *8th STEP meeting – Science and Technology in European Periphery*. Corfu. University of Athens.

- Perdiguer Gil, E., (comp.) (2004). *Salvad al niño. Estudios sobre la protección a la infancia en la Europa mediterránea a comienzos del siglo XX*. València. Universitat de València – Publicacions del Seminari d'Estudis sobre la Ciència.
- Perdiguer Gil, E., Pardo Tomás, J., i Martínez Vidal, À., (2009). "Physicians as a public for the popularization of medicine in interwar Catalonia: The Monografies Mèdiques Series" en Papanelopoulou, F., Nieto Galán, A. i Perdiguer Gil, E. (eds.). *Popularizing Science and Technology in the European Periphery, 1800-2000*. Surrey. Ashgate Publishing Limited.
- Perdiguer-Gil, E. i Castejón-Ojea, R., (2006). "El Segell pro-infància i la propaganda sanitària" en Batlló Ortiz, J., Ferran Boleda, J. i Piqueras Carrasco, M. (coord). *Actes de la VIII Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica*. Barcelona. Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica.
- Perdiguer-Gil, E. i Castejón-Ojea, R., (2010). "Popularising right food and feeding practices in Spain (1847-1950). The handbooks of domestic economy" en *Dynamis* 2010; 30: 141-165.
- Perea i Sabater, M.P., (2008). "El Primer Congrés Internacional de Llengua Catalana. Celebració d'una celebració" en *Estudis Romànics*, volum 30, 2008: 271-280.
- Perea, M.L., (2006). *El centenari del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona. Biblioteca de Catalunya.
- Perelló, M., (1960). "Treball inèdit inacabat El Complot del Garraf", citat en Crexell Playà, J. (1988) "El complot de Garraf". Barcelona. Biblioteca Serra d'Or. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Perona Carrión, J., (2015). *La Medicina Catalana. Portantveu de l'occitània mèdica. Barcelona (1933-1938)*. Tesi doctoral. Barcelona, Facultat de Medicina, Departament de Medicina, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Pich i Mitjana, J., (2002). "El projecte polític catalanista, progressista, i modernitzador de Valentí Almirall i Llozer" en *Recerques: història, economia, Cultura*, número 44: 111-138.
- Pich i Mitjana, J., (2005). "La visió de la llengua de Valentí Almirall (1841-1904)" en *Lengua & Literatura*. Número 16, 2005: 57-76.

- Pich, J. i Izquierdo, S., (2012). "Valentí Almirall i Llozer. Activisme cultural lligat a la Renaixença" en *Universitat Pompeu Fabra*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.upf.edu/bibtic/expo/almirall/renai.html> [Consultat el 16 de desembre de 2014].
- Pickstone, J.V., (2000). *Ways of Knowing: A New history of Science, Technology and Medicine*. Manchester. Manchester University Press – The University of Chicago Press.
- Poblet, J.M., (1977). *Jaume Aiguader. Una vida amb Catalunya i per Catalunya*. Barcelona. Editorial Teide.
- Poblet, J.M^a, (1976). *Història de l'Esquerra Republicana de Catalunya 1931-1936. El partit de Francesc Macià i Lluís Companys*. Barcelona. DOPESA.
- Pons Pons, J., (2009). "Los inicios del seguro social de salud en España, 1923-1949. Del seguro de maternidad al seguro obligatorio de enfermedad" en *XVI Encuentro de Economía Pública*, 5 i 6 de febrer de 2009, Granada, Universidad de Granada.
- Pons Pons, J., (2011). "Friendly societies, commercial insurance and the State in sickness risk coverage: the case of Spain (1880-1944)" en *International Review of Social History*. Vol. 55. Núm. 3: 71-101.
- Pons Pons, J., (2015). *El seguro de salud privado y público en España. Su análisis en perspectiva histórica*. Zaragoza. Prensas Universitarias de Zaragoza.
- Prats, Ll., (1996). *La Catalunya Rància. Les condicions de vida materials de les classes populars a la Catalunya de la Restauració segons les topografies mèdiques*. Barcelona. Editorial Alta Fulla.
- Puerto Sarmiento, J., (2004). *El medicamento a l'aparador. La publicitat farmacèutica. Una aproximació historioliterària*. Primera part. Fundació Uriach 1838 – Col·lecció Històrica de Ciències de la Salut.
- Rabier, C., (2004). "Vulgarisation et diffusion de la médecine pendant la Révolution: l'exemple de la chirurgie" en *Annales historiques de la Révolution française*. N. 338, octobre-décembre 2004. [En línia]. Disponible en: <https://ahrf.revues.org/1589> [Consultat el 30 de desembre de 2015]
- Rabier, C., (2007). "Introduction: expertise in historical perspectives" en Rabier, C., (ed.). *Fields of expertise: a comparative history of expert procedures in Paris and London, 1600 to present*. Newcastle. Cambridge Scholars Publishing.

- Rabier, C., (2011). LSE research: capturing the cut – on the invention of medical illustration. The London School of Economics and Political Science.
- Rabier, C., (2013). "Introduction: The crafting of Medicine in the Early Industrial Age" en *Technology and Culture*. Volume 54, Number 3, July 2013: 437-459.
- Ràdio Associació de Catalunya (2015). "Història". Barcelona. [En línia]. Disponible en: <http://www.radioassociacio.cat/historia/> [Consultat el 12 d'abril de 2015]
- Ramis, J., (1996). *Els congressos de metges i biòlegs de llengua catalana: gairebé un segle*. Barcelona. Fundació Uriach 1838.
- Ramis i Coris, J., (2012) "Josep Roig i Raventós" en *Galeria de Metges Catalans* [En línia] Barcelona, disponible en: <http://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=FDL> [Consultat el 6 d'abril de 2015]
- Ramis i Corís, Joaquim (2014a). "Josep Tarruella i Albareda" en *Galería de Metges Catalans* [En línia] Barcelona, disponible en: <http://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=GHM> [Consultat el 6 d'abril de 2015]
- Ramis i Coris, J., (2014b). "Lluís Sayé i Sempere" en *Galeria de Metges Catalans*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=HF> [Consultat el 30 de juliol de 2014]
- Raposo Vidal, I. et al., (2005). "La fisioterapia en España durante los siglos XIX y XX hasta la integración en escuelas universitarias de Fisioterapia" en *Fisioterapia*, 2001;23(4)
- Raurich Sas, F.E., (1945). "Trece años con *La Especialidad Farmacéutica*" conferència dictada com a *Discurso de recepción de la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona*, Barcelona. 1945.
- Real Academia Nacional de Medicina (2013). "Pittaluga y Fattorini, Gustavo" en *Real Academia Nacional de Medicina. Académicos*. [En línia]. Madrid, disponible en: <http://www.ranm.es/academicos/academicos-de-numero-anteriores/983-1915-pittaluga-y-fattorini-gustavo.html> [consultat el 20 de juliol de 2014]
- Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya (2015). "Medicina d'occitània - Biografies Mèdiques" en *Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.ramc.cat/occitania.asp?sub=bioMed> [Consultat el 20 d'abril de 2015]

- Renaudet, I., (2011). "Diffusion des pratiques médicales et stratégies de promotion professionnelle à travers l'exemple de la *Revue de l'Union médicale franco-ibéro-américaine* (1912-1940)" en *El Argonauta Español* [En línia]. Núm. 8. 2011, disponible en <http://argonauta.revues.org/169> [Consultat el 10 de gener de 2013]
- Riera Palmero, J., (2010). "La industria farmacéutica en la España contemporánea" en *Llull*. Volum 33, número 72: 407-409.
- Riol, E., (2014). "Ocho edificios de Sert en Barcelona. De la Casa Bloc a la Fundación Miró, una ruta de la mano del arquitecto catalán más influyente del siglo XX" en *Suplemento El Viajero - El País*. 18 de marzo de 2014: 1-4.
- Robert-Sterkendries, M., (1996). *Posters of health*. Brussels. Therabel.
- Robert-Sterkendries, M., (2004). *La santé s'affiche*. Brussels. Therabel Group.
- Roca i Rosell, A., (1988). *Història del Laboratori Municipal de Barcelona. De Ferran a Turró*. Barcelona. Ajuntament de Barcelona.
- Roca Rosell, A., (2004). "La amable visita de Einstein a Barcelona" en *Quark. Ciencia, medicina, comunicación y cultura*, Año 2004, número 31.
- Roca Rosell, A., (Comp) (1991). *Cent Anys de Salut Pública a Barcelona. Institut Municipal de la Salut*. Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Institut Municipal de la Salut – Àrea de Salut Pública.
- Roca, F., (2008). "El Pla Macià i el Regional Planning (1932-1937)" en *Revista Materials*. [En línia]. Número 9. Disponible en: http://materials.accat.cat/revista_9/articles/article1.html [Consultat el 3 març 2014]
- Rodríguez Nozal, R. i González Bueno, A., (2005). *Entre el arte y la técnica. Orígenes de la fabricación industrial del medicamento*. Madrid. Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Rodríguez Nozal, R. i González Bueno, A., (2008). "Proyectos, realidades y utopías. La fabricación industrial del medicamento en España (1840-1940) en Rodríguez Nozal, R. i González Bueno, A. (coord.). *El medicamento de fabricación industrial en la España contemporánea*. Madrid. C.E.R.S.A.
- Rodríguez Nozal, R., (2008). "Testigos de un nuevo orden terapéutico: el farmacéutico español ante el medicamento industrial" en Rodríguez Nozal, R. i González Bueno, A. (coord.). *El medicamento de fabricación industrial en la España contemporánea*. Madrid. C.E.R.S.A.

- Rodríguez Ocaña, E. *et al.*, (2003). *La acción médico-social contra el paludismo en la España metropolitana y colonial del siglo XX*. Madrid. Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Rodríguez Ocaña, E. i Bernabeu Mestre, J., (1995). “El legítimo criterio aritmético. Los métodos cuantitativos en la Salud Pública española, 1800-1936” en Sánchez-Cantalejo Ramírez, E., (ed.) *La epidemiología y la estadística. V Encuentro Marcelino Pascua*. Escuela Andaluza de Salud Pública. Granada, 16 de junio de 1995.
- Rodríguez Ocaña, E. i Perdiguero Gil, E., (2006). “Ciencia y persuasión social en la medicalización de la infancia en España, siglos XIX – XX” en *História, Ciências, Saúde – Manguinhos*. V. 13, n. 2, April-June 2006: 303-324.
- Rodríguez Ocaña, E., (1982). “Aproximación al concepto y práctica de la Medicina Social en Ludwig Teleky (1872-1957)” en *Dynamis*. Volumen 2: 299-323.
- Rodríguez Ocaña, E., (1985-1986). “La labor estadística de Luís Comenge (1854-1916) en el Instituto de Higiene Urbana de Barcelona” en *Dynamis*. Volumen 5-6: 279-306.
- Rodríguez Ocaña, E., (1992a). “Paz, trabajo e higiene. Los enunciados acerca de la higiene industrial en la España del siglo XIX” en Rodríguez Ocaña, E., (2005). *Salud Pública en España. Ciencia, profesión y política, siglos XVIII-XX*. Granada. Universidad de Granada.
- Rodríguez Ocaña, E., (1992b). “Por la salud de las naciones. Higiene, microbiología y Medicina Social” en *Historia de la Ciencia y de la Técnica*, número 45. Madrid. Ediciones Akal, S.A.
- Rodríguez Ocaña, E., (1996). “Una medicina para la infancia” en Borrás Llop, J.M. (dir), *Historia de la infancia en la España contemporánea, 1834-1936*. Madrid. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales / Fundación G. Sánchez Ruipérez.
- Rodríguez Ocaña, E., (1999). “La construcción de la salud infantil. Ciencia, medicina y educación en la transición sanitaria en España” en *Historia contemporánea*. Número 18.
- Rodríguez Ocaña, E., (2000). “La intervención de la Fundación Rockefeller en la creación de la sanidad contemporánea en España” en *Revista Española de Salud Pública*. 2000; 74: 27-34.

- Rodríguez Ocaña, E., (2001a). "Comodidad, ornamentación e higiene. Modernización urbana e higienismo en la España del siglo XIX" en Rodríguez Ocaña, E., (2005). *Salud Pública en España. Ciencia, profesión y política, siglos XVIII-XX*. Granada. Universidad de Granada.
- Rodríguez Ocaña, E., (2001b). "El informe sobre la sanidad española (1926) de Charles A. Bailey, enviado de la Fundación Rockefeller" en *Cronos. Cuadernos Valencianos de Historia de la Medicina y de la Ciencia*. Volumen 4, número 1-2: 63-79.
- Rodríguez Ocaña, E., (2008). "Gustavo Pittaluga (1876-1956): Science was a weapon for social reform in time of crisis" en Borowy I. and Hardy A. (ed.), *Of medicine and men: Biographies and ideas in european social medicine between the World Wars*. Frankfurt am Main, Peter Lang GmbH.
- Rodríguez Ocaña, E., Ortiz Gómez, T. i García-Duato Ros, O., (1985). "Los Consultorios de Lactantes y Gotas de Leche en España" en *Jano*. Núm. 663: 1066-1072.
- Roig i Rossich, J.M., (2006). *Francesc Macià: de militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona. La esfera de los libros.
- Rosen, G., (2005). *De la policia médica a la medicina social*. Mèxico, D.F. Siglo XXI Editores.
- Ruiz Salguero, M.T. et al., (2005). *Anticoncepción y salud reproductiva en España: crónica de una (r)evolución*. Madrid. Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Sabaté i Casellas, F., (1992). *Política Sanitària i Social de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1924)*. Tesis doctoral. Barcelona, Facultat de Medicina, Departament de Salut Pública i Legislació Sanitària, Universitat de Barcelona.
- Sabaté i Casellas, F., (2012). "El panoccitanisme científic i la revista *La Medicina Catalana*" en *Gimbernat*, Vol. 57: 225.
- Sabaté i Casellas, F., (2014a). "Centenari de la Mancomunitat de Catalunya (1914-2014). L'obra sanitària. Cartell de presentació" en *Centenari de la Mancomunitat de Catalunya (1914-2014). L'obra sanitària*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.bib.ub.edu/evirtuals/mancomunitat/imatges/Posters/CreditsExpo.jpg>
[Consultat el 14 de juliol de 2014]

- Sabaté i Casellas, F., (2014b). "Les brigades sanitàries" en *Exposició virtual: centenari de la Mancomunitat de Catalunya: 1914-1924 – Servei de Sanitat*. [En línia] Barcelona, disponible en: <http://crai.ub.edu/ca/coneix-el-crai/biblioteques/biblioteca-medicina/exposicio-virtual-mancomunitat/sanitat> [Consultat el 22 de juliol de 2014]
- Sánchez Ferré, P., (1990). "De la Gran Logia Simbólica Regional Catalana a la Gran Logia Española: un ejemplo de vocación política en la masonería peninsular (1886-1939)". [En línia] en Ferrer Benimeli, J. A. (coord.), *Masonería, revolución y reacción*. pp. 697-716. Alicante. Instituto de Cultura "Juan Gil-Albert" - Diputación de Alicante.
- Sánchez i Ferré, P., (1985). *La Lògia Lealtad. Un exemple de maçoneria catalana (1869-1939)*. Barcelona. Editorial Alta Fulla
- Sánchez i Ferré, P., (2013). Informació sobre la relació de Jaume Aiguader i Miró i la maçoneria, correu electrònic a V. Morera (morera_vic@gva.es), 2 de maig de 2013.
- Sans i Sabrafens, J., (2002) *L'evolució de l'ús del català en medicina a Catalunya durant el segle XX. El llarg camí d'una bella i expressiva història*. Barcelona. Institut d'Estudis Catalans.
- Santacana, C., (2014). "Esport, societat i identitat col·lectiva a la Catalunya contemporània" en *Catalan Historical Review*. Número 7, 2014: 159-168.
- Sarfatti Larson, M., (1988). "El poder de los expertos: ciencia y educación de masas como fundamentos de una ideología" en *Revista de educación*, número 285: 151-189.
- Secord, J.A., (2004). "Halifax keynote adress: knowledge in transit" en *Isis*, 2004, vol. 95: 654-672.
- Shinn, T. & Whitley, R.P., (eds.) (1985). *Expository science: forms and functions of popularisation*. Dordrecht-Boston-Lancaster. D. Reidel Publishing Company.
- Siguan, M. i Kirchner, M. (1999). "Introducció" en De Moragas, J., (1999). *L'infant i la persona*. Barcelona. Ed. EUMO
- Soler, V., (2008). *El periodisme silenciats. Just cabot, vida i cartes de l'exili (1939-1961)*. Barcelona. A contra vent editors.

- Soriano, I. i Madrid, F., (2012). *Antología documental del anarquismo español. Vol. I. Bibliografía del Anarquismo en España 1868-1939. 5ª edición* [En línia]. Madrid, disponible en www.nodo50.org/fella/pub/varia/soriano_biblio_anarquismo.pdf [Consultat el 2 de gener de 2013]
- Soto Ramírez, J., (2012). “Las imágenes y la sociedad (o las imágenes, la sociedad y su desciframiento)” en *Athenea Digital* – 12(3): 217-224.
- Sueiro Seoane, S., (1992). “El complot catalanista de Prats de Molló: una intriga internacional oculta tras un suceso interno” en *Espacio, Tiempo y Forma, Serie V, Hª Contemporánea*, t. V, 1992: 385-396.
- Surroca i Tallaferro, R., (2012). “A la memòria de Miquel Arcàngel Baltà i Botta” en *Catalunya, 1714*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://webs.racocatala.cat/cat1714/mabalta.htm> [Consultat l'1 de novembre de 2012]
- Tabernero Holgado, C. i Perdiguero Gil, E., (2011). “El cine y las dimensiones colectivas de la enfermedad” en *Revista de medicina y cine*. Vol. 7, nº 2: 44-53.
- Termis Soto, F., (1992). “Constitución y crisis de las organizaciones republicanas de auxilio a los refugiados españoles 1939-1942” en *Espacio, Tiempo y Forma. Serie V, Hª Contemporánea*, t. V, 1992: 413-430.
- Topham, J.R., (2009). “Rethinking the History of Science Popularization/Popular Science” en Papanelopoulou, F., Nieto-Galan, A i Perdiguero, E (eds), *Popularizing Science and Technology in the European Periphery, 1800-2000*. Surrey. Ashgate
- Tuñón de Lara, M., (1974a). *La España del Siglo XX. 2. De la Segunda República a la Guerra Civil (1931/1936)*. Barcelona. Editorial Laia.
- Tuñón de Lara, M., (1974b). *La España del Siglo XX. 1. La quiebra de una forma de Estado (1898/1931)*. Barcelona. Editorial Laia.
- Tusell, J., (2007). *Historia de España en el Siglo XX. 1. Del 98 a la proclamación de la República*. Madrid. Santillana de Ediciones Generales, S.L. – Taurus
- Ucelay-Da Cal, E., (2000). “Estat Català” en Molas I. (ed.), *Diccionari dels partits polítics de Catalunya. Segle XX*. Barcelona. Enciclopèdia Catalana.
- Ucelay-Da Cal, E., (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona. Edhasa.
- Ucelay-Da Cal, E., (2008). “El mite de la societat civil catalana. Història d'un tòpic” en *Barcelona Metropolis. Revista d'informació i pensament urbans*, número 71, primavera de 2008: 46-57.

- Unio.cat (2015). "Manifest fundacional d'Unió Democràtica de Catalunya" en *Unio.cat*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://unio.cat/informacio/manifest-fundacional> [Consultat el 15 d'abril de 2015]
- Unión General de Trabajadores (U.G.T.) (2013). "Unión General de Trabajadores (1888-2005). Un breve repaso de nuestra historia" en *Unión General de Trabajadores (U.G.T.)*. [En línia]. Madrid, disponible en: <http://www.ugt.es/ugtpordentro/historia.htm> [Consultat el 2 de gener de 2014].
- Universitat de Barcelona – CRAI - Biblioteca de Medicina (2014). "El Servei de Sanitat" en *Centenari de la Mancomunitat de Catalunya (1914-2014). L'obra sanitària*. [En línia]. Barcelona, disponible en <http://www.bib.ub.edu/evirtuals/mancomunitat/sanitat.htm> [Consultat el 31 de juliol de 2014]
- Universitat de Barcelona – CRAI - Biblioteca de Medicina (2014). "Sanitat. Servei d'Assistència a Tuberculosos" en *Centenari de la Mancomunitat de Catalunya (1914-2014). L'obra sanitària*. [En línia]. Barcelona, disponible en <http://www.bib.ub.edu/evirtuals/mancomunitat/sanitat.htm> [Consultat el 31 de juliol de 2014]
- Universitat de Barcelona – CRAI - Biblioteca de Medicina (2014). "El Servei Tècnic del Paludisme i Gustau Pittaluga" en *Centenari de la Mancomunitat de Catalunya (1914-2014). L'obra sanitària*. [En línia]. Barcelona, disponible en <http://crai.ub.edu/ca/coneix-el-crai/biblioteques/biblioteca-medicina/exposicio-virtual-mancomunitat/sanitat> [Consultat el 31 de juliol de 2014]
- Universitat Oberta de Catalunya (UOC) (2000). "Actualitat literària sobre el Noucentisme" en *Lletra*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://lletra.uoc.edu/ca/periode/el-noucentisme> [Consultat el 26 de novembre de 2014].
- Universitat Oberta de Catalunya (UOC) (2000). "Actualitat literària sobre la Renaixença" en *Lletra*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://lletra.uoc.edu/ca/periode/la-renaixenca/detall> [Consultat el 26 de novembre de 2014].
- Urteaga, L., (1980). "Miseria, miasmas y microbios. Las topografías médicas y el estudio del medio ambiente en el siglo XIX" en *Geocrítica. Cuadernos críticos de geografía humana*. Universitat de Barcelona. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.ub.edu/geocrit/geo29.htm> [Consultat el 3 de novembre de 2014]

- Urteaga, L., (1985-86). "Higienismo y ambientalismo en la medicina decimonónica" en *Dynamis*. Volumen 5-6: 417-425.
- Vadillo Muñoz, J., (2010) "El despunte anarquista (1902-1909). El final de un largo camino" en *Solidaridad Obrera – AIT. 100 años de anarcosindicalismo*. Barcelona. Confederación Nacional del Trabajo (CNT-AIT).
- Vall i Segura, J., (coord) (2009). *Esquerra a Mèxic 1941-1980*. Barcelona. Fundació Josep Irla.
- Weisz, G., (1997). "Medical directories and medical specialization in France, Britain and United States" en *Bulletin of History of Medicine*. Volume 71, number 1: 23-68.
- Weisz, G., (2006). *Divide and conquer: a comparative history of medical specialization*. New York. Oxford University Press.
- Whitley, R., (1985). "Knowledge Producers and Knowledge Acquirers. Popularisation as a relation between scientific fields and their publics" en Shinn, T. i Whitley, R.P. (ed.) *Expository Science: Forms and functions of popularisation*. Dordrecht. Reidel Publishing Company.
- Zarzoso, A. i Fajula Colom, S., (2009). *Prensa Mèdica Catalana. Nadala 2009*. Barcelona. Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.
- Zarzoso, A. i Fajula Colom, S., (2010). *Publicitat i Medicina. Nadala 2010*. Barcelona. Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.
- Zarzoso, A. i Fajula Colom, S., (2011). "Especialidades médicas en el papel: publicaciones y publicidad en la prensa médica catalana" en Porras Gallo, I. et al. (eds.). *Actas del XV congreso de la Sociedad Española de Historia de la Medicina. Transmisión del conocimiento médico e internacionalización de las prácticas sanitarias: una reflexión histórica*. Ciudad Real. Universidad de Castilla-La Mancha.
- Zarzoso, A. i Martínez Vidal, À., (eds.) (2011). *Medicina, guerra i exili. Una generació destruïda per la guerra*. Barcelona. Residència d'investigadors CSIC – Generalitat de Catalunya.
- Zarzoso, A. i Simon, J., (2011). "Representacions visuals en ciència. Més que il·lustracions, imatges carregades de significat" en Zarzoso, A. i Simon, J., (coord) *Actes d'història de la ciència i de la tècnica*. Nova època. Vol.4, 2011: 119-122.

- Zarzoso, A., (2011). "Las guías médicas y la transformación de la práctica médica en la Barcelona contemporánea" en Porras Gallo, M.I. et al.(ed.) *Transmisión del conocimiento médico e internalización de las prácticas sanitarias: una reflexión histórica*. XV Congreso de la Sociedad Española de Historia de la Medicina. 15-18 de junio de 2011, Ciudad Real, Sociedad Española de Historia de la Medicina y Facultat de Medicina de la Universidad de Castilla-La Mancha.
- Zarzoso, A., (2012). "Lluís Comenge i Ferrer" en *Galeria de Metges Catalans*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=EDJ> [Consultat el 30 de juliol de 2014]
- Zarzoso, A., (2013). "Pere Domingo i Sanjuan" en *Galería de Metges Catalans*. [En línia]. Barcelona, disponible en: <http://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=FHK> [Consultat el 28 d'abril de 2015]
- Zarzoso, A., Martínez Vidal, À. i Perdiguero Gil, E., (2010). "Specialization and Popularisation of Medicine: Barcelona, 1920 – 1938" en *Electronic Proceedings*. 4th International Conference of the European Society for the History of Science.

